



This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

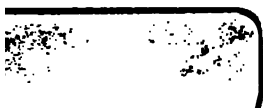
We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>







**PRAELECTIONES
THEOLOGICAE**

QUAS

IN COLLEGIO ROMANO S. J.

HABEBAT

JOANNES PERRONE

E SOCIETATE JESU

IN EOD. COLL. THEOL. PROF.

EDITIO SECUNDA ROMANA, DILIGENTER EMENDATA, ET VARIIS ACCESSIONIBUS

AB AUCTORE LOCUPLETATA

VOL. VIII.

CONTINET TRACTATUS
DE SACRAMENTIS IN SPECIE



ROMAE
TYPIS COLLEGII URBANI
SUPERIORUM PERMISSU

1844.

141. i. 99.

141. 2. 141.

TRACTATUS
DE INDULGENTIIS

sincerae doctrinae de Indulgentiis vindicias sumere cogimur, ut absoluta evadat haec commentatio.

2. Est autem Indulgentia *Remissio poenae temporalis adhuc post remissam culpam et poenam aeternam peccatis debitae, in foro interno coram Deo valida, facta per applicationem thesauri Ecclesiae a Superiore legitimo*. Cujus definitionis si verba perpendantur singula, patebit: 1. quoniam sit vera ac praecipua Indulgentiae natura ac notio, quae versatur solum circa poenam temporalem peccatis nostris debitam extra forum conscientiae remittendam, suppositis debitis dispositionibus in subjecto, et debita auctoritate in conferente; 2. ejusmodi poenae remissionem non excludere satisfactiones nostras, sed eas supponere, ideoque Indulgentiam spectari debere veluti supplementum satisfactionumstrarum, saltem sacramentalium, earumque ad quas nos excitat ipsa interior animi dispositio, quae inest sincerae conversioni (1); 3. non esse

(1) Talem esse ecclesiae mentem in Indulgentiarum largitione, constat ex lib. 1, epist. xxxiv. s. Gregorii VII, qui Remigio episcopo plenariam Indulgentiam exposcenti rescripsit: « Absolutionem peccatorum tuorum, sicut rogasti, auctoritate Principis Apostolorum tibi mittere dignum duximus; si tamen, bonis operibus inhaerendo, commissos excessus plangendo, quantum valueris, corporis tui habitaculum Deo mundum templum exhibueris. » Card. Baronius ad annum 1073, n. 71, postquam eam sententiam exposuit: « Ut appareat, inquit, sedis apostolicae Indulgentias illi communicari, qui, quantum suppetunt vires, bene operari non praetermittunt; non autem ignavis, otiosis ac negligentiae torpescitibus. » Nec vacat alias ad id conficiendum congerere auctoritates, cum unanimes theologi in ea sententia sint. Ne tamen praestitutos limites praeter-

grediamur, juverit hic exscribere, quae habet Bened. XIV *Instit.* LIII: « Card. Cajetanus ad obtinendam Indulgentiam censuit non modo praescriptis operibus satisfaciendum, sed etiam necessario deliberandum, salutari poenitentia criminum labe peculiariter expiare. Card. Cajetanus Navarrus quoque sequitur; licet alii plures eam sententiam nequaquam probent; et nos ipsi, quibus opinionum novitas displicet, illam pariter omittamus. Nullum quippe diploma Pontificium pro concedendis Indulgentiis unquam vidimus, in quo ea singularis conditio praefertur. Singulis tamen card. Bellarmini doctrinam proponendam ducimus: Accipiunt prudentes christiani Indulgentias, ut simul etiam studeant dignos poenitentiae fructus facere. » Illam card. Pallavicinus, cum de usu Indulgentiarum sermonem habet, his verbis explicat: « Neque sane fideles indulgentiarum causa negligenter

Indulgentiam simplicem canonicae poenitentiae relaxationem in foro dumtaxat externo validam, verum etiam in foro interno et coram Deo, seu esse remissionem partialem aut totalem illius satisfactionis, quam ob patratas culpas sive in hac sive in altera vita persolvere divinae iustitiae tenemur; 4. non solum turpiter errasse waldenses, wicleffitas, lutheranos et calvinistas, aliosque qui ab istis orti sunt, facultatem ecclesiae a Christo datam esse concedendi Indulgentias denegantes, sed et cum iisdem haereticis graviter lapsos esse jansenistas, Pistorienses, nonnullosque scriptores neotericos, tum circa Indulgentiarum notionem, dum eas coarctant ad solam poenitentiae canonicae relaxationem, tum circa thesaurum ecclesiae, quem veluti scholasticorum commentum traducunt, tum circa Indulgentiarum valorem quoad animas defunctorum, quem nullum esse autumant; 5. denique ex eadem definitione patebit, quo loco haberi debeant tot illae haereticorum atque incredulorum calumniae et scommata, quibus etiamnum Indulgentias earumque dispensationem insectantur tanquam omnis *moralitatis*, ut ajunt, eversivas, quaeque omnem peccandi licentiam tribuant; quidque sentiendum sit de Indulgentiis illis, quas passim pleno ore protestantes *per anticipationem* dari in ecclesia Romana adhuc effutiunt (1).

tes fiunt, ut pro expurgandis criminibus alia pictatis opera Deo minime persolvant. Cum enim ancipites sint, utrum reipsa Indulgentiam sibi meruerint, stimulo quodam incitantur, ut pro caelesti hoc thesauro tutius comparando varias salutaris poenitentiae rationes aggrediantur; ex alia parte injuncta pietatis opera, si fiant, studium religionis adaugent. »

(1) Ut specimen aliquod exhibeam de anticipatis judiciis, quibus plerique protestantes laborant circa do-

ctrinam catholicam de Indulgentiis, non equidem alienum aliquem, sed hominem protestantem testem dabo, qui in *Revisione Britannica*, anno 1829, tom. III, pag. 101 et seq. scribit: « Angli etiam doctores in deploranda versantur ignorantia dogmatum christianae religionis; ex. gr. nemo fere unus invenitur, incipiendo a poeta laureato (Southey) usque ad infimum paraeciae clericum, qui fidem non praestet Indulgentiis per anticipationem. Attamen non solum non conceduntur ejusmodi

3. Haec summa doctrinae catholicae est circa Indulgentias, cui vindicandae operam navare constituimus. Ne tamen in hac satis difficili discussione ea quae fidei sunt permisceamus aut cum iis, quae tantum sunt fidei proxima, aut cum iis, quae libere in scholis catholicis agitantur, juverit alia ab aliis accurate secernere.

4. Duo itaque in iis, quae ad Indulgentias pertinent, de fide sunt: 1. potestatem esse in ecclesia concedendi Indulgentias divinitus ei traditam; 2. Indulgentiarum usum christiano populo maxime salutarem esse.

5. Fidei vero proximum est: 1. fidelibus per Indulgentias relaxari poenas pro peccatis remissis Deo debitas; 2. has item Indulgentias applicari posse animabus in Purgatorio detentis, seu valere per modum suffragii quoad animas defunctorum; 3. dari praeterea in ecclesia thesaurum, seu collectionem meritorum seu satisfactionum Christi, Sanctorum ac electorum omnium, cujus dispensatio ad eandem ecclesiam et Romanum Pontificem nec non ad episcopos singulos pro diversa ratione pertineat (1).

6. Quod vero spectat ad interiores animi dispositiones suscipientium, ad Indulgentias speciales earumque fructum, ad applicationis modum, aliaque non pauca, intra scholarum septa continentur haec omnia, quae unusquisque majori minorive probabilitate tætur.

7. Nostrum igitur erit *primo* adversus heterodoxos

Indulgentiae, sed vetitae praeterea sunt et proscripae veluti contrariae principiis fundamentalibus ecclesiae Romanae. » Qui deinde ibidem subijcit anecdoton quoddam suum de colloquio circa confessionem cum matrona romana habito, cum Romae versaretur, ut ostendat nullam a catholicis, imo et sacrilegam eam confessionem censeeri, quae absque

sincerae conversionis proposito peragatur.

(1) Cfr. Veronius, *Regula fidei*, cap. 2, §. 4; Bossuet, *Exposition de la doctrine de l'Église cath.* § 8; Petrus Ballerinius, *Praelectio* III in 1 part. *Summae theologiae* s. Antonini, quae est *De Indulgentiis*, cap. 1, § 2, opp. s. Antonini edit. Veron. 1740, part. 1.

fidei dogmata propugnare; *deinde* germanam doctrinam catholicam vindicare adversus jansenistas eorumque asseclas; *tertio* demum nonnulla adjicere scholia, ad ea quae adhuc circa Indulgentias illustranda supersunt juxta verisimiliores probatissimorum scriptorum sententias.

PROPOSITIO I.

Est in Ecclesia potestas a Christo concessa conferendi Indulgentias, earumque usus est Christiano populo maxime salutaris

8. Utraque propositionis pars, uti innuimus, de fide est; expresse enim concilium Tridentinum, sess. XXV, in decreto de Indulgentiis haec habet: *Cum potestas conferendi Indulgentias a Christo Ecclesiae concessa sit, atque hujusmodi potestate, divinitus sibi tradita antiquissimis etiam temporibus illa usa fuerit, sacrosancta synodus Indulgentiarum usum christiano populo maxime salutarem, et sacrorum conciliorum auctoritate probatum, in ecclesia retinendum esse docet et praecipit, eosque anathemate damnat, qui aut inutiles esse asserunt, vel eas concedendi in ecclesia potestatem esse negant.* Atque in fidei catholicae professione a Pio IV. edita, fidelis quilibet profiteri tenetur, *Indulgentiarum potestatem a Christo in ecclesia relictam esse, illarumque usum christiano populo maxime salutarem esse.*

9. Atque ut a priori propositionis parte exordiamur, Christum hanc facultatem ecclesiae reliquisse relaxandi poenas temporales peccatis nostris debitas, tum sacrae Litterae, tum perpetua et constans ejusdem ecclesiae praxis luculentissime evincunt. Matth. enim XVI, 19, ait Christus Petro: *Tibi dabo claves regni coelorum.*

Et quodcumque ligaveris super terram , erit ligatum et in coelis ; et quodcumque solveris super terram , erit solutum et in coelis. Rursum ibid. XVIII, 18, ita apostolos omnes affatur : *Quaecumque alligaveritis super terram , erunt ligata et in coelo ; et quaecumque solveritis super terram , erunt soluta et in coelo.* Unde sic ratiocinamur : si Christi verba in amplissima sua significatione accipiantur , non solum solutionem a culpa et poena aeterna significant , verum etiam a poena temporali , quae , culpa et poena aeterna dimissis , luenda superest. Jam vero ad solam culpae ac poenae aeternae solutionem coarctari debere Christi verba nunquam evincunt adversarii. Nam haec circumscriptio sive coarctatio neque ex verbis ipsis , neque ex orationis serie , neque ex aliis Scripturae locis colligi potest ; cum verba et contextus cuilibet restrictioni repugnent , neque ulli queant loci Scripturarum proferri , qui limitationem potestatis inducant. Sed neque ex traditione aut sensu ecclesiae ejusmodi limitatio erui potest , cujus potius auctoritas et praxis contrarium evincunt , ut mox ostendemus ; neque denique ex ratione , quae nullam in hac concessione invenit repugnantiam , cum a sola Dei voluntate ea pendeat. Quin imo omnes juris regulae clamant , etiamsi verba dubia essent , cum agatur de favore , in amplissima significatione ea esse intelligenda , multo vero magis , si clarissima verba illa sint , prout sunt verba Christi. Ergo.

10. Addimus : Qui ab alio domus claves accepit eo fine , ut in domum quempiam admittat , hoc ipso facultatem accepit citius aut serius eum in domum introducendi , obstacula si quae sint tollendo , quae ejus ingressum impediunt. Talis porro est potestas , quam per clavium metaphoram apostolis contulit Christus. Ast inter cetera impedimenta , quae fidelibus moram injiciunt ingrediendi regnum coelorum , est etiam poenae

temporalis reatus ; ergo et hunc tollendi facultatem per clavium traditionem Christus apostolis contulit.

11. Demum : tam late patet significatio vocis *solvendi*, quam patet vox *ligandi* in adductis Christi verbis ; sed vox *ligandi* sese extendit etiam ad poenas temporales satisfactorias injungendas ; ergo et vox *solvendi*, ut perfecta antithesis subsistat , protendi debet ad harum poenarum remissionem.

12. Quare Apostolus , ejusmodi amplissima facultate praeditus , tum incestuosum Corinthium I Cor. V , 4 et 5, judicavit *cum virtute Domini nostri Jesu tradere Satanae in interitum carnis , ut spiritus salvus sit in die D. N. J. C.* ; tum anno vix expleto , impositam poenitentiam , quaecumque demum ea fuerit (1) , eadem relaxavit , rescribens , II Cor. II, 6 : *Sufficit illi objurgatio haec , quae fit a pluribus , ita ut e contrario magis donetis et consolemini ... Nam et ego quod donavi , si quid donavi , propter vos in persona Christi.* De poenitentiae sane condonatione hunc locum intellexerunt s. Joan. Chrysostomus , Theodoretus , Theophylactus et OEcumenius ex Graecis , et s. Ambrosius ac s. Pacianus ex Latinis (2).

13. Hac eadem facultate instructa ecclesia perpetuo ea usa est ac in praxim eam deduxit ; ac 1. quidem cum ab episcopis aut presbyteris in capite quadragesimae sacramentaliter absolutos , feria V in Coena Domini ab ulteriori poena episcopi absolvebant ; quem usum per decem plus minus priora ecclesiae saecula viguisse certissimis documentis constat (3). Sane ad hunc

(1) Alii enim verba Apostoli : *Tradere Satanae in interitum carnis* , exponunt de daemonis vexatione , aut morli afflictione , ut veteres Graeci plerique ; alii de excommunicatione , ut fere omnes Latini. Cfr. Estius , *Comment.* in hunc loc. et Bernard. a Piconio.

(2) Apud citt. auct. in utrumque Apostoli locum , nec non Morinus , *De poenitent.* lib. VI , cap. 11 , § 2 et seqq. ubi copiose ostendit , quid sit *tradi Satanae in interitum carnis* , ex antiqua et continua ecclesiae traditione.

(3) Cfr. Euseb. *Amort can. regul.*

alludunt s. Ambrosius (1), s. Leo M. (2), nec non concilia Carthaginense IV (3) et Agathense (4), ac de eo expresse loquitur Ordo Romanus (5), ut plura alia indubia monumenta praeteream, ex quibus insuper constat a sacerdotibus manus impositas fuisse poenitentibus quovis alio tempore.

14. 2. Deinde hac eadem potestate antiquitus ecclesia usa est, cum ad preces martyrum episcopi in idolatriam lapsis aliisque publicis peccatoribus constitutam poenam seu satisfactionem vel ex toto vel ex parte relaxabant, ita ut haec relaxatio seu remissio valeret coram Deo. De hac praxi testis est Tertullianus (6), nec non s. Cyprianus, tum in libro *De lapsis*, tum in pluribus epistolis, in quibus nimiam interdum facilitatem hasce poenas condonandi acriter insectatur (7).

De origine, progressu, valore ac fructu Indulgentiarum, Augustae Vind. 1735, part. 1, *Dissert. Praelim. Apologetica pro Indulgentiis*, § 2.

(1) *De Poenit.* lib. 1, cap. 15 et 16 Cfr. adnotatt. edit. Maur. in haec capita.

(2) *Serm. x. De quadrag.* cap. 4; item *Serm. xi*, cap. 4, et alibi passim, edit. Ballerin.

(3) Can. LXX. Apud Harduin. *Acta Concil.* tom. 1, col. 983. Celebratum est hoc concil. anno 398.

(4) Celebrat. anno 506. can. xv. Apud Hard. tom. 11, col. 999.

(5) *Biblioth. maxima Patrum*, Lugdun. 1677, tom. XIII, pag. 699, ubi sub tit. *Ordo in quarta feria quadragesimae, quae est in capite jejunii*, legitur: « In primis praemonere debet sacerdos omnes christianos . . . quatenus in capite jejunii ad veram confessionem veramque poenitentiam festinantius accedant. Denique admonendi sunt ut in coena Domini redeant ad reconciliationem. » Praescribitur ibidem discretio servanda in poenitentiis injungendis, et methodus exhibetur confessionis fa-

ciendae, atque absolutionis formula.

(6) In lib. *Ad Martyres*, cap. 1, adhuc catholicus scribebat: « Quam pacem quidam in ecclesia non habentes, a martyribus in carcere exorare consueverunt. » Edit. Rig. Cfr. adnot. in hunc loc. Hanc porro consuetudinem, ut mox videbimus, idem Tertullianus montanista effectus vehementer damnat.

(7) Sic enim inter cetera scribit s. Cypr. *Epist. x, Ad martyres et confessores*: « Intelligentes et comprimentes eos, qui personas accipientes in beneficiis vestris, aut gratificantur, aut illicitae negotiationis nundinas aucupantur (En quam mature irrepserint in ecclesia circa Indulgentias abusus !) . . . Sed et illud ad diligentiam vestram redigere et emendare debetis, ut nominatim designetis eos, quibus dari pacem desideratis. . . Peto, ut eos, quos ipsi videtis, quos nostis, quorum poenitentiam satisfactioni proximam conspicietis, designetis nominatim libello, et sic ad nos fidei et disciplinae congruentes literas dirigatis. » Eadem sermone scribit *Epist. xi*, et alibi passim.

15. 3. denique hac usa est ecclesia facultate, cum in concilio Nicaeno I potestatem episcopis fecit benignius agendi cum poenitentibus, atque ita Can. XII statuit: *Licebit episcopo de his aliquid humanius cogitare* (1). Ante concilium Nicaenum idipsum jam constituerat concilium Ancyranum, can. V (2), et paulo post Nicaenum conc. Laodicense, can. II (3), ut subsequencia alia concilia omittamus. Seculis enim, quae inde secuta sunt, praxim hanc obtinuisse adversarii nostri fatentur.

16. Tum igitur ex Scriptura et patribus, tum ex perpetuo et constanti ecclesiae sensu ac praxi constat, Indulgentias concedendi potestatem a Christo ecclesiae fuisse relictam.

17. Utiles porro ac maxime salutare populo christiano ejusmodi poenae relaxationes seu Indulgentias esse ex dictis consequens est. Nequit enim non esse utile ac maxime salutare populo christiano id, quod Christus ecclesiae suae dispensandum commisit, et ecclesia juxta traditam sibi a Christo potestatem quovis tempore in fidelium commodum dispensavit, quodque valde confert ad excitandum verae poenitentiae spiritum, omniumque virtutum studium, atque ingens pro altera praesertim vita solamen animo ingerit; atqui tales sunt Indulgentiae, quae non conceduntur nisi vere poenitentibus et plene contritis, quaeque propterea non parum conferunt ad fidei, spei, charitatis, devotionis omnisque pietatis augmentum (4), uti experientia aperte osten-

(1) Ex versione Dionysii Exigui, apud Hard. *Acta Conc.* tom. I, col. 330.

(2) Sic enim dicitur: *Τοὺς δὲ ἐπισκόπους ἐξουσίαν ἔχουσιν τὸν τρόπον τῆς ἐπιστροφῆς δοκιμάσαντας φιλανθρωπεύειν, ἢ πλείονα προστιθέναι χρέον.* Id vero: « Penes autem episcopos erit potestas modum conver-

sationis eorum (poenitentium) probantes, vel humanius erga eos agere, vel amplius tempus adjicere. » Ibid. col. 274.

(3) Ibid. col. 774.

(4) Ita siquidem loquitur Clemens vi. in bulla jubilai, quod indixit anno 1349, dum profitetur, se Indulgentias ad Romanorum preces

dit, nec pauci adversarii ac increduli non semel fassi sunt (1), quae demum, quod debitorum nostrorum reliquum est post sacramentales satisfactiones nostras, vel ex toto vel magna ex parte expungunt.

DIFFICULTATES

18. I. Obj. adversus priorem propositionis partem.

1. Verba Christi: *Quodcumque solveris, Quaecumque solveritis*, referuntur ad sacramentum poenitentiae, 2. per quod solum, uti et per alia sacramenta, gratia conferri ab ecclesia potest; nulla proinde ratione extendi possunt ea Christi effata ad potestatem largiendi Indulgentias extra sacramentum. 3. Neque id melius conficitur ex facto incestuosi Corinthii, cui nullam Apostolus poenitentiam imposuerat, quam propterea ei posset relaxare, sed cum ipsum excommunicasset, in communionem postea recepit. 4. Non enim ignorabat Apostolus se non posse dispensare a jure divino, cujusmodi in catholicorum hypothesis sunt satisfactiones temporales post culpae remissionem debitae, 5. juxta illud Deut. XXV, 2: *Pro mensura peccati erit et plagarum modus*. 6. Et sane qua ratione posset Romanus Pontifex vel episcopus solvere per Indulgentias extra sacramentum, quod sacerdos jure divino, in quo nullum agnoscit superiorem, vi sacramenti ligasset? Ergo.

19. Resp. ad 1. D. Ea Christi verba referuntur etiam

concedere: « Ut istius populi et cunctorum fidelium augeatur devotio, fides splendeat, spes vigeat, charitas vehementius incalescat. » Apud Raynald. ad annum 1349, n. 11.

(1) Pluribus id ostendi posset incredulorum confessionibus. Verum satis hic nobis sit commemorare D'Alembert et Voltaire, qui ita in furorē sumi acti ex religiosa com-

motione, quam in Parisiensibus excitavit jubilaum, quod concessum est Lutetiae anno 1776, ut D'Alembert illi maledixerit, eo quod rebellionem, quam pseudo-philosophi machinati fuerant, protraxerit ad annos viginti, Voltaire vero professus sit, actum esse de rebellionē, si unum adhuc jubilaum celebratum esset.

ad sacramentum poenitentiae, *C.* solum *N.* Respiciunt enim collationem potestatis clavium quacumque demum ratione exercendae sive per sacramentum sive extra sacramentum, prout reipsa ecclesia quovis tempore eam exercuit tum in ferendis censuris, tum in injungendis poenitentiis, tum in absolutione ac relaxatione ab eisdem. Nihil proinde vetat, quominus dicamus, clavium potestatem et usum non solum ad culpae, verum etiam ad poenae remissionem sese porrigere (1).

20. Ad 2. *D.* Quam proinde gratiam ecclesia per Indulgentiarum largitionem non confert, *C.* confert *N.* E catholicis nemo unus id unquam docuit (2).

21. Ad 3. *Neg.* Ad prob. *D.* Id est, nulla determinata poenitentiae opera imposuerat, *Tr.* vel *C.* nullam omnino poenitentiam, seu poenitentiae opera, quibus se exerceret, donec absolveretur ab excommunicatione cum poenitentia conjuncta, cui eum Apostolus subjecerat, *N.* Contrarium enim affirmat Apostolus, scribens, I. Cor V, 14, se eum tradidisse *Satanae in interitum carnis*, quae sane minima poenitentia non erat (3). Ne autem *abundantiori absorberetur tristitia*, hujus publicae poenitentiae tempus, commiseratione commotus ac divina auctoritate fretus, *in persona Christi* per Indulgentiam contraxit (4).

(1) Cfr. Bellarm. *De Indulgentiis*, lib. II, cap. II, n. 2 et seqq.

(2) Cfr. Bellarm. *ibid.* cap. 12.

(3) Cfr. Christ. Lupus, qui in disert. *De peccatorum et satisfactionum Indulgentiis* opp., edit. Ven. 1726, tom. VI, cap. 5, auctoritate s. Cypriani fretus, censet, hanc poenitentiam praescriptam ac determinatam fuisse non a solo episcopo et clero, verum etiam a cunctis laicis, cum agatur de poenitentia publica; verum id intelligi debet, ut vulgo dicitur, in sensu accommo, ita ut episcopus et clerus ex auctoritate seu potestate a Christo accepta

per illa verba: *Quaecumque alligaveritis*, etc. eam poenitentiam indixerint, laici vero ex quadam coniventia pastorum, seu etiam ex eorum consensu cum pastoribus. Eadem ratione Apostolus laicos etiam comprehendit, II Cor. II, cum agit de condonatione, ita tamen ut pastores ex potestate sibi a Christo collata condonaverint poenitentiam, ceteri vero fideles una cum praefectis pariter condonaverint, ast suo modo, nempe consensu, desiderio, commiseratione et precibus ad Deum suis pro fratre peccatore.

(4) Apposite Estius, *Comment.*

22. Ad 4. *D.* Non ignorabat Apostolus, se non posse dispensare a jure divino, non accepta ad id a Christo facultate, *C.* hac facultate oblenta *N.* Eadem enim ratione potuit Apostolus dispensare a satisfactionibus jure divino debitis, qua, facultate a Christo accepta, culpas remisit; sicut etiam quotidie remittit ecclesia ipsas culpas seu peccata, quae nemo *potest dimittere nisi unus Deus*, uti dicitur Marci II, 7.

23. Ad 5. *D.* In foro politico seu civili, pro quo lex illa lata est, *C.* in foro ecclesiastico, *subd.* nisi facultate divinitus collata hae plagae remittantur, *C.* secus *N.*

24. Ad 6. Resp. id posse *indirecte*, tollendo videlicet debitum seu poenae reatum, non autem *directe* irritando sententiam sacerdotis. Addo, saltem juxta praesentem praxim, neque Rom. Pontificem, neque episcoporum quempiam per Indulgentias a satisfactione sacramentali peccatorem eximere (1), ideoque falso laborare supposito hanc expostulationem.

in 1 ep. ad Cor. v, 11: « Fit autem illud (relaxatio poenitentiae) *inquit*, dum per Indulgentiam malis ecclesiae, post aliquantam satisfactionem, poenitentibus relaxatur ac remittitur, quod reliquum erat poenae debitae. Quam poenae relaxationem manifestius etiam declarat illud praecedens *sufficit illi*; quasi dicat: satis jam poenarum dedit, reliquum ei condonetur. Hoc enim est quod sequitur: *ita ut e contrario magis donetis*; veluti si sote quopiam per sententiam judicis ad quadraginta plagas condemnato, post tricesimam dicat iudex: *sufficit, aut, satis est*; non quod sententiae sit satisfactum, sed quia vult uti clementia, reliquum plagarum numerum ei gratiose remittens. »

(1) Dixi: *Saltem juxta praesentem praxim*; interdum enim morem obtinuisse, ut Indulgentia etiam conferebatur ad relaxandam poenitentiam

sacramentalem colligitur ex iis, quae scribit Morinus, *De poenitent.* lib. x, cap. 22, § 10 et 11. Certe, adversariis fatentibus, satisfactiones, quas olim fideles exhibebant, antequam absolverentur, quasque ipsis vel episcopi vel presbyteri injungebant, cum eis poenitentiam dabant, erant sacramentales; attamen has ipsas satisfactiones per Indulgentiam episcopi relaxabant. Haec animadversio peculiarem vim habet adversus jansenistas, qui contendunt, olim *semper* satisfactionem praere consuevisse absolutioni. Ex quo etiam colligitur ratione prorsus ineluctabili, Indulgentiam esse remissionem poenae temporalis coram Deo validae, uti sequenti propositione ostendemus, ita tamen ut haec relaxatio coram Deo effectum non obtineret nisi post remissam culpam per sacramentalem absolutionem.

25. II. Obj. adversus alteram propos. partem. 1. Indulgentiarum existentia conciliari nequit cum ullo sanæ ethices seu , ut ajunt, moralitatis principio. 2. Quamvis enim ut minus abusivæ spectatae fuerint Indulgentiae , quae conceduntur per alicujus injuncti pii operis executionem , quis in animum inducat suum , quod aliquis levissimis actibus exterioribus , ex. gr. osculo impresso cruci , quae in amphitheatro Flavio erecta est , possit lucrari singulis vicibus dies ducentos Indulgentiae ? aut lucrari quispiam possit tanta facilitate Indulgentias plenarias , quibus ecclesiae in Italia passim redundant ? 3. Quomodo haec conciliari queunt cum Dei justitia vel cum ipsius misericordia , relate praesertim ad eos , quibus adeo acerba punitio reservata est , eo quod ratione aut loci aut temporis aliorumque adjunctorum mediis adeo facilibus ad eas lucrandas destituti fuerint (1) ? Ergo.

26. Resp. ad 1. *Neg.* Siquidem apprime conciliatur cum omnibus sanæ ethices principiis Indulgentiarum existentia , dummodo vera ac germana teneatur Indulgentiae notio , quam ab initio dedimus. Haec enim in primis supponit obligationem satisfactionis sacramentalis in eo , qui eam lucrari intendit , peccatorum contritionem , poenitentiae omniumque virtutum studium , et statum gratiae seu sanctitatis. Nisi proinde vera praecesserit cordis conversio , quae involvit desiderium , saltem ex poenitentiae virtute , satisfaciendi quantum in se est divinae justitiae ob scelera admissa , frustra quis Indulgentiam se adeptum esse existimaret (2).

(1) Ita Sismondi , *Histoire des Republ. Ital.* tom. xvi , chap. 127 , pag. 417.

(2) Optime Massillon , *Mandement pour la publication du Jubilé*, 15 Nov. 1724 : « Ne nous flattons point , *inquit* , que nos fautes soient expiées , si elles n'ont pas été dé-

testées ; ne croyons pas les grâces de l'église nous aient purifiées , si elles ne nous ont pas changés ; ne comptons sur son indulgence qu'autant que nous pouvons compter sur un sincère repentir. » Et Bossuet pariter , *Instructions nécessaires pour le Jubilé* , art. 1 : « Mais il

27. Ad 2. *D.* Spectatis illis actibus in se absque interioribus necessariis dispositionibus, quas recensuimus, *Tr.* vel *C.* una cum illis dispositionibus *IV.* Ejusmodi enim actus quos exteriores adversarii vocant, nunquam sejungi possunt aut debent ab interioribus dispositionibus quas ipsa Indulgentiarum natura postulat, et expresse exigunt qui Indulgentias largiuntur. His autem positis, levitas seu potius facilitas operis injecti est tandem quaedam quasi illecebra, qua fideles adducantur ad eas dispositiones sibi comparandas, ut ipsa experientia ostendit.

28. Ceterum hic obiter observamus: 1. adversarios, qui nobis exprobrant Indulgentiarum excessum veluti contrarium principiis moralitatis, splendidum praebere testimonium doctrinae catholicae circa necessitatem satisfactionis, cujus Indulgentia non est nisi diminutio quaedam; 2. non posse eosdem nobis hunc excessum objicere, quin totum evertant protestantismi seu reformationis principium de sola fide justificante absque bonorum operum necessitate; 3. vel amplissimam Indulgentiam concessam ob injectum vel minimum pietatis opus optime conciliari cum moralitatis principiis; Dei enim justitia conciliatur cum poenarum remissione obtenta sub conditionibus a nobis recensitis. 4. Animadvertimus demum, Indulgentiarum excessum, si forte sit aliquis, non rem ipsam impetere, sed modum tantum seu facilitatem eas concedendi, qua fit ut disci-

se faut bien garder, *scribit*, de s'imaginer que l'intention de l'église soit de nous décharger par l'Indulgence de l'obligation de satisfaire à Dieu; au contraire l'esprit de l'église est de n'accorder l'Indulgence qu'à ceux qui se mettent en devoir de satisfaire de leur côté à la justice divine; autant que l'infirmité humaine le permet; et l'Indulgence ne laisse pas de nous être fort né-

cessaire en cet état, puisqu'ayant, comme nous avons, tant sujet de croire que nous sommes bien éloignés d'avoir satisfait selon nos obligations, nous serions trop ennemis de nous-mêmes, si nous n'avions recours aux grâces et à l'indulgence de l'église. » Haec tamen intelligi debent juxta ea, quae ex Benedicto xiv paulo ante attulimus.

plina enervetur (1). Omissis porro veterum patrum, Cypriani praesertim, testimoniis, quibus in nimiam facilitatem invehant, conciliorum oecumenicorum et Romanorum Pontificum sanctionibus, quibus eam coercuerunt, ita loquitur concilium Tridentinum, sess. XXV, in Decreto de Indulgentiis : *Sacrosancta Synodus... in his (Indulgentiis) tamen concedendis moderationem, juxta veterem et probatam in ecclesia consuetudinem, adhiberi cupit; ne nimia facilitate ecclesiastica disciplina enervetur.*

29. Ad 3. Resp. facillime illa omnia conciliari, si observetur : 1. vix quemquam reperiri, qui mediis omnibus destitutus sit ad sacras Indulgentias lucrandas; 2. posse divinam bonitatem supplere mediis interioribus extraordinariis defectui mediorum ordinariorum, cum aliquis sincero desiderio flagrat bonum aliquod adipiscendi supernaturale. Quis enim dubitat quin Deus possit, aut uberiores charitatem aut intensiorem dolorem et contritionem his, qui ita animo comparati sunt ac mediis externis sunt destituti, communicare?

(1) Sismondi est protestans seu potius calvinianus genevensis, qui propterea profitetur dogma proprium suae sectae de inutilitate bonorum operum, praesertim vero satisfactionis peccatis debitae. Hoc vero principio admissio, non solum via sternitur ad omnigenam impietatem, ut suo loco ostendimus, cum ageremus de justificatione in tract. *De Gratia*, sed praeterea os obstruitur omnibus protestantibus, dum adversus Indulgentias debacchantur. Quo enim jure ipsi insurgunt in ecclesiam, eo quod sub quibusdam conditionibus quae complectuntur interiores animi dispositiones et pia opera externa, remittat partem vel etiam totum, quod reliquum superest illius poenae temporalis, cujus debitum ipsi omnino eliminant? Si logici esse amant, debent potius commendare miram

hanc catholicae doctrinae oeconomiam, qua fit ut retrahatur Christi fidelis ab excessibus, in quos facile rueret absque poenae temporalis satisfactione, deinde alliciat ad resipiscentiam per veram conversionem, si forte deliquerit. Hinc recte comes de Maistre, *Soirées de Saint-Petersbourg*, tom. II, dixième entretien, scribit : « Et quelle belle loi encore que celle qui a mis deux conditions indispensables à toute indulgence ou rédemption secondaire : mérite surabondant d'un côté, bonnes oeuvres prescrites et pureté de conscience de l'autre ! Sans l'oeuvre méritoire, sans l'état de grâce, point de rémission par les mérites de l'innocence. Quelle noble émulation pour la vertu ! Quel avertissement et quel encouragement pour le coupable ! »

30. Inst. Negari non potest, Indulgentias cedere in destructionem, non autem in aedificationem fidelium; 1. quia eos avertunt a poenis consecrandis contra exemplum Christi et Sanctorum; 2. quia eos inducunt ad satisfactionem alienam quaerendam ut non amplius solliciti sint piis operibus satisfacere ex propriis, quod est contra perfectionem; 3. quia eos revocant ab eleemosynis, jejuniis, orationibus frequentandis, in quibus poenitentiae ac satisfactionis opera consistunt; 4. quia in ipsis negligentiam fovant in propriis peccatis expiandis, peccati horrorem minuunt, spiritum poenitentiae extinguunt, facilemque ad peccatum reditum efficiunt. 5. Quis itaque sobrius Indulgentiarum dispensationem non excretur tanquam indignam Christi sanguinis profanationem; 6. tanquam medium a Romanis Pontificibus ad emungendas pecunias inventum, quae in scorta, ut Calvinus loquitur, in lenones, in comessationes turpiter absumerentur (1); 7. tanquam petram scandali, quae innumeris abusibus latissimum aditum aperuit, perinde ac si per eas absolutio plena concederetur *a culpa et poena*, sicut non ita pridem Indulgentiae evulgabantur; 8. veluti demum totius redemptionis penitus eversivam (2)? 9. Sane constat Indulgentiarum spe esse patrata delicta (3). 10. Demum; en dilemma cujus vim numquam eludent theologi occidentis: vel Indulgentiae quae in aliquibus casibus christianis dispensantur, dantur non absolute, sed supponunt particularem poenitentiam et absolutionem, et sunt inutiles; vel Indulgentiae applicant merita Christi peccatoribus vi apostolicae potestatis, absolute, independenter a cujuslibet poenitentia et sunt noxae (4). Ergo.

(1) *Instit.* lib. III, cap. 5, § 1 et seqq.

(2) Ita passim plenis buccis protestantes.

(3) Sic Melchior Gioja, *Nuovo*

Galateo, lib. III, art. II, cap. 9, ubi scribere non dubitavit: *Si commiserò dei delitti per la speranza delle promesse Indulgentie.*

(4) Ita in op. Russico cui tit. *Epi-*

31. Resp. *Neg. ant.* Ad 1. prob. *D.* Fideles aver-
tunt a poenis consecrandis, seu potius fideles liberant
a poenarum illarum debito, quod ipsos retardet a con-
secutione summi boni, *C.* a poenis consecrandis, qui-
bus citius ac uberius ejusmodi bonum consequantur *N.*
Porro Indulgentiae, positis necessariis conditionibus ad
eas lucrandas, fideles tantum liberant a poenis peccato
debitis et quidem ex parte, uti exposuimus, non au-
tem ab iis, in quibus Christi patientis et sanctorum de-
bent sectari vestigia.

32. Ad 2. *D.* In supplementum propriae satisfactio-
nis, praesertim sacramentalis, *C.* ad propriae exclu-
sionem *N.* Hoc enim nunquam docuit ecclesia; nostrum
itaque non secus ac perfectorum omnium est unum fa-
cere et aliud non omittere. Certe optimum esset illis non
indigere (1).

33. Ad 3. *Neg.* Juxta dicta; imo mirifice ad eas fre-
quentandas nos provocant. Sane nunquam magis quam
jubilai tempore publicae supplicationes, orationes, elee-
mosynae, visitationes ad carceribus aut triremibus man-
cipatos, ad nosocomia, etc. frequentari solent (2).

*stolae seu scripta de officiis eccle-
siastici status.* Lib. 3. epist. 9. pag.
150. Odessae 1846.

(1) Hinc legitur in vita s. Catha-
rinae Genuensis, cap. 20, quod,
quamvis ipsa summo in pretio ha-
buerit Indulgentias plenarias, minus
tamen videretur sollicita de iis lu-
crandis, eo quod mallet per se di-
vinae justitiae satisfacere. Contra
vero s. Angela Mericia Romam se
contulit sub Clemente VII ad lucran-
dam Indulgentiam jubilai.

(2) Sic testis oculatus describit mi-
rabiles effectus, quos Mediolani ju-
bilaeum a Pio VI concessum produ-
xit: « Era veramente uno spettacolo
edificante e tenerissimo il vedere af-
folate le chiese nel tempo degli eser-
cizj; assediati i tribunali di peni-
tenza pressochè tutti i dì; frequen-

tate le vie, che mettevano alle quat-
tro chiese tra se distanti, da visitarsi
quindici volte, e frequentate sulle
ore prime del giorno; e non sola-
mente dagli artieri, e dalla plebe
gente, ma da persone signorili, e
da cavalieri, e dame di primo rango,
a piedi: in abito dimesso, e tutti
composti a modestia; il sacerdote in
somma ed il popolo, il vecchio e il
giovine, il povero ed il ricco, le
persone private e i corpi pubblici
erano compresi da una santa gara di
distinguersi in opere di pietà e pe-
nitenza, e spiranti compunzione e
fervore. Trionfo proprio a quell'epo-
ca avventurata in Milano la fede,
la speranza e la carità; sembravano
tornati i santi giorni di Carlo; ed
il libertinaggio e l' incredulità, che
pur trovò modo e verso di conta-

34. Ad 4. *Neg.* iterum juxta praemissa. Valde siquidem Indulgentiarum largitio nos provocat ad propria peccata detestanda, ut possimus tantum bonum nobis comparare. Sublimem prorsus divinae justitiae ideam in nobis Indulgentiae excitant, utpote quae remissa jam culpa, poenas adhuc exposcat, quae expiari non possunt nisi ingentibus laboribus, quibus omnibus persolvendis cum impares prae infirmitate saepe in hac vita nos esse contingat, comitem sibi misericordiam adsciscit indulgendo nobis, ut aliorum satisfactionibus debitum nostrum facilius extinguamus. Ad virtutis pietatisque aemulationem nos excitant, cum nemo possit alienarum ejusmodi satisfactionum particeps fieri, nisi in statu gratiae sit, et alterius sanctitatis, quoad ejus fieri potest, imitator (1).

35. Ad 5. *Neg.* Tantum enim abest ut Indulgentiae traduci possint ut indigna Christi sanguinis profanatio, ut nihil sit quod ejusdem virtutem magis commendet. Ex his enim edocemur, sanguinis pro nobis effusi vim sese porrigere usque ad poenas per peccatum promeritas eluendas, illa tamen ut omni virtutum exercitio,

minare quelle già monde contrade, si morse per rabbia le labbra e si nascose. » Cfr. *Sermoni istruttivi di un vecchio parroco della Toscana*; Serm. ix. Nec dissimile spectaculum, imo longe sublimius Roma praebuit, attenta Urbis majestate et amplitudine, in jubileo, quod sub Leone XII S.M. in ea celebratum est, cujus ipse testis fui. Si haec porro cum orgiis conferantur, quae superioribus annis exhibuerunt protestantes in celebratione jubilaevi, seu centeni cujusque anni reformationis, id est, defectionis a vera Christi ecclesia, patebit, ea tanquam inter se pugnantia plane differre.

(1) Recte Petrus Ballerinius, op. cit. cap. 2, § 13: « Tantum abest,

scribit, ut poenitentiae spiritum relaxent hodiernae Indulgentiae, quin promovent potius; hocque sane consilio, ut illum promoveant, a Pontificibus impertiuntur, ut liquet ex bullis ipsis jubilaevi, in quibus digni poenitentiae fructus ex evangelico praecepto commendantur, et ad eos edendos invitantur fideles; atque ut hos salutare poenitentiae fructus promptius proferant, plenariam indulgentiam concedimus inquit s. Pius V in bulla anni 1566, quibus similia alii Pontifices ingerunt. Itaque si semper quidem Indulgentiarum usus utilis et salutaris fuit, nunc certe, quum poenitentiam adeo promoveant, utilissimus et maxime salutaris haberi debet. »

sincerae praesertim conversionis ope, ejusmodi vim satisfactoriam nobis applicemus.

36. Ad 6. *N.* Etenim Indulgentias medium esse a Romanis Pontificibus excogitatum absurda haereticorum calumnia est, quam etsi ea saepe refutata sit, nihilominus semper usque ad nauseam ipsi obtrudunt ad incautos decipiendos. Si qua enim olim pecunia exsolvebatur ad Indulgentias lucrandas, haec non exigebatur ut Indulgentiarum pretium, sed tanquam conditio, perinde ac cetera pia opera, cum nonnisi in pios usus converteretur (1). Haud inficiamur, nec paucos nec leves abusus ex parte quaestuariorum irrepsisse; verum hi abusus istis, non autem Romanis Pontificibus, qui perpetuo eos acerrime damnarunt (2), adscribendi sunt. Cum denique ex Tridentino quaestorum officium abolitum sit, ac turpes omnes quaestus sublatis; in quem finem has querelas adhuc movent haeretici et increduli, nonne hoc est umbras consecrari?

37. Ad 7. *D.* Quoad eos, qui seipsos decipientes hanc petram scandali quaerunt, quam sibi ipsi confingunt, *C.* quoad reliquos omnes *N.* Sibi propterea ini-

(1) Nunquam ostendent ecclesiae catholicae hostes, datas fuisse Indulgentias a Romanis Pontificibus, ut inde lucrum referrent, seu exactam fuisse pecuniam tanquam Indulgentiarum pretium. Pecunia, quae interdum erogabatur a fidelibus ad obtinendas Indulgentias, ad usus pios convertebatur. Medio praesertim aevo ingentem utilitatem pepererunt ejusmodi largitiones, ad bellum nempe in Turcas, qui perpetuo Europae et Italiae praesertim cervicibus jugum minabantur; ad pontium, viarum, etc. refectionem ac constructionem; ad templorum, hospitalium, orphanotrophiorum, etc. erectionem et dotationem; ad puellarum maleque nuptiarum subventionem, etc. etc. de quibus cfr. Amort. op. cit. dist. 1, sect. 6, 7; adeo ut

merito concludat eruditus Scotti, *Problemi di politica cristiana*, Napoli 1830, vol. 1, part. II, teorema 2, ipsam politicam societatem innumeras prope utilitates exinde percepisse. Nec omittendum, nonnisi paucas admodum fuisse Indulgentias sub hac conditione concessas, si comparerentur cum aliis, quae ob opera seu exercitia mere spiritualia conferebantur. Attamen, ut haeretici et increduli invidiam conflent in Indulgentiarum largitionem ingeminare apud imperitos adhuc pergunt, in ecclesia Romana vendi Indulgentias! *Sinite illos, caeci sunt et duces caecorum.*

(2) Cfr. Christ. Lupus, diss. cit. cap. 3 et 4; nec non Amort. part II, sect. 1.

qui imputare debent, si scandalum inveniunt in eo, quod aedificationem parit. Ceterum veritatis vi compulsi non pauci adversarii hanc difficultatem jam deseruerunt (1). Quod vero dicitur de formula *a culpa et poena*, uti ostendit Benedictus XIV, non Romanis Pontificibus, qui eam improbarunt atque aperte rejecerunt, sed *praeteritorum seculorum quaestoribus tribui debet* (2).

38. Ad 8. *Neg.* Sed jure potius affirmamus, juxta ea quae diximus, esse Indulgentias redemptionis extensivas.

39. Ad 9. *Neg.* Haec iterum calumnia est, quae ex experientia dissolvitur. Certe qui haec nobis objicit, quique propterea a lucrandis Indulgentiis alienus erat, non se praebuit omnium virtutum exemplar. Ast aliud est stilum oratorium acuere, aliud vero virtutem consectari (3).

40. Ad 10. *Resp.* per Indulgentias poenas remitti temporales quae adhuc luendae supersunt, dimissa culpa et poena aeterna. Si Indulgentia sit plenaria, poenam remittit hanc universim, quae praeter sacramentalem luenda superest; si sit partialis eam remittit ex parte, praeter sacramentalem. Cum igitur Indulgentiae notio non excludat satisfactionem sacramentalem, imo eam supponat uti partem integram sacramenti poeni-

(1) Ut patet ex verbis, quae adduximus ex Sismondi.

(2) *De synodo dioecesis*. lib. XIII, cap. 18, § 7, ubi plura scitu digna reperiuntur. Audiendus proinde non est Morinus, dum, *De Poenit.* lib. I, cap. 22, contrarium suadere nititur. Nec sane, quod sibi proposuit, argumenta, quae affert, evincunt. Cum *peccati* nomen passim usurpetur ad significandum poenae reatum, hoc sensu intelligi debent illae formulae, quibus dicitur, per Indulgentias *remitti peccata*, aut *tertiam*

partem peccatorum, tum etiam quae Romae interdum antiquae invisuntur formulae, ex. gr. concedi *remissionem omnium peccatorum* visitantibus talem ecclesiam, uti legitur in ecclesia s. Laurentii extra muros, etc. nempe *poenam peccatis debitam* rite dispositis, uti exposuimus.

(3) Quam levem, mendacem ac pessimae fidei sese exhibuerit Gioja adeo ab incredulis commendatus in novo suo Galateo quisque intelliget qui vecors omnino non sit. Soli stulti his libellis decipiuntur.

tentiae, et habeat tantum pro objecto poenam temporalem, quae praeter illam luenda superest, patet propositum dilemma, quin insolubile sit theologis occidentis, nec locum habere posse in ecclesiae catholicae doctrina et praxi circa Indulgentias, ac unice patefacere supinam ignorantiam in qua versantur sic dicti orientales, seu verius Scythae, qui certe validius pugnant adversus ecclesiam catholicam torturis quam argumentis.

PROPOSITIO II.

Indulgentiae hominem liberant a poenae reatu, non solum coram ecclesia, sed etiam coram Deo

41. Fidei proximam esse hanc propositionem, constat ex diversis propositionibus censura notatis; ac 1. ex art. XIX Lutheri a Leone X confixo: *Indulgentiae his, qui veraciter eas consequuntur, non valent ad remissionem poenae pro peccatis actualibus debitae apud divinam justitiam* (1), 2. ex propos. XL synodi Pistoriensis asserente: *Indulgentiam secundum suam praecisam notionem aliud non esse quam remissionem partis ejus poenitentiae, quae per canones statuta erat peccanti*; quae propositio sic intellecta: *quasi Indulgentia, praeter nudam remissionem poenae canonicae, non etiam valeat ad remissionem poenae temporalis pro peccatis actualibus debitae apud divinam justitiam*, a Pio VI, in Const. *Auctorem fidei*, declaratur et proscribitur ut *falsa, temeraria, Christi meritis injuriosa ac dudum in art. XIX Lutheri damnata*. Hanc eandem doctrinam pseudo-synodi nonnulli theologi perturbatores suam fecerunt (2).

(1) Apud Harduin. *Acta Conc.* tom. ix, col. 1894, ubi tamen hic articulus ponitur sub n. xv.

(2) Inter hos eminet auctor tractatus, qui praeivit synodo Pistoriensi in *Trattato storico dogmatico*.

42. Apertam doctrinae catholicae veritatem ita invictissime ostendimus: Indulgentiae vere hominem liberant a reatu poenae, non solum in foro externo coram ecclesia, sed etiam in foro interno coram Deo, si divinitus in eum finem ecclesiae concessa sit eas dispensandi facultas, si talis perpetuus fuit patrum et ecclesiae catholicae sensus in iis dispensandis, si denique ipsa Indulgentiarum natura id exposcat. Atqui.

43. Jam vero facultatem concedendi Indulgentias divinitus ecclesiae datam esse ad remittendas coram Deo poenas temporales peccatis actualibus debitas pronum est inferre ex iis, quae superiori propositione attulimus. Descendit enim haec facultas, ut vidimus, ex potestate clavium et quidem illimitata tollendi impedimenta ab ingressu regni coelorum, cujusmodi poenae reatus est; ex potestate ligandi et solvendi coram Deo, ita ut ratum habeatur *in coelis*, quod ejusdem potestatis vi ligatum aut solutum fuerit *in terris*. Rursum Apostolus profitetur, se donasse Corinthio incestuoso poenitentiae partem *in persona Christi*, ac propterea auctoritate divina, et praecise illius poenitentiae partem donasse, qua obstrictus erga Deum tenebatur: *Ut spiritus salvus sit in die D. N. J. C.* (1).

critico delle Indulgenze, Prato 1787. Cfr. de hoc tractatu Alf. Muzarelli, *Il buon uso della logica, opusc. trigesimo, valore delle Indulgenze*. Pereira de Figueiredo in opere lusitanice conscripto, *Analysis professionis fidei sancti patris Pii IV*; Ulyssipone anno 1791, quod anno sequenti Neapoli italice prodiit, catholicam pariter doctrinam de Indulgentiis impugnavit; proscriptum autem est decr. 26 Jan. 1795. Adversus Pereira cfr. *Lettera di un teologo ad un suo amico*, Bologna 1793, nec non *Supplemento al giornale ecclesiastico di Roma*, quint. v per i mesi di Settembre ed Ottobre 179a.

(1) Illud *in persona Christi*, gr. *ἐν προσώπῳ Χριστοῦ*, Erasmus nullo exemplo innixus vertit *in conspectu Christi*. At certum est, tantumdem valere *in persona Christi* ac in nomine, vice et auctoritate Christi, cujus scilicet personam Paulus gerebat; ut sicut *in nomine Domini Jesu Christi* tradiderat hunc incestum hominem Satanae, quemadmodum dicit in priori epist. cap. v, sic in ejusdem Christi nomine ac persona nunc eum absolveret. Quare non modo hunc locum ita legunt atque exponunt veteres omnes latini patres et expositores, adductis in hujus expositionis confirmationem Christi verbis: *Quaecumque solve-*

44. Talem praeterea perpetuum fuisse patrum et ecclesiae catholicae sensum in concedendis Indulgentiis, luculenter patet, 1. ex formula qua feria V *in Coena Domini* ab episcopo fidelibus poenitentia relaxabatur, quaeque adhuc legitur in Ordine Romano: *Deus humani generis conditor et reformator ... agnosce oves tuae redemptionis, constrictas vinculis peccatorum ecclesiae tuae precibus exoratus absolve* (1). Id patet 2. ex persuasione catholicae ecclesiae, meritis Christi et satisfactionibus sanctorum Martyrum remitti peccata, seu poenas peccatis debitas, ob quam Tertullianus jam montanista ecclesiam acriter arguit lib. *De pudicitia*, cap. ult. quod moechis nempe tribueret veniam; sic enim scribit: *At tu jam et in Martyres tuos effundis hanc potestatem. Quis permittit homini donare, quae Deo reservanda sunt? Sufficiat Martyri propria delicta purgasse ... Quis alienam mortem solvit, nisi solus Filius Dei?* Hujus pariter totius populi Carthaginensis persuasionis, de obtenta scilicet per libellos Martyrum pace *in coelis*, testis est locupletissimus clerus Romanus in epistola XXX ad s. Cyprianum (2). Illud 3. demum constat ex apertis s. Cypriani testimoniis, in quibus s. Martyr affirmat, relaxationem poenitentiae publicae, quae ad praeces Martyrum concedebatur, apud Deum valere; sic enim loquitur, epist. XII. *Ocurrendum puto fratribus nostris, ut qui libellos a*

ritis, etc. verum etiam patres et expositores graeci Theodoretus, s. Joan. Chrysostomus, Theophylactus et Oecumenius. Cfr. Estius, in cap. 2. Epist. 11 ad Cor.

(1) Alias ejusmodi orationes cfr. ibid. loc. cit. pag. 684 et seq.

(2) Lapsi enim, qui intempestivam Indulgentiam exposcebant ex communi receptaque persuasionem, jactabant se pacem consecutos non tam ab hominibus quam a Deo ipso,

nam *pacem sibi*, legitur, *non tam peterent quam vindicarent, imo jam et caelis habere se dicerent*. Cfr. Lupus, diss. cit. cap. 1, nec non Eus. Amort, op. cit. tum part. 1, dissert. praelim. § 3, tum ibid. sect. 1, *Indulgentia*, 11 et seqq. Cfr. praeterea Petr. Ballerinius, Praelect. cit. § 2, n. 10 et seqq. a quibus luculentissima testimonia congeruntur, quae hanc veritatem adstruunt.

Martyribus acceperunt, et praerogativa eorum apud Deum juvari possunt...; et alibi passim (1). Et haec de patrum et ecclesiae sensu quoad priora secula; ad subsequencia enim quod attinet, neque ipsi adversarii eum talem fuisse dilfentur.

45. Ipsam denique Indulgentiae naturam id exposcere constat ex eo quod, cum ecclesia quempiam ob peccata ligat poenitentiis, quas ei juxta potestatem sibi a Christo traditam injungit, liget ipsum reipsa coram Deo; ergo et coram Deo eum solvit, cum eidem vel omnem vel partem saltem hujus poenitentiae relaxat. Ut enim ostendit Sirmondus, omnis poenitentia propositam sibi habet veniam; publica vero poenitentia veniam simul et exemplum. Si igitur omnis poenitentia hoc proprium habet, expiationem scilicet abolitionemque peccatorum, necessario sequitur, ut non possit Indulgentia conferri, quin coram Deo valida sit (2). Huc accedit ineluctabile s. Thomae argumentum, quod, si vera esset adversariorum sententia: *Ecclesia hujusmodi Indulgentias faciens, magis damnificaret, quam adjuvaret; quia remitteret ad graviores poenas, scilicet purgatorii, absolvendo a poenitentiis injunctis* (3). Attamen tum ex concilio Tridentino tum ex fidei professione credere tenemur, *Indulgentiarum usum esse christiano populo maxime salutarem.*

DIFFICULTATES

46. Obj. 1. Indulgentiae hodiernae subrogatae sunt relaxationi veteris poenitentiae canonicae persolvendae a publicis poenitentibus, priusquam absolutionis sacramentalis beneficium obtinerent. Jam vero poenitentia vetus canonica non remittebat poenam in foro interno, sed

(1) Apud citt. auctores.

blicae, cap. 10.

(2) Cfr. *Historia poenitentiae pu-*

(3) *Supplem.*, q. 25, art. 1.

instituta tantum fuit ad publicam dandam tribunali ecclesiastico satisfactionem ; ergo neque Indulgentiae hodiernae remittunt poenam in foro interno coram Deo , sed solum in foro externo et coram ecclesia. 2. Quare concilium Tridentinum docet , ecclesiam etiam *antiquissimis temporibus* usam fuisse potestate conferendi Indulgentias ; atqui Indulgentia antiquitus erat moderata condonatio poenae canonicae , quam adhuc vigere credendum est , cum nunquam fuerit abrogata. 3. Haec autem confirmantur ex formula in jure passim usurpata , juxta quam Indulgentia conceditur *de poenitentis injunctis* , nempe a jure , ut plures nec ignobiles theologi et canonistae exponunt ; evidens porro id fit ex Indulgentiis partialibus , quibus relaxatur poenitentia *septem ex gr. annorum et totidem quadragenarum* , qua formula aperte alluditur ad poenitentiam canonicam , cujus pars remittebatur. 4. Id demum conficitur ex ratione , quam adducit Tridentinum , ne nimia sit has Indulgentias concedendi facilitas , ne scilicet *enervetur disciplina*. Quae porro disciplinae enervatio fingi aut concipi posset , si Indulgentiae non essent mera poenitentiae canonicae relaxatio ? Ergo.

47. Resp. ad 1 , 1. *Trans. maj. neg. min.* Poenitentia enim vetus canonica vere etiam dimittebat poenam in foro interno et coram Deo , ut patet ex ipsa poenitentiae natura , quae ordinata est ad poenae expiationem , uti animadvertimus ; ideo vero publicae poenae indicebantur , ut pro illato scandalo satisfaceret. Id ipsum patet praeterea ex eo , quod illa publica poenitentia constitueret satisfactionem illam , quae pars erat integralis sacramenti poenitentiae , saltem quatenus sacerdos per absolutionem eam applicabat sacramento , et ei vim *operis operati* tribuebat. Canones porro numero et gravitati criminum parem poenam irrogabant (1).

(1) Ab initio institutionis poenitentiae canonicae macchis , in ido-

48. Resp. 2. *Neg. maj.* Constat enim ex facto Corinthii incestuosi datam esse Indulgentiam ante poenitentiae canonicae institutionem juxta potestatem, quam Apostolus a Christo acceperat. Sane si ecclesia per Indulgentiam non remitteret nisi poenitentiam canonicam in foro externo, nulla esset ratio, cur applicarentur nobis in Indulgentiarum concessione Christi et Sanctorum *satisfactiones*, prout facere ecclesia consuevit; sed satis ei esset potestate sua uti, quia sicuti canones poenitentiales instituit, sic eos relaxare potest. Accedit, quod in adversariorum hypothese Indulgentiae forent nulli emolumento illis, qui nulla crimina canonica vel saltem *publica* perpetrassent. Siquidem exploratum est apud eruditos, pro solis peccatis canonicis et publicis canones publicae poenitentiae fuisse constitutos, neque unquam peccata occulta publica poenitentia, lata saltem lege, fuisse expianda. Quapropter, si admitteretur adversariorum principium, sequeretur, nullas plane Indulgentias esse pro innocentibus, nullas pro peccatoribus occultis, sed solum pro idololatriis, sceleratis ac publice facinorosis; quae omnia falsa et absurda sunt.

49. Ad 2. *Neg. min.* ut patet ex modo dictis. Insaniunt profecto jansenistae, qui canonicas poenas etiamnum vigere autumant. Licet enim poenitentia canonica abrogata non fuerit positivo aliquo decreto, abolita tamen est contraria tot seculorum consuetudine (1). Inde enim potius novum exurgit argumentum pro Indul-

latriam lapsis et homicidis per canones poena constituta fuit; postea tamen alii canones adjecti sunt, vi quorum poenae pariter subiciebantur aliorum criminum rei, praesertim quoad peccata publica. Hae autem regulae imponendarum satisfactionum pro peccatis publicis inseriebant etiam sacerdotibus ad easdem satisfactiones injungendas iis, qui se occultis tantum culpis commacula-

verant. Cf. Morinus, op. cit. tab. VII, cap. 21 et seqq. tum etiam *Descriptio et enarratio codicum mss. poenitentialium*, etc. ad calcem operis *De Poenitentia*.

(1) Cfr. Morinus, *De Poenit.* lib. I, cap. 16 et seqq. praesertim cap. 25. Cfr. etiam Cl. Marchetti, *Critica della storia ecclesiastica, e dei discorsi del sig. ab. Fleury*, part. I, art. 1, § 6 et 7.

gentiarum vi ex concilio Tridentino, quod declaravit, Indulgentiarum usum esse christiano populo *maxime salutarem et retinendum* juxta communem tunc temporis sensum. Quinque porro et amplius seculis ante Tridentini aetatem jam cessaverat poenitentia canonica; expresse tamen profitebatur ecclesia, Indulgentiam esse veram poenae temporalis Deo debitae in foro interno remissionem. Nec illud omittendum, quod concilium loquatur de Indulgentiis, quas cum Lutheri protestantes rejiciebant. Atqui Lutherus cum suis asseclis, uti exposuimus, nunquam negavit, ecclesiam posse concedere Indulgentiam in foro externo, imo id expresse professus est; sed solum inficiatus est, valere Indulgentias in foro interno ad remittendam poenam temporalem coram Deo.

50. Ad 3. *D.* Indulgentia in jure passim conceditur *de poenis injunctis*, id est, de poenis, quibus obstrictus est peccator coram Deo, quaeque remittuntur juxta formulas, quae olim in ecclesia obtinebant, cum adhuc vigeret poenitentia canonica, *C.* de poenis injunctis pro solo foro ecclesiastico *N.* Recepta utique passim erat formula, ut Indulgentia concederetur de poenis injunctis per canonicas sanctiones; licet vero hae canonicae poenitentiae, ut diximus, in desuetudinem abierint, retenta tamen est formula illa ad significandam remissionem illius poenitentiae, quae illis sanctionibus responderet (1). Cum vero ostenderit, poenitentias illas

(1) Huc revocandum est, quod paulo ante adnotavimus de canonicis poenitentialibus, qui temporis decursu constituti sunt, quibus unicuique peccato peculiaris poena decernebatur. Hi canones in unum collecti libris, qui poenitenciales dicti sunt, originem dederunt. Usui autem erant ejusmodi libri non solum in definiendis poenis publicis publice peccantibus, verum etiam in injun-

gendis poenis seu satisfactionibus pro peccatis occultis. Porro ejusmodi poenae nec leves nec breves admodum erant, prout crimina ferebant. Interdum ad plures annos jejuniorum, chameuniarum, peregrinationum, etc. protendebantur. Seculo 19 et duobus sequentibus coeperunt graves illae corporis afflictationes redimi per pecunias pauperibus alendis erogandas, certas preces, sacrificia Mis-

fuisse vere satisfactorias non solum coram ecclesia, sed etiam, imo praecipue, coram Deo, nihil ex illa formula extundi potest, quod jansenistarum systemati fa-
 veat. Exinde etiam responsio patet ad id, quod subdunt adversarii de Indulgentia *septem annorum et quadrage-
 narum*, cum nemo inficias eat, Indulgentias, etiam abolita poenitentia canonica, concessas fuisse juxta for-
 mulas, quibus antiquitus poenae illae relaxabantur. Cardo controversiae in eo consistit, utrum, cum poe-
 nae illae remittebantur, ejusmodi remissio esset etiam in foro interno coram Deo valida, nec ne. Validam porro in foro interno eam relaxationem fuisse, inelu-
 etabilibus argumentis nos evicisse confidimus (1).

51. Ad 4. D. Conc. Tridentinum moderationem in largiendis Indulgentiis adhiberi cupit, ne nimia facili-
 tate ecclesiastica enervetur disciplina, quia ex nimia facilitate Indulgentiae vilescent ac ardor refrigesceret
 ad eas comparandas, C. in ordine ad poenitentiam ca-
 nonicam, quae nusquam existit N. Posterius enim hoc affirmare est plane ridiculum ac sensum absurdum tri-

sae, etc. aut etiam per flagellationes. Hinc celebres evaserunt eo tem-
 pore poenitentiae *redemptiones*, aut commutationes. Donec tandem, re-
 demptionibus succedere Indulgentia-
 rum largitiones per leviores adhuc pii alicujus operis commutationem,
 seculo praesertim XII, quando coe-
 perunt expeditiones in terram san-
 ctam. Cfr. Morinus, *De Poenit.*
 lib. X, cap. 17 et seq. Ex his facile
 explicantur formulae ex ea potissi-
 mum aetate receptae, quibus con-
 cilia et pontifices passim usi sunt in
 largitione Indulgentiarum, quibus
 alludebant apertissime ad poenas illas
 injunctas in libris poenitentialibus,
 quae sacerdotibus confessiones exci-
 pientibus legem seu normam praebe-
 bant ad poenas injungendas etiam
 peccatoribus occultis. Patet praeter-
 ea ex dictis, qua ratione etiam post

abolitum poenitentiae canonicae u-
 sum adhuc tamen perseveraverint
 formulae illae in Indulgentiarum con-
 cessione.

(1) Hinc assentiri nequeo Petro
 Ballerinio, qui cit. *Praeleo.* II, *De
 Indulgentiis*, cap. I, § 1, autumat,
 etiamnum, cum ab episcopis sive a
 Romanis Pontificibus conferuntur
 Indulgentiae, nil aliud fieri quam
 relaxari graviores poenas canonicas
 levioribus multo operibus injunctis,
 in quod commutatio partim cadit,
 partim absolutio. Quomodo enim In-
 dulgentiae hodiernae haberi possunt
 veluti poenarum canonicarum rela-
 xationes, si earumdem vis nulla
 prorsus est, seu nullatenus vigent
 poenae canonicae? Non inficiatur
 tamen Ballerinius, hanc poenarum
 relaxationem valere coram Deo, imo
 illud contendit ac propugnat.

buere verbis Tridentini, quasi serio concilium potuerit asserere, enervari disciplinam ecclesiasticam illarum sanctionum, quarum a pluribus seculis nullum supererat vestigium, per nimiam facilitatem Indulgentiarum. Restat propterea, ut concilium moderationem cuperet, ne ex nimia facilitate tepesceret fervor fidelium in Indulgentiis lucrandis, in operibus exequendis, quae imponi solent in Indulgentiarum concessione, in spiritu poenitentiae fovendo, aliisque ejusmodi juxta hodiernam ecclesiae disciplinam.

52. Inst. 1. Lapsi olim rogabant Martyres, ut antistites flecterent ad rigorem mitigandum canonicae poenitentiae; 2. et s. Cyprianus aperte declarat, peccata solis poenitentiae laboribus lui posse, sacerdotes vero, qui pacem dabant iis, qui satisfactionem nondum persolverant, vocat *daemones*, *lupos devastatoresque gregis*, qui per pacem didicerunt facere bellum (1). Ergo.

53. Resp. ad 1. *D.* Per mitigationem coram Deo validam juxta dicta, *C.* validam tantum in foro ecclesiastico *N.* Eadem enim chorda semper oberrant adversarii.

54. Ad 2. *D.* Juxta disciplinam tunc temporis vigentem, *C.* absolute *N.* Etenim cum s. Cypriani aetate maxime vigeret in ecclesia disciplina poenitentiae publicae, praesertim quoad tria illa crimina quae superius recensuimus, merito s. Martyr invehitur in eos factiosos, novatianos scilicet, qui per nimiam facilitatem homines desides faciebant in operibus poenitentiae persolvendis, quod est contra ecclesiae mentem (2).

(1) *Epistola* praesertim ix et seqq. usque ad xv, et alibi passim.

(2) Quae ut intelligantur, consuli debet historia ecclesiastica illius aetatis, ex qua discimus, quinque presbyteros, qui adversati fuerant episcopatu s. Cypriani, eidem semper postea infensos extitisse; inter

hos autem recensetur etiam Novatus, qui una cum Fortunato, Donato, Gordio et Gajo Diddensi auctor praecipuus fuit schismatis, quod anno 251 ineunte Felicissimus excitavit in Africa adversus s. Cyprianum. Porro Novatus addidit se socium Novatiano, qui pariter Romae

55. Inst. 2. Saltem episcopi juxta veterem disciplinam non concedebant Indulgentiam nisi intuitu fervoris, quem poenitentes prae se ferebant, quo propterea pro peccatis eos Deo satisfacisse jure praesumerent; reliquam igitur, quam eis indulgebant, poenitentiam in solo foro externo indulgebant. Ergo.

56. Resp. *D.* Intuitu fervoris, quem episcopi in poenitentibus conspiciebant, movebantur ad remittendam reliquam poenitentiae partem, *Tr.* dabant Indulgentiam, eo quod praesumerent nihil ipsis superesse coram Deo luendum et expiandum ulteriori satisfactione *N.* Contrarium enim colligitur, ex patrum effatis quibus significant, se vere et quidem coram Deo aliquam satisfactionis partem, quandoque etiam totam remittere ad preces Martyrum, ingruente praesertim persecutione (1).

PROPOSITIO III.

Datur in ecclesia Indulgentiarum thesaurus constans ex meritis Christi et Sanctorum

57. Haec pariter propositionem doctrinam catholicam

schisma fecerat adversus s. Cornelium. Ad confirmandum utrumque schisma contrarias omnino semitas alter Romae, alter vero Carthagine iniverunt pro diversis rerum adjunctis; etenim Novatianus accusabat s. Cornelium de nimia indulgentia erga lapsos; Novatus cum suis accusabat s. Cyprianum de nimia severitate erga eosdem lapsos. Quare ut Novatus abstraheret plebem a suo episcopo, omnes absque delectu lapsos ad pacem admittebat *ante actum poenitentiam, ante exomologesim gravissimi atque extremi delicti factam, ante manum ab Episcopo et clero in poenitentiam impositam*, ut saepe s. Cyprianus conqueritur. Merito idcirco s. Martyr in hos tanquam in daemones, lupos devasta-

toresque gregis invehitur, qui per pacem didicerunt facere bellum. Cfr. Vita s. Cypriani, edit. Maurin. § 11 et seqq.

(1) Hic obiter moneo, non obesse iis, quae diximus, praxim, quae olim obtinuit, ut, cum data esset pax aegrotis in extremis constitutis, iterum subjicerentur poenitentiae, si isti postea convalescerent; siquidem ejusmodi aegrotantibus non fuit praecise data Indulgentia, eo sensu quo eam vocem hic accipimus, seu remissio plena ulterioris satisfactionis, quam persolvere debuissent, sed tantum absolutio sacramentalis cum onere satisfaciendi, si convalescerent. Nam Indulgentia semel data irrevocabilis est.

exhibere ac fidei proximam esse constat ex propositionibus contradictoriis, quae a Romanis Pontificibus confixae sunt. Sane a Pio VI propositio XLI synodi Pistoriensis damnata est, quae asserit: *Scholasticos suis subtilitatibus inflatos invexisse thesaurum male intellectum meritorum Christi et Sanctorum, et clarae notioni absolutionis a poena canonica substituisse confusam et falsam applicationis meritorum: quasi thesauri ecclesiae, unde Papa dat Indulgentias, non sint merita Christi et sanctorum; falsa, temeraria, Christi et Sanctorum meritis injuriosa, dudum in art. XVII Lutheri damnata* (1). Hujus autem thesauri ex Romanis Pontificibus omnium primus meminit Clemens VI in Const. *Unigenitus*, his verbis: *Unigenitus Dei Filius... thesaurum militanti ecclesiae acquisivit... ad cujus quidem thesauri cumulum B. Dei Genitricis et omnium electorum, a primo justo usque ad ultimum, merita adminiculum prae-stare noscuntur* (2). Huic constitutioni calculum suum adjecerunt subsequentes Pontifices Leo X, s. Pius V et Gregorius XIII, ex quibus postremi duo hanc Baji propositionem n. XL proscripserunt: *Per passiones Sanctorum in Indulgentiis communicatas non proprie redimuntur nostra delicta; sed per communionem charitatis nobis eorum passiones impertiuntur, ut digni simus, qui pretio Sanguinis Christi a poenis pro peccatis debitae liberemur* (3).

58. Mirum est, quo insano furore adversus hunc

(1) Hic Lutheri artic. qui apud Hard. est n. XIV ita se habet: *The-sauri ecclesiae, unde Papa dat Indulgentias, non sunt merita Christi et Sanctorum.*

(2) Apud Raynaldum ad annum 1349, n. 11.

(3) Apud Harduin. *Acta Concil.* tom. I, col. 1209. Huic altera affinis est ejusdem Baji proposit. n. LIX: « Quando per eleemosynas aliaque

pietatis opera Deo satisfacimus pro poenis temporalibus, non dignum pretium Deo pro peccatis nostris offerimus, sicut quidam errantes autumant; nam alioquin essemus saltem aliqua ex parte redemptores; sed aliquid facimus, cujus intuitu Christi satisfactio nobis applicatur et communicatur. » Quo sensu hae propositiones proscriptae fuerint, paulo post dicemus.

thesaurum insurrexerint Lutherus atque Calvinus cum agminibus suis ; verum illud magis mirari subest , his haereticis socios se adjecisse nuperos aliquot theologos , qui se tamen catholicos profitentur. Ne itaque ejusmodi doctores hoc thesauri nomine offendantur ; et facilius catholicam tueamur doctrinam , juverit nonnulla majoris perspicuitatis gratia praemittere.

59. 1. Animadverto , thesaurum istum Indulgentiarum fontem eatenus constare ex meritis Christi et Sanctorum , quatenus haec *satisfactoria* sunt ; norunt enim theologi omnes , opera bona esse meritoria , impetratoria et satisfactoria. *Meritoria* sibi , *impetratoria* et sibi et aliis , *satisfactoria* , si de Sanctis sermo sit , pro suis et aliorum debitis : pro suis in eo , quod ob proprias culpas Deo debent ; pro aliorum debitis , ex superabundanti sibi ad compensationem seu debiti solutionem. Quare , cum dicimus thesaurum constare ex *meritis* , meritorum nomen latiori sensu usurpatur , nempe pro *satisfactionibus* , atque ut nonnullis placet etiam pro *impetrationibus*.

60. 2. Animadverto , ad essentiam Indulgentiae , ac proinde etiam ad thesauri applicationem non requiri merita Sanctorum , quae non adduntur nisi instar cujusdam *adminiculi* seu *cumuli* , ut loquitur Clemens VI , ut inde honor et gloria Christi meritis proveniat , et ne satisfactiones Sanctorum superabundantes otiosae maneant.

61. 3. Adnoto , hujusmodi thesaurum non solum exurgere ex meritis Sanctorum in coelis degentium , sed etiam adhuc in his terris viventium , qui certe satisfacere possunt divinae justitiae tum pro suis tum pro aliorum debitis , prout docet catechismus Romanus (1).

(1) Part. 11 , cap. 5 , n. 61 , cujus verba haec sunt : « In eo summa Dei bonitas et clementia maximis laudibus et gratiarum actionibus praedi-

canda est , qui humanae imbecillitati hoc condonavit , ut unus posset pro altero satisfacere. »

62. 4. Animadverto denique, applicari nobis ab ecclesia, per Indulgentiarum concessionem, merita Sanctorum eadem plane ratione, qua ab eadem nobis applicantur extra sacramentum merita Christi, qui dignitatem communicat Sanctorum meritis gratia sanctificante, per quam Sancti Christo uniuntur. Quo fit ut Deus intuitu meritorum Christi et Sanctorum, per ecclesiae ministerium et conditiones ab eadem indictas, remittat poenas temporales seu satisfactiones, quas peccata nostra exposcerent (1).

63. Quibus ita expositis, pronum est assertam adstruere propositionem. Etenim juxta dicta, Indulgentiarum thesaurus sunt ipsa merita Christi et Sanctorum, quatenus sunt satisfactoria, aut etiam impetratoria ac superabundantia, et quorum applicatio ab ecclesiae mi-

(1) Quo sensu perbelle scripsit comes De Maistre loc. cit. « Maintenant je vous fais apercevoir ce dogme universel (de la réversibilité) dans la doctrine de l'Eglise sur un point qui excita tant de rumeur dans le XVI^e siècle, et qui fut le premier prétexte de l'un des plus grands crimes que les hommes aient commis contre Dieu. Il n'y a cependant pas de père de famille protestant qui n'ait accordé des indulgences chez lui, qui n'ait pardonné à un enfant punissable par l'intercession et par les mérites d'un autre enfant dont il a lieu d'être content. Il n'y a pas de souverain protestant qui n'ait signé cinquante indulgences pendant son règne, en accordant un emploi, en remettant ou commuant une peine, etc. par les mérites des pères, des frères, des fils, des parens, ou des ancêtres. Ce principe est si général et si naturel qu'il se montre à tout moment dans les moindres actes de la justice humaine. Vous avez ri mille fois de la sotte balance qu'Homère a mise dans les mains de son Jupiter, apparemment pour le rendre ridicule. Le christianisme nous

montre bien une autre balance. D'un côté tous les crimes, de l'autre toutes les satisfactions; de ce côté les bonnes oeuvres de tous les hommes, le sang des martyrs, les sacrifices et les larmes de l'innocence s'accumulant sans relâche pour faire équilibre au mal qui, depuis l'origine des choses, verse dans l'autre bassin ses flots empoisonnés. Il faut qu'à la fin le côté du salut l'emporte, et pour accélérer cette oeuvre universelle, dont l'attente fait gémir tous les êtres (Rom. VIII, 22), il suffit que l'homme veuille. Non seulement il jouit de ses propres mérites, mais les satisfactions étrangères lui sont imputées par la justice éternelle, pourvu qu'il ait voulu, et qu'il se soit rendu digne de cette réversibilité. Nos frères séparés nous ont contesté ce principe, comme si la rédemption qu'ils adorent avec nous était autre chose qu'une grande Indulgence accordée au genre humain par les mérites infinis de l'Innocence par excellence, volontairement immolée pour lui! »

nisterio pendet; atqui dantur in ecclesia haec Christi et Sanctorum merita, quorum applicatio ecclesiae ministerio et auctoritati commissa est, datur igitur in ecclesia Indulgentiarum thesaurus constans ex meritis Christi et Sanctorum.

64. Dari porro haec merita Christi satisfactoria et superabundantia, nemo absque impietate inficiari potest, et nisi ipsam redemptionem neget. Sane neque adversarii ipsi, praesertim protestantes, qui contendunt injuriam cruci Christi irrogari satisfactionibus nostris, eo quod Christus tum quoad culpam tum quoad poenam omnem cumulatissime divinae justitiae satisfecerit. Verum dari praeterea merita satisfactoria et quidem superabundantia Sanctorum, a nemine pariter cordato negari potest, ut de B. Virgine constat et de s. Joanne Baptista, quorum vita sanctissima fuit, et nihilominus tot poenas perpassi sunt, ut nihil amplius, si tamen quidpiam, si sermo praesertim sit de B. Virgine, luendum haberent. Quod autem de his dictum est, de innumeris pariter Martyribus et sanctissimis viris, qui quovis tempore in ecclesia floruerunt, cum debita proportionem pronum est credere. Sane tum s. Ambrosius tum s. Joan. Chrysostomus id affirmare de Martyribus aliisque sanctitate conspicuis non dubitarunt; qui praeterea luculentissime exponunt, quanti valeant apud Deum Sanctorum merita ad peccatorum remissionem, et doctrinam quam propugnamus, aptissime evolvunt ipsa adhibita *thesauri* voce in ea, qua nos eam accipimus, significatione (1).

(1) Sic enim scribit s. Ambrosius, *De Poenitentia*, lib. 1, cap. 15, n. 80, loquens de incesto illo Corinthio, cui Apostolus Indulgentiam dedit: « Jam tunc igitur Apostolus reddendum sacramentis judicavit coelestibus, si purgari se ipse vellet. Et bene ait *expurgato*, velut enim ope-

ribus quibusdam totius populi purgatur, et plebis lacrymis abluitur, qui orationibus et fletibus plebis redimitur a peccato et in hominem mundatur interiore. Donavit enim Christus ecclesiae suae, ut unum per omnes redimeret, quae Domini Jesu meruit adventum, ut per unum

65. Superest igitur, ut ostendamus, horum meritorum applicationem sive thesauri dispensationem ecclesiae ministerio et auctoritati Christum commisisse. Jam vero Apostolus, II Cor. V, 18, scribit: *Dedit (Deus) nobis ministerium reconciliationis*. Quae verba cum generalissima sint, complectuntur ministerium reconciliationis, quod exhibetur tum per praedicationem, tum per sacramenta, tum extra sacramenta. Docet praeterea, I Cor. IV, apostolos esse *ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei*, quavis demum ratione haec dispensentur. Hinc, quemadmodum Christus ecclesiae concessit applicationem meritorum suorum per sacramentorum administrationem, eandem illi commisit applicationem faciendam virtute clavium, quas ei tradidit.

66. Haec confirmantur ex dogmate de communione Sanctorum, cui innixus idem Apostolus, II Cor. VIII, 14, divitibus Corinthiis scribebat: *In praesenti tempore vestra abundantia eorum (pauperum Hierosolymitanorum) inopiam suppleat, ut et illorum abundantia vestrae inopiae sit supplementum, ut fiat aequalitas* (1). Haec autem aequalitas profecto in *meritis*, quae propria uniuscujusque sunt, fieri non potest; ergo in *satisfactionibus* ista *aequatio* fieri debet, ut quod uni superabundat, in bonum cedat aliis, qui deficiunt. Ergo (2).

omnes redimerentur. » Et num. 81. « Consideremus ipsum Apostoli sermonem: expurgate, *inquit*, vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi. Sive quod tota ecclesia suscipiat onus peccatoris, cui compatiendum et fletu et oratione et dolore est, et quasi fermento ejus se totam conspergat, ut per universos ea, quae superflua sunt in aliquo poenitentiam agente virilis misericordiae aut compassionis velut collativa quadam admixtione

purgentur. » Cfr. in haec loca adnot. edit. Maurini. Alia documenta cfr. apud Ch. Lupum, diss. cit. cap. 7. Testimonia s. Joan. Chrysostomi paulo infra afferemus.

(1) In Gr. text. v. 13. Cfr. in hunc loc. Bernard. a Piconio.

(2) Placet hic afferre, quae iterum apposite scribit comes De Maistre loc. cit. « Quel superbe tableau que celui de cette immense cité des esprits avec ses trois ordres toujours en rapport! Le monde qui combat

DIFFICULTATES

67. Obj. 1. Christus cumulatissime meritorum suorum praemium retulit in sui corporis glorificatione ac nominis exaltatione , 2. quemadmodum et Sancti plenam pariter operum suorum mercedem receperunt , 3. qui praeterea nimis humiles erant , ne pro aliis putarent se satisfacere posse , et non pro debilis suis tantum ; deficiente propterea in ipsis hac satisfaciendi pro alienis debitis intentione, quomodo putandum est eos pro nobis satisfacisse ? 4. Accedit , Sanctorum satisfactiones esse Christi satisfactionibus injurias , vel saltem superfluas : *injurias* quidem , eo quod supponant , tum Christi merita non sufficere , si tali *adminiculo* indigeant , tum Sanctos hac ratione tot evadere redemptores ; *superfluas* , quia , cum Christi merita superabundent , utpote infiniti valoris , jam supervacanea erunt merita Sanctorum. 5. Rejiciendum igitur ejusmodi thesauri commentum *barbaris temporibus* pia lucrandi fraude excogitatum. 6. Praeclare, inquit Calvinus , adversus haec sacrilegia Leo Romanus Episcopus ad Palaestinos scripsit : *Quamvis multorum Sanctorum in conspectu Domini pretiosa mors fuerit , nullius tamen insontis occisio propitiatio fuit mundi. Accepere justi , non dederunt coronas ; et de fortitudine fidelium nata sunt exempla patientiae , non dona justitiae. Singulares quippe eorum mortes fuere , nec alterius quisquam debitum suo fine persolvit ; quum unus extiterit Dominus Christus , in quo omnes crucifixi , omnes mor-*

présente une main au monde. qui souffre , et saisit de l'autre celle du monde qui triomphe. L'action de grâces , la prière , les satisfactions , les secours , les inspirations , la foi , l'espérance et l'amour circulent de

l'un à l'autre comme des fleuves bienfaisans. Rien n'est isolé , et les esprits , comme les lames d'un faisceau aimanté , jouissent de leurs propres forces et de celle de tous les autres. »

hui, *sepulii*, *suscitati* (1). 7. Sane prodigiosa haec blasphemia est, martyres plus morte sua praestitisse ac meritos esse, quam sibi opus esset, et commisceri eorum sanguinem sanguini Christi, et ex utroque thesaurum ecclesiae confici, ad remissionem et satisfactionem peccatorum (2). Ergo.

68. Resp. Ad 1. *D.* Quatenus ipsius opera meritoria fuerunt, *Tr.* (3) quatenus fuerunt satisfactoria *N.* Alioquin neque per sacramenta neque per Sacrificium aut pia opera applicari possent Christi merita.

69. Ad 2. Eadem est distinctio.

70. Ad 3. *D.* Speciali hac intentione, *Tr.* generali saltem, quae ex charitate preveniret *N.* Qui enim charitate flagrant, ita dispositi sunt, ut ea praestent, quibus ceteri juvari possint juxta mentem et intentionem ecclesiae, cujus membra et filii sunt (4), et dogma de communione Sanctorum, quod ipsi profitebantur.

71. Ad 4. *Neg.* Etenim satisfactiones Sanctorum in primis *injuriosae* Christi meritis non sunt, quum non addantur meritis Christi, ut eorum *augeant valorem*, sed potius ut valorem acquirant ex meritis Christi. Ex dignitate porro, quam satisfactiones Sanctorum acquirunt ex Christi meritis, fit ut satisfactionum numerus et quantitas augeatur, et per modum *cumuli* adjiciantur satisfactionibus Christi nulla istis ratione derogando. Eodem scilicet modo, quo non supponuntur insufficien-

(1) *Epist.* cxxiv, edit. Ball. col. 97; adducitur vero a Calvino sub n. 81. In nonnullis differunt verba, prout referuntur a Calvino ab iis, quae leguntur in cit. edit.

(2) *Instit.* lib. iii, cap. 5, § 3.

(3) Ideo transmisimus primum antecedentis membrum, quia theologi passim negant, integrum posse constitui praemium meritorum Christi, quae infiniti valoris fuerunt, sola corporis gloria et nominis exaltatione. Cfr. Bellarm. *De Indulg.* lib.

1, cap. 4, n. 2, tum card. Pallavicini, *Storia del Concilio di Trento*, lib. ii, cap. 5.

(4) Quo sensu s. Thomas docet, opera naturaliter honesta in Deum tanquam totius honestatis ac bonitatis auctorem natura sua virtualiter referri, quamvis qui ea operantur non habeant explicitam intentionem ea ad Deum referendi. Cfr. quae scripsimus in tract. *De gratia*, n. 138 et seq.

tes interpellationes Christi pro nobis, si apud Deum Sanctorum, saltem viventium, preces et orationes interponantur. Sed neque praeterea Sanctorum satisfactiones censi possunt *superfluae*, quia etsi Christi merita ruperabundent, utpote infiniti valoris, nobis tamen non applicantur nisi modo finito; cui propterea non repugnat merita Sanctorum superaddi in gloriam ipsius Christi, ex quo, ut diximus, valorem suum hauriunt, et ne praeterea otiosa permaneant. Ex his denique patet, Sanctos non propterea evadere totidem redemptores, tum quia proprie redemptor ille solus est, qui captivum soluto pretio in libertatem asserit, quod non praestitit nec praestare potuit nisi unus Christus; tum quia satisfactiones Sanctorum perinde ac nostrae non habent nisi rationem medii, quo Christi pretium nobis applicatur (1); tum quia a Christi meritis solum totam vim suam mutantur (2).

72. Ad 5. *Neg.* novum esse commentum *barbaris temporibus* excogitatum Indulgentiarum thesaurum; sive enim doctrinam, rem nempe in se spectemus, sive nomen ipsum, antiquissima sunt. Sane ad rem quod spectat, tot ejus suppetunt testes, quot episcopi, imo et concilia ad martyrum intercessionem et ad intuitum ipsorum meritorum Indulgentiam concesserunt, quot patres docuerunt piorum ac Sanctorum lacrymas et labores ad aliorum peccatorum expiationem conferre (3).

(1) Recte Bossuet, *Exposition de la doctrine de l'Eglise cath.* chap. 8: « Ce que nous appelons satisfaction après toute l'Eglise ancienne, n'est, après tout, qu'une application de la satisfaction de Jésus-Christ. » Quod quidem principium alte semper in mente repositum tenendum est, cum inde lux non modica affulgeat iis, quae de satisfactionibus Sanctorum et Indulgentiarum dispensatione traduntur. Hoc tamen non impedit, quominus me-

rita Sanctorum vere satisfactionis et impetrationis vim habeant, ut fert communis sententia; cum sint medium, quo nobis applicantur merita et satisfactiones Christi, uti fit per opera satisfactoria justorum in hac vita degentium.

(2) Cfr. Bellarm. *De Indulg.* lih. 1, cap. 4, n. 17.

(3) Cfr. Christ. Lupus, diss. cit. *De peccatorum et satisfactionum Indulgentiis*, cap. 7; Amort. op. cit. *Hist. Indulg. a temporibus Apo-*

Quod vero attinet ad *thesauri* nomen ea significatione , qua hic accipitur , testis est locupletissimus s. Joan. Chrysostomus , qui docet spirituales ecclesiae thesaurum componi ex cunctis simul in unum coalescentibus Martyrum meritis , horum nullum temporis lapsu exhaurire , ideoque thesaurum istum nunquam minui , sed quotidie augeri. En ejus verba ex *Homil. in ss. MM. Juveninum et Maximinum*: *Ejusmodi est thesaurus ecclesiae , novas et veteres habet margaritas ; sed una omnium et pulchritudo Eorum (martyrum) flos neque marcescit , neque defluit tempore. Nescit vetustatis rubiginem splendoris istius natura. Temporis diuturnitate opes , quae ad corpora spectant , facile intereunt . . . at non sic se res habet in spiritualibus thesauris , de martyribus , inquam , qui semper in eodem manent vigore , semper in eodem juvenutis flore sunt , semper suae gloriae fulgorem emittunt et*

stolicis usque ad nostra tempora , part. 1 , diss. praelim. § 2 et 3 ; Theodor. a Spiritu S. Ord. Carm. *Tractatus dogmatico-moralis de Indulgentiis* , Romae 1743 , part. 1 , diss. praelim. § 2 , 3 et 4 ; Petr. Balzerinus , cit. *Praelect. III* , § 2 et seqq. Hi porro auctores ostendunt , ejusdem esse naturae Indulgentias , quae ab apostolica aetate ad nos usque concessae sunt , licet diversa ratione quoad formam , ut ita loquar , exteriorem fuerint distributae. Hinc mirum cuilibet videri poterit , Suarez in 3 part. s. Thom. q. 90 , diss. 49 , sect. 2 , n. 10 , scripsisse : « Nullo sufficienti fundamento affirmare possumus , illam remissionem , quae tunc fiebat a praelatis , fuisse ejusdem rationis cum illo usu Indulgentiarum , quem nunc inquirimus , aut processisse ex potestate liberaliter remittendi poenas peccatis debitas apud Deum , sed debitas tan-

tum apud ecclesiam. Nam potestas solvendi et ligandi cum proportionem sibi respondent ; illa autem poena solum imponebatur per potestatem ligandi ad ecclesiasticam poenam ; similis ergo seu proportionata erat illa remissio. » In quo profecto vir doctus lapsus est , cum ei adversentur omnia antiquitatis documenta. Attamen eidem adstipulatus est Muzarelli in cit. dissert. qui propterea initio seculi XI Indulgentiae primum authenticum documentum se reperisse affirmat ; in quo et ipse refellitur ex iis , quae hucusque adduximus , et ex iis omnibus , quae a citt. auctoribus referuntur. Cfr. Bellarm. *De Indulg.* lib. 1 cap. 7. prop. 4 , qui longe solidius de his agit , ac minus recte sentientes vocat alicuius theologos catholicos , qui docuerunt , apud veteres non fuisse Indulgentiam nisi relaxationem poenitentiae in foro ecclesiae luendae.

radios (1). Alibi id ipsum inculcat (2). Non est igitur thesauri doctrina novum commentum pia lucranda causa excogitatum, ut jansenistae autumant.

73. Ad 6. *Neg.* s. Leonem in objectis verbis doctrinae catholicae, quam propugnamus, aliqua ratione adversari, si rite intelligantur. Etenim non aliud docuit s. Leo, quam solum Christum nos redimisse, ac *de condigno* pro debitis nostris satisfacisse. Quod nemo catholicus est qui non doceat. Dum propterea catholici tenent, satisfactiones Sanctorum persolvere debita temporalis poenae a nobis promeritae, eo sensu id asserunt, quod *de congruo* nobis prosint, quatenus eorum intercessionibus ac solutionibus nobis applicantur merita Christi. Superius enim adnotavimus, Sanctorum satisfactiones nobis applicari, quemadmodum applicantur nobis satisfactiones viventium, quae certo nonnisi de congruo vim habent apud divinam justitiam. Exinde patet, furiosam Calvinii declamationem consutam esse ex praepostera doctrinae catholicae expositione et calumniis, uti jamdiu ostenderat Bellarminus (3).

(1) Τοιοῦτος τῆς ἐκκλησίας ὁ θησαυρὸς νέους καὶ παλαιούς ἔχων μαργαρίτας· ἀλλ' ἐν ἀπάντων τὸ κάλλος. Οὐκ ἀμαυροῦνται τὸ ἄνθος αὐτῶν, οὐ καταρρεῖ τῷ χρόνῳ· οὐ δέχεται πάλαιος τοῦ ἰόντος τῆς λαμπρότητος ταύτης ἡ φύσις· ἡ μὲν γὰρ σωματικὴ περισυρία εἶκει καὶ παραχωρεῖ τῷ μῆκει τοῦ χρόνου Ἐπὶ δὲ τῶν πνευματικῶν θησαυρῶν, οὐχ οὕτως· ἀλλ' αἰεὶ καὶ διαπαντός ἐν ἴσῃ μεινουσιν ἀκμῇ καὶ νεότητι λάμποντες καὶ ἀποστίλβοντες τὴν τῆς οἰκειᾶς λαμπρότητος δόξαν οἱ μάρτυρες. Opp. edit. Maur. tom. II, p. 578 et seq.

(2) Cfr. apud Christ. Lupum loc. cit.

(3) *De Indulg.* lib. II, cap. 4, ubi praeterea nonnullas alias solvit difficultates, quas ex s. Augustino urget Calvinus. Sapienter porro admonet, lib. I, cap. 4, n. 4: « Quo-

modo autem concurrant in hac applicatione satisfactiones Christi cum passionibus Sanctorum, id est, an applicetur pars una satisfactionis ex passionibus Sanctorum, an vero integra satisfactio accipiatur semper ex passionibus Christi, et superaddantur ad cumulum passionibus Sanctorum, non videtur nimis curiose investigandum. » Ita quidem pius ac doctus Cardinalis. Verum Christ. Lupus, diss. cit. cap. 7. addit, nos cogi Calvinii calumniis id investigare. Statuit propterea, certum esse non sic misceri sanguinem Christi cum sanguine Martyrum, seu satisfactiones Christi cum satisfactionibus Sanctorum, ut ex ambabus applicetur sua portio, et sic fiat una integra Indulgentia. Hanc enim mixturam Calvinus impugnat; et, ut praefatus auctor loquitur, ex firma

74. Ad 7. *Neg.* Siquidem nunquam docuerunt catholici, Martyres plus morte sua praestitisse ac *meritos esse*, quam sibi opus esset; sed solum plus interdum *satisfecisse* seu solvisse, quam eorum peccata quoad poenam temporalem exposcerent. Nunquam praeterea docuerunt, eorum sanguinem *commisceri* sanguini Christi, et ex *utroque* thesaurum ecclesiae confici, sed eorum satisfactiones ex Christi meritis vim haurire, tum ut vere solvant pro debitis propriis et alienis, tum ut nobis obtineant applicationem satisfactionum Christi, perinde ac nostrae satisfactiones ex Christi gratia eam vim habent, ut vere satisfaciamus, atque ut nobis applicemus ejusdem Christi merita; imo minori adhuc vi pollent satisfactiones Sanctorum, quam nostrae. Nostrae siquidem *de condigno* id efficiunt, si justis simus, seu pro nobis *de condigno* vere meremur et satisfacimus; contra vero satisfactiones Sanctorum nonnisi *de congruo* pro nobis id praestant. Patet igitur, ejusmodi difficultates haereticorum, si ad germanam catholicae doctrinae notionem exigantur, prorsus evanescere. Mirum propterea est, auctores catholicos easdem obtrudere ac

fundamento. Ejusmodi deviae quorundam scholasticorum sententiae frequenter dederunt ansam haereticis in ecclesiam calumniis. Istorum nugas, semper idem auctor pergit, hi suis venditant ut fidem totius catholicae communionis. Cum vero ostenderit auctoritate concilii Ephesini et ss. patrum, satisfacere pro aliis de condigno proprium esse solius Christi, concludit: « Proinde Sanctorum passionibus nonnisi impetrando, seu nonnisi de congruo possunt prodesse. Nec aliam virtutem habent in ecclesiae thesauro. » Demum patefacit, quo sensu fuerint proscriptae Baji propositiones, quas superius retulimus, nempe: 1. quia

Bajus visus est sanctorum MM. passionibus omnem nobis merendi et pro nobis satisfaciendi virtutem auferre. 2. Quia visus est denegare passionibus Sanctorum vim obtinendi nobis applicationem meritum Christi. Bajus enim in eo erravit, quod omnem, ut vocant, *condignitatem* in satisfactionibus Sanctorum denegaverit, ortam tum ex *natura* operis, tum ex *acceptatione* divina. Cfr. idem auctor ibid. Attamen addi debet, satisfactiones Sanctorum ex meritis Christi praeterea vim habere *solutionis* debiti, cum talis sit mens Rom. Pontificum in applicatione thesauri, et non *impetrationis* tantum.

urgere, ita ut non vereantur cum haereticis causam communem agere (1).

PROPOSITIO IV.

Indulgentiae applicari etiam possunt per modum suffragii animabus in Purgatorio degentibus

75. Certa haec est propositio, nec sine temeritatis nota in dubium revocari potest; Summus enim Pontifex Pius VI, in saepe laudata constit. *Auctorem fidei*, sequentes propositiones synodi Pistoriensis proscripsit, scilicet XLIII: *Item in eo quod superaddit (synodus), luctuosius adhuc esse, quod chimaerica isthaec applicatio transferri volita sit in defunctos; quae declaratur falsa, temeraria, piarum aurium offensiva, in Romanos Pontifices, et in praxim et sensum universalis ecclesiae injuriosa, inducens in errorem haereticali*

(1) Adversus Pereira cfr. Aloysius Cuccagni suppl. ad ephemerid. ecclesiasticas Rom. an. 1790, obs. 2, n. 9 et 10. Morinus, *De Poenit.* lib. 1; cap. 21, affirmat, primam thesauri mentionem offendi apud Alexandrum Halens. et Albertum M. Verum nos contrarium ostendimus. Quod primum invenitur apud scholasticos, est applicatio juridica explicita thesauri per claves ecclesiae, quae potissimum eo tempore obtinuit, quo poenitentiae canonicae, quibus fideles debitum suum Deo persolvebant, cessare coeperunt. Si enim ecclesia liberasset fideles a penso persolvendo poenitentiae canonicae, non subrogando ex thesauro satisfactionum eam partem quae responderet relaxatae poenitentiae, ejusmodi relaxatio cessisset in damnum eorumdem fidelium, qui debuissent poenas peccatis suis debitas rependere in altera vita. Cfr. Petrus Balierinius, *Praelect.*, III cit. cap.

5, n. 28 et seqq. Ceterum si rem spectemus, certum est semper in ecclesia eam obtinuisse, ut constat ex allatis documentis ss. Ambrosii et Joannis Chrysostomi, imo et ex Tertulliano, Cypriano, ecclesia Lugdunensi, *Epist. ad Episcopos Asiae*, aliisque, quae longum esset recensere, ex quibus constat doctrinam hanc duobus principiis inniti, satisfactionibus Christi et Sanctorum, et in potestate clavium quoad earum applicationem. Huc etiam refertur celebre factum, quod memoriae prodidit Clemens Alex. apud Eusebium, *Hist. eccl.* lib. III, cap. 23, de illo latrone et homicida, cui jam poenitenti s. Joannes Evangelista satisfactiones suas se communicaturum spoponderat illis verbis: *Ego pro te satisfaciam Christo; et orationes pro illo jam poenitente fudisse, et continuis jejuniis una cum eo se macerasse, in promissam satisfactionum communicationem.*

nota in Petro de Osma confixum , iterum damnatum in art. XXII Lutheri ; et XLIII : In eo demum , quod impudentissime invehitur in tabellas Indulgentiarum, altaria privilegiata , etc. temeraria , piarum aurium offensiva , scandalosa , in Summos Pontifices atque in praxim tota Ecclesia frequentatam contumeliosa.

76. Diximus autem , *per modum suffragii* applicari posse Indulgentias animabus in purgatorio degentibus, quia 'ecclesia nulla jurisdictione in has animas gaudet ; adeoque Indulgentiae , etiam prout ab ecclesia conceduntur , quoad has pias animas non habent nisi vim impetrationis seu orationis , quatenus nempe ecclesia Deo offert merita Christi et membrorum ipsius tam regnantium in coelis quam militantium in terris , ut eorum intuitu , quae per modum solutionis ab ipsa offeruntur , Deus pro sua misericordia dignetur vel totam vel partem illius poenae , quae ad plenam et integram satisfactionem pro culpis admissis requiritur , condonare (1).

77. Jam vero , hoc sensu exposita Indulgentiarum vi respectu defunctorum , nihil habet enunciata propositio , quod cordato viro non probetur. Ejus enim veritatem 1. illa omnia argumenta evincunt , quibus catholici evincunt , suffragia viventium defunctis prodesse ; 2. eam evincit praesertim dogma *de communtione Sanctorum* : *Neque enim , scribebat s. Augustinus, piorum animae mortuorum separantur ab ecclesia...*

(1) Nec tamen putandum est, minime differre ejusmodi Indulgentiarum , quae per modum suffragii conferuntur , concessionem a nuda oratione et prece , siquidem praeter rationem impetrationis complectitur illa largitio oblationem pretii seu satisfactionum , quam Deo ex thesauro ecclesia tribuit. Sane aliter praestaret officium suum apud judicem , qui eum tantummodo deprecaretur,

ut dimitteret carcere detentum ob aes alienum , quo gravatus est ; aliter vero , qui praeterea tantum offerret , quantum requiritur ad debitum solvendum ; praesertim si is, qui pecuniam offert , in dignitate sit constitutus , et ad hoc officium praestandum a Principe ipso sit electus, qualis in casu nostro ecclesia est. Cfr. Fume , *Difesa delle dottrine del Concilio di Trento.*

Cur enim sunt ista, nisi quia fideles etiam defuncti membra ejus sunt (1)? Hinc s. Thomas subdit: *Non est aliqua ratio, quare ecclesia transferre possit communia merita, quibus Indulgentiae innituntur, in vivos et non in mortuos* (2). 3. Eam evincit auctoritas Romanorum Pontificum, inter quod Joannes VIII, an. 878, et Joannes IX, an. 900, Indulgentias in suffragium defunctorum concesserunt (3). Reliquis porro subsequentibus omissis, Sixtus IV, in const. *Liset ea*, hanc proscripsit Petri de Osma propositionem *Romanus Pontifex Purgatorii poenam remittere non potest* (4); Leo X hunc item Lutheri art. XXII damnavit: *Indulgentiae nec sunt necessariae nec utiles mortuis* (5). 4. Eam evincit demum universalis Ecclesiae sensus et praxis ubique recepta Indulgentias pro defunctis elargiendi atque appendendi tabellas, quibus hae concessae indicantur. At vero juxta auream s. Augustini regulam: *Si quid universa per orbem frequentat Ecclesia, quin*

(1) *De civit. Dei*, lib. xi, cap. 9. num. 2.

(2) *Suppl. quaest. 71, art. 10.*

(3) Apud Mabillon. *Paefat. ad saecul. Benedictin.* His Pontificibus adjici possunt Paschalis I, electus anno 817, qui, ut refert Bellarminus *De Indulg.* lib. i, cap. 14, n. 2, concessit Indulgentiam pro defunctis, quae habetur in ecclesia s. Praxedis in introitu aedium sancti Zenonis; et Gelasius II, qui anno 1118 dedicavit ecclesiam metropolitanam Genuensem, prout testatur cl. Lambruschini, antea theologiae professor, postea vero evelutus a Pio VII ad episcopatum Urbevetanum, in thesibus, quas Januae divulgavit anno 1790, pag. 198, n. 43, ac dedit Indulgentiam plenariam omnibus defunctis masculis et foeminis, qui mortui sunt in vera confessione, et sunt sepulti in coemeterio ejusdem ecclesiae, et se-

pelientur usque ad finem saeculi. Ex his documentis patet, quam sibi fidem mereatur L. Ranke, qui in sua *Histoire de la Papauté*, traduite de l'allemand par M. I. R. Haiber Paris. 1838, tom. i, lib. i, cap. 2, § 2, pag. 93, scribit: *C'étaient eux (les Franciscains) qui entr'autres vendaient les Indulgences auxquelles on donna une extension si extraordinaire. A cette époque Alexandre VI le premier déclara officiellement qu'il délivrait du purgatoire.* Mirum est, quot calumnias auctor hic protestans struat in Romanos Pontifices et ecclesiam catholicam. Quem tamen nonnulli tanquam protestantem moderatum nobis obtrudere vellent.

(4) Apud Harduin. *Acta Concil.* tom. ix, col. 1499.

(5) *Ibid.* col. 1894, ibi tamen est articulus xvii.

ita faciendum sit, disputare intolerantissimae insanae est (1). Ergo.

DIFFICULTATES.

78. Obj. 1. Concilium Tridentinum non memorat Indulgentias pro defunctis, quamvis Leo X velut erroneam proscripserit Lutheri sententiam negantem, *mortuis utiles esse Indulgentias*. 2. Et sane, si nemo potest meritum suum alteri communicare, nec suas poterit pro aliis satisfactiones offerre. 3. Accedit, incertum semper esse utrum Deus acceptet Indulgentias pro defunctis, concessas. 4. Mirum proinde est, datas interdum a Rom. Pontificibus Indulgentias plenarias altaribus privilegialis, in quibus ad unius Sacri celebrationem alicujus defuncti anima a purgatorii poena liberetur. Ergo.

79. Resp. Ad 1. *D.* Non memorat Tridentinum Indulgentias pro defunctis expresse seu explicite, *Tr.* implicite. *N.* Apposite card. Gerdilius huic difficultati respondit: Qui haec objicit, vultne suadere, Tridentinum concilium vel dubitasse vel potuisse dubitare, an praefata Lutheri opinio fuerit erronea? Ut oppositum evincatur, levissima sufficit animadversio circa rationem decreti, in quo declaratur, *Indulgentiarum usum populo christiano, maxime salutarem esse*. Constabat profecto Tridentinis patribus inveteratus usus vicensque in universa ecclesia, perinde ac in iis, quas ipsi regabant ecclesiis, promulgandi Indulgentias pro defunctis. Recentia erant exempla Clementis VII et Julii III, sub quo celebrabatur concilium, antiquum Joannis VIII, vetustius Paschalis I, atque in universo dominabatur ss. Thomae et Bonaventurae doctrina quoad Indulgentias pro defunctis. Sed et illud maxime observandum, ma-

(1) *Epist. LIV ad Januar. n. 6.*

nifestam fuisse proscriptionem ab archiepiscopo Toletano factam et a Sixto IV confirmatam, qua Petri de Osma error sub haereticali nota confixus erat, et item a Leone X in art. XXII Lutheri . . . Si concilium agnoscit in Pontifice auctoritatem statuendi, quod magis expedire judicaverit circa dispensationem Indulgentiarum in ecclesia universa, et si in hac dispensatione, qualis et antiquitus et sequiori aetate exercebatur a Rom. Pontifice, usus oblinebat concedendi Indulgentias pro defunctis, clare apparet, Indulgentiam pro defunctis comprehendendi in eo usu, quem concilium declarat retinendum esse veluti salutarem, eos damnans sub anathematis poena, *qui aut inutiles Indulgentias esse asserunt, vel eas concedendi in ecclesia potestatem esse negant* (1).

80. Ad 2. *Neg.* paritatem. Meritum enim personale est, ideoque incommunicabile; non item vero satisfactio, quae per modum solutionis debiti exhibetur; quapropter satisfactio alteri etiam prodesse potest, in cuius gratiam fit, praesertim si a creditore acceptetur; alioquin neque Christus pro peccatis nostris satisfacere potuisset.

81. Ad 3. *D.* Relate ad istas vel illas peculiare animas, vel ad remissionis quantitatem, *Tr.* in genere *N.* Etenim citra dubium est, Indulgentias generatim salutare esse defunctis, nisi velimus errasse ecclesiam, dum Indulgentias defunctis concessas saltem facto ipso probavit.

82. Ad 4. *D.* Si perperam concessio haec intelligatur, *C.* si rite, prout intelligit ecclesia *N.* *Hoc fundamento innititur Summus Pontifex*, inquit Benedictus XIV, *cum privilegiatas aras declarat, ac pro*

(1) *Esame de' motivi della opposizione da Monsig. Vescovo di Nola alla pubblicazione della Bolla AUCTO-*

REM FIDEI, part. II, lezione II, art. II. Opp. edit. Rom. tom. XIV.

Missae celebratione, quae in illis indicitur ad expiandam defuncti alicujus animam, thesauri ecclesiastici eam partem tribuit per modum suffragii, quae satis est ut eadem anima, si Deo placitum sit, e Purgatorii cruciatibus eripiatur, uti Gregorius XIII explicat, cum privilegiatum altare metropolitanae Bononiensi largitus est (1). Non pauca extant antiqua et recentia monumenta, quibus ejusmodi altaria in ecclesia fuisse comprobatur (2).

IN INDULGENTIARUM DOCTRINAM SCHOLIA

83. Quae de Indulgentiis dicenda supersunt, revocantur ad Indulgentias ipsas, ad earum ministrum et subjectum. Pauca, prout instituti nostri ratio fert, de singulis delibabimus.

84. I. Quaeri itaque in primis solet, utrum Indulgentia sit *absolutio*, an vero *solutio*. Verum, responsio in promptu est, eam nempe esse absolutionem et solutionem respectu viventium, et solutionem tantum respectu defunctorum; absolutionem quidem quoad dantes, solutionem quoad recipientes (3).

85. Indulgentia alia est *plenaria*, alia *partialis*. Plenaria est, si ex natura sua integram poenam temporalem remittat, quae vi clavium relaxari potest. Ad hanc porro plenariam Indulgentiam revocatur *jubilaenum*, quod praeter poenae relaxationem adnexa habet nonnulla privilegia absolvendi ex. gr. a casibus reservatis et censuris, commutandi vota, etc. (4). Primus Jubilaei institutor perhibetur Bonifacius VIII anno 1300. Zaccaria

(1) *Institut.* LVI, n. 15, opp. edit. Rom. 1750, tom. XI.

(2) Cfr. De Berlendis, *De oblatione ad altare*, part. II, § 10, n. 4 et seq., § 12, n. 15 et seq.

(3) Cfr. Theodor. a Spiritu S. op.

cit. cap. 6, art. 50.

(4) Cfr. Andreas Andreucci S.J. *Conclusiones canonico-theolog.* pro anno Jubil. 1750, ad calcem dissert. *De cultu Sanctorum*, Romae 1750.

haud infirmis ductus conjecturis censet primam jubilai originem repetendam esse ab anno 1000 sub Silvestro II (1). Nonnulli vestigia sibi deprehendisse visi sunt in longe antiquioribus monumentis (2). Bonifacius VIII constituit jubilaum esse celebrandum centesimo quoque anno redeunte. Clemens VI jubilai celebrationem ad annum quinquagesimum, Gregorius XI ad annos triginta tres, donec tandem Paulus II et Sixtus IV ad annos viginti quinque tempus illud coarctarunt, qui mos adhuc servatur.

86. *Partialis* Indulgentia ea dicitur, quae partem dumtaxat poenae temporalis remittit, et certo dierum vel annorum numero definitur. Alludit scilicet forma illa Indulgentiarum tot dierum vel annorum ad veterem disciplinam, quando vi canonum poenitentialium agenda erat poenitentia per tot dies vel annos vel quadragenas. Ex his autem quadragenis nonnullae dicebantur *carenae*, ita nuncupatae a *carendo*, eo quod illis ad-

(1) In opere, cui tit. *Trattato dell' anno Santo*, Romae 1775.

(2) Cl. Camillus Rossi episcopus s. Severi, *Instruc. Pastoralis*, typis edita Neapoli anno 1824, refert se reperisse in opere inscripto: *The-saurus temporum Eusebii Pamphili Caesaraeae Palaestinae Episcopi*, etc. opera et studio Josephi Scaligeri, Amstelodami apud Janssonium 1658, fol. MMCCXX, pag. 172: *In hoc anno jobelaum a majoribus invenimus observatum, id est, duodecimo anno Severi, et CCLII Antiochenae urbis*, cum animadversionibus Scaligeri, pag. 229: *Majores nostri intelliguntur christiani. Sed ii nullum Jobel eo anno celebrarunt*, et ibid. pag. 236, idem Scaliger scribit: *Numero MMCCXX. Sub Severo aliud Jobelaum a majoribus celebratum referebat . . . Praeterea dixit (Eusebius) juxta majores nostros, id est, non juxta*

Judaeos, sed secundum christianos . . . Jobelaet modus ecclesiae est L. annorum solidarum, Hebraet undequinginta. In Eusebii Chronico, interprete s. Hieronymo, nihil ejusmodi occurrit; imo Vallarsius rejicit, quod Joseph Scaliger retinet de Jobelaeo in utroque loco, quum Mss. codices melioris notae eam lectionem non habeant; conset propterea, ea verba adscititia esse, seu aliena manu inserta tanquam alicujus studiosi glossema. Attamen in accuratiori editione ejusdem Chronici, quam ex Mss. vaticanis adornavit card. Majus, adducti textus reperiuntur suis locis inserti, videlicet tum ad annum Christi 206, tum ad annum 204. Cfr. *Scriptorum vet. nova collect.* tom. VIII, Romae 1833. Quidquid porro de hoc sentiendum sit, videtur nihil exinde colligi posse, quod trahi queat ad rem nostram.

dicti omnibus carerent praeter panem et aquam. Harum carenarum formam exhibet Eusebius Amort (1).

87. II. Ad Indulgentiarum ministrum quod attinet, nullum dubium est, quin summus Pontifex, utpote totius ecclesiae caput, qui in universa ecclesia primatum tenet verae jurisdictionis, omnibus Christi fidelibus Indulgentias plenarias valeat elargiri. Quocirca Martinus V, in Constitutione edita in concilio Constantiensi, praescripsit, interrogandos esse, qui de erroribus Wicleffi et Huss suspecti erant, utrum credant, *quod Papa omnibus christianis vere contritis et confessis ex causa pia et justa possit concedere Indulgentias*; item, *Utrum credant, quod singuli episcopi suis subditis secundum limitationem sacrorum canonum hujusmodi Indulgentias concedere possint* (2). Haec autem limitatio facta fuit a generali conc. Lateranensi IV sub Innocentio III, ut nempe in dedicatione ecclesiae non extendatur episcopi Indulgentia ultra annum, et ultra quadraginta dies in aliis casibus (3). Quo decreto plane refutatur, ait Pius VI in Brevi SUPER SOLIDITATE, *error Eybel, dum perperam disserens de Indulgentiis scribere ausus est, quemlibet episcopum pari modo atque Papam posse Indulgentias concedere* (4); quam erroneam consecutionem ex iisdem principiis deduxit auctor *Tractatus dogmatico-critici de Indulgentiis*, qui scribere veritus non est, Pontificem episcopalia jura sibi assumere, dum plenarias Indulgentias a se solo dari posse contendit; stulte autem theologos et canonistas, ut Romanae curiae litent, id una voce docere (5).

(1) Op. cit. part. I, dissert. praef. n. 5, qui tamen eas vocat *Kur-
renas*.

(2) Apud Hard. *Acta Concil.* tom. VIII, col. 915.

(3) Tit. LXII, ibid. tom. VII, col. 66.

(4) Apud Gerdil. opp. Rom. tom.

XII, pag. 9.

(5) Tam Eybel quam cit. Auctor docuerunt, singulos episcopos posse Indulgentiam plenariam saltem suis subditis conferre ex tribus principiis antea a se constitutis: 1. quod Indulgentia non aliud sit quam remissio poenitentiae canonicae in foro

88. III. Circa Indulgentiarum subjectum et condiciones, quae ad eas lucrandas exiguntur, pauca dicenda supersunt. Tam vivos quam defunctos Christi fideles esse subjectum capax Indulgentiarum, abunde constat ex dictis. Dispar tamen est utrorumque ratio in ordine ad illas. Etenim respectu viventium, si nihil obstat vel ex parte dantis, vel ex parte recipientis, vel etiam ex parte causae, certus est ac infallibilis Indulgentiarum effectus, cum sint vere *juridicae absolutiones, relaxationes* et *donationes* ex potestate clavium provenientes, plane ut in absolutione sacramentali, quae ex eadem clavium potestate confertur. Respectu autem defunctorum, quoniam ipsi in ecclesiae juribus non sunt, sed solius Dei dominio subsint, non ita certus est earumdem Indulgentiarum effectus. Nam Indulgentiae, quae pro ipsis conceduntur, uti jam paulo ante adnotavimus, solam habent rationem *suffragii, precationis, oblationis* vel *solutionis*; quam propterea Deus absolute respicere potest, cum non teneatur ex fidelitate eas acceptare. Imo, prout observat s. Thomas (1), Indulgentiae non possunt prodesse defunctis nisi *secundario* et *indirecte*, eo quod praestare ipsi non possint id, cujus causa Indulgentia conceditur, uti praestare possunt viventes, qui propterea soli *primario* et *directe* eas lucrari queunt. Non desunt tamen, qui contrarium sentiant (2).

externo; 2. quod Romanus Pontifex, utpote episcopus peculiaris ecclesiae Romanae, pariter solum valeat eam tribuere suis subditis immediatis, uti ceteri episcopi in suis dioecesibus; 3. quod nequeat Romanus Pontifex coarctare facultatem episcoporum, quin eorum jura invadat. Verum hos auctores, longe antequam prodirent, jam refellerat s. Thomas, *Supplem.* q. 26, art. 1, 2 et 3. Cfr. etiam adversus Eybel card. Gerdil, *Confutazione di due libelli diretti contro il breve* SUPER SOLIDITATE. Adversus

cit. Auctorem *Tractatus* cfr. Muzarelli, diss. cit. Cfr. etiam, quae scribit beatus Card. Thomasius, opp. edit. Vezzosi, Romae 1753, tom. VII, opusc. XV, dub. 3.

(1) *Supplem.* q. 71, art. 10.

(2) Uti Theodorus a Spir. S. op. cit. part. I, cap. 14, art. 6. Atque hic obiter adnoto, ex doctrina, quam juxta communem theologorum sententiam adstruximus circa Indulgentias pro defunctis concessas, penitus evanescere incredulorum difficultatem, dum asserunt, spectato Indul-

89. Ut suus constet Indulgentiis valor, non eae tantum conditiones sufficiunt, quae earum largitorem respiciunt, sed aliae insuper requiruntur, tum quae suscipientem tum quae elargitionis causam attingunt. Ita expresse docet s. Thomas, scribens: *Indulgentiae tantum valent, quantum praedicantur, dummodo ex parte dantis sit auctoritas, et ex parte recipientis charitas, et ex parte causae pietas, quae comprehendit honorem Dei et proximi utilitatem* (1).

90. Requiri auctoritatem ex parte dantis, abunde constat ex modo dictis. Ex parte suscipientis duae conditiones concurrant necesse est ad Indulgentias lucrandas. Prima est status gratiae; quamdiu enim aliquis debitor est poenae aeternae, a temporali poena peccatis debita absolvi nequit. Id ipsum dicatur de immunitate a culpa etiam levi quoad condonationem illius poenae temporalis, quae eidem respondet; ad hoc autem, nisi aliud praescribatur, sufficit contritio. Hinc est quod Pontifices Indulgentias non concedant nisi *vere poenitentibus et contritis*. Altera conditio est positio operum, quae a Pontifice vel episcopo assignantur, ut per se patet. Non desunt qui doceant, praeter duas recensitas conditiones requiri in suscipiente *eximiam charitatem* ad Indulgentias plenarias lucrandas. Verum si ita esset, nihil superesset Indulgentiae, cum ejusmodi charitas omnia debeat. Porro ecclesia per Indulgentias magnum aliquid dare intendit, quod non a charitate, sed a *potestate clavium* pendeat (2).

91. Exposci demum ad Indulgentiae valorem aliquam

gentiarum numero pro defunctis, arithmetice ostendi, nullam animam in Purgatorio detineri. Risu haec excipienda sunt; siquidem, cum juxta doctrinam catholicam Indulgentiae pro defunctis infallibilem effectum non habeant, atque ex Dei beneplacito pendeat ipsarum accepta-

tio, mathesis nullam potest supputationem instituere, nec problema solvere.

(1) *Suppl.* q. 25, art. 2.

(2) Cfr. Andreucci, *De requisitis et non requisitis ad lucrandas Indulgentias*, Romae 1759.

causam , patet ex iis , quae habet conc. Lateranense IV, dum ait : *Per indiscretas et superfluas Indulgentias claves ecclesiae contemnuntur , et poenitentialis satisfactio enervatur* (1). A s. Cypriano ejusmodi inconsulta Indulgentiae largitio dicitur *irrita et falsa pax , periculosa dantibus , et nihil accipientibus profutura* (2). Ast illud adjicere debemus , accipientium non esse judicium ferre , utrum causa intersit , cum conceditur Indulgentia , necne ; sed eorum est grato leventique animo beneficia , quae a superioribus legitimis conferuntur , exoculari. Atque haec de Indulgentiis sufficiant.

(1) Loc. cit.

(2) Lib. *De lapsis* , pag. 186 , edit. Maur. Cfr. tamen Muzzarelli , *Il buon uso della logica* , opusculo

x , *Istoria Ecclesiastica* , § 12 , *Natura ed uso delle Indulgenze* , tom. III , opp. edit. Florent. 1822.

TRACTATUS

DE SACRAMENTO EXTREMAE UNCTIONIS

PROOEMIUM

1. Quemadmodum confirmatio baptismi perfectio ac veluti consummatio a patribus spectata est et nuncupata, Extremae Unctionis sacramentum non modo poenitentiae, sed et totius christianae vitae, quae perpetua poenitentia esse debet, ut loquitur Tridentinum, ab iisdem patribus consummativum existimatum est. Variis autem nominibus tum a Graecis tum a Latinis pro ratione aut materiae, aut formae, aut subjecti insignitum fuit hoc sacramentum. Etenim vel *Oleum sanctum*, vel *Oratio olei*, seu *Oratio cum unctione conjuncta*, vel *Oleum infirmorum* passim est nuncupatum (1); donec ratione temporis, quo conferri solet, post seculum XII, ut Mabillonius observat (2), maxime obtinuit appellatio *Unctionis Extremae*. Definiri porro solet *Extrema Unctio Sacramentum Novae Legis a Christo Domino institutum*, quo per unctionem olei benedicti et orationem, seu formam praescriptam, sacerdotum ministerio baptizatis graviter aegrotantibus gratia confertur, qua peccata et eorum reliquiae absterguntur, vires augentur ad daemonis insidias vitandas, atque ad morbi

(1) Graeci vocare solent hoc Sacramentum ἄγιον ἔλαιον, *oleum sanctum*, et frequentius εὐχέλαιον, *oleum cum oratione conjunctum*; Orientales passim appellant *kendil*,

id est, *lampadem*, ob rationem, quam postea afferemus.

(2) *Praef. in secul. 1 Benedict.* n. 98. Interdum etiam vocatum fuit *Sacramentum exeuntium*.

incommoda patienter ferenda , et , si animae saluti expedit , valetudo corporis restituitur.

2. Haec autem definitio , quae omnes complectitur hujus sacramenti partes , veritatem nempe ejusdem sacramenti , subjectum , materiam , formam et effectum , quatuor his concilii Tridentini canonibus editis sess. XIV continetur. Can. I: *Si quis dixerit , Extremam Unctionem non esse vere et proprie sacramentum a Christo Domino Nostro institutum et a b. Jacobo Apostolo promulgatum , sed ritum tantum receptum a patribus , aut figmentum humanum , anathema sit.* Can. II: *Si quis dixerit , sacram infirmorum Unctionem non conferre gratiam , nec remittere peccata , nec alleviare infirmos , sed jam cessasse , quasi olim tantum fuerit gratia curationum , anathema sit.* Can. III: *Si quis dixerit , Extremae Unctionis ritum et usum , quem observat sancta Romana Ecclesia , repugnare sententiae b. Jacobi Apostoli , ideoque eum mutandum , posseque a christianis absque peccato contemni , anathema sit.* Can. IV: *Si quis dixerit , presbyteros ecclesiae , quos b. Jacobus adducendos esse ad infirmum inungendum hortatur , non esse sacerdotes ab Episcopo ordinatos , sed aetate seniores , ob idque proprium Extremae Unctionis ministrum non esse solum sacerdotem , anathema sit.*

3. Cum vero , sacramenti veritate semel constituta , cetera sponte fluant , quae ad ipsum spectant , hanc unam directe propugnare sic proposuimus , ut reliqua doctrinae capita , quae in ea includuntur , nonnullis scholiis illustremus.



CAPUT I.

DE VERITATE SACRAMENTI EXTREMAE UNCTIONIS

4. Quinam primi fuerint insectatores veritatis, quam adstruimus, hujus sacramenti difficile prorsus est definire. Viri enim eruditi waldenses, wicleffitas et hussitas ab hac criminatione vindicarunt (1). Citra omne dubium est, Lutherum et Calvinum cum suis asseclis sectarumque ceterarum fragmentis Extremam Unctionem e sacramentorum albo expunxisse. Lutherus enim etsi non plane rejiciat hunc ritum, inficiatur tamen sacramentum esse proprie dictum, additque, *nusquam insignius esse deliratum a theologis quam in hoc sacramento administrando* (2). Calvinus vero tamquam sacramentum fictitium et historicam hypocrisim traducit Extremam Unctionem (3). Reliqui eos secuti sunt; ast perperam.

PROPOSITIO.

Extrema unctio est vere et proprie Sacramentum a Christo D. N. institutum, et a b. Jacobo Apostolo promulgatum

5. De fide hanc esse propositionem ex paulo ante adducto Can. I. concilii Tridentini constat. Ad eam porro

(1) Bellarminus accusat waldenses, albigenses et wicleffitas, quod rejecerint sacramentum Extremae Unctionis. At Bossuet ostendit, illos haereticos perinde ac hussitas nihil innovasse circa septenarium sacramentorum numerum, inter quae recensebant Extremam Unctionem. Cfr. *Hist. des variations*, liv. XI, §§ 108, 109 et § 180.

(2) Nempe ex Jacobi epistola, ut ipse scribit lib. *De Captivit. Baby Ionica*, ubi agit de Extrema Unctione tom. II Opp. edit. Jenens. 1600. Ostendit tamen Serarius S.J. *Disputat. de Extrema Unct.* cap. 3, Lutherum, ut in ceteris, sic et in hoc articulo inconstantem se prae buisse.

(3) *Institut.* lib. IV, cap. 19, § 18.

evincendam ex sacris Litteris illud unum urgemus, quod scribit Apostolus Jacobus in *Epistola* sua cap. V, 14, 15: *Infirmatur quis in vobis? Inducat praesbyteros ecclesiae, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus, et si in peccatis sit, remittentur ei* (1). Quibus verbis tum ritus sensibilis, tum divina institutio, tum denique divinae gratiae promissio significantur, quae, adversariis ipsis fatentibus, ad verum ac proprium sacramentum constituendum requiruntur ac sufficiunt. Ac primo quidem ritus externus significatur in ipsa olei unctione, quae a Jacobo praescribitur et cui adnexa est sacerdotis oratio; divina vero institutio et gratiae promissio ex ipsa rei, de qua agitur, natura illi ritui inesse intelliguntur, cum Dei solius sit rei creatae atque sensibili vim gratiae conferendae tribuere. Atqui Extremam unctionem gratiam conferre demonstrant ea verba: *Et si in peccatis sit, remittentur ei*; neque enim peccata remitti possunt absque divinae gratiae collatione. Ergo.

6. Sensus autem traditionalis perpetuus et constans adducti Jacobaei testimonii rem plane conficit. Origenes enim, *Hom. II in Levit.* postquam egit de sacramento poenitentiae, haec de Extrema Unctione tanquam de re notissima et ab omnibus accepta subjicit: *In quo impletur et illud, quod Jacobus Apostolus dicit: Si quis autem infirmatur, vocet presbyteros ecclesiae, et imponant et manus, ungentes eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum, ei si in peccatis fuerit, remittentur ei* (2). Victor Antiochenus,

(1) Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκα-
λίσασθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς εκ-
κλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ'
αὐτόν, ἀλείψαντες αὐτόν ἐλαίῳ ἐν
τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου. Καὶ ἡ εὐχὴ
τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ

ἐγερεῖ αὐτόν ὁ Κύριος· καὶ ἁμαρτίας
ἢ πεπονηκώς, ἀφεθήσεται (in var.
ἀφεθήσονται) αὐτῷ.

(2) *Homil. II in Levit.* n. 4 edit.
Maur. Claruit porro Origenes usque
ad annum 230.

Cap. I. de veritate sacram. Extremae Unct. 61

qui circa Juliani imperatoris aetatem vixisse creditur (1), in caput VI Marci scribit: *Interim, quae Apostolus Jacobus in sua canonica narrat, ab his non dissentiunt, scribit enim: Infirmatur quis in vobis, etc.* (2). S. Joan. Chrysostomus, *De Sacerdotio*, lib. III, aperte scribit: *Neque enim tantum cum nos regenerant (sacerdotes), sed etiam post regenerationem admissa peccata condonare possunt. Nam infirmatur, inquit (Apostolus), quis in vobis? Advocet presbyteros ecclesiae, et orent super eo, ungentes* (3). Loqui porro s. Doctorem de Extrema Unctione, non autem de poenitentia, plura sunt quae suadeant. 1. Paulo ante locutus erat de remissione peccatorum per poenitentiam, in quam rem profert sententias Matth. XVIII et Joan. XX; deinde de altera loquitur; hanc igitur a prima distinguit. 2. Pronunciat hanc nonnisi aegrotis dandam esse, idque confirmat ex Jacobi testimonio; poenitentiae autem sacramentum omnibus datur. Atque ut omittamus Possidium (4), Cyrillum Alexandr. (5), qui hac de causa ni-

(1) Obiit anno 441. Cfr. Praefat. Theodori Peltani S. J. in suam versionem Victoris Antiocheni et Titi Bostrensis, Ingolstadii 1580.

(2) Edit. cit. pag. 91. Eo pluris facienda est auctoritas Victoris presbyteri Antiocheni, quod ipse profiteatur, se in unum collegisse in hoc suo commentario in Evangelium s. Marci quae ab anterioribus scriptoribus scripta reperit. En ejus verba, pag. 1: « Quandoquidem permulti in Matthaei et Joannis, pauci vero in Lucae, nulli autem omnino, ut equidem arbitror, in Marci Evangelium scripserunt... visum est mihi, quae ecclesiae doctores sparsim et per partes in praesentem Evangelistam annotarunt, in unum quasi corpus redigere, succinctamque in hoc ipsum quoque Evangelium explanationem conscribere. »

(3) Οὐ γὰρ ὅταν ἡμᾶς ἀναγεννώσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ μετὰ ταῦτα συγ-

χωρεῖν ἔχουσιν ἐξουσίαν ἀμαρτημάτων. Ἀσθενεῖ γὰρ τις, φησὶν, ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν ἀλείψαντες, κ. τ. λ. Opp. tom. 1, pag. 384, edit. Maur.

(4) In vita s. Augustini cap. 27, ubi de s. Doctore scribit: « In visitationibus modum tenebat ab Apostolo definitum, ut nonnisi pupillos et viduas in tribulationibus constitutas visitaret. Et si forte ab aegrotantibus ob hoc peteretur, ut pro eis in praesenti Dominum rogaret eisque manus imponeret, sine mora pergebat. » Quibus verbis alludit ad Marci vi et Jacobi v. Verba porro, quae vulgo afferri solent ex *Serm.* cxxv s. Augustini *De tempore*, ex sermone spurio deprompta sunt, quique s. Caesarii creditur. Mirum est, Launojum, qui in aliis criticum intemperantem agit, hoc non vidisse.

(5) *De adorat. in spiritu et ver-*

titur fideles avertere a superstitionibus ethnicorum ad valetudinem recuperandam, Gregorium M. qui in suo *Sacramentario* fuse prosequitur quae ad hujus sacramenti administrationem pertinent (1), Bedam (2), Bonifacium Moguntinum (3), Bernardum e patribus postremum (4), aliaque prope innumera fere monumenta, quae in medium proferri possent (5), res plane conficitur testimonio Innocentii I, qui seculo V ineunte ab Eugubino episcopo Decentio interrogatus, an Jacobi verba de infirmis oleo inungendis a sacerdotibus intelligi deberent, atque an haec Unctio poenitentibus esset concedenda, respondet: *Non est dubium* (verba Jacobi) *de fidelibus aegrotantibus accipi vel intelligi debere, qui sancto oleo chrismatis perungi possunt, quo ab episcopo confecto non solum sacerdotibus, sed et omnibus uti christianis licet, in sua aut suorum necessitate inungendo.... poenitentibus istud infundi non potest, quia genus est sacramenti. Nam quibus reliqua sacramenta negantur, quomodo unum genus putatur posse concedi* (6)? Quibus verbis non solum innuit sanctissimus Pontifex agi de re notissima, inquiens: *non est dubium*; sed praeterea ne dubitat quidem, imo pro certo atque explorato principio ponit, Unctionem illam adnumerandam esse sacramentis, cum nulla alia de

tate, lib. vi, opp. edit. Paris 1638, tom. I, pag. 211.

(1) In libro *Sacramentorum*, ex edit. Hugonis Menardi apud Maur. edit. opp. s. Gregorii M. tom. III, pag. 235 et seq.

(2) In cap. V. *Epist. Jacobi*. Opp. edit. Basileae tom. v, col. 959.

(3) In capit. seu statutis apud Dacherium in *Veter. script. Spicillegio*, Paris. 1669, tom. IX, cap. 29.

(4) In *vita s. Malachiae*, cap. 24, ubi refert miraculum a Deo patratum ad preces et lacrymas s. Malachiae, de muliere defuncta ad vitam

excitata, ut hoc Sacramento muniretur.

(5) Cfr. citata a Serario op. cit. et adducta a Launojo in lib. *De Sacramento Unctionis infirmorum*, cap. I, tom. I, part. I, opp. edit. Colon. Allobrog. 1731. Ceterum nunquam absque delectu hic auctor legi debet.

(6) *Epist. xxv*, cap. 8, apud Constant. *Epist. Rom. Pont.* tom. I, qui tamen nonnullas diversas lectiones affert, ex gr. *quod ab episcopo confectum... necessitate unguendum*.

causa publicis poenitentibus eam denegandam esse affirmet.

7. Ex his igitur patet, constantem ad nos usque circa hunc articulum utriusque ecclesiae orientalis atque occidentalis fidem fuisse. Ad haec accedit utriusque pariter ecclesiae perpetua praxis in hujus sacramenti administratione, quae et ex Ritualibus utriusque ecclesiae libris, et ex certissimis monumentis orientalium omnium sectarum a Renaudotio collectis luculentissime constat (1), ita ut mirum esse possit, post tam aperta ac illustra in vetustioribus seculis ac omnibus ecclesiis hujus sacramenti monumenta velle adhuc heterodoxos in clarissima luce prudentes scientesque caecutire (2).

8. Nonnulli tamen ex recentioribus protestantibus visi sunt a coeco illo furore, quo perciti sunt eorum antesignani, recedere, ac summis jam laudibus pium hunc ritum extollunt, imo nec abnuunt illum inter sacramenta connumerare (3). Tanta scilicet vis est veritatis, ut vel ab invitis assensum extorqueat.

(1) *Perpet. de la foi*, tom. v, liv. v, chap. i et suiv. Cfr. item Martenius, *De antiquis Eccl. ritib.* lib. i, part. ii, cap. 7, art. i et seq.

(2) Inter hos eminet Sam. Deylingius, qui in *Observationibus sacris*, part. iii, n. 8, Lips. 1739, affirmare non dubitavit, Sacramentum Extremae Uctionis monstrum et informe enatum esse in ecclesia Romana sub barbarie superiorum seculorum, nullumque in tota antiquitate Uctionis nostrae deprehendi vestigium!

(3) Inter hos non infimum locum sibi vindicat Leibnitiuss, qui sic scribit, *System. Theol.* pag. 280 et seq. « De Uctione infirmorum non est cur multa disputemus: verba habet Scripturae Sacrae, interpretationem ecclesiae, cui pii et catholici homines tuto fidunt; nec video, quid in eo more, quem recipit ecclesia, reprehendi a quoquam possit. Vide-

mus, olim et donum curationis saepe affuisse; cujus usus nunc cum aliis extraordinariis beneficiis, stabilita ecclesia, infrequentior factus est; semper tamen ne tunc quidem sanatos fuisse credendum est, qui ungebantur. Superest igitur saltem hodieque efficacia illa sanitatis perpetua et nunquam fallens, quae ad animam ipsam bene dispositam pertinet, atque a Jacobo Apostolo additur, quando hujus sacramenti usum describit, et in peccatorum remissione ac fidei virtutisque munimento collocatur, quo nunquam magis opus est, quam in vitae periculo atque terroribus mortis ad ignea tela Satanae, tum maxime ingruentia, repellendo. » Plures alias protestantes antiquiores, qui eandem veritatem professi sunt, profert Serarius op. cit. toto cap. 3. Sic etiam Esslinger in cit. *Apologie de la Religion Catholique par des auteurs protestans*,

DIFFICULTATES

9. I. Obj. 1. Incertum in primis est, utrum Jacobi epistola canonica sit; verum et hoc dato, frustra catholici ex verbis Jacobi inferre nituntur unctionem, de qua loquitur Apostolus, vere sacramentalem esse, 2. quia, ut observat Lutherus, non licebat Apostolo sacramentum instituere, quod ad solum Christum pertinet; 3. quia ipsemet card. Cajetanus in commentariis in hanc epistolam expresse negat, illam Jacobi sententiam ad Unctionem sacramentalem transferri posse; 4. quia de eadem unctione loquitur Jacobus, de qua Marcus, VI, 13, ubi scribit, quod apostoli *ungebant oleo multos aegros et sanabant*. Quae profecto unctio non pertinebat nisi ad miraculorum donum. 5. Certe ipse Jacobus, suae unctionis effectus enumerans, primo nominat illos, qui ad corpus spectant: *Et alleviabit eum Dominus*, deinde illos qui ad animam: *Et si in peccatis sit, remittentur ei*. 6. Quem posteriorem effectum hypotheticum tantum esse evincit particula *si*, quod argumento est unctionem hanc sacramentalem esse non posse; 7. si tamen de effectu spirituali hic sermo sit, non vero potius de morbis ipsis, qui spectabantur

§ 6, adducit testimonia praecipuorum auctorum protestantium recentiorum, inter quos eminent Ammon, Augusti, collaboratores Ephemeridis Evangelicae Berolinensis; nos unius Augusti verba proferre contenti erimus. Sic porro Augusti, recitato textu Bellarmini ex cap. 5: « Quia in exitu de hoc mundo existunt speciales difficultates, instituit Dominus speciale praesidium; quia saepe accidit, ut qui in extremis agunt, nec possint audire verbum exhortationis, nec eucharistiam percipere, nimirum morbo gravati et

usu sensuum privati; inungi autem et sacramenti hujus fructum percipere semper possunt; » his, inquam, prolatis, ita prosequitur: « Nemo qui bonae fidei sit contradicet veritati et bonitati horum verborum Bellarmini, quibus Goethe, Chateaubriand alique moderni auctores sunt debitores primae ideae illarum tabularum poetarum, ubi ipsi nobis ostendunt religionem, quae suorum Sacramentorum ope ducit hominem manu auxiliatrice a primo ortu suo usque ad interitum. »

velut peccatorum effectus ; hinc morbo curato , etiam peccatum ipsum condonatum dicebatur (1). Ergo.

10. Resp. Ad 1. D. Incertum est Lutheri ac paucis ejus asseclis , utrum Jacobi epistola canonica sit , C. catholicis , imo et protestantibus ipsis recentioribus N. Quare Lutherus rejecerit tanquam *stramineam* Jacobi epistolam , nota res est , eo quod nempe viderit hujus epistolae auctoritate totum suum de justificatione sine operibus principium plane everti. Ceterum *injustum falsumque* , ut Wetstenius vocat , Lutheri de hac epistola judicium recentiores omnes protestantes explodunt (2) , quin hac de re solliciti simus.

11. Ad 2. D. Ac propterea juxta Tridentinum Apostolus solum *promulgavit* , quod Christus instituit , C. instituit ipse hoc sacramentum , saltem auctoritate propria , N.

12. Ad 3. D. Immerito et contra veterum expositionem , C. merito ac juxta catholicae exegeseos regulas N. Haec cardinalis Cajetanus scripsit ante concilium Tridentinum , quare aliqua venia dignus videri potest , si incaute , sicut alia non pauca , quae in ejus operum editione Romana jussu s. Pii V. expuncta sunt , et hoc excidit illi. Hujus cardinalis commentaria in sacram Scripturam pertinent ad illos pedes pavonios , quos ei quidam exprobarunt (3). Porro nunquam dubitavit Cajetanus de sacramenti Extremae Unctionis veritate.

13. Ad 4. D. Loquitur Jacobus de eadem unctione materiali , de qua Marcus , C. de eadem formali N. Una-

(1) Ita Rosenmüller in cap. 5 , Ep. Jac. v. 15.

(2) Cfr. J. Georg. Rosenmülleri , praef. in hanc Epist. Cellerier , *Essai d'une introduction critique au Nouveau Testament*. Genève 1823 , divis. troisième , *Épîtres catholiques* , section prem. *Épître de s. Jacques*.

(3) Cfr. Card. Pallavicini , *Istoria del Concilio di Trento* , ubi lib. vi , cap. 17 , § 2 : « Quanto appartiene , inquit , al Gaetano il parlar de' suoi Commenti sopra la Scrittura è un parlare , non delle penne , ma de' piedi di un bellissimo paone. »

quaeque enim ministrum, subjectum et effectus habuit plane diversos. Cum tamen unctio, de qua fit mentio apud s. Marcum, fuerit figura illius, quam memorat s. Jacobus, ideo a Tridentino dicitur hoc sacramentum apud Marcum fuisse a Christo Domino *insinuatum* (1).

14. Ad 5. *D.* Primo nominat Jacobus effectus, qui spectant ad corpus, utpote magis notos, et quia id quodammodo poscebat orationis series, *C.* ut insinuet, corporis sanitatem primum esse hujus sacramenti effectum *N.* Insolens porro non est in Scripturis postremo loco primum effectum recenseri; sic Matth. XIX. 29. legitur: *Centuplum accipiet, et vitam aeternam possidebit.* Ideo autem a Jacobo primo loco ponitur corporis sanitas, tum quia effectus ejusmodi notior est, utpote qui sub sensus cadat, tum quia orationis series postulare videbatur, ut post commemoratam infirmitatem corporis continuo describeretur ejusdem sanatio (2).

15. Ad 6. Vel *Neg.* Quia, ut productis exemplis ostendit Estius (3), in Scripturis particula *si* saepe non tam rei incertae conditionem, quam rei certae confirmationem significat, ut apud ipsum Jacobum, I, 5: *Si quis vestrum indiget sapientia, postulet a Deo* (4); vel *D.* Ex parte suscipientis, *C.* ex parte sacramenti *N.* Quamobrem, etsi nullum in aegroto peccatum sit, atamen non caret sacramentum effectu suo; semper enim gratiam confert, quae si peccata non tollit, quia nulla sunt, aegroti animum alleviat atque erigit, efficitque, ut morbi incommoda et labores levius ferat, et quod praecipuum est, ut daemonis tentationibus facilius resistat.

16. Ad 7. *Neg.* Hic enim nonnullorum protestan-

(1) Scss. XIV. *De Extr. Unct.* cap. 1.

(2) Cfr. Bellarm. lib. *De Extr. Unct.* cap. 16, qui contendit, verba *salvabit et alleviabit* spectare prac-

cipue ad animam.

(3) In *Comment.* in hunc loc.

(4) Εἰ τις ὑμῶν λείπεται σοφίας αἰτείτω παρὰ (in variant. Θεοῦ) τοῦ διδόντος.

tium sensus est absurdus. Etenim, si morbus peccati effectus est, et peccatorum nomine per synecdochen morbi significantur, cum dicat Jacobus: *Infirmatur quis in vobis . . . et si in peccatis sit, remittentur ei*, hic sensus ex interpretatione adversariorum exurgeret: *Est aliquis vestrum in morbis? . . . Si in morbis sit, remittentur ei*; seu etiam: *Est aliquis in vobis infirmus? . . . Si infirmus sit, sanabitur*. Egregium sane exegeseos specimen (1).

17. Inst. Saltem unctio, quae in usu est in ecclesia Romana, toto, ut aiunt, coelo distat ab ea, de qua loquitur s. Jacobus. Etenim 1. s. Apostolus loquitur de omnibus infirmis indiscriminatim; in ecclesia Romana non inunguntur nisi extremo morbo laborantes. 2. Commemoratur in adductis verbis adjumentum sanitatis, non praesidium et adjumentum pacatius moriendi (2). 3. Juxta Apostolum a pluribus sacerdotibus fieri debet haec unctio; nunc vero ab uno tantum fit. 4. Unctio, de qua Jacobus loquitur, non erat nisi olei vulgaris ac communioris; nunc vero non adhibetur ad ejusmodi unctionem nisi oleum ab episcopo consecratum (3). 5. Neque unctio, quae nunc in ecclesia adhibetur, morbos depellit, sicut depellebat Jacobaea. 6. Denique unctio sacramentalis, prout docent catholici, effectum producit ex opere operato; unctio autem, de qua Jacobus agit, vim omnem suam acceptam refert orationi et fidei: *Et oratio fidei*,

(1) Non inficiamur, passim in Scripturis morbos perinde ac calamitates reliquas ut effectus peccatorum perhiberi; verum aliud est dicere morbos esse effectus peccati, aliud vero peccatorum nomine solos morbos significari. Cfr. Estius, loc. cit.

(2) Sic Georg. Rosenmüller in hunc locum.

(3) Ita Calvinus, *Instit.* lib. iv, cap. 19, § 21, qui, ne parcat scommatibus: « Jacobus, scribit, dum

simpliciter ungi infirmos jubet, non aliam unctionem inibi significat quam vulgaris olei. . . Isti (catholici) oleum non dignantur nisi ab episcopo consecratum, hoc est, multo halitu calefactum, multo murmure incantatum, et novies flexo genu salutatum: ter, *Ave sanctum oleum*: ter, *Ave sanctum chrisma*: ter, *Ave sanctum balsamum*. » At minus accurate hoc officium exponit, ut ridiculum exhibeat.

inquit, *salvabit infirmum*, in quem finem v. 16. commendat s. Apostolus orationis efficaciam, dicens : *Et orate pro invicem , ut salvemini ; multum enim valet deprecatio justis assidua*. Ergo.

18. Resp. *Neg. ant.* Ad 1. prob. IV. Apostolus siquidem iis vocibus utitur, ut graviter decumbentem significet. Talis est vis vocis *ἀσθενεί*, quae de eo accipitur qui viribus et robore privatus est (1), et vocis *κἀμνοντα*, quae valde et graviter laborantem designat (2). Quod jam et adversarii fatentur. Sane de iis infirmis loquitur Jacobus, qui per se accedere ad ecclesiae presbyteros nequeunt, ac propterea eos accersere jubet, ut ad aegrotos ungendos se conferant.

19. Ad 2. D. Commemoratur etiam adjumentum sanitatis, C. solum IV. Tria enim dicit Apostolus de unctione, quod *salvet, alleviet et peccata remittat*; haec porro tria in unum refundi nequeunt, uti adversarii faciunt. Praeterea, cum, ipsis fatentibus, corporis sanitas sit effectus secundarius ac subordinatus animae salutis, plane consequitur quando unctio non confert sanitatem corporis, eo quod animae salutis non expediat, eam adhiberi in animae subsidium ad pacatius moriendum (3).

(1) Cfr. Serarius, op. cit. cap. 8, ubi inter cetera observat, a s. Luca in Actis Apostolicis eos vacari *ἀσθενούντας*, ad quos deferebantur semicinctia Pauli, ut convalescerent, imo ipsos Lutheranos exponere hanc vocem de iis, qui *periculose decumbunt*. Nec abnuat Scapula, qui in suo lexico ad vocem *Σθενω* agens de compositis, verbum *ἀσθενέω* vertit *infirmis viribus sum, langueo*, etc. Accedit, sensum verborum magna ex parte, imo potissimum ab usu pendere; porro certum est, s. Joan. Chrysostomum in 1 ad Cor. cap. 11 (Hom. xxvii, n. 1) quae dicit Apostolus *Διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοί*

ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι exponere de graviter decumbentibus; uti etiam Theophylactum in epist. Jacobi in hunc locum.

(2) Ex hac voce, circa cujus significationem nulla dubitatio suboriri potest, magis determinatur sensus, quo priorem s. Apostolus usurpaverit. Cfr. Serarius loc. cit. nec non Estius.

(3) Ipsemet Rosenmüller id fatetur, scribens in scholiis ad hunc loc. « Notum est in Novo Test. ut in vita communi saepe universe enuntiari, quod cum restrictione intelligendum est. Juvabunt preces aegrotantem, si ei expediat ad sa-

20. Ad 3. D. Si Apostolus voluisset *numerum* ministrorum significare, *Tr.* si *qualitatem* N. Perinde enim valet haec loquendi ratio: *Inducat presbyteros ecclesiae*, ac aliquem de ecclesiae presbyteris (1), uti cum dicimus: Qui male se habet, medicos accersat, vel ut Christus leprosis dixit: *Ite, ostendite vos sacerdotibus* (2), cum tamen ex legis praescripto satis foret, si se vel uni tantum ostendissent (3). Itaque per enallagen ait Jacobus *Vocet presbyteros ecclesiae*; alioquin omnes simul vocandi essent. Quod si insistant adversarii in plurali numero, reponimus, optimum quidem esse, ut plures adsint sacerdotes in hujus sacramenti administratione (4), minime tamen ex sacramenti necessitate; alias in pagis ac villis, in quibus saepissime nonnisi unus sacerdos seu parochus invenitur, plures tam salutari remedio carere deberent.

21. Ad 4. Resp. 1. Unde sciunt adversarii, oleum, de quo loquitur Jacobus, non fuisse benedictum? Certum est, ab immemorabili tempore usum olei benedicti ad infirmos ungendos obtinuisse, ut patet ex Innocentio I. atque ex antiquissima ipsa *olei sancti* appellatione, quae in utraque ecclesia orientali et occidentali recepta est.

22. Resp. 2. Benedictionem longe probabilius non afficere ipsam materiae essentiam, ut ex dicendis patet.

lutem aeternam, omnes aegrotantes Presbyterorum ope et precibus valetudinem recuperasse, ex his verbis non sequitur. Cfr. Serarius, op. cit. cap. 10, § 104 et seqq.

(1) Cfr. Estius in hunc locum.

(2) Luc. xvii, 14.

(3) Levit. xiv, 9. Negari tamen nequit, olim receptum fuisse etiam in ecclesia latina, ut sacramentum hoc a pluribus sacerdotibus administraretur, quamvis, ut postea ostendimus, non desint exempla de administrata Extrema unctione ab

uno sacerdote.

(4) Dixi *adsint* sive *intersint*, non autem ut *administrent*; siquidem, ut observat Bened. xiv, nunc in ecclesia latina vetitum est ab alio quam ab uno sacerdote, nempe parocho, sacramentum istud administrari ob justissimas causas, quas adducit. Hortatur tamen ecclesia, ut, quoad ejus fieri potest, alii intersint sacerdotes aut clerici, aut etiam pii laici, ut orationibus infirmum Deo commendent, dum ei administratur Sacra Unctio.

23. Ad 5. *D.* Hoc sacramentum non semper morbos depellit, *C.* nunquam *N.* Nam, cum corporis sanitas sit effectus conditionatus ac secundarius, tunc solum effectum hunc producit, cum Deus animae saluti ita expedire novit (1).

24. Ad 6. *D.* Vim unctionis acceptam fert Jacobus orationi et fidei tanquam formae ipsius sacramenti, *C.* tanquam nudae orationi *N.* Jam vero semper hoc sensu verba Apostoli intellexit ecclesia; quae ab aetate apostolica ea in praxim deduxit. Porro vim sacramenti formae tribuere, perinde est ac asserere ritum illum, cui adnexa est, per se et ex opere operato effectum producere. Ideo vero dicitur *oratio fidei*, quia fidem excitat in suscipiente, eamque tanquam necessariam dispositionem exigit, aut etiam quia fidei ecclesiae innititur, atque ut nonnullis placet, quia, initio saltem, hujus sacramenti administrationi adnexum erat donum curationum, quod a fide potissimum pendet (2).

25. Ad confirmationem vero petitam ex orationis commendatione, quam ibid. b. Jacobus adjicit, respondeo, Apostolum ex peccatorum ac orationis mentione, quam injecerat, nactum esse occasionem disserendi de confessione et oratione, ad quas hortatur fideles; ut Deum sibi propitium efficiant. Nihil porro haec commune habent cum sacramento, de quo disseruerat in commate antecedenti (3).

(1) Recte observat Estius loc. cit. sub hac sanatione corporali quamlibet etiam modicam morbi revelationem comprehendere, velut motum aliquem ad sanitatem. Unde, licet rarius contingat hominem periculose aegrotantem, sacra hac Unctione adhibita, integrae restitui sanitati; saepenumero tamen evenit, ut infirmus morbi levamen aliquod sentiat. Id quod variis de causis ad salutem animae potest conducere. Schleusnerus ab hac interpretatione alienus

non est, dum se non repugnaturum ait, si quis τὴν ἐπιστάμην hoc loco notionem erigendi animum subijcere mallet. Cfr. *Novum Testamentum graecum perpetua annotatione illustratum* editionis Koppiamiae, Göttingae 1799. vol. ix, *Epistolae cathol. illustratae* a Jul. Dav. Pott, fasc. i.

(2) Cfr. Estius loc. cit. Bellarm. et Nic. Serarius locis cit.

(3) Ipse Carpzovius aliique apud Pott, loc. cit. contendunt huc b. Ja-

26. II. Obj. 1. Istius sacramenti mentio nulla occurrit apud scriptores primi ac secundi ecclesiae seculi; illud non commemorant patres sec. IV, etiam cum ex instituto de sacramentis agunt. Auctores ipsi, qui a V ad IX seculum usque floruerunt, perceptam quidem ab infirmis morituris eucharistiam referunt; nusquam vero de percepta ab iis Extrema Unctione loquuntur. 2. Accedit, Origenem in adducto testimonio non agere de Extrema Unctione, sed de poenitentia; 3. Irenaeum praeterea valentinianis (1), Epiphanium vero (2) et Augustinum (3) unctionem infirmorum adscribere heracleonitis, Theodoretum autem inter archonticorum errores recensere (4); 4. Decentium de hoc dogmate dubitasse, atque ad dubitationem suam depellendam Innocentium Pontificem consuluisse. 5. Cum Urbanus III, in cap. *Vir de secundis nuptiis*, respondisset viri et mulieris iterum nubentium benedictionem iterari non debere;

cobum novam cohortationem incipere. Verum, quidquid de hoc sit, juverit hic adnotare protestantium agendi rationem. Interdum enim omnem unctionis effectum soli oleo tribuunt, cujus singularem vim in orientalibus regionibus extollunt, ita ut, si ipsis credas, nullo ferme alio remedio olim medici uterentur ad morbos sanandos; hinc referunt, quod, Josepho teste, *De Bello Judaico*, medici jusserint Herodem in supremo morbo olei balneum ingredi; quod veteres ampullam oleariam secum in itinere detulerint, ut constat ex Luc. x, 34; quod apostoli usi fuerint oleo tanquam medicamento ad morbos sanandos, quasi scilicet Christus Dominus velut alter Hippocrates discipulos ad artem medicam exercendam miserit. Haec aliaque ejusmodi passim nugantur Wetstenius ad Luc. x, 34; Lightfootus, *Horae Hebr. et Thal. mudicae*, ad Matth. vi, 17, et Marci vi, 14; Kuinoel, *Comment. in lib. hist. Nov. Test.* ad Marc. vi; Ro-

senmüller in schol. ad Jacob. v. Imo Pott et illud addit, apostolum Jacobum in textu, de quo agimus, jussisse, ut fideles advocarent presbyteros utpote omnino prudentissimos, sic forte etiam artis medicae peritissimos. Contra vero hic toti in eo sunt, ut omnia, ipsamque adeo sanitatem solis precibus adscribant, contendantque, oleum non aliud fuisse nisi symbolum sanationis, quam Deus exoratus tribuit. Et hi sunt, quos nonnulli in exponendis Scripturis adeo suspiciunt! Experimento comperi, si partem philologicam excipias, in qua tamen saepissime decipiuntur, nihil inveniri in ejusmodi interpretibus, quod comparari possit cum expositionibus catholicorum interpretum.

(1) *Cont. Haeres.* lib. 1, cap. 27, n. 5. edit. Massueti.

(2) *Haeres.* xxxvi, n. 2. edit. Petav.

(3) *Lib. De haeresib.* n. 16.

(4) *Haeret. fabul.* lib. 1, n. 11.

70 *Tractatus de Extrema*
23. Ad 5. D. Hoc sacramentum non ser-
depellit, C. nunquam N. Nam, cum ef-
sit effectus conditionatus ac secundari-
effectum hunc producit, cum Deus
expedire novit (1).
Ad 6. D. Vim unctionis acc-
formae ip-

24. Ad 6. *D.* Vim unctionis actioni et fidei tanquam formae ipsius quam nudae orationi *N.* Jam verba Apostoli intellexit ecclesia in praxim deduxit. Probuere, perinde est ac probare, est, per se et ex opere vero dicitur *oratio* sapiente, eamque fructu peragat, aut etiam nonnullis placuisse administratis. Quae a fide potius quam a

25.
mend:

**Apoc
in:**

...denegabatur; quia per
...gratiam petebant; quia per
...sine ulla unctione ad martyrium
...tandem quia nec iis administrare hoc sa-
...ecclesia solebat, qui innocentem vitam du-
...ex Adelhardi abbatis Corbejensis vita col-
...Paschasius Radbertus edidit (2).
...duobus lati-
...latina duo habet sacramenta
...non autem ecclesia Graeca, Russi
...eaeque antiquis

De duobus latitudinibus actionis sacramentalis
Extrema, ut re-
tineatur, Genevæ 1659,
actionis, lib. II. cap. I.
hoy solo titulo ad mala
multa apparet hujus
perinde ac si sola ecclesia

latina duo haec habeat sacramenta,
non autem ecclesia Graeca, Russia-
ca, omnesque, eaeque antiquissi-
mae, Orientalium sectae!

(2) Sic enī legitur : « Interim, cum coepisset idem episcopus a nobis percontari, utrum benedictionis oleo, sicut a b. Jacobo sanctum est,

istius responsionis rationem hanc attulit glossa : *Sacramenta enim iterari non debent... tamen poenitentia bene iteratur... fallit autem secundum quosdam regula in Extrema Unctione ; quid enim impediret hanc iterari, cum non sit sacramentum , sed oratio super hominem* (1) ? Ergo.

27. Ad 1. Resp. 1. *D.* Istius sacramenti priorum seculorum scriptores non meminerunt ob peculiares causas illius aetatis proprias, *Tr.* quasi illud ignoraverint *N.* Non desunt gravissimae causae silentii a nonnullis patribus et scriptoribus servati : ac 1. Arcani disciplina tunc temporis vicens ; 2. quia forte etiam rem usitam, nec proinde ignotam, quam lectores facile supplere poterant, satius duxerunt silentio praeterire, quemadmodum perceptae etiam a sanctis viris eucharistiae saepenumero apud antiquos nulla fit mentio ; 3. quia, cum veluti consummativum poenitentiae spectaretur hoc sacramentum a veteribus, ideo ejus implicate meminerunt cum de peracta ab infirmis exhomologesi scripserunt ; 4. ob multiplices causas ob quas antiquitus infrequentior erat hujus sacramenti usus, quia nempe juxta Innocentium I sanctum oleum omnibus stadia poenitentiae percurrentibus denegabatur ; quia multi in fine tantum vitae baptismi gratiam petebant ; quia per ea tempora innumerabiles sine ulla unctione ad martyrium convolabant ; tandem quia nec iis administrare hoc sacramentum ecclesia solebat, qui innocentem vitam duxissent, uti ex Adelhardi abbatis Corbejensis vita colligitur, quam Paschasius Radbertus edidit (2).

(1) Ita Dallaeus *De duobus latinorum in Unctione sacramentis Confirmatione et Extrema, ut vocant, Unctione*, Genevae 1659, *De Extrema Unctione*, lib. II, cap. I et seqq. Ex hoc solo titulo aut mala fides, aut stultitia apparet hujus scriptoris perinde ac si sola ecclesia

latina duo haec habeat sacramenta, non autem ecclesia Graeca, Russica, omnesque, eaeque antiquissimae, Orientalium sectae !

(2) Sic enim legitur : « Interim, cum coepisset idem episcopus a nobis percontari, utrum benedictionis oleo, sicut a b. Jacobo sancitum est,

Cap. I. de veritate sacram. Extremae Unct. 73

28. Resp. 2. *Neg.* nullum Extremae Unctionis meminisse ex scriptoribus IV priorum seculorum, vel de collata Extrema Unctione Sanctorum biographos prorsus siluisse usque ad secul. IX. Etenim ex Graecis recensuimus III seculi Origenem, IV et V sec. Victorem Antiochenum, Chrysostomum, Cyrillum; ex Latinis Innocentium, Possidium, qui omnes de hoc sacramento tanquam de re vulgatissima et ab apostolis ac patribus recepta locuti sunt. Praeterea vel a primis ipsis ecclesiae gallicanae incunabulis a s. Nepotiano cuidam Artemio administratam Extremam Unctionem refert Gregorius Turonensis (1); susceptam a s. Eugendo abbate, qui circa annum 510 vita functus est, testem habemus coaequalem ejus biographum (2), ut taceam de s. Regina Chlotilde, quae, ut legitur in ejus actis, prius *inuncta est a sacerdotibus oleo sancto*, deinde eucharistia relecta; aliisque non paucis, qui omnes ante secul. IX floruerunt (3).

29. Ad 2. *Neg.* Etenim agit Origenes loc. cit. tum de poenitentia tum de Extrema Unctione; duplex porro assignat inter utrumque sacramentum discrimen: *primum* quod Extrema Unctio per oleum, et quidem solis infirmis administretur, non item vero poenitentia; *alterum*, quod per poenitentiam et confessionem graviora peccata, per Unctionem vero leviora remittantur.

deberet perungi, interrogavimus eum, utrumne vellet, quem proculdubio scieramus, peccatorum oneribus non detineri. » Opp. s. Paschasii ex edit. Sirmondi, col. 1681. Stulta porro et inanis fuisset haec interrogatio, si tunc temporis obtinisset mos ecclesiae, ut, qui credebantur peccatorum oneribus non detineri, infirmorum unctionem acciperent. Cfr. Launoj. op. cit. cap. 2, observ. 2. Pergit autem Radbertus post recitata verba: *Quod ille audiebat, erectis oculis in cue-*

lum cominus obsecrabat, ut fieret.

(1) *Hist. eccles. Francorum*, lib. 1, cap. 41. Scribit enim: *Apud Avernus sanctus Nepotianus quartus habebatur episcopus... A sancto autem Nepotiano visitatus (Artemius infirmus) atque oleo sancto perunctus, tribuente Domino redditur sanitati.*

(2) Cfr. Mabillon. *Act. ss. Ordinis s. Benedicti*, pag. 576.

(3) Cfr. Chardon, *Hist. de l'Extrême Onction*, pag. 400 et seq.

30. Ad 3. *D.* Adscribunt adducti patres haereticis unctionem superstitiosam ignotis barbarisque vocibus collatam ad nescio quam redemptionem obtinendam, *C.* prout in ecclesia catholica administrari consuevit *N.* Scilicet, quemadmodum baptisma, eucharistiam aliaque sacramenta haeretici illi faede temerarunt, ita et sacramentum Extremae Unctionis simularunt. Haeresis enim quae veritatem retinere detrectat, eam saltem velut aemula imitatur. Ex superstitiosa porro illorum haereticorum agendi ratione circa morientes ineluctabile praxis ac fidei ecclesiae catholicae documentum eruimus; neque enim illum ritum retinuissent ac temerassent haeretici illi, nisi in ecclesia, a qua discesserunt, obtinuisset (1).

31. Ad 4. *D.* Dubitavit Decentius de hujus sacramenti ministro ac subjecto, *C.* de sacramenti veritate *N.* Id constat ex Innocentii verbis, seu responsione ad Decentium data.

32. Ad 5. *D.* Juxta glossam Extrema Unctio ex iis sacramentis non est quae imprimunt characterem, adeoque reiterari non possunt, *C.* non est sacramentum simpliciter *N.* Alioquin eam non contulisset cum poenitentia, quae licet iterari possit, est tamen sacramentum.

33. *Inst.* Quis prudens Extremam Unctionem inter sacramenta recenseat, de cujus institutione, materia,

(1) Satis est oculos conjicere in citatos auctores, ut quisque intelligat, ritum superstitiosum illos haereticos usurpasse. Sufficiat nobis afferre, quae de valentinianis scribit s. Irenaeus loc. cit. ex versione Billii: «Sunt alii, *inquit*, qui jam jamque ex hac vita excessuros redimant, oleum aquae immixtum in eorum capita injicientes, una cum iis invocationibus, quas superius commemoravimus. Quod quidem eo faciunt, ut a superioribus principibus et

potestatibus apprehendi et teneri nequeant, atque ut internus eorum homo invisibili modo ulterius ascendat, perinde nimirum ac corpora eorum inter res conditas relinquantur.» Invocationes vero, quas a se commemoratas scribit s. Irenaeus, hae sunt: *Basema*, *Chamassi*, *Baenoeora*, *Mystadia*, *Ruada*, *Cusia*, *Babephor*, *Calathi*. Quid porro istis commune est cum Extremae Unctionis ritu? Cfr. Fouardentius in cap. 17 hujus libri.

forma, ministro, subjecto et effectibus Romani ipsi præcipui theologi acerrimè inter se digladiantur?

34. Resp. *D.* Ita ut hæc disputationes ipsam substantiam non attingant, *C.* ita ut attingant substantiam ipsam *N.* Omnes enim theologi unanimi consensu Extremam unctionem uti vere ac proprie sacramentum habent. Hæc præcipua veritate constituta, in cetera deinde subtilius inquirunt, uti fit circa veritates reliquas ab ipsis protestantibus. Ejusmodi autem quaestiones cum dogma non attingant, ejus veritati obesse nequeunt.

Quid porro de his singillatim verisimiliter censendum sit, ex scholiis, quæ jam subjicimus, patebit.

CAPUT II.

IN SINGULAS SACRAMENTI EXTREMÆ UNCTIONIS PARTES SCHOLIA

35. I. Circa istius sacramenti institutionem apud veteres nulla extitit quaestio; cum satis illis fuerit olei sancti unctionem ab Apostolo repetere, donec sequentibus sæculis scholastici inquirere coeperunt, utrum Christus, an vero Apostolus, accepta a Christo ad id speciali auctoritate, vel interius Spiritu Sancto docente, hoc sacramentum instituerit (1), seu utrum Christus immediate aut mediate instituerit Extremam unctionem. In varias autem abierunt sententias. Post Tridentinum vix dubitari posse videtur, quin Christus immediate hoc instituerit sacramentum, quod b. Jacobus postea promulgavit (2).

(1) Ita inter ceteros sensisse videntur s. Bonaventura, Bruliferus, Perceus alique non pauci scolastici.

(2) Amolo Lugdunensis episcopus, qui ante nongentos et amplius annos floruit in *Epist. ad Theodboldum Episc. Lingonensem* utrumque

conjunxit, scribens: « Si autem et languores aliqui ac debilitates accidunt, juxta Evangelicum et apostolicum præceptum, præsto habet unusquisque ut inducat Presbyteros, » etc.

36. II. In comperto est, materiam, quam remotam vocant, juxta s. Jacobi verba oleum esse ex olivis expressum; hoc enim solum olei nomine, absque ullo addito, significatur. Sane olei olivarum meminerunt Graecorum euchologia (1), rituales Latinorum libri (2) et veteres patres. Quod si *chrismatis* vox interdum apud veteres occurrit, cum sermo est de hoc sacramento, haec non est referenda nisi ad unctionem, quae a Graecis *chrisma* dicitur (3). Ast non minima viget controversia circa benedictionem huic oleo adnexam. De hac Tridentini patres docuerunt: *Ex apostolica traditione per manus accepta... intellexit ecclesia, materiam esse oleum ab episcopo benedictum* (4). Certe hujus benedictionis, ut vidimus, jam meminit s. Innocentius I. Sed utrum haec episcopi benedictio necessaria sit necessitate praecepti divini seu sacramenti, an solum ecclesiastici, ut graves theologi sentiunt, qui propterea negant hanc benedictionem ad essentiam sacramenti pertinere, nihil certi statui posse videtur (5). In praxi tamen tutiorem partem tenendam esse in administratione hujus sacramenti, nemo est qui ambigat. Illud autem

(1) Cfr. Goarius in *Euchologio*, pag. 435 et pag. 436, not. 25: Arcudius, *De concordia*, etc. lib. v, cap. 1, ubi scribit: «Materia est purum oleum, quod non sit permixtum cum aliis aromatibus instar unguenti Confirmationis.» Sic reliqui scriptores Graeci.

(2) Cfr. Martenius, *De antiquis Ecclesiae ritibus*. lib. 1, part. 11, cap. 7, art. 4.

(3) Non videtur tamen improbabilis Suarezii conjectura, dum scribit, tom. 1v in 111 part. s. Thom. disp. 40, sect. 1, n. 10: *Imo aliquando videtur ecclesia usa hac materia* (mixtione olei et balsami) *etiam ad ungendum infirmos*. Hac ratione explicantur, quae opponit Basnagius ex s. Joan. Damasc. in orat. *De iis qui in fide dormierunt*,

n. 8: *Velut enim, qui unguento* (gr. *μύρον*) *aliore sancto oleo aegrotum cupit ungere*, et ex *Ord. Rom.* tom. x *Bibl. Patrum*, pag. 70. ubi Extremae Unctionis materia *unguentum compositionis* atque *permixtionis* vocatur (quem tamen textum in nullo Ordine Romano ex iis, quos consului, reperire potui), quin tamen necesse sit asserere cum Basnagio mutata fuisse hujus unctionis materiam, cum fieri potuerit ut parva quantitas alterius liquoris oleo permisceretur; quam commixtionem verae materiae minime officere recte observat ibid. Suarez.

(4) Sess. xiv, *De Extrema Unct.* cap. 1.

(5) Cfr. Benedictus xiv, *De Synod. dioec.* lib. viii, cap. 7, §. 4.

certum est, prout observat Benedictus XIV, oleum infirmorum ex expressa vel tacita summi Pontificis concessionem a simplici presbytero confici posse. Certum praeterea est, orientales presbyteros passim oleum infirmorum benedicere ab omni retro aetate, quin tamen hac de causa objurgati unquam fuerint (1).

37. III. Quod attinet ad partes corporis ungendas, seu ad materiam proximam, illud solum dici potest, unumquemque debere ritum sequi, qui viget in ecclesia, in qua sacramentum istud administratur. Mira siquidem semper viguit hac in parte varietas. Alicubi enim plures alicubi pauciores partes inungebantur et adhuc inunguntur (2). Aliquando nonnisi una pars inuncta fuit, ut patet ex vita s. Eugendi, cujus tantum fuit inunctum pectus (3). Imo vel in ipsa ecclesia Romana, si instet mortis periculum, sub generali formula frons solum inungitur.

38. IV. Eadem ferme varietas viguit circa formam, quae ad longum tempus in ecclesia latina indicativa fuit; sic enim Ambrosiana se habebat aetate s. Bonaventurae: *Ungo te oleo sanctificato in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, ut more militis uncti praeparatus ad*

(1) Ibidem. Attamen Suarez loc. cit. n. 8. contendit, benedictionem episcopi ita ex Christi institutione necessariam esse, ut neque a Rom. Pontifice possit ea committi simplici presbytero. Videtur eximius hic doctor nunquam legisse Euchologia Graecorum, ex quibus constat a tempore immemorabili, Rom. Pontificibus annuentibus, sacerdotes oleum ad inungendos infirmos benedicere. Hunc morem, ut observat Benedictus XIV, Armeni etiam retinent, uti et reliquae orientales communionem, quem probavit Innocentius VIII, ac iterum Benedictus ipse XIV.

(2) Cfr. Martenius loc. cit. § 8,

Launojus op. cit. *Explicata Ecclesiae traditio circa partes corporis*, etc. cap. 1.

(3) In ejus vita apud Mabillon. loc. cit. legitur: « Cum ultra sexagenariam aetatem fere sex mensibus praedictus Pater inaequalitate corporis laboraret, vocato uno ad se de fratribus, cui cum libertate peculiari olim etiam perfundendi infirmos opus injunxerat, secretissime quoque sibi pectusculum petiit, ut moris est, perungi. » In libro vero *Sacramentorum* s. Gregorii M. post recitatas tres ad ungendum infirmum orationes dicitur: « Postea faciat ei signum crucis in capite de oleo benedicto. »

certamen , aëreas possis superare potestates (1). In *Sacramentario* Gregoriano haec similiter forma occurrit : *Ungo te de oleo sancto* , etc. (2). Huic plures paucioresve adiciebantur preces , lectio Epistolarum s. Pauli et s. Jacobi , Psalmi qui a poenitentia vocantur , etc. (3). Ex his porro formis , quas per plura secula in ecclesia viguisse novimus , pronum est inferre , formam deprecativam ad essentiam non pertinere , ut nonnulli scholastici autumarunt (4) ; imo colligimus , nec necesse esse , ut omnes effectus per formam significantur ; quemadmodum enim antiquitus nulla remissionis peccatorum mentio expresse fiebat , sic neque in forma , quae nunc temporis in usu est , ulla fit expressa mentio roboris ac fortitudinis , quae per hoc sacramentum confertur ad superandas diaboli tentationes ac insidias. Consistit haec enim in illis verbis : *Per istam sanctam unctionem et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus quidquid per visum , etc. deliquisti.*

39. V. Ambigendum autem non est , quin solus sa-

(1) Cfr. s. Bonavent. in iv , dist. 25 , q. 4. Cfr. etiam Martenius loc. cit. ubi plures eosque antiquissimos Ordines profert , qui non aliam formam exhibent quam indicativam : *Ungo te de oleo sanctificato* , aut *Ungo oculos* , *ungo pedes* , etc.

(2) Opp. s. Greg. M. edit. Maurin. tom. III , pag. 236 , ubi etiam cfr. not. 912 Hugonis Menardi , qui plures etiam alias formas colligit verbis indicativis expressas , easque mordicus vindicat.

(3) Cfr. citt. auctores.

(4) Inter hos non infimum locum obtinet Simonnet , qui eadem ratione , qua , ut vidimus , contra omnium antiquorum documentorum fidem constituit , nullam esse absolutionem forma deprecativa prolatam , sic in tract. xvi , *De Extrem. Unct.* disp. 1 , art. 3 , resp. 3 , adstruit , repugnantibus antiquis documentis , nul-

lam esse formam Extremae Unionis verbis indicativis conceptam. Veteres scholastici venia dignierant , cum nondum reperta fuissent documenta , quae postea detecta sunt. Nimis propterea acerbè perstringuntur a Menardo ac Martenio , qui inter cetera scribit loc. cit. art. 3 , § 9 : « Haec (verba) in quibusdam ritualibus modo absoluto , in aliis deprecativo , in nonnullis partim absoluto partim deprecativo enuntiantur. Qua de re frustra disputant scholastici , cum parvi referat , quovis modo proferantur , dummodo in nomine Domini , quod solum requirit Apostolus , proferantur. Nec omnibus argumentationum suarum cavillationibus formas absolutas convellere poterunt , quas omnis approbavit antiquitas , nec respuerunt insigniores theologi. »

cerdos idoneus sit hujus sacramenti minister, ut liquet ex verbis Jacobi ab universa traditione expositis (1). Audiendi propterea non sunt haereticus Basnagius (2) et Launojus (3), dum contendunt, interdum a diaconis, imo vel ab ipsis laicis in necessitatis casu hoc sacramentum fuisse administratum. Profecto rationum momenta, quae ad hoc persuadendum proferunt, levia prorsus sunt ac futilia. Etenim id non evincunt in primis verba Innocentii I: *Sancto oleo chrismatis ab Episcopo confecto, non solum Sacerdotibus, sed et omnibus christianis uti licet in sua, aut suorum necessitate inungendo*; illud enim *inungendo* non de *activa* unctione, sed de *passiva*, hoc est, non de collatione, sed de receptione hujus sacramenti accipiendum est, ut patet 1. ex toto contextu et ex argumentatione s. Pontificis, 2. ex absurdo, quod alioquin sequeretur, nisi eo sensu, quem indicavimus, verba Innocentii acciperentur, posse nempe quempiam sive presbyterum sive laicum sacramentaliter semetipsum inungere. Grammaticis porro onus relinquimus ostendendi ejusmodi gerundia ab auctoribus aureae latinitatis in significatione passiva saepissime fuisse usurpata. Sane Virgilius, *Georgic. III. v. 454.*, scripsit:

... *Alitur vitium vivitque tegendo*;
id est, dum tegitur (4).

(1) Veteres protestantes *Presbyterorum* nomine aetate seniores exposuerunt; Carpzovius intelligit viros peritos, pios, cordatos, etc.; alii, ut paulo ante vidimus, exponunt etiam de viris medicinae peritissimis; nunc vero nobis dant, ea voce hic significari ecclesiae ministros. Hinc Rosenmüller cum Noesselt, fasc. II, pag. 238, observat, *Presbyterorum Ecclesiae* nomen in Novi Test. libris *semper* de viris in ecclesia primariis, iisque vel magistris vel praesidibus usurpari.

(2) In *Annalibus politico-eccles.* ad annum 58, n. 10.

(3) Op. cit. *Explicata ecclesiae traditio circa ministrum*, etc. observ. 2. et 3.

(4) Cfr. Constant in adnotat. ad hunc loc. ubi ostendit, ab Innocentii mente aberrare eos, qui eum hoc loco omnibus christianis tum se tum suos oleo sancto ungendi jus attribuere, et fideles omnes hujus Sacramenti ministros praedicare arbitrantur; praesertim cum s. Pontifex nondum hic de unctionis mi-

40. Nec deinde id evincunt verba Ven. Bedae, qui in cap. V. epistolae s. Jacobi infirmos adhortatur, ut seniorum adjutorio se curari meminerint, neque ad juniores minusve doctos causas suae imbecillitatis deferant. Nam, ut ex orationis serie liquet, Beda Jacobi verba: *Infirmatur quis in vobis*, non solum litterali sensu de infirmitate corporea, sed etiam metaphorice de spiritali aegritudine exposuerat; hinc jure merito ipse monebat, ut in sacramento poenitentiae, vel ubi de salute animi sempiterna agitur, ad sacerdotes seniores confugiamus, si auctoritate, experientia, doctrina junioribus praestent.

41. Neque denique id evincunt ecclesiastica monumenta, quae Basnagius et Launojus collegerunt, vel Thomae Waldensis auctoritas. Illa siquidem monumenta non respiciunt nisi unctionem ceremonialem (1). Tho-

mistro, sed de eo tantum, cui conferri possit, sermonem habeat. Inde enim ad alteram progreditur quaestionem, an scilicet presbyterorum ita proprium sit hoc sacramentum administrare, ut illud conferre episcopis non liceat, falsam nonnullorum ea de re opinionem, de qua illum Decentius consulendum duxerat, confutat. Et haec quidem Decentii interrogatio, quantum abhorreret ab illorum temporum fide, ut christiani quique infirmos sacro oleo ungere posse crederentur, aperte indicat. Ex quibus liquet, quam parum se acutos exhibuerint Launojus et Basnagius.

(1) Sane singula expendi documenta, quae illi auctores proferunt, nec ullum reperi, quod non spectet ad unctionem ceremonialem, quae olim in usu erat ad implorandam a Domino sanitatem. Nonnulla vero ad rem praesentem nullo modo spectant, cujusmodi sunt, quae refert Basnagius ex Sulpicio Severo, *Dial.*

III, cap. 3, et ex s. August. *De Civit. Dei*, lib. XIII, cap. 8. Nec magis proficit ex textu *Sermonis s. Eligii*, in quo legitur: « Aeger Eucharistiam cum fide et devotione suscipiat, oleumque benedictum fideliter ab ecclesia petat eoque ungatur. » Nam, etiamsi retineatur haec lectio, siquidem in aliis exemplaribus legitur *ungatur*, attamen clarum est, aegrotum, debere ungi ab eo qui Eucharistiam deferebat et ipsum oleum benedictum, praesertim cum s. Eligius immediate subjiciat: « Ut illud, quod scriptum est, impleatur in eo: Infirmatur aliquis? Inducat presbyteros, et orent super eum, unguentes eum oleo » etc.; quibus determinatur sensus vocis *ungat*, seu *ungatur*, id est, efficiat seu sataget ut ungatur; quod etiam ex sequentibus verbis liquet. Verum haec omnia dissimulat Basnagius. Cfr. Bened. XIV, *De Synodo*, lib. VIII, cap. 4, § 1 et seq.

Cap. II. de sing. sacram. Extr. Unct., etc. 81
mae porro Waldensis auctoritas tanta non est, ut eam Tridentini auctoritati praeferamus.

42. Perinde autem est, ad essentiam hujus sacramenti quod spectat, sive ab uno sive a pluribus sacerdotibus conferatur. Etsi enim antiquitus in utraque ecclesia Orientali et Occidentali a pluribus sacerdotibus hoc sacramentum passim administraretur (1), non desunt tamen exempla de administrata Extrema Unctione ab uno tantum sacerdote (2). Hoc ergo definire ecclesiae est, penes quam disciplinae moderandae jus est. Quapropter non est cur miremur, in ecclesia saltem Latina ob nonnullos, qui irrepserunt abusus sancitum fuisse, ut ab unico sacerdote, parochio scilicet, ungeretur infirmus (3).

43. VI. Subjectum extremae unctionis esse solos adultos baptizatos gravique morbo laborantes inter omnes catholicos theologos nunc convenit adversus Dallaeum, qui contendit, etiam infantes ac optima valetudine utentes inungi quovis tempore consuevisse. Contrarium enim evincunt, 1. ipsa Jacobi apostoli verba, ut paulo ante ostendimus, 2. constans ecclesiae praxis (4), 3. omnes patres et rituales libri. Si quae monumenta aliud prae se ferre videntur, vel ex speciali divino instinctu id repetendum (5), vel ex ignorantia, vel demum ex eodem

(1) Cfr. Marten. loc. cit. art. 3 et 4.

(2) Id apertissime constat ex iis, quae attulimus de s. Eugendo inuncto ab unico sacerdote, ac de Artemio oleo peruncto ab uno s. Nepotiano. Alia exempla profert Martenius loc. cit., ex quibus refellitur error Graecorum, ac nominatim Simeonis Thessalonicensis, qui irritum habent sacramentum hoc administratum ab unico sacerdote. Contendunt enim, ad minus tres sacerdotes requiri ad valide conferendam infirmorum unctionem. Sed cfr. adversus eos, quae scribit Arcudius op. cit. lib. v, cap. 6.

(3) Cfr. Benedict. xiv, loc. cit. § 6.

(4) Cfr. Marten. loc. cit. art. 1.

(5) Unicum exemplum, quod profert Martenius loc. cit. de Extrema Unctione sanis collata, est de Odilia comitis Herimanni et Mathildis filia quae cum feria iv ante pascha, ut legitur in *Chronico Virdunensi*, pag. 167, ad s. Vitoni monasterium sana et integra accessisset, a Richardo abbate praemonita de futura sequenti die ejus morte, ab eodem abbate liquore sancti olei inuncta, postea, ut praedictum fuerat, vita functa est. Ast quis non videat, factum istud esse prorsus extraordi-

principio, quo senes interdum inungi consueverunt (1). Ceterum ad Graecorum aliorumque Orientalium praxim quod attinet inungendi sanos ac bene valentes, ostendit Renaudetius, eos per illum ritum minime sibi proponere administrationem sacramenti, sed ceremonialem unctionem, quam devotionis causa frequentant (2). Dum vero diximus, subjectum hujus sacramenti esse infirmos gravi morbo laborantes, non ita haec accipienda sunt, ut in extremis, ut aiunt, constitutis debeat hoc sacramentum administrari. Haec enim agendi ratio est contra ecclesiae mentem (3) et contra finem secundarium ejusdem sacramenti, conferendi scilicet sanitatem, si animae saluti expediat; cum enim sacramentum non producat hunc effectum per modum miraculi, non ita debet differri, donec miraculum necessarium sit. Est praeterea haec praxis perniciosa, cum ex ejusmodi dilatione fiat, ut absque hoc salutari sacramento infirmus

narium, nec in exemplum trahendum? Dicit etiam non incongrue potest, eos, qui sunt divinitus admoniti de instante sibi interitu, jam tum coepisse interiori morbo laborare, quod saepe accidere solet, etsi in specie valerent, ideoque perunctos fuisse eodem prorsus jure, quo senes inungendos mox dicemus in decrepita aetate jam constitutos. Alia exempla profert Bened. xiv, loc.cit. cap. 5, § 2, quibus eadem debet aptari responsio.

(1) Ipsa enim senectus est morbus, itemque eo gravior et insaniabilior, quo magis mortem propediem allaturus. Senes enim identidem moriuntur, sicut sua sponte nulla adhibita vi consumptus ignis exstinguitur, ut loquitur Tullius, *De Senect.* cap. 20, et quasi poma ex arboribus... si sunt matura et cocta, decidunt, sic senibus vitam aufert maturitas. His propterea salutari unctione consulendum esse jure optimo rituales libri, et in his

Romanus, § 7, et vir sanctissimus Carolus Borromaeus, in conc. Mediolan. iv, tit. vi, de Extr. Unct. constituunt.

(2) *Perpétuité de la foi*, tom. v, liv. v, chap. 3, ubi praeterea observat, presbyteros orientales super aegrotos tantum recitare orationes, quibus Unctio sacramentalis adhibetur; minime vero easdem recitare, cum sanos inungunt. Cfr. etiam Goarius, *Eucholog.* pag. 432 et 728.

(3) Haec congruunt cum iis, quae docet Catechismus Rom. part. II, cap. 6, § 9: « In quo gravissime peccant, qui illud tempus aegroti unguendi observare solent, cum jam omni salutis spe amissa, vita et sensibus carere incipiat; constat enim ad uberiorum sacramenti gratiam percipiendam plurimum valere, si aegrotus, cum in eo adhuc integra mens et ratio viget, fidemque et religiosam animi voluntatem afficere potest, sacro oleo liniatur. »

vis non semel excedat, aut sacramentum recipiat, sensibus destitutus est, ac proinde sine contritionibus; demum ansam praebet haereticis ecclesiam cavendi, perinde ac si ipsa pinguedine sua, ut loquitur Calvinus, semicadavera inficiat (1).

4. Hic observare juverit, non semper eundem ordinem in ecclesia viguisse circa huius sacramenti administrationem. Ut plurimum enim antiquitus ante viaticum conferebatur, ut allata a nobis documenta ostendunt; interdum etiam post viaticum, ut in praesentia vixissimis de causis usus obtinet (2).

5. VII. Demum effectum huius sacramenti docet Trinitum esse gratiam Spiritus Sancti *cujus unctio dedit, si quae sint adhuc expianda* (3), *ac peccati reliquias* (4) *abstergit; et aegroti animam alleviat et con-*

Sic enim loquitur, *Instit.*, cap. 19, § 21: «Isti (catholici) non infirmos, sed semimortuos, quodammodo sua pinguedine infirmos, quum jamjam anima in primis labris laborat, vel (ut ipsi dicunt) in extremis.» Ceterum aliquis documentis prolatis a B. de Martenio locis cit. concilium ecclesiam consuevisse sacramentum hoc administrare, cum finem gravem morbum incidissent. Bened. XIV, loc. cit. cap. 7, seq.

Cfr. Bened. XIV, loc. cit. 3, qui de hoc copiosissime dicit; neque necesse est plura conserere. Bellarm. quoque, *De arte moriendi*, lib. II, cap. 7, varietatibus disciplinae, quas nunc obtinet, res affert.

Hinc passim Theologi docent, sacramentum Extremae Unctionis imitti peccata venalia *per se*, venialia vero atque mortifera *resecundario seu per accidens*. *e enim*, inquit, *Catechismus* loc. cit. n. 14, *hoc sacramentum primario loco ad graviorum criminum remissionem institu-*

tum est; sed Baptismus tantum et poenitentia vi sua hoc efficiunt. Qui ergo cum Samborio existimant, effectum istius Unctionis per se non esse solam remissionem venialium, sed etiam mortalium, ii pugnant cum doctrina Catechismi Romani, imo cum sensu universae ecclesiae, quae duo solum semper agnovit sacramenta *mortuorum*, baptismum nempe et poenitentiam; tertium autem addi oporteret, si Extrema Unctio ad delenda per se etiam lethalia fuisset instituta. Posset tamen dici, ordinatum esse hoc sacramentum etiam directe ad delenda peccata lethalia, sed ea solum quorum poenitentia conscientiam non habet, quaecumque demum ex causa id proveniat. Haec omnia copiose declarat Nic. Serarius, op. cit. cap. 9, num. 113 et seqq. Cfr. etiam s. Th. in *Suppl.* q. 80, art. 1, et *Cont. Gent.* lib. 4, cap. 73; hac porro ratione, quae sibi invicem adversari videntur, componuntur. Ex hoc colligunt theologi, fieri posse ut is per hoc sacramentum salvetur, qui alioquin esset damnandus.

(4) Hoc nomine intelligitur lan-

firmitatē, magnam in eo divinae misericordiae fiduciam excitando; quā infirmus sublevatus, et morbi incommoda ac labores levius fert, et tentationibus daemonis calcaneo insidiantis facilius resistit, et sanitatem corporis interdum, ubi saluti animae expedierit, consequitur (1). Quos quidem effectus fuse et eleganter exponit Catechismus Romanus (2), ac breviter complexus est hoc distico haud ignobilis poeta:

*Ungor in extremis, ut fiat gratia major,
Et morbus levior, et mea culpa minor.*

guor ille et infirmitas virium, quae recte factis atque a studio virtutis avocatur, tum perversa illa atque praepostera voluntatis inclinatio, quae propensi sumus ad vitia, atque ad explendas cupiditates quodam veluti pondere impellimur. Ut autem haec duplex animi affectio, quae multitudine peccatorum contrahitur, ita opportuno remedio sanari debet, eo praesertim tempore, quo nobis gravi morbo afflictatis impendet periculum amittendae vitae.

Mortem enim pertimescimus; timorem vero auget tum anteactae vitae conscientia, tum illa cura et cogitatio de formidando Dei iudicio paulo post subeundo. Ne igitur animas his timoribus opprimatur, sed potius mortem tranquille expectet, excitari et erigi debet, pio quodam sanctoque gaudio repleti, et a peccati reliquiis liberari.

(1) Scas. xiv, *De Extrem. Unct.* cap. 2.

(2) Loc. cit.

TRACTATUS

DE ORDINE

PROOEMIUM

1. Si qua est in re theologica disputatio quae *ad nos*, qui in sortem Domini vocati sumus, et facti Ministri Christi et dispensatores mysteriorum Dei, maxime spectet, ea profecto est, quam ordimur. Agendum est enim de Ordine, de eo scilicet ritu, quo segregati a fidelium coetu constituimur in ecclesiastica hierarchia et ad ecclesiastica munia abunda, ut totius ecclesiae utilitati atque aeternae animarum saluti pro virili parte inserviamus.

2. Ordinis nomen bifariam a patribus accipitur; vel pro ipsa sacra Ordinatione seu ritu, quo ecclesiae ministri inaugurantur, vel pro ecclesiastica hierarchia sive ecclesiae ministrorum gradu ac dispositione juxta naturam hujus vocis significationem (1). Primo sensu proprie e Latinis *Ordinatio* vocatur, seu *sacra Ordinatio*; a Graecis *Χειροτονία* seu *Manuum extensio* aut *porrectio*, interdum vero *Χειροθεσία* seu *Manuum impositio* dicitur (2).

3. De Ordine priori sensu accepto agere nobis pro-

(1) Juxta hanc significationem s. Augustinus, *De civit. Dei*, lib. XIX, cap. 13, n. 1: « Ordo, inquit, est parium dispariumque rerum sua cuiqua loca tribuens dispositio. »

(2) Cfr. Witasse, tract. *De Sacram. Ordinis*, part. I, q. I, art. I. Notandum porro est cum Petavio, *De eccles. hierarchia*, lib. I, cap. 8,

n. 10, vocem *χειροτονίας* ambigue usurpari, ac saepe Ordinationis sacramentum, id est, consecrationem significare, interdum vero nudam electionem, quae popularibus suffragiis olim fiebat. Hac autem vocis ambiguitate, ut inferius videbimus, novalores saepe abusi sunt.

positum est. Hinc, quatenus Ordo sacram inaugurationem significat, nos ducit ad statuendam Sacramenti veritatem, atque ad investigandum, quibus potissimum ritibus et gradibus tanta haec dignitas competat, et quaeenam sit uniuscujusque materia, forma, subjectum et minister. Quibus aliud caput subnectimus ad praecipuum ecclesiastici Ordinis decus vindicandum, quod in continentiae professione consistit.

CAPUT I.

DE SACRAMENTI ORDINIS VERITATE

4. Ordo seu sacra Ordinatio definiri consuevit: *Ritus sacer seu Sacramentum Novae Legis a Christo institutum, quo spiritualis potestas confertur Sacramenta conficiendi et ministrandi, ceteraque ecclesiastica munia pro jure obeundi*. Prout Ordo dicitur *ritus sacer*, omnes omnino gradus seu ordines completitur, etiam eos, in quibus ex plurimorum sententia sacramenti ratio desideratur, prout vero dicitur sacramentum, ad eos tantum gradus atque ordines refertur, in quibus vera sacramenti ratio dignoscitur.

5. Omnium primi seculi XVI. novatores hujus sacramenti veritatem convellere ausi sunt, licet verbis ad fallendum compositis, cum de eo disserunt, interdum utantur (1). Quamobrem, etsi pastoribus suis a regibus aut magistratibus electis ac approbatis manus imponant, negant tamen, si anglicanos excipias, sacram ejusmodi actionem veri nominis sacramentum esse, quod conferendae gratiae vim habeat, quo spiritualis nota imprimatur atque indelebilis character, quo denique potestas tribuatur docendi, conficiendi atque administrandi sa-

(1) Cfr. Witasse, loc. cit. art. 2.

cramenta ; sed eam veluti nudam ceremoniam habent , qua delecto pastori sacrum munus committi declaratur , assignarique stipendium. Ex istorum enim placitis fideles omnes vi baptismi sunt sacerdotio instructi , nec egent nisi publica deputatione , ut sacerdotii munere fungantur. Adversus quem errorem sit :

PROPOSITIO.

Ordo sive sacra Ordinatio est vere et proprie Sacramentum a Christo Domino institutum

6. De fide est haec propositio , quam his verbis Tridentina Synodus , sess. XXIII , can. III , definivit : *Si quis dixerit , Ordinem sive sacram Ordinationem non esse vere et proprie Sacramentum , a Christo Domino institutum , vel esse figmentum quoddam humanum , excogitatum a viris rerum ecclesiasticarum imperitis , aut esse tantum ritum quemdam eligeadi Ministros verbi Dei et Sacramentorum , anathema sit.*

7. Haec autem veritas tum ex verbo Dei scripto tum ex verbo Dei tradito luculentissime constat. Scribens enim Apostolus de Timothei Ordinatione in priori ad ipsum data Epistola , IV , 14 : *Noli , inquit , negligere gratiam , quae in te est , quae data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyterii.* Ac iterum in posteriori ad eundem Epistola , I , 6 , scribit : *Admoneo te , ut resuscites gratiam Dei , quae est in te per impositionem manuum mearum.* Exponens porro cujusmodi haec gratia sit , ita ibidem immediate subdit : *Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris , sed virtutis , et dilectionis , et sobrietatis.* Ex his autem tria illa habemus quae , adversariis ipsis fatentibus , requiruntur ac sufficiunt ad vere ac proprie sacramentum constituendum : ritum nempe externum in manuum im-

positione, gratiae promissionem ritui illi adnexam, ac propterea Dei mandatum seu divinam institutionem, quae ex ipsa gratiae promissione profluit. Solius enim Dei est ejusmodi ritum externum instituere, qui gratiae non solum significandae, sed et conferendae vim habeat.

8. Id ipsum praeterea constat ex perpetua ecclesiae traditione, cujus testes locupletissimi sunt patres, ex quibus alii sacram Ordinationem *Sacramentum* appellant, ut Leo M. (1) et Gregorius M. (2); alii etiam *invisibilem gratiam* a Deo concedi in hoc sacramento docent, ut Ambrosius (3) et Gregorius Nyssenus (4); alii denique non dubitarunt Ordinem cum baptismo ita conferre, ut explorati principii loco sumerent, utrumque esse veri nominis sacramentum, eandemque esse utriusque rationem. In his Hieronymus in *Dialogo adversus Luciferianos* contendit, iterum ordinandos non esse, quos haeretici jam ordinaverant, quia baptizati ab haereticis non rebaptizantur; sic enim disputat: *Si in fide sua baptizato baptizans nocere non potuit, et in fide sua sacerdotem constitutum constituens non inquinavit* (5). Similia habet s. Augustinus, *Cont. epsil.*

(1) *Epist. xii ad Episc. Provinciae Mauritaniae Caesar.* cap. 3, edit. Baller. *Quis ergo*, dicens, *disimulare audeat, quod in tanti sacramenti perpetratur injuriam?* Loquitur autem de ordinationibus per tumultum factis.

(2) *In prim. Regum*, lib. iv, cap. 5, n. 1: *«Is, inquit, qui promovetur, bene foris ungitur, si intus virtute sacramenti roboratur.»*

(3) *De Spiritu Sancto*, lib. i, cap. 5, n. 71, et *Serm. x*, in *Ps. cxviii*, n. 17.

(4) *Orat. in Baptismum Christi*, opp. edit. Paris. 1615, tom. ii, pag. 802. *«Eadem Verbi (Christi) vis,*

scribit, Sacerdotem augustum ac honorandum facit, novitate benedictionis a communitate vulgi segregatum. Quum enim heri ac tempore superiori unus e multitudine ac plebe esset, repente redditur praeceptor, praeses, doctor pietatis, mysteriorum latentium praesul; eaque contingunt ei; cum nihil vel corpore vel forma mutatus, sed quod ad speciem externam attinet ille sit qui erat, invisibili quadam vi ac gratia invisibilem animam in melius transformatam gerens. Ἀοράτῳ τινι δυνάμει, καὶ χάριτι τὴν ἀόρατον ψυχὴν μεταμορφωθεῖς πρὸς τὸ βελτίον.»

(5) N. 11. Edit. Vallarsii.

Parmeniani lib. II. , ubi ita invicte Donatistas perstringit : *Nulla ostenditur causa , cur ille , qui ipsum Baptismum amittere non potest , jus dandi potest amittere. Utrumque enim Sacramentum est ; et quadam consecratione utrumque homini datur , illud cum baptizatur , istud cum ordinatur* (1).

9. Testes insuper hujus traditionis sunt oecumenicae synodi Chalcedonensis et Nicaena II. (2), tum synodi particulares , cujusmodi sunt Constantinopolitana , anno 459. a Gennadio coacta (3), Bracharensis I. (4) et Toletana VIII (5), quae omnes declarant , gratiam esse Ordinationis effectum , atque adeo Ordinationis ritum in sacramentorum loco et numero habitum fuisse. Sic enim inter ceteras loquitur oecumenica synodus Chalcedonensis : *Si quis Episcopus propter pecunias Ordinationem fecerit , et non venalem gratiam vendiderit . . . de proprio gradu in periculum veniat.*

10. Luculentissimum denique divinae hujus traditionis testimonium est eadem ecclesiarum omnium et ipsorummet haereticorum , de quorum societate et origine heterodoxi nostri gloriantur , consensus. Morinus , toto suo commentario *De sacris ordinationibus* , et Renaudotius tom. V. operis , quod inscribitur *Perpetuitas fidei catholicae* , omni monumentorum genere ostenderunt , septenarium sacramentorum numerum a Graecis et Orientalibus semper agnitum et propugnatum fuisse , atque Ordinationem in septenario illo numero constantissime recensitam fuisse (6). Bossuetius autem in *Historia variationum* demonstravit , nec waldenses , nec wicleffitas nec

(1) N. 28. Alia testimonia patrum cfr. apud Bellarm. *De Sacram. Ord.* cap. 3 , et apud Witsasse loc. cit. q. 1 , art. 2.

(2) Synod. Chalced. can. 11 , apud Hard. *Acta Conc.* tom. IV. col. 601 ; Nicœna , can. 7 , ib. tom. IV. col. 490.

(3) Ibid. tom. II , col. 783.

(4) Can. III. ibid. tom. III , col. 386.

(5) Cap. 3. ibid. col. 961.

(6) Cfr. etiam Joseph. Simon. Assemanus , *Biblioth. Orient.* tom. III , part. 1 , pag. 356 et 373.

hussitas in hoc doctrinae articulo a fide catholicorum recessisse. Est igitur perpetua et constans omnium ecclesiarum omniumque temporum, atque ab haereticis ipsis confirmata traditio, Ordinationem esse veri nominis Sacramentum.

11. Ad probationum vero cumulum jam accedit recentiorum protestantium confessio, qui non dubitarunt sacro huic Ordinationis ritui gratiae divinae collationem adscribere (1). Tanta scilicet est veritatis vis, ut ab adversariis ipsis consensum extorqueat.

DIFFICULTATES

12. Obj. 1. Impositio manuum, quam allata Scripturarum loca commemorant, familiaris erat veterum Hebraeorum ritus, quo apostoli modo ad morbos curandos, modo ad preces Deo fundendas, modo in alios etiam fines deinceps uti coeperunt. Ergo nulla ratione traduci potest ad peculiare aliquod sacramentum; 2. praesertim cum nusquam in Scripturis appareat hanc manuum impositionem adhibitam fuisse a Christo cum apostolos suos sacerdotes instituit aut ecclesiae praefecit 3. Gratia vero, quam Apostolus narrat se contulisse Timotheo per impositionem manuum suarum, non est gratia sanctificans, sed gratia miraculorum, et prophetiae, quae *gratis data* vulgo appellatur, quam propterea χάρισμα vocavit ad di-

(1) Id aperte ex recentioribus fatentur D. Marheineke in *Systemate Catholico*, vol. III; Kaiser in *Theologia Biblica, seu Judaismo et Catholicismo*, Erlangen 1814; Fessler, qui in suo *Manuali liturgico* hanc proponit ordinationis formulam: « Ordinans una cum omnibus adsistentibus ambas manus extendens super caput ordinandi, dicat: Accipe Spiritum Sanctum ad ministerium operis seu officii sacerdotii, quem nos manuum impositione tibi

conferimus; quorum remiseris peccata remittentur ei, et quorum retinueris, retenta erunt. Vi potestatis mihi Dei nomine traditae mediante et in ecclesia ego te consecro et ordino sacerdotem ecclesiae evangelicae, praeconem Evangelii J. C. et dispensatorem sanctorum sacramentorum suorum, in nomine Patris. » etc. Apud Esslinger, *Apolo- gie de la religion catholique*, etc. 1832.

scrimen alterius gratiae sanctificantis, quae ab eodem Apostolo plerumque designari consuevit vocabulo *χάρις*. 4. Hoc sane expresse affirmat ibidem Apostolus, dum ait, gratiam Timotheo datam fuisse *per prophetiam*, quae est donum gratis datum. 5. Quamobrem recte ecclesiae patres utrumque Pauli testimonium explicarunt vel de gratia miraculorum, vel prophetiae, vel de facultate docendi. 6. Denique utcumque apostoli Pauli testimonia accipiantur, Ordinis tamen sacramentum minime probant. Ille enim loquitur de impositione manuum *presbyterii*; catholicorum autem constans sententia est, non presbyteros sed episcopos tantum Ordinis sacramentum administrare posse. 7. Accedit, quod sacramentum novae legis christianis omnibus debet esse commune; Ordo autem peculiaris est clericorum. Ergo.

13. Resp. Ad 1. *D.* Ritus materialis, *Tr.* vel *C.* prout a Christo instructus est gratia sacramentali, seu prout Christus eidem ritui alligavit gratiae collationem. *IV.* Alioquin et ipsum baptisma ex albo sacramentorum esset expungendum, cum non minus hic baptizandi ritus apud veteres Hebraeos obtinuerit (1).

14. Ad 2. *Neg. cons.* Potuit enim Christus pro suprema, qua pollebat, auctoritate absque peculiari ritu sacerdotalem dignitatem apostolis conferre, et ipsis interea praecipere, ut ad inaugurandos Sacerdotes impositione manuum uterentur. Nec enim tantum ex iis, quae Christus fecit, sed ex iis, quae ipse facienda mandavit, thesim nostram adstruimus.

15. Ad 3. *Neg.* Est enim gratia *virtutis et dilectionis*, ut ipsemet exposuit. Id porro, quod additur de voce *χάρισμα* collata cum voce *χάρις*, nullius prorsus ponderis esse reponimus; tum quia idem Apostolus, Rom. V, 15, hac eadem voce utitur ad gratiam sanctificantem signi-

(1) Cf. Lightfoot, *Harmonia* III, v. 23, opp. edit. Ultrajecti quat. *Evangel.* part. III, in Joan. 1692, vol. 1, pag. 446 et seqq.

ficandam, dum ait: *Non sicut delictum, ita est donum* (1), graece χάρισμα; tum quia vetustissimi Graecorum patres gratiam, qua Filii Dei nominamur et sumus, χάρισμα appellant, ut Clemens Alex. (2), Gregorius Nazianz. (3) atque Theodoretus (4). Hinc etiam Pauli interpres Joannes Chrysost. quod Paulus in objecto loco χάρισμα vocaverat, ipse χάριν exponit (5). Ideo autem Paulus impertitam gratiam Timotheo dicere maluit χάρισμα, quam χάριν, quia scilicet Ordo tum gratia sanctificante initiatos auget et cumulat, tum eosdem multis praeterea donis exornat ad aliorum utilitatem et salutem. Apposite Chrysostomus ita verba posterioris epistolae ad Timotheum enarrat: *Admoneo te ut resuscites gratiam Dei, hoc est, gratiam spiritus, quam accepisti, ut praesidis Ecclesiae, ut signa edas et cultum omnem exhibeas. Penes nos enim est illam vel extinguere vel accendere* (6). Quibus verbis gratiam gratis datam s. Doctor ita commemorat, ut gratiam sanctificantem minime excludat. Atque hoc modo explicandi sunt ceteri ecclesiae patres, qui Pauli verba vel de gratia miraculorum, vel prophetiae, vel de facultate docendi quoquomodo explicasse videntur. Ab hac autem expositione nec ipsi recentiores protestantes abhorreere videntur (7).

16. Ad 4. *D. Per prophetiam* de futura Timothei Ordinatione, *C. per donum prophetiae*, vel *N. vel subd. praeter gratiam sanctificantem*, *Tr. ad hujus exclusio-*

(1) Οὐχ ὡς τὸ παράπτωμα, οὕτω καὶ τὸ χάρισμα.

(2) *Paedagogi*, lib. 1, cap. 6, pag. 931.

(3) *Orat. XL*, pag. 638.

(4) *Epist. Graecor. decretorum* cap. 28, tom. IV, pag. 316. Haec aliaque exempla cf. apud Suicerum in *Thesaurο eccles.* tom. II, ad vocem Χάρισμα, § 3.

(5) *Hom. 1, in 11 Epist. ad Ti-*

moth. cap. 1, num. 2.

(6) Τουτέστι, τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, ἣν ἔλαβες εἰς προστασίαν τῆς ἐκκλησίας, εἰς σημεῖα, εἰς τὴν λατρείαν ἀπασαν ἐν ἡμῖν γὰρ ἐστὶ καὶ σβέσαι, καὶ ἀνάψαι τοῦτο. *Loc. cit. opp. tom. XI, pag. 661, edit. Maur.*

(7) Cfr. Rosenmüller, *Schol. in hunc loc.*

nem *N.* Illorum porro expositio nobis verisimilior videtur, qui ea Pauli verba non de effectu manuum impositionis interpretantur, sed de prophetia sive revelatione, qua admonitus Paulus Timotheo manus imposuerat et episcopum cosecraverat, cohaerenter ad ea, quae I. Epist. ad eundem Timotheum I. 18. ipse Apostolus scripserat: *Hoc praeceptum commendo tibi, fili Timothee, secundum praecedentes in te prophetias* (1).

17. Ad 5. Responsio patet ex iis, quae dicta sunt ad 3.

18. Ad 6. *D.* Id est episcopi, *C.* simplicis presbyteri *N.* Vox enim *presbyteri* seu *presbyterii* ab initio, ut suo loco ostendemus, aequivoca fuit, atque usurpabatur ad designandos sacerdotes sive primi sive secundi ordinis, id est, tum episcopos tum presbyteros proprie dictos. Hic porro eam ab Apostolo adhibitam esse ad significandos episcopos patet tum ex s. Joan. Chrys. qui id aperte declarat scribens: *Non de Presbyteris, hic loquitur (Apostolus) sed de episcopis; neque enim presbyteri episcopum ordinabant* (2); tum ex antiquissimis versionibus, quae verba illa reddunt: *Per impositionem manuum Episcopi* (3); tum denique ex Apostolo ipso, qui II. ad eundem Timoth. Epistola scribit: *Per impositionem manum mearum.* Non desunt

(1) Ταύτην τὴν παραγγελίαν παρατίθειμαί σοι, τέκνον Τιμόθεε, κατὰ τὰς προαγοῦσας ἐπὶ σὲ προφητείας. Hanc expositionem sequitur ipse Calvinus *Comment. in 1 ad Timoth.* IV, 14, ubi scribit: « Dicit (Apostolus) gratiam illi datam esse per prophetiam. Quomodo? Quia scilicet Spiritus Sanctus oraculo Timotheum destinaverat, ut in ordinem pastorum cooptarent. Neque enim delectus tantum fuerat hominum iudicio, ut fieri solet; sed praecesserat Spiritus Sancti nuncupatio. Itaque sensus est, Timotheum, quum prophetarum voce adscitus fuit in ministerium, et deinde solemniter ritu

ordinatus, simul gratia Spiritus Sancti instructum fuisse ad functionem suam exequendam. Unde colligimus, non inanem fuisse ritum; quia consecrationem, quam homines impositione manuum figurabant, Deus Spiritu suo implevit. » Quid clarius?

(2) Hom. XIII in 1 ad Timoth. n. 1. Οὐ περὶ πρεσβυτέρων φησὶν ἐνταῦθα, ἀλλὰ περὶ ἐπισκόπων· οὐ γὰρ δὴ πρεσβύτεροι τὸν ἐπίσκοπον ἐχειροτόνουν. loc. cit. p. 618.

(3) Sane versio aethiopica ita reddit apostoli verba: *Cum impositione manuum Episcoporum.* Cfr. Polygl. Waltoni.

qui contendunt, vocem illam *presbyterii* non ad Ordinis ministrum, sed ad subjectum, seu ad ordinatum ipsum referri, atque adeo significare officium presbyteri vel episcopi, ut sensus sit: *Per impositionem manuum, qua creatus es presbyter*. Haec autem interpretatio quam Calvinus ipse probavit (1), difficultatem omnem de medio tollit.

19. Ad 7. D. Quoad utilitatem, Tr. vel C. quoad perceptionem N.

CAPUT II.

DE MULTIPLICI ORDINUM NUMERO ET DIGNITATE

20. Loquens Tridentina synodus, sess. XXIII, cap. II, de sacris Ordinibus, haec habet: *Cum divina res sit tam sancti Sacerdotii ministerium, consentaneum fuit, quo dignius et majori cum veneratione exerceri posset, ut in Ecclesiae ordinatissima dispositione plures et diversi essent ministrorum Ordines, qui Sacerdotio ex officio deservirent, ita distributi, ut, qui jam clericali tonsura insigniti essent, per minores ad majores ascenderent. Nam non solum de Sacerdotibus, sed et de Diaconis sacrae Litterae apertam mentionem faciunt; et quae maxime in illorum Ordinatione attendenda sunt, gravissimis verbis docent, et ab ipso Ecclesiae initio sequentium Ordinum nomina, atque uniuscujusque eorum propria ministeria, subdiaconi scilicet, acolyti, exorcistae, lectoris et ostiarii in usu fuisse cognoscuntur, quamvis non pari gradu. Nam subdiaconatus ad majores Ordines a Patribus et sacris Conciliis refertur, in quibus et de aliis frequentissime legimus. Can. autem II. sic eandem doctrinam sanxit:*

(1) Tum in *Comment.* in hunc loc. tum *Instit.* lib. IV, cap. 3, § 16.

Si quis dixerit, praeter Sacerdotium non esse in Ecclesia catholica alios Ordines et majores et minores, per quos velut per gradus quosdam in Sacerdotium tendatur, anathema sit.

21. Quae verba singula mira sapientia referta si quis attente perpendat, intelliget, ita Tridentinum doctrinam catholicam tradidisse, ut nec ecclesiae graecae, nec diversis scholarum placitis quidpiam detraxerit, nec uni potius quam alteri sententiae adhaerere videatur. Hoc enim unum definivit de fide esse, in ecclesia catholica praeter Sacerdotium alios esse Ordines et majores et minores, minime vero 1. quot sint et quinam sint, 2. an omnes divinitus fuerint instituti necne, 3. an omnibus et singulis ratio competat sacramenti vel quibus in particulari, 4. an omnes aequae imprimant characterem, 5. an iidem semper viguerint, an alii praeterea.

22. Porro omnes catholici consentiunt: 1. praeter Sacerdotium alios esse Ordines et majores et minores, quod fides docet; 2. ex his Episcopatum, Presbyteratum et Diaconatum divinitus institutos esse; 3. Presbyteratus Ordinationem veri nominis esse sacramentum.

23. Dissentiunt autem Graeci a Latinis 1. circa Ordinum numerum; Latini enim septem ad minimum Ordines agnoscunt: Sacerdotium, Diaconatum, Subdiaconatum, Acolythatum, Exorcistatum, Lectoratum, et Ostiariatum; Graeci vero nonnisi quatuor numerant: Sacerdotium videlicet, Diaconatum, Hypodiaconatum et Lectoratum. 2. Dissentiunt iterum Graeci a Latinis in eo, quod hi Subdiaconatum inter Ordines majores, saltem a pluribus seculis recenseant, illi vero inter Ordines minores, quem propterea extra sanctuarium conferunt, perinde ac Lectoratum.

24. Ast neque inter se conveniunt Latini 1. circa Ordinum numerum; canonistae enim plerique, praeser-

tim ex antiquioribus novem esse contendunt , eo quod in his recenseant et Episcopatum et clericalem tonsuram, quam quidem tanquam nudam ceremoniam ac dispositionem ad Ordines theologi communiter habent. Praeterea 2. inter se disceptant utrum Episcopatus sit Ordo specie distinctus a Presbyteratu , an vero Presbyteratus ejusque characteris solum extensio. 3. Disputant, utrum omnes Ordines tam majores quam minores divinitus fuerint instituti , an vero tres hierarchici tantum, Episcopatus videlicet , Presbyteratus et Diaconatus. Propterea 4. dissentiunt , utrum omnibus ex aequo Ordinibus dignitas sacramenti competat nec ne.

25. Nos methodo , quam sectari coepimus insistentes , prius quae ad fidem pertinent vindicabimus ; postea adstruemus, quae nunc apud theologos certa ac rata sunt ; demum nonnulla adjiciemus scholia ad ea illustranda , de quibus adhuc theologi inter se decertant.

PROPOSITIO I.

Est in Novo Test. Sacerdotium visibile et externum a Christo Domino institutum , quod non est omnibus commune , sed apostolorum proprium , externo ritu in ecclesia propagandum , cui competit vera Sacramenti ratio

26. Quatuor partes complectitur propositio : institutum nempe a Christo fuisse in Nova Lege externum ac visibile Sacerdotium ; hoc vero Sacerdotium non esse commune omnibus christianis ; idem Sacerdotium externo ritu esse propagandum in ecclesia , et demum huic ritui competere dignitatem sacramenti.

27. Prima pars de fide est a conc. Tridentino , sess. XXIII , hoc can. I. definita : *Si quis dixerit, non esse in Novo Testamento Sacerdotium visibile et externum,*

vel non esse potestatem aliquam consecrandi et offerendi verum Corpus et Sanguinem Domini, et peccata remittendi et retinendi, sed officium tantum et nudum ministerium praedicandi Evangelium, vel eos, qui non praedicant, prorsus non esse Sacerdotes, anathema sit. Reliquae autem partes etiam ad fidem pertinent, utpote totidem corollaria, quae arctissimo nexu cum prima connectuntur, et ex ea necessario profluunt.

28. I. Sic vero primam partem evincimus cum Tridentinis patribus, qui in cit. sess. cap. I. haec praecclare habent: *Sacrificium et Sacerdotium ita Dei ordinatione conjuncta sunt, ut utrumque in omni lege extiterit... Hoc autem ab eodem Divino Salvatore nostro institutum esse, atque Apostolis eorumque successoribus in Sacerdotio potestatem traditam consecrandi, offerendi et ministrandi Corpus et Sanguinem ejus, necnon et peccata dimittendi et retinendi, sacrae Litterae ostendunt, et catholicae ecclesia traditio semper docuit.* Unde sic ratiocinamur: Christus instituit verum et proprie dictum Sacerdotium, visibile nempe atque externum, si verum et proprie dictum instituit sacrificium. Atqui Christus, ut constat ex iis omnibus, quae suo loco disseruimus, instituit eucharistiam tanquam verum et proprie dictum sacrificium (1). Ergo.

29. Major porro propositi argumenti propositio facile ostenditur ex intima ac necessaria connexion ac relatione, quae intercedit inter Sacerdotium et Sacrificium, quae tanta est, ut alterum sine altero nunquam extiterit; unde Apostolus Hebr. V. 1. principii loco ponit: *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in iis, quae sunt ad Deum, ut offerat dona et Sacrificia pro peccatis.* Et sane sui erant in lege naturae sacerdotes, familiarum nempe principes et filii

(1) In Tract. De Eucharist. n. 244 et seqq.

natu majores, qui sacrificia facerent; in lege etiam Moysis sacrificiis offerendis sacerdotalem Ordinem designavit ipsemet Deus ex familia Aaron; ergo cum Christus in Nova Lege eucharistiam instituerit tanquam verum ac proprie dictum sacrificium, consequens est verum pariter ac proprie dictum sacerdotium ab ipso institutum.

30. II. Istud porro verum ac proprium Sacerdos externum atque visibile non esse omnibus fidelibus mune, secus ac cum suis Lutherus contenderit, sacerdotum proprium, a Christo fuisse institutum, est altera propositionis pars, quam plurimis canonis sancivit Tridentina synodus (1), luculentissime quae sequuntur ostenditur.

31. Eos enim tantum sacerdotes Christus in ad quos ea verba pertinent: *Hoc facite in mea memoracionem*. Atqui haec ad solos praesentes sime pertinent, nempe ad apostolos, quos eucharistiae voluit esse participes, ut Matthaeus XXVI. Lucas XXII. unanimiter et accurate habent; ergo solos apostolos sacerdotes Christus instituit. Et vero: si imperfecta et egena elementa, quae ex Apostolo erant legis naturae ac mosaicae sacrificia a proprio et peculiari ministro oblata fuerunt, tantum etiam videbatur, ut Sacrificium eucharistiae omnium praestantissimum Deoque plenum non alius indiscriminatim offerretur, sed ab iis tantum, quibus id muneris peculiariter tributum fuisset. Id ipsum conficitur ex potestate altera christiani Sacerdotii propria, dimittendi scilicet ac retinendi peccata, quam Christus nonnisi apostolis contulit, Joan. XX. illis verbis: *Accipite Spiritum S., quorum remiseritis peccata*

(1) Can. I et can. III. sess. XIII; sess. XIV.
et can. II, sess. XIII; can. IV,

remittuntur eis, et quorum retinueritis retenta sunt, ut suo loco ostendimus (1).

32. Accedit ecclesiae totius auctoritas, quae universali et publico usu semper tam constanter ostendit, Sacerdotium a Christo tributum apostolis solis fuisse, et ab ipsis deinceps in eos tantum descendisse, qui ab iisdem apostolis certo ordine et ritu initiati fuissent, ut nunquam, ne saeviente quidem tyrannorum persecutione, permiserit, ut, qui sacerdotes non essent, jura et officia Sacerdotii propria sibi arrogarent. Ex patribus integri exscribendi essent tractatus, qui hanc veritatem confirmant. Nobis propterea satis sit describere, quae s. Joan. Chrysostomus, de Sacerdotio lib. III. habet: *Sacerdotium enim in terra quidem peragitur, sed coelestium ordinum classem obtinet, et jure quidem merito. Non enim homo, non Angelus, non Archangelus, non alia quaequam creata potestas; sed ipse Paracletus hoc officium ordinavit, qui manentibus in carne auctor fuit, ut Angelorum Ministerium animo conciperent* (2). Qui exinde concludit, sacerdotes Angelis ipsis, nedum principibus ac regibus dignitate praestare.

33. III. Nec minus luculenter adstruitur tertia propositionis pars. Sacerdotium enim ex dictis ad Sacrificium refertur; atqui Sacrificium, quod Christus instituit, voluit in ecclesia esse perpetuum, ergo et Sacerdotium. Cum rursum Christus sacerdotibus facultatem commiserit remittendi aut retinendi peccata, tamdiu debet haec facultas perdurare, quamdiu peccata erunt in mundo remittenda aut retinenda, nempe usque ad

(1) Tract. De Poenit. n. 4 et seqq.

(2) Ἡ γὰρ ἱερωσύνη τελεῖται μὲν ἐπὶ τῆς γῆς, ταῖς δὲ ἐπουρανίων ἔχει ταγμαίων· καὶ μάλα γε εἰκότως. οὐ γὰρ ἀνθρώπος, οὐκ ἄγγελος, οὐκ ἀρχάγγελος, οὐκ ἄλλη τις κτιστὴ

δυνάμις, ἀλλ' αὐτός ὁ παράκλητος ταύτην διατάξατο τὴν ἀκολουθίαν, καὶ ἔτι μένοντας ἐν σαρκὶ τὴν τῶν ἀγγέλων ἐπέσειε φαντάζεσθαι διακονίαν. Edit. Maur. tom. I, pag. 382.

consummationem saeculi , ideoque et sacerdotes qui eamdem exerceant. Voluisse insuper Christum , ut ritu externo a se instituto Sacerdotium propagaretur , id facto suo ostenderunt apostoli. Act. enim XIII. 2. legimus , eos , qui Antiochiae commorabantur , jussos a Spiritu Sancto fuisse , ut segregarent Saulum et Barnabam in opus ministerii , ad quod eos assumpserat : *Tunc jejunantes et orantes , imponentesque eis manus , dimiserunt illos* (1). Sic ibid. XIV. iterum legimus , a Saulo et Barnaba per singulas Lystriensium , Antiochenorum aliarumque gentium ecclesias creatos fuisse presbyteros per manuum impositionem , ut habet gr. textus v. 23. ubi illi perhibentur χειροτονήσαντες , seu *extendentes manus* ad creandos presbyteros. Praeterea idem apostolus Paulus Cretensibus Titum praefecit episcopum , Ephesiis autem Timotheum ; Tito insuper praecepit , ut constitueret per civitates presbyteros ; Timotheo autem ne cito cuique manus imponeret. Qui ergo a Christo instituti sacerdotes fuerant apostoli , iidem Sacerdotium in alios propagarunt ; quod perpetua deinceps successione eodemque ritu ad nos usque propagatum est , ut omnia publica ecclesiastica documenta demonstrant , omnia Graecorum et Orientalium euchologia omnesque rituales Latinorum libri testantur.

34. IV. Denique ex modo dictis facile colligitur , quod probandum ultimo loco assumpsimus , competere scilicet huic ritui externo , quo propagatum est Sacerdotium , sacramenti dignitatem , prout aperte docet Tridentina synodus , laudata sess. can. IV : *Si quis dixerit , per sacram Ordinationem non dari Spiritum Sanctum , ac proinde frustra episcopos dicere : Accipe Spiritum S. , aut per eam non imprimi characterem , vel eum qui sacerdos semel fuit , laicum rursum fieri posse ;*

(1) V. 3. Τότε νηστεύσαντες καὶ χεῖρας αὐτοῖς ἀπέλυσαν. προσευξάμενοι , καὶ ἐπιθέντες τὰς

anathema sit. Etenim, quod Christus ipse in apostolis primum instituit, quod voluit in ecclesia sua esse perpetuum, atque ab apostolis in alios propagari certo aliquo et constanti ritu divinitus instituto atque praecepto, qui non modo significandae, verum etiam efficiendae justitiae et sanctitatis vim habet, illud profecto veri nominis sacramentum appellari et esse debet; atqui tale est Sacerdotium, seu si placet, ritus ille, quo Sacerdotium confertur; ergo.

35. Et sane, si de fide est, aliquam Ordinationem esse sacramentum, vel dicendum Sacerdotium, omnium ordinum nobilissimum ac praestantissimum, et ad quem tanquam ad commune principium et finem reliqui omnes Ordines referuntur, sacramenti dignitate gaudere, vel nutare istud fidei nostrae dogma. Atque hinc factum est, ut nullus unquam catholicus hanc veritatem in disputationem vocaverit, imo nec ullus haereticus; haeretici enim aut negant Ordinationem esse sacramentum, aut, si illam Sacramentum esse tenent, in Sacerdotio eam inveniri concedunt.

36. Ex his porro sequitur, optime Sacerdotium definiri posse: *Ordo sacer et Sacramentum divinitus institutum, quo tribuitur potestas consecrandi corpus et sanguinem Domini, nec non remittendi et retinendi peccata* (1).

(1) In Pontificali Romano additur: *Sacerdotem oportet offerre, benedicere, praeesse, praedicare et baptizare....* In quibus singulis profecto tanta nobilitas est atque excellentia, ut sacerdotes in Scripturis et patribus non modo Dei interpretes, internuncii atque legati, sed Angeli, sed Dii etiam appellentur, propterea quod Dei personam in terris gerant, et Dei vim et numen apud nos teneant. Quare s. Joan. Chrysostomus loc. cit. concludebat: « Idcirco sacerdotium

obeuntem ita purum esse decet, ac si in coelis inter potestates illas collocatus esset. Cum enim videris Dominum immolatum et jacentem, et sacerdotem Sacrificio incumbentem ac precantem, omnesque pretioso illo Sanguine rubentes, an putas te adhuc cum hominibus et in terra esse? Annon potius in coelos translatus, omnique carnali cogitatione eliminata, modo animo mentisque pura, quae in coelis sunt, circumspicis? » « Quapropter cum magno timore (ita sermonem ad ini-

DIFFICULTATES

37. I. Obj. adversus primam partem. 1. Nullibi in Evangelio aut scriptis apostolorum, sacerdotum mentio fit, vel nomen occurrit Sacerdotii proprie dicti. 2. Apostolus, Heb. VII. 24. eos aperte excludit, cum nullum alium sacerdotem in Novo Test. admittat praeter Christum, qui, *eo quod maneat in aeternum, sempiternum habet Sacerdotium* 3. Quod quidem ex ipsis catholicorum principiis plane conficitur. Cujusmodi enim est sacrificium, ejusmodi est Sacerdotium, cum mutuo ad sese haec referantur. Atqui in conficienda eucharistia non verum, sed mysticum tantum sacrificium offertur atque repraesentativum, siquidem non vere separatur sanguis a corpore in Christo; ergo nonnisi mysticum et repraesentativum esse potest in Nova Lege Sacerdotium.

38. Resp. Ad 1. D. Si vocem spectes, C. si rem per illam vocem significatam N. Jam vero controversia

tiandos convertit consecrans anti-stes) ad tantum gradum ascenden-dum est, ac providendum, ut coe-lestis sapientia, probi mores et diu-terna justitia ad id electos commen-dent... Nempe tales esse studere de-bent, ut in adjutorium Moysis et duodecim apostolorum, episcoporum videlicet, qui per Moysem et apo-stolos figurantur, digne per gra-tiam Dei eligi valeant: » Atque haec quidem ferventissima vota sunt ec-clesiae catholicae, quae propterea in conc. Tridentino, sess. xxiii, cap. 14. *De reform.* decrevit, ut ad Presbyteratus Ordinem assuman-tur, qui « ad populum docendum et administranda sacramenta, dili-genti examine praecedente, idonei comprobentur, atque ita pietate ac castis moribus conspicui, ut prae-clarum bonorum operum exemplum,

et vitae monita ab eis possint ex-spectari. » Atque haec quidem sa-pientissime a Tridentina synodo con-stituta sunt, quae tamen ulterius progressa non est. Verum intra hos fines minime se continuere Pisto-rienses; eo enim temeritatis deve-nerunt, ut prop. LIII ecclesiasticae disciplinae corruptelam, qua vetus ecclesiastici ordinis decus propemo-dum, ut ii quidem aiunt, extinctum est, cum aliis causis, tum illi etiam tribuant, « quod recessum sit a ve-teri instituto, quo (ut ait synodus, § 3.) ecclesia insistens Apostoli ve-stigiis neminem ad sacerdotium ad-mittendum statuerat, nisi qui con-servasset innocentiam baptismalem. » Quae propositio merito a Pio VI, in Const. *Auctorem fidei*, damna-tur ut *falsa, temeraria*, etc.

nostra non est de nomine, sed de re; quoniam vero adversarii nostri non rejiciunt *Trinitatem*, aut Filii seu Verbi cum Patre *consubstantialitatem*, aliaque religionis nostrae dogmata, licet haec nomina in Scripturis minime reperiantur, sic neque rejicere possunt Sacerdotium, licet Sacerdotii nomen in Novo Testamento non reperiatur, quando aliunde ex rebus ipsis necessario colligitur, Sacerdotii dignitatem a Christo fuisse institutam atque apostolis collatam. Ceterum ratio, cur altaris ministri ab initio sacerdotum nomine insigniti non fuerint, haec esse potuit, prout observat card. Roffensis, ne confunderentur cum sacerdotibus mosaicis (1).

39. Ad 2. *D.* Excludit Apostolus alios sacerdotes, qui Christo in Sacerdotio succedant, uti alii aliis succedebant sacerdotes Aaronici, *C.* qui ejus vices gerant; seu ministerium ei praestent in sacrificio offerendo *N.* (2).

40. Ad 3. *D.* Sacrificium eucharisticum est mysticum et repraesentativum ratione modi, quo offertur, *C.* ratione rei quae offertur, seu in se *N.* Verum enim et reale quoad essentiam est sacrificium, quod in altari offertur; cum in eucharistia vere offeratur corpus et sanguis Christi, et non in figura, ut suo loco ostendimus (3); ideoque verum quoque ac reale debet esse Sacerdotium, et non mysticum tantum ac repraesentativum.

41. II. Obj. adversus alteram prop. partem. 1. Scripturae passim christianos omnes Sacerdotio insignitos exhibent; apostolus enim Petrus, I. Epist. II. 5. christianos vocat *Sacerdotium sanctum*, et ibid. v. 9. eosdem dicit *regale Sacerdotium*, et Joannes, Apoc. I.

(1) *Sacri sacerdotii defensio contra Lutherum*, Colon. 1525, *Congressus tertius*, n. 15, Cfr. etiam Nat. Alexand. diss. XIII in *Hist. Eccl.* aec. XIII et XIV, § 33.

(2) Cfr. quae scripsimus tract. *De Eucharist.* n. 260 et seqq. quae huc pariter referuntur.

(3) Ibid. n. 253 et seqq.

5. et 6. refert Christum ipsum nobis omnibus hanc prerogativam contulisse, dum *lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo, et fecit nos regnum et sacerdotes Deo et Patri suo*. 2. Patres propterea idem Sacerdotium fidelibus indiscriminatim omnibus pariter tribuunt, inter quos s. Hieronymus, qui memorat *Sacerdotium laici* (1), 3. praecipue vero Tertullianus, qui in lib. *De exhortatione castitatis*, cap. 7. hoc Sacerdotio proprie dicto omnibus communi tanquam principii loco constituto, recte infert, secundas nuptias vetitas esse omnibus indiscriminatim christianis, eo quod vetitae sint sacerdotibus; ait enim: *Vani erimus, si putaverimus, quod sacerdotibus non licet, laicis licere. Nonne et laici sacerdotes sumus? Scriptum est: Regnum quoque nos et sacerdotes Deo et Patri suo fecit. Differentiam inter Ordinem et plebem constituit ecclesiae auctoritas, et honor per Ordinis consessum sanctificatus a Deo* (sen ut alii legunt *adeo*). *Ubi ecclesiastici Ordinis non est consessus, et offers et tinguis et Sacerdos es tibi solus... Igitur, si habes jus sacerdotis in temetipso... digamus tinguis, digamus offers* (2)? 4. Nec facta desiderantur ex historia ecclesiastica, ex quibus discimus, laicos in necessitatis casu munia sacerdotalia obiisse. Refert enim Theodoretus, s. Frumentium, hominem laicum auctorem fuisse iis, quos ad Christi fidem apud Indos seu Aethiopes converterat, ut, quemadmodum sub Romano imperio fieri solebat, et convenirent et *sacra celebrarent* (3); at nemo ibi tunc episcopus erat, nemo presbyter, cum s. Athanasius Frumentium Alexandriam reversum primum illarum gentium episcopum renuntiaverit (4). Ergo.

(1) *Dial. adv. Luciferian.* n.4.

(2) Edit. Rigaltii; paulo autem aliter hunc textum prae se ferunt editio Pamelii et edit. B. Rhemani.

(3) *Hist. eccl.* lib. 1, cap. 23.

Τὰς θείας ἐπιτελεῖν λειτουργίας προτρέπον.

(4) Ita Grotius apud Petav. *De potestate consecrandi*, cap. 3.

2. Resp. Ad 1. D. Exhibent Scripturae commune christianis omnibus sacerdotium internum, mysticum et proprie dictum, C. externum, reale et proprie dictum N. Aliud enim est Sacerdotium externum, visum et proprie dictum, quod videlicet refertur ad sacrificium eucharistiae atque ad potestatem remittendi retinendi peccata, de quo nos loquimur; aliud autem Sacerdotium internum, mysticum ac improprie dictum, quod refertur ad potestatem offerendi *spirituales hostias*, ut loquitur Petrus loc. cit., seu *hostiam* Deo, ut inquit Paulus ad Hebr. XIII. 15. cuiusmodi sunt orationes et omnia opera bona, quae praesertim charitate inflammati in altari mentis suae immolant. Hoc quidem commune est omnibus christianis, qui abluti aqua salutari sacerdotes dicuntur, ut inquit s. Augustinus, *membra sunt unius sacerdotis* (1). Ast Sacerdotium proprie dictum nullibi Scripturae omnibus promiscue fidelibus tribuunt; cum nulli fidelibus vel potestatem conficiendi et consecrandi remittendi ac retinendi peccata tradant; atque exinde consensio patet ad singula testimonia ex Scripturis prodita, ita ut non diutius in his immorari debeamus (2).

Ut magis pateat, quo sensu res objecta Scripturarum loca erint, iuverit integrum textum Augustini in medium afferre. Cum s. Doctor, *De civit.* lib. xx, 10, adduxisset verba Joannis 10c. xv, 20: «Sed erunt satellites Dei et Christi, et regnabunt cum eo mille annis, addit: utique de solis episcopis et presbyteris dictum est, qui proprie jam dicuntur in ecclesia sacerdotes; sed omnes christianos dicimus promysticum chrisma, sic omnes sacerdotes, quoniam membra sunt sacerdotis. De quibus apostolus Petrus: plebs, inquit, sancta, et sacerdotium.»

(2) Nec illud omittendum est, quod observat cit. Joan. Roffensis strenuus catholicae doctrinae propugnator adversus lutheranos op. et loc. cit. apostolum nempe Petrum usurpasse verba Exodi xix, 6. ad universum populum dicta: *Vos eritis mihi in regnum sacerdotale et gens sancta*, eaque applicasse populo christiano. Itaque, cum nec Hebraea gens unquam singulos de populo vere sacerdotes aut reges fuisse censuerit, nec cuiquam in mentem venerit, omne sacerdotium peculiare, visibile atque externum a Deo ipso in familia Aaron constitutum esse excludendum, sic nemo sanus secum animo reputaverit,

43. Dices : Illis omnibus Christus facultatem dedit conficiendi eucharistiam , quibus dixit : *Hoc facite in meam commemorationem*. Jam vero non solis apostolis haec Christus dixit , sed omnibus fidelibus , quos apostoli repraesentabant , quum et ipsi debeant Christi passionem commemorare. Ergo.

44. Resp. *Neg.* Apostolos omnes fideles repraesentasse , quum ad eos Christus ea verba protulit. Apostoli enim multiplicem personam gerebant ; interdum enim omnes fideles , interdum presbyteros , interdum episcopos referebant. Quando autem unam aut alteram personam referrent , ex subjecta materia atque ex sensu traditionali dignosci debet. Cum igitur constet tum ex facto ipso apostolorum tum ex constanti ecclesiae praxi , nunquam alios , quam ad id ordinatos , eucharistiam confecisse , evidenter constat , apostolos in illa actione non omnes promiscue fideles , sed solos in sibi collato Sacerdotio successores repraesentasse. Neque obstat , quod etiam fideles debeant Christi passionem commemorare ; alia enim in ea re sacerdotum , alia fidelium est ratio ; siquidem fideles laici commemorant passionem Christi eucharistiam sumendo , sacerdotes vero eam commemorant praeterea conficiendo (1).

45. Ad 2. *D.* Patres tribuunt fidelibus omnibus Sacerdotium *internum* , de quo paulo ante diximus , *C.* externum et proprie dictum *N.* Quodnam autem sit *Sacerdotium laici* , de quo loquitur s. Hieronymus , alias exposuimus (2) ; nempe de Sacerdotio agit , quod vi

omnes christianos ita sacerdotes nuncupari , ut excludatur Sacerdotium externum ac proprie dictum a Christo in apostolis eorumque successoribus constitutum.

(1) Cfr. Petav. *Diatriba de potest. consecrandi* , cap. 2.

(2) In Tract. *De Euchar.* n. 369 et seqq. ubi alia praeterea refelluntur , quae huc spectare possunt. Con-

sulto omisi , quae ex actis s. Petronillae objici solent , quasi ipsa consecraverit eucharistiam. Etenim totam hanc narrationem fabulosam esse ostendit Henricus Dodwellus , *Dissert. de jure laicorum sacerdotali et sententia Tertulliani* , cap. 5 , pag. 312. Quoad reliquas difficultates minoris momenti cfr. Petavius , *Diatriba* cit. cap. 3.

baptismi fideles consequuntur, scilicet spirituale ac mysticum.

46. Ad 3. *Neg.* Plura enim sunt, quae Tertullianum de Sacerdotio sensisse evincunt, quod ceteri patres cum universa ecclesia sensere. In ipso enim objecto loco saepius agnoscit, ejusdem generis nunc apud nos, ac olim fuerit apud Hebraeos, Sacerdotium reperiri verum nempe et externum (1). In libro autem *De praescriptionibus haereticorum* ideo eorum Ordinationes temerarias, leves et inconstantes dicebat, quia apud illos *alius hodie episcopus, cras alius; hodie diaconus, qui cras lector; hodie presbyter, qui cras laicus* (2). At si omnes indiscriminatim christiani veri nominis Sacerdotio fruuntur, inepta sane est episcopi, diaconi, lectoris, presbyteri et laici differentia. In libro denique *de Monogamia* haec de laicis hominibus habet: *Quum extollimur et inflamur adversus clerum, tunc unum omnes sumus, tunc omnes sacerdotes, quia sacerdotes nos Deo et Patri fecit; quum ad peraequationem disciplinae sacerdotalis pravocamur, deponimus infulas et impares sumus* (3), id est, alios laicos, alios sacerdotes esse palam confitemur. De Sacerdotio itaque interno ac improprie dicto Tertulliani sententia in cit. loc. exponi debet. Ideo enim probat laicos sacerdotes esse, quia scriptum est: *Regnum quoque nos et Sacerdotes Deo et Patri suo fecit.* Tale igitur Sacerdotium designat, quale designat regnum. Atqui nemo dicet, Tertullianum concessisse christianis omnibus verum regnum; ergo nec Sacerdotium. Sed jam directe ad singulas adducti testimonii partes.

(1) Ibid. cap. 7, et lib. *De Baptismo*, cap. 13.

(2) Cap. 41. Quam bene haec Tertulliani exprobratio in haereticos protestantes quadrat! Nam et ipsi non solum hanc inconstantiam pro-

dunt in suis ministris, sed praeter ea et laicis sacerdotalia munia injungunt, ut de haereticis sui temporis immediate subdit Tertullianus.

(3) Cap. 12.

47. *Nonne et laici Sacerdotes sumus? D.* Lato sensu, juxta dicta, *C.* stricto sensu seu proprie *N.*

48. *Differentiam inter Ordinem et plebem constituit ecclesiae auctoritas D.* Differentiam externam, qualis oritur, prout ipse ibid. subdit, *per Ordinis concessum C.* internam et proprie dictam *N.* (1).

49. *Ubi Ordinis non est concessus et offers. D.* Domi eucharistiam jam consecratam, prout disciplina illius temporis ferebat, *C.* conficis *N.* (2). Sic etiam: *Et tinguis. Dist.* In necessitatis casu, *C.* ex officio *N.* Et sic de ceteris muniis sacerdotalibus dicatur, quatenus ea laici obire possunt.

50. *Igitur si habes jus sacerdotis in temetipso. D.* In potentia nempe ad Ordinationem, *C.* in actu (3), *N.* vel *Subd.* jus Sacerdotii improprie dicti, *C.* proprie dicti *N.* Et haec de insigni hoc Tertulliani loco dicta sufficiant. Neque vero praetermittendum est, totam Tertulliani argumentationem juxta consilium, quod

(1) Animadvertendum hic est, differentiam inter Ordinem et plebem aliam *internam* esse, aliam *externam*. Interna est illa, quae oritur ex Ordinis caractere; externa illa est, quae in specie quadam dignitatis consistit, vi cujus stabant olim in templo laici, sedebant episcopi et sacerdotes. Priorem illam callide Tertullianus dissimulat, ut assequatur, quod maxime contendit, atque posteriorem tantum commemorat. De externa autem hujusmodi differentia loqui Tertullianum ipsius verba demonstrant: *Et honor per ordinis concessum sanctificatus.* Notandum est etiam in hoc loco verbum *constituit* idem valere atque *exigit*, *requirit*, *postulat*; cum reipsa ecclesiae auctoritas postulet, ut Ordo a plebe jure divino discernatur.

(2) Alludit nempe Tertullianus ad usum, qui tunc temporis obtinebat,

ut christiani, qui in cryptis et carceribus saeviente persecutione detinebantur, eucharistiam jam consecratam, quam secum detulerant, absente sacerdote, Deo afferrent certis ad id precibus adhibitis, quas in synaxibus audire consueverant, ac inter se distribuere. Cfr. Petav. *De ecclesiast. hierarchia* lib. III, cap. 3.

(3) Hic sensus aperte colligitur ex ipsa orationis serie; subdit enim ibid. « Omnes nos Deus ita vult dispositos esse, ut ubique sacramentis ejus obeundis apti simus... Uaque adeo nisi et laici ea observent, per quae presbyteri adleguntur, quomodo erunt presbyteri, qui de laicis adleguntur? Ergo pugnare debemus ante laicum justum, a secundo matrimonio abstinere, dum presbyter esse non alius potest quam laicus, qui semel fuerit maritus. »

ipse montanista factus sibi ipsi proposuerat , delterrendi christianos a secundis nuptiis , esse plane sophisticam (1).

51. Ad 4. *Neg.* Nam nulla ejusmodi exempla proferri possunt. Theodoretus vero loquitur de conventibus , in quibus Romanorum more preces Deo fundebant gentes illae recens Christi fidem amplexae et mercatores illuc appulsi. Nec obstat vox *liturgiae* ; cum constet , vocem hanc interdum minus presse usurpari , perinde ac saepenumero usurpatur vox *synaxis*. Mens Theodoreti melius colligitur ex Ruffino , *Hist. Eccl.* lib. I. cap. 9. ex quo hanc historiam Theodoretus et Socrates mutuati sunt (2).

52. III. Obj. adversus tertiam propos. partem. 1. Nusquam legimus in Scripturis , Christum externum manuum impositionis ritum ad Sacerdotii propagationem instituisse aut praecepisse. 2. Accedit , quod Apostolus ad Heb. V. 1. scribat : *Nec quisquam sumit sibi honorem , sed qui vocatur a Deo tamquam Aaron. Quanam igitur ratione* , inquit Calvinus , *qui apud nos sunt , Sacerdotes dici possunt , cum eorum neminem Deus tanquam Aaron vocaverit* (3) ? Ergo.

53. Resp. Ad 1. *D.* Explicite , *C.* implicite *N.* Nam eo ipso , quod Christus huic ritui gratiam conferendi vim tribuit , ut paulo ante ostendimus , etiam servandum praecepit ; nec ideo necesse est ut nos adjuncta , in quibus id praeceperit , assignemus , cum non omnia

(1) Cfr. de hoc Tertulliani testimonio praeter Petavium loc. cit. Harduinus , *De potest. consecrandi* , cap. 2 , qui tamen censet contra communem sententiam , librum hunc a Tertulliano adhuc juniore , ideoque catholico et laico , fuisse conscriptum , *Operibus selectis* Amstelod. 1709. Cfr. etiam Georg. Matth. Leopoldus Durekeim in *Dissert.* Jenae edita 1747 , *De sacra Coena*

a laicis administranda , in qua pag. 8 et seqq. exponit non levem contentionem , quae de hoc testimonio orta est inter Rigaltium et Albaspinanum. Cfr. praeterea Zornius , *Opusc. sacr.* tom. 1 , pag. 734.

(2) Cfr. Petav. *Diatrib.* cit cap. 3 , ubi etiam exponit canones Nicaenum , Laodicenum et Ancyranum , qui objici solent.

(3) *Instit.* lib. IV , cap. 18 , § 9.

fuerint litteris consignata, quae ipse fecit. Potuit igitur hunc ritum instituere atque praecipere eo tempore, quod inter resurrectionem atque ascensum ejus in coelos medium intercessit; potuit etiam alio tempore.

54. Ad 2. *D.* Nisi vocetur a Deo sive immediate sive mediate, *C.* immediate semper *N.* Alioquin solus Aaron verus fuisset sacerdos in Vet. Test. Itaque illi omnes censentur a Deo vocati, qui a legitimo ministro Ordinationem accipiunt. Si enim Christus praecepit apostolis, ut per manuum impositionem propagarent Sacerdotium, illos certe vocat, quos apostoli eorumque legitimi successores dignos tali dignitate judicaverint.

PROPOSITIO II.

Praeter Sacerdotium sunt in Ecclesia catholica alii Ordines et majores et minores, per quos velut per gradus quosdam in Sacerdotium tenditur.

55. Est de fide haec propositio, totidem verbis a Tridentino definita can. II. superius descripto: *Si quis dixerit, praeter Sacerdotium, etc.* (1).

56. Praeter Sacerdotium, de quo hucusque egimus, enumerat ecclesia Diaconatum, Subdiaconatum ac reliquos minores Ordines superius recensitos. Ad mentem concilii Tridentini ostendendum nobis est, de Diaconatu, praeter traditionem, sacras Litteras mentionem facere;

(1) Non semel monuimus, canonem esse dogmaticum, etiamsi ejusdem directum objectum sit de re ab ecclesia instituta, quia agitur de facto cum jure conjuncto, ac propterea agitur indirecte de potestate a Christo ecclesiae collata. Quamvis proinde Ordines Diaconatu inferiores ab ecclesia instituti fuerint, jure potuit Tridentinum anathema iis dicere, qui praeter Sacerdotium ne-

gant alios esse in ecclesia Ordines et majores et minores, per quos velut per gradus quosdam in Sacerdotium tendatur. Hos enim Ordines ecclesia instituit juxta datam sibi a Christo potestatem; quapropter, si quis negaret hosce Ordines in ecclesia esse, perinde faceret ac si talem facultatem ecclesiae fuisse a Christo attributam denegaret.

Cap. II. de ordinum numero et dignitate. III

de reliquis autem antiquissima exstare ecclesiastica documenta, quae eos Ordines veluti totidem gradus exhibent, per quos ascenderetur ad Sacerdotium.

57. Ac primo quidem ad Diaconatum quod spectat, nota sunt, quae Act. VI. 1. et seqq. leguntur de institutione diaconorum ex occasione, qua excitatum est murmur Graecorum adversus Hebraeos; apostoli enim convocata multitudo dixerunt: *Non est aequum nos derelinquere verbum Dei et ministrare mensis. Considerate ergo, fratres, viros ex vobis boni testimonii septem, plenos Spiritu Sancto et sapientia, quos constituamus super hoc opus. . . Et elegerunt Stephanum virum plenum fide et Spiritu Sancto, et Philipppum. . . Hos statuerunt ante conspectum Apostolorum, et orantes imposuerunt eis manus.* Hos porro juxta Christi institutionem electos et ordinatos esse, patet tum ex ipso Ordinationis ritu, tum ex ordinatorum virtutibus, tum denique ex ipsorum officiis, uti ex adductis verbis palam fit. Ac 1. quidem manuum impositione initiati sunt, non secus ac episcopi et presbyteri: *Orantes* (apostoli) *imposuerunt eis manus.* 2. Ad virtutes quod spectat, electi sunt ex universa multitudo viri septem *boni testimonii, pleni Spiritu Sancto et sapientia.* Certe Apostolus, I. ad Timoth. III. easdem fere in diaconis virtutes requirit ac in episcopis, et cum iisdem praeterea conjungit in Epist. ad Philipp. I. Quorsum vero tot eximiae virtutes, tanta Spiritus S. plenitudo, nisi ad Ordinem sacrum electi fuissent? 3. Id clarius adhuc constat ex officiis, quae mox ab ipsorum Ordinatione diaconi exercuerunt; Stephanus enim in Actis apostolicis exhibetur plenus gratia et fortitudine faciens prodigia et signa magna in populo, Evangelium praedicans, disputans in synagoga, ita ut Hebraei resistere non possent sapientiae et spiritui, qui loquebatur; quod et fecisse perhi-

betur diaconorum alter Philippus a quo praeterea (Act. VIII.) multi sunt baptizati.

58. Hinc factum est, ut patres antiquissimi et apostolici, cujusmodi fuerunt s. Polycarpus et s. Ignatius M., affirmant, diaconos esse ministros Christi et ecclesiae Dei, non hominum, non ciborum, non potuum; ille in *Epist. ad Philippenses* (1), iste in *Epistolis ad Trallianos et ad Magnesianos* (2). Item Clemens Romanus in *Ep. I. ad Corinth.* (3) non obscure indicat, ex Christi ordinatione ab apostolis diaconos fuisse constitutos; quod confirmat etiam s. Ignatius, scribens ad Smyrnaeos, cap. VIII: *Omnes Episcopum sequimini ut Jesus Christus Patrem, et Presbyterium ut Apostolos; Diaconos autem revereamini ut Dei mandatum* (4). Factum praeterea est, ut a conciliis passim diaconi vocentur manus, oculi, pedes episcoporum, quorum munus perpetuo fuit assistere episcopis vel sacerdotibus rem sacram ad altare facientibus, et eucharistiam ad absentes deferre, ut ex omnibus veteribus monumentis constat.

59. Quare vel doctiores ipsi inter protestantes veritatis luce compulsi manus victas dare coacti sunt. Pearsonius enim Cestriensis in Anglia calvinianorum episcopus (5),

(1) Cap. 5.

(2) *Epist. ad Trall.* cap. 2; *Epist. ad Magn.* cap. 6.

(3) Cap. 42. Scribit enim s. Pontifex: *Καὶ τοῦτο οὐ καινῶς· ἐκ γὰρ δὴ πολλῶν χρόνων ἐγγράπτο περὶ ἐπισκόπων καὶ διακόνων. Οὕτως γὰρ ποὺ λέγει ἡ γραφή. Καταστήσω τοὺς ἐπισκόπους αὐτῶν ἐν δικαιοσύνῃ καὶ τοὺς διακόνους ἐν αὐτῶν πίστει.* « Neque hoc nove; a multis enim temporibus illud de episcopis et diaconis scriptum fuerat. Sic enim alicubi dicit Scriptura: Constituam episcopos eorum in justitia, et diaconos eorum in fide. » De quo textu

Scripturae cfr. Cotelierius in h. loc. Millius suspicatur, ad locum istum Clementis respexisse Irenaeum, dum scriberet, lib. IV, cap. 44 (in edit. Massueti cap. 26, n. 5.): « Tales presbyteros novit ecclesia, de quibus et propheta ait: Et dabo principes tuos in pace et episcopos tuos in justitia. »

(4) Πάντες τῷ ἐπισκόπῳ ἀκολουθεῖτε, ὡς Ἰησοῦς Χριστὸς τῷ Πατρὶ· καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ ὡς ταῖς ἀποστόλοις· τοὺς δὲ διακόνους ἐντρέπεσθε, ὡς Θεοῦ ἐντολήν. Edit. Cotel.

(5) *Lectiom. in Acta Apostol.* p. 53.

Guillelmus Beveregius (1), Grotius tum ex Actorum historia, tum ex patrum auctoritate atque universae ecclesiae consensione fassi sunt, *primos diaconos*, ut inter ceteros loquitur Beveregius, *per apostolicam Ordinationem non mensarum tantummodo, sed totius ecclesiae ministros constitutos esse*: atque, ut subdit Pearsonius, *et ad sacrum officium fuisse electos et ordinatos, cum mensae discipulorum tunc temporis communes et sacrae etiam essent, eo quod eucharistiam in communi convivio celebrarent* (2).

60. Quod spectat ad reliquos Ordines, antiquissima ecclesiastica monumenta de iis loqui tanquam de re jam communiter accepta, nullo negotio evincitur. Etenim Cornelius Romanus Pontifex, *Epist. ad Fabium Antiochenum*, anno circiter 252., de Novatiano sic loquitur: *Ergo ille Evangelii vindex ignorabat, unum episcopum esse oportere in ecclesia catholica, in qua tamen sciebat presbyteros esse quatuor et quadraginta, septem autem diaconos totidemque subdiaconos, acolythos duos et quadraginta, exorcistas et lectores cum ostiariis quinquaginta duos* (3)? Refert praeterea Anastasius Bibliothecarius, cautum fuisse a Cajo Rom. Pontifice, anno circiter 283. ne quis constitueretur episcopus, qui non antea fuisset *Ostiarius, Lector, Exorcista, Sequens* (acolythus), *Subdiaconus, Diaconus, Presbyter* (4). Accedunt antiquissimi patres, Tertullinus, Cyprianus, Firmilianus, Hieronymus, Augustinus et alii passim, qui modo conjunctim, modo divisim de majoribus minoribusque Ordinibus ita loquuntur, ut idem septenarius numerus, eadem deprehendatur anti-

(1) In *Canon. Apostol.* in can. 11, apud Coteler. *Patr. Apost.* tom. 1, pag. 456.

(2) Loc. cit.

(3) Apud Euseb. *Hist. eccl.* lib.

Tom. VIII.

VI, cap. 43.

(4) *De vitis Rom. Pontificum cum notis varior.* edit. Blanchinii Romae 1723, tom. II, pag. 246 et seqq.

quitas, quod inter ceteros eruditus ostendit Witassius (1).

61. Cum vero laudati Pontifices et sancti patres, nec non synodus Carthaginiensis IV. aliaque antiqua concilia sive particularia sive generalia de his Ordinibus loquantur tanquam de re omnibus cognita et explorata, propterea non defuerunt theologi, qui censuerint, omnium Ordinum sive majorum sive minorum institutionem a Christo, vel saltem ab apostolis repetendam esse juxta notissimam Augustini regulam: *Quod universa tenet ecclesia, nec conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur* (2). Quidquid porro sit de hac sententia, quam paulo post expendemus, non est omitendum, in ecclesia Graeca aliisque orientalibus non eosdem ac apud ecclesiam occidentalem viguisse ordines minores, neque vigere. Graeci enim, ut patet ex eorum Euchologiis et Pontificalibus libris non videntur agnoscere nisi solum lectoratum; cum insuper VIII. generale concilium, anno 869. adversus Photium coactum, declarasset, act. X. can. V. episcopos creari non posse qui cunctis aliis Ordinibus initiati non fuissent, ibidem tamen quatuor tantum gradus enumerat, Lectoratum scilicet, Subdiaconatum, Diaconatum et Sacerdotium (3). Ostendit autem Henaudotius, nec jacobitas Aegyptios, nec nestorianos Syros a Graecis in Ordinum numero definiende dissentire (4).

62. Ex iis igitur, quae sive ex Scriptura sive ex traditione attulimus, constat, quod ostendere nobis proposuimus, praeter Sacerdotium esse in ecclesia ordines et majores et minores, per quos veluti per gradus quosdam in Sacerdotium tenditur.

(1) Tract. *De Ord.* part. 1, tom. v, col. 904.
quaest. 11, art. 1.

(2) *De Baptismo*, lib. v, cap. 24.

(3) Apud Harduin. *Acta Concil.*

(4) *Perpétuité de la foi*, tom. v.
liv. v; chap. 6.

DIFFICULTATES

63. I. Obj. Ex catholicorum doctrina, sicut in Episcopatu habetur plenitudo Sacerdotii, ita in Diaconatu habetur plenitudo ministerii, in quo proinde Ordines reliqui includuntur. Jam vero 1. Diaconatus non est Ordo proprie dictus, sed mera deputatio ad aliquod ministerium et quidem profanum; primi enim diaconi, ut legitur in Actis Apostolicis, ideo creati sunt, quia aequum non erat apostolos *derelinquere verbum Dei, et ministrare mensis*; 2. constituti praeterea ibidem dicuntur super illud opus, ob quod antea factum fuerat murmur Graecorum adversus Hebraeos; at istud opus erat *ministerium quotidianum*, ideoque profanum. 3. Quare s. Hieronymus in *Epist. ad Evangelum: Quid patitur*, scribebat, *mensarum et viduarum minister, ut supra eos se humilis efferat, ad quorum preces Christi corpus sanguisque conficitur? . . . Sciant quare diaconi constituti sint, legant Acta Apostolorum, recordenur conditionis suae* (1). 4. Neque haec fuit singularis Hieronymi opinio; idem namque tradiderunt Chrysostomus, Theophylactus, Oecumenius (2) et Neocaesariense concilium (3), 5. quorum auctoritate permoti Trullani concilii patres eundem Actorum locum de profano tantum munere diaconis imposito explicarunt, can. XVI. (4). Quanquam, etsi daretur diaconos ad spirituale munus obeundum electos esse, non tamen inde sequitur, Ordinatione proprie dicta eos esse consecratos; 6. cum manuum illa impositio, qua initiati sunt, non fuerit nisi nuda ceremonia, quae et in consecratione diaconissarum in usu erat, quam tamen catholici

(1) Epist. cxlvi, edit. Vallars.
(2) In Homil. vel Comment. in
cap. 6 Act. Apost.

(3) Can. xiv, apud Hard. Acta
Conc. tom. i, col. 286.
(4) Ibid. tom. iii, col. 1667.

non concedunt fuisse Ordinationem proprie dictam. Ergo.

64. Resp. Ad 1. *Neg.* Nee obest, primos diaconos institutos dici ad mensarum ministerium; illic enim s. Lucas sibi tantum proposuit exponere occasionem vel causam, qua permoti sunt apostoli, ut Ordinationem divina jam voluntate sancitam accelerarent, uti ex dictis in probationibus patet; praesertim si addatur, causam illam non fuisse nisi temporariam ac peculiarem ecclesiae Hierosolymitanae, et Diaconatus tamen institutio deberet esse in ecclesia universali, et quidem perpetua, ut constat ex facto.

65. Ad 2. *D.* Quod tamen ministerium quotidianum civile simul et sacrum erat, *C.* civile tantum et profanum *N.* Id enim; ut vidimus, fatentur ipsimet protestantes.

66. Ad 3. *D.* Haec scribit Hieronymus occasione sumpta ex diaconorum institutione, *C.* ad exclusionem ministerii sacri et quidem primarii *N.* Idem enim s. Doctor in hac ipsa epistola affirmat, diaconos vindicare sibi in ecclesia id, quod Levitae fuerant in templo (1); in *Epistola vero ad Heliodorum* Diaconatum appellat *tertium Sacerdotii Ordinem* (2). Dum igitur s. Hieronymus in objecto loco diaconos vocat mensarum viduarumque ministros, ad cohibendam quorundam diaconorum audaciam atque impudentiam tendit, minime vero ad ipsum Diaconatus Ordinem deprimendum. Nonnulli enim diaconorum propter suam paucitatem, epi-

(1) En ejus verba, quibus concludit epistolam: « Et ut sciamus traditiones apostolorum sumptas de Veteri Testamento, quod Aaron et filii ejus atque Levitae in templo fuerunt, hoc sibi episcopi et presbyteri et diaconi vindicent in ecclesia. » Cfr. in hanc Epist. annotationes Vallarsii. Scripta est autem haec Epistola a s. Doctore adversus quemdam Falcidium, qui diaconos

presbyteris coaequabat aut etiam anteferebat, atque ambitionem diaconorum Romanae ecclesiae tuebatur.

(2) *Epist.* xvi, n. 8., edit. Vallars. Alia similia ejusdem s. Doctoris cfr. in *Epist.* lxi ad *Nepotianum*, xxii ad *Eustochium*, et in alia ad *Theophilum*; item in *Comm.* in cap. vii Micheae, et cap. 6o Isaiae.

scoporum favorem et gratiam, qua plurimum valebant, potissimum vero propter bonorum temporalium dispensationem sibi concreditam, eo arrogantiae ac superbiae devenerunt, ut suae conditionis atque gradus immemores presbyteros posthaberent, seque illis anteferrent. Hinc s. Doctor consulto eos mensarum viduarumque ministros vocavit, ut vilioris officii (quod diaconos instituendi occasio fuit) admoniti, desinerent se comparare cum presbyteris, ad quorum preces Christi corpus sanguisque conficitur.

67. Ad 4. *Neg.* Atque in primis non id tradidit Chrysostomus; cujus mens, ut patet ex orationis serie, est, quod nonnisi serius *nomen* diaconorum sicut et presbyterorum et episcoporum in ecclesia introductum fuerit, licet ad id quod per nomen significatur, *fuerint ordinati* ut ipse loquitur in loco, qui objicitur; nec alia mens fuit Theophylacto et Oecumenio Chrysostomi epitomatibus (1). Neocaesariense autem concilium hoc unum affirmat can. XIV: *Diaconi septem esse debent ex canone, etiamsi sit magna civilas; ejus autem fidem facit liber Actorum* (2). In quibus verbis nihil est quod adversariis patrocinetur.

68. Ad 5. *D.* Ita tamen ut non excluderent diaconos ad sacra ministeria destinatos, *C.* ad illorum exclusionem *N.* Singularis enim fuit patrum synodi Trullanae sententia toti antiquitati contraria, ideoque commentitia, de duplici diaconorum classe, quorum alii vulgarium mensarum tantum ministri essent et bonorum

(1) *Hom. xiv in Acta Apost.* n. 3. En ejus verba: « Unde puto, nec diaconorum nec presbyterorum fuisse nomen admissum nec manifestum. Sed jam ad hoc ordinati sunt. Nec simpliciter hoc munus illis concreditum est; sed precati sunt, ut potestas illis concederetur. » Et paulo ante jam

scripserat, referre s. Lucam, quod « ordinati sint per orationem. Hoc enim est Ordinatio. Manus viro superponitur; totum vero Deus operatur, ejusque manus est quae tangit caput ordinati. » Quibus certe nihil luculentius ad rem nostram dici poterat.

(2) Cfr. loc. cit.

temporalium oeconomi, ut septem priores illi a s. Luca memorati, alii mysteriis servientes, de quibus loquitur Paulus ad Timotheum. Agnoscunt igitur Trullani patres quosdam ab apostolis diaconos ordinatos fuisse, ut operarentur sacris, quod nobis satis est (1). Ceterum concilium istud illegitimum est atque ab ecclesia minime receptum.

69. Ad 6. *N.* Cum adhibita fuerit et adhuc usurpetur, uti ostendimus, ad veram conferendam potestatem, et quidem ex institutione divina certum videtur saltem ex traditione. Nec obest, quod eadem manuum impositio adhibita fuerit in diaconissarum inauguratione; nam eadem quidem fuit, si materialiter, uti dicitur, spectetur, non autem eadem formaliter; cum ex mente ecclesiae ea non fuerit nisi mera ceremonia, qua suis officiis diaconissae addicebantur (2). Hae autem diaconissae licet antiquissimae institutionis, nempe apostolicae, ut patet ex Apostolo ad Rom. XVI. 1. et ex I. ad Timoth. V. 9. quas ipse Plinius memorat in celebri

(1) Cfr. Christ. Lupus, schol. in hunc can. tom. III, pag. 73, opp. edit. Venet.

(2) De diaconissarum inauguratione agit Morinus in comment. *De sacris Ordinationibus*, part. III, exercit. 10. Postquam vero cap. 1, n. 1, scripserat: «Tres illi antiquissimi Rituales Graeci uno consensu et eodem tenore nobis tradunt, diaconissae ordinationem et similibus prope ritibus et verbis, quibus diaconi, administratam. Utraque enim ordinatio *Νεγοτρια* et *Νεγο-Σεγια* dicitur. Utraque ad altare a Pontifice celebratur, et eodem liturgiae loco; in utrumque manus imponitur, dum adprecatur Pontifex; in utraque stola collo apponitur, in altari ordinatus et ordinata communicantur. Calix Sanguine Christi plenus, ut ex eo degustent, in manus traditur. Postquam, in-

quam, haec retulisset, in theologos insurgit qui negant, Ordinationem ullam mulieribus competere posse. At vero in hoc latet aequivocatio; si enim sermo sit de Ordinatione proprie dicta, qua initiati velut per gradum in Sacerdotium tendant, rectissime theologi ac jure negant, Ordinationem mulieribus competere posse, ut nos ipsi paulo post ostendimus; si vero sit sermo de quadam inauguratione seu ritu, quo ad officia, quae diaconissis committebantur, deputarentur, certe nihil obstat, quominus feminis conferatur; sed hic ritus totus ceremonialis est, qualis censetur ille, quo sanctimonialibus velum confertur, seu virgines consecrantur. Cfr. Baronius ad annum Christi 34, u. 283. Hinc in laicorum censu diaconissae habebantur, quidquid asserat Morinus.

sua ad Trajanum epistola, sive ob gliscentia in dies earum vitia, sive etiam ob antiquatam consuetudinem conferendi baptismum per immersionem, pedetentim desierunt in universa ecclesia, adeo ut sec. X. labente vix ullibi earum vestigium supersit (1).

70. II. Obj. 1. Saltem, quos catholici minores Ordines vocant, non fuerunt ab initio nisi officia seu ministeria, quae delectis hominibus committebantur absque ulla initiatione ab episcopo vel sacerdote, prout 2. non obscure colligitur ex s. Ambrosio, lib. I. *De Officiis*, scribente: *Alius distinguendae lectioni aptior, alius psalmo gravior, alius exorcizandis, qui malo laborant spiritu, sollicitior, alius sacrario opportunior habetur. Haec omnia spectet Sacerdos, et quid cuique congruat, id officii deputet* (2). 3. Haec autem officia prout ad episcopi vel sacerdotis nutum delecti exercebant, sic ad eorundem nutum ab iisdem exercendis hi ipsi removebantur, uti de cantoribus seu psalmistis atque fossariis contigisse novimus. 4. Accedit, hos Ordines perinde ac subdiaconatum primitivae ecclesiae incognitos prorsus fuisse, adeo ut 5. recte Calvinus de catholicis scripserit: *Quaecumque de minutulis suis Ordinibus balbutiunt* (catholici), *conflata esse ex insectis insulsisque mendaciis*,

(1) Cfr. Card. Bona, *Rerum liturg.* lib. 1, cap. 25, § 15, cum notis Roberti Sala. Praecipua diaconissarum officia erant: 1. episcopo vel presbytero feminas baptizanti adesse, ut universa actio, quae par erat honestate et decencia, perageretur; 2. easdem inungere oleo sacro ante baptismum, quae non nisi in fronte a diacono inungebantur; 3. easdem praeterea adhuc catechumenas privatim instituere in necessariis doctrinae christianae capitibus; 4. aegrotantes feminas inviscere, et martyribus et confessoribus in carcere detentis ministrare; 5. in ecclesiis, in quibus peculiaris

ac propria erat feminarum janua, assistere ad introitum mulierum custodiendum; 6. in ecclesia ipsa suum cuique locum feminis assignare; 7. tandem reliquis viduis praeesse, et earum necessitatibus, ubi opus esset, subvenire; quare in quibusdam canonibus *praesidentes* et *gubernantes* vocabantur. Cfr. Goarius in *Euchologio*, in not. ad earum ordinationem; nec non Theoph. Raynaudus S. J. *De sobria alterius sexus frequentia*, cap. 8, ubi plura de diaconissis earumque officiis disserit.

(2) Tom. II, cap. 44, edit Maur.

doctrinamque de Ordinibus ecclesiasticis novitum esse inventum, de quo nunquam alibi quam apud ineptos canonistas legitur (1); qui deinde pergit ostendere, *a)* quam novae, ineptae et nugatoriae sint caeremoniae, quae in Ordinatione clericorum a Romana ecclesia adhibentur; *b)* quam insulse catholici in scholis et canonicis minores istos Ordines sacramenta faciant; *c)* quod in singulorum Ordinum officiis Christum sibi collegam scholastici efficiant; *d)* quod acolythum alio etiam nomine vocent *ceroferarium*, verbo, ut ipse arbitratur, magico, certe inaudito gentibus et linguis omnibus, quum acolythus Graecis pedisequum simpliciter significet. Addit praeterea, creari apud nos eximia pompa et solemitate lectores, ostiarios, acolytos ad ea ministeria exequenda, quibus vel pueros laicos praeedicimus. *Quis enim, inquit, cereos ut plurimum accendit, quis urceolo vinum et aquam infundit, nisi puer aut ex laicis sordidulus aliquis, qui ex ea re questum facit? Nonne iidem canunt, nonne templorum januas claudunt et aperiunt? Quis enim in eorum templis unquam vidit vel acolythum vel ostiarium suis partibus fungentem?.. Exorcistas vero in quem tandem finem consecrant?.. Fingitur illis potestas data imponendi manus super daemoniacos; sed tali se potestate praeditos daemonibus persuadere non possunt, quia eorum imperiis non cedunt daemones. Ergo fateantur, concludit, nullum hodie esse in ecclesia usum nec fructum sacrorum suorum Ordinum, totamque ecclesiam suam anathemate plenam* (2). 6. Hoc tandem agnovisse visa est synodus Pistoriensis, quae in prop. LV. *Vehementer optare se profigetur, ut aliqua ratio inveniretur minutuli cleri* (quo nomine inferiorum ordinum clericos designat) *a cathedralibus et collegiatis submovendi, providendo*

(1) *Instit.* lib. IV, cap. 19, § 24. (2) *Ibid.* §§ 23, 24.

aliter, nempe per probos et provectionis aetatis laicos, congruo assignato stipendio, ministerio inserviendi Missis et aliis officiis velut acolythi, etc. ut olim, inquit, fieri solebat, quando ejus generis officia non ad meram speciem pro majoribus Ordinibus suscipiendis reducta erant. Ergo.

71. Resp. Ad 1. *Neg.* Si enim Ordinis nomine, prout hic ad minores Ordines restringitur, venit ritus sacer, quo spiritualis potestas traditur ad ecclesiastica munia pro jure obeunda, quemadmodum ab initio tradidimus, relate praesertim ad Sacerdotium, cum recensiti Ordines praeter Subdiaconatum a laudatis Pontificibus Cornelio et Cajo recenseantur tanquam gradus quidam ad Sacerdotium, cum praeterea concilium Carthag. IV. anno 398. celebratum, singulorum tradendorum ritus et munia singillatim describat atque declaret, eorumque omnium collationem episcopo tribuat, jure concludimus, eos non ut nuda ministeria et officia, sed tanquam totidem Ordines vere et proprie a veteribus habitos fuisse.

72. Ad 2. *N.* Ad prob. autem *D.* Ex s. Ambrosio debet episcopus cuique officium deputare per legitimam Ordinationem, *C.* absque ordinatione, *subd.* commitendo aliquod ex illis officiis uni vel alteri ex jam ordinatis, *C.* secus *N.* Aliquam enim Ordinationem s. Ambrosius in objecto loco supponit, cum loquatur de clericis. Sacerdotis autem nomine episcopum ab ipso designari ostendunt Maurini editores (1).

73. Ad 3. *D.* Id est, officia seu ministeria peculiaria, ad quae per Ordinationem deputati erant, ad nutum episcopi vel sacerdotis exercebant vel non exercebant, *C.* Ordines ipsi ex nutu episcopi pendebant *N.* Ad cantores autem seu psalmistas et fossarios aut alio nomine *Copiatas* aut *Laborantes* nuncupatos quod attinet, di-

(1) In adnot. in loc. cit

imus, eos aut Ordines non fuisse proprie dictos, sed nuda officia ac ministeria, quae aliquibus clericis committebantur, aut saltem non fuisse Ordines in universa ecclesia receptos (1).

74. Ad 4. *D.* Ita ut ad summum ex his colligatur, horum Ordinum institutionem non posse ab apostolis repeti *Tr.* ecclesiam ab antiquissimis temporibus crescente christianorum multitudine hos Ordines non constituisse *N.* Hoc porro nobis in praesentiarum sufficit.

75. Ad 5. *Resp.* perperam Calvinum in minores Ordines insurgere, cum partim falsa sint et calumniosa, quae ipse affirmat, partim a scopo prorsus aliena; etenim ex dictis mala ejus fides patet, dum *a)* affirmat, de minoribus Ordinibus non legi nisi apud ineptos canonistas, uti ex adductis probationibus abunde liquet. Dum *b)* appellat novas, nugatorias, etc. ceremonias illas majestatis plenissimas, quas ad nos usque transmisit antiquitas. Eas enim describunt non solum Ordo Romanus, Isidorus, Rabanus Maurus, sed et concilium Carthaginense IV. et Carthegin. III. Dum *c)* omnibus indiscriminatim catholicis tribuit sententiam illam, quae non est nisi peculiaris opinio privatorum theologorum, Ordines minores esse sacramenta; quae opinio sicut libere ab his defenditur, sic ab aliis tuto rejici potest. Dum *d)* pariter omnibus scholasticis adscribit, quod non est nisi paucorum, qui etiam impropria ratione seu latiore sensu docent, Christum exercuisse officia illa, quae minoribus Ordinibus insigniti exercent. Dum *e)* ecclesiam Romanam carpit, quod *ceroferarii* vocem adhibere coeperit; quam quidem antiquissimam esse constat ex Concilio Carthag. IV. quod eam jam usurpaverat (2). Dum *f)* ecclesiae crimini vertit, quod ex

(1) Cfr. Morinus op. cit. exercit. XI, cap. 2. Verum de hoc paulo infra.

(2) Capitulo VI, cfr. apud Harduin. *Acta Concil.* tom. I, col. 979, ubi invenientur cetera capitula, in

ministrorum incuria repeti debet; nunquam enim ecclesia officii sui clericos admonere desiit, quae solenni decreto sanxit in Tridentino concilio, sess. XXIII. *De Reformat.* cap. XI. ut minores Ordines per temporum interstitia, nisi aliud episcopo expedire magis videatur, conferantur, ut eo accuratius in unoquoque munere juxta praescriptum episcopi se exercent. Postmodum vero in eadem sess. cap. XVII. decrevit, ut sanctorum Ordinum a Diconatu ad Ostiariatum functiones ab apostolorum temporibus in ecclesia laudabiliter receptae et pluribus in locis aliquamdiu intermissae in usum juxta sacros canones revocentur, utque in posterum hujusmodi ministeria nonnisi per constitutos in dictis Ordinibus exercentur; uti reipsa pluribus in locis ejusmodi disciplina viget, nisi necessitas quandoque exigat, ut ab aliis quam a clericis haec ministeria exercentur (1). Dum g) exorcistarum potestati tribuit defectus, qui vel ab infirma ipsorum vel energumenorum fide tantum oriuntur. Saepe enim tum antiquis tum recentioribus temporibus exorcistarum imperio daemones cessisse, innumeris prope exemplis ostendit Martenius (2).

76. Ad 6. D. Hoc agnovisse visa est Pistoriensis synodus temerario ac haeretico spiritu ducta, C. catholico IV. Illa propterea propositio a Pio VI. in Constit. *Au-*

quibus singulorum Ordinum majorum et minorum tradendorum ritus describuntur.

(1) Nec enim omittendum est, in ecclesiis, quae in oppidis ac villulis reperiuntur, paucos admodum, quandoque vero nullos clericos inveniri; quo fit ut officia, quae essent clericorum propria, laicis demandentur. Ceterum minus caute recens quidam auctor absolute pronunciat: « Hodie ab omnibus quidem suscipiuntur Ordines illi; sed vix unquam ab iis, qui eos suscipiunt, exercentur. Nemo jam ostiarii offi-

ciis fungitur nisi viles personae mercede conductae; nulla est lectoris functio, nullus exorcistarum in ecclesia usus Acolythi functio manet quidem; sed eam exercent laici aut simplices clerici, etc. Quae quidem universim sumpta sunt falsa. Conferantur haec cum iis, quae ex Calvino attulimus et ex synodo Pistoriensi. Hic ipse affirmat, *minores ordines in veteri ecclesia magis officia fuisse quam Ordines.*

(2) *De antiq. eccl. ritib.* lib. III, cap. 9.

ctorem fidei, proscripta fuit tanquam *suggestio temeraria*, *piarum aurium offensiva*, *ecclesiastici ministerii perturbativa*, *servandae, quoad fieri potest, in celebrandis mysteriis decentiae imminutiva*, *in minorum ordinum munera et functiones*, *tum in disciplinam per canones*, *et specialim per Tridentinum probatam injuriosa*, *favens haereticorum in eam conviciis et calumniis*.

IN DOCTRINAM CAPITIS SUPERIORIS SCHOLIA

77. Horum scholiorum seu animadversionum objectum sunt; 1. sacramentalis dignitas, quatenus nempe et quibus ex recensitis Ordinibus competat; 2. Ordinum numerus, institutio, munia; 3. gradus, varietas, vicissitudo. De his enim singillatim controversia aliqua viget inter theologos et eruditos homines. Cum nobis proposuerimus nullam domesticam quaestionem agitare, idcirco, deposito omni contentionis studio, quid verisimilius juxta communioem doctrinam de illis sentiendum nobis videatur, qua fieri poterit, brevitate et perspicuitate aperiemus.

78. I. Circa dignitatem sacramentalem prima, quae se se offert, controversia est de Episcopatu, utrum nempe spectari debeat, prout a Presbyteratu distinguitur, tanquam ordo ac sacramentum nec ne. Si Ordinis nomine significetur *gradus*, nulla potest esse contentio; cum de fide sit definitum, dari *in ecclesia catholica hierarchiam divina Ordinatione institutam, quae constat ex episcopis, presbyteris et ministris* (1). Controversia itaque viget seu potius vigit de Episcopatu, quatenus nomine ordinis significatur ipse ritus consecrationis. Veteres plerique scholastici censuerunt, Episcopatum neque

(1) Sess. XXIII, can. VI.

inem esse proprie dictum , neque proinde sacramentum , sed solam extensionem Presbyteratus (1). seu , ut loquuntur , simplicem deputationem extrinsecam ad eas functiones seu ministeria , quibus peragendis non idoneus presbyter (2). Verum sententia , nunc tem-
is communis et omnino tenenda , haec est , Episcopum et Ordinem esse specie distinctum a Presbyteratu sacramentum. Si enim res ad Scripturam exigatur , um dubium superesse posse videtur. Nam , si ad inem et ad sacramentum constituendum requiruntur s externus , gratiae collatio et divina institutio , t haec omnia ut ex dictis patet , in Episcopatum con-
ant , dubitari profecto nequit , quin Episcopatus sit o et sacramentum. Rursum , si ubi distincta habetur eria , forma peculiaris distincta item ac peculiaris tertur potestas , distinctus habetur Ordo sacramenta-
cum Episcopatus distinctam habeat materiam , for- a ac potestatem a Presbyteratu , recte colligitur ,

S. Thom. in 4 sect. dist. 24 ; art. 2 , ad quaestionem , utrum opatus sit Ordo resp. *Episco- non est Ordo*. Sic etiam aventura in eadem dist. q. 3 , edit: « Episcopatus proprie non do, » et in corp. artic. « Episco- , inquit , prout distinguitur t Sacerdotium , dicit dignita- namdam vel officium episcopi um , et non est proprie nomen is , nec novus character im- tur , nec nova potestas datur , oestas data ampliatur. » Opp. Rom. 1569 , tom. v , pag. 369. autem Raymundus Capisuo- Ord. Pr. in *Controvers. Theo- selectis* , Romae 1670 , con- s. xviii , *De Episcopatu* , assert octoginta auctores , quos rofitetur fere omnes vidisse , egant Episcopatum esse Ordi- et singulorum loca distincte it. Hoc ipsum argumentum

fuse prosequitur. Adeo verum est , quod scripsit Canus , theologorum numerum obruere neminem deberet Adderem et pondus. Siquidem prae- ter Magistrum Sententiarum , s. Tho- mas , ut vidimus , s. Bonaventura , Scotus , Innocentius V , Estius , etc. sententiam negativam tuerentur. In hoc etiam nostro Collegio Romano paulo ante societatis extinctionem adhuc eadem sententia publice propugnabatur , ut constat ex thesibus per id temporis evulgatis ; adhuc adstruitur in Thesibus , circa quas examen instituitur iis , qui cooptari cupiunt in collegium s. Bonaventurae in Urbe ex Fratribus Ord. Min. Conv. denuo recusis anno 1838 , diss. xix , thes. 4. Attamen nedum probabilis nunc haec sententia cen- setur , sed jam a nonnullis censura notatur.

(2) Confer. Morinus op. cit. *Exer- cit.* 111 , cap. 1 et seqq.

ipsum distinctum Ordinem esse et Sacramentum (1). Hinc definiri potest Episcopatus *Ordo supremus et sacramentum*, quo Presbytero potestas tribuitur conferendi sacramenta Confirmationis et Ordinis, regendique ecclesiam sibi commissam. Ex qua definitione patet, Presbyteratum esse fundamentum et initium Sacerdotii, Episcopatum vero ipsius apicem et complementum, atque in Ordinatione episcopali perfici, quod in ipsa presbyterali Ordinatione jam fuerat inchoatum, atque adeo ita se habere Episcopatum ad Presbyteratum, ut fastigium domus ad fundamentum.

79. Verum quid dicendum de chorepiscopis, seu episcopis agrorum et pagorum quique interdum alio nomine vocabantur *episcopi villani* seu *vicani* aut *oppidani*? Respondemus, satis implicatam hanc esse quaestionem. Illud certum videtur: 1. jam inde a seculi IV. initio in Oriente eos viguisse, ut patet ex can. XIII. concilii Neocaesariensis (2) et ex can. XII. concilii Ancyran (3); in Occidente vero sec. V. ut constat ex conc. Regensi in Galliis anno 439. celebrato (4). 2. Certum pariter videtur, quandoque chorepiscopos fuisse dignitate episcopali insignitos, ut plurimum autem solo Presbyteratu (5). Nobis videntur chorepiscopi ordinario jure non fuisse nisi episcoporum adiutores, ministri atque vicarii, ea fere ratione, qua vicarii foranei apud nos sunt (6).

(1) In *Constit. Apostot.* quas nemo inficiabitur antiquissimas esse, sermo fit de Ordinatione episcoporum, praeterea peculiaris forma seu oratio praescribitur recitanda in ipsorum consecratione.

(2) Apud Hard. *Acta Concil.* tom. 1, col. 186; celebratum porro est hoc concilium anno 314.

(3) Ibid. col. 275, ex vers. Dionysii Exigui; nam in collect. Isidori est n. XIII. Eodem anno hoc concilium celebratum est ac Neo-

caesariense.

(4) Can. III. Ibid. col. 1749.

(5) Cfr. Morinus op.cit. *Exercit.* IV, cap. 2; Nat. Alexand. in *Appendice* ad diss. XLIV. in saecul. IV; Witasse, *De sacram. Ordin.* part. II, in *Append.* ad quaest. I, art. 3; Joan. Assemanus, *Bibl. Orient.* tom. III, part. II, pag. 826 et seqq.

(6) Praeter cett. auctores cfr. Thomassinus, *De vetere et nova discipl.* part. I, lib. II, cap. I, § 10; Aloysius Nardi in excellenti op. *Dai*

80. Diaconatum sacramentum esse, communis et certa est theologorum sententia (1), quia in ipsum conveniunt divina institutio, gratiae promissio et ritus externus uti ex paulo disputatis aperte liquet; in ordinatione enim diaconorum dicitur: *Accipe Spiritum Sanctum*; quod non frustra proferri definivit Tridentina synodus, can. IV. Ipsi in Ordinatione manus imponitur. De divina demum institutione Diaconatus patres antiquissimi superius adducti nos docuerunt; quod et Tridentinum non obscure tradit in cit. can. VI. Quare Diaconatus definiri potest, *Ordo sacer et Sacramentum, quo potestas tribuitur proxime inserviendi presbytero rem sacram facienti*. Neque obest septenario sacramentorum numero, si dignitas sacramentalis tribuatur etiam Episcopatu ac Diaconatu; omnes enim norunt, hos Ordines non esse nisi sacramenta partialia, seu partes unius ejusdemque sacramenti, quod est Ordo (2).

81. At competit ne eadem sacramenti dignitas Subdiaconatu ac reliquis minoribus Ordinibus? Graves theologo affirmant; sed alii aequae docti et majores etiam numero negant. Quatuor porro argumenta, seu potius argumentorum classes, quas affert Morinus, nos inclinant, imo et trahunt in sententiam negantem. Hic enim eruditus auctor productis antiquorum testimoniis et veteribus documentis ostendit, neque Subdiaconatum, neque minores Ordines esse divinitus institutos, sed ab ecclesia adjectos; idque evincit 1. ex illorum veterum testi-

parrochi, Pesaro 1829, tom. 1, cap. 16; qui invicem praeterea insurgit in Joveninum, Van Espenium aliosque, qui contendunt, parochos juris esse divini, ac successores septuaginta discipulorum; ac multa corrigit ex iis, quae Morinus scripsit de chorepiscopis.

(1) Negant, Diaconatum esse sacramentum, Durandus in 4, dist. 24,

quaest. 2, n. 6, et Cajetanus tom. 1 *Opusculorum*, alique pauci.

(2) Exinde patet Calvinii inscitia, dum, *Instit.* lib. IV, cap. 19, § 22, scribit: « Est vero istud perquam ridiculum, quod affirmant catholici, septem esse Sacramenta, dum recensere ipsa volunt, tredecim enumerant. »

moniis, qui expresse affirmant, crescente fidelium multitudine, ab ecclesia pro opportunitate praefatos Ordines institutos esse (1). 2. Ex istorum Ordinum modo unius, modo alterius, aut etiam plurium cessatione, additione, imminutione, abrogatione et instauratione, quae certe in rem divinitus institutam cadere non possunt (2). 3. Ex monumentis et testimoniis, quae probant istorum Ordinum respectivam subordinationem in altiorum Ordinum promotione saepe non fuisse servatam, ita ut lectores ex. gr. creati fuerint quin prius fuerint ostiarii; acolythi qui nunquam fuerant ostiarii, lectores, exorcistae; diaconi qui non prius fuerant subdiaconi (3); quae rursum pro arbitrio non fecisset ecclesia, nisi censuisset ad divinam institutionem hos Ordines minime pertinere. 4. Demum ex fine, quem juxta Romanorum Pontificum et conciliorum testimonia sibi potissimum praestituit ecclesia in his Ordinibus instituendis et conferendis, ne scilicet neophyti sacrorum rudes et tyrones statim Presbyterio inaugurarentur, antequam fidei dogmata et sacramentorum ceremonias didicissent (4). Jam vero, si deest his Ordinibus divina institutio, evidens est, ipsis nulla ratione dignitatem sacramentalem et collationem gratiae ex opere operato posse competere.

81. II. Ex his porro quatuor argumentorum classibus pronum est inferre, quid sentiendum sit de Ordinum numero atque institutione. Si enim ecclesia lapsu temporis instituit sibi Ordines diaconatu inferiores, mirum esse non debet, si neque constans neque universalis sit horum Ordinum numerus. Duos siquidem tantum agnoscit ecclesia Graeca, uti superius vidimus, Subdiaconatum nempe et Lectoratum; Syri et Maronitae habent praeterea *cantoratum* seu *psalmistatum*, qui apud ipsos requi-

(1) Op. cit. *Exercit.* XI, cap. 1,
§ 4 et seqq.

(2) Ibid. § 7 et seqq.

(3) Ibid. cap. 2. § 1 et seqq.

(4) Ibid. cap. 3.

ritur tanquam gradus ad lectoratum suscipiendum (1). Sed neque constans ipse Ordinum numerus fuit in utraque ecclesia, occidentali nempe ac orientali. Etenim olim in ecclesia Latina, ut ex certis documentis constat, in usu pariter erat cantoratus, uti patet ex conc. Carthaginensi III. (2). Quinimo in nonnullis ecclesiis particularibus videntur viguisse aliqui Ordines, qui nunc desierunt; contra vero nonnulli, qui in quibusdam ecclesiis obtinebant, in usu apud alias non erant, ut fidem facit auctor epistolae s. Hieronymi nomine vulgatae ad Rusticum Narbonensem, in qua legitur: *Primus in clericis Fossariorum ordo est* (3); ceteros autem Ordines recensens, exorcistatum et acolythatum omnino praeterit. Idem fossariorum Ordo, ut jam adnotavimus, viguit apud Syros, a quibus *laborantes* dicebantur, et alicubi *copiatæ*; ut liquet ex epistola ad Antiochenos s. Ignatii nomine inscripta (4), ut alia documenta praetermittam. Ceterum in ecclesia Romana constans ac perpetuus fuit septenarius Ordinum numerus, qui ab initio in ea viguit atque ad nos usque pervenit.

83. Longa res esset omnia singulorum Ordinum munia recensere; praecipua tamen ac magis uniuscujusque Ordinis propria ex illorum definitione, quam jam subijcimus, colligi possunt.

84. Subdiaconatus itaque ex dictis definiri potest *Ordo seu ritus sacer, quo potestas tribuitur ministrandi diacono et sacerdoti in Missae Sacrificio*. In Graea ec-

(1) Cfr. ibid. cap. 1, § 8, Joseph. Sim. Assemanus, *Biblioth. Orient.* tom. III, part. 1, pag. 575; alii tamen contendunt, eum non esse nisi officium, non autem gradum peculiarem ad Sacerdotium.

(2) Apud Hard. *Acta Concil.* tom. 1, col. 963. Attamen in *Conc.* x statuitur: « Psalmista, id est, cantor potest absque scientia episcopi, sola jussione presbyteri, officium

suscipere cantandi, dicente sibi presbytero: Vide, ut quod ore cantas, corde credas: et quod corde credis, operibus comprobas. » Sed cfr. Martenius, *De antiq. eccl. ritib.* lib. 1, part. II, cap. 8, art. 1, § 1.

(3) Apud Morin. loc. cit. § 9.

(4) Apud Cotelor. *Patr. Apost.* tom. II, pag. 112. Cfr. ejusdem adnotationes.

clesia manuum impositione et extra sanctuarium conferri solet; in ecclesia Latina per traditionem calicis vacui cum patena vacua superposita cum forma adnexa.

85. Acolythatus est *Ordo*, quo traditur potestas ministrandi subdiacono et diacono in *Missae Sacrificio*. Confertur autem per traditionem ceroferarii cum cereo, nec non et urceoli vacui cum respectiva forma eam comitante.

86. Exorcistatus est *Ordo*, quo potestas traditur nomen Domini invocandi super eos, qui ab immundis spiritibus obsessi energumeni seu arreptiti dicuntur. Quare episcopus in exorcistarum inauguratione librum illis porrigit, in quo exorcismi continentur, aut Missale vel Pontificale, et ea utitur forma, quae exprimit ejusmodi potestatis collationem.

87. Lectoratus autem est *Ordo*, quo confertur potestas divinos utriusque foederis libros et sanctorum patrum scripta publice in ecclesia legendi; qui Ordo apud Graecos per manuum pariter impositionem et adjunctam precem, apud Latinos vero per sacri codicis traditionem cum prece adnexa confertur.

88. Ostiariatus denique definiri solet *Ordo*, quo clericus tum templo et sacris rebus asservandis praeficitur, tum ut divinis *Mysteriis*, quae in eo peraguntur, reverentiam conciliet. Hujus materia ex concilio Carthagin. IV. et Pontificali Romano sunt claves ecclesiae, quae ab episcopo clerico iniliando traduntur, forma vero verba, quae clavium traditionem comitantur.

89. Posuimus autem in postremi hujus Ordinis definitione verba quo clericus; quia receptus in ecclesia mos est, ut nemo ad Ordines promoveatur, quin prius fuerit clericali tonsura insignitus, per quam in clerum quisque cooptatur. Definiri enim passim tonsura solet *Ceremonia ab ecclesia instituta, qua laicus baptizatus et sacramento confirmationis consignatus sacro ritu in cle-*

rum instituitur. Dixi ita passim definiri tonsuram clericalem, quia non defuerunt ex veteribus scholasticis et canonistis, qui pluribus argumentis persuadere conati sunt, clericalem tonsuram et Ordinem esse, et sacramenti quoque dignitatem obtinere, quae quisque expendere poterit apud Prosperum Fagnanum, qui ea collegit (1).

90. Nobis satis sit adnotare 1. adversus Calvinum, qui tonsurae ritum ludibrio habet velut superstitionis ac vanitatis plenum, eum antiquissimum esse. Ex vetustissimis enim ecclesiae Divionensis Actis refert Martenius, s. Benignum presbyterum, sancti Polycarpi discipulum tonsurae clericalis indicio deprehensum et a Terentio comite seculo II. labente morte mulctatum (2). Impius christianorum irrisor Lucianus, seu quisquis est auctor dialogi inscripti *Philopatris*, Trajano coaevus, clericum describit e montibus ad ecclesiam venientem detonsa coma (3). Sic etiam Ammianus Marcellinus scribit, Diodorum quemdam ab ethnicis Alexandriae sub Juliano apostata, qui sec. IV. imperabat, extremo supplicio fuisse addictum, quod puerulos tondens illos clericatu initiaret (4). Prudentius quoque, egregius sec. IV. poeta, s. Cypriani attonsionem in clericum describebat his verbis: *Deflua caesaries compescitur ad breves capil-*

(1) *Commentaria in secund. part. primi libri Decretalium*, Romae 1661, tit. *De aetate et qualitate*, cap. *Cum contingat*, n. 44 et seqq. ubi viginti duo pro sua sententia argumenta urget; deinde se expedire nititur ab argumentis theologorum qui contrario placito adhaerent.

(2) Op. cit. sec. part. libri 1, cap. 8, art. 7, § 2. Si tamen fides hujus s. Martyris Actis adhibenda est.

(3) Cfr. editio Frid. Reitzii, Amstelod. 1743, tom. III, pag. 608, seg. 21. 'Ὡς ἐπεδείξατο μοι τις κακοίμην, ἐξ ὀρέων παραγινόμενος,

κακαρμένος τὴν κόμην ἐν τῷ θεάτρῳ ἀναγεγραμμένον ἱνομα ἱερογλυφικοῖς γραμμασιν ὡς οὗτος τῷ χερσὶ ἐπαλύσει τὸν λεωφόρον. « Ostendit mihi male vestitus aliquis e montibus huc adveniens, comam detonsus, insculptam in theatro hieroglyphicis litteris illius nomen: hunc auro viam inundaturum. »

(4) Lib. XII, cap. 11, pag. 326, edit. Henr. Valesii, Paris. 1681, ubi cfr. nota editoria. Cfr. etiam Sirmondus in notis ad Sidonium, pag. 52, ad verba Sidonii: *Coma brevis, barba proluxa.*

los (1). Et haec sufficiant, omissis concilio Carthag. IV. et Toletano II. (2), aliisque non paucis monumentis antiquissimis (3), ad ostendendum adversus Calvinum clericalis tonsurae ritum priori ecclesiae aevo obtinuisse, ideoque vacare illum vanitate omni atque superstitione ex ipsius Calvini principiis. 2. Adnotare praeterea joverit, variam pro diversis ecclesiis et temporibus fuisse clericalis tonsurae formam atque figuram, ut videre est apud citt. Martenium (4) et Morinum (5).

91. III. Ad Ordinum demum gradum quod spectat, certum est, uti jam innuimus, Subdiaconatum a Graecis et olim atque nunc etiam inter minores Ordines recenseri; a Latinis vero nonnisi seculo XII. coepisse inter Ordines majores seu sacros connumerari. Insigne hujus rei documentum habemus ex synodo Beneventana anno 1091. celebrata sub Urbano II, quae can. 1. decrevit, ut nullus in episcopum eligatur, nisi in sacris Ordinibus religiose vivens fuerit inventus: *Sacros autem Ordines dicimus Diaconatum et Presbyteratum; hos siquidem solos primitiva legitur ecclesia habuisse* (6). De gradu autem Episcopatus relate ad Presbyteratum sequenti capite ob rei gravitatem jam agere aggredimur.

(1) *Hymn. XIII Peristephan. v.* 30, edit. Faustini Arevali S. J. tom. II, pag. 1206, ad quem locum cfr. adnot. Arevali viri doctissimi.

(2) Conc. Carthag. apud Hard. *Acta Concil.* tom. I, col. 982, can. XLIV, statuit: *Clericus nec comam nutriat, nec barbam.* Nonnulli codices addunt: *nec barbam radat, aut tondeat.* Cfr. ibid. Conc. Toletan. can. 1, apud Hard. tom. II, col. 1139.

(3) Cfr. apud Pelliciam, op.cit. *De christiana ecclesiae primae, mediae et novissimae politia*, lib. VI, Venet. 1782, ubi prudenter observat hic auctor, putandum propterea non esse, eam tonsurae formam primis saeculis obtinuisse, quae postea

inducta est, sed eo referri, ut coma tonderetur, neve cirri diffuerent, adeo ut qui clero accensebantur, tenerentur breviores deferre capillos, uti reipsa ostendunt allata documenta, aliaque similia quae afferri possent. Aliud praeterea cogitare, vigentibus persecutionibus, esset absurdum.

(4) *De antiq. eccl. ritib.* lib., part. II, cap. 8, art. 7, § 4 et seqq.

(5) Op.cit. exercit. XV. Cfr. etiam Thomassinus, *De vet. et nova disciplina.* part. I, lib. II, cap. 37 et seqq. Hallierius, *De sacris ordinationibus et election.* Paris. 1636. In append. ad sect. VIII, art. 2 et seqq.

(6) Apud Hard. tom. VI, part. II, col. 1693.

CAPUT III.

DE EPISCOPORUM PRAESTANTIA SUPRA PRESBYTEROS

92. Magni momenti controversia est, quam adversus presbyterianos suscipimus, qui Aërii, IV. seculi novatoris, et wicleffitarum ac waldensium haeresim renovarunt de omnimoda episcoporum cum presbyteris aequalitate, sive quoad potestatem Ordinis, sive quoad potestatem jurisdictionis. Cum vero de potestate Ordinis, seu Ordinem conferendi peculiaris disputatio instituenda sit, hic de praestantia tantum agemus, quae episcopis competit supra presbyteros quoad dignitatem, gradum ac potestatem, quae omnia sub generali jurisdictionis nomine comprehendi solent. Sit igitur:

PROPOSITIO.

Episcopi sunt Presbyteris superiores jure divino

93. Prior propositionis pars est de fide, utpote his verbis definita a Tridentina synodo, sess. XXIII, can. VII: *Si quis dixerit, Episcopos non esse Presbyteris superiores . . . anathema sit.* Pars vero posterior, quae haec praestantia *jure divino* asseritur, licet de fide non sit, cum Tridentinum id noluerit expresse definire (1),

(1) Cfr. Card. Pallavicini, *Storia del concilio di Trento*, lib. XVIII, cap. 14, ubi refert contraria aut diversa patrum Tridentinorum suffragia circa hunc doctrinae articulum, et plerosque patres censuisse, superioritatem episcoporum, quae consistit in potestate jurisdictionis, non esse a Deo *immediate*, sed solum *mediate*; deinde, cap. 15, refert prolixam p. Lainez orationem ad hanc ipsam sententiam strenue

propugnandam, ubi notanda sunt verba Pallavicini, quibus § 14, cap. 15, exponit responsionem Lainez duabus adversariorum difficultatibus, alteram petitam ab haeresi Aërii, alteram vero a Constit. Martini v. « La risposta fù, *scrivit*, che l'eresia di Aërio era il dire, tutti i preti secondo la ragion divina esser uguali, onde vi comprendeva il sommo Pontefice, il quale di ragion divina è superiore a tutti.

attamen certa ac rata est apud catholicos adversus lutheranos; atque, ut videbimus, ex iisdem fontibus, quibus adstruitur episcoporum praestantia supra presbyteros, evincitur ex divino jure eam descendere.

94. Sic igitur adversus Blondellum, Salmasium ac presbyterianos reliquos assertam propositionem adstruimus. Vix IV. Ecclesiae saeculo Aërius *dogma supra hominis captum furiosum*, ut illud vocat s. Epiphanius (1), in ecclesiam invexit illis verbis: *Quanam in re Presbyteros Episcopus antecellit? Nullum inter utrumque discrimen est. Est enim amborum unus ordo, par et idem honor ac dignitas* (2); vix, inquam, haec protulit Aërius, cum ab universa ecclesia, testibus Epiphanio et Augustino, uti haereticus habitus est (3), eo quod novitatem ecclesiae catholicae fidei contrariam invexerit.

95. Sane adversus hanc Aërii novitatem stat 1. sacrarum Litterarum auctoritas, ex quibus discimus, a Christo duodecim apostolos electos fuisse ac discipulis praelatos. Supremam enim apostolis Christus contulit potestatem in ecclesia, iisque promisit sessionem super sedes duodecim ad judicandas duodecim tribus Israel. Ne vero deesset duodenarius hic numerus, in locum Judae proditoris suffectus est divina dispositione s. Matthias. Porro unanimis pene est patrum sententia episcopos

Quanto era alla bolla di Martino, osservò: condannarsi per eretici dalla Chiesa ancora quelli, che dicono o fanno alcuna cosa contro al diritto ecclesiastico, qualora con ciò si mostra sentimento contrario ad alcuna verità la qual sia di ragione divina, e s'inchioda in quella che è di legge ecclesiastica: e così dannarsi per eretici gli schernitori delle immagini; perchè in tale scherno si contiene il disprezzo di Dio e de' santi. Esser pertanto eresia il negar la giurisdizione supe-

riore ne' Vescovi in rispetto a' preti, perchè ciò è un negare l'autorità che di ragion divina ha il Pontefice, il quale disagguaglia nella giurisdizione i primi da' secondi. Cfr. item lib. xix, cap. 6.

(1) *Haeres. lxxv, cap. 3*, edit. Petav.

(2) *Τί ἐστὶν ἐπίσκοπος πρὸς πρεσβύτερον; οὐδὲν διαλλάττει οὗτος τοῦτου· μία γὰρ ἐστὶ τάξις, καὶ μία τιμὴ, καὶ ἐν ἀξίῳ.* Ibid.

(3) S. Epiph. loc. cit. s. Augustinus, lib. *De haeres.* cap. 53.

successores esse Apostolorum, quemadmodum presbyteri dicti ab iisdem sunt successores septuaginta duorum discipulorum, qui in inferiori gradu a Christo constituti fuerunt.

96. Adversus eamdem novitatem stant 2. patres apostolici, qui I. et II. ecclesiae seculo floruerunt. S. Clemens Romanus, *Epist. 1. ad Corinth. Summo quique Sacerdoti*, inquit, *sua munia tributa sunt, et Sacerdotibus locus proprius assignatus est, et Levitis sua munia incumbunt* (1). S. Ignatius, qui sub finem ejusdem seculi et sub secundi initium floruit, utpote martyrio coronatus anno 107. plura in rem nostram habet, ac primo quidem insignis est locus in *Epistola ad Smyrnenses*: *Omnes Episcopum sequimini, ut Jesus Christus Patrem, et Presbyterium ut Apostolos, Diaconos autem revereamini ut Dei mandatum* (2). Quibus verbis apertissime ecclesiasticam hierarchiam exhibet in tres diversos gradus distributam. In *Epist. vero ad Tral- lianos* scribit: *Decet singulos vestrum, et praecipue Presbyteros, refocillare Episcopum in honorem Patris Jesu Christi et Apostolorum* (3). Denique in *Epist. ad Magnesianos*: *Hortor*, inquit, *ut hoc sit vestrum studium, in Dei concordia omnia agere, Episcopo praesidente Dei loco, et Presbyteris loco senatus apostolici et Diaconis mihi suavissimis, quibus commissum est ministerium Jesu Christi* (4). Non aliter autem potuerunt

(1) Cap. 40. Τῷ γὰρ ἀρχιερεῖ ἰδίαι λειτουργίαι δεδομέναι εἰσὶ, καὶ τοῖς ἱερεῦσιν ἰδίος ὁ τόπος προστέτακται, καὶ λευίταις ἰδὴν διακονίαν ἐπίκεινται. In quem locum cfr. adn. Cotelieri.

(2) Cap. 8. Πάντες τῷ ἐπισκόπῳ ἀκολουθεῖτε, ὡς Ἰησοῦς Χριστὸς τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ, ὡς τοῖς ἀποστόλοις· τοὺς δὲ διακόνους ἐντρέψετε, ὡς Θεοῦ ἐντολὴν.

(3) Cap. 12. Πρέπει ὑμῖν τοῖς κατ'

ἑνῇ, ἐξαιρέτως καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, ἀναψύχειν τὸν ἐπίσκοπον, εἰς τιμὴν Πατρὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν ἀποστόλων.

(4) Cap. 6. Παραίνω ἐν ὁμονοίᾳ Θεοῦ σπουδάζετε πάντα πράσσειν, προκαθημένον τοῦ ἐπισκόπου εἰς τὸν Θεοῦ, καὶ τῶν πρεσβυτέρων εἰς τὸν συνεδρίον τῶν ἀποστόλων, καὶ τῶν διακόνων, τῶν ἐμοὶ γλυκυτάτων, πεπιστευμένων διακονίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Blondellus ac Salmasius vim horum testimoniorum declinare, quam negando, contra omnium criticorum consensum, has epistolas genuinum esse s. Martyris foetum, in quo ab ipsis calvinianis refelluntur (1).

97. Stant 3. adversus Aërii novitatem ex III. seculo Clemens Alexandr. et Origenes ex Graecis, Tertullianus et Cyprianus ex Latinis. Nam Clemens, *Stromatum* lib. VI. scribit: *In ecclesia sunt progressiones Episcoporum, Presbyterorum et Diaconorum* (2). Origenes vero, *Hom. XI. in Jerem.* scribit: *Plus a me (presbytero) exigitur quam a Diacono, plus a Diacono quam a laico. Qui vero totius ecclesiae arcem obtinet, pro omni ecclesia reddet rationem* (3). Demum s. Cyprianus, *Epist. XXVI. : Dominus noster*, scribit, *cujus praecepta et monita observare debemus, Episcopi honorem et ecclesiae suae rationem disponens in Evangelio loquitur et dicit Petro . . . Ego dico tibi, quia tu es Petrus, etc. Inde per temporum et successionum vices Episcoporum ordinatio et ecclesiae ratio decurrit, ut ecclesia super Episcopos constituatur, et omnis actus Ecclesiae per eosdem praepositos gubernetur. Cum hoc itaque divina lege fundatum sit, etc.* (4).

98. Testimonium adversus Aërium 4. perhibent successiones episcoporum, ad quas antiquissimi patres haereticos sui temporis constanter provocant. Harum primum documentum exhibet Hegesippus apud Eusebium,

(1) Cfr. praeter praefactiones Jacobi Usserii et Isaaci Vossii in epistolas s. Ignatii, dissertationes ejusdem Jacobii Usserii Armachani, *De epistolis ss. Ignatii et Polycarpi*, nec non *Findiciae epistolarum s. Ignatii scriptae* a Joanne Pearsonio, apud Cotelierum tom. II, *Patr. Apost.*

(2) *Strom.* lib. VI, cap. 13, edit. Potleri, Venet. 1757, vol. 2, pag. 793. Κατὰ τὴν ἐκκλησίαν προ-

κόνων (εἰσὶ).

(3) Πλείον ἐγὼ ἀπαιτοῦμαι παρὰ τὸν διάκονον, πλείον ὁ διάκονος παρὰ τὸ λαϊκόν· ὁ δὲ τῶν πάντων ἡμῶν ἐγκρατευσμένος ἀρχὴν αὐτὴν τῆν ἐκκλησιαστικὴν, ἐπὶ πλείον ἀπαιτεῖται. n. 3 edit. Maur. opp. tom. III pag. 189. Cfr. in hunc loc. adnotat. De la Rue.

(4) Alia innumera prope documenta cfr. apud Natalem Alex. *Dissert.* XLIV in sec. IV, et apud Wiltasse, tract. cit. p. II, sect. III, art. I, cap. I et seqq.

ubi recenset successiones ecclesiae Corinthiacae, item Romanae et Hierosolymitanae (1). Secundum exhibet s. Irenaeus, qui lib. III. cap. 3. *Habemus*, inquit, *numerare eos, qui ab Apostolis instituti sunt Episcopi in Ecclesiis, et successores eorum usque ad nos*; atque immediate subjicit Romanorum Pontificum successionem a Petro usque ad Eleutherium, qui tunc temporis (sub finem sec. II.) duodecimo loco Episcopatum a s. Petro habebat. Tertium exhibet Tertullianus in lib. *De Praescript.* sic haereticos lacesens: *Edant ergo origines ecclesiarum suarum, evolvant ordinem Episcoporum suorum, ita per successiones ab initio decurrentem, ut primus ille Episcopus aliquem ex Apostolis vel apostolicis, qui tamen cum Apostolis perseveraverit, habuerit auctorem et antecessorem. Hoc enim modo Ecclesiae Apostolicae census suos deferunt; sicut Smyrnaeorum Ecclesia habet Polycarpum ab Joanne collocatum; sicut Romanorum, Clementem a Petro ordinatum ibidem; perinde utique et ceterae exhibent quos ab Apostolis in Episcopatum constitutos apostolici seminis traduces habeant* (2). Quartum exhibet Eusebius passim quoad nobiliores ecclesias. Episcoporum igitur successio, quam a primis usque temporibus diligentissima sedulitate contexebant ecclesiae patres, tum episcoporum a presbyteris distinctionem, tum illorum super istos praestantiam ostendit; neque enim presbyteri, sed episcopi tantum apostolorum successoribus inseruntur.

99. Testimonium dicunt 5. utriusque ecclesiae orientalis et occidentalis antiquissimi quique rituales libri a Martenio (3) et Goario (4) prolati, in quibus et haec inter episcopos et presbyteros perpetua reperitur distin-

(1) *Hist. eccl.* lib. IV, cap. 5 et 22. seqq. cfr. pag. 311. *Notae Goarii in ordinem observari solitum in episcopi consecratione.* Cfr. etiam Jos. Assemanus, locis cit.

(2) Cap. 32, edit. Rigalt.

(3) Loc. cit. art. 11.

(4) In *Euchologio*, pag. 703 et

ctio, et ad *Auctorem Christum* refertur; quod pariter efficiunt Constitutiones apostolicae (1).

100. Stant 6. adversus Aërii novitatem omnes prorsus christiani nominis communionem, ut pluribus authenticisque monumentis ostendit Renaudotius (2). Stat denique praescriptio; cum nulla epocha assignari possit ab adversariis, in qua induci coeperit haec distinctio, contra quam statim non exurgant ineluctabilia monumenta anteriora, quae illam jam non supponant, prout contigit Salmasio atque Blondello; ille enim eam circa initium aut medium II. seculi, iste post annum a Christo 136. primum introductam autumant; ast Clemens Rom., Hermas, primi atque apostolici seculi patres, tum Ignatius et Polycarpus, qui initio sec. II. floreant, jam commemorant episcopos a presbyteris distinctos, atque presbyteris superiores exhibent.

101. Cum itaque tanta testium et monumentorum vis, cum publica utriusque ecclesiae, imo communionum omnium seu sectarum documenta certissima, cum praescriptio adversus profanam Aërii ejusque sectarum novitatem pro catholico dogmate pugnent, concludendum est, quod ad initio proposuimus, episcopos vere presbyteris superiores esse, idque jure divino, prout allata documenta testantur.

DIFFICULTATES

102. I. Obj. Apostolorum aetate nulla erat inter episcopos et presbyteros sive nominis, sive gradus sive potestatis differentia. Nam 1. Apostolus cum in Epist. ad Titum I. 5. praemisisset: *Hujus rei gratia reliqui te Cretae, ut constituas per civitates presbyteros*, pergit v. 6. demonstrare, quales essent presbyteri oppidatim

(1) Lib. VIII, capp. 4 et 5.

liv. v, chap. 10.

(2) *Perpétuité de la foi*, tom. v.

constituendi, et describit episcopum, dicens, v. 7: *Oportet enim Episcopum sine crimine esse*, etc. 2. Verum quod omnem dubitationem tollit illud est, quod legitur, Act. XX. 17: *Paulus a Mileto mittens Ephesum, vocavit majores natu* (graec. *presbyteros*) *ecclesiae; qui cum venissent ad eum et simul essent, dixit eis ... Attendite vobis et universo gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit episcopos regere ecclesiam Dei.* Quo in loco iidem plane sunt presbyteri simul et episcopi, qui cum in una civitate essent, omnes indiscriminatim a Paulo ad illius ecclesiae curam regimenque vocantur. 3. Atque hinc ratio patet, quare idem Apostolus in Epist. ad Philipp. I. 1. episcopis tantum et diaconibus salutem dicat nulla presbyterorum mentione facta; quare rursum in I. ad Timoth. III. virtutes explicuerit, quae in episcopis et diaconis requiruntur, sileat vero de virtutibus presbyterorum, quia nempe episcopi et presbyteri in nulla re differebant. Ergo.

103. Resp. *Dist. ant.* Apostolorum aetate nulla erat inter presbyteros et episcopos differentia nominis, *Tr.* gradus et potestatis, *subd.* relate ad personas, quae tunc temporis ut plurimum utrumque Presbyteratus et Episcopatus gradum obtinebant, *C.* nulla erat differentia inter Presbyteratum et Episcopatum *N.* Observo itaque in primis, difficilia haec Scripturarum loca difficiliora adhuc evasisisse ob diversas eorumdem explanationes, quas tum veteres tum recentiores dederunt. Sunt enim qui censent, episcopi et presbyteri denominationem primi ac secundi ordinis sacerdotibus olim communem fuisse, ut s. Joan. Chrysostomus (1). Theodoretus arbitratur, nomen episcopi vel presbyteri tributum tunc temporis fuisse solum sacerdotibus secundi ordinis; eos vero, quos modo episcopos vel antistites nuncupamus,

(1) *Hom. 1 in Epist. ad Philipp. num. 1.*

non episcopos , sed apostolos nominatos esse (1). Contra vero s. Epiphanio placuit , episcopi nomen semper summis , numquam vero secundi ordinis sacerdotibus tributum esse (2). Recentiores vero sive catholici sive protestantes scriptores non magis inter se consentiunt , et alii in unam , alii in aliam sententiam concedunt. Expositio s. Joan. Chrysostomi aptior et commodior nobis videtur.

104. Verum his sententiis dimissis , quae minus idoneae videntur omnibus objectis locis explanandis , aptissima via ad id obtinendum ea nobis visa est , quam tenuit Petavius. Doctissimus hic vir existimat , primis illis ecclesiae temporibus , quae , quod ad formam et disciplinam attinet , quaedam illius infantia dici possunt , presbyteros vel omnes vel eorum plerosque sic ordinatos esse , ut episcopi pariter ac presbyteri gradum obtinerent ; id quodammodo exposcentibus illius aetatis adjunctis ob incrementum religionis christianae , ut , quae soli episcopi praestare possent , cujusmodi essent sacramenta confirmationis et Ordinis conferre , ab omnibus administrarentur. Sic porro plures episcopi in una eademque civitate seu ecclesia communi consilio res ecclesiasticas administrabant , apostolis tanquam majoris gradus pontificibus obsequentes , donec , refrigerante pristina illa charitate , et imitandi Christi amplectendaeque modestiae humilitatis amore , ad tollendas similitudines , et *in schismatis remedium* , ut Hieronymus loquitur , unum aliquem e turba presbyterorum eligi placuit , qui praeponeretur ceteris. Atque ita desiere pari non solum dignitate , sed etiam ordine ac potestate plures creari , translata in unum tam honoris quam ju-

(1) *Comment. in cap. 111 Epist. 1 ad Timoth. v. 1.* Idipsum scripserat in *Comm. in Epist. ad Philippen- ses* , cap. 1 , v. 1 ; de qua interpre-

tatione cfr. Petav. lib. 11 , *De eccles. Hierarch.* cap. 1.

(2) *Haeres. LXXV* , cap. 5.

isdictionis praerogativa, et episcoporum successio coëpit (1). Ex hoc autem systemate, quod Mamachio (2) aliisque doctissimis viris valde probatur, non modo consequitur, nunquam in ecclesia non fuisse potestatem graduumque discrimen, Episcopatus nempe et Presbyteratus, licet ambo hi fuerint passim in eadem capita collati, sed praeterea omnes propositas difficultates facile disjici, ut cuilibet consideranti patebit.

105. II. Obj. Ex patribus antiquissimis 1. alii universum clerum in duos tantum ordines seu classes distribuunt, presbyterorum scilicet et diaconorum, non commemoratis episcopis, aut episcoporum et diaconorum, non commemoratis presbyteris (3); 2. alii vocant presbyteros apostolorum successores (4); 3. alii episcopi ordinationem *novellam* dicunt (5); 4. alii denique veteres episcopi presbyteros passim appellant *collegas* suos, *compresbyteros*, *fratres* aut vicissim (6). Quae totidem argumenta sunt perfectae episcoporum et presbyterorum aequalitatis. Ergo.

106. Resp. Ad 1. D. Patres aliqui clerum in duas classes universim distribuunt peculiares ob causas, C. ad exclusionem vel Episcopatus vel Presbyteratus, aut etiam ob istorum identitatem IV. Causae autem, ob quas haec distributio ab illis patribus facta est, repeti possunt 1. ex unitate Sacerdotii; 2. ex eo quod, spectata

(1) Ita Petav. passim, praesertim vero *Dissertat. Ecclesiast.* lib. 1, cap. 1 et 2; et de *eccl. Hierarchia*, lib. 1, cap. 4.

(2) *Origin. et antiquit. christian.* tom. IV, pag. 337 et seqq. monetque ejusmodi episcopos secundo et tertio saeculo *episcopos nationum* fuisse appellatos, qua de re Photius cod. XLVIII. Cfr. etiam Thomassinus, *De vet. et nova eccles. disciplina*, tom. 1, lib. 1, cap. 54.

(3) Ita Clemens Rom. in *I Epist.*

ad Corinth. n. seu cap. 42; s. Polycarpus in *Epist. ad Philipp.* Justinus *Apol.* 1; Clemens Alex. *Strom.* lib. VII; Cyprianus, *Epist.* LXII: Hilarius, *In Ps. cxxiv*, alique apud Witassium et Nat. Alex. locis cit.

(4) Ut rursum Clem. Rom. in *I ad Cor.* cap. 1; Papias, apud Euseb. loc. cit. Irenaeus, lib. III, cap. 2 ibid.

(5) Ut Ignatius in *Epist. ad Magnes.* cap. 3.

(6) Cfr. apud citt. auctores.

illius aetatis ecclesiasticae infantia, alicubi soli episcopi cum diaconis, aut presbyteri cum diaconis ecclesias regerent; 3. ex communione nominis juxta dicta. Haec autem majus robur acquirunt, si primo observetur, eosdem patres saepe alibi, saepe etiam in iisdem quae objiciuntur locis, presbyteros vel episcopos commemorasse (1); si observetur praeterea, Polycarpum, Justinum, Clementem Alex., Cyprianum, Hilarium, quos nobis adversarii opponunt, omnes, si unum excipias Polycarpum, post annum 136. floruisse; postquam scilicet, fatente ipso Blondello, inducta jam fuerat inter episcopos et presbyteros distinctio, ideoque argumentum contra presbyterianos ipsos probare.

107. Ad 2. *D.* Vocant alii presbyteros apostolorum successores, id est, episcopos, *C.* simplices presbyteros, *subd.* in Sacerdotio et sacerdotalibus officiis, *C.* in Episcopatu *N.*

108. Ad 3. *D.* Vocant nonnulli episcopi Ordinationem *novellam* respectu subjecti, Damae scilicet junioris adhuc Magnesiorum episcopi nuper creati, *C.* respectu Ordinationis episcopalis *N.* ut ex ipsa epistolae, quam s. Ignatius ad Magnesianos scripsit, lectione patet (2).

109. Ad 4. *D.* Alii vocant presbyteros *collegas*, *compresbyteros*, *fratres*, in Sacerdotio vel in ministerio, ad quod ab episcopis in partem sollicitudinis vocati erant, *C.* in Episcopatu *N.* Alioquin, cum Apostolus in epistola ad Philemonem vocat Archippum, Aristarchum ac

(1) Id aperte constat ex testimoniis in probationibus allatis.

(2) Hinc merito Cotelerius verba s. Ignatii M. *νεωτερον τάξιν* vertit *juvenilem ordinationem*. Integer porro textus hic est: «Sed et vos decet non familiaris ac superbe uti aetate episcopi, sed secundum virtutem Dei Patris omnem impertiri

illi reverentiam; quemadmodum novi sanctos facere presbyteros (en distinctionem inter episcopum et presbyteros), non respicientes ad apparentem juvenilem ordinationem; sed ut prudentes in Deo credentes ipsi; non ipsi autem, sed Patri Jesu Christi, omnium episcopo.»

Demam *coadjutores*, *cooperatores* et *commilitones* suos, ac fideles generatim omnes dicit *fratres* suos, sicut et et Christus apostolos *amicos* et *fratres* vocavit, omnes fideles, etiam laici, Apostolo, imo et Christo aequales forent; quod nemo dixerit (1).

110. Inst. S. Hieronymus perfectam ejusmodi episcoporum et presbyterorum aequalitatem ex professo propugnat. Etenim ipse passim docet, eundem esse episcopum et presbyterum, praesertim vero in *Commentariis in epist. ad Titum*, ubi scribit: *Idem est ergo presbyter qui et episcopus, et antequam diaboli instinctu studia in religione fierent, et diceretur in populis: Ego sum Pauli, ego Apollo, ego autem Cephae*, 2. *communi presbyterorum consilio ecclesiae gubernabantur. Postquam vero unusquisque eos, quos baptizaverat, suos putabat esse, non Christi*, 3. *in toto orbe decretum est, ut unus de presbyteris electus superponeretur ceteris, ad quem omnis ecclesiae cura pertineret, et schismatum semina tollerentur* (2). Quapropter ibidem 4. monet episcopos, ut *noverint se magis consuetudine, quam dispositionis dominicae veritate, presbyteris esse majores, et in communi debere ecclesiam regere* (3). Quod et confirmat in *Epist. ad Evangelium*, in qua congestis Scripturarum testimoniis, ut suadeat eundem esse presbyterum ac episcopum, 5. pergit: *Nam et Alexandriae, a Marco Evangelista usque ad Heraclam et Dionysium episcopos, presbyteri semper unum ex se electum, in excelsiori gradu collocatum, episcopum nominabant, quomodo*

(1) Optime s. Joan. Chrysostomus, *Hom. cit. in cap. 1 ad Philip.* « Antiquitus, inquit, ipsi etiam presbyteri vocabantur episcopi et diaconi Christi, et episcopi presbyteri. Quocirca vel hodie multi episcopi ita scribunt: compresbytero et condia-

cono. Procedente vero tempore proprium cuique distributum est nomen, ut hic quidem episcopus, ille vero presbyter appelletur. » Cfr. Nat. Alex. diss. cit. § 27.

(2) *Comm. in cap. 1, v. 5.*

(3) *Ibid.*

si exercitus imperatorem faciat, aut diaconi eligant de se, quem industrium noverint et archidiaconum vocent. 6. *Quid enim facit, excepta Ordinatione, episcopus, quod presbyter non faciat* (1)? Quae quidem omnia aperta sunt adeo, ut commentario non indigeant. 7. Merito idcirco Blondellus adversus catholicos apologiam scripsit tanti Doctoris. Ergo.

III. Resp. *Neg. ant.* Nemo enim fortasse ex veteribus, si omnia rite perpendas, heterodoxis adversatur magis quam Hieronymus. Ille siquidem dignitatis et potestatis praestantiam in episcopis super presbyteros agnoscit, qui episcopos vocat successores apostolorum, ceteros vero secundi ordinis sacerdotes in LXX discipulorum locum successisse affirmat; qui vituperat eosque in portu naufragium facere ait, quicumque docent, nihil inter episcopum et presbyterum interesse. Atqui primum saepe constituit Hieronymus, ac praesertim in *Epistola ad Fabiolam* (2), alterum vero in libro adversus Joannem Hierosolymitanum episcopum (3). Rursus, qui negat, in una ecclesia plures episcopos fuisse; qui solis episcopis jus facit Ordinationis; qui eodem discrimine ait sacerdotibus episcopos antecellere, quo Aaron inter filios eminebat, imo quo Moyses populo Israel praestabat, is profecto episcopos a sacerdotibus gradu et auctoritate, et quidem jure divino, secernit. Atqui quatuor

(1) *Epist.* cVLVI, n. 1, edit. Valars.

(2) *Epist.* LXXVIII. edit. cit. Ubi agens de Mansioni sexta Israelitarum in deserto in Elim, exponit, nomine XII fontium significari duodecim apostolos, et per LXX palmas LXX discipulos, scribens: «Nec dubium, quin de duodecim apostolis sermo sit, de quorum fontibus derivatae aquae totius mundi siccitatem rigant. Juxta has aquas septuaginta creverunt palmae, quos et ipsos secundi ordinis sacerdotes

intelligimus praeceptores.» In *Epistola* vero *XXI ad Marcellam*. edit. cit. n. 3: «Apud nos, scribit, Apostolorum locum episcopi tenent.» Et alibi passim, ut in *Comment. in cap. 1 Michaeae*, in *Epist. ad Heliodorum*, etc.

(3) N. 37. «Nihil interest, scribit, inter presbyterum et episcopum; eadem dignitas mittentis (episcopi) et missi (presbyteri); hoc satis imperite; in portu, ut dicitur, naufragium.» Opp. edit. Valars. tom. II, col. 447.

haec docet Hieronymus in eadem illa ad Evangelium epistola, ex qua potissimum sibi Hieronymum adversarii vindicant, et suum esse confirmant. Ergo.

112. Ad 1. itaque prob. *D.* Docet Hieronymus, eundem esse episcopum et presbyterum nomine, *C. re N.* Quod patet ex probationibus ipsis, quas adducit, nisi praeterea dicere velimus, ipsum alludere ad illa ecclesiae incunabula, in quibus juxta Petavium aliosque doctos viros paulo ante commemoratos, utraque dignitas in unam eandemque personam concurrebat.

113. Ad 2. *D.* Communi presbyterorum ecclesiae gubernabantur *consilio*; *C. potestate* seu auctoritate *N.* Nisi dicamus, presbyterorum nomine eos a s. Doctore designari, qui praeterea dignitate episcopali pollebant juxta allatam animadversionem.

114. Ad 3. *D.* In toto orbo decretum est, ut unus de presbyteris electis superponeretur ceteris eo tempore, quo, ut diximus, utraque potestas uni eidemque personae adhuc conferebatur, *C. post id temporis N.* Id enim, auctore ipso Hieronymo, contigit, cum dictum est: *Ego sum Pauli*, etc. anno scilicet Christi 55. id est, longe ante epocham a Blondello assignatam, ante annum scilicet 136. in qua juxta ipsum episcoporum distinctio a presbyteris induci coepit. Ex occasione porro schismatis Corinthiaci altera potestas ab altera divulsa est, ac sua unicuique collata, ratione diversae Ordinationis (1).

115. Ad 4. *D.* Quoad regiminis ecclesiastici formam et exercitium, *C. quoad jus ipsum regiminis N.* Ut patet ex verbis immediate sequentibus: *Imitantes Moysen, qui; cum haberet in potestate solus praeesse populo Israel, LXX. elegit, cum quibus populum judicaret* (2). Jam vero, si Mosis instar possunt episcopi soli per se

(1) Cfr. Petav. locis cit.

Tom. VIII.

(2) Loc. cit. col. 666.

ecclesiam regere, tantum abest ut episcopos Hieronymus adaequet cum presbyteris, ut eos his superiores in regenda ecclesia et jure quidem et lege divina apertissime faciat.

116. Ad 5. *D.* Quoad electionem et electionis modum ecclesiae Alexandrinae proprium, non exclusa legitima consecratione, *C.* ad hujus legitimae consecrationis exclusionem *N.* De sola enim electione episcopi ejusque suffectione immediata in locum episcopi defuncti loquitur s. Hieronymus. Haec autem electio ex solo presbyterorum collegio fieri consueverat ad turbas vitandas, et ab ipsis presbyteris, secus ac consuetudo obtinebat in aliis ecclesiis per eam aetalem. Porro episcopus electus et episcopi appellationem et jurisdictionem statim ab electione adipiscebatur, deinde statuto tempore consecrabatur, ut ex certissimis documentis constat, quae collegit Wiltasse (1). Atque ex his etiam solutio patet difficultatis, quae petitur ex duplici similitudine a s. Doctore desumpta ex militibus, qui eligunt imperatorem, et ex diaconis, qui sibi praeficiunt archidiaconum. Referuntur enim hae similitudines ad electionis modum (2).

117. Ad 6. Resp. 1. Ergo saltem Ordinatio, qua praecipue juxta s. Hieronymum episcopi praestant presbyteris, excipienda est ab hae aequalitate.

118. Resp. 2. *D.* Quod presbyter non faciat, id est, *facere non possit* ex delegatione episcopi vel summi Pontificis, *C.* jure suo *N.* Ut patet ex ipso s. Hieronymo, qui id aperte fatetur (3).

119. Ad 7. Resp. Nannisi per summam injuriam

(1) *De Ord.* part. II, q. 2, art. 2, ad 5 inst. Cfr. etiam Nat. Alex. diss. cit. § 24.

(2) Cfr. Petav. *De eccles. Hierarch.* lib. I cap. 9.

(3) *Dial. adv. Lucifer.* n. 9, ubi scribit s. Doctor: « Ecclesiae salus in summi Sacerdotis dignitate pen-

det; cui si non exors quaedam et ab omnibus eminens detur potestas, tot in ecclesiis efficientur schismata, quot Sacerdotes. Inde venit, ut sine chrismate et episcopi jussione neque presbyter neque diaconus jus habeant baptizandi. »

Blondellum apologiam tanti Doctoris texuisse, qui profecto haeretico ejusmodi defensore non eget; praesertim cum, quae paulo asperius minusque limata, ex animi fervore et disputationis impetu, adversus Flacidium diaconum ipse scripserat, modeste corrigat atque alibi emolliat. Sane apertissime sententiam suam declaravit Hieronymus, dum, catholicae doctrinae summam complectens, gravissimis verbis epistolam suam ad Evangelum absolvit: *Et ut sciamus traditiones apostolicas sumptas de Vet. Test. quod Aaron et filii ejus atque Levitae in Templo fuerunt, hoc sibi Episcopi et Presbyteri et Diaconi vindicent in Ecclesia*. Quis porro neget, Aaron divino jure sacerdotibus praecehluisse? Similiter ergo de episcopis statuendum est, auctore Hieronymo. Sensit vero argumenti vim Blondellus, qui cum ad hunc nodum pervenisset, alio distulit ejus solutionem, quam nunquam dedit; sensit Salmasius qui propterea cum presbyterianorum causam sub ementito Wallonis Messalini nomine peroraret, eo confugit, ut scriberet, hujus nodi dissolutionem a Salmasio expectandam esse (quasi vero alius esset larvatus ille Messalinus, alius autem Claudius ipse Salmasius), adhuc illam expectamus (1). Quae cum ita sint, necesse non est aut eximium doctrina et sanctitate virum aëriani dogmatis insimulare, uti fecit Michaël Medina (2), aut gratis cum Cellotio asserere, objecta ejus loca ab haereticis fuisse vitata (3).

(1) Cfr. Witasse, loc. cit.

(2) *De sacrorum hominum origine et eorum continentia*, lib. 1, cap. 5, qui praeterea eandem labem Ambrosio, Chrysostomo, Augustino, Theodoro, Primasio et Sedulio adspersit; hinc graviter vapulat a Petavio.

(3) *De Hierarchia eccles.* cap. 15. Durandus vero in 4, dist. 14, q. 35; Alphonsus a Castro, lib. *Ado. hae-*

res. verbo *Episcopus*; Domin. Soto in 4, dist. 24, art. 1; Vasquez, disp. 140, alique arbitrantur Hieronymum quidem admisisse magnum episcopos inter et presbyteros discrimen, illudque optimis de causis institutum; putasse tamen, id humano dumtaxat jure, id est, ecclesiastico, fuisse inductum. Quod pariter probabile existimat Scotus in 4, dist. 5. In hoc porro s. Doctor juxta

120. Et haec ad s. Hieronymum vindicandum sufficiant. Ad cetera autem ex sanctis patribus et scriptoribus ecclesiasticis argumenta deducta dissolvenda, tria haec prae oculis habenda sunt : 1. eos, qui Sacerdotii gradum supremum dixerunt, vel unam episcopi et presbyteri affirmarunt esse ordinationem, respectum habuisse ad Sacerdotium, prout refertur ad potestatem conficiendi corpus Christi, qua utique nulla excelsior datur; 2. saepe antiquos patres atque scriptores de Sacerdotio in genere loqui, cujus, ut vidimus, bipartitus est gradus; alter quo potestas tribuitur conficiendae eucharistiae, alter quo auctoritas conceditur illos consecrandi, qui eucharistiam conficiunt; 3. denique inter eos, qui nobis obijciuntur, multos esse scriptores obscuros, ignotos, saepe in errorem abreptos; adeoque nullius auctoritatis, cujusmodi sunt Ambrosiaster (1), Auctor quaestionum in Novum et Vetus Testamentum (2), atque etiam Eutychius patriarcha Alexandrinus (3), quem latinum fecit Seldenus; quem tamen linguarum orientalium pene rudem in Eutychii testimonio interpretando turpissime lapsum esse animadvertit Renaudotius (4).

hīs auctores longe distat ab errore Aërii et wicleffitarum. Cfr. quae superius retulimus ex card. Pallavicini. Ceterum cfr. card. Baronius ad annum LVIII, a. num. 1 ad 14, qui copiosissime de hoc agit argumento, ac s. Hieronymum egregie ab omni vindicavit calumnia.

(1) *Comment. in cap. iv Epist. ad Ephes. item in cap. 3 Epist. 1 ad Timoth.* ad calcem opp. s. Ambrosii.

(2) *Quaest. ci*, in append. ad tom. III opp. s. Augustini. Auctor harum quaestionum a Blondello idem censetur ac auctor oit. commentariorum in epist. s. Pauli nempe Hilarius Sardus.

(3) In *Chronico seu lib. de origine eccl. Alexandr.* arabice conscripto.

(4) *De la perpétuité de la foi*, tom. V, liv. V, ch. 10, ubi loquens de Eutychii historia scribit; « C'est un paradoxe que Selden entreprit de soutenir pendant les troubles d'Angleterre en faveur du parti presbytérien, dont il était un des principaux acteurs. Il n'avait aucune preuve que celle qu'il prétendit tirer d'un passage d'Eutychius, patriarche d'Alexandrie, qui n'était pas alors imprimé, et qu'il n'entendait pas, rapportant à l'ordination ce qui avait rapport à l'élection du patriarche. C'est ce qu'Abraham Echellensis a prouvé très-clairement dans le livre qui a pour titre *Eutychius vindicatus*, auquel les protestants n'ont fait de réponse solide. » Cfr. etiam idem auctor in *Histor. Patriarch. Alexandr.* Sollerius,

CAPUT IV.

DE SACRAE ORDINATIONIS MATERIA, FORMA, SUBJECTO
ET MINISTRO

121. Ut ea, qua par est, perspicuitate de singulis, quae hoc capite complexi sumus, agamus, diligenter in primis quae in controversiam a theologis vocantur, ab iis quae catholicam doctrinam vel fidem attingunt, secernamus oportet.

122. I. Cum nomen Ordinationis late pateat, omnesque tam hierarchicos quam inferiores ordines completatur, diversa proinde ratione de materia et forma Ordinum hierarchicorum a materia et forma inferiorum Ordinum disserendum est. Etenim circa inferiores hos Ordines unanimis theologorum sententia est, illorum materiam apud Latinos esse instrumentorum traditionem seu porrectionem, formam vero orationem seu verba, quae in ea instrumentorum porrectione proferuntur; apud Graecos vero manuum impositionem cum oratione annexa.

123. Sed magna lis viget circa materiam et formam essentialem Ordinum hierarchicorum. Veteres enim scholastici fere omnes non ambigunt, eam in instrumentorum pariter porrectione et comitantibus eam verbis constituendam esse; at, postquam sanior critica rimas omnes antiquitatis perscrutata est, communior jam evasit sententia, quae in sola manuum impositione et oratione sitam esse materiam et formam horum ordinum tuetur.

124. Sane pro hac pugnant 1. Scripturarum testimonia, quae adduximus ad adstruendam sacramenti Or-

Acta Sanct. tom. vⁱ, mens. Junii, ubi de Patriarchis Alexandrinis; Morinus, *De sacris Ordination.* part. III, exercit. VII, cap. 7, et Mamachius, *Origin. et antiquit.*

christian. tom. IV, pag. 508 et seqq. Petavius *de eccl. Hier.* lib. I, cap. 13, § 19, monet, ab hoc auctore lectorem satis credulum requiri.

dinis veritatem ; 2. pugnant ritualia omnia et sacramentaria ante nongentos ad minimum annos conscripta , magna diligentia a Menardo (1) , Martenio (2) et Morino (3) perquisita et prolata ; 3. pugnant Constitutiones apostolicae (4) , concilium Carthaginense IV. (5) , Nicaenum I. (6) , Antiochenum celebratum anno 341. (7) , Ancyranum (8) , aliaque permulta antiquioris ecclesiae monumenta , in quibus de instrumentorum porrectione nec verbum occurrit ; imo concilium Carthag. can. V. in eo constituit discrimen subdiaconatum inter et hierarchicos Ordines , quod isti manuum impositione , ille instrumentorum traditione conferrentur (9). 4. Pugnant antiqui patres , qui , de ordinatione loquentes , non aliam materiam memorant quam manuum impositionem , imo nec Isidorus , qui VII. (10) , nec Alcuinus , qui VIII. (11) , nec Amalarius (12) , neque Rabanus Maurus (13) , neque Walafridus Strabo (14) , qui IX seculo de ritibus con-

(1) *In notis et observatt. in librum sacramentorum s. Gregorii Papae*, edit. Maur. tom. III, nota 757.

(2) Op. et loc. cit. cap. 8, art. 9 et art. 11.

(3) Op. cit. tota parte II.

(4) Lib. VIII, cap. 16, ubi inter cetera haec leguntur : Διατάσσομαι ὑμῖν τοῖς ἐπισκόποις Πρεσβύτερον χειροτῶν , ὃ ἱπίσκοπε , τὰ χεῖρά ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐπιτίθει αὐτός. « Constituo vobis episcopis : Cum presbyterum ordinas , episcopo , manum super caput ejus ipse impone. » Eadem fere occurrunt cap. 17, ubi agitur de Ordinatione diaconorum.

(5) Can. III.

(6) Can. XIX.

(7) Can. X.

(8) Can. IX, ex versione Dionysii Exigui, aut X ex versione Isidori.

(9) En canonis verba : « Subdiaconus cum ordinatur , quia manus impositionem non accipit , patenam de episcopi manu accipiat vacuum et calicem vacuum. » Quibus verbis excluditur Arcudii aliorumque opi-

nio , qui censent , manuum impositionem in instrumentorum porrectione contineri , ut omittam exinde sequi , etiam Ordines minores conferri pariter manuum impositione , qui et in illorum collatione , dum episcopus porrigit instrumenta , manus imponit. Id ipsum dic de collatione baptismi , extremac unctionis , etc.

(10) *De officiis* , lib. II, cap. 5.

(11) Lib. *De divinis officiis* , cap. 34 et seqq.

(12) *De ecclesiast. officiis* , lib. II, cap. 12 et seqq. Extat in *Biblioth. Patr. De la Bigne* , Colon. Agripp. 1618 , tom. IX.

(13) *De institut. Clericorum* , lib. I, a cap. 5 ad 9.

(14) *De Rebus ecclesiast.* cap. 24 et seqq. Horum scriptorum collectionem exhibet Melchior Hittorpius , *De catholicae ecclesiae divinis officiis ac ministeriis varii vetustorum fere omnium ecclesiae patrum et scriptorum libri* vol. I, in fol. Coloniae 1568 , iterum Romae 1591.

ferendi sacros Ordines ex instituto pertractarunt, instrumentorum porrectionis meminerunt. 5. Denique pugnant pro eadem sententia omnes orientales ecclesiae; Graeci enim, Syri, Aegyptii, Maronitae, etc. nunquam aliam agnoverunt vel agnoscunt praeter hanc unam manuum impositionem. Quod si in sola manuum impositione essentialis et adaequata materia Ordinationis constituenda est, jam prono alveo fluit, formam pariter essentialem et adaequatam constituendam esse in oratione, quae eam comitatur; adeoque, quod pariter exinde sequitur, respectu Sacerdotii secundam praecise manuum impositionem esse materiam essentialem; prima enim nulla verborum forma determinatur; tertia vero, praeterquam quod iis adhibetur, qui jam cum episcopo eucharistiam consecrarunt, apud Graecos et Orientales in usu plane non est, prout nec apud Latinos ante seculum XIII, ut ex vetustis monumentis evincunt Martenius (1) et Morinus (2). Ex his propterea etiam sequitur, antiquitus in Ordinatione non adhibitam fuisse illam formulam: *Accipe Spiritum Sanctum*, qua passim scholastici, quos plures etiam recentiores theologi secuti sunt, tradunt conferri potestatem in Corpus Christi mysticum seu potestatem remittendi peccata.

125. Qui tuentur manuum impositionem esse essentia-

(1) Loc. cit. art. 9, § 12, ubi haec scribit: «Praeter hanc manuum impositionem, aliam describit editum Pontificale Romanum ab episcopo post communionem faciendam haec proferente verba: *Accipite Spiritum Sanctum, quorum*, etc. quae quidem ita essentialis Ordinationi presbyterorum videtur nonnullis scholasticis, ea ut omissa, perfecti dici nequeant presbyteri; nam, etsi jam acceperint potestatem offerendi Sacrificii, necdum tamen acceperunt dimittendi peccata. Verum toto aberrare coelo inficias nullus ierit, qui

antiquos Ordinationum sacrarum ritus vel levi perlustrarit oculo; utpote qui nullam prorsus illius mentionem fecerint.» Quod deinde fuse prosequitur. Eadem ferme habet Hugo Menardus, loc. cit. n. 757, circa finem. Non inde tamen sequitur, frustra ab episcopo proferri verba illa: *Accipe Spiritum S.*, siquidem declarant magis ac magis potestatem a sacerdote in essentiali manuum impositione acceptam, ut adnotat Morinus, loco mox citando.

(2) Op. cit. *Exercit.* VIII, cap. 5.

lem et adaequatam materiam Ordinationis hierarchicae, docent, instrumentorum porrectionem processu temporis ab ecclesia Latina fuisse adscitam ad maiorem declarationem potestatis, quae per manuum impositionem confertur (1).

126. Praecipuum fundamentum illorum theologorum, qui adhuc adstruunt, materiam essentialem Ordinationis vel esse solam traditionem instrumentorum vel saltem partialem, est decretum Eugenii IV. pro instructione Armenorum, ubi ait: *Sextum Sacramentum est Ordinis, cujus materia est illud, per cujus traditionem congeritur Ordo; sicut Presbyteratus traditur per calicis cum vino et patenae cum pane porrectionem* (2). Ast, nisi velimus in absurda incidere, admitti debet responsio Bellarmini aliorumque, qui dicunt, scopum summi Pontificis fuisse inducendi Armenos ad uniformitatem cum ecclesia Romana in collatione Ordinum, ideoque hanc solam recensuisse, quam Armeni non adhibebant (3).

(1) Sane veteres, qui primi locuti sunt de instrumentorum porrectione, hanc explicationem suppeditant, ita ex. gr. Hugo Victorinus, *De sacrament.* lib. II, part. III, cap. 12, scribit: « Accipiunt calicem cum vino et patenam cum hostiis de manu episcopi, quatenus his instrumentis potestatem se accepisse agnoscant placabiles Deo hostias offerendi. » Et Petrus Lombardus, lib. IV, dist. 24: « Accipiunt etiam, inquit, calicem cum hostiis, ut per hoc sciant, se accepisse potestatem placabiles Deo hostias offerendi. » Eadem habet Durandus, lib. II *Rationalis*, cap. 10 et seqq. Ex quibus infert Martenius, loc. cit. § 17, verba, quae proferuntur ab episcopo in traditione calicis et patenae: « Accipe potestatem offerendi sacrificium Deo Missasque celebrare, » etc. non pertinere ad essentiam, sed ad ma-

rem collatae potestatis declarationem, praesertim cum incognita illa formula videatur omni ecclesiae an- nis minimum nongentis.

(2) Apud Harduin. *Acta Conc.* tom. IX, col. 440.

(3) Jam alias monuimus, quae retulit Eugenius IV in Instruct. Armenorum, desumpta esse ad verbum ex opusculo v. s. Thomae, *De Sacramentis*. Ceterum cum pleraque allata documenta non ex sola ecclesia orientali et ex orientalibus scriptoribus, verum etiam ex ecclesia et scriptoribus Latinis desumpta sint, exinde refellitur Harduini sententia, qui censuit, aliam materiam pro sacris Ordinationibus s. Paulum Orientalibus, aliam s. Petrum Occidentalibus tradidisse; tum etiam illorum placitum excluditur, qui vellent materiam adaequatam pro Graecis esse solam manuum impositionem, pro Latinis praeterea esse

127. At haec quidem disseruimus, spectantes quaestionem hanc in abstracto, ut dicitur, seu speculative; ceterum cum in praxi tutior pars in administratione sacramentorum teneri debeat, ac optimae notae theologi diversas sententias tueantur, hinc absque piaculo, alterutra non posset omitti scilicet aut manuum impositio aut instrumentorum porrectio, ex quibus juxta plures theologos in ecclesia Latina materia totalis et adaequata sacrae Ordinationis coalescit. Quod si traditio instrumentorum omissa esset, deberet omnino suppleri, imo tota esset sub conditione Ordinatio iteranda, prout a sacra Congregatione sancitum est, apud Benedictum XIV., *De Synodo* (1).

128. II. De subjecto Ordinationis pauca a nobis dicenda sunt. Ratum quique et exploratum est apud omnes, ad valorem Ordinationis 1. requiri masculinum sexum. Ecclesia enim semper execrata est marcosianos, montanistas et collyridianos sacram ordinationem mulieribus conferentes. Nunquam aut in lege naturae aut in lege Mosaica femina ulla sacris altaribus admota est; nec Christus neque apostoli vel ipsam Deiparam Virginem Sacerdotio exornarunt. Imo apostolus Paulus, I. ad Cor. XIV. 34. praecipit, ut mulieres in ecclesiis taceant, nec iis docere permittit, nec dominari in virum, sed in silentio esse.

129. Nec refert, passim in monumentis ecclesiasticis recenseri diaconissas, presbyteras aut episcopas; nec magni praeterea faciendum est, quod aliqui addunt, non repugnare mulieribus politicum regimen; vel ab-

instrumentorum traditionem. Qui enim ita censent, parum se versatos ostendunt in antiquitatis monumentis. Licet vero in Ordine Romano et Rom. Pontificali instrumentorum porrectio praescribatur in collatione ordinum hierarchicorum, attamen

cum vetustiora documenta eam non habeant, imo, ut vidimus, excludant, ambigendum non est, progressu temporis illam fuisse adjectam.

(1) Lib. VIII, cap. 10, § 13.

batissas praeesse mulieribus; vel denique ethnicos indiscriminatim mulieres aequae ac viros ad aras admisisse. Etenim diaconissarum inauguratio, ut vidimus, nullam relationem ad Sacerdotium habebat; presbyterae vero aut episcopae non erant nisi uxores presbyterorum vel episcoporum, quas isti ante Ordinationem duxerant. Ad id vero, quod adjicitur de regimine politico, reponimus, aliam esse rationem regiminis politici, aliam ecclesiastici longe sublimioris a Christo instituti. Quod vero spectat ad abbatissas, dicimus, illarum potestatem non esse verae jurisdictionis, quae videlicet ex auctoritate clavium descendat ecclesiae concessa, sed earum munus ad vigilantiam referri, ad curam quamdam domesticam, maternam et oeconomicam. Quod si ethnici ad aras admittebant etiam mulieres, ex insanis ethnicorum ritibus perperam colligitur, etiam admitti eas posse in religione christiana, cum id unice a Christi voluntate pendeat. Et haec dicta sufficiant adversus mulierosos sive veteres sive recentiores haereticos.

130. Exploratum pariter est 2. apud omnes, solum baptizatum idoneum esse Ordinationis subjectum; hinc non est cur pluribus id confirmare nitamur. Baptisma enim est omnium sacramentorum fundamentum et totius spiritualis vitae janua. Nullum denique dubium est, quin ad valorem Ordinationis in adultis requiratur consensus, ita ut nulla saepius ac irrita a Romanis Pontificibus declarata sit Ordinatio obluctanti ac invito collata. Si quae porro monumenta ecclesiastica contrarium suadere videntur, explicari debent de reluctantia quadam animi, non autem de omnimoda et absoluta (1).

(1) Haec enim antiquitus invaluerat consuetudo, ut passim insignes monachi aut in populo coelibes ad clericatum raperentur, et inviti ac reclamantes ab episcopis consecrarentur, dum Diaconi eos firmiter

tenerent, interdum etiam os comprimerent, ne reclamarent. Sic enim olim factum fuit s. Epiphania, germano fratri s. Hieronymi, Pauliniano, s. Paulino, s. Augustino, aliisque multis. Cfr. Lupus, *dis.*

131. Et haec quidem requiruntur, ut valida sit ordinatio; ut vero sit praeterea legitima, plures aliae conditiones requiruntur, de quibus consuli possunt canonistae ac theologi, qui morales tradunt institutiones.

132. III. Reliquum est, ut nonnulla attingamus de ministro Ordinationis. Hic potest esse vel ordinarius vel extraordinarius sive ex delegatione, rursum vel legitimus est vel illegitimus.

133. Totius sacrae Ordinationis, quae nempe omnes omnino Ordines complectatur sive majores sive minores, ministrum ordinarium ac proprium esse solum episcopum, ut ex dicendis constabit, de fide est. Tota igitur quaestio versatur circa ministrum extraordinarium, utrum scilicet possit presbyter ex concessione seu delegatione Romani Pontificis Ordines conferre.

134. Nunc inter omnes catholicos theologos convenit, posse presbyterum a Romano Pontifice delegari ad Ordines minores ac Subdiaconatum conferendos (1); quod vero spectat ad Ordines hierarchicos una jam pariter sententia est theologorum, hos conferri non posse nisi a solo episcopo. Si qui fuerunt ex veteribus scholasticis et canonistis qui docuerint, posse Romanum Pontificem delegare presbyterum ad inaugurandos diaconos et presbyteros (2), jamdiu istorum paucorum sententia obsoleta

cit. *De latinorum continentia*, cap. 1, nec non Morinus, op. cit. part. III, exercit. XI, cap. 2, qui longe plura alia exempla profert.

(1) Cfr. Benedictus XIV, *De synodo*, lib. II, cap. 11, § 19. Cfr. etiam Marten. op. et loc. cit. cap. 8, art. 5, § 1.

(2) Ita censuerunt auctores Glossae in can. *Manus quoque impositionis*, De consecr. dist. 5. Innocentius IV, in caput *Quinto*, de consuetudine, qui eandem sententiam tribuit etiam Sylvestro antiquo canonistae: « Sylvester, inquiens,

dixit, quod ex delegatione Domini Papae, et adminiculo sacramenti habiti, quilibet clericus potest quidquid habet ipse conferre. » Item Angelus de Clavasio in *Summa*, nec non Hugo et Hugolinus antiqui canonistae, aliique pauci apud Morinum exercit. IV, cap. 3. Hinc Natalis Alex. diss. XLIV, in append. de chorepiscopis scribit: « Non improbabile visum est doctis quibusdam viris, simplices sacerdotes Summi Pontificis delegatione posse alios ordinare. » Recensitis deinde hujus sententiae patronis, quos nomina-

est, nec ullum patronum jam sibi vindicat, adeo ut non opus sit pluribus eam refellere. Ad Diaconatum enim quod attinet, de quo potissime controversia viguit, qui tenuerunt, eum posse ex delegatione Romani Pontificis a presbytero conferri, innituntur, tanquam fundamento praecipuo, privilegio abbatibus Cisterciensibus ab Innocentio VIII. concesso, ut possent monachis sibi subjectis, praeter minores Ordines et Subdiaconatum etiam Diaconatum conferre (1). Verum plerique negant ejusmodi privilegium unquam fuisse concessum; plures vero non immerito suspicantur, diploma pontificium depravatum fuisse; cum nutet propterea singulare ac fortasse unicum fundamentum hujus sententiae, nutat sententia ipsa eidem innixa.

135. Et haec quidem de Ordinationis ministro ordinario et extraordinario. Si sermo sit de ministro legitimo et illegitimo, haud exigua existit disceptatio inter doctos et eruditos viros. Legitimus porro mi-

vimus, ac praeterea Bernardo in 2. Decretalium, Guilielmo Altisiodorensi, Petro Aureleo, Nicolao de Orbellis, et ex recentioribus Vasquezio, Praeposito, Maratio, qui eam probabilem autumant, merito concludit: « Haec tamen sententia, quae traditioni repugnat, sequenda non est. »

(1) Haec sunt verba privilegit, ut fertur, dati ab Innocentio VIII, anno 1489, v Idus April., Abbati Cisterciensi et quatuor primis sui ordinis coabbatibus: « Ac ne monachi dicti Ordinis, pro suscipiendis subdiaconatus et diaconatus Ordinibus, extra claustrum discurre cogantur, tibi et successoribus tuis, ut quibuscumque dicti Ordinis monachis, aliis vero quatuor abbatibus praefatis ac eorum successoribus, ut suorum monasteriorum praedictorum religiosi, quos ad id idoneos repereritis, subdiacona-

tus et diaconatus Ordines hujusmodi alias rite conferre... auctoritate apostolica et ex certa scientia tenore praesentium de speciali dono gratiae indulgemus. » Ita apud Martenium, loc. cit. art. 5, § 1, qui illud diploma pro genuino habet. Verum hic auctor ulterius nimis progreditur pro certo enim sumit, a chorepiscopis omnibus indiscriminatum olim administratos fuisse sacros presbyteratus et diaconatus Ordines. Quod attinet ad auctores, qui censent, posse sacerdotem ex delegatione Romani Pontificis diaconatum conferre, cfr. apud Morinum loc. cit. Henriquez, *Summa, in additionibus ad lib. x, De Ordine*, affirmat, simile privilegium indultum esse praesulibus Franciscanis in India degentibus. Ast cfr. Hallerius, op. cit. ubi de ministro Ordinationis, art. 2, sec. 3; Witasse, *De Ordine*, part. 1, q. 3, art. 2, sect. 3.

nister Ordinationis vocatur ille, qui non modo catholicus est, canonice electus et proprius episcopus, sed cujus praeterea Ordinatio omnibus ecclesiae legibus plane consentit; contra vero illegitimus cui horum vel aliquid deest, vel qui in conferendis Ordinibus easdem ecclesiae leges infringit.

136. Ordinationes ab illegitimo ministro peractas illicitas esse nemo unquam theologorum dubitavit; utrum vero praeterea irritae, inanes ac nullae habendae sint implicatissima olim quaestio fuit, adeo ut Magister sententiarum scribat: *Hanc quaestionem perplexam ac poene insolubilem faciunt Doctorum verba, quae plurimum dissentire videntur* (1); deinde profert quatuor sententias, quin ulli a dhaereat. Monumenta ecclesiastica prope innumera pro utraque sententia, sive affirmante irritas esse cujusmodi Ordinationes, sive negante, stare videntur (2), cum res nondum eliquata esset. Nunc jam a pluribus seculis sola viget s. Thomae doctrina, cui accessit universae ecclesiae suffragium, Ordinationes ab haeticis, schismaticis ac simoniis factas validas omnino esse habendas. Irrito prorsus conatu Hyacinthus Sbaralea post Morinum contrarium suadere tentavit in *Disput. de Sacris pravorum Ordinationibus* (3).

(1) Lib. 4, dist. 25.

(2) Haec expendunt inter ceteros Morinus, exercit. v, cap. 1 et seqq. Christian. Lupus, in diss. *De Simoniae crimine*, cap. 16 et 17 opp. edit. Ven. 1735, tom. iv; Hyacinthus Sbaralea Ord. Min. Conventual. in op. mox citando.

(3) Vol. 1, in-4, Florentiae 1750, quod sub finem cap. 12, nempe postremi suae disputationis, communem theologorum sententiam, quae stat pro valore Ordinationis ab haeticis, simoniis, intrusis etc. factae, vocat inveteratum errorem; his enim verbis disputationem suam absolvit: «Atque haec quidem satis

pro hac de sacris quorundam Ordinationibus disputatione: utinam autem et ad inveteratum errorem extirpandum satis! » Quod nescio an modeste dictum sit. Ceterum non est permiscenda, ut nonnulli incaute faciunt, sententia Morini atque Sbaraleae, ceterorumque qui eis adstant, cum errore donatistarum, waldensium, albigensium, wiclefitarum et hussitarum, qui valorem Baptismi et Ordinis a probitate vel improbitate ministri repetebant; longe enim alio ex fonte haec catholicorum hominum disceptatio promanat.

137. Quod si invalidae censentur Ordinationes anglicanae, non ideo est, quia ab episcopis haereticis et schismaticis conferuntur, sed tum ob defectum successionis episcoporum (1), tum ob vitiatam essentialiter formam (2), prout adversus Courayerum ostenderunt Harduinus (3), Le Quien (4) alique passim.

(1) Tradunt enim scriptores concvi, Matthaeum Parkerum, a quo reliqui episcopi anglicani haeretici originem trahunt, fuisse Londini in diversorio a Joan. Scoraeco episcopo Roffensi inauguratum, una cum tribus aliis, absque legitima materia ac forma. Siquidem Scoraecus super eorum capita impositis sacris Bibliis haec verba tantum adjecit: *Accipite potestatem praedicandi verbum Dei in sua puritate*. Per annos plurimos factum istud, ab oculatis testibus traditum, pro certo habitum est, quin ullus reclamaverit. Postea tamen protestantes eidem opposuerunt Acta Lambethana eruta, ut affirmabant, ex archivio palatii archiepiscopalis Lambethensis, quae exhibent Parkeri aliorumque Ordinationem solemniter factam esse in sacello ejusdem palatii a Guil. Barlowio electo episcopo Cestriensi 17. Dec. 1559. Prodicunt autem primo ejusmodi Acta post medium seculum, nempe anno 1613. Hinc tanquam supposititia aut saltem suspecta catholici scriptores ea non immerito traduxerunt. Haec disceptatio linem suum attingisse videbatur, donec his annis denuo mota est, ex occasione qua doctor Lingard pugnavit pro veritate Actorum Lambethanorum, adversus quem insurrexit Thomas Hodgson. Protestatus tamen est Lingard, se non propterea propugnare voluisse valorem anglicanarum Ordinationem. Cfr. *The Cathol. Magazine*, vol. vi, Febr. 1835, n. 40, pag. 70.

(2) Anglicani sub Eduardo vi anno 1549, abolito Rituali Romano, novum condiderunt; in hoc porro

Ritualis haec forma praescribitur ad consecrandum episcopum. Consecrans minister in primis Deum orat, ut servum suum ad ministerium « Episcopatus vocatum, doctrinae suae veritate instruat, vitae innocentia adornet, eamque largiatur gratiam, ut semper ad Evangelium promulgandum paratus sit. » Deinde, manus ordinando imponens, pergit: « Accipe Spiritum Sanctum, et exaltare memineris gratiam, quae in te est per manus impositionem, » etc. Demum, sacra Biblia porrigens, concludit: « Attende lectioni, exhortationi, serio meditare omnia, quae in hoc libro continentur, » etc. Ex quibus patet, nullam in ejusmodi formula consecrandi, offerendi et ordinandi mentionem occurrere, secus ac universa traditio semper et tenuit et docuit; praeterquam quod per illam doctrinae veritatem et Evangelii promulgationem significant Anglicani doctrinam calvinisticam ac reformatam.

(3) *La défense des Ordinations anglicanes refutée*, vol. 2, Paris 1727.

(4) *Nullité des Ordinations anglicanes*, 2 vol. Paris 1725. Tum in alio opere: *La même nullité de nouveau démontrée contre le P. Courayer*, 1 vol. Paris 1730. Cfr. praeterea Théodoric de s. René, *Justification de l'Eglise Romaine sur la réordination des Anglais Episcopaux*, 2 vol. Paris 1728. Hi quidem adversus Courayerum; hos plures antiquiores praecesserunt, uti Hardinyus, Holivood, Fitz-Simon, etc.

His itaque per partes declaratis, jam accedimus ad propugnandum dogma catholicum de sacrae Ordinationis ministro adversus protestantes.

PROPOSITIO.

Episcopi habent potestatem ordinandi, quae non est illis cum Presbyteris communis

138. De fide est nostra propositio. Eam enim definierunt Tridentini patres, sess. XXIII. can. VII. his verbis: *Si quis dixerit, Episcopos . . . non habere potestatem . . . ordinandi, vel eam, quam habent, illis esse cum Presbyteris communem, anathema sit.* Duas partes habet propositio, quarum altera est episcopos habere potestatem ordinandi, altera vero est illam, quam habent potestatem, non esse illis cum presbyteris communem. Utramque porro simul adstruimus, cum probationes utrique communes sint.

139. Scriptura, traditio, perpetua ecclesiae praxis et omnium antiquarum communionum seu sectarum consensus pro assertionis nostrae veritate ineluctabile prorsus suppeditant argumentum. Christus enim in primis Sacerdos summus apostolos suos sacerdotes instituit. Deinde septem diaconi a multitudine electi a solis apostolis ordinantur, Act. VI. Saulus et Barnabas, ibid. XIV. presbyteros per ecclesias constituunt. Idem praeterea Paulus, I. ad Timoth. IV. et II. ad eundem I. testatur, impositione manuum suarum Timotheum ordinatum fuisse. Denique vero et Timotheo, I. epist. III. et Tito, I. 5. idem Apostolus mandat, quibus debeant imponere manus et Ordines conferre.

140. Non minus certa sunt, quae ex traditione habentur. Constitutiones, Apostolicae nuncupatae, praecipiant, ut episcopus a duobus vel tribus episcopis or-

dinetur, presbyteris vero ab uno tantum episcopo, ut diaconus et reliqui clerici (1). Hinc s. Athanasius accusatorem suum, Ischiram, ideo sacerdotem non fuisse probabat, quia non ab episcopo, sed a simplici sacerdote Collutho ordinatus fuerat (2). Cum propterea Novatus Romanum Episcopatum ambiret, maxime sollicitus erat, Eusebio teste (3), ut episcopos aliquos circumveniret, a quibus episcopalem Ordinationem acciperet. Adeo vel ipsis haereticis tunc temporis, nempe sec. III. persuasum erat, non nisi ab episcopo episcopum institui posse. Quare s. Epiphanius, *Haeres. LXXV*, sic adversus Aërium scribebat: *Ordo siquidem episcoporum ad gignendos patres praecipue pertinet; hujus enim est patrum in ecclesia propagatio; alter (presbyterorum), cum patres non possit, filios ecclesiae lotionis regeneratione producit* (4). Celebre est paulo ante relatum Hieronymi dictum: *Quid facit, excepta ordinatione, episcopus, quod presbyter non faciat? Sola namque Ordinatione*, subdit s. Joan. Chrysostomus, *superiores (episcopi) sunt, atque hinc tantum videntur presbyteris praestare* (5).

141. Ecclesiae perpetua praxis melius colligi non potest quam ex antiquissimis ritualibus libris Graecorum et Latinorum, in quibus constanter solus episcopus exhibetur sacrae Ordinationis minister (6). Eadem rursum ex perpetua ipsius agendi ratione evincitur, ex qua patet, vel dirissimae persecutionis tempore, nunquam

(1) *Constit. Apost.* lib. VIII, cap. 16 et seqq.

(2) Cfr. s. Athanasii *Apologetica contra Arian.* num. 12, opp. edit. Maur. tom. 1, part. 1, pag. 134; nec non *Fragment.* II ex opere hist. s. Hilarii n. 5 et n. 16, ad calcem opp. s. Hilarii Pictav. edit. Maur. tom. II.

(3) *Hist. eccles.* lib. VI, cap. 43.

(4) *Cap. 4.* Ἦν μὲν γὰρ ἱερεῖς πα-

τέρων γεννητικῇ τάξει· πατέρας γὰρ γεννᾷ τῇ ἐκκλησίᾳ· ἡ δὲ πατέρων μὴ δυναμένη γεννᾶν, διὰ τῆς τοῦ λαοῦ τοῦ παλιγγενεσίας τέχνης γεννᾷ.

(5) *Hom. XI in 1 epist. ad Timoth.* n. 1. Τῇ γὰρ χειροτονίᾳ μόνῃ ὑπερβιβήκασιν, καὶ τοῦτω μόνον δοκοῦσι πλεονεχτεῖν τοὺς πρεσβυτέρους.

(6) Cfr. Marten. *De antiquis eccl. ritib.* lib. 1, part. II, art. 11.

a presbytero aut episcopos aut presbyteros aut diaconos initiatos fuisse.

142. Omnes demum Orientis ecclesias, licet e quavis communione, unanimes in hunc articulum consentire, luce clarius evincunt indubia monumenta a Renaudotio collecta (1). Hic praeterea cum narrasset, Ethiopas, diu carentes metropolitano, presbyterum ad episcopalia munia obeunda coëgisse, sapienter addit, ausum hunc uti sacrilegum et omni vi destitutum ab Alexandrinis patriarchis habitum fuisse. At exinde factum est, ut alius apud eos irreperet abusus, evehendi scilicet ad Sacerdotium quo plures possent, nulla adhibita diligentia, ne diu sede metropolitana praesule viduata sacerdotibus destituerentur (2).

DIFFICULTATES

143. Obj. 1. Apostolus, I. ad Timoth. IV. 14: *Noli inquit, negligere gratiam . . . quae data est tibi . . . cum impositione manuum Presbyterii*. Non igitur soli episcopi, sed et presbyteri potestate pollent manus imponendi. 2. Quapropter in conc. Carthag. IV. statutum fuit, ut, *cum presbyter ordinatur, episcopo eum benedicente et manum super eum tenente, etiam omnes presbyteri, qui praesentes sunt, manus suas juxta manum episcopi super caput illius teneant* (3), quod et adhuc servatur. 3. Nec desunt exempla in historia ecclesiastica quod presbyteri alios presbyteros ordinaverint. Concilium enim Ancyranum, anno 314. celebratum, constituit can. XIII. *Vicarius episcoporum, quos Graeci chorepiscopos vocant, non licere vel presbyteros vel diaconos ordinare . . . sine praecepto episcopi* (4).

(1) *Perpétuité de la foi*. tom. v, liv. 5, ch. 8.

(2) *Ibid.* ch. 10.

(3) Can. III, apud Harduin. *Acta*

Conc. tom. I, col. 679.

(4) Ex vers. Isidori, apud Hard. *Acta*, etc. *ibid.* col. 276.

Quod confirmat concilium Antiochenum, celebratum anno 341. can. X. (1). Id ipsum constat ex concilio Meldensi, an. 845. can. LXIV (2), docetque s. Isidorus, *De officiis Ecclesiasticis*, lib. II. cap. 6. et apertissime summus Pontifex Zacharias ad Pipinum scribens: *Chorepiscopi ordinent etiam lectores et subdiaconos atque exorcistas, quibus promotiones istae sufficiant. Nec presbyterum vero nec diaconum audeant ordinare praeter civitatis episcopum, cui ipse cum possessione subjectus est* (3). Jam vero chorepiscopi ex communiori sententia presbyteri tantum erant. Ergo.

144. Resp. Ad 1. *D.* Id est episcopi, *C.* presbyteri seu Presbyterii, *subd.* in Ordinatione passiva, *C.* activa *N.* Jam superius ostendimus, nomina episcopi et presbyteri promiscue ab initio usurpata fuisse: hinc vero sumi ad significandum episcopum, declarat idem Apostolus, dum in II. ad eundem Timotheum testatur, se eum ordinasse. Adnotavimus praeterea, ex Calvini ipsius interpretatione, posse objecta verba de Ordinatione passiva seu de subjecto Ordinationis intelligi.

145. Ad 2. *D.* Impositione manuum ceremoniali, *C.* sacramentali *N.* Nec enim in tali manuum impositione presbyteri formam aliquam pronunciant, sed solus episcopus.

146. Ad 3. *Neg.* Ad allatas vero probatt. reponimus, agi in citatis documentis de illis chorepiscopis, qui character episcopali praediti erant, cujusmodi ex antiquitate plures fuisse novimus (4), quamvis per se chorepiscopatus hunc gradum non exposceret. Nisi enim de solis in episcopali gradu constitutis adducta documenta deberent intelligi, profecto neque s. Epiphanius, neque s. Joannes Chrysostomus, aut s. Hieronymus alique

(1) Ibid. col. 598.

(2) Ibid. tom. IV, col. 1491.

(3) Epist. VII, cap. 1, apud Har-

duin. tom. III, col. 1901.

(4) Cfr. Nat. Alex. dissert. cit.

passim tanta fiducia affirmassent, Ordinationis munus ita episcopis competere, ut hoc solo distinguerentur a presbyteris; neque Aërius siluisset, si de contraria praxi tum constitisset, prout in adversariorum hypothesi debuisset certe constare, cum ea polissimum aetate chorepiscopi florerent tum in orientalibus tum in occidentalibus provinciis.

147. Ne tamen solis conjecturis inniti videamur, placeat id ex ipsis, quae obijciuntur, conciliis confirmare. Concilium enim Ancyranum statuit: *Si qui episcopi ordinati sunt, nec recepti ab illa parochia, in qua fuerant denominati, voluerintque alias occupare parochias et vim praesulibus earum inferre ... eos abjici placuit. Quod si voluerint in Presbyterii ordine, ubi prius fuerant, ut presbyteri residere, non abjiciantur propria dignitate* (1); et conc. Antiochenum: *Qui in vicis vel possessionibus chorepiscopi nominantur, quamvis manus impositionem episcoporum perceperint; et ut episcopi consecrati sint, tamen s. synodo placuit, ut modum proprium recognoscant...nec presbyterum vero nec diaconum audeant ordinare praeter civitatis episcopum* (2).

148. Inst. 1. S. Leo M. ratas habuit Ordinationes a pseudoepiscopis factas (3). 2. Theodoreto et Socrate testibus (4), a conc. Nicaeno facta est potestas presbyteris catholicis *manus imponendi* (προχειριζεσθαι), *et proponendi nomina eorum, qui in clerum eligi meruerint*. 3. Novatus presbyter, prout refert s. Cyprianus, sibi

(1) Can. xvii, ex vers. Dionysii Exigui, apud Harduinum, tom. 1, col. 278.

(2) Ibid. col. 597. Multo minus favent adversariis conc. Meldense, Isidorus et Zacharias, qui locis cit. non modo non tribuunt chorepiscopis facultatem ordinandi diaconos et presbyteros, sed plane contrarium adstruunt. Verba, quae adducuntur

ex Zacharia, sunt concilii Antiocheni, cujus auctoritatem urget s. Pontifex, ut statuat, non competere chorepiscopis ullam ordinandi facultatem.

(3) *Epist.* clxvii, edit. Ballerini, Resp. ad inquisit. 1.

(4) Apud utrumque historicum, lib. 1, cap. 9.

Felicissimum diaconum constituit (1). Cassianus vero narrat, Daniele a b. Paphnutio prius ad Diaconatum ac postea ad Presbyteratum evectum fuisse (2). Ergo.

149. Resp. Ad 1. *D.* Ratas habuit s. Leo Ordinationes factas a pseudo-episcopis, id est, episcopis illegitimis *C.* episcopali dignitate destitutis *N.* Id enim constat ex orationis serie, in qua loquitur de iis episcopis, qui contra ecclesiasticam regulam, *nec a clericis erant electi, nec a plebibus expetiti, nec a provincialibus episcopis cum metropolitani judicio consecrati.*

150. Ad 2. *D.* Facta est a conc. Nicaeno pesbyteris catholicis potestas *manus imponendi*, id est, *eligendi, C.* consecrandi *N.* Sic enim textum Theodoreti vertit ac vertendum ostendit Valesius (3).

151. Ad 3. *D.* Referunt citati auctores, Novatum et Daniele constituisse et promovisse ad Diaconatum et Presbyteratum mediate, *C.* immediate seu per se *N.* Contrarium enim eruitur ex contextu. Idem enim s. Cyprianus, qui scripsit de Novato: *Qui isthic adversus ecclesiam diaconum fecerat*, pergit dicens: *Illic* (Romae) *episcopum fecit*, id est, curavit, ut Novatianus a tribus temulentis episcopis consecraretur, uti novimus ex historia (4). Sic etiam cum Paphnutius perspectam haberet Danielis sanctitatem, ipsum destinavit ad sacros Ordines (5).

(1) *Epist.* XLIX.

(2) *Collat.* IV, cap. 1.

(3) In *Adnotation.* in caput 9, libri 1, *Hist. eccl.* Socratis, ubi aperte ostendit, pluribus adductis locis parallelis, *προχρησισθαι* idem esse quod proponere nomina ordinandorum. Hinc verba synodica conc. Nicaeni sic vertit: « Illi vero, qui, Dei juvante gratia vestrisque precationibus, nullo unquam in schismate deprehensi sunt, sed in catholica et apostolica ecclesia absque labe ulla perseverant, potestatem habeant

eligendi et proponendi nomina eorum, qui in clerum adlegi meruerint. »

(4) Cfr. Euseb. *Hist. eccl.* lib. VI, cap. 43.

(5) Cfr. *Adnotation.* D. Alardi Gazaci, *Ord. Bened.* in loc. cit., qui observat, Cassianum minime scripsisse, quod Paphnutius *ordinaverit*, sed quod ad ordinem seu officium huiusmodi *provocerit*, ordinandum ad episcopos destinando, seu eis commendando vel offerendo, ut solent abbates, et alii praelati

CAPUT V.

DE CAELIBATU ECCLESIASTICO SEU DE CONTINENTIAE LEGE SACRIS
MINISTRIS IMPOSITA

152. Vix dici potest, quo insano furore sacrum caelibatum insectati fuerint sec. XVI. *sacrorum emendatores*, quos vere Deus ultionum Dominus tradidit in desideria cordis eorum et in passiones ignominiae, de quibus propterea Erasmus scripsit: *Omnis tragoedia exit in catastrophem comicam . . . Unde tanta carnis rebellio in his, qui se jactant agi spiritu Christi* (1)? Hac ratione non paucos assecclas seu coenosos homines invenerunt, qui reformationi promovendae operam navarent, quorum hic unicus scopus est et objectum attributionis, sacrilego nempe foedere se conjungere. His veluti auxiliares copiae accessere pseudo-politici ac libertini, qui argumentis undique corrogatis vel ex physica ipsa hominis constitutione, vel a societatis indigentia, vel ex therapeutica, in aciem prodierunt, ut tot miserorum superstitionis mancipiorum, ut ipsi loquuntur, patrocinium susciperent. Nostrarum partium itaque erit, importunum ejusmodi patrocinium repellere, ac vindicare praecipuum hoc catholici cleri decus, ostendendo adversus protestantes istius continentiae legis antiquitatem et aequitatem, contra omnes autem nec juri divino aut naturali neque reipublicae emolumentis legem hanc adversari.

episcopis inferiores, religiosos sibi subjectos ad episcopum cum litteris commendatitiis mittere, quemadmodum s. Benedictus statuit, cap. 6

Regulae.

(1) Epist. ad *Fratr. infer. German.*

PROPOSITIO I.

*Continentiae lex sacris ministris imposita certissimum
habet in antiquissima Ecclesiae traditione funda-
mentum*

153. Talis enim ea lex censenda est, quae fundatur in exemplo apostolorum, in consuetudine ab ipsis apostolicis temporibus universaliter fere recepta, atque in antiquissimis conciliorum ac Pontificum sanctionibus. Ejusmodi porro est lex continentiae sacris ministris imposita.

154. Ac primo quidem eam in exemplo apostolorum fundari, evincunt Tertulliani verba: *Petrum solum invenio maritum per socrum ... Ceteros cum maritos non invenio, aut spadones intelligam necesse est, aut continentes* (1); et clariora etiam s. Hieronymi, dum adversus Jovinianum ac Vigilantium novatorum nostrorum antesignanos scripsit: *Christus virgo, virgo Maria utriusque sexus virginitalis dedicavere principia; Apostoli vel virgines vel post nuptias continentes* (2). Quamobrem vel ab ipsis primis ecclesiae seculis, etsi continentia nondum clericis, saltem in ecclesia universali, imposita fuisset certa aliqua ac declarata lege, consuetudine tamen moribusque jam obtinebat, ut sacris Ordinibus initiati ab uxoribus abstinerent, quas ante Ordinationem duxerant. Testes hujus consuetudinis in ecclesiis orientalibus sunt Origenes (3), Hieronymus (4),

(1) Lib. *De monogam.* cap. 8, edit. Rigalt.

(2) In *Apologetico pro libris contra Jovinian.* seu epist. XLVIII ad Pammachium, n. 21, edit. Valars.

(3) *Homil.* XXIII, in *Num.* n. 3, circa finem, et *Contra Celsum*, lib. III, n. 48, ubi etiam cfr. adnotat. editor. Maurin.

(4) Lib. *Cont. Vigil.* n. 2.

Eusebius (1) et Epiphanius (2); qui praeterea non uno in loco affirmavit, illius consuetudinis originem ab apostolico aevo atque instituto esse repetendam (3).

155. Dixi: *saltem in ecclesia universali* certa aliqua lege nondum clericis continentiam impositam fuisse; quia licet in ecclesia orientali consuetudo ab apostolis usque viguerit, ut citati auctores aliaque monumenta testantur, attamen non desunt exempla presbyterorum et episcoporum in antiqua historia ecclesiastica, qui matrimonio in illis regionibus juncti fuerint ac liberos etiam ex conjugio susceperint (4). In ecclesia tamen latina res aliter se habuit; contendunt enim satis validis innixi fundamentis eruditi viri, b. Petrum apostolum omnes prorsus episcopos, presbyteros et diaconos continentiae legi subjecisse. Loquens enim Tertullianus de clero Africano: *Quanti, inquit, in ecclesiasticis Ordinibus de continentia censentur, qui Deo nubere maluerunt, qui carnis suae honorem* (in primaevum paradisi statum) *restituerunt, quique se jam illius aevi filios dicaverunt, occidentes in se concupiscentiam libidinis, et totum illud quod intra paradisum non potuit admitti* (5)? Vox porro *dicaverunt* aperte hic votum ac professionem significat. Hinc alibi clericos vocat *viros virgines ac voluntarios spadones* (6). Cum vero ipsemet Tertullianus in majorem Carthaginensis ecclesiae clerum cooptatus fuisset, se a conjuge separavit (7). Volens propterea Aurelius Africanus dioeceseos Primas pristinam in episcopis, presbyteris et diaconis castitatem restituere

(1) *Demonstrat. evangel.* lib. 1, cap. 9.

(2) *Exposit. Fidei*, n. 21, edit. Petav.

(3) *Haeres.* XLVIII, n. 9, et *Haeres.* LIX, n. 4, ibid.

(4) Cfr. Christ. Lupus, *Dissert. prima proëmial. De latinorum Episcop. et clericorum continentia*,

cap. 1 et seqq. tom. IV, pag. 3 et seq. edit. Ven.

(5) In lib. *De exort. castit.* cap. 11.

(6) In lib. *De veland. virgin.* cap. 10.

(7) Ut patet ex duobus ejus libris *Ad uxorem*.

dixit in secunda synodo Carthaginensi: *Quod apostoli docuerunt et ipsa servavit antiquitas, nos quoque custodiamus* (1). Cum vero Africa perinde ac reliquae occidentales provinciae sive immediate a Petro sive ab iis, quos vel ipse aut ejus successores Romani Pontifices ad evangelium in eas regiones inferendum miserunt, fidei primordia acceperint (2), plane consequitur, a b. Petro apostolorum principe continentiae legem clericis tum in Romana ecclesia tum in aliis ab ejus successoribus fundatis impositam fuisse.

156. Atque hinc factum est, ut s. Siricius, qui anno 385. floruit, ejus legis meminerit tanquam ab Apostolo institutae, ejusque observantiam urgeat, atque in trasgressores tanquam in violatae legis reos animadvertat (3). Eamdem legem supponunt Innocentius I. (4) et Leo M. (5). Eadem ratione sese gesserunt concilia, quae aut IV. ineunte seculo celebrata sunt, ut Illiberitanum (6), aut eodem exeunte, ut Taurinense (7), Carthaginiense II. (8), Carthaginiense V. (9), aut V. sec. incipiente, ut Toletanum I. (10), aliaque permulta (11), quae nunquam innuunt, se novam legem condere, sed ab apostolica sanctione profectam urgere aut instaurare profitentur. Exinde patet, quare nullum in Latina ecclesia possit inveniri exemplum episcopi, presbyteri, aut etiam

(1) Cfr. *Codex can. eccles. Afric. can. can. 111*, apud Hard. *Acta Concil.* tom. 1, col. 867.

(2) Sic enim expresse testatur s. Innocentius I, in *Epist. xxv, ad Decent.* n. 2, apud Coustant.

(3) *Epist. 1, ad Himerium Episc. Tarracon.* n. 10, ubi cfr. adnot. Coustantii. Cfr. etiam ejusdem s. Pontificis *Epist. v ad Afros*, et monitum eidem praefixum a Coustantio, n. 6.

(4) *Epist. 11 ad Victricium*, cap. 9, ibid.

(5) *Epist. clxxvii ad Rusticum Narbon.* edit. Bellarin. in Respons-

so ad inquisit. tertiam.

(6) Can. xxiii, apud Hard. loc. cit. col. 253; celebratum est autem an. 313.

(7) Celebrat. anno 395, can. viii, apud Hard. ibid. col. 960.

(8) Loc. cit.

(9) Ibid. in *Cod. canon. ecclesiae Afric.* can. lxx, apud Hard. loc. cit. col. 903; est celebratum hoc concilium anno 400.

(10) Can. 1, ib. col. 990.

(11) Cfr. Lulov. Thomassinus, *De veteri et nova disciplina* part. 1, lib. 11, cap. 60 et 61.

ni impune continentiae legem transgredientis (1),
t reperimus in ecclesiis orientalibus.

7. Paulatim vero ex ecclesia Latina lex haec ad
Orientis ecclesias pervenit, praesertim ad eas quae
atriarchatum occidentalem spectabant; ut constat
ynito Gnessiorum antistite, qui clero suo legem
atis imposuit (2), frustra eum dehortante s. Diony-
scripthiorum episcopo. Constat praeterea ex conciliis
aesariensi et Ancyrano, eamdem legem in Pontica
esi constitutam fuisse (3), nec non per Thessaloni-
, Macedoniam et Achajam, ut refert Socrates (4).
I vero spectat ad ecclesiam Alexandrinam, illud
m est, s. Marcum continentiae legem suis succes-
us veluti haereditariam reliquisse (5). Eadem viguit
a Antiocheno patriarchatu, atque aetate s. Epipha-
er universam Cyprum recepta fuit (6). Postea vero
m est, ut clerici in illis provinciis a primaevae di-
nae puritate disciverint, atque ad solum Episcopa-
caelibes vel continentes, ut plurimum e monachis
, promoverentur. At vero reliquis clericis majori-
tegrum fuit uxores, quas ante initam Ordinationem

Cfr. Coustant. in adnot. (f)
at. 1 Siricii ad Himerium,
col. 631.

Cfr. Lupus, diss. cit. cap. 1.
apud Lupum, loc. cit.

Ibid.

Ibid.

Haeres. LIX, cap. 4, edit.

Post tot documenta, quae in-
stendunt, semper viguisse in
occidentali legem continen-
tiae clericos majores, quis
a suspicatus esset, hominem,
ticae studet, potuisse affir-
matione hac nostra, nonnisi
a Gregorio VII legem hanc
fuisse inductam? Attamen
in op. cit. tom. 1, lib. 1,
ag. 52, ubi loquitur de Gre-
gorio, scribit: *En introduisant*

*le celibat, ils (Pontifices Benedi-
ctini) changèrent tout le clergé
séculier en une espèce d'ordre mo-
nachal.* At hoc non est unicum splen-
didum imperitiae hujus auctoris pro-
testantis Berolinensis in ecclesiastica
historia testimonium. Plura alia fa-
cile afferri possent, quae hominem
produnt versutum, fraudulentum et
apertum fere calumniatorem Roma-
norum Pontificum. Scopus hujus
scriptoris est texere apologiam pro-
testantismi, quem ut obtineat, nullis
artibus parcat, atque ubi opus est,
apertis utitur mendaciis. Ast haec
effugia seculum nostrum non amplius
admittit, et texere apologiam ab-
surdi protestantismi est laterem la-
vare.

duxerant , retinere , uti postea sancitum est per canones Trullanos. Ad Ordines vero Diaconatu inferiores quod spectat , varia primum fuit ecclesiarum disciplina (1) , deinde vero in ecclesia Latina subdiaconi tantum continentiae lege obligati sunt.

158. Ex iis igitur , quae hucusque disseruimus , constat luculentissime , continentiae legem , sacris ministris impositam , in antiquissima ecclesiae traditione certissimum habere fundamentum , prout in propositione nostra enunciatum est.

DIFFICULTATES

159. Obj. Perperam Pontificii exemplum jactant apostolorum ad caelibatus legem cohonestandam ; 1. certum enim est , non solum apostolos uxores retinuisse , sed secum eas insuper circumduxisse , teste Paulo , I. ad Cor. IX. 5. scribente : *Numquid non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi , sicut et ceteri Apostoli , et fratres Domini , et Cephas* (2) ? 2. Sane vel ipse Paulus uxorem habuit , quam compellat , ad Philipp. IV. 3 : *Etiam rogo et te , germane compar , adjuva illas . . . cum Clemente* (3) ; Graece enim est σύζυγε γνήσιε' , quae vox proprie conjugem significat. Aperte autem id testatur Clemens Alex. (4). 3. Sic perperam obtrudunt antiquae ecclesiae traditionem ; cum enim ageretur in concilio Nicaeno de inducenda *nova lege* , ut qui essent *Sacris initiati non uterentur uxoribus legitime sibi ante Ordinationem consociatis* , Paphnutius episcopus Aegyptius ac singulari castimonia commenda-

(1) Cfr. Thomassinus , loc. cit. cap. 61 , n. 1.

(2) Μη οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν ἀδελφὴν γεναῖκα περιάγειν , ὡ καὶ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι , καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου , καὶ Κηρῶς ;

(3) Καὶ ἐρωτῶ καὶ σὺ σύζυγε γνήσιε , συλλαμβάνου αὐταῖς μετὰ καὶ Κλήμεντος .

(4) Apud Euseb. *Hist. eccl.* lib. III , cap. 30.

tissimus vehementer vociferetur est, grave hoc jugum clericis et sacerdotibus non esse imponendum, ac satis esse, ut, qui in clerum fuissent adscripti, juxta veterem ecclesiae traditionem jam non amplius uxorem ducerent, ut referunt Socrates (1) atque Sozomenus (2); qui addunt in Paphnutii sententiam concedentibus universi concilii patribus, controversiam sedatam esse, et potestatem *permissam cuique pro arbitrato ab uxorum consuetudine abstinendi* 4. Hinc tot illa exempla sanctorum episcoporum et sacerdotum, qui matrimonio juncti fuisse, atque in Episcopatu et Sacerdotio liberos suscepisse feruntur. Hos inter eminent s. Gregorius Nazianzenus, qui ab episcopo patre suo progenitus est, una cum fratribus et sororibus ejus natu minoribus Hinc synodus Ancyrana anno 314. can. IX. permisit, ut in officio manerent illi diaconi, qui in sua Ordinatione protestati essent, velle se nuptias inire, dein vero uxores duxissent (3). Hinc denique in Graecis et orientalibus ecclesiis jamdiu post Trullanam synodum ea disciplina viget, ut soli episcopi continentiae lege adstringantur, presbyteri autem et diaconi ductis ante Ordinationem uxoribus legitime uti valeant. Ergo.

160. Resp. *Neg. ant.* Ad 1. prob. *D.* id est, pias feminas, quae juxta Hebraeorum morem sacros operarios comitabantur, ut ipsis ministrarent, prout de Christo ipso legitur, Matth. XXVII. 55. Marci XV. 41. Luc. VIII. 2. *C.* uxores vel *N.* vel *subd.* Quae haberentur ab ipsis ut sorores, *Tr.* secus *N.* Quomodo enim haec conciliarentur cum iis, quae suo et aliorum nomine protestatus est Petrus, Matth. XIX, 27: *Ecce, nos reliquimus omnia et seculi sumus te?* Haec autem expositio traditur etiam a Clemente Alex. qui nobis oppo-

(1) *Hist. eccl.* lib. 1, cap. 11.

(2) *Ibid.* cap. 23.

(3) Ex vers. Dionys. Exigui, apud

Harduinum, *Acta Conc.* tom. 1, col. 275.

nitur ; scribit enim : *Non ut uxores , sed ut sorores circumducebant* (apostoli) *mulieres , quae una ministraturae essent apud mulieres , quae domos custodiebant : per quas etiam in gynaeceum , absque ulla reprehensione malae suspicionem , ingredi posset doctrina Domini* (1).

161. Ad 2. *Neg.* innixus tum auctoritati omnium fere antiquorum , Tertulliani , Ambrosii , Hieronymi , Epiphani , Theodoret , etc. qui id expresse inficiantur , tum potissimum auctoritati ipsius Apostoli , qui I. ad Cor. VII. 7. et 8. apertissime scribit : *Volo enim omnes vos esse sicut me ipsum . . . dico non nuptis et viduis ; bonum est illis , si sic permaneant sicut et ego.*

162. Nec obstat quod opponitur ex Epist. ad Philipp. Nemo siquidem est qui ignoret , σύζυγον non tantum dici de eo qui matrimonio junctus foret , verum etiam de *collega , sodali , cooperatore* (2). Sane veteres versiones omnes , cohaerenter ad graecum textum , in genere masculino reddunt hanc vocem. Syriaca : *Mi vere sodalis* ; Aetiopica : *Frater mi et socie mi* ; Arabica : *O candida Syzyga* (3). Nec alio sensu eandem vocem exponunt patres omnes Graeci et Latini. Atque hic sermonem esse de *conjuges , falsum* dicit s. Joan. Chrysostomus , Theodoretus *stultum*. Ipsi Calvinus et Beza eodem sensu hanc vocem acceperunt (4) ; nec abnuunt , imo ita esse vertendam contendunt recentiores protestan-

(1) *Stromat.* lib. III , edit. Poterri , Venet. 1757 , tom. I , pag. 536. Οὐχ ὡς γαμετάς ἀλλ' ὡς ἀδελφὰς περιήγον τὰς γυναῖκας συνδιακόνους ἰσομέναις πρὸς τὰς οἰκουροὺς γυναῖκας , δι' ὧν καὶ εἰς τὴν γυναικωνίτιν ἀδιαβλήτος παρεισέδυτο ἡ τοῦ κυρίου διδασκαλία . Cfr. etiam *Constit. Apost.* lib. III , cap. 15 , edit. Coteler.

(2) Cfr. Bernard .a Piconio in *Comment.* in hunc loc. Sane Nonnus Paleopolitanus vocat Christum σύζυγον Patris , et Aristophanes in *Pluto* eadem voce utitur ad significandum consodalem , cooperatorem.

(3) In *Polyglott. Walton.* tom. V.

(4) Cfr. Estius in hunc locum.

les (1) ; nec desunt , qui *ἐκκλησιαστικὸς* existiment fuisse nomen proprium , ut patet ex versione arabica (2).

163. Clemens porro deceptus est ex vocis aequivocatione ; nec tantae praeterea auctoritatis est Clemens , ut ipsi praeferre non debeamus communem patrum consensum , consensum antiquarum versionum , et quod caput est , auctoritatem ipsius Apostoli (3).

164. Ad 3. *Neg.* juxta dicta. In concilio autem Nicaeno , agentibus potissimum Sedis Apostolicae legatis , ut verisimile videtur , propositum erat ecclesiae Romanae disciplinam extendere ad ecclesiam universalem. Restitit Paphnutius quoad illos tantum , qui matrimonio juncti ad sacros Ordines Presbyteratus et Diaconatus ascendissent ; quoad reliquos vero , qui caelibes sacris Ordinibus initiati essent , servandam censuit *antiquam ecclesiae traditionem* de non ineundis nuptiis. Consilio Paphnutii sacer patrum consensus acquievit. Ex his patet , Nicaenam synodum protestantibus minime patrocinari ; cum ipsi contendant , posse , ad emandatorum suorum exemplum , sacris jam Ordinibus initiatos inire conjugium (4) ; in concilio autem statutum tantum est , conjugia jam contracta ante ordinationem non esse dissolvenda (5). Ex veteri insuper traditione descendit , cle-

(1) Sic enim in hunc versum scribit Rosenmüller : « *ἐκκλησιαστικὸς* non tantum dicitur de matrimonio junctis , verum etiam de collegis , ut sit pro *συνοπτικός*. » Intelligit igitur (Apostolus) episcopum , vel primum inter presbyteros Philippenses. Epaphroditum nonnulli fuisse existimant , ad quem per apostrophem se vertat oratio , tanquam praesentem futurum , ubi epistola haec in Philippensium ecclesia legeretur. » Cfr. etiam Koppe in Epist. s. Pauli.

(2) Ibid.

(3) Cfr. Adnot. Potterii in loc.cit. Clem. Alexandrini ; nec nou Cotelierius in not. 44 ad epistolam in-

terpolatam s. Ignatii M. ad Philadelphenos. Nam et hic interpolator inter apostolos conjugatos recenset Paulum.

(4) Nam Lutherus , sacerdos et voto praeterea obstrictus , sanctimonialem in uxorem duxit ; Calvinus pariter et ipse , licet diaconus , conjugio copulatus est.

(5) Idque juxta Can. apostolicum VI , qui sic se habet : « Episcopus aut presbyter propriam uxorem nequaquam sub religionis (seu servandae castitatis) praetextu abjiciat ; si vero eiecerit , excommunicetur. » Verum , ut animadvertit Lupus , diss. cit. cap. 2 , hic canon viguit

ricos caelibes novas non posse celebrare nuptias, posteaquam sacris fuerint Ordinibus initiati; hanc autem legem oecumenicum sanxit concilium. Patet denique, *novam* vocari legem, de qua proponenda agebatur, non *absolute*, sed *relative*, nempe ad ecclesias orientales; cum ea jamdiu vigeret in ecclesia Romana, imo in tota ecclesia occidentali, quae in suo instituto permansit. Ceterum licet universalis lex de perfecta continentia non fuerit a synodo Nicaena sancita, plures tamen episcopi ad suas dioeceses ex concilio reducere edixerunt, ut clerici majores vitam perfecte continentem agerent. Hanc legem tulit servarique jussit in universo suo Antiocheno patriarchatu s. Eustathius; ita quoque se gessit s. Alexander patriarcha Alexandrinus quoad universum Aegyptum, quamvis contrariam tulisset sententiam Paphnutius in Nicaena synodo (1).

165. Ad 4. *D.* In ecclesia Latina seu occidentali, *N.* in Orientali, *subd.* Antequam peculiari sanctione integrae continentiae lex constituta fuisset, *Tr.* hac lege constituta *N.* Nullum exemplum, ut paulo ante adnotavimus, suppetit in ecclesia Latina episcoporum, presbyterorum et diaconorum, qui impune conjugio ante Ordinationem inito usi fuerint, vel nuptias, Ordinatione jam suscepta, inierint. In ecclesiis orientalibus, antequam in particularibus dioecesibus lex continentiae constitueretur, juxta ea de quibus in superiori respon-

pro solis ecclesiis orientalibus, nunquam vero vim habuit in ecclesia occidentali, quae ex lege a s. Petro lata semper plenam servavit continentiam, cui legi certe refragari noluit synodus Nicaena. Sed cfr. idem auctor.

(1) Cfr. Lupus loc. cit. Nonnulli in dubium revocarunt hanc historiam. Ast perperam; etenim praeter auctoritatem Socratis et Sozomeni, ejus meminit s. Ambrosius, *Epist.*

XVIII ad ecclesiam *Vercell.* n. 64. edit. Maur. nec non synodus Gangrensis, quae ad eam aperte alludit, can. 14. Sententia Paphnutii postea a lege etiam imperiali confirmata est, quae extat lib. XVI, *Cod. Theodosiani*, leg. XLIV, *De episcopis et presbyteris*. Cfr. tamen Valesius in cap. 11, lib. 1 Socratis; Zaccaria, *Storia polemica del celibato sacro*, lib. 1, cap. 5, Roma 1774.

e egimus, occurrunt nonnulla exempla ab adversa allata, quae propterea tuto omitti possunt, perinde reliqua quae subdunt, cum ad rem praesentem faciant (1).

56. Quod speciatim attinet ad s. Gregorium Nazianzenum seniore, Stiltingus omni argumentorum genere ostendit adversus Tillemontium, illum nonnisi episcopatum filios ex s. Nonna progenuisse, ideo et s. Gregorium cognomento theologum ejus nativum (2).

57. Synodus Ancyrana de iis diaconis loquitur, qui ad Ordinationem rapiebantur, prout non semel etate contigebat, quae res plena aleae erat (3).

58. Trullana demum synodus, ut antea monuimus, visis contra majorum instituta, ut diaconi et praeteri licite convenire possent cum uxoribus, quas ante ordinationem duxerant; qua in re licet a puriori disciplina deflexerit, nulla tamen ratione protestantibus agatur (4).

Cfr. Renaudot. *Perpétuité de l'Église*, tom. v, liv. vi, ch. 8.

Dissertat. *De tempore natalis s. Gregorii Nazianzen.* praemissa tom. mensis Septembris.

Fuit enim frequenti in usu potius, ut vitae sanctimonia et rerum rarum scientia insignes monachi a populo caelibes ad clericatum raperentur, et licet inviti accedentes, ab episcopis consecrarentur. Sic enim contigit, ut diximus, Stephanio, Pauliniano fratri germano s. Hieronymi, s. Paulino, Augustino, aliisque permultis. Nuntiantes vero solebant quandoque, quandoque autem subdolo elaberentur, affirmare, sibi profecto possibilem perfectae vitae custodiam. Sic enim pronus est s. Syucesius, quamvis captus, sed dumtaxat invitatus antapollitanac Ptolemaidis Epi-

scopatam evectus. Propter hos motus fuit quaestio, an vere et ex corde protestantes per manuum impositionem adstricti essent ad plenam castimoniam, et a conjugio in perpetuum exclusi. Ea res asperior visa est ac plena periculi, cum praesertim nonnulla prava exempla in oculos incurrerent. Hinc factum est, ut Ancyrana synodus tali ratione ordinatis veniam fecerit, ut matrimonium inirent. Quod attinet ad presbyteros, cum isti non eligerentur nisi anno aetatis trigesimo, nullius momenti censebatur illorum protestatio.

(4) Elenchum scriptorum catholicorum, qui vindicias egerunt clericali caelibatu usque ad suam aetatem, exhibet Zaccaria in praefat. ad opus cit. *Storia polemica del celibato sacro*.

PROPOSITIO II.

*Continentiae lex sacris ministris imposita clericali
statui convenientissima est*

169. Illa enim lex apprime conveniens clericali statui censenda est, quae tum vitae sanctimoniam praefert, tum sacris muneribus rite obeundis conducit, tum illa arcet impedimenta, quae cum ecclesiasticae vitae instituto nequeunt consociari. Talis porro est lex continentiae sacris ministris imposita.

170. Ac primo quidem sanctam esse continentiae legem ratione objecti sui, nemo inficias iverit, qui meminerit, continentiam et semel et iterum a Christo Servatore nostro et ab apostolis et factis et verbis, summopere commendatam fuisse. Hanc enim vero Christus sanctificavit in se ipso, et commendavit, dum, Matt. XIX. 11. apostolis mirantibus ea, quae ipse dixerat de statu conjugali, et dicentibus: *Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere*, respondit: *Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est. . . Sunt eunuchi, qui seipsos castraverunt propter regnum coelorum. Qui potest capere, capiat.* Hanc quoque suo exemplo confirmavit Apostolus, ceterisque ut eam complecterentur auctor fuit, I. ad Cor. VII. 7. imo et toto fere integro capite. Hanc servaverunt et ceteri apostoli, ut ex Tertulliano ac Hieronymo ostendimus, a quorum instituto coepit istius legis origo; si vero sermo sit de ecclesia Latina, ab ipso apostolorum Principe lex haec imposita fuit. Hac schola edocti patres apostolici et qui eos secuti sunt continentiam sunt professi. Quapropter hoc institutum jam viguit ea aetate ecclesiae florentissima, quam adeo protestantes extollunt.

171. Magis autem consentaneam esse legem istam

statui illorum quibus imponitur, ostendere operosum non est. Jam vero tum rei ipsius natura, tum unanimitas patrum, imo et populorum omnium consensio, prout ipsimet adversarii non diffitentur, aperte satis evincit, statum hunc, quo homines in sortem Domini vocantur, et ad sacra munera obeunda eliguntur, et veluti inter Deum, et homines medii collocantur, reliquos et sanctitate et praestantia longe superare. Jam vero, quo status aliquis sublimior et sanctior est, eo sanctius et sublimius vitae genus postulat; esse autem ejusmodi caelibatus conditionem, allata tum Christi et apostolorum exempla et instituta, tum etiam instituta et sensa omnium gentium, ut paulo post ostendemus, plane demonstrant.

172. Praeterea hanc legem plurimum conferre ad rite obeunda officia clericorum statui adnexa, non minus evidenter constat. Praecipua enim clericalis militiae officia sunt sacrificium offerre, orare, praeesse, docere, sacramenta administrare, infirmorum et pauperum curam gerere, atque id genus alia religionis et charitatis officia praestare, quae virum postulant alienis curis minime distractum, qui possit esse omnium consiliarius, judex, pater, imo et eorum, quorum commodis, et saluti prospicere veluti suo jure debet, famulus et administrator. Jam vero quis neget, magis conferre ad ejusmodi munia praestanda caelibatum quam conjugium (1)? Quapropter si Apostolus declarat: *Qui sine uxore est, sollicitus est quae Domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore est, sollicitus est quae sunt mundi, quomodo placeat uxori, et divisus est* (2), minus profecto confert ad praestanda, quae Domini sunt, status conjugii quam caelibatus; quod vel ipse Calvinus fateri debuit in commentariis ad citatum Pauli locum

(1) Cfr. Zaccaria, op. cit. lib. III, cap. 1.

(2) I ad Cor. VII, 32 et 33.

his verbis : *Ergo sic intelligemus , divisum esse hominem conjugatum , quia partim Deo , partim conjugii se addicat , non sit autem Dei in solidum ... Summa totius disputationis (Pauli) huc redit , meliorem esse caelibatum conjugio , quia in illo major sit libertas , ut expeditius serviant homines Deo* (1). Huc accedit quod caelibatus prae conjugio ministris , qui ecclesiae praesunt ? populorum obsequia et venerationem conciliat ; ipsique ministri ad sacramenta majori assiduitate administranda et ad pauperum ac infirmorum curam gerendam sint paratiores , ut quotidiana experientia evincit. Etenim sacerdotis christiani munus nihil mortale refert , eumque velut viventem divinitatis imaginem hominibus exhibet. Sane , effice sacerdotem simul et conjugem , eique mariti et patris nomen adjuuge , illum veluti e coelo deturbasti , nec quidquam , quod eum ab aliis secernat hominibus , in ejus moribus et vita invenies (2).

173. Per caelibatum denique illos removeri obices , qui sacerdotalibus muniis rite obeundis in conjugali statu

(1) In v. 33 et v. 38 , opp. edit. Amstelodam. 1667 , tom. vii. Consentit etiam in hanc interpretationem Rosenmüller , qui in v. 32 scribit : *Minus enim curarum habet , qui se , non totam familiam curat ;* et affert illud Terentii *Adelph.* v. 4, 13 : *Duxi uxorem ; quam ibi miseriam vidi ! nati filii , alia cura.* Attamen post haec ausus est hic rationalista inficiari , unquam Apostolum dedisse de virginitate aut caelibatu consilium , dum Apostulus dicit : *Concilium do ; nec inficiatus est Calvinus.*

(2) Apposite auctor articuli *Du célibat des prêtres dans les circonstances présentes* in rem nostram scribit : « Ah ! s'il m'était permis de parler ici d'autre langage que celui de la raison , je tracerais aux yeux de tous le portrait d'un

prêtre devenu époux et père. On le verrait préférer sa maison à l'église , sa femme à la beauté toujours ancienne et toujours nouvelle qui doit remplir son âme , ses propres enfans au troupeau de Jésus-Christ ; on verrait l'égoïsme des sentimens vulgaires remplacer dans son cœur cette charité ardente qui le rendait sensible à toutes les douleurs. Enfin le caractère du prêtre chrétien , ce caractère sublime , qui l'élève au-dessus de l'humanité , qui nous le représente comme l'image vivante de la Divinité sur la terre , serait effacée par un caractère plus terrestre , moins relevé , celui de père et d'époux. En un mot , le prêtre ne serait plus qu'un homme ordinaire. » Cfr. *Annales de Philosophie chrétienne*, 1. année, sec. édit. Paris 1833, pag. 293.

quam maxime obsistunt, compertum est. Si quis enim conferre velit clericorum et conjugatorum munera et partes, hujus rei veritatem nullo negotio deprehendet. Conjugatus enim oeconomicis et domesticis innumeris prope curis obstrictus est, conjugis et liberorum sustentationi providere debet, istorum institutioni seu educationi prospicere, futurae ipsorum sorti consulere, aliaque non pauca matrimonii onera ferre, quibus absterita ingens hominum turba a matrimonio contrahendo ultro se retrahit. Porro si Apostolo teste, II. ad Timoth. II. 4: *Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus*, ut nempe magis expeditus sit in officiis suis exequendis, nemo est qui non videat, ab his omnibus oneribus liberum esse caelibem ecclesiae ministrum, qui propterea non debet negotiationibus vacare et quae-stibus, bona ecclesiastica in propinquos dissipare, ac dignitates ecclesiasticas constituere haereditarias non sine ingenti ecclesiae detrimento (1). Illa vero quae possidet poterit in pauperes erogare, lue aliove contagioso morbo laborantes invisere, dignitatem digniori dimittere, aliaque praestare, quae matrimonio junctus vix ac ne vix quidem praestare potest. Quid si paroeciae praeesset in vicis aut pagis constitutae, quae vix praebeat victui parochi necessaria? Quid si vellet ad silvestres ac barbaras gentes christianae fidei lucem afferre (2)?

(1) Si clerici non tenerentur ad caelibatum, instituerentur *castae*, ut vocant, sacerdotales; Episcopatus aliaque beneficia ecclesiastica ex patribus in filios pervenirent, sive hi vocarentur ad ineundum statum sacerdotalem sive non. Principes, optimates facile invaderent Pontificatum, ingenti, ut patet, ecclesiastici status jactura. Vitia et abusus omnia pervaderent. Qui quidem abusus ex magna parte, medio praesentium aevo, gliscere coeperunt; exinde illa scandala, quae tantopere magnificant protestantes et in-

creduli, orta sunt. Ulterius in dies ejusmodi abusus progressi essent, nisi eis fortiter restitisset vere immortalis Pontifex s. Gregorius VII, cujus famam licet prius dilaceraverint protestantes, nunc demum apologiam contexuerunt, inter quos eminent Müller et Voigt, Cfr. *Annales de Philosophie chrétienne*, cinquième année, tom. x, Paris. 1835, in art. *Examen de l'histoire de France par M. Michelet*, art. 3, *Le Moyen-âge*, pag. 286 et seqq.

(2) Ut melius intelligatur utilitas caelibatus respectu missionariorum,

174. Haec itaque si tecum ipse reputes , et sanctitatem clericalis status ejusque munerum praestantiam expendas , ac denique gravissima incommoda et difficultates , quas lex continentiae adimit , nullo negotio deprehendes , quam justas ob causas eadem castimoniae lex sacris ministris imponatur.

DIFFICULTATES

175. Obj. 1. Non juvat caelibes catholicos origo istius legis , cum Apostolus commendaverit continentiam non absolute , sed *propter instantem necessitatem* , ut ipse loquitur , seu propter ingruentes persecutiones ; quibus factum est , ut per tria subsequencia secula vix esset , vel ex ipsis laicis , qui uxorem ducere vellet ; cessantibus igitur persecutionibus ac peculiaribus adjunctis , et ipsa lex consuetudine inducta cessare debuit. 2. Ceterum , ut bene adnotat Calvinus , vetare , quod Dominus liberum reliquit , nulla ratione hominibus licet ; cum praesertim nihil iniquius sit , quam conjugio interdiceret , et necessitate ac vi ad continentiam eos adigere , qui non essent ad eam servandam idonei. 3. Sed nec possunt clerici eandem legem in se suscipere , et continentiam polliceri ; cum nemo possit in se suspicere ac polliceri , quod non est in sua potestate. Atqui talis est continentia , quae donum Dei est , quod omnibus desiderantibus nullibi Deus se concessurum spondit. 4. Hinc tot illa scandala et mala ex imposita clericis continentiae lege tanquam ex foecundissima parente extiterunt , quot ex ulla unquam vel humana institutione vel lege profecta sunt ; 5. quibus per honestum conjugium provisum fuisset , et cum quo aequae , imo et melius

satis est oculos conjicere in missiones catholicorum et protestantium , ut quisque intelligat , quam impari

exitu illae suscipiantur. Sed cfr. quae de hoc argumento scripsimus , tom. 1 , *De vera religione* , part. II.

forsan sacerdotalia officia consistere possunt. 6. Primi enim christiani, licet matrimonio juncti essent, quotidie communicabant et vacabant orationi. 7. Illa porro divisio et sollicitudo, de qua loquitur Apostolus, non retrahit ab amore Dei, cui recte satis fit per dilectionem proximi, cujusmodi uxor est. 8. Ad pauperes vero quod attinet, experientia compertum est, longe liberaliores laicos esse prae clericis; qui si divites fuerint, facultates suas, imo et ecclesiae, in pretiosis suppellectilibus comparandis impendunt, in equis, in curribus, denique in propinquis et cognatis ditandis. 9. Certe Job et Tobias uxorem habebant; primus tamen erat pater pauperum, alter vero et in paupertate sua, quod poterat, indigentibus tribuebat. Ergo.

176. Resp. Ad 1. *Neg.* Plura porro hic congerunt adversarii, quae falsa sunt; ac primo, perinde valere ex mente Apostoli *propter instantem necessitatem* ac *propter ingruentes persecutiones*; quae expositio non solum gratuita est, sed plane aliena ab Apostoli mente, qui per instantem necessitatem vel existentem in conjugio molestiam significat vel temporis angustias et vitae brevitatem, ut ipsemet v. 29. exponit, dicens: *Tempus breve est; reliquum est, ut qui habent uxores, tanquam non habentes sint.* Quae cum omnium aetatum sint, non ad persecutionis tempora coarctatur, sed ad omnem aetatem se se porrigit apostolica continentiae commendatio et consilium, prout intellexerunt objecta verba ecclesiae patres et concilia (1). Deinde pro certo

(1) Cfr. Zaccaria, op. cit. lib. III, cap. 1, § 8. Verum quod magis confirmat interpretationem nostram, est expositio acerrimi caelibatus savori impugnatoris, nempe Calvini, qui in hunc locum ita scribit: *Sensus est, ergo expedire arbitror propter necessitatem, qua sancti in hac vita urgenter semper, ut liberate ac commoditate caelibatus fruan-*

tur omnes, quoniam hoc illis conducere. Porro sunt qui necessitatem referunt ad Apostoli seculum, quod certe piis turbulentissimum fuit; sed mihi videtur designare potius voluisse inquietudinem, qua sancti perpetuo in praesenti vita jactantur. Itaque ad omnia secula extendo; atque ita accipio, sanctos susque deque versari saepius in terra, et

sumunt adversarii, sola consuetudine legem hanc introductam esse; quum juxta dicta in ecclesia occidentali b. Petri auctoritate fuerit constituta. Tertio denique factum ipsum falsam ostendit adversariorum theoriam, tum ex eo quod exempla, quae adduci solent de episcopis et presbyteris conjugio junctis, ut plurimum spectent ad persecutionis tempora, tum etiam ex eo quod cessantibus persecutionibus maxime viguerit etiam in orientalibus ecclesiis continentiae institutum.

177. Ad. 2. *D.* Nulla justa causa interveniente, *C.* justis de causis *N.* Omnis enim potestas ecclesiae data est in aedificationem, ideoque et facultas condendi leges in ecclesiae ipsius bonum; cujusmodi ea est, quam in superioribus probationibus evicimus, Certe non inficiabitur ipse Calvinus, divino ac naturae jure permissam esse venationem, aleam et mercaturam; atqui tamen ecclesiae decreta summopere ipse commendat, quibus venatione, alea, mercatura clerici interdicuntur (1); ergo, Calvino ipso auctore, potuit ecclesia hominibus vetare id, quod Dominus liberum reliquisset. Quanquam non absolute nuptias hominibus interdicat ecclesia, sed ea tantum conditione posita, si quis initiari sacris Ordinibus velit; quod quidem cum sit unicuique liberum, neminem idcirco per vim ad continentiam ecclesia cogit. Ipsi igitur sibi clerici vinculum caelibatus scientes ac volentes injiciunt; qui cum probe norint, quae altaris ministerio sit adnexa conditio, nubendi facultate sponte se abdicant (2).

multis variisque procellis esse obnoxios, ut minime ad conjugium apposita esse videatur eorum conditio. Attamen vix est ex recentioribus protestantibus qui objectum locum non exponat de persecutionis tempore; quodque deterius est, non verentur huic expositioni, prius a Joviniano invecatae, nonnulli catholici subscribere, cujusmodi inter ce-

teros est anonymus Etruscus, quem impugnat Zaccaria. Professores Friburgenses, de quibus postea dicemus, eandem expositionem obtrudunt, nec advertunt eam sibi turbiter contradicere.

(1) *Instit.* lib. iv, cap. 12, § 22.

(2) Cfr. Zaccaria, op. cit. lib. iii, cap. 5, § 6.

173. Ad 8. *D.* Non possunt clerici in se legem continentiae suscipere propriis viribus confisi, *C.* divinae gratiae auxilio innixi *N.* Hoc porro gratiae auxilium Deus recte petentibus nunquam denegat, qui non patitur nos tentari supra id quod possumus, ut ex I. ad Cor. X. 13. docet Tridentina synodus (1). Quis enim patiatur, impossibilem dici continentiam, quam Christus ejusque Apostolus commendarunt et consuluerunt, et cujus exempla illustria et innumera omni aetate historia suppeditat? Quod si nuptias clericis permittendas esse adversarii contendunt quia continentia non est in nostra potestate, cur eadem de causa aliae nuptiae non permittantur illi; qui vel absente vel diuturno morbo implicata uxore uti non potest (2)?

174. Ad 9. *D.* Quot nempe adversarii fingunt et amplificunt, *N.* aliquot *subd.* ex hominum vitio, *C.* ex vitio legis *N.* Quamvis enim fateamur cum s. Augustino, *quamlibet professionem habere suos fictos*, et continentiae legem nonnunquam infringi, cum homines esse non desinant ecclesiae ministri; negamus tamen in primis, tot tantaque extitisse scandala, quot amplificunt novatores ac libertini passim. Hi enim omnes Vigilantium et Jovinianum imitantur, qui teste Hieronymo, *nulli caelibati credebant pudicitiam* (3), cunctosque sibi pares arbitrantur. Quod si anteactis temporibus, medio praesertim aevo, ejusmodi multiplicata scandala sunt, totum id acceptum referendum et constitutioni politicae illius aetatis, qua fiebat, ut statui clericali mancipa-

(1) Sess. xxiv, can. 9.

(2) Nulla fere difficultas urgeri potest adversus continentiae professionem, quae intorqueri nequeat in pluribus casibus adversus monogamiam, aut quae saltem non faveat licentiae. Sane Salvador, *Hist. des Institutions de Moïse*, liv. vii, ch. 2, affirmat, monogamiam interdum sa-

nae ethicae adversari. Robertus Owen in Statibus foederatis Americae septentrionalis non ita pridem inter causas malorum, quae societatem premunt, recenset primo loco proprietatem uxorum seu vinculum conjugale; et ita porro homines progrediuntur.

(3) *Lib. advers. Vigilant.* n. 2.

rentur, qui nullam ad eum vocationem prae se ferebant (1), aliisque causis extrinsecis, quas longum esset singillatim recensere. Ceterum fassus est ipse Voltairius, quovis tempore laicos homines deteriores ecclesiasticis fuisse (2). Inficiamur denique, ex negligentia legis recte contra legem concludi posse. Ecclesia enim in ejus infractores semper insurrexit, et abusus ac vitia corrigere ac tollere nisa est (3). An matrimonium improbant adversarii, quia sanctam conjugii fidem longe plures turpiter violant?

180. Ad 5. *Neg.* Nec enim sublata continentiae lege simul tollerentur ejus generis vitia atque peccata. Etenim apud eas gentes, ubi ecclesiae caelibatus despiciuntur, ibi ea magis eveniunt, quorum insimulantur catholici; illic enim mores corruptissimi, foedissima vitiorum colluvies, cujusque ordinis hominum effraenata libido, flagitiorum ac scelerum genus omne maxime occurrunt. Satis est oculos conjicere in Angliam aliasque regiones, in quibus *Reformatio*, ut vocant, dominatur, atque in auctores, qui de illis scripserunt, ut quilibet persuasum habeat, froenum, quod adversarii proponunt, omnino impar esse iis malis praecavendis (4).

(1) Cfr. Michelet, op. cit. tom. 1, pag. 437 et seqq.

(2) « La vie séculière, *scribit*, a toujours été plus vicieuse que celle des prêtres; mais les désordres de ceux-ci ont toujours été plus remarquables par leur contraste avec la règle. » Apud Com. de Maistre, *Du Pape*, liv. III, ch. 3.

(3) Vere scripsit auctor art. cit. *Du célibat des prêtres*: « Le clergé lui-même s'empresse toujours de faire justice de ses membres corrompus, et les rejette loin de son sein. Les autorités ecclésiastiques seraient encore plus sévères, si elles avaient plus de pouvoir sur leurs membres.

Faut-il pour quelques crimes abolir une institution qui fait des Saints? » Cfr. Feller, *Catéchisme philosophique*, artic. *Célibat*, n. 525, ubi praeclaras et accuratas invenies observationes.

(4) Possem hujus assertionis vades minime suspectos dare, Gueneum, *De provinciis foederatis*; Clericum in pluribus articulis *Veteris et novae Bibliothecae*; Bodwardum, serm. VI, ex collect. Burneti, tom. IV; Leibnitium in collect. opusculorum philosophic.; Bercklejum in orat. ad Reipublicae moderatores; auctorem libri gallice inscripti *Lettres sur les Anglais*; Anglicanum

31. Ad 6. Resp. 1. *Tr.* Quis enim scit, an illa stiani non praestiterint, de quibus Apostolus eos moniroluit, juxta ea quae in probationibus retulimus?

32. Resp. 2. *D.* Non melius seu perfectius commuturi et oraturi, si caelibes fuissent, *N.* secus *Tr.* enim inficiamur, haec aliaque id genus plura absoconsistere posse cum conjugio; sed affirmamus, juxta 1, longe sanctius et perfectius haec a caelibe prae-, seu, ut loquitur s. Joan. Chrysostomus: *Per continentiam* (oratio) *fit exactior* (1). Quod autem de oratione dicitur, de ceteris a fortiori est intelligendum. nam praeterea disparitas intercedit inter haec, quae vicis praestantur, et officia sacerdotalia.

33 Ad 7. *D.* Non retrahit talis divisio et sollicitudo amore Dei quoad ejus substantiam, *C.* quod ejus electionem *N.* Id enim, ut vidimus, fatetur ipse Calis.

opum Gisbertum in pastoralibus pistolis; Bayle in *Dict. critico Vayer* (De la Mothe) not. (H); et in *Historia reformationis*, quae non paucos; ast necesse est, cum agatur de re satis et ac publica. Non ita pridem publicis ephemeridibus census inus est delictorum, quae in Andeducta sunt ad tribunalia; ex eis eruitur tertia parte superare quae in Galliis patrata exhiberetur, licet in hac regione totius societatis incredulitas infeceret hic aptari possunt verba mymi, *advers. Jovin.* lib. 1, 1: « Quotidie moechorum sanguis effunditur, adulteria damnantur et inter ipsas leges et secures tribunalia flagrans libido domitur. » Certe Bayle loc. cit. loquitur de Vayer aliisque scriptoribus: « nous représentent, inquit, l'immensité comme un déluge de Deu- », qui couvre toute la terre, comme un mal que le mariage

facilite au lieu de le refréner. »

(1) *Hom. XIX in I ad Cor.* num. 2. *Ἐνχαριστῶ ἀκριβοστεῖρα γίνεταὶ αὐτῇ.* Deinde, ut bene advertit Zaccaria, aliud est loqui de oratione, aliud vero de studio orationis; hoc verum nonnisi aegre cum oneribus matrimonii componitur. Cfr. op. cit. lib. III, cap. 1, § 3. Sed praestat, homini catholico opponere testimonium auctoris protestantis, Leibnitzii, qui in *Systemate Theol.* haec praeclare scribit. « Etsi matrimonium sit sacramentum, et irreprehensibile censeri debeat, fatendum tamen est, ob manifestas rationes et consensum populorum et verba expressa Scripturae sacrae, plus laudis habere caelibatum caste servatum; nam et mente solutior est ad coelestium rerum contemplationem, et animo ac corpore integro atque mundo a libidine et carnali affectu purius digniusque sacra tractantur (pag. 329.). »

184. Ad 8. Vel *N.* vel *D.* Relate ad eos , qui immemores propriae conditionis et obligationis vitam degunt , *C.* quoad alios *N.* Satis est fastos ecclesiasticos evolvere , ut quisque intelligat , innumeros quovis tempore in ecclesia Dei sanctissimos ecclesiasticos floruisse , qui omnia sua , imo et seipsos impenderunt in proximi , pauperum praesertim , levamen. Ut autem vetera exempla praetermittamus , legant inter cetera adversarii vitam s. Caroli Borromaei , s. Francisci Salesii , V. Bellarmi , s. Alphonsi Mariae de Ligorio , ac pudore suffundantur. Quod si aliqui sunt qui secus faciant , ipsi viderint.

185. Ad 9. *D.* Si ecclesiastici conjugati totidem forent Job et Tobias , *Tr.* si ex experientia contrarium constet *N.* Nota est liberalitas praesulum anglicanorum ; si haec porro conferatur cum vera monachorum et cleri Anglici prius catholici liberalitate et hospitalitate , repariemus hos Job et Tobias apud caelibes clericos fere exclusive inveniri (1).

186. Inst. Sacerdotes Mosaici ac ministri protestantes , quamvis conjugati , recte proprii ministerii officiis fungebantur atque funguntur. Ergo.

187. Resp. *Neg.* paritatem. Ad sacerdotes enim judaicos quod attinet , peculiare illius populi constitutiones exposcebant , ne ipsi caelibes essent. Deus enim constituerat Sacerdotium haereditarium , et alia ratione propterea providit tum sacerdotum tum populi utilitati. Hae

(1) Cfr. Zaccaria , ibid. § 5 ; Cobbet , qui in op. *Storia della riforma* trad. dall' ingl. part. II, pag. 20 , inter cetera scribit : « I vescovi (cattolici) fondarono 11 collegi in Oxford. Prima non vi erano poveri. Dalla riforma in poi sbuciarono come gl' insetti nell' Egitto a coprire la faccia dell' Inghilterra. Dopo 50 anni di prigione , bolli roventi , impiccature , etc. Si fece la legge

della tassa de' poveri , finchè pochi anni addietro un certo Malthus parroco pretestante fece un progetto di legge , che a tutti quelli che nasceranno dopo un certo giorno ed a tutti i genitori eziandio di tali persone , venga ordinato che si nieghi soccorso e sieno abbandonati alla punizione della natura. » Ea praeclarum specimen charitatis clericorum conjugatorum !

autem causae religionem ac politicum publicum regimen spectantes cessarunt in religione christiana (1). Indoles praeterea illius legis carnalis eam non prae se ferebat perfectionem, quae requiritur in lege christiana. Attamen quoad potuit, continentia exigebatur a sacerdotibus judaicis, dum status sui muniis fungi deberent (2).

188. Quod vero spectat ad ministros protestantes, dico, ipsorum officium longe angustius esse, quam ut comparari possit cum officiis cleri catholici. Illis enim ut plurimum nullum aliud onus incumbit, quam semel in hebdomada ad populum verba facere. Ipsorum ministerium eam non postulat venerationem, quam requirit Sacerdotium catholicum. Nullam aut fere nullam ministri protestantes in populum exercent auctoritatem, secus ac evenit in sacerdotibus catholicis (3). Catholici enim sacerdotes non solum tenentur ad pensum quotidianum divini officii persolvendum, sed praeterea tenentur ad sacramenta administranda tum bene tum male valentibus. Saepius concionari debent, pupillorum ac viduarum, indigentium cujusque generis necessitatibus prospicere, aliaque pene innumera praestare, a quibus omnibus feriat sunt ministri protestantes (4).

(1) Cfr. *Annales de Philos.chrét.* art. cit. *Du célibat des prêtres*, p. 289.

(2) Exod. xix, 42; Levit. xxiv, 9, coll. Luc. i, 23. Hic ritus adeo religiose servabatur, ut, teste Flavio Josepho, quodam anno solemne Sacrificium omisum fuerit, eo quod summus sacerdos nocte praecedenti illusionem passus fuerat. Cfr. s.Hierom. lib. i, *Advers. Jovin.*

(3) Id aperte testatur Abb. De Pradt, qui in op. *Du Jésuitisme ancien et moderne*, obap. 6, 3 édit. Paris 1828, loquens de provinciis Europae meridionalibus et catholicis, scribit: *Aussi l'influence du prêtre y est elle fort grande, tandis qu'au nord (in provinciis protestantibus)*

elle est insensible.

(4) Rulhchon testis ocularis in op. *De l'action du clergé sur les sociétés modernes*, Paris 1829, ch. i. de clero Anglicano haec habet: « Sur dix-huit mille Ecclésiastiques il en est dix à onze mille seulement qui exercent le Sacerdoce, mais qui, chargés de famille, font du Sacerdoce une des industries qui les alimentent. Ils n'ont à s'occuper ni du catéchisme, ni de la confession, ni du bréviaire, ni de la Messe. Le dimanche matin ils quittent leurs affaires pendant deux heures, pour faire leur service; ce service fini, ils reviennent à ces mêmes affaires jusqu'au dimanche suivant. Les autres huit mille Ecclésiastiques vivent

PROPOSITIO III.

*Continentiae lex neque juri divino neque juri naturali
adversatur*

189. Non adversari continentiae legem juri divino, ex iis facile colligitur, quae in superiori propositione ex Christi et apostolorum exemplo et adhortationibus attulimus; nec non ex tot virorum exemplo, qui a remotissima antiquitate singulari sanctitatis ac doctrinae laude in ecclesia catholica floruerunt, qui caelibes omnes fuerunt, cujusmodi sunt Clemens Romanus, Hermas, Ignatius, Justinus, Cyprianus, Ambrosius, Basilius, uterque Gregorius Nazianzenus atque Nyssenus, Hieronymus, Augustinus aliique plurimi, qui caelibem vitam egerunt. Nemo porro nisi per summum nefas eos omnes tanquam violati juris divini reos traducet. Summis praeterea laudibus continentiae ac virginitatis professionem iidem extulerunt, ita ut Berbeyracus calvinianus homo, in sanctos patres acerbe inimicus, identidem scripserit, eos finem modumque in prosequendis ejus virtutis laudibus excessisse (1); Gibbonius protestans pariter et incredulus asserere non dubitaverit, immodica esse, magnifica ac illustria nimis praeconia, quibus patres eandem virtutem prosecuti sunt, in cujus commendationem, ut profanus homo loquitur, ipsi turbidum suae eloquentiae flumen effuderunt (2).

dans le monde, où ils dépensent au-delà des revenus que la loi destinait à un Sacerdoce actif. » Ex authenticis censibus ostendit, ex 10,801 parochiis vix 4490 residere in propriis parochiis, dum 6311 non resident.

(1) In Praef. ad opus Puffendorffii, *De jure naturae et gentium*.

(2) *De casu imperii Rom.* cap. 15. Cfr. Baronius ad annum LVII, n. 63 et seqq.; Nat. Alex. diss. XIX in sec. IV; Lessius, *De justitia et jure*, lib. IV, cap. 2 et seqq.; Bozsius, *De signis Ecclesiae*; Casinius in *Catechismo*, quaest. 4 et 5; Zaccaria, op. cit. lib. III, cap. 2.

190. Sed neque juri naturali sacram continentiae legem adversari vel exinde evincitur, quod si adversaretur, hoc ideo esset, quia existeret aliqua naturae lex, quae omnibus et singulis humani generis individuis injungeret matrimonium; atqui ejusmodi lex non existit; 1. quia alioquin omnes et singuli tum masculi tum foeminae, sive pauperes fuerint sive divites, sive sani sive infirmi, sive pares sustinendis matrimonii oneribus sive impares, sive servi sive liberi, omnes omnino, inquam et singuli prorsus hac lege obligarentur ad nuptias contrahendas, quod nemo sane dixerit, neque adversarii nostri contendunt, utpote absurdum pluribusque in casibus impossibile; 2. quia si existeret ejusmodi lex, populi eam cognovissent, agovissent legislatores, sapientes et juris naturalis periti. Jam vero tantum abest, ut populi et legislatores, sapientes cujuscumque aetatis, hanc legem agnoverint, reosque propterea ac legis naturalis infractores traduxerint caelibatus sacri cultores, ut eos potius, vel ipso naturae lumine ducti, summo semper in pretio habuerint et honoribus cumulaverint; prout de Aegyptiis, Indis, Persis, Graecis atque Romanis erudite ostendit Henricus Morini (1). Hoc demum fassi sunt non pauci ex adversariis ipsis, qui caelibatus

(1) Cum haec notissima sint, nec in dubium revocentur ab adversariis nostris, qui praeterea exinde colligunt originem caelibatus in religione christiana, ne nimii essemus, silentio praetermisimus innumera prope documenta, quae eruditi viri collegerunt, ut ostendereut, summo semper in pretio apud omnes gentes habitos eos fuisse, qui sacris muneribus obeundis addicti caelibem vitam profiterentur. Cfr. Henri Morin, *Histoire critique du celibat*, quae inserta est vol. IV *Academiae inscriptionum*, p. 308 et seqq. Hanc dissertationem magna ex parte refert et in compendio exhibet Zaaccaria,

op. cit. *Dissertazione previa sul celibato tra le nazioni prima di G.C.* Cfr. etiam Albertus Fabricius, in *Bibliographia antiquaria* p. 388 et seqq. Hamburgi 1760; Com. De Maistre, *Du Pape*, lib. III, ch. 3, § 1, *Traditions antiques*. Verum quod magis mireris, ipse infensissimus hostis ecclesiastici caelibatus Dr. Frank, in op. *Sistema completo di polizia medica*, trad. dal Tedesco, Milano 1803, vol. 1, sez. 1, art. 2, § 5, et ipse adducit pleraque documenta, ut ostendat, quod *il celibato ecclesiastico è comune a quasi tutte le religioni*.

origenem in religione christianā ex ideali mysticismo repetunt, qui sub initium religionis christianae invaluerat circa caelibatum et continentiam (1). Cum igitur naturae lex, quae omnes ad nuptias cogat, non existat, merito concludimus, continentiae legem sacris ministris impositam juri naturae minime adversari.

DIFFICULTATES

191. I. Obj. adversus priorem propositionis partem.
 1. Deus omnibus matrimonium imperavit, Genes. I. 28. dicens: *Crescite et multiplicamini, et replete terram*;
 2. tum etiam apud Matth. XIX. 4. ubi ait Christus: *Non legistis, quia qui fecit hominem ab initio, masculum et faeminam fecit eos, et dixit: propter hoc dimittet homo patrem et matrem et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una? ... Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet.* 3. Hinc Apostolus, ad Hebr. XIII. 4. sine ulla exceptione pronunciat: *Honorable connubium in omnibus et thorus immaculatus.*
 4. Quare idem Apostolus, I. ad Timoth. IV. 1. ex Spiritu Sancto denunciat, *Fore novissimis temporibus homines impios attendentes spiritibus erroris et doctrinis daemoniorum prohibentes nubere.* 5. Ac denique, I. ad Corint. VII. 2. generatim ait: *Propter fornicationem unusquisque uxorem suam habeat.* 6. Cujus quidem jussionis vers. 9. rationem reddit, dicens: *Melius est enim nubere quam uri.* 7. Speciatim vero in I. ad Timoth. III. 2. atque in epist. ad Titum I. 6. constituit, ut episcopus sit *unius uxoris vir, filios habens subditos cum omni castitate.* 8. Verum quid clarius illis Pauli verbis

(1) Ita professores Friburgenses in supplici libello, quem gubernio obtulerunt, anno 1828, pro abolitione caelibatus ecclesiastici; qui ab

ideis paganis, judaïcis et philosophicis Orientis repetunt legem de ecclesiastico caelibatu! Verum de hoc postea.

in eadem ad Timoth. epistola V. 14. quibus absolute praecipit, ut omnes juniores nubant? *Volo*, inquit, *juniores nubere, filios procreare*. Ergo.

192. Resp. Ad 1. *D.* Et adducta verba exprimunt benedictionem et foecunditatem, quam Deus hominibus contulit, *C.* paeceptum nuptiarum, *Subd.* temporarium et respectu totius multitudinis, *Tr.* perpetuum et respectu singulorum *N.* Jam vero citata verba significare potius benedictionem et collatam hominibus foecunditatem, non obscure colligitur ex iis, quae ibidem leguntur. Postquam enim Deus creavit cete grandia, et omnem animam viventem, et omne volatile, benedixit eis similiter, dicens v. 22: *Crescite et multiplicamini, et replete aquas maris; avesque multiplicentur super terram*; quae profecto verba non puto adversarios nostros velle exponere de mandato nubendi: quare ergo similiter de foecunditate intelligere recusant quae nobis objiciunt (1)? Verum esto, non benedictionem, sed praeceptum importent, an ad omne tempus et singula humanae speciei individua praeceptum ejusmodi pertinebit? Hoc porro est, quod nunquam ipsi evincent. Imo contrarium aperte colligitur ex illis verbis: *Et replete terram*; quibus satis exprimitur, illud praeceptum, si quod est, non respicere nisi primordia vel restaurationem generis humani, quod cessat post sufficientem propagationem; alioquin nec Christus nec Apostolus consilium continentiae dedissent.

193. Ad 2. *D.* Relate ad indissolubilitatem matrimonii jam contracti, de qua hic loquitur Christus, *C.* ad matrimonium contrahendum *N.*

194. Ad 3. *D.* Apostolus pronunciat, honorabile conubium in omnibus nuptis esse debere, *C.* in non nuptis, *subd.* quoad eos, qui nulla vel lege vel voto pro-

(1) Cf. Ant. Bianchi in op. *Il libertinaggio esaminato*, etc. cap. 2, p. 27 et seqq., Milano 1818.

hibentur a nuptiis, *Tr.* quoad istos *N.* Apostolus enim hic loquitur de nuptiis, et eos hortatur, ut connubium et thorum servant honorabile et absque macula; quia, ut immediate subdit, *fornicatores et adulteros judicabit Deus* (1).

195. Ad 4. *D.* Denunciat Apostolus, fore haereticos damnantes nuptias ut simpliciter malas, *C.* ecclesiam, quae definivit eas esse bonas *N.* Significat enim futuros haereticos, qui damnaturi essent nuptias utpote in se malas et a malo principio invectas; quales reipsa fuerunt simoniani, saturniani, ebionitae, marcionitae, encratitae, manichaei, quos omnes ecclesia catholica perinde ac novatores reliquos damnavit ut haereticos (2). Nulla autem ratione potuit significare ecclesiam, quam ipse vocat columnam et firmamentum veritatis, quae definivit nuptias bonas esse, nec caelibatum iis qui in clerum sunt adscribendi, injungit, nisi quatenus melior est, et ipsorum statui magis conveniens.

196. Ad 5. *D.* Uxorem habeat, quam unusquisque duxerat, *C.* quam ducere debeat, *N.* Ut patet ex orationis serie. Vere spiritus immundus excaecavit haereticos, qui talia obtrudunt, ut adstruant divinum conjugii mandatum; praesertim cum ibidem Apostolus aperte declareret, se loqui *secundum indulgentiam, non secundum imperium* (3).

(1) Cfr. Bernard. a Pic. in hunc loc. nec abnuit Rosenmüller, qui hunc textum ita exponit: « Ab omnibus conjugio suus servetur honos... Ἀμικτον, intemeratum, quod inquinari scortatione et adulterio non debet. »

(2) A nonnullis observatum fuit, antiquos illos haereticos in ejusmodi errorem incidisse ex sublimi idea, quam de virginitate et continentia Christus et apostoli ecclesiae tradiderunt; atque, ut moris stultorum est, in oppositum scopulum inciderunt.

(3) Τοῦτο δὲ λέγω κατὰ συνήθη, οὐ κατ' ἐπιταγὴν. Perinde ac si diceret: non praecipio, sed permitto: non jubeo, sed indulgeo; quod optime expressit Syriaca versio: *Hoc autem dico tanquam infirmis, non ex praecepto.* Corinthii, ut notat Baronius, *Annal.* tom. 1, erant genio suo salacissimi, et praeter ceteris Graecis Veneris studio editissimi. Cfr. Cornel. a Lapide in fine cap. 6, et in cap. 11, 3; Tirinus in fine cap. 6; Fromondus in praefat.

197. Ad 6. *D.* Melius est nubere quam uri, id est, quam fornicari, iis scilicet qui liberi sint, *C.* quam tentari, praesertim si castitatis vel lege vel voto sint obstricti, *N.* Nec enim uritur, qui tentationem patitur quidem, sed eidem viriliter resistit, eamque vincit, sed potius coronatur; sicut non uritur, qui calefit, sed qui ab igne reapse aduritur et laeditur (1). Hoc accedit, quod Apostolus hic loquatur de iis, qui liberi sunt non vero de aliis, qui ad vincendas tentationes, non ad conjugium, sed ad orationem, jejunium, sensuum custodiam, corporis macerationem confugere debent; a quibus tamen subsidiis atque remediis pejor quam a cane et angue abhorrent adversarii nostri.

198. Ad 7. *D.* Debet ex Apostolo episcopos esse unius uxoris vir, id est, non bigamus, *C.* maritus esse *N.* Alioquin neque Timotheus, imo neque ipse Apostolus idonei fuissent ad Episcopatum. Sane hoc sensu verba Apostoli universa intellexit antiquitas (2).

199. Ad 8. *D.* Volo, id est, malo viduas juniores, et quidem fornicarias, nubere et matres familias esse quam incontinenter vivere, *C.* id est, praecipio omnes prorsus nubere, et veto viduas esse ac permanere *N.* Nempe eodem sensu hic loquitur Apostolus, ac postea scripsit Hieronymus ad Ageruchiam: *Quia multo tolerabilius est digamam esse quam scortum* (3). Quid porro hoc commune habet cum caelibatu ecclesiastico (4)?

200. II. Obj. adversus alteram propos. partem. Caelibatus matrimonio adversatur, quod est a naturae jure

(1) Cfr. Bernard. a Pic. in hunc loc. et Estius.

(2) Cfr. Renaudot. *Perpét. de la foi*, tom. v, liv. v, ch 7.

(3) *Epist. cxxiii ad Ageruchiam*, n. 4; seu ut scribit *Epist. lxxix ad Salvinam*, n. 10: «Intelligimus, illum non stantibus coronam, sed jacentibus manum porrigere. Vide

qualia sunt secunda matrimonia, quae lupanaribus praeferruntur; quia declinaverunt quaedam post Satanam. Ideo adolescentula vidua, quae se non potest continere, vel non vult, maritum potius accipiat quam d'abolum.» Edit. Vallars.

(4) Cfr. Zaccaria, op. cit. lib. iii, cap. 3, § 1 et seq.

nnisi improprie pater vivere dicitur.
um magnum intersit discrimen inter
et eum qui necdum vivere coepit;
est jus acquisivit ad sui conserva-
laedere potest absque immani fla-
qui necdum natus est ejusmodi jus
que acquirere potuit, cum nondum

eo quod sub ea tantum obli-
at naturae restituere, quob ab ea
accepit; cum vero nulla obliga-
tio dederit existentiam, hinc fi-
gatione adigitur ad hanc ipsam
endam. Quare cum falsa ac stulta
veteres philosophi permoti sunt
mplectendam, exinde etiam patet
quas ex illis deducebant (1).

diologia et medicina: 1. instinctus,
monium ferimur, est prorsus ir-
rationalis; 2. hinc caelibes innumeris
sunt, non solum corporis, sed 3.
astici, tristes, severi ex sua soli-
tudine quam sustinere coguntur, effi-

Dom ejusmodi assertionem falsitatis
numeri prope caelibes utriusque sexus,
ipsorum adversariorum intemeratam
Inter ceteros recens auctor queritur,

cit. pag. 344
argumenta fuse

op. cit. lez. 1,
Mahon, *Medicina*
medica, trad. dal
3, Milano 1820, tom.
ato § 84 et seqq. au-
tionnaire des scien-

ces médicales, artic. *Celibat*, ac
praesertim tom. xi, art. *Contenance*.
Sic etiam Jac. Barzellotti in op.
Questioni di medicina legale, ediz.
vii, Pisa 1836, tom. i, lib. i, *Afro-*
disiologia o Venere forense, hinc
inde ea scribit quae cum continen-
tiae professione conciliari nequeunt.
Sic alii passim.

omnibus ac singulis imparatum ; adversatur igitur ejus professio juri naturali. 1. Natura enim hominem ad matrimonium inclinat , 2. et in eum finem sexuum diversitas ab eadem natura est ordinata. 3. Quod veteres philosophi docuerunt his ducti principiis. *a)* Natura homini indidit immortalitatis desiderium ; hoc autem homo explere nequit nisi per sui ipsius reproductionem in filiorum procreatione , in quibus pater vivere pergit. *b)* Perinde est non dare alicui individuo existentiam , cum fieri potest , ac individuo jam nato vitam auferre , quod gravissimum scelus est. *c)* Quilibet tenetur naturae restituere , quod ab eadem accepit ; dedit vero natura singulis individuis existentiam ; ergo et hanc per alterius procreationem quilibet , cum possit , eidem restituere debet. Hinc gravis semper flagitii sontem eum habuerunt , qui caelebs vixisset , et atrocioribus poenis in altera vita addictum iri rati sunt , aut saltem infelicem habuerunt eum , qui uxore ducta absque liberis decessisset. Ergo.

201. Resp. *Neg. ant.* Ad 1. prob. *D.* Natura hominem ad matrimonium inclinat , ita tamen ut nullam inducat obligationem , *Tr.* ut inducat obligationem , *subd.* generalem et vagam respectu totius speciei , qua ejus conservationi prospiciat , *Tr.* stricte sumptam , quaeque semper et in omni casu singula speciei individua obliget *N.* Responsio patet ex superius dictis.

202. Ad 2. *D.* Ita ut omnes *possint* , si velint , matrimonium inire , *C.* ita ut omnes *debeant* *N.* Aliud porro est loqui de idoneitate , quam natura dedit , aliud de officio : alioquin in absurda incideremus.

203. Ad 3. *D.* Non pauci , seu potius nonnulli philosophi ita senserunt , sed immerito atque stultis principiis ducti , *C.* merito ac solidis principiis innixi *N.*

204. Ac *a)* id non evincit inditum a natura immortalitatis desiderium ; ejusmodi enim desiderium afficit proprium individuum , neque expletur per vitam filio-

rum, in quibus nonnisi improprie pater vivere dicitur.

205. Non *b)*, cum magnum intersit discrimen inter eum qui natus est et eum qui necdum vivere coepit; qui enim jam natus est jus acquisivit ad sui conservationem, quod nemo laedere potest absque immani flagitio; contra vero qui necdum natus est ejusmodi jus neque acquisivit, neque acquirere potuit, cum nondum esset.

206. Non denique *c)* eo quod sub ea tantum obligatione quisque debeat naturae restituere, quod ab ea accepit, sub qua illud accepit; cum vero nulla obligatione obstrictus pater filio dederit existentiam, hinc filius nulla pariter obligatione adigitur ad hanc ipsam existentiam alteri tribuendam. Quare cum falsa ac stulta sint principia, quibus veteres philosophi permoti sunt ad eam sententiam amplectendam, exinde etiam patet falsitas consecutionum, quas ex illis deducebant (1).

207. Inst. Ex physiologia et medicina: 1. instinctus, quo a natura in matrimonium ferimur, est prorsus *irresistibilis* seu invincibilis; 2. hinc caelibes innumeris prope morbis obnoxii sunt, non solum corporis, sed 3. et animi, quo fit ut rustici, tristes, severi ex sua solitudine, atque ex pugna quam sustinere coguntur, efficiantur (2). Ergo.

208. Resp. IV. Cum ejusmodi assertionem falsitatis prorsus arguant innumeri prope caelibes utriusque sexus, qui ex confessione ipsorum adversariorum intemeratam servant castitatem. Inter ceteros recens auctor queritur,

(1) Cfr. Bianchi op. cit. pag. 344 et seqq. ubi haec argumenta fuse discutit et dissolvit.

(2) Ita Franck op. cit. lex. 1, art. 2, § 12 seqq. Mahon, *Medicina legale e polizia medica*, trad. dal francese ediz. 3, Milano 1820, tom. IV, *Del celibato* § 84 et seqq. auctores op. *Dictionnaire des sciences*

médicales, artic. *Celibat*, ac praesertim tom. XI, art. *Contenance*. Sic etiam Jac. Barzellotti in op. *Questioni di medicina legale*, ediz. VII, Pisa 1836, tom. I, lib. I, *Afrodisiologia o Venere forense*, hinc inde ea scribit quae cum continentiae professione conciliari nequeunt. Sic alii passim.

maximam caelibum partem bene nimis votum continentiae servare (1). Neque omittendum est ex principii religionis catholicae Deum gratiae suae subsidio iis omnibus, qui sincere opem et auxilium ab eo precantur, suppetias ferre; nemo porro nisi atheus ac materialista Dei actionem in creaturas suas negaverit. Si verum esset adversariorum principium, gubernia, quae religioso caelibatui faverunt, tot hypocritarum causam egissent omnisque licentia permittenda iis esset, qui vel matrimonium contrahere nequeunt, aut legitimo matrimonio uti non possunt. Quis autem ferat ejusmodi absurda atque ab effraenata libidine profecta principia (2)?

209. Ad 2. Resp. 1. *Neg.* Tum quia celeberrimi physiologi ac medici data opera contrarium ostendunt (3); tum quia experimentum quotidianum falsitatis arguit adversariorum assertionem. Plures enim caelibes ad decrepitam usque aetatem pervenerunt, atque in dies perveniunt, et quidem bene valentes (4). Ex recensitionibus

(1) Ita auctor op. *Continuation de l'Esprit des lois*, pag. 40.

(2) Omni qua potui diligentia expendi, quae ab irreligiosis ac materialistis, sive physiologis sive medicis, afferuntur adversus caelibatum, et comperi, eorum conclusiones deducere ad effraenam licentiam in innumeris prope casibus et adjunctis, in quibus ex utroque sexu quilibet inveniri debet. Aut itaque ipsi putant vera esse principia seu theorias, quas ponunt, et tunc omnes debent pravas conclusiones admittere, quae viam aperiunt omnibus flagitiis. Si vero eas respuant, fateantur opus est, easdem theorias aut falsas, aut saltem plus aequo amplificatas esse, quas ipsi venditant. Plerumque ex casibus particularibus per inductionem isti concludunt ad universale; at ex hac agendi ratione pari modo nos ex casibus particularibus, qui innumeri prope sunt et omni exceptione majores, jure

possemus assurgere ad universalitatem.

(3) Inter quos recensentur Nicolai, serm. vi, tract. ii, cap. 5; Cagnato, lib. i, obs. i; Santorelli, *Antipraxis*, lib. xvi, cap. 5; Rediginus aliique non pauci apud Cl. Scotti in *Catechismo medico*, art. *Celibato*. Prodiit in hanc rem Lucae an. 1840. Egregium opusculum cui tibi. *Del celibato fisicamente considerato Commentario offerto alla classe medico-legale non che al ceto ecclesiastico da un medico italiano*; in quo totum hoc argumentum scientifice illustratur. Huo etiam spectat praeclarum opus quod in lucem edidit cl. Debreyne doctor medicinae facultatis Parisiensis etc. Inscriptum: *Essai sur la Théologie morale considérée en rapport à la Physiologie et à la Médecine* 3^{me}. edit. Paris. 1843.

(4) Brawn celebris med. Anglus, in op. *Errores populares*, lib. i,

statisticis, ut vocant, constat, longaevitatem propriam potissimum esse monialium et religiosorum, id est, caelibum (1); quod confessi sunt inter ceteros Baco de Verulamio (2) et Mahon (3); ex veteribus vero Galenus idipsum confirmat (4); cujus quidem phaenomeni non una causa assignatur a peritioribus medicis (5).

pag. 282, observat, caelibes diutius, ceteris paribus, vivere quam conjugatos. Leoniceus, doctissimus med. Italus, tribuebat continentiae valetudinem perfectam, quae fruebatur anno 90; Hasech parochus Leodiensis, qui mortuus est aetatis suae anno 125, id ipsum affirmabat. Cfr. Feller, *Catechism. philosoph.* art. cit. Cfr. etiam De Maistre, *Soirées de Saint-Petersbourg*, tom. 1, soir. 1. Celeberrimus Newton virgo mortuus est, atque, ut loquitur Zimmermann, aetate annorum 85 detulit in sepulchrum id, quod infelix juvenus nostra misere projicit aetate annorum 14. Ast Newton cogitationem in coelum intentam juxta tenebat.

(1) Consului has recensiones, quae paucis abhinc annis tum Venetiis tum Mediolani prodierunt, aliasque non paucas, ac semper inveni majorem longaevitatem in caelibibus quam in nuptis, etiam quoad numerum.

(2) Cfr. *Sir. Francis Bacon's works*, in 8, tom. VIII, pag. 358, London 1803.

(3) Op. cit. tom. IV, pag. 261. Placet ejus verba exscribere, cum sint hominis caelibatui infensi: « Se quelli, *inquit*, che per ubbidire ai doveri del proprio stato, o per qualche altro motivo, ricusano di ascoltare la voce della natura, non ne provano sovente alcun incomodo; se anche l'esperienza dimostra che i religiosi celibatari rigidi osservatori delle sue leggi hanno goduto sino ad una estrema vecchiezza della più florida salute, ciò deve ascriversi ad un beneficio di questa stessa na-

tura, da essi disprezzata, e che non si manifesta in niuna parte più provida, che nell'industrioso artificio col quale essa forma l'umor prolifico » ... Ad quid igitur tot declamationes adversus caelibatum?

(4) *De locor. affectionibus*, lib. VI, cap. 6. Id ipsum fatetur Haller, *Elementa physiol.* lib. VII, pag. 555, loquens de coenobitis, qui per longum vitae curriculum exactissime vota, quae nuncupaverant, servaverunt.

(5) Cfr. Zachia, *Quaest. medic. legalis*, lib. VI, tit. 1, *De erroribus medicorum*, quaest. V. n. 4 et seqq. Mahon ipse loc. cit. scribit: « L'assorbimento (prolifici humoris) trasmetterà al sangue delle particelle di una sostanza attiva, che stabiliranno la sanità ed accresceranno le forze. » Alia ibid. videri possunt. Nec enim Theologum decet in nonnullis ad particularia descendere. Adde, naturam multiplici ratione sibi prospicere, ut idem auctor observat. Quod quidem ex professo ostendit Cl. Laurentius Martini professor in Univers. Taurinensi, in op. *Lezioni di Fisiologia*, Torino 1830, tom. I, lez. LXXXII, pag. 96, ubi inter cetera haec scribit « Una siffatta quistione è molto delicata. Non vuolsi tuttavia preterire, perchè alcuni la propongono, e vorrebbero, che si potesse dimostrare, come la continenza sia contraria alle leggi della sanità. Noi dunque stabiliamo, che que' casi, in cui la continenza fu nociva, sono anzi immaginari, che probabili. Ragioniamo senza prevenzione; nè mancheremo di validissimi argomenti a conquistare i

210. Resp. 2. *D.* Qui tamen, si qui sunt, communes pariter sunt cujusvis conditionis ac status hominibus, *Tr.* vel *C.* proprii caelibum tantum *N.* Jam vero Horstius et Tissot agunt de morbis litteratorum. Ramazzini de morbis artificum, Plempius de morbis togatorum, Peringle de morbis militum, Frustenau de morbis medicorum; Haller tractatum edidit, cui titulus: *Vita humana morbus continuus, sive tractatus de morbis aetatum* (1). De morbis demum conjugatorum egerunt Hippocrates, Pere, Chambonius, Aretaeus, Savonarola, Mahon, Franck, aliique non pauci, ostenduntque, longe fortasse prae ceteris statum ejusmodi periculosiorem esse (2). Ad quid igitur adversarii obtrudunt nobis morbos caelibum?

211. Ad 3. Vel *N.* Vel *D.* Qui tamen moeror animique labor, si conferantur cum illis anxietatibus quibus conjugati discruciantur, penitus evanescunt, *C.* in se, *Tr.* Quid porro conjugati perferre non debent vel a querula uxore, vel a filiorum turba, protervia, inobedientia, malis moribus, etc.? Quid si pugnandum praeterea sit cum fame omniumque pene rerum inopia, adeo ut pauci inveniantur, quos non poenituerit initi matrimonii? Quod spectat ad rudiores agrestesque mores, severitatem ac tristitiam, quibus sibi fingunt adversarii laborare caelibes, eos rursum revocamus ad experientiam; ex qua constat, caelibes ut plurimum hilariores laetioresque ceteris esse, adeo ut excitarint invidiam eorum, qui contrarium institutum sectantur. Si

nemici della verginità. » Qui deinde thesim suam egregie adstruit ex intimis physiologiae principiis. Utinam indissolubile conjugium inter scientiam ac religionem aliquando celebraretur! Verum plures cupiunt vanam captare gloriolam apud stultos, mente non minus quam corde corruptos. Ast constanter tandem ali-

quando scientia vindicat se de injuria sibi illata, dum irreligioni ac impietati inservire cogitur contra sua ipsius vota.

(1) Oeniponti 1693. Etiam Hippocrates, in *Epist. ad Domagelem* scripsit: Ὅλος ἄνθρωπος νοῦσος.

(2) Apud Scotti, op. et loc. cit.

qui sunt ex caelibum coetu, qui praeclaras illas dotes prae se ferant, eae non ex caelibatu, sed vel ex animi indole, vel ex naturali affectione, institutione aliisque causis prorsus extrinsecis repeti debent; quas leviores animi labes facile est in omni hominum coetu invenire, uti ex consuetudine cuiusvis innotescet (1).

PROPOSITIO IV.

Continentiae lex sacris ministris imposita nedum societatis bono adversatur, illud potius mirifice promovet

212. Haec propositio est adversus illos angustae mentis philosophos et politicos, qui non ita pridem dolabant Europae vices ob certam perniciem, quam eidem instare clamabant ex damnis, quae in societatem proveniunt ab ecclesiasticorum caelibatu. Hi porro parum sibi constantes tolerantiae nomine vellent libertatem clero catholico adimere, eumque iugo matrimonii subicere.

213. Sic vero veritatem thesisi adstruimus: Lex illa societatis utilitati rei publicae commodis conducere dicenda est, quae et familiis perennitatem et generis propagationem affert; quaeque efficit, ut litterae et bonae artes vehementius excolantur; quae denique publicae beneficentiae et charitatis instituta mirifice promovet amplificatque. Atqui talis est continentiae lex.

214. Per eam siquidem ecclesiae ministri, qui sunt ministri publici, a quovis domestico negotio liberi, totos se mancipare possunt publico fratrum ac concivium suorum commodo ac utilitati; contra vero si domesticis

(1) Cfr. Biscardi, *Resp. ad problema: Se più felice sia lo stato del celibe, o del conjugato*. Venez. 1554. Qui tamen longius progressus est, quam par fuerit; nimis

enim exaggerat conjugii mala. Cfr. praeterea Petrus Blossius *Epist. LXXIX ad R. Diaconum*; Soto, *De iustitia et jure*, lib. VII, q. 1, art. 1.

curis detinerentur , quae conjugio adnexae sunt , in duas veluti partes distraherentur ; publicae siquidem ac privatae rei cogerentur curam gerere. Cumque domestica ejusmodi ac privata commoda , ut saepenumero evenire conspiciamus , Sacerdotis matrimonio juncti animum totum ad se rapiant , illud procul dubio eveniret , ut tantum publicae utilitati detraheretur , quantum domesticis curis ipse vacaret (1).

215. Hac propterea domestica sollicitudine vacui ecclesiae ministri magis in primis idonei inveniuntur ad communicandam vim moralem ac religiosam privatis familiis , ut conjuges mutuo amore se prosequantur , ad pacem eorum consulendum , ad eos a vitiis ac effraeni licentia deterrendos atque a simultatibus , quae profecto multo magis nocent propagationi , quam eidem multiplicata inconsulto conjugia prospiciant. Cum vero ex familiarum firmitate et conservatione pendeat firmitas et conservatio societatis , quae ex totidem familiis exurgit et coalescit , sequitur , caelibem clerum multo magis conferre ad ejusdem societatis conservationem ac perpetuitatem quam conjugatum (2). Rursus : cum bonum individu-

(1) Optime auctor art. cit. *Du Célibat des prêtres* : « Il y a dans chaque état deux classes de citoyens , ou plutôt dans chaque citoyen deux hommes , l'homme public et l'homme privé : celui-ci , concentré dans sa famille , travaille en silence à son propre bonheur , et à celui des êtres qui lui sont chers ; l'autre , sortant de la sphère étroite où la nature semblait l'avoir circonscrit , s'élève à la hauteur des fonctions auxquelles il est appelé , et se sacrifie tout entier aux intérêts publics dont il est dépositaire. Car nos forces et nos facultés sont si bornées que , pour bien répondre au vœu de la Providence , ou pour bien servir le pays , nous devons , autant qu'il est en nous , diminuer et resserrer nos obligations privées , à mesure que nos devoirs publics s'é-

tendent et se multiplient. Or , tel est le Prêtre ; c'est un homme public , ou plutôt c'est l'homme de tous. Il doit être prêt à voler à chaque moment où la voix de l'infortune et de la religion l'appelle , dans la cabane du pauvre , dans le palais des grands , dans le temple du Seigneur. Il est responsable , devant Dieu et devant les hommes , d'une heure , d'un moment. »

(2) Quidam ex recentioribus philosophis dixit : « La loi qui permet le célibat n'est point opposée à la loi qui règle le mariage. La fin du mariage est de conserver le genre humain par la reproduction ; la fin du célibat est de donner à la société des ministres uniquement occupés de leur fonctions , et qui conservent les hommes , les uns en leur communiquant la force morale de vivre

a bono ac felicitate societatis, cujus membra sunt, in quo pendent, evidens est, non posse caelibes ecclesiae ministros bonum societatis promovere, quin bonum promoveant singulorum individuorum.

16. Quod vero spectat ad intellectualem ac moralem educationem, nemo sanus negaverit, longe aptiorem viam curandam ac perficiendam eum inveniri, qui in ea esse possit, et qui ob excellentius sublimius-vitae genus, quod proficitur, auctoritatem et fidem sibi conciliare possit, quam qui domesticis negotiis implicatus est, ac in nulla re reliquis praestat superius influxum exercere debet. Talis porro est, tum rei naturae inspecta tum etiam communi hominum consuetudine, caelebs ecclesiae minister, qui sive eruditionem in litteris juventuti, sive in eorum animis ad pietatem atque ad bonos mores informandis, totum se redde potest; qui praeterea facilius in ipsorum parentum consuetudinem eam auctoritatem influere valet, quam ipsi exteris despicerent. Ex his autem pendet civilis cultus et institutio, quae eo magis crescit, quo majorem usum exercere potest sacer ecclesiae minister. Haec enim religiosa, intellectualis ac moralis institutio ad omnes artes etiam se protendit, ad scientias, litteras, et omni ingenii civis vitam (1).

aux avec leurs semblables, les uns en les empêchant par la force que de troubler la paix. Ce des lois de conservation des familles; et la société se perpétue et croît bien plus par la perpétuité des familles que par la fréquence du mariage, (*Annal. de l'ép. chrétien.* tom. 1, pag. 111). Quare vel ipse Montesquieu dans *L'esprit des lois*, liv. xxiii, dit, «*magnum hoc doctrinae moralis ac politicae oraculum protulit: la continence publique est naturellement jointe à la propagation d'espèce.*»

(1) Satis est comparare inter se publica aedificia, templa praesertim, hospitia aliaque ejusmodi, quae a catholicis excitata sunt tum medio aevo tum sequenti aetate ubique terrarum, necnon monumenta sculpturae, architecturae et picturae, cum aedificiis aliisque monumentis protestantium, ut quisquis intelligat, solam religionem catholicam pulchram ac magnifici idealem atque, ut ita dicam, coelestem inspirationem ingerere. Facile quisque levi inspectione inter duo aut plura simulacra aut tabulas pictas discernere potest inter opus catholici et opus

217. Beneficentiae demum atque charitatis instituta ortum et incrementum, vel ex toto vel magna saltem et parte, a caelibe sacrorum ministrorum vita pendere, ipsa patefacit rei, de qua agimus, natura. Ipsi enim, quibus orphanorum, senum, infirmorum ac miserorum turba demandata est, veluti omnium parentes ac refugium in societate spectantur eo praesertim nomine, quod ab omnibus domesticis ac publicis negotiis feriat sint. Charitas, quam in omnes suadet imo praecipit christiana religio, nullum invenit in ipsis impedimentum, quo in cunctos se diffundat. Ipsa sua vivendi ratione caelibes ministri mediatores constituuntur inter divites et egenos, inter debiles ac potentes, et corrogant undique media, quibus indigentiae subveniant, quacumque possunt ope. Hac de causa et libenter opulenti eisdem subsidia tribuunt, et pauperes ad eos magna fiducia confugiunt. Haec porro in clericis conjugatis, uxore aut frequenti sobole onustis, vix aut ne vix quidem concipi possunt (1).

protestantis. Caret enim istius animus pietate, quam propterea nequit exprimere in operibus ingenii sui. Cfr. Rubichon, op. cit. *De l'action du clergé*, etc., ch. 10, *Du célibat dans ses rapports avec la population*, pag. 287 et suiv: necnon egregia opera Cypriani Robert: *Essai d'une philosophie de l'art ou introduction à l'étude des monuments chrétiens*, Paris 1837, cum lectionibus quae circa monumenta christiana in lucem ex eodem auctore prodierunt, et D. Rio, *De la poésie chrétienne dans ses principes, dans sa matière et dans ses formes*, una cum analysi ac observationibus Cl. com. de Montalambert, Paris 1837. Hic porro auctor spectatur tanquam aestheticae christianae instaurator. Anno elapso (1838) D. Webly Pugin, architectus Anglus, ex sola comparatione monumentorum catholicorum

et protestantium primum stimulum habuit ad amplectendam religionem catholicam veluti divinam, prout ipsa fecit. Cfr. ejus opus inscriptum: *Contrasts between the noble edifices of the XIV and XV centuries and similar buildings of the present day shewing the decay of taste*, Lond. 1837; tum: *An apology for the contrasts, being a defence of the assertions advanced in that publication against the various attacks made upon it*, By Webly Pugin, esq. author of the book in question, Lond. 1837.

(1) Apprime comes de Maistre, in op. cit. *Du Pape*, lib. III, ch. 3, § 2, haec de clero catholico scripsit: « Cette puissance encore plus merveilleuse, qui peut attendrir un cœur pétrifié et le rendre à la vie; qui va dans les palais arracher l'or à l'opulent insensible ou distrait, pour

18. Ne quis vero suspicetur, ea, quae paucis conimus, theoretica tantum esse, non autem practica, rit factis et experimentis publicis haec omnia conare.

19. Ac primo quidem ex publicis tabulis compertum nuspiam regna aut provincias magis civium multitudine et opibus floruisse, quam ubi viguit cleri catholici caelibatus. Si Europa ad illud potentiae atque opulenta culmen pervenit, in quo eam suspicimus, totum conceptum tam utili institutioni referre debemus. Nos satis hic sit commemorare Italiam, Gallias, Belgium, Austriacum imperium, Helvetiam catholicam, Germaniam; quae si comparentur cum regionibus, in quibus caelibatus a ministris proscriptus est, patebit, paribus, longe magis prae istis illas populi frequentia abundare (1). Quod profecto repeti nequit nisi a clero catholici vita, atque a vi religionis, qua ut matrimonii jura ac leges sanctius custodiantur, firmitate firmantur, conserventur, augeantur.

20. Quid de institutione juventutis intellectuali ac religiosa dicam, cui informandae a caelibate catholico-clero gratuita scholae ubique locorum apertae sunt,

ser dans le sein de l'indigent qui affronte tout, qui surmonte, dès qu'il s'agit de consoler une, d'en éclairer ou d'en sauver une autre; qui s'insinue doucement dans les consciences, pour arracher des secrets funestes, pour arracher la racine des vices; or et gardienne infatigable des âmes saintes; ennemie non moins douce de toute licence; douce sans effrayante avec amour; élément inappréciable de la raideur de la probité, de l'honneur, des forces humaines, au sein où elles se déclarent immanentes; source précieuse et inépuisable de réconciliation, de rédemptions, de restitutions, de re-

pentirs efficaces, de tout ce que Dieu aime le plus après l'innocence; debout à côté du berceau de l'homme qu'elle bénit; debout encore à côté de son lit de mort, et lui disant, au milieu des exhortations les plus pathétiques et des plus tendres adieux: *Partez*; cette puissance surnaturelle ne se trouve pas hors de l'unité. »

(1) Cfr. Rubichon, op.cit.ch.10, *Du célibat dans ses rapports avec la population en France*, ubi non de solis Gallis, sed de aliis provinciis ac regnis, tum absolute tum comparative spectatis, atque ex recentissimis censibus ostendit veritatem facti, quod asseruimus.

eo successu ut nulla sit civium classis, quae instructionem, ad civilem culturam tantopere necessariam, summa facilitate haurire nequeat? Si vero litteraria haec institutio, quae adeo confert ad societatis felicitatem, comparetur cum scholis, ut vocant *normalibus* ac *mutuis*, quales a protestantibus excogitatae sunt, illico apparebit, quam immane inter utrasque intercedat discrimen. Ex illis enim quotidie cives bene morati, optimi magistratus, utilissimi patresfamilias prodeunt; contra vero ex istis homines protervi, societatis perturbatores, increduli, seu flagella societatis ut plurimum emergunt. Diuturna experientia id apertissime ostendit, ita ut ejusmodi scholae magis ac magis dilabantur (1).

221. Demum industria et ope cleri catholici, ubique patere domicilia ad diversas miserorum classes colligendas, ac in dies nova erigi, nostris quotidie oculis usurpamus. Quid vero non contulit et confert sollicita caelibis cleri charitas nosocomiis, orphanotrophiis, gerontotrophiis, mente captis, surdis ac mutis, et reliquis miseris cujuscumque generis? Invido quidem oculo haec omnia hospitia ac domicilia charitatis aspiciunt protestantes; at steriles ipsi sunt, nec quidpiam unquam, quod aliqua ratione conferri possit cum institutionibus catholicorum, licet vero maxime voluerint et conatus omnes eo direxerint, nisi pertenuem vix umbram in suis imitationibus protulerunt. Vix enim reperiuntur inter eos qui velint se devovere tot sacrificiis, sine ulla mercedis spe, ad miserorum levamen; neque etsi optarent, possent, domesticis curis detenti ac praepediti (2).

(1) Vixdum ortae sunt ejusmodi scholae normales ac mutuae, ut incaute eas admiratae haud paucae civitates catholicae adsciverint. Verum fructus paulo post arborem prodiderunt; tanta enim incasserat juvenum animos arrogantia ac tumor, ut vix patrium imperium sustinere

vellent; depravati praeterea mores ut plurimum omnes ab eis pudorem excusserant; atque exinde factum est, ut pedetentim ejusmodi scholae evanuerint, ac locum cesserint institutoribus ecclesiasticis ac religiosi.

(2) Innumera pene sunt instituta

22. Exinde factum est, ut nonnisi languente ac demerente fide ac inter civiles motus exurgerent increduli,igionis ac societatis hostes teterrimi, adversus catholicorum caelibatum. Hujus tamen generis homines utimum a legitimo conjugio abhorrent, ut caelibatumutinum consecretur. Verum ex hoc nova ratio seoffert principibus ac veris politicis tam salutarem initionem ab istorum stultis declamationibus tuendi,te tot bonorum, quae in societatem proveniunt,rem fecundissimam et altricem tutissimam. onstat igitur ex dictis, clericorum continentiam, quaversus spectetur, nedum adversetur societatis bono, l potius mirifice promovere, prout demonstrandummpsimus.

DIFFICULTATES

23. I. Obj. 1. Caelibes viri innumeris prope civibus

latis, quibus viri ac mulieres roverunt ac deovent solatio clasis miserorum, adeo ut vitam insumant in illis chaoperibus, a quibus natura abt; cernere est nobiles puellas, delicate enutritae in paterna, mundum ac vanitates exosae omni humanae spei nuncium entes, se totas mancipare inum ac egenorum molestiis et modis sublevandis, saepe temis ac contagiosi morbi imperis sese exhibere illorum curae, liam mercedem praeter sacri- propriae vitae sibi propone- me nec pauci religiosi aut moniales feminae, his insti- haritatis addictae, hilares vi- rofuderunt. Plura utriusque individuorum millia ubique m in ecclesia catholica hoc um vitae genus instituunt, ac trajiciunt, ut in Asiam, m et Americam apud barba- silvestres nationes hujusmodi

transferant beneficentiae opera. Ve- re catholica religio charitate vivit et operatur. Contra vero apud aca- tholicos omnia frigescant; nedum mulieres, sed ipsi ministri, ut vo- cant, sectarum non solum nil ejus- modi moliantur, sed ad minimi pe- riculi adspectum se retrahunt ac fugiunt, sub specie quod nolint in proprias domus luem inferre atque uxori ac filiis perniciem consciscere. Ita reposuerunt non ita pridem ministri protestantes in statibus foe- deratis Americae, cum lues indica regiones illas depopularetur; ita respondit anno elapso archiepiscopus anglicanus Dublinensis exprobatiori- bus quas propterea sustinere cogebatur. Esto; verum nonne ejusmodi excusationes meliorem conditionem esse caelibatus ecclesiastici osten- dunt? Optima praeterea ratio est, quia quemadmodum extra unitatem vera fides, sic vera charitas non invenitur.

republicam defraudant (1). 2. Nulli praeterea prosunt caelibatus molestiae et incommoda; 3. pluribus vero prodesse possent clericorum conjugia, 4. quibus castiores et puriores fierent ipsorum mores, eorum liberi melius instituerentur, iterum in terris vivere viderentur Zacharias et Elisabetha, eorumque filii Praecursoris virtutes aemularentur (2). 5. Institutio, quae si universalis fieret destrueret societatem, non est perfectio, sed insanientis et aberrantis mentis effectus; talis porro est continentiae professio (3); 6. eam proinde Graeci et Romani datis legibus proscripserunt, infamia notarunt caelibes eosque gravibus poenis addixere (4). 7. Sane dum protestantium provinciae florent, squalent regiones catholicorum in deserta commutatae, ita ut vix incolae ad agros colendos ac mechanicas seu illiberales artes exercendas sufficiant (5); 8. cujus quidem infrequentiae alia causa assignari non potest praeter ingentem caelibum ecclesiasticorum multitudinem. 9. Hinc spiritus saeculi, quod *in progressu*, ut ajunt, versatur, non amplius patitur ejusmodi institutionem (6). 10. Quare, ut demum abrogare:ur, supplices libelli non ita

(1) Ita post protestantes auctor op. *Les incouveniens du célibat des prêtres*, Genève 1781; et, quod mirum est, medici illi libertini quos superius recensui, hanc urgent difficultatem; unde patet, utrum ex physiologiae ac medicinae fontibus, an potius ex impietate illa amplificent incommoda, quae urgent adversus continentiae professionem.

(2) Sic auctor anonymus tract. *Dalla necessità, ed utilità del matrimonio degli ecclesiastici*, anno 1779 sine loco edit. part. 1, pag. 107; cui accessit Franch, op. cit. *Sistema completo di polizia medica*, loc. cit. § 16.

(3) Ita Bretschneider. Cfr. op. *Henricus et Antonius*, seu *De pro-*

selitimo ecclesiae Romanae et evangelicae, Vind. 1808.

(4) Cfr. Plutarchus, in *Lycurgo*, opp. tom. 1, pag. m. 64; Plato, *De legib.* lib. iv, et lib. vi; ut testatur Cicero, *de Legibus* lib. iii. Inter leges xii tabul. et haec reperiebatur: *Caelibes Esse Prohibito*, cujus executio demandata erat aedilibus. Plura alia recenset H. G. Heineccius, *Antiq. Rom. jurispr. illustr. syntagma* lib. 1, tit. xxv.

(5) Sic auctor operis *Recherches philosophiques sur le célibat*.

(6) Ita Professores Friburgenses in libello supplici, de quo mox dicemus.

pridem guberniis dati sunt (1), de quorum felici exitu spes non modica affulget. Ergo.

224. Resp. Ad 1. D. Caelibes universim sumpti, C. ecclesiastici N. Mirum est, pseudopoliticos cum protestantibus in unum invehī caelibatum ecclesiasticum tanquam unicam reipublicae perniciem, et oculos avertere ab immensa caelibum turba, quae vera causa existit damni, quod respublica a caelibatu patitur. Viget enim praeter ecclesiasticum caelibatus militaris, caelibatus nauticus caelibatus philosophicus, caelibatus famulitius, caelibatus libertinus; cum quibus omnibus si comparentur pauci ecclesiastici, qui continentiam profitentur, patebit, risu excipiendos esse adversariorum clamores, qui ex solo odio in clerum catholicum, seu potius in religionem catholicam oriuntur. Si tantopere ipsis cordi est reipublicae profectus, quare non insurgunt in recensitos caelibatus, a quibus innumerorum civium procreatio impeditur, et qui causa sunt effraenis libidinis et vitiorum colluviei (2)? Quod si ecclesiastici sub aliquo respectu defraudant civibus rempublicam, abunde compensant hoc detrimentum per conservationem familiarum, ut vidimus, et morum integritatem, quam mirifice promoveant; quibus fit, ut longe major propagatio ex legitimis conjugiiis habeatur, quam si connubia frequen-

(1) An. 1828 tres dati sunt ejusmodi libelli a professoribus Friburgensibus in Brisgoja, alter magno duci Badensi, alter comitiis magni ducatus, tertius episcopo Friburgensi. In ducatu Hesse-Darmstadt quidam *deputatus* D. Ernestus Hoffmann, die 15 Jun. 1830, obtulit pariter propositionem, seu *motionem* ut vocant, ad abolendam legem caelibatus ecclesiastici. Item die 17 Sept. ejusdem anni plura ibid. diffusa sunt postulata ad eundem finem. Demum in Galliis 1829 et 1830 haec eadem quaestio proposita et agitata est in publicis re-

gni comitiis.

(2) Cfr. *Dictionnaire abrégé des sciences médicales*, Milan 1822, vol. iv, v. art. *Celibat*, *Contenance*, *Incontinence*, in quibus evidenter ostenditur, non ex caelibatu virtutis ac religionis causa suscepto, sed ex caelibatu involuntario, ex incontinentia sive in conjugio sive extra conjugium, omnem societatis moralem corruptionem provenire, sobolis procreationem impediri, etc. Nec dissentiunt Mahon, Frank, alique caelibatus ecclesiastici insectatores.

tiora celebrarentur (1). Quis porro ignorat, rectos mores nervos esse civitatum?

225. Ad 2. *Neg.* Prosunt enim ejusmodi molestiae et incommoda, si quae sunt, in primis ipsi caelibes ad coronam; prosunt universo gregi seu populo christiano, dum ipsi non subtrahitur, quod impenderetur familiae curis ac privatae filiorum et uxoris institutioni et sustentationi; prosunt omnibus veneratione, quam sibi conciliant; prosunt orphanis, pauperibus, infirmis; prosunt, ut verbo dicam, societati universae, quae tot emolumenta inde derivat, ut ex probationibus constat (2).

226. Ad 3. *D.* Qualia adversarii fingunt, *C.* vera et realia *N.* Exaggerata porro, imo et chimaerica plane esse commoda, quae ex clericorum conjugis provenire adversarii deprædicant, patefaciunt regiones illae, in quibus ecclesiasticorum caelibatus non viget. Presbyteri siquidem conjugati, tum apud Graecos schismaticos tum in imperio Russico, incredibili ignorantia laborant; in sacramentis administrandis crimina simoniaca admittunt; raro admodum divina celebrantur Mystera; ipsorum doli, negligentia, otium, abjectio in causa sunt, cur omnibus in contemptu habeantur; sola politica motiva efficiunt, ut tolerantur (3). Apud ipsos protestantes longe

(1) Audiamus auctorem art. *Célibat*, cit. *Diction.* « Si ces derniers (célibataires) cherchent souvent à éluder le vœu de la nature, dans l'acte de la reproduction, par suite des circonstances sociales, n'en est-il pas de même chez un grand nombre de gens mariés, dans les classes les plus élevées et les classes moyennes de la société? La crainte de voir diviser un héritage destiné à soutenir l'orgueil nobiliaire, celle de ne pouvoir subvenir aux besoins d'une famille nombreuse, réduisent considérablement le nombre des naissances dans ces deux classes... Le célibat n'est donc pas

l'ennemi des mœurs et de la santé publique. Nous pourrions citer à l'appui de cette opinion des faits nombreux et concluans, si nous allions fouiller dans les turpitudes du cœur humain. » Cfr. etiam Bergier, *Dict. de théologie*, art. *Célibat*.

(2) Haec ipsa commoda ex clero catholico caelibe in societatem provenire, ultro fassus est auctor certe in hac parte minime suspectus Filangieri, in op. *La scienza della legislazione*, lib. II, cap. 5.

(3) A Petro I., cui *Magni* cognomentum accessit, imperii Russici fundatore, magna ex parte instauratum est schisma moscoviticum,

oris jam aestimantur mariti ipsorum ministri quam nos catholici presbyteri (1). In Anglia vero omnes libri eo spectant, ut clerum invisum et summo contemnendum reddant (2); nec religionis angliae ministris theatrorum licentia parcat: si quis ineam inducitur veluti stolidus, ebrius, leno, *mini-* exhibetur (3). Quae omnia cum adversariis bene spectata sint, eo votis omnibus tendunt, ut in pari ordi- ponant clerum catholicum per caelibatus abrogationem.

27. Ad 4. D. Si conjugii vi clerici impeccabiles lerent, C. secus N. Nec enim in his, quae ex ex- mento pendent, debemus poëticam imaginationem

jamjam in suum finem verge- idque praestitit ex motivo po- , ut idem nempe esset caput et ecclesiastici regiminis, et sa institutio politica prorsus ret. Hoc politicum principium a constantia prosecuti sunt sub- ates imperii moderatores, qui um vexationibus et omni argu- rum saevitie, his praesertim , conati sunt et nituntur , i publica pacta, religionem licam abolere in regionibus ditioni subjectis. Si artes Ju- apostatae compararentur cum quibus illud gubernium utitur nem hunc perversum obtinen- , discipuli magistrum superasse entur. Duplex semper scopus atatione imperii prae oculis ur, protensio finium imperii et satis, ut sic propriam, quam et ecclesiam, opponant eccle- lomanae. Id non obscure fate- quem saepe alias citavimus , et, dum vota emittit ut pro- natur imperii fines, et sic schis- rotendatur. Ast non est pru- , non est consilium contra num. Ceterum hinc fit, ut im *Popae*, quos vocant, seu yteri, uxorati, qui omnibus mptui sunt ob ignorantiam et 'om. VIII.

ebrietatem, cui passim indulgent, et ob simoniam, sustineantur, imo foveantur. Cfr. de Maistre, *Du Pa- pe*, loc. cit.

(1) Cfr. de Maistre, op. et loc. cit. ubi plura hujus assertionis do- cumenta profert, atque inter cetera haec scribit: « L'anathème est iné- vitable. Tout prêtre marié tembera toujours au-dessous de son caractère. La supériorité incontestable du clergé catholique tient uniquement à la loi du célibat. Qu'est-ce qu'un mi- nistre du culte qui se nomme réformé? C'est un homme habillé de noir, qui monte tous les dimanches en chaire pour y tenir des propos honnêtes. À ce métier tout honnête homme peut réussir. J'ai examiné de très-près cette classe d'hommes; j'ai surtout interrogé sur ces mini- stres évangéliques l'opinion qui les environne, et cette opinion même s'accorde avec la nôtre, pour ne leur accorder aucune supériorité de caractère. »

(2) Cfr. ibid. nec non in op. *The extraordinary Black Book, an ex- position of the united church of England and Ireland*, London 1831, chap. 1.

(3) Cfr. auctor, *Réponse aux nouveaux docteurs*, p. 11, pag. 225.

sequi, sed res, prout in se sunt, spectare. Eadem enim in conjugatis clericis cernerentur, quae in conjugatis laicis contingere solent, qui profecto procul absunt ab illa sanctitate, quam adversarii fingunt; ac praeterea illis vitiis sordescerent, ad quae inclinant rei domesticae amplificandae sollicitudo, ac filiorum sustentatio et futura ipsorum conditio. Certe clerus anglicanus uxoratus non exhibet totidem Zacharias et Elisabethas, eorumque filii quam longissime absunt ab aemulandis et in se referendis virtutibus s. Praecursoris (1). Itaque non conjugium, sed habitus castitatis ab adolescentia susceptus remedium incontinentiae validius suppeditat; ubi enim pudore soluto labem huiusmodi quispiam contraxerit, difficulter admodum ejus memoria ad peccatum non provocatur. Nam quo majora sunt cupiditatis irritamenta, eo magis urit.

228. Ad 5. D. Eadem ratione, qua noxia fieret quaevis ars et disciplina, si omnis hominum coetus ad illam excolendam sese converteret, C. diversa ratione N. Nempe ex hoc argumento, si quid valeret, sequeretur, eliminandas e societate litteras esse, repudiandas artes quaslibet seorsim sumptas; quia profecto, si omnes studiis vacarent, periret commercium, agrorum cultus, omnes fame perirent. Adeo acuti sunt protestantes, qui politicos agunt, dum non verentur per suam impudentiam tradere Christi consilia tanquam furiosi et inepti animi sensa. Tam nova est haec difficultas, ut eam sibi objecerint et excesserint ss. Hieronymus, et Augustinus, postea vero s. Thomas (2).

(1) Cfr. *A Letter to his royal highness the duke of Gloucester, Chancellor, on the present corrupt state of the University of Cambridge*, by R. M. Beverley, Esq. edit. London 1833, in qua auctor ostendit, fere omnes ministros anglicanos studiis vacare in universi-

tatibus, quae sunt totidem sedes iniquitatis. Vid. praesertim pag. 12, 14, 17, 18.

(2) Cfr. S. Hier. *Cont. Jovin.* lib. 1, n. 36; s. Augustin. *De bono conjugali*, cap. 10; S. Th. *Cont. Gent.* lib. III, cap. 136, ubi hanc ipsam difficultatem his verbis sibi

229. Ad 6. *D.* Graeci et Romani proscripserunt et infamia ac paenis mulctarunt caelibatum libertinum et vitiosum, *C.* religionis et virtutis causa susceptum *N.* Nos enim contrarium ostendimus, et fatentur ipsi adversarii, qui caelibatus institutionem non ex Christi et Apostoli consiliis, sed ex ideali Indorum, Graecorum et Romanorum perfectione et mysticismo, qui omnium animos invaserat, atque ex instituto sacerdotum ethnicorum repetere maluerunt (1). Quomodo autem leges plectere potuerunt, quod adeo suspiciebatur? Itaque effraenem illorum licentiam objectae leges feriunt, ex qua fit, ut complures animo ac sensibus vitiatis ex epicureismo eam fugiant societatem, qua, ut loquitur Montesquieu, fierent meliores, ut aliam sequantur, qua pejores semper evadunt (2). Hunc porro caelibatum et nos damnamus, utpote societatis pestem.

330. Ad 7. *Neg.* Hoc enim putidum mendacium est. Sola Italia, quae ecclesiasticis viris prae regionibus reliquis abundat, sufficit ad falsitatis arguendam adversariorum assertionem. Haec enim, spectata soli area, superat Sinas ipsas civium seu incolarum numero (3). Quod

proponit, n. 3: « Si bonum est quod unus contineat, melius est quod multi; optimum quod omnes. Sed ex hoc sequitur, quod genus humanum deficiat. Non igitur bonum est, quod aliquis homo omnino contineat. » Solvit porro hac ratione: « Ab his quae, sunt necessaria, quamvis quantum ad singulos melius sit quod abstineat, melioribus deditus, non tamen est bonum quod omnes abstineant, sicut et in ordine universo apparet; quamvis enim substantia spiritualis sit melior quam corporalis, non tamen esset melius universum, in quo essent solum substantiae spirituales, sed imperfectius; et quamvis sit melius oculus pede in corpore animalis, non tamen esset perfectius animal,

nisi haberet oculum et pedes. Ita etiam nec multitudo humani generis haberet statum perfectum, nisi essent aliqui intendentes generationis actibus, et aliqui ab his abstinentes et contemplationi vacantes. » Cfr. etiam Feller, *Catech. Philosoph.* loc. cit.

(1) Uti Professores Friburgenses in supplici libello, de quo supra.

(2) *Esprit des lois*, tom. III, liv. XXIII, ch. 2.

(3) Balbi, *Compendio di Geografia*, Torino 1834. Ex tabulis *statisticis*, quas exhibet, Europae, pag. 836, et Asiae, pag. 1102, constat, Italiam singulis milliariis quadratis continere 225 individua; Imperium vero Sinense vix continere 42 individua. Continet Italia 21.^m

si nonnullae regiones minus populo refertae sunt, id a causis omnino extrinsecis pendet, ut mox dicemus, quae communes sunt regionibus catholicorum aequae ac protestantium.

231. Ad 8. *Neg.* Sed hae causae sunt: 1. ingens coloniarum in exterarum regiones deductio; 2. conjugiorum difficultas, quae crescit, prout minuitur alimentorum ratio. Jam vero experientia demonstrat, doctioresque politici ostendunt, agrorum cultura prae ceteris artibus degendae vitae rationem comparari, e contrario haec commoda luxu corrumpi; hinc cultura neglecta, inde vero luxu, qui novorum civium germen vel a radice excindit, imminuitur necessario populi frequentia. Num vero sublato ecclesiastico caelibatu civitatum luxui frenum injiciatur, aut agriculturae studium crescat, judicent adversarii. 3. Praeterea causa incolarum infrequentiae est caelibatus libertinus, de quo paulo ante diximus; 4. est militia; 5. acrior scientiarum cupido; 6. commercium, navigatio, longinqua itinera, artes plurimae, quae saepe efficiunt, ut multi aut conjugio valedicant, aut saltem jugalibus se vinculis socient aetate proveci, cum scilicet rem familiarem aut compa-

partem incolarum totius Europae; superat Borussia, quae non habet nisi 156 invidua pro singulis milliariis quadratis, Belgium pariter apprime catholicum est, ac pluribus institutionibus religiosis et viris ecclesiasticis abundat, continet 453 individua pro singulis milliariis quadratis. Et haec sufficiant ad os obstruendum incredulis ac protestantibus, qui incusant religionem catholicam, quod per caelibatum inducat imminutionem incolarum. Ceterum cum haec difficultas respiciat potissimum Hispanias, qui haec obtrudunt perinde ac si ab unica caelibatus ecclesiastici causa illa, quae illic cernitur, incolarum in-

frequentia repetenda esset, non advertunt ad peculiare *phases* seu *vi-*ces illius regionis, quae octo fere seculis pugnare debuit adversus Sarracenos, ut ab istorum se jugo eriperet; et ad alia bella, quae adversus Gallos saepe sustinuit; ad detectionem Americae, qua factum est ut innumeri in novam illam orbis partem se transtulerint, aliaque ejusmodi adjuncta. Vix autem ad tempus quievit ab anno 1811 ad 1830, ut numerus civium incrementum coeperit 4,000,000, licet clerus secularis et regularis constaret 1,000,000; ut patet ex *Diaria Rom.* 23 Jan. 1830.

ut aut amplificarunt ; 7. sunt tot illustres familiae , uibus propter beneficiaria jura ac primogenita , exis natu majoribus , reliqui caelibem vitam ducere lurimum coguntur ; 8. est ingens famulorum tur- 9. est tot hominum naturalis indoles , qui austeris moribus praediti sunt et vitae severitate , ut aegre odum garrulam uxorem ferre possint , et liberorum stus et clamores. Quae cum ita sint , mirum est , dopolíticos uni ecclesiastico caelibatui adscribere , l a tot aliis causis pendet , et quas ipse fuse pro- fitur Filangierius (1).

Scienza della legislazione , a cap. 1 ad cap. 8 inclusive. am esset omnia persequi , quae uctor commemorat. Nobis satis nulla afferre ex iis , quae t cap. 8 quae mirifice confir- causas a nobis recensitas. « Fu- rificazione , *scribit* , i vizii e rdini hanno per così dire una one reciproca fra loro. L'uno ce l'altro , e il prodotto da i forza al produttore. Così la ia , e il celibato violento d'al- olassi de' cittadini , impedendo trimonj , cagionano l' inconti- i pubblica , e l' incontinenza lica diminuisce il numero de' monj. Dove ci è corruzione , no sdegnà una moglie , e dove povertà , dove ci sono molti per forza , ivi ci dev' essere mone. » Quod deinde nimis for- libere evoluit ; deinde prosequi- « Qual vuoto non deve lascia- ella popolazione quest' eccesso pubblica incontinenza ? Qual viglia , che nella maggior par- lle nazioni fra cento uomini appena un matrimonio in ogni » ? Et in nota ibid. « Leggansi colli di M. Sussmilch. Egli di- che in Olanda si fa il conto , sopra 64 persone vi è un ma- nio , nel mentre in Svezia se a uno sopra 126. Nella Marca

di Brandeburgo , e in Finlandia uno sopra 108 , a Berlino uno sopra 110 , in Inghilterra uno sopra 98 , 115 , 118. ». Jam vero nu- meratae regiones omnes pertinent ad protestantes. Ex quo discimus , quatenam apud illos vigeat morum corruptio. Et hi sunt , qui decla- mant adversos caelibatum ecclesia- sticum ! Et haec quidem in hypo- thesi adversariorum sunt dicta , quod nempe incolarum frequentia pro- moveat societatis felicitatem. Asq. inquirere praestat , num caeca haec atque inconsiderata propagatio in reipublicae bonum reipsa cedat ? Jam vero nec pauci nec minoris subsellii philosophi ac politici , ex- pensis utrinque rationum momentis , contrarium ostenderunt. Omissis por- ro Aristotele , lib. vii , *Politic.* cap. 4 , et Heineccio , *Ad legem Juliam et Papiam Popoeam* , lib. i , cap. 12 , qui haec argumenta ver- sant , non defuerunt reipublicae , quae , vel ob insolentiam plebis vel ob agri augustiam vel sterilitatem , de coercendo potius quam de am- plificando civium numero cogita- runt. Malthus parochus anglicanus in op. *Essai sur le principe de la population* , trad. de l'angl. neces- sitatem continendi intra certos li- mites propagationem ostendit. At pessimus homo ulterius progressus

232. Ad 9. *D.* Si *per spiritum seculi* significantur libertini, increduli, caenosi homines, *C.* si sapientes, graves, veri politici *N.* Illi porro homines nunquam constituerunt *spiritum seculi*, sed licentiae, quos seculum imo et secula velut ignavos, perditos, societatis faecem spreverunt et exhorruerunt. Talium porro hominum spiritus abhorreret etiam a catholica religione. Quodlibet seculum aliquid ferre nolle; adeoque, si id attenderetur, haec, quae ipsorum perversae indoli non arrident, essent tollenda. Ecclesia non attendit spiritum seculi, sed spiritum *seculorum*. Quavis autem aetate viri prudentes ac populus ipse institutionem caelibatus ecclesiastici suspexerunt; nunquam populus ecclesiae ministros conjugatos optavit; si quis vero sit qui libere vivat et scandalum praebet, petit populus ut corrigatur aut amoveatur a ministerio, ejusque in locum melior substituatur, nunquam vero ut uxor ei detur.

233. Ad 10. *D.* Ab iis, qui spiritu hujus seculi agebantur, *C.* a reliquis *N.* Hi, qui libros supplices derunt guberniis pro caelibatus abrogatione, pauci omnino fuerunt, si cum ceteris comparentur, qui alte reclamarunt adversus ejusmodi conatus, qui extremam perniciem inferrent catholicae religioni (1). Irritae semper

est; hic siquidem, qui inanem pronuntiaverat continetiae professionem, ad coërcendam propagationem proposuit *frenum morale*. At frenum morale et quidem coactum vere in praxi inane esse deprehendit; quare, uti jam diximus, legem comitiis probandam proposuit, qua statueretur, ut iis, qui post statam diem nascerentur, perinde ac eorum parentibus omne subsidium denegaretur, et sic rigori ac punitoni naturae dimittantur, nempe ut fame intereant. Maltho se socium adjecit Scarlett in eundem finem, nempe ut minueretur tributum, quod in pauperes erogatur. Attamen clerus

Anglicanus percipit quotannis libell. sterlin. 9,440,000 seu libellas gallic. 236,000,000, dum clerus totius christianismi in universo orbe non percipit nisi lib. sterl. 9,000,000 seu libell. gallic 225,000,000. Cfr. op. cit. *The extraordinary Black Book*, etc. pag. 59. Cfr. etiam *Storia della Riforma*, etc. lett. iv.

(1) Inter quos eminere vir certe minime suspectus, nempe Ab. de Pradt, cujus articulus, cui tit. *Le Clerge*, relatus est in *Tribuna Catholica* diebus 25 et 27 Augusti an. 1833. Adversus memoriam seu libellum supplicem Profess. Friburgens. cfr. *Catholicon* Spirae.

cesserunt ejusmodi machinationes vel apud ipsos protestantes (1), ac frustra sibi blandiuntur de felici successu pauci isti libertini, qui nec advertunt anomaliam, ut sic loquar, petendi a guberniis abrogationem illius legis, quae ecclesiasticae, imo et apostolicae est institutionis, quaeque a primis ecclesiae seculis ad nos usque pervenit.

134. II. Obj. 1. Caelibatus intolerantia ea est, quae tot compulit cleri regularis ac secularis membra seculo XVI. ad *Reformationem* excogitandam ac propagandam, quaeque tot in societatem intulit clades. 2. Accedit, per caelibatum clericos extraneos quodammodo societati fieri. Nulla enim ratione permoveri possunt ad societatis jura tuenda. Hinc, ecclesiam ejusmodi institutio societati non tantum non devincit, sed magis eam a societate divellit ac separat, et statum in statu vere constituit. Cumque hi caelibes clerici nullo vinculo erga patriam et commune solum teneantur, cum potestate externa, Romano nempe Pontifice, arctius colligantur, quo fit ut sub libertatis ac independentiae colore patria alat in sacerdotibus tot hostes ac proditores, vel saltem cives segnes, nec de vero patriae bono sollicitos, ineptos ad praeclara facinora. Hinc colluctationes perpetuae inter Sacerdotium et Imperium, quae societatem affligunt. Quaquam igitur versus spectetur continentiae lex, eam sana politica eliminare debet (2).

235. Resp. Vel *neg.* vel *dist.* Ad reformationem excogitandam, *N.* ad eam excogitatam amplectendam, *subd.* nonnullos corde ac mente corruptos, *C.* bene moratos ac professionis suae spiritu actos *N.* In primis falsum est, regulares aut seculares sacerdotes, sacrum caelibatum detrectantes, animum convertisse ad reformationem excogitandam; alias enim ac longe diversas causas

(1) Cfr. *Ibid.*

(2) Ita Bretschneider, *op. cit.*

assignat De Pradt, de caelibatu vero ne verbum quidem habet (1). Sane Henricus VIII. caelebs non erat; neque caelibatus causa Elisabetha ejus filia anglicanam reformationem instauravit (2). Quod si identidem sacerdotes, omni pudore, conscientia ac religione destituti, commodam admodum ac mollem reformationem amplectuntur, cupiditatibus iisdem impulsus, quibus quotidie tot conjugati ac caelibes libertini impelluntur ad habenas

(1) *Concordat de l'Amérique avec Rome*, chap. 3, 6, Paris 1838. Etiam Ranke op. cit. liv. 1, chap. 2, § 4, aliam causam reformationis assignat: « On a dit, scribit, que la cause de cette attaque, attribuée d'abord à l'abus des Indulgences, avait été toute secondaire; mais... rien n'était plus capable que la doctrine des Indulgences de scandaliser un homme comme Luther, d'un sentiment religieux mystique très-prononcé, pénétré des notions sur le péché et la justification telles qu'il venait de les exprimer dans un livre de Théologie, inspiré par l'Écriture dont il s'était nourri avec toute l'ardeur d'un cœur altéré. Celui qui croyait avoir découvert les rapports éternels entre Dieu et l'homme, et qui, avec les propres lumières de sa raison, avait appris à comprendre l'Écriture, devait être le plus profondément offensé par un pardon des péchés qu'on pouvait obtenir pour de l'argent. » Ita quidem hic pietista; nec suspicatus est, se risum excitaturum in iis omnibus, quibus perspecta sunt effusa libido, audacia, projecti mores, incredulitas optimi parentis sui!

(2) Tam Henricus VIII quam ejus filia Elisabetha sub gravibus poenis conjugio clericos interdixerunt. Notum est anecdotum Cranmeri, quum voluit in Angliam introducere uxorem, quam duxerat in Germania. Adhuc professores Universitatum Cantabrigiensis et Oxoniensis tenen-

tur ad caelibatum. Cum Geb. Truchses archiepiscopus Coloniensis decisisset ad protestantismum, ac de more suam et ipse duxisset uxorem, Elisabetha hanc ad eum epistolam dedit: « Praedilecte Domine! Dum a vobis concepta fuerat intentio seu voluntas laborandi, ut Reformatio induceretur in archidioecesim vestram, mihi admodum grata et auditu jucunda fuit. Sed quantum inde voluptatis hauseram, tantum postea contristabar, cum intelligerem circumstantias connubii vestri, per quas dilucide ostendistis, in inceptis vestris longe operosius operatam esse carnem et ejus titillationem quam spiritum religionis verae. Prudentiores homines probi praeviderunt infortunium tuum, cum impossibile sit feliciter evenire. Quare non est ut conqueramini, vos ubique descri. Quidquid egistis, catholicis maximo offendiculo fuit, neque a protestantibus approbari, aut saltem gratum haberi poterat. Interea tamen intime cor meum afficit fortuna vestra, eoque magis quod nullum amplius vos adjuvandi remedium videam. Ceterum quod a me petistis, ut indulgeam vobis habitationem in regno meo, scitote, modernas temporum circumstantias non ferre, ut hoc a me permittatur; et jam legato meo apud Hagam demandavi ut istius rei causam vobis aperiat. »

ELISABETHA REGINA.

A. D. 1596.

Cfr. *The catholic Magazine* vol. vi, n. 49, Febr. 1835.

es vitio ac licentiae laxandas, illi aequè dispositi essent refutandum islamismum, ad ita cohonestandam suam actionem, quod non ita pridem contigisse novimus (1). 16. Ad 2. *Neg.* Theoretica siquidem haec principia, potius imaginationis aestus ac somnia, experientuotidiana repellit. Nullos siquidem fideliores subprincipes experiuntur quam ecclesiae catholicae stros. Ipsi ut plurimum primae victimae sunt reum civilium motuum, quos excitant liberiores homines, uti ex publicis documentis compertum est. Quae ab adversariis objiciuntur, ea prorsus sunt quae is caelibatum excolendum suadent. Agitur enim de ecclesiae libertate ac independentia; alioquin catholici ade ac protestantes subjicerentur durae dominationi is regiminis, ab ipsa penderent in dogmate, liturget disciplina. Sine caelibatu vix actum non esset de ecclesiae subsistentia (2). Si solo ac patriae per uxo-

Neminem invenire erit ex pteris aut religiosis, qui idem ad protestantismum deficiunt, morem aut statim aut paulo non duxerit, imo saepe jam non suscepit ante defectio-
Novissima exempla, quae nus in Germania et in Helvetia confirmant. Cfr. *Il Cattolico Lugano*, 28 Feb. 1838. Sane libido eorum mentes excaecasset, quomodo potuissent absurdum protestantismum praeferre religioni licitae? Vere his applicari possunt quae de Aristippo scripsit niti, *Instit. divin. epitome*. 39, segm. 7: « Qui, ut amiculae Laidi placeret, Cyrenai instituit disciplinam, qua summi finem in voluptate corporis collocavit; ne aut peccatis ausas, aut vitiis doctrina deesset. » isti caenosi homines, ut placulae suae, protestantisprofitentur, ne aut peccatis ausas, aut vitiis doctrina deesset. » loc ipso anno (1838), ut ami-

culae suae placeret quidam archidiaconus ecclesiae graecae, ad Alcoranum defecit (Cfr. *Il Cattolico di Lugano*, 15 Marzo 1838), ne pariter aut peccatis auctoritas aut vitiis doctrina deesset. Sic reliqui omnes.

(2) Ipsi protestantes de hac agendi ratione conqueruntur. En quomodo loquatur unus ex ipsis: « Le protestantisme n'a pas moins avili la dignité sacerdotale... Les prêtres protestants se sont défaits bien vite de toute apparence religieuse, et se sont tous mis très-humblement aux pieds de l'autorité temporelle... Parce que la vocation des prêtres protestants n'était nullement de gouverner l'Etat, il n'aurait pas fallu en conclure que c'était à l'Etat à gouverner l'Eglise... Les récompenses que l'Etat accorde aux ecclésiastiques, les ont rendus tout à fait séculiers. Avec leurs habits sacerdotaux, ils ont dépouillé le caractère spirituel... L'état a fait son métier, et tout le mal doit être mis sur le

rem et filiorum turbam , ut vellent adversarii , addicti essent sacerdotes mariti , deesset jam centrum commune unitatis , ac pro diversitate Statuum seu Principatuum diversae , imo contrariae essent ecclesiasticorum sollicitudines , divisi essent ab invicem , uti protestantes.

237. Protestantismus cum vitam in semetipso non habeat , adminiculis exterioribus opus habet ut regatur , Principibus indiget qui eum fulciant ; at ecclesia catholica vim ac vitam suam habet ex unitate fidei , capitis ac liturgiae ; habet a Christo fundatore suo ; nec opus est ei aliquo exteriori adminiculo vel auxilio , ut vivat , et regatur ac conservetur. Quinimo vivit ac regitur , frustra in ipsam obnitentibus omnibus portis inferi ad ejus destructionem consociatis. Non obstantibus diris vexationibus , novos semper ac illustres filios acquirit , dum protestantismus , potentissimorum Regum ac Principum protectione tectus , quotidie magis tabescit , atque ad terminum suum properat , et ad interitum vergit.

compte du clergé protestant. Il est devenu frivole ... Les prêtres n'ont bientôt plus fait que leur devoir de citoyens... L'Etat ne les prend plus que pour des officiers de police... Il ne les estime guère , et ne les place que dans la dernière classe de ses officiers... Dès que la religion devient la servante de l'Etat , il est permis de la regarder dans cet état d'abaissement comme l'ouvrage des hommes , et même comme une fourberie. C'est de nos jours seulement qu'on a pu voir l'industrie , la diète , la politique , l'économie rurale et la police entrer dans la chaire ... Le prêtre doit croire qu'il remplit sa destinée et tous ses devoirs , en faisant lecture en chaire des ordonnances de la police. Il doit dans ses sermons publier des recettes contre les épidémies , montrer la nécessité de la vaccination , et prêcher sur la manière de prolonger

la vie humaine. Comment donc s'y prendra-t-il après cela pour détacher les hommes des choses temporelles et périssables , tandis qu'il s'efforce lui-même , avec la sanction du gouvernement , d'attacher le homme aux galères de la vie ? » Ita Marheinecke professor Heidelbergensis , *Sur le vrai caractère du prêtre évangélique* , impress. Hamburgi in Musaeo patrio Germanorum , trad. de l'allemand. Possem haec innumeris prope exemplis confirmare , nisi longius quam par sit abducerer. Nonnulli Principes protestantes conati sunt eandem potestatem in clerum catholicum exercere ; ast Archiepiscopus Coloniensis , Arch. Posnaniensis , alique non pauci ostenderunt , alia virtute praeditos esse sacerdotes catholicos caelibes praecognatis et captivis protestantismi ministris , eo ipso quod solo ac patriac per uxorem et filios defixi sint.

238. Sacerdos catholicus vere universalis est, id est, omnis aetatis, omnisque regionis ac univarsae terrae; dumque majestatem cultus in metropolitanarum urbium templis explicat, novit pari ratione se conferre ad Peruanos ac Indos, ut eorum necessitatibus spiritualibus ac temporalibus provideat. Quemadmodum vero s. Paulus ab Hierosolymis per circuitum usque ad Illyricum omnia Evangelio replevit, sic s. Franciscus Xaverius ad extremas Orientis plagas se transtulit, uti Occidentales per-
lustravit s. Vincentius Ferrerius, aliique pene innumeri.

239. Sola religio catholica per potentissimam actionem suam in individua singula, movet, agitat atque excitat ministros suos ad magna quaeque, eisque imprimit religionis sigillum. Protestantismus terrenus in omnibus haesitat incertus inter coelum ac terram, inter christianismum ac hellenismum, inter rationalismum et pantheismum; humi serpit, nec nisi humilia et abjecta aut excogitare aut moliri valet (1).

240. Haec habui, quae in hanc quaestionem disse-
rerem, pauca quidem, si rei molem spectes, at si finem quem intuemur, profecto non pauca.

Veritas enim, quae omni aetate eadem est, in apri-
cum prolata, ecclesiae praxis vindicata, adversariorum fraudes reiectae, eorum disserendi ratio omni ex parte
expensa. Quocirca jure mihi et bonis omnibus glorian-
dum est, tum quod eam causam tueamur, quae cri-
minationibus non obruitur, et calumniis lacescita pul-

(1) Cfr. Handschuc, op. cit. *Henricus et Antonius*, etc. ubi refellit Bretschneider; nec non Ab. Jager, *Sur le célibat ecclésiastique dans le rapports religieux et politiques*, ejus extant plures articuli in eph. *L'Univers*; Rosmini, *Sur celibato*, Rovereto 1835. Ceterum D. Portalis anno 1807 haec advertit adver-
sus pseudopoliticos, qui promovere vellent conjugium clericorum: «Un

Prêtre catholique aurait trop de moyens, s'il pouvait se permettre d'arriver au terme de la séduction par un mariage légitime. Sous pré-
texte de diriger les consciences, il chercherait à gagner et corrompre les coeurs, et à tourner à son pro-
fit particulier l'influence que son ministère ne lui donne que pour le bien de la religion.»

chrior emergit, tum quod cum eo hominum genere manus conseramus, qui a libidine, non a ratione argumenta mutuuntur (1).

(1) Cum saepius de professoribus Friburgensibus mentionem injece-
rim, dissimulare postremo loco ne-
queo scandalum, quod non ita pri-
dem Dr. Schreiber, in eadem Fri-
burgensi Universitate professor theo-
logiae moralis ac membrum consilii
ecclesiastici, praebuit auditoribus
suis. Hic enim, posteaquam asse-
ruit, infallibilitatem esse praecipuum
decus et robur ecclesiae tum quoad
res fidei tum quoad res morum,
non erubuit, sub finem secundi vol.
Theologiae moralis, affirmare, ec-
clesiasticum caelibatus praeceptum,
Sacerdoti catholico injunctum, esse
*contra naturam, injustum, im-
morale et antichristianum*. Qua in
re acutus homo non vidit, se prin-
cipium positum hac disserendi ra-
tione destruere. Enim vero clericis
et recens sacerdotio inauguratis ta-
lia effutire perinde est ac dicere :

« Ecclesia illa, cui ut magister et
sacerdos peculiari ratione addictus
sum, et erga quam in animis vestris
amorem excitare deberem, non est
vera nec a Christo fundata, utpote
quae errorem et peccatum docet,
et lege injusta et iniqua filios suos
obstringit. » In quo ipse non repetit,
nisi quod novem aut decem ab hinc
annis docuit Dr. Amann, professor
et membrum pariter consilii eccle-
siastici, qui inter sacri caelibatus
impugnatores non extremum locum
obtinere ob historiam caelibatus a se
editam. Quam bene autem idem pro-
fessor Schreiber de suis alumnis pro-
meruerit, evincitur ex munere ar-
gentei cyathi, quo hanc auream
doctrinam cohonestarunt ejus audi-
tores. Satiis profecto foret ut ipse
personam deponeret, seque apertum
hostem ecclesiae catholicae profite-
retur.

TRACTATUS

DE MATRIMONIO

PROOEMIUM

1. Matrimonium ab eo dicitur, inquit Catechismus Romanus, quod femina idcirco nubere debet, ut mater fiat, vel quia prolem concipere, parere, educare, matris munus est (1). Aliis praeterea nominibus Matrimonium donari consuevit, *Connubii*, scilicet, *Conjungii*, *Nuptiarum*, de quibus fuse s. Thomas (2). Definiri autem solet: *Viri et mulieris maritalis conjunctio inter legitimas personas individuam vitae consuetudinem retinens* (3); quod si agatur de Matrimonio non solum quatenus officium naturae est, sed quatenus praeterea est sacramentum, datae definitioni addi debet: *Et a Christo ad dignitatem Sacramenti elevata*. Ab aliis vero Matrimonium, prout sacramentum est, fusius definiri, seu potius describi solet: *Sacramentum Novae Legis, quo significatur conjunctio Christi cum ecclesia, et gratia confertur ad sanctificandam viri et mulieris legitimam conjunctionem, ad uniendos arctius conjugum animos, atque ad prolem pie sancteque in virtutis officii et fide christiana instituendam*.

(1) *De Matrim. Sacram.* cap. 8, n. 2. Hinc apud Gregorium ix, cap. *Ex litteris*, de conversione infidelium: « Matri, inquebat mulier, infans ante partum onerosus, dolorosus in partu, post partum laboriosus; ac ex hoc legitima conjunctio maris et feminae magis matrimonium quam patrimonium nun-

cupatur. » Apud Pitoeum, *Decretales Gregorii Papae ix*, tom. II, Paris 1687.

(2) In 4, dist. 27, q. 1, art. 1.

(3) Hanc definitionem, quae est Magistri sententiarum, imo potius codicis Justinianaei, suam fecit Catechismus Rom. loc. cit. n. 3, ubi eandem per partes exponit.

2. Ex his autem definitionibus colligitur , 1. naturam sive rationem aut essentiam Matrimonii proprie constitui *in vinculo* , quod exprimitur per vocem illam *conjunctio* , quae designat illam obligationem et nexum , vi cujus firmitas , permanentia atque stabilitas matrimonii exurgit ; minime vero consistere in usu , qui separari potest a dominio seu potestate , quam in proprium corpus conjuges per consensum verbis de praesenti expressum sibi invicem tradunt (1). Colligitur , 2. conjugii christiani proprietates esse unitatem et indissolubilitatem , quae significantur per subsequencia verba : *Inter legitimas personas individuam vitae consuetudinem retinens* , seu ut clarius dicitur in altera definitione : *viri et mulieris legitimam conjunctionem* , etc. Colligitur , 3. nonnullas requiri conditiones , sub quibus tantum iniri possunt conjugia , quod innuitur per verba *legitimas personas* vel per *legitimam conjunctionem*. Atque tria haec praecipua capita sunt , circa quae tota haec nostra versabitur disputatio , tum scilicet circa Matrimonium in se spectatum et quatenus sacramentum est , tum circa ipsius proprietates , tum denique circa ipsius impedimenta ac potestatem ea apponendi. His nonnulla adjiciemus circa quaestionem , hac nostra praesertim aetate agitatam , de connubiis *mixtis* vulgo nuncupatis.

(1) Cfr. Estius , in 4. dist. 26 , § 13 ; qui hanc veritatem adversus wicleffitas aliosque haereticos multiplici argumentorum genere ostendit. Sane verum extitit conjugium inter protoparentes in terrestri paradiso ante quemcumque conjugii usum ; id ipsum dicatur de conjugio inter Beatam Virginem et s. Joseph. SS. patres unanimes in hac sententia sunt , et ecclesiastica historia plura suppeditat exempla sanctorum , qui perhibentur vero matrimonio conjuncti , quamvis nunquam con-

venerint ; ejusmodi fuit conjugium s. Pulcheriae cum Marciano , s. Henrici cum s. Chuncgunda. Quod si nonnulli patres aut theologi interdum scripserunt , usu Matrimonium perfici relate ad perfectam et plenam rationem signi seu sacramenti , id affirmarunt , quatenus scilicet per usum significatur conjunctio realis Christi cum ecclesia per Incarnationem , tum etiam quatenus major inde firmitas conjugii exurgit , ut suo loco dicemus.

CAPUT I.

DE MATRIMONIO IN SE SPECTATO

3. Matrimonium in se spectatum considerari potest, vel prout officium naturae est, vel prout est sacramentum, seu clarius, prout officium illud a Christo sanctificatum est, qui ipsum evexit ad dignitatem sacramenti eidemque sacramentalem gratiam adjunxit. Dum igitur consideratur, quatenus officium naturae est, disceptari posset, utrum bonum sit ac honestum; quod plures ex veteribus haereticis inficiati sunt. Cum vero jamdiu obsoleverit ejusmodi error ac nemo eum denuo excitaverit, ab illis data opera refellendis supersedemus. Sane, quod ex lege naturae a Deo ipso confirmata proficiscitur, illud profecto natura ac ratione sui nullum vitium admittit vel turpitudinem, ac proinde bonum est ac honestum. Tale porro est Matrimonium.

4. Natura enim, etiam secluso peccato, inclinatur hominem ad proles generationem, et ad eum finem sexuum diversitas est ordinata (1). Jamvero proles, sicut concepta in lucem edi debet, ita in lucem edita per nutritionem et educationem debet secundum corpus et animam perfici, idque eadem natura dictante, quae non tantum generationem rei, sed et provectionem et perfectionem ejus intendit. Haec autem necessaria nutritionis et educationis officia certos requirunt parentes, eosque vinculo quodam permanente colligatos; in hoc autem vinculo, ut diximus Matrimonii ratio constituta est; Matrimonium igitur, quae naturae officium est, lege ipsius naturae est constitutum.

5. Hanc naturae legem ratam habuit et confirmavit naturae auctor Deus. Principio enim virum seu marem creavit et feminam ad prolem suscipiendam idoneos.

(1) Cfr. Estius, loc. cit. § 1, et *Catechism. Roman.* part. II, cap. 8, § 13.

Feminam quoque ex viri latere condidit, ut ostenderet, arctissimum esse inter eos Matrimonii vinculum. Quae cum instinctu quodam divino probe intellexisset Adam, in eam vocem erupit: *Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea . . . quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem, et adhaerebit uxori suae; et erunt duo in carne una* (1). Quibus verbis perpetuum et indissolubilem conjugii nexum declaratum fuisse, Tridentinum docuit (2). Compertum igitur est, in horto ipso deliciarum atque ante peccatum constitutum et initum Matrimonium esse. In Novo autem Testamento ipse Dei Filius non modo praesentia sua nuptias honestavit, et miraculo omnium quae edidit primo consecravit, sed praeterea commendavit locupletissimis iis verbis, quae leguntur, Matth. XIX. 6: *Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet* (3). Quare Paulus Corinthiis, Epist. I. VII. 38. inter cetera significavit: *Qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit* (4). Ac I. ad Timoth. IV. I. futuros Matrimonii accusatores appellavit homines *attendentes spiritibus erroris et doctrinis daemoniorum*. Atque hujus divinae et apostolicae doctrinae adversarios quovis tempore sancti ecclesiae patres, concilia, imo et ecclesia universa non semel anathemate perculit (5).

(1) Genes. II, 24. Posteriora haec verba: *Propter hoc dimittet homo patrem*, etc. tanquam a Deo ipso prolata retulit Christus Matt. XIX, 5.

(2) Sess. XXIV, cap. unic. *De Matrimonio*.

(3) Ὁ οὖν ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω (in var. ἀποχωριζέτω).

(4) Ὅστε καὶ ὁ ἐκγαμίζων (in var. γαμίζων) παρθένον, καλῶς ποιεῖ.

(5) Cfr. Estius; loc. cit. § 3. Ex his non solum patet veterum haereticorum insania, qui nuptias damnant, verum etiam Barbeyrachii et Gibbonii impudentia, ex quibus alter op. *De morali Putrum doctrina*,

alter vero in op. *De casu Imperii Romani*, in patres iniqui, eisdem succenset; quasi impuritatem quamdam, labem et vitium invenerint in Matrimonio etiam justo atque legitimo, propterea quod virginitatem conjugio, viduitatem alteris nuptiis anteponant; quod arceant a sacerdotio bimaritos, et eos qui viduam vel ancillam vel ab alio repudiatam duxissent; quod sentiant, Matrimonium cupiditatis explendaeque libidinis studio ineundum non esse; quod vetent virum cum gravida uxore consuescere; quod denique tradant, habere aliquid conjuges, de quo erubescant. At quis non

Ex his porro, quae de honestate matrimonii con-
mus, facile intelliguntur ejusdem fines, qui tres
derantur. Princeps quidem atque primarius est pro-
lio, et procreationis complementum, quod in proli
ntatione ac liberali ad virtutem institutione consi-
Alter finis in mutuo adjutorio situs est, scilicet in
muni vitae societate, officiis, atque ope mutua,
n sibi conjuges invicem praestant in re domestica
inistranda, atque in vitae incommodis facilius per-
idis. Tertius Matrimonii, seu potius Matrimonium
rahentium finis est sedandae concupiscentiae propo-
n; Matrimonium enim, quod sanis hominibus ante
atum vim tantum officii habuit, aegrotis postea fa-
est etiam remedium, ut Apostolus docet (1).

Ceterum, cum hoc naturae officium, seu ut ple-
e loquuntur, naturalem contractum (2) Dominus Sal-

,inique prorsus impios homines
tres debacchari? An quia vir-
s matrimonio, viduitas prae-
alteris nuptiis, ideo reproba-
njugium ut malum? Numquid
tum non erit argentum inquit
ronymus, si aurum argento
sius est? (lib. 1, Cont. Jovin.
Recte etiam cetera docuerunt
; cum enim ad officium na-
ur homines, non ad volupta-
culpa profecto non vacabunt,
lius voluptatis causa vel Ma-
nium ineunt vel abutuntur uxo-
; scilicet procreatio liberorum
esse hominibus modus cupidi-
quem modum cum saepe tran-
concupiscentia, quae ipsis ca-
rus animis potenter insidiatur,
habere dicuntur aliquid conju-
de quo erubescant. Cfr. D. Col-
in Morali doctrina Patrum
cata. Cfr. etiam, quae de his
it Clem. Alex. Paedag. lib. 11,
10.

1 Corinth. VII, 2-6. Ex his
refellitur abjecta rationalista-
et naturalistarum sentiendi ra-
'om. VIII.

tio circa Matrimonii notionem. His
enim Matrimonium nihil aliud est nisi
societas diversi sexus personarum
ad naturalem et rationabilem sti-
muli sexualis expletionem inita.
Cfr. Aug. de Roskowany, De Ma-
trimonio in ecclesia catholica, tom.
1, § 16, 17, Angustae Vindel. 1837.

(2) Nonnulli contendunt, nullo
modo contractum esse aut dici posse
conjugium, saltem presse seu stricto
sensu, quia conjugio deest objectum
seu res, cieca quam contrahi possit.
Substantiam quippe Matrimonii effi-
cit mutua obligatio conjugum ad
amorem et fidelitatem, quae omnem
contrahendi ac paciscendi naturam
refugit. Hinc nonnisi improprie Ma-
trimonium contractus dici potest,
quatenus scilicet verbum contrahere
ad ea significanda, quae per ma-
trimonium intenduntur, usu qua-
dantenus roboratum usurpari solet;
aut saltem dicunt, contractum, si
qui Matrimonio inest, a reliquis
toto, ut aiunt, coelo diversum esse.
Cfr. Roskowany op. cit. § 18, nec
non auctor dissert. De impedimentis

vator noster elevaverit ad dignitatem sacramenti , de eodem , quatenus sacramentum est , potissima nobis disputatio esse debet adversus recentiores haereticos , lutheranos , calvinistas , socinianos , aliosque novatorum surculos , qui , etsi Matrimonii sanctitatem et divinam ejus originem ultro fateantur , eidem tamen sacramenti dignitatem eripere omni modo conantur. Atque haec quidem veritas est , quam in primis tuendam suscipimus. Deinde vero , ut ordo postulat , quid verisimilius inter tot , quae circumferuntur , theologorum sententias tenendum sit de ejusdem sacramenti materia , forma atque ministro , subjiciemus. Sit itaque :

PROPOSITIO I.

Matrimonium est vere et proprie unum ex septem Legis evangelicae Sacramentis a Christo Domino institutum

8. De fide est haec propositio , quam Tridentinum , sess. XXIV , can. I. his verbis definivit : *Si quis dixerit , Matrimonium non esse vere et proprie unum ex septem Legis evangelicae Sacramentis a Christo Domino institutum , sed ab hominibus inventum , neque gratiam conferre , anathema sit* (1).

matrimonii pag. 126 et seq. edit. iv, Mechliniae 1834. Nos tamen , ne a consueta loquendi ratione recedamus , contractus nomen usurpabimus , quo usum est Tridentinum , sess. xxiv , cap. i, *De ref. Matrim.* . etsi fateamur , ut postea videbimus , Matrimonium a quolibet alio contractu plane differre.

(1) Ex verbis Conc. Trid. quibus definit , Matrimonium unum esse ex septem legis evangelicae sacramentis a Christo Domino institutum ,

aperte refelluntur Oerthur , *Idea Biblica Ecclesiae Dei* , part. i , pag. 90 , Solisbaci 1828 , Holder et Beda Mayer , qui eum secuti , affirmare non dubitarunt , Christum paucum solum sacramenta instituisse (baptismum et eucharistiam) , sed ecclesiae pro ratione et indigentia temporum potestatem reliquisse eadem augendi , idque nominatim de Matrimonio valere . Ita desipiunt in Germania homines , qui se catholicos profitentur !

9. Hanc veritatem satis aperte innuunt Sacrae Litterae, traditio docet, perpetua et constans ecclesiae praxis confirmat.

10. Ac primo quidem innuunt Scripturae; celebre enim est Paulinum testimonium, Ephes. V. 35. *Viri, diligite uxores vestras sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea . . . Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo et in Ecclesia.* Quibus verbis Apostolus non solum significat, Matrimonium exhibere signum seu repraesentationem unionis Christi cum ecclesia, sed praeterea complectitur officia, quibus conjuges per illam unionem adstringuntur, amorem praecipue supernaturalem, quo se mutuo diligere debent, sicut Christus diligit ecclesiam. Nemo autem negaverit, ad haec officia praestanda opus esse gratia Salvatoris, et quidem jugi, qualem nempe sacramenta tribuunt, ad statum sanctificandum atque ad ejus finem obtinendum. Hinc praeter insignes theologos, Catechismus Romanus Paulino commate utitur ad probandam sacramenti Matrimonii veritatem. Cum tamen nobiles alii theologi et interpretes, Cajetanus, Vasquez, Estius, Fromondus, Bernardinus a Piconio, aliique non pauci *efficaciter* saltem sive ex hoc sive ex aliis, quae afferri solent, Scripturarum locis non probari hanc veritatem contendunt, et concilium Tridentinum ipsum, eam Pauli sententiam commemorans hoc Paulum *innuisse* tantummodo affirmet, ideo hac ipsa voce nos pariter usi sumus.

11. Quod vero Scripturae innuunt, traditio extra omne dubium ponit. Etenim utriusque ecclesiae patres, iique antiquissimi, Matrimonium in numero sacramentorum habuerunt. Nam 1. christianorum conjugium alii inter res sacras numerant, ad religionem pertinentes, a ministris ecclesiae certo ritu celebrandas; cujusmodi inter

Graecos sunt s. Ignatius M. (1), Clemens Alex. (2), s. Basilius (3); inter Latinos vero Tertullianus (4), s. Ambrosius (5), s. Siricius Papa (6). 2. Alii tradunt Christum, dum nuptiis interfuit, iisdem benedictionem, sanctitatem et gratiam, qua antea carebant, adjunxisse atque indicasse; ita ex Graecis Cyrillus Alex. (7), Epiphanius (8), ex Latinis Ambrosius (9) et Augustinus (10). 3. Denique alii *Sacramenti* nomine Matrimonium nuncuparunt; quod fecit Tertullianus (11), Ambrosius (12), Chrysostomus (13) et Augustinus passim, praesertim vero in lib. *de Bono conjugali*, ubi inter cetera scribit: *In nostrarum nuptiis plus valet sanctitas sacramenti quam foecunditas uteri* (14); et paulo post: *Bonum igitur nuptiarum per omnes gentes atque homines in causa generandi est et in fide castitatis; quod autem ad populum Dei pertinet, etiam in sanctitate sacramenti, per quam nefas est etiam repudio discedentem alteri nubere, dum vir ejus vivit* (15). Ibidem vero ostensurus, Matrimonii vinculum esse indissolubile, etiamsi nulli filii procreentur, clericorum similitudine utitur, in quibus sacramentum Ordinationis permanet, etiamsi aut ad muneris functionem non admittantur, vel ab eadem arceantur; unde apparet, *Sacramenti* nomen, quod nu-

(1) *Epist. ad Polycarp.* tom. II, cap. 5, ex edit. Cotelarii.

(2) *Stromat.* lib. III, juxta antiquam edit. Sylburgianam pag. 191 et seq., juxta editionem vero Potteri recusam Venet. 1757, tom. I, pag. 532 et seq.

(3) *Hexaëmer.* hom. VII, opp. edit. Maur. tom. I, pag. 68.

(4) *Ad uxorem.* lib. II, cap. 8, edit. Rigalt. pag. 171 et seq. in quem loc. cfr. not. Rigalt.

(5) *Epist. XIX ad Vigil.* edit. Maur. tom. II, col. 844, n. 7.

(6) *Epist. ad Himerium Tarrac.* cap. 4, apud Coustant. col. 628.

(7) Lib. II. in *Joan.* in cap. 2,

v. I, tom. IV, p. 135, opp. edit. Paris. 1638.

(8) *Haeres. LI*, quae est *Allogorum*, cap. 30, edit. Petav. tom. I, pag. 452, et *Haeres. LXVII, Hieracitarum*, cap. 6, ibid. pag. 714.

(9) *Epist. XLII, ad Sirictum*, n. 2. edit. Maur. tom. II, col. 966.

(10) *Tract. IX in Joan.* n. 2.

(11) *De exhortat. castit.* cap. 5.

(12) *De Abraham* lib. I, cap. 7, n. 59, edit. cit. tom. I, col. 302.

(13) *Hom. XX in Epist. ad Ephes.* n. 4, opp. edit. Maur. tom. II, p. 148.

(14) Cap. 18, n. 21.

(15) Cap. 24, n. 32.

tribuitur, ab Augustino proprie adhiberi, non la-
(1).

. Maximum demum pondus ad eandem veritatem
robendam addit perpetua et constans utriusque ec-
clesie orientalis et occidentalis consensio et praxis. De
sua enim Latina ante Tridentinum hujus rei fidem
tenet Eugenius IV. (2), ante Eugenium Constan-
tins concilium (3), ante concilium Constantiense
1183 III, (4), ante Lucium Gregorius M., prout fa-
cit adversarii nostri (5), ante Gregorium sacramen-
tales et rituales libri, qui inter VII. Sacramenta semper
recensent (6). De ecclesia Graeca constat ex Hie-
roclia Graecorum patriarcha, qui sub finem sec. XVI.
in *Censura Confessionis Augustanae*, ex nomine totius
ecclesiae Graecae septem profitetur esse in ecclesia sa-
cramenta a Christo instituta, ac de Matrimonio peculia-
ritat : *divinum Sacramentum esse, atque unum ex*
septem, quae Christus et Apostoli Ecclesiae tra-
serunt (7). Atque id ipsum profitentur diversa concilio-
nacta adversus Cyrillum Lucarum nova dogmata fa-
cientem (8); ante hos omnes concilium Florentinum (9),

Sic enim ibidem scribit ;
nammodum si fiat Ordinatio
ad plebem congregandam,
in plebis congregatio non sub-
trahitur, manet tamen in illis or-
dinationis sacramentum ;
licet culpa quisquam ab officio
destitatur, sacramento Domini so-
mposito non carebit, quamvis
illicium permanente. » Demum
addit : « Haec omnia bona sunt,
et quae nuptiae bonae sunt,
fides, Sacramentum. »

Decret. seu Instruct. pro Ar-
Apud Hard. Acta Concil. tom.
ol. 440.

Ibid. tom. VIII, col. 915.

In Decreto cont. haeretic.
tom. VI, par. II, col. 1878.

Id Calvinus fatetur, *Instit.*
1, cap. 19, § 34, scribens :

Pro Sacramento datum (matrimo-
nium) nemo usque ad Gregorii tem-
pore viderat.

(6) Cfr. Martenius, *De antiq.*
Eccles. ritib. lib. I, part. II, cap. 91.
art. 5.

(7) Cfr. op. cui tit. *Censura*
Orientalis ecclesiae de praecipuis
nostri saeculi haereticorum dogma-
tibus, Hieremiae Constantinopolitani
Patriarchae, etc. a Stanislao So-
colovio ex graeco in latinum con-
versa, cap. 7, pag. 105, et pag.
111 et 116, Dilingae 1582.

(8) Cfr. apud Renaudotium, *De*
la perpétuité, etc. tom. V, liv. 6,
chap. I.

(9) In *Decreto union. Armen.*
apud Hard. *Acta Concil. tom. IX,*
col. 440.

quod in hac professione jam praecesserat Simeon Thesalonicensis (1), quibus praeiverant symbolici libri et Euchologia (2). Quod vero eadem sit Coptorum, jacobitarum, syrorum, nestorianorum, eutychanorum, seu monophysitarum fides, dubitare non patiuntur publica euchologia, in quibus de Matrimonio agitur perinde ac de sacramentis reliquis, uti ostendunt Renaudotius (3) et Assemanus (4).

13. Illud propterea inter sacramenta novae legis ponendum est, quod inter res sacras locum habet, quod Christus benedictione, sanctitate et gratia exornavit, quod vere et proprie Sacramentum appellatur, quod ecclesia universa constanter ac perpetuo inter sacramenta a Christo instituta retinuit; cum tale sit ex patrum testimoniis et utriusque ecclesiae certissimis documentis christianorum conjugium, profecto sequitur, quod demonstrandum assumpsimus, nempe Matrimonium esse vere et proprie unum ex septem legis evangelicae sacramentis, a Christo Domino institutum, prout etiam cordatiores inter protestantes jam nobis ultro concedunt (5).

(1) Apud Renaudot. op. et loc. cit.

(2) Cfr. apud Goarium in *Euchologio*, ubi agit de ritu singulorum sacramentorum, praesertim vero ubi agit de Matrimonio sub tit. *De officio coronationis nuptiarum*, pag. 385 et seqq. et p. 397 et seq. cui addatur *Orthodoxa confessio cathol. et apost. Ecclesiae orientalis*, Lips. 1695, Quaest. cxv, ubi quaeritur: Ποῖον εἶναι τὸ ἕκτον μυστήριον; Ἀπόκρισις. Ὁ τίμιος γάμος, ὁ ὁποῖος γίνεται, πρῶτον μὲν μετὰ τὴν εἰς ἀλλήλους συμφωνίαν τοῦ ἀνδρός καὶ τῆς γυναίκος... ὅστερον δὲ βεβαιώνεται καὶ εὐλογεῖται ἀπὸ τῶν ἱερέα τούτου ἡ συμφωνία καὶ ὑπόσχεται. id est: *Quondam sextum est Mysterium (Sacramentum) ? Resp. Honorable conjugium, quod primo quidem mutuo viri feminaeque in se invicem consensu.... instituitur....*

Deinde sancitur consecraturque haec illorum consensio ac promissio per sacerdotem.

(3) Loc. cit.

(4) *Bibliothecae orientalis*, tom. III parte 1, pag. 356, et tom. III part. II, pag. 319 et seq. ubi agit de Syris Nestorianis.

(5) Cfr. Leibnizius *Systema Theolog.* pag. 314; Esslinger op. cit. *Apologie de la religion catholique par des auteurs protestants*, qui, agens de Matrimonio, adducit testimonia ex Marheinecke, Meyer et Schwarz, quibus constat, protestantes admittere, conjugium veluti statutum a Deo sanctificatione et gratia auctum, qua conjuges sancte possint instituere prolem, esse vocatum in scripturis *Mysterium et Sacramentum*, signum sacrum unionis Christi cum ecclesia.

DIFFICULTATES

14. I. Obj. Satis certa non est patrum auctoritas ad adstruendam sacramenti Matrimonii veritatem; 1. Patres enim nullibi aperte docent, vel Christum sacramentum Matrimonii instituisse, vel Matrimonium gratiam conferre ex opere operato. 2. Quod si interdum locuti videntur de Matrimonio tanquam de re sacra vel sacramento, ut ex ipsis patrum locutionibus patet, rem sacram vel sacramentum latiori sensu usurpaverunt, ut inter ceteros usurpavit s. Leo M., Augustinus passim, Dionysius Areopagita nuncupatus, qui in lib. *De ecclesiast. Hierarchia* inter sacramenta etiam recenset *monasticam consecrationem*; 3. vel eodem sensu, quo sacramentum dixerunt Adae conjugium, et conjugia Hebraeorum, quae profecto non fuisse vere et proprie sacramenta nunc passim catholici theologi docent adversus Launojum, qui in lib. *De regia in Matrimonium potestate* innumera prope patrum testimonia con-gessit, ut adstrueret, Matrimonium in antiqua lege fuisse verum sacramentum (1). 4. Quod praeterea omne dubium tollit circa germanam ss. patrum mentem, ut observat Erasmus, est ipsorum agendi ratio, dum pugnaverent adversus impias Tatiani, encratitarum, gnosticorum ac manichaeorum haereses, quae nuptias utpote noxias damnabant; nullum enim validius argumentum a patribus urgeri poterat, quam sacramenti dignitas a Christo Matrimonio addita, ad haereticos refellendos; at-tamen de ea nec verbum habent. Imo nec ipse Jovinianus, qui, licet totus esset in extollendo connubio supra virginitatem, omniaque argumenta, quae ad rem suam

(1) Cap. 11, opp. edit. Coloniae pag. 710 et seq.
Allobrogum 1731, tom. 1, part. 11,

facere viderentur, diligentissime conquisisset, de dignitate sacramenti silet omnino. Ergo.

15. Resp. *Neg. ant.* Ad 1. prob. *D.* Conceptis verbis, *Tr.* aequivalenter *N.* Etenim id docent patres, quoties affirmant, Christum nuptias praesentia sua *sanctificasse, gratiam per Matrimonium haberi* seu *conferri*, dum tanquam *rem saeram* habent christianorum conjugium, et cum *sacramentum* vocant, et ita vocant, ut conferant etiam quoad effectum cum baptismo et ordine. En verba s. Epiphanii: *Venerabiles enim esse nuptias, ac Dei aspirante gratia caeleste regnum obtinere, quis vel ex eo non cognoscat, quod ad nuptias invitatus Salvator ipse fuerit, ut iis benediceret* (1)? Et ante ipsum Tertullianus: *Unde sufficiamus*, inquit, *ad enarrandam felicitatem ejus Matrimonii, quod ecclesia conciliat, et confirmat oblatio, et obsignat benedictio; Angeli renunciant, Pater ratum habet* (2)? S. Innocentius I. de bigamo simultaneo ita scribit: *Statuimus, fide catholica suffragante, illud esse conjugium, quod erat primitus divina gratia fundatum, conventumque secundae mulieris, priore superstite, nec divortio ejecta, nullo pacto posse esse legitimum* (3). Verba Augustini superius recensuimus, ejus mentem exponentes. Falsa itaque sunt, quae adversarii assumunt.

16. Ad 2. *D.* Patres interdum latiori sensu Matrimonium rem sacram et Sacramentum vocant, *Tr.* vel *C.* semper *N.* Optima siquidem regula, ad veram patrum mentem in locutionibus, quas adhibuerunt, assequendam, est ecclesiae fides, juxta cujus analogiam ipsi loquebantur. Jam vero, uti invicte ostendimus, ecclesia quovis tempore Matrimonium inter sacramenta vere et

(1) Πῶς γὰρ οὐκ ἔσται τίμιος ὁ γάμος καὶ ἐν Θεῷ ἔχων τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, ὅποτε κέκληται ὁ Σωτὴρ εἰς γάμους, ἵνα εὐλογήσῃ γάμον; loc. cit. *Haer.* LXXII, pag.

714, edit. Petavii.

(2) Loc. cit. ex lib. II *Ad uxorem.*

(3) *Epist.* XXXVI, *ad Probum.* Apud Coustant, col. 910. Cfr. ibid. not. edit.

proprie dicta habuit. Ex hac porro animadversione responsio patet ad singula patrum testimonia, quae nobis objici possent; cum minime contendamus, semper et in singulis testimoniis eos vocem sacramenti presse et stricte usurpasse.

17. Ad 3. Eadem esto responsio. Admittimus autem, testimonia, quae improbo et inani labore ex patribus conguessit Launojus, minime evincere Matrimonium in veteri lege ab iis ceu sacramentum habitum fuisse; cum patres nonnisi latiori sensu, et ratione signi seu figurae futurae unionis Christi cum ecclesia, quam matrimonium in se spectatum prae se ferebat, *Sacramentum* nuncupaverint. Contra vero conjugium christianorum sacramentum patres dixerunt ratione tum signi tum gratiae, quam significat et confert ad fidelium unionem sanctificandam, ut ostendimus. Verum de Launojo postea.

18. Ad 4. *Neg.* Argumentum enim, quod ducitur ex patrum agendi ratione adversus haereticos, utpote negativum, plane evertitur ex positivis documentis, quae adduximus, praesertim vero ex perpetuo ac constanti ecclesiarum consensu, quod plane invictum est; nulla enim mirae hujus consensionis in retinenda et asserenda veritate hujus sacramenti ratio assignari potest, ut saepe monuimus, praeter divinam et apostolicam traditionem. Nestoriani profecto et eutychiani, qui a seculo V. ab ecclesia catholica separati sunt, nonnisi ab eadem ecclesia discere potuerunt Matrimonium esse sacramentum vere et proprie dictum. Ceterum patres operam perdidissent in adstruenda sacramentali nuptiarum dignitate adversus eos, qui nuptias ut impuras et a malo principio invecas traducebant. Quod vero spectat ad Jovinianum, observare juverit, ipsius quaestionem non attigisse praecise Matrimonium, sed potius *statum* conjugalem, quem *statui* seu professioni virginitatis et continentiae praeferibat. Nulla propterea neccssitas ipsi incumbibat, ad

causam suam propugnandam, ut urgeret elevationem nuptiarum ad dignitatem sacramenti.

19. Inst. Atqui nec satis constans est ecclesiae traditio. 1. Etenim non defuerunt sive ex canonistis sive ex scholasticis, qui aperte negaverint post Magistrum Sententiarum, per Matrimonium gratiam conferri, quibus assentitur *Vetus glossa*, cap. *Honorantur*, quae tradit, Matrimonium institutum tantum fuisse *in remedium peccati*. 2. S. Thomas autem dari per Matrimonium gratiam propugnat solum ut *probabilius* (1). 3. Eadem ratione se se gesserunt Scotus, Bonaventura, Paludanus, Durandus, de quibus et de reliquis scholae theologis Melchior Canus universim pronunciat: *Cum quaerunt, an Matrimonium conferat gratiam, id quod eo loco maxime finiendum erat, non definiunt tamen; sed in his referunt, quae in hominum opinione sunt posita* (2) ex his Durandus ulterius progressus aperte negat Matrimonium esse sacramentum, sicut ex professo inficiati sunt canonistae non pauci. Ergo.

20. Resp. *Neg. subsump.* Ad 1. prob. *D.* Quin tamen negaverint Matrimonium esse sacramentum, *C.* secus *Tr.* Certum enim est, 1. omnes theologos admisisse Matrimonium tanquam unum ex septem ecclesiae sacramentis a Christo institutis; 2. certum est praeterea, scholasticos omnes cum Magistro sententiarum hoc agnovisse discrimen inter sacramenta veteris legis et sacramenta novae legis, quod ista *conferant gratiam*, illa autem gratiam tantum *significarent*; 3. certum demum est, Durandum male audivisse tanquam haereticum, eo quod negaverit Matrimonium esse sacramentum; ita ut in secundis curis operum suorum, ad hanc haeresis invdiam declinandam, admiserit Matrimonium esse sacramentum, etsi cum nonnullis aliis coaevis theologis ne-

(1) *Supplem. q. XLII, art. 3.*

pag. 245, edit. Colon. 1585.

(2) *De locis theolog.* lib. VIII,

rit conferre gratiam. Imo neque hoc quidem abso-
affirmavit, eo quod ipsius sententia, ut ipsemet non
tetur, communi theologorum aetatis suae doctrinae
rsaretur, sed solum ut *probabilem* in medium pro-
(1). Haec porro cum rata et explorata sint, patet,
roversiam verti in quaestionem criticam, quid nempe
voluerint scholastici per illam formulam: Matrimo-
n institutum solum esse *in remedium concupiscen-*
. Estius existimat, scholasticos locutos esse *de prin-*
li fine sive effectu sacramenti juxta constituta ab
3 principia (2). Eadem ratione effatum Magistri Sen-
iarum, ex quo illud ceteri hauserunt, exposuerat.
sus itaque istius locutionis esse videtur, quod per Ma-
onium non conferatur eadem specie gratia, quae in
ris sacramentis confertur, sed gratia tantum medi-
lis in remedium concupiscentiae (3).

Cfr. D. Durandi a s. Porcia-
rd. Praed. et Episc. Meldensis,
stri Lombardi Sententias, etc.
t. 1581, lib. IV, dist. 26, quaest.
d. 367, verso, num. 5, ubi
e scribit: *Tenendum est ab-*
s, quod Matrimonium est Sa-
entum, cum hoc determinet
sta Extra de haereticis, *ubi*
rat Matrimonium inter alia
amenta; et n. 8, quod attinet
ationem gratiae, exposita
tia canonistarum, de qua pro-
se nihil velle pronunciare,
it: « Moderni autem theologi
communiten tenent, quod per
amentum Matrimonii confertur
a, nisi contrahentes ponant
m, sicut fit in aliis sacramen-
quibus aequiparatur sacramen-
Matrimonii in hoc casu, quia
videretur ab eis posse teneri,
Matrimonium sit sacramentum
e legis. »

) Sic enim scribit in 4, d. 26,
« Ad illud quod 2. distinct.
(Magister Sentent.), con-

jugium esse in remedium tantum,
non improbabilius responderi pot-
est ex sancto Thoma eum locum
explicante, quod ibi Magister lo-
quatur de principali fine sive effe-
ctu sacramenti Matrimonii. Quam-
vis enim omnia sacramenta et con-
tra peccatum valeant, et auxilium
bene vivendi praestent, recte tamen
trifariam ista secundum Magistrum
dividuntur, quod quaedam principa-
liter instituta sunt ad juvandum
hominem in bono, ut Confirmatio,
Eucharistia et Ordo; quaedam ad
delenda vel vitanda peccata, ut
Reconciliatio, Extrema Unctio ei
Matrimonium; quaedam ad utrum-
que effectum, ut Baptismus, quo
et vetus homo moritur et novus
nascitur. » Qui deinde respuit aucto-
ritatem Glossae cap. *Honorantur*,
et alterius Glossae cap. *Quidquid*,
una cum interpretibus ita sentien-
tibus, qui pauci sunt, et in quae-
stiones quae ad theologum proprie
spectant, facile labi potuerunt.

(3) Cfr. Ibid.

21. Ad 2. *D.* In sensu exposito , et quidem in *Supplemento* , *C.* absolute et in *Summa N.* In hac enim plura emendavit s. Doctor ex iis , quae scripserat in commentariis super Magistrum Sententiarum. Jam vero in *Summa* 2. 2 , q. 100 , art. 2 , ad 6. expresse reprobatur illorum sententiam , qui negant conferri gratiam in Matrimonio , ac praeterea absolute pronunciat : *Dare pecuniam pro Matrimonio . . . in quantum est ecclesiae sacramentum , est illicitum.*

22. Ad 3. Responsio patet ex his , quae de germana scholasticorum mente disseruimus. Verisimilius porro est , Canum non attendisse ad penitentiorem illorum sensum ; alioquin minus se infensum in scholasticos ostendisset , praesertim re nondum eliquata. Ceterum , ut alias animadvertimus , ne iniquiores in ipsos simus , semper perpendenda sunt aetatis , in qua scholastici scribebant , adjuncta omnia , summa monumentorum et librorum inopia qua laborabant , defectus codicum et mediorum , quibus nunc abundamus , ipsis autem deerant.

23. II. Obj. Omnia desunt in Matrimonio , quae ad verum sacramentum constituendum requiruntur 1. Deest enim in primis divina institutio , cum Matrimonium longe ante Christum in mundo viguerit ; 2. deest gratiae collatio , alioquin non praeferretur caelibatus conjugio gratia aucto , qua ille caret ; 3. imo et signum ipsum deest ejusdem gratiae in Matrimonio , quod non perficitur nisi contrahentium consensu. 4. Quod si dicatur , per ejusmodi consensum significari unionem Christi cum ecclesia , cum haec unio per Matrimonium non efficiatur , sed ipsum longe praecesserit , dicendum foret signum vacuum ; ut omittatur ; 5. plura alia signa praecessisse vel existitisse unionis Christi cum ecclesia , quae tamen dici non possunt sacramenta. 6. Deest denique in Matrimonio ritus externus sive ceremonia sacra divinitus instituta ad gratiam significandam , ut ex se patet. Quae

omnia confirmantur ex ipsa ecclesiae agendi ratione ; 7. Ecclesia enim spectat conjugium ut immunditiam , a quo proinde sacerdotes arcet ; 8. eidem impedimenta apponit , per quae profecto sacramenti materia essentialiter immutatur , ac irrita reddit Matrimonia clandestina. 9. Verum et ipsum conjugii opus tale est , ut mentem a Deo avocet , neque in ipso , in quo essentia Matrimonii consistit , Spiritus Sanctus adesse potest ; 10. quare ille , qui in evangelica parabola (Luc. XIV. 20.) recusavit venire ad nuptias coelestes , hanc causam praetexit : *Uxorem duxi , et ideo non possum venire.* 11. Atque hinc factum est , ut passim contrahentes paciscantur de dote ac pretio , quod quidem pactum absque simoniaca labe in sacramento admitti nequit. 12. Theologi demum acriter adhuc inter se disceptant circa Matrimonii materiam , formam atque ministrum. Ergo.

24. Resp. *Neg. ant.* Ad 1. prob. *D.* Matrimonium longe ante Christum in mundo extitit sub ratione naturalis unionis seu contractus , *C.* sub ratione sacramenti proprie dicti *N.*

25. Ad 2. *D.* Praefertur caelibatus Matrimonio , quatenus *statum* constituit , *C.* quatenus est sacramentum *N.* Quatenus enim Matrimonium sacramentum est , ipsum praeferimus caelibatui ; quatenus vero statum conjugalem dicit , eidem praeferimus caelibatum , qui et suas gratias longe potiores adnexas habet , dicente Apostolo , 1. ad Cor. VII : *Qui matrimonio jungit virginem suam bene facit ; qui non jungit , melius facit.*

26. Ad 3. *Neg.* Nam ipse contractus , ex eo quod fuerit elevatus ad dignitatem sacramenti , signum jam factus est gratiae a Deo per ipsum conferendae , ad rite prae se ferendam sive repraesentandam unionem Christi cum ecclesia.

27. Ad 4. *D.* Ideoque nos dicimus , conjugium electum esse ad unionem illam solum *significandam* seu reprae-

sentandam ex Christi institutione , *C.* ad eam efficiendam *N.* Etiam eucharistia instituta est ad repraesentandam Christi passionem , nec tamen eam efficit.

28. Ad 6. *Neg.* Nam contractus ipse externus , utpote a Christo electus ad gratiam significandam et conferendam , est ejusmodi ritus.

29. Ad 7. *Neg.* Haec enim putida calumnia adversariorum est ; siquidem ecclesia Matrimonium semper commendavit tanquam in se bonum et honestum , et a Christo sanctificatum , ut ostendimus. Quod si interdum vel a nonnullis conciliis vel Romanis Pontificibus conjugium immunditiae nomine donatum est , non ratione sui , sed aut ratione subjecti incapacis , ob vota aliave impedimenta ad Matrimonium contrahendum , aut ratione actus conjugalis , non quidem absolute , sed respective ad munditiem , quam prae se fert continentia , ita conjugium denominatum est (1). Arcet vero ecclesia sacerdotes a nuptiis tanquam a statu minus perfecto ac minus convenienti dignitati et muneribus sacerdotalibus , ut suo loco declaravimus , non autem tanquam a re mala.

30. Ad 8. *D.* Materia *ex qua* , ut ajunt , constare seu confici *potest* Matrimonium , *C.* ex qua *reipsa constat* seu efficitur *N.* Materia enim , ex qua constituitur Matrimonium , non quaelibet est duorum individuorum conjunctio , sed *legitima* conjunctio ; quae quoties adest et rite fit , toties conjugium celebratur , quin sit in ecclesiae potestate impedire , quominus Matrimonium seu sacramentum habeatur. Ast ecclesiae munus est determinare conditiones , quae ad legitimam ejusmodi conjunctionem cunstituendam requiruntur , ut nempe materia idonea seu apta sit ad sacramentum. Ex hac autem potestate sibi a Christo collata , ecclesia apponit impedimenta dirimentia , ac decernit irrita esse clandestina

(1) Cfr. Bellarm. lib.unic. *De Matrim.* part. 1 , cap. 5 , § 19 et seqq.

aubia, salva tamen semper et incolumi essentiali samententi materia (1).

1. Ad 9. *D.* Si brutorum more exerceatur, *C.* si, ut christianos conjuges decet, saltem absolute *N.* um porro est, quod adjiciunt adversarii, Matrimo-essentiam in actu ipso conjugali consistere; ut enim lo ante animadvertimus, potest in Matrimonio sepa-exercitium a jure; usus conjugii non est nisi acces-us, atque ad summum, ut nonnullis placet, inte-lis quoad Matrimonium (2). Falsum praeterea est, d iidem adversarii assumunt, non posse Spiritum S. se ipsi actui, si, ut diximus, sicut christianum de-exerceatur, ratione finis, ratione modi, ratione so-latis (3).

2. Ad 10. *D.* Quia passus est homo ille ea de causa imis abripi secularibus curis, *C.* praecise quia uxo-duxerat *N.* Ceterum ex his patet, adversarios con-one sua confirmare, meliorem statu conjugali esse ibatum, cum agitur de divino famulatu.

Varia patrum Tridentinorum gia, quae in pluribus congregaibus prolata sunt, ad compo-um potestatem ecclesiae in de-ndis impedimentis matrimonia-cum essentia sacramenti, quae ubest ecclesiae potestati, refert Pallavicini, lib. xxii, cap. 4 14. Deinde vero, ut respondeat i difficultati a Suavio seu Pau-rpio propositae circa decretum Tridentini, quo irrita fiunt monia clandestina, haec prae-scribit, lib. xxiii, cap. 9, : « Certo ben' è, che 'l con-matrimoniale non è Sacra- » per la sua natura e senza a elevazione: sì che l'essere acramento e l'essere di con-sono due essenze distinte, la da delle quali poteva stare sen-prima; benchè ora per divi-xcreto sieno inseparabili (al-

meno fuori di caso accidentale) tra' battezzati. Siccome dunque perchè le specie consecrate sono insepara-bili sì, ma distinte dal Corpo di Cristo; la potenza naturale, quan-tunque non possa alterar' il Corpo, può alterar le specie; e per questo modo può fare che il Corpo non vi rimanga: così per simigliante ra-gione la podestà ecclesiastica può alterare il contratto, benchè non possa alterare il Sacramento; e per questa via può impedire che una tal forma di contrarre non rimanga Sacramento, com'era prima. E se rimiriamo con occhi sinceri e pur-gati, vedremo ciò intervenire in tutti gli altri impedimenti dalla Chiesa introdotti. »

(2) Cfr. Estius, loc. cit. in dist. 26, § 13.

(3) Cfr. Bernard. a Picon. in cap. 5 Epist. ad Ephes.

33. Ad 11. *D.* Paciscuntur de dote ad onera futuri conjugii sustinenda, *C.* de sacramenti pretio *N.* Mirum proinde videri debet, plures ex antiquis canonistis ex occasione hujus difficultatis permotos esse ad negandam conjugio dignitatem Sacramenti.

34. Ad 12. *D.* Disceptant theologi in determinando, quae sit materia, quive minister, *C.* in admittendis debita materia, forma et ministro ad sacramentum constituendum *N.* Hae porro controversiae in omnibus fere sacramentis locum habent. Ceterum, quid de his verisimilius censendum sit, jam expendimus.

DE MATERIA, FORMA ATQUE MINISTRO
SACRAMENTI MATRIMONII

35. Quaestiones de materia et forma sacramenti Matrimonii pendent a principalis controversiae solutione, quae est de ministro. Etenim, si hujus sacramenti minister est sacerdos, jure infertur, ejusdem materiam esse contractum naturalem, ut vocant, ab ipsismet contrahentibus mutuo consensu perfectum, formam vero benedictionem, seu sacra verba a sacerdote prolata. Quod si ministri Matrimonii dicuntur ipsi contrahentes, materia et forma, juxta magis receptam apud hujus sententiae patronos opinionem, erit utriusque contrahentis consensus verbis seu signis expressus, licet sub diverso respectu: *materia* scilicet, prout consensus significat corporum traditionem; *forma*, prout significat mutuam eorumdem exceptionem.

36. Jam vero, utrum hujus sacramenti ministri sint contrahentes an sacerdos, quaestio est magna animorum contentione agitata inter theologos. Alii enim cum Melchiorre Cano, qui fortasse omnium primus hanc senten-

tiam in scholas invexit (1), aut saltem toto nisu instauravit, censent, verum hujus sacramenti ministrum solum esse sacerdotem (2). Alii autem antiquae sententiae adhaerentes existimant, non alios sacramenti Matrimonii ministros esse agnoscendos praeter contrahentes. Quod enim attinet ad peculiare nonnullorum opiniones, qui mediam quamdam viam tenuerunt, vix aliquot adstipulatores nacti sunt.

37. Canus, et qui cum eo sentiunt ad suam adstruendam sententiam, urgent 1. Sanctorum patrum doctrinam, qua tradunt benedictione sacerdotis Matrimonium *sanctificari, conciliari, obsignari*; praesertim vero conc.

(1) Adduci passim solet, post Melchiorem Canum, tanquam primus assertor hujus sententiae, quod scilicet sacramenti Matrimonii ministri sint sacerdotes, Guillelmus episcopus Parisiensis, eo quod ipse in tract. de Baptismo cap. 1, commendaverit vim benedictionis et orationis sacerdotalis ad gratiam Dei conciliandam. Attamen certum videtur, id unum significare voluisse Guillelmum, quod haec benedictio non requiratur, ut pars essentialis sacramenti, sed solum ut eo ritu conjugium celebretur, qui ab ecclesia praescribitur ob plures causas, quas enumerat. Sane Guillelmus benedictionem sacerdotalem ad Matrimonii essentiam non pertinere apertissime tradit in op. *De septem Sacramentis*, Florentiae 1579, in quo, cap. 26, cum declarasset matrimonia clandestina esse prohibita, et tribus modis Matrimonium dici posse clandestinum, scilicet 1. cum celebratur sine testibus; 2. cum celebratur absque solemnitate, quam ecclesia in nuptiis adhibere solet, prout sunt *benedictio* aliaque ejusmodi; 3. cum non proponuntur *ban- ni*; docet tamen, ejusmodi Matrimonia clandestina *vera* esse conjugia quamvis illicita, et concludit: Nec sic contrahentes possunt se-

parari, cum ibi verus sit consensus per verba de praesenti expressus; licet illa quae dicta sunt (ideoque et benedictio) deficient; quae non sunt de essentia sacramenti, sed solum consensus praedictus. Porro si benedictio, ex sententia Guillelmi, non pertinet ad essentiam sacramenti Matrimonii, sequitur profecto, ipsum non existimasse sacerdotem esse hujus sacramenti ministrum. Sic afferri etiam solet pro hac sententia Paludanus; at certum est, Paludannum contrarium omnino docuisse. Eum adisis in lib. 4 *Sentent.* Paris. 1514; hic enim loc. cit. dist. xxvi, q. 4, aperte profitetur, Matrimonium perfici per consensum contrahentium, ita ut verba, quibus exprimitur consensus et acceptatio, sub diversa ratione constituent materiam et formam sacramenti; solvit praeterea difficultatem, quam sibi proponit adversus veritatem sacramenti Matrimonii, petitam ex eo quod omne sacramentum debeat a sacerdote administrari, secus ac eveniat in Matrimonio, cui perficiendo non requiritur sacerdos, ostenditque, quodlibet sacramentum aliquid habere sibi proprium, in quo cum reliquis non convenit. Ita fol. 141.

(2) *De loc. theol.* lib. xiii.

Carthaginense IV. quod ita decernit : *Sponsus et sponsa cum benedicendi sunt a sacerdote , a parentibus suis vel paranympis offerantur. Qui , cum benedictionem acceperint , eadem nocte pro reverentia ipsius benedictionis in virginitate permaneant* (1). Quae jussio pro ritu accidentali ac mere ceremoniali apposita non videtur. Quapropter , concludunt , qui ministerium huiusmodi sacerdotibus denegant , ii facere videntur incauti , ut sacramenti veritas contra novatores ex traditione defendi vix possit (2).

38. Urgent 2. prolationem verborum paracho a concilio Trid. praescriptam in nuptiarum celebratione : *Ego vos in Matrimonio conjungo* (3) , quae profecto si comparentur cum aliis : *Ego te baptizo ... ego te absolvo* , patet , eandem in omnibus vim inesse efficiendi , quod

(1) Can. XIII. Apud Hard. *Acta Concil.* tom. 1, col. 980.

(2) Nonnulli aestu disputationis abrepti limites omnes modestiae excessisse videntur in contraria impugnanda sententia. Sane Joan. A. Petzek , Friburgensis Canonum professor , in opusc. *Vindiciae dissertationis de potestate ecclesiae in statuendis Matrimonii impedimentis*, Friburgi 1787, pag. 49, not. 27, sententiam , quae contrahentes sacramenti ministros statuit , et infirmo niti fundamento , et plane religionis dogmatibus periculosam esse asseruit , eo quod , illa admisa , nulla ratione adversus protestantes Matrimonii sacramentum ex traditione vindicari possit. Car. Jos. de Lasaux , in op. *Uebereinstimmung der französischen etc. seu Consonantia legum Gallicarum de divorcio cum Dei verbo* , Coblenz 1816 , pag. 30 et seqq. opinionem de contrahentibus tanquam ministris sacramenti *ab erronea* , ut ait , sententia de Matrimonio christianorum , quod absque sacramento consistere

nequeat , profluxisse censet. Quam hic auctor vocat sententiam *erroneam* de inseparabili ratione contractus et sacramenti in conjugii christianorum , est sententia plane catholica , ut postea videbimus. Marian. Dobmayer , in *Systema theol. cathol.* tom. VII , Salisbaci 1819 , pag. 428 et seqq. docet , ob traditionis tantum *obscuritatem* et nondum latam ab ecclesia definitionem , in scholis *opinionem novitiam* de contrahentibus sacramenti Matrimonii invaluisse. Sauter in op. *Fundamenta juris eccl. cathol.* edit. 3, Rotwilae 1826. Mauro Hagel , theologo Dillingano , sententia de sacerdote ministro adeo certa fuit , ut oppositam sententiam *plane absurdam* esse affirmaverit , et inter scholasticorum commenta numeraverit in op. *Demonstratio Rel. christ. cathol.* August. Vindel. 1832 , tom. II , pag. 212. Sic alii non pauci apud Roskovany , op. cit. § 27.

(3) Sess. XXIV , *De reformat.* cap. 1.

significant, non autem declarandi solum, aut testandi contrahentes esse conjunctos.

39. Urgent 3. analogiam aliorum sacramentorum, quae nonnisi a sacerdotibus administrantur, scribente praesertim Apostolo: *Sic nos existimet homo ut ministros Christi et dispensatores Mysteriorum* (id est *Sacramentorum*) *Dei*; quae cum nullam exceptionem patiantur, etiam sacramentum Matrimonii includant, quod propterea etiam a sacerdotibus administrari debet. Hisce argumentis alias addunt rationes ductas ab aliquarum synodorum auctoritate, quae vocant sacerdotes Matrimonii ministros; a profanitate conjugiorum, quibus nisi forma aliqua vel ritus sacer accedat, nihil sacri continent, quae praeterea solis interdum nutibus atque inter absentes contrahi possunt; a defectu intentionis in contrahentibus conficiendi sacramentum, sine qua tamen sacramentum confici nequit; a sanatione conjugiorum, ut vocant, *in radice*, quin novus consensus ex altera parte requiratur, quo in casu cum non habeatur contractus, nec sacramentum haberetur (1); a mira denique opinionum discrepantia inter theologos adversae sententiae, dum in sua hypothesis materiam et formam definire certant.

40. Bellarminus et qui ab eo sunt pro antiqua communiorque sententia tuenda innituntur 1. auctoritate Eugenii IV. qui in *Instruct. pro Armenis: Septimum*,

(1) Ea conjugia *in radice* sanari dicuntur, quae contracta sunt cum aliquo occulto impedimento dirimente, ac periculum instat, ne, si alterutri conjugum id innotesceret, retraheret se a conjugali societate magno cum populi scandalo et prolis susceptae detrimento. In his rebus adjunctis permittitur ac etiam suadet, ut alter conjugum, qui impedimentum novit, renovet consensum aut expresse aut tacite cum

altero. Quod si et in hoc quoddam periculum deprehenderetur, et ambo conjuges ignorent nullitatem conjugii, relinquuntur, ut aiunt, in bona fide, seu in persuasione de valore initi Matrimonii. Haec autem phrasis, *de sanatione in radice*, orta ex eo est, quod per quamdam fictionem juris censetur Rom. Pontifex dispensare ab illo impedimento, antequam contrahentes darent consensum.

Carthaginense IV. quod ita decernit: *Sponsus et sponsa cum benedicendi sunt a sacerdote, a parentibus suis vel paranympis offerantur. Qui, cum benedictionem acceperint, eadem nocte pro reverentia ipsius benedictionis in virginitate permaneant* (1). Quae jussio pro ritu accidentali ac mere ceremoniali apposita non videtur. Quapropter, concludunt, qui ministerium hujusmodi sacerdotibus denegant, ii facere videntur incauti, ut sacramenti veritas contra novatores ex traditione defendi vix possit (2).

38. Urgent 2. prolationem verborum paracho a concilio Trid. praescriptam in nuptiarum celebratione: *Ego vos in Matrimonio conjungo* (3), quae profecto si comparentur cum aliis: *Ego te baptizo ... ego te absolvo*, patet, eandem in omnibus vim inesse efficiendi, quod

(1) Can. XIII. Apud Hard. *Acta Concil.* tom. 1, col. 980.

(2) Nonnulli aestu disputationis abrepti limites omnes modestiae excessisse videntur in contraria impugnanda sententia. Sane Joan. A. Petzek, Friburgensis Canonum professor, in opusc. *Vindiciae dissertationis de potestate ecclesiae in statuendis Matrimonii impedimentis*, Friburgi 1787, pag. 49, not. 27, sententiam, quae contrahentes sacramenti ministros statuit, et infirmo niti fundamento, et plane religionis dogmatibus periculosam esse asseruit, eo quod, illa admisa, nulla ratione adversus protestantes Matrimonii sacramentum ex traditione vindicari possit. Car. Jos. de Lasaux, in op. *Uebereinstimmung der französischen etc. seu Consonantia legum Gallicurum de divortio cum Dei verbo*, Coblenz 1816, pag. 30 et seqq. opinionem de contrahentibus tanquam ministris sacramenti *ab erronea*, ut ait, sententia de Matrimonio christianorum quod absque sacramento consistere

nequeat, profluxisse censet. Quam hic auctor vocat sententiam *erroneam* de inseparabili ratione contractus et sacramenti in conjugii christianorum, est sententia plane catholica, ut postea videbimus. Marian. Dobmayer, in *Systema theol. cathol.* tom. VII, Salisbaci 1819, pag. 428 et seqq. docet, ob traditionis tantum obscuritatem et nondum latam ab ecclesia definitionem, in scholis *opinionem novitiam* de contrahentibus sacramenti Matrimonii invaluisse. Sauter in op. *Fundamenta juris eccl. cathol.* edit. 3, Rotwilae 1826. Mauro Hagel, theologo Dillingano, sententia de sacerdote ministro adeo certa fuit, ut oppositam sententiam *plane absurdam* esse affirmaverit, et inter scholasticorum commenta numeraverit in op. *Demonstratio Rel. christ. cathol.* August. Vindel. 1832, tom. II, pag. 212. Sic alii non pauci apud Roskovany, op. cit. § 27.

(3) Sess. XXIV, *De reformat.* cap. 1.

adhuc sunt in regionibus omnibus, in quibus Tridentinum decretum publicatum non est; atqui ex Innocentio III. in cap. *Quando de divortijs*, et ex communi iurandi usu, Tridentini praesertim aetate recepto, Matrimonia *rata et vera* non erant meri contractus naturales aut civiles, sed sacramenta, quae tamen solo libere contrahentium consensu perficiebantur et perficiuntur; ergo non sacerdos, sed contrahentes soli sunt sacramenti Matrimonii ministri (1). Quod confirmant ex conjugijs, quae praesente quidem parcho, sed invito, imo obluctante contrahuntur, quae tamen vero conjugia sunt, ut ecclesia hos conjuges neque appellat neque invitet ad accipiendam parochi benedictionem. Id ipsum concludunt ex Matrimoniis initis

Quod diximus de communi loci usu Tridentini aetate recepto, juxta quem *veri et rati* non intelligebatur conjugium inter vivos initum, ac proinde sacramentum, evidenter constat ex ratione Concilii, et ex praecipua auctoritate, quae ab episcopis et theoppositis promovebatur ad eos, qui urgebant decretum irritanda Matrimonia clandestina. Illud enim liquet ex historia Pallavicini, lib. xxii, cap. 4. et iterum lib. xxiii, cap. 8. brevitas gratia unum aut alterum documentum asseremus. Reliquae Pallavicini, lib. xxii, cap. 4, n. 8: « In questa sentenza (ativa) concorse Giovanni Tridini Patriarca di Vinezia il quale non pur la convenienza, ma sentenza; argomentando non potendo (dal Concilio) far nullo quellamento, il quale ha tutta la sua forza, benchè gli manchino le solennità: come per esempio ancora che un Sacerdote concessa le sacre vesti, fa vero amamento, sol che concorra la forma e la forma. Or consistendo

l'essenza del Matrimonio nel mutuo consentimento sensibile, e richiedendosi l'altre solennità o per decoro o per prova, il difetto di esse, opponeva egli, non può torre il valore. » Et num. 16, loquens de suffragio Constant. Bonelli episc. Tifernatis satis prolixo, quo comprobavit ecclesiae fas esse ejusmodi connubia clandestina irrita facere, sic ex ejus mente prosequitur: « Comprovò che la chiesa poteva annullar tali Matrimoni non già annullando il contratto, e così togliendogli l'esser materia idonea del sacramento, come avean ragionato alcuni; perciocchè il contratto del Matrimonio tra fedeli non è precedente nè distinto dal sacramento; onde come l'annullazione di questo, così di quello non è soggetta a potestà della chiesa. » Alia ejusmodi cfr. n. 20, 23, 25, ex quibus luculentissime evincitur, ita patrum Tridentinorum animis insedisse sententiam illam, qua Matrimoniis clandestinis veri sacramenti rationem inesse dicimus, ut, qui id non videat, captus plane oculis videatur.

coram parocho aut vicario generali aut cardinali non sacerdotibus, sed vel diaconis vel subdiaconis, aut etiam in minoribus ordinibus quandoque constitutis; tum etiam ex conjugiiis, quae ex dispensatione pontificia, sive in regionibus haereticorum (1), sive in regionibus infidelium, absque praesentia sacerdotis a fidelibus celebrantur, quae omnia ut vera Matrimonia et sacramenta censentur.

42. 3. Innituntur in ipso sacramenti effectui, qui est indissolubilitas. Et vero haec ab ipso sacramento oritur, non autem ex solo naturali aut civili contractu, qui per se dissolubilis est, ut patet ex conjugiiis infidelium quae dissolvi possunt per alterutrius conjugis conversionem, ut paulo post ostendemus, secus ac eveniat in fidelium connubiis, quae semel legitime contracta et consummata, nunquam quoad vinculum possunt dissolvi. His addunt, verba, quae in adversariorum hypothesis formam constituerunt sacramenti Matrimonii: *Ego vos conjungo* aut alia quae eundem sensum reddant, nova esse ac desiderari prorsus in omnibus fere antiquis Ritualibus libris, quos recenset Martenius (2); imo alicubi sacerdos haec sola verba adhuc pronunciat: *Quod Deus conjunxit, homo non separet* (3); quae proinde ut vera sa-

(1) Notum est, in Anglia et in Hibernia ob gravissimas poenas comminatas a civili potestate sacerdotibus, qui catholicorum nuptiis assistebant ac benedicebant, ex dispensatione Romanorum Pontificumque ad haec tempora receptum esse, ut sine hisce ritibus celebrarentur. Pius VIII, in *Brevi* dato die 25 Mart. 1830 ad archiepiscopum Colon. et episcopos Trevirensensem, Paderbornensem et Monasteriensem, declarat valida conjugia mixta, quae forte in illis regionibus contrabantur sine parochi praesentia, collatis in eam rem opportunis facultatibus. Alia documenta exhibere praetermitto. Por-

ro nunquam mens ecclesiae aut Rom. Pontificibus fuit, ut tot Christi fideles inirent contractum mere civilem absque sacramento.

(2) *De ant. eccl. ritib.* lib. I, part. II, cap. 9, art. 3, § 6, ubi inter cetera scribit: « Deinde datis sibi mutuo dextris exigebat (Sacerdos) ab utrisque consensum, in quo totam sacramenti matrimonii essentiam reponcbant antiqui. Inaudita quippe apud eos erant illa verba parochi: *Ego vos conjungo*, etc. in quibus aliqui ex recentioribus scholasticis formam hujus sacramenti constituunt, quae tamen desiderantur, etc.

(3) Cfr. Sotus in 4. dist. 26, art. 3.

ienti forma haberi nequeunt, quod non obscure in-
are etiam videtur Tridentinum, dicens: *Vel aliis
verbis, juxta receptum uniuscujusque provinciae*.
n. Demum novitatem contrariae sententiae urgent,
ante Canum vix aut ne vix quidem in scholis nota
(1); cum sententia illa, quae contrahentes ministros
amenti Matrimonii esse statuit, in tota catholica ec-
a longo seculorum decursu unice atque exclusive
uerit.

b. Haec potiora argumenta sunt, quibus hujus po-
oris sententiae patroni causam suam tuentur; qui
terea observant, adversariorum rationes magis spe-
as esse quam solidas. Etenim patrum testimonia evin-
quidem, Matrimonium esse rem sacram utpote san-
atum a Christo Jesu, qui amoris naturali suam
xit gratiam, adeoque et in facie ecclesiae ex ec-
asticis institutis ac legibus celebrandum esse, ita
ui secus fecisset, peccati reus teneretur (2); at
me evincunt, gratiam conferri per sacerdotis be-

Sane nonnisi duos ex tota an-
te laudare potuit theologos
ior Canus pro sua sententia,
lmum nempe Parisiensem et
anum; porro, adductis ipso-
estimoniis, ostendimus, istos
res, non solum patrocinos
se huic opinioni, sed eidem
adversari. Ex his propterea
d, Canum omnium primum
, qui eam invexerit in scho-
tholicas. Edidit porro Canus
opus *De locis theolog.* anno
Merito proinde Henr. Klee
sa. mox citanda, pag. 69,
(3) scribit: « Melchior Canus
rimus, qui generali omnium
ratione et scandalo affirmavit,
abentes non esse ministros. »

Tertullianus lib. *De pudicit.*
4, pag. 557, edit. Rigalt. te-
, quod montanistae plerique
gia clam inita adulterina esse

existimaverint, aut saltem de iis an
fuerint legitima dubitaverint. Scri-
bit enim: « Ideo penes nos (monta-
nistas) occultae quoque conjunctio-
nes, id est, non prius apud eccle-
siam professae, juxta moechiani et
fornicationem judicari periclitantur.
Nec inde consortae obtentu Matri-
monii crimen elidunt. » Ex quibus
duo habemus, nempe 1. apud psy-
chicos, id est, catholicam ecclesiam
conjugia clandestina viguisse et va-
luisse, adeoque fuisse quidem veti-
ta, non tamen fornicaria et flagi-
tiosa. 2. Montanistas de ipsorum va-
lore, ut in re dubia, deliberasse
inter sese opinionibus atque senti-
tiis. Adeo pervetus res est tum abu-
sus tum valor Matrimonii clandesti-
ni! Cfr. Ch. Lupus, diss. *De pec-
cat. et satisf. indulgentiis*, cap. 1,
tom. vi, opp edit. cit.

nedictionem, vel sacerdotes esse hujus sacramenti ministros, quod tamen ab adversariis ostendi deberet. Observant praeterea, contrarium potius ex illis patrum testimoniis probari; cum enim hanc sacerdotis benedictionem secundis et ulterioribus nuptiis constanter tota denegaverit antiquitas, tamen utrum eae veri sacramenti vim habuerint, dubitatum est a nemine (1). Quod vero additur ex concilio Carthaginensi de ritu servandi virginitatem prima nuptiarum nocte, nullius prorsus ponderis esse convincitur, si ratio habeatur illius originis, quae ex Tobiae exemplo introducta est, et diversimode viguit in diversis ecclesiis (2).

44. Reliquas duas probationes facile excludunt; altera enim, quae petitur ex verbis a Tridentino praescriptis in nuptiis conciliandis, mirifice potius contrariam sententiam confirmat; quod vel ex eo deducitur, quod, referente card. Pallavicini, Cani opinio paucos omnino ex patribus Tridentinis habuerit sectatores (3). Altera

(1) Cfr. Martenius loc. cit. art. 1, § 7.

(2) Cfr. ibid. art. iv, qui praeterea ostendit, hunc usum ab ipsis paganis interdum servatum fuisse.

(3) *Istoria del conc. di Trento* lib. xx, cap. 4, n. 1, ubi scribit: « Essendo concordi (i Teologi) negli altri punti dissentivano sopra due. L' uno era: Se qualunque Matrimonio fra cristiani fosse sacramento, il che sentivano quasi tutti; o sol quello che vien benedetto dal sacerdote, secondo l' opinione di Guglielmo Parigino, la quale era difesa dal prenomato Simone Vigor e da pochi altri. » Hoc vero magis confirmatur ex iis, quae refert idem historicus, lib. xxii, cap. 8, § 16, quod, cum omnium prope patrum suffragia in eo decreto statuendo coaluissent, ut ad connubia cum debita solemnitate celebranda tres in posterum testes adhiberentur, ex qui-

bus unus saltem esset quaesitus, quique contracta connubia in codicem referret, disceptatum initio fuit, utrum scribe an vero parochus ad id officium seligeretur. Convenit porro ob plures, quas profert, rationes inter omnes patres, ut seligeretur parochus. Concludit demum his verbis § 17: « Queste furono le ragioni le quali mossero tanto i vescovi, quanto gli ambasciatori e gli stessi principi della cristianità ad aver per meglio che facesse di mestiero al valore l' intervento del parrochiano; il che ha recati gravissimi beni e niun disordine. » Ergo ex mente patrum Tridentinorum, parochus non ut minister, sed ut testis stabilis et quaesitus nuptiis assistit. Hic notandum est, Simonem Vigor, qui postea ad protestantismum defecit, suam sententiam habuisse ex jam edito Cani opere, *De locis theol.*

vero, quae ex analogia ceterorum sacramentorum desumitur, nullius ponderis est: cum nemo nesciat, quae libet sacramenta sibi aliquid peculiare vindicare, quod sacramentis reliquis commune non est; ut liquet ex eucharistia, quae non in actione transeunte ut alia sacramenta, sed in re permanente consistit, quaeque olim a diaconis passim administrabatur, quandoque etiam a laicis. Et sic responsio patet ad textum Apostoli. Dum vero nonnullae synodi vocant sacerdotes Matrimonii ministros aut impropria significatione hanc denominationem usurparunt, aut incante etiam, ut animadvertit Benedictus XIV. (1). Si qua autem profanatio inest in fidelium conjugiiis, ea non a conjugiiis ipsis, quae a Christo elevata sunt ad dignitatem sacramenti, repeti debet, sed ex contrahentium vitio. Sic nemo ignorat, nutus interdum supplere verba in contractuum celebratione, quin etiam contractus inter absentes per alios fieri posse. Dum vero fideles nuptias ineunt, intendunt contrahere Matrimonium ad ecclesiae nientem; haec autem intentio sufficit ad sacramentum efficiendum. Quod autem attinet ad sanationem conjugiorum *in radice*, nullam creat difficultatem; siquidem ejusmodi sanatio non minus impetit sacramentum quam contractum, et consistit in quadam, ut dicitur, fictione juris, qua praesumpti conjuges, etsi contractus seu sacramentum nullum fuerit, tamen ut ulterius malum vitetur, in bona fide relinquuntur (2). Nec melius demum causam adversariorum juvant dissidia theologorum, quae nec tot fortasse nec tanta sunt, quot quaecumque ab ipsis exag-

(1) *De synodo*, lib. vii, cap. 27 et seq. Nec omittendum, synodos, quae ita locutae sunt, celebratae esse, postquam Canus sua ediderat commentaria.

(2) Hic praeterea observare juverit, hanc difficultatem, si qua est, non minus urgere, imo magis,

adversae partis theologos; cum enim nullum fuerit sacramentum ob impedimentum dirimens, quod in ejus administratione intercessit, nova opus esset sacerdotis benedictione, ut sacramentum valide administraretur; attamen nunquam haec requiritur.

gerantur, quaeque si quid officerent veritati sacramenti, vix ullum sacramentum haberemus. Ita quidem secundae sententiae patroni.

45. Quae cum ita se habeant, si qui ea, quae attulimus, mente anticipatis judiciis vacua perpendat, alteram hanc sententiam longe validioribus probari argumentis quam priorem illam, facile judicaverit. Praeterquam quod enim posterior haec sententia et antiquitate et universalitate alteri praestat (1), illo caret gravissimo incommodo et ad hanc usque diem in ecclesia nunquam audito, quod scilicet in fidelium conjugiiis contractus a sacramento distinguatur, quasi vero id fieri probabili aliqua ratione possit. Atqui in priori sententia innumera pene in christiano populo celebrata essent et celebrarentur conjugia, quae rationem quidem contractus haberent, non vero sacramenti; ita ut plurimi toto vitae tempore sine hoc sacramento viverent, ecclesia non obsistente et vero etiam interdum probante. Accedit praeterea, ex eadem sententia et aliud haud leve profluere incommodum, quod, ea semel constituta, causas matrimoniales ad ecclesiam exclusive pertinere vix ostendi possit, uti ex dicendis patebit (2). Nec omnino spernenda denique

(1) Quamvis non pauci theologi adhaeserint Cuius sententiae, longe plures tamen antiquam sententiam propugnarunt, quos recensent Dom. Soto in lib. 4 *Sent. d. 26, q. 2, art. 3*; Bellarminus, *De Matrim. cap. 7, n. 8*; Vasquez, *De Matrim. disp. 111, dub. 3*; Theoph. Raynaudus, in *Heteroclitis Spirit. punct. 14, opp. tom. xvi*; Van Espen, *Jur. eccles. univ. tom. 1, p. 11, tit. 12, cap. 5, n. 4*. Quod attinet ad recentiores, his fere annis adhuc eam propugnarunt Redactores Theolog. Aschaffenburgenses: *Katholische Kirchenzeitung*, 1836; Ferdinand. Walter, Canonista Bonnensis, *Lehrbuch des Kirchenrechts* seu *Institutiones juris canonici*, Bonnae

1829, § 310, pag. 565, not. (o); Henr. Klee, *Die Ehe, eine dogmatisch-archaeologische Abhandlung*, seu *Matrimonium, Dissertatio dogmatico-archaeologica*, Mainz 1835, pag. 65; B. Liguori, tract. *De Matrim.* alique passim, adeo ut haec sententia semper communior extiterit, adversariis frustra clamores querelasque jactantibus in opposita opinione perstringenda.

(2) Res est notatu dignissima, quod omnes ecclesiasticae potestatis osiores, jansenistae aut jansenismum male olentes, atque homines civilibus curiis addicti, quos vulgo *regalistas* nuncupamus, facto agmine sese praestiterint novae hujus opinionis adstipulatores assertoresque.

est ratio , a posterioris sententiae patronis deducta ex natura contractus naturalis aut civilis , qui per se minime postulat omnimodam firmitatem ; cum indissolubilitas Matrimonii christianorum unice pendeat a sacramento , quam ob causam *res Sacramenti* post s. Augustinum a theologis ea vocatur , utpote dos et proprietas conjugii christiani seu sacramenti. Hinc in adversariorum placito , quod omnia conjugia , absque sacerdotali benedictione inita , non forent nisi contractus civiles , sequeretur , ea esse per se dissolubilia , ac omnimoda firmitate destituta (1) ; quod absonum est et ecclesiae doctrinae contrarium. His perpensis , posteriori huic sententiae , quae in hac Romana ecclesia pariter viget , plene adhaerendum ducimus , eique subscribimus.

CAPUT II.

DE MATRIMONII PROPRIETATIBUS

46. Duae , ut innuimus , praecipuae sunt connubii christiani proprietates , *unitas* et *indissolubilitas*. Unitati adversari possunt *polyandria* et *polygamia* , sive simultanea sive successiva. Indissolubilitati duplex quoque opponi potest Matrimonii dissolutio , *perfecta* scilicet quoad vinculum , atque *imperfecta* quoad thorum et quoad habitationem.

47. Ad polyandriam vero quod spectat , quae in eo consistit , ut una mulier plures simul maritos habeat , nemo unquam inter christianos extitit , qui eam licitam esse dixerit ; cum vel ethnici ipsi solo rationis lumine

(1) Ex hac distinctione inter contractum civilem et sacramentum in connubiis christianorum factum est , ut Napoleon in codice suo omnem fere indissolubilitatem a Matrimonio abstulerit. Historiam legislationis

Napolconeae uberius exposuit et recensuit Küstner , *De Matrimonio atque de ratione , quae ei cum civitate et ecclesia intercedit* , pag. 76 et seq. Lips. 1810.

illustrati velut abominandam turpitudinem ac naturae adversantem execrati eam fuerint. De polygamia autem successiva nulla jam movetur quaestio; cum veterum nonnullorum haeticorum, nominatim montanistarum, error penitus obsoleverit, et Graeci nonnisi ex jure ecclesiastico apud se eam prohiberi doceant (1). Restat propterea ut de una agamus polygamia simultanea, quam novae reformationis coryphaei, Lutherus, Melancthon, Bucerus ceterique socii probarunt, dum in famosa consultatione anno 1539. habita decreverunt, concedi posse Philippo Hassiae Lantgravio, ut, viva adhuc legitima uxore, aliam in Matrimonium duceret. Hi uno animo docuerunt, polygamiam simultaneam non ita divinae legi adversari, ut nullam dispensationem admittat in casu saltem necessitatis, si nimirum uxor quacumque de causa debitum conjugale reddere nequeat (2). Imo Joan. Lyserus cum aliis contendit, polygamiam divino jure permitti, humano duntaxat vetari (3).

48. Circa indissolubilitatem diversae quaestiones definiendae proponuntur, prout Matrimonium spectatur aut ut *verum* aut ut *ratum*, aut denique ut *consummatum*. *Verum* autem tantum dicitur conjugium, quod est in infidelitate contractum; *ratum* praeterea quod a fide-

(1) Cfr. Arcudius *De concordia ecclesiae occidentalis et orientalis*, lib. vii, cap. 27 et seqq. praesertim cap. 20, pag. 550.

(2) Cfr. Bossuet, *Hist. des variations*, liv. vi, § 6. *Il fut dit*, scribit Bossuetius, *pour la première fois, depuis la naissance du Christianisme, par des gens qui se prétendaient Docteurs dans l'Eglise, que Jésus-Christ n'avait pas défendu de tels mariages. Cette parole de la Genèse, ils seront deux dans une chair, fut éludée, quoique Jésus-Christ l'eût réduite à son premier sens. Attamen ejusmodi instauratores sacrorum Evange-*

lii nomine hanc facultatem dederunt! Inde intelligas, qui tandem sit Scripturae privato sensu explicatae usus apud peculiare istos Evangelii vindices.

(3) Hic Lyserus sub eminentis nominibus *Theophili Althaei*, *Vincentii Athanasii*, *Gottlieb-wahrmund*, varia in lucem opuscula edidit ad causam agendam polygamiae, inter quae eminet quod inscripsit: *Polygamia triumphatrix*. Alios polygamiae patronos recenset Franc. Buddeus in op. *Institutiones theologiae moralis*, part. ii, cap. 3, sect. 6, § 9, in not. Lips. 1727.

bus initum est juxta conditiones ab ecclesia statutas ; *consummatum* denique , quod usu interveniente completum est.

49. Igitur quoad Matrimonium *verum* , seu in infidelitate contractum , nunc inter omnes catholicos convenit , si paucos neotericos excipias , quos mox refellemus , illud dissolvi posse quoad vinculum , si alteruter conjugum ad fidem convertatur , alter vero nolit cum ipso tranquille vivere et absque injuria Creatoris.

50. Quoad Matrimonium *ratum* , catholici docent , illud posse dissolvi per sanctioris vitae professionem in aliquo regulari Ordine ab ecclesia approbato ; obluctantibus protestantibus , qui , cum a religionis votis abhorreant , unanimi consensione tradunt , haec nullius esse momenti ad conjugia dissolvenda. Novatoribus e diametro adversantur Graeci schismatici , qui , teste Matthaeo monacho (1) , non ratum tantum , sed et consummatum Matrimonium , solemni religionis voto dissolvi propugnant.

51. Quoad Matrimonium demum *consummatum* , doctrina catholica est adversus protestantes , nullo unquam in casu dissolvi posse quoad vinculum christianorum conjugium , neque scilicet propter haeresim , aut molestam cohabitationem , aut affectatam absentiam a conjugē , neque propter alterius conjugis adulterium.

52. Et haec quidem de dissolutione Matrimonii quoad vinculum ; nam de dissolutione imperfecta quoad thorum sive quoad cohabitationem , plures causas esse , ob quas dissolvi possit , doctrina pariter catholica est adversus lutheranos , qui nullam hujus separationis causam legitimam admittunt , licet adeo faciles se praebeant in causis multiplicandis dissolutionis matrimonii quoad vinculum.

53. Nostri igitur munus est , catholicam doctrinam

(1) In *Quaest. matrimon.*

ex ordine vindicare adversus ecclesiae obtrectatores in singulis articulis, qui eo, quo diximus, modo ab ipsis impugnantur.

PROPOSITIO I.

Non licet Christianis plures simul habere uxores, cum hoc sit lege divina prohibitum

54. De fide est haec propositio juxta can. II. sess. XXIV. conc. Tridentini : *Si quis dixerit, licere Christianis plures simul habere uxores, et hoc nulla lege divina esse prohibitum, anathema sit.*

55. Haec autem definitio tum Christi, tum Apostoli Christi doctrinam declarantis, auctoritate fulcitur atque perpetua ecclesiae traditione. Christus enim, Matth. XIX. v. 4. et seqq. sciscitantibus pharisaeis, si licet homini dimittere uxorem suam quacumque ex causa, respondit : *Non legistis, quia qui fecit hominem ab initio, masculum et feminam fecit eos, et dixit : Propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae; et erunt duo in carne una. Itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet.* Instantibus porro Pharisaeis : *Quid ergo Moyses mandavit dare libellum repudii et dimittere?* reposuit Christus v. 7. et seqq. : *Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras; ab initio autem non fuit sic. Dico autem vobis quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, moechatur; et qui dimissam duxerit, moechatur.* At si polygamiam non damnasset Christus minime affirmasset moechari illum, qui sua uxore dimissa, aliam duxerit, aut moechari eum, qui duxerit ab alio dimissam; repugnat enim esse moechiam, ubi verum intercedit conjugium; nec moechus ha-

potest, qui uxorem dimissam ducit, si prius conjugium solutum fuerit. Igitur si uxore dimissa aliam ducere licet, id multo minus licere, priori retenta, iudicium est (1).

5. Verum quod omnem dubitationem tollit circa gerum Christi verborum sensum, illud est quod scribit stolus, I. ad Cor. VII. vv. 10. et 11. : *Is qui Matrimonio juncti sunt, praecipio, non ego sed Dominus, rem a viro non discedere; quod si discesserit, vere innuptam, aut viro suo reconciliari.* Similiter L. VII. v. 2. : *Quae sub viro est mulier, vivente, alligata est legi; si autem mortuus fuerit vir ejus, libera est a lege viri. Igitur, vivente viro, vocabitur altera, si fuerit cum alio viro.* Quamvis porro Apostolus in adductis locis expresse non loquatur nisi de sola muliere, cum tamen in cit. ep. ad Corinthios paris communis virum et uxorem faciat in conjugii juribus, contentus est, ea, quae de muliere scripsit, de viro patet esse intelligenda, eo vel magis quod polyandria non habet Judaeos, ad quorum legis normam scripsit Apostolus, minime obtineret (2).

Hoc ipso argumento utitur Irenaeus, loc. cit.

Primum exemplum, quod occurrat in historia Judaeorum, de quo supra, quae dederit libellum re-viro suo, illud est, quod re- Josephus Flavius, *Archaeol.* II, cap. 7, n. 10, edit. Havercamp. de Salome Antipatri filia ac filiae M. sorore, de qua scribit Irenaeus: Πέμπει μὲν εὐθὺς αὐτῇ (πατρὶ) γραμμάτιον, ἀπολυομένην γάμον, οὐ κατὰ τοὺς Ἰουδαίους νόμους· ἀνδρὶ μὲν γὰρ ἔξεισιν ἡμῖν τοῦτο ποιεῖν, γυναικὶ δὲ διαχωρισθεῖσιν καὶ αὐτὴν γαμεῖν, μὴ τοῦ πρότερον ἀνδρός. « Ea illi (Castobaro matri) continuo misit libellum solvendum matrimonium, con-

tra quam ferunt Judaeorum leges. Nam viro quidem apud nos id facere licet; neutiquam vero feminae, quae sponte discesserit, alteri nubere fas est, nisi prius a marito dimittatur. » Hinc Joseph Scaliger, *Animadv.* in Eus. pag. 159, seu n. 2015, de Salome: *Audacissima, inquit, mulier, prima Hebraeorum ausa est a viro discedere.* Alterum occurrit *Archaeol.* lib. XVIII, cap. 5, n. 4, ejusdem edit., de Herodiade, quae dimisso priori marito Herode, magni Herodis filio, nupsit ejus fratri Herodi pariter cognomento. Animadvertit porro et hic Josephus, hoc factum esse contra patrias leges scribens: Ἡρώδης... ἐπὶ συγχύσει φρονήσασα τῶν πατρῴων, Ἡρώδης γαμεῖται, τοῦ ἀνδρός

57. Res denique tota conficitur ex perpetua ecclesiae traditione. Ex patribus enim alii affirmant, advenientem Christum omnem illam veterem polygamiae consuetudinem delevisse, ut Chrysostomus (1); alii denunciant, lege Evangelii reum esse adulterii, qui aliam uxorem quaerit, quum habet suam, ut Ambrosius (2) et Augustinus (3). Concilium vero Milevitanum II. anno 416. adversus Pelagium celebratum, cap. XVII. decrevit: *Placuit, ut, secundum evangelicam et apostolicam disciplinam, neque dimissus ab uxore, neque dimissa a marito, alteri conjungantur, sed ita maneant, aut sibi met reconcilientur* (4). Eadem habet Innocentius I. (5): Nicolaus vero I. in responsis ad consulta Bulgarorum, *Duas, inquit, tempore uno habere uxores, nec ipsa origo humanae conditionis admittit, nec lex Christianorum ulla permittit* (6). Adeo vero constans ac perpetuum fuit hac de re ecclesiae iudicium, ut facultatem, quam paulo ante meminimus, Philippo Hassiae a novatoribus factam, christianus orbis exhorruerit, et ipsi lutherani, ne tanti facinoris rumor in vulgus efflueret, omni ope, cum primum patratum est, curaverint (7). Attamen, Joan. Gerharδο teste, celebris postea apud eosdem fuit bigamia comitis a Gleichen, quae ab ipsis non solum tolerata sed etiam probata fuit (8).

τῇ ὁμοπατρίῳ ἀδελφῷ, διαστᾶσα ζῶντος. *Herodias, ut quae in animum induxerat leges patrias violare, Herodi nupsit, viri sui, a quo vivo discessit, ex eodem fratri.* Hujus exemplum postea aliae perditae feminae imitatae sunt. Cfr. Seldenus, *Uxor hebraea*, lib. III, cap. 19, Londini 1646.

(1) *Homil. LVI, in Genes.* n. 3, edit. Maurin. tom. IV, pag. 542, et *Hom. LXII, alias LXIII, in Matth.* n. 1 et 2, edit. cit. tom. VII, pag. 620 et seq.

(2) *De Abraham*, lib. I, cap. 7,

n. 59, et cap. 4, n. 23, ubi cfr. adnot. Maur. editor.

(3) *De nuptiis*, lib. I, cap. 10.

(4) Apud Hard. *Acta Concil.* tom. I, col. 1220. Pertinet autem hic canon ad concilium plenar. African. Carthagin. anno 407 celebratum.

(5) *Epist. VI ad Exsuperium Tolosan.* cap. 6, apud Coustant. col. 794.

(6) Cap. 51, apud Hard. *Acta Concil.* tom. V, col. 371.

(7) Loc. cit. *Hist. des variat.* n. 6.

(8) Loc. cit. LXVI, cap. 5, § 22 6.

DIFFICULTATES

58. Obj. 1. Apostolus, I. ad Timoth. III. 2. docens, episcopum oportere *unius uxoris virum* esse, satis aperte indicat, pro Judaeorum more aliis uxorum pluralitatem posse concedi. 2. Quod probe intellexit imperator Valentinianus I., qui, teste Socrate (1), legem tulit, ut *cuius liceret duas simul habere uxores legitimas*; atque, ut exemplo legem firmaret, Justinam duxit, Severa adhuc vivente; quod 3. et fecisse imperator alter Lotharius perhibetur. 4. Quare Gregorius II. in epist. ad Bonifacium, cuidam indulsit, ut propter uxoris suae infirmitatem aliam duceret (2); 5. quem dum Gratianus temere hac de causa accusat veluti sacrorum canonum et doctrinae apostolicae et evangelicae infractorem (3), nonnisi propriam inscitiam prodit. 6. Et sane quomodo divina lege abrogata dici potest polygamia, quam tanta cum laude sanctissimi patriarchae et reges in Vet. Test. frequentarunt? 7. Haec enim neque liberorum procreationem, neque honestam educationem impedit, nec familiae pacem ac tranquillitatem perturbat, ut olim Hebraea gens, nunc vero plerique Orientis populi exemplo esse possunt. Quare si intolerabiles uxoris mores, si ejusdem sterilitas, reipublicae status atque aliae ejusmodi causae persuadeant polygamiam, ex juris naturae et gentium principiis ea permitti posse videtur. Ergo.

(1) *Hist. Eccles.* lib. iv, cap. 31.

(2) Apud J. Hartzeim S. J. *Concilia Germaniae*, tom. 1, pag. 34, Colon. Agripp. 1759, sic porro se habet hoc responsum, quod exhibetur n. 11: « Nam quod proposuisti, quod si mulier infirmitate correpta non valuerit debitum viro reddere, quid ejus faciat jugalis? Bonum esset, si sic permaneret, ut

abstinentiae vacaret. Sed quia hoc magnorum est, ille, qui se non poterit continere, nubat magis; non tamen subsidii opem subtrahat ab illa, quam infirmitas praepedit, et non detestabilis culpa excludit. »

(3) Causa xxxii, q. vi, cap. 18, apud Pithoeum, *Corpus jur. can.* tom. 1, pag. 391.

59. Resp. Ad 1. *D.* Ita docuit Apostolus ad excludendam in episcopo polygamiam successivam, *C.* ad excludendam polygamiam simultaneam *N.* De polygamia enim successiva Apostoli effatum universa intellexit antiquitas, ut suo loco ostendimus (1); et aperte illius mens colligitur ex simili loquendi ratione, qua in eadem epistola usus est Apostolus, qui disserens de diaconissa statuit, ut non eligatur nisi *quae fuerit unius viri uxor* (2).

60. Ad 2. *Neg.* Sanior enim critica jam rejicit tanquam commentitiam Socratis narrationem de Valentiniani facto ac de lege ab eo lata. Etenim non solum Baronius (3) et eruditus Valesius (4) aliique auctores catholici (5) passim hujus historiae veracitatem respuunt, sed et respuerunt, vel saltem in gravem falsitatis suspicionem revocarunt heterodoxi ipsi scriptores, inter quos eminent Puffendorffius (6) atque Buddeus (7); idque merito, 1. quia ejusmodi legis nullam prorsus mentionem injiciunt Sozomenus, Theodoretus, Zosimus, et qui Valentiniani gesta studiosissime prosecutus est Ammianus

(1) Tract. *De Ordine*, n. 198. Interpretatio, quam dedit Theodoretus tum in hunc Pauli locum in epist. cx ad Domnum Antiochenum, hujus Paulini textus, *De bigamo* nempe *simultaneo*, est prorsus singularis, quemque ipse excogitavit, ut semet purgaret, quod promovisset ad Tyrionum Episcopatum Irenaeum comitem, qui successive bigamus erat. Quam ob rem de violatis ecclesiae canonibus accusatus, ipse contra interpretationem et sensum antiquitatis alia ratione omnino verba Pauli exposuit. Cfr. Renaudot. *Perpétuité de la foi*, tom. v, liv. vi, ch. 8 circa finem. Cfr. etiam Christ. Lupus, diss. *De cleric. continent.* cap. 1.

(2) I ad Timoth. v, 9. 'Ενός ἀνδρός γυνή.

(3) Ad annum. 370, n. 125, ubi

fuse de hoc argumento agit; cfr. etiam adnot. Pagii ad annum 375, n. 5.

(4) In not. 2, ad cap. 31, libri iv Socr.

(5) Cfr. Nat. Alex. in sec. iv, cap. ult. art. 4.

(6) *De jure naturae et gentium*, tom. 1, lib. vi, cap. 1, *De Matrimonio*; § 16, Francofurti ad Moenum 1706.

(7) *Instit. Theologiae dogmaticae*, lib. v, cap. 4, § 47, in not. pag. 1319, Lips. 1741; quibus addendus est W. Lowth in adn. ad loc. cit. Socratis, qui praeterea ex alio capite ostendit, falsam esse Socratis narrationem, dum refert Justinam virginem fuisse; ex Zosimo enim constat, Justinam prius nuptam fuisse Magnentio tyranno.

Marcellinus ; 2. quia nihil ea de re ejus temporis patres et ecclesiastici auctores memoriae prodiderunt ; nec Damasus Rom. Pontifex , nec episcopi ceteri Valentiniano coaevi , nec Hieronymus adversus eam legem reclamaverunt , quae fuisset christianae religioni adeo injuriosa ; 3. quia praemortua Severa , Justinam duxit Valentinianus , ut post Baronium ostendit Valesius (1) ; 4. quia cit. Ammianus quamvis Valentiniano infensus , eum commendat ob castitatis professionem , scribens : *Omni pudicitiae cultu domi castus et foris , nullo contagio conscientiae violatus obscenae , nihil incestum* , etc. (2).

61. Ad 3. D. Id fecisse perhibetur Lotharius contra legem Christi , C. legitime IV. Adversariis onus incumbit ostendendi , sive Lotharium sive alios qui hoc attentarunt , juxta Christi legem egisse , ut aliquid proficerent. Flagitia enim etiam principum nunquam possunt factum aliquod cohonestaro. Porro de Lotharii polygamia haec scribebat Nicolaus I. , quae et aliis ejusdem criminis viro illi principi sociis aptari debent : *Annon districta ultione feriendus es , qui in duabus uxoribus adulterium Lamech imitatus esse dignosceris* ? Nicolaus praeterea contubernium cum pellice imperatori prohibuit ; episcopos vero assentatores , quique facinus probaverant , e sedibus dejecit (3).

62. Ad 4. D. Indulsit Gregorius II. , ut aliquis duceret aliam uxorem ob prioris infirmitatem , quae nempe talis esset , ut plerisque placet (4) , quae constitueret im-

(1) Loc. cit. Cfr. etiam Pagius , loc. cit.

(2) Lib. xxx , cap. 9 , edit. Valesii , Paris , 1681.

(3) Acta , quae spectant ad Lotharii facinus , cfr. apud Hartzeim , *Concilia Germaniae* , tom. II , pag. 265 ad pag. 355.

(4) Hanc tamen responsionem respuit Estius in lib. 4 *Sent. d. 33* , § 6 , qui censet , Gregorium II

(quem ipse cum Gratiano dicit III) , non permisisse alterum Matrimonium tanquam justum et legitimum , sed tanquam minus malum respectu fornicationis cum pluribus , quae illi viro erat metuenda propter ejus incontinentiam. « Quae responsio , *subdit* , si non placet , fatendum erit cum Gratiano , rescriptum hoc Gregorii , tanquam sacris canonibus , imo evangelicae et apostolicae do-

pedimentum dirimens perpetuae impotentiae, *Tr.* ob infirmitatem qualemcumque, quae supervenerit Matrimonio alias legitime contracto, *N.* Ideo vero transmisi-
mus primum distinctionis membrum, quia viris eruditis epistola illa suspecta est, ab aliis vero ut supposititia rejicitur (1).

63. Ad 5. *D.* Quem Gratianus accusat errore facti deceptus, *Tr.* errore juris *N.*

64. Ad 6. *D.* Polygamiam patriarchae et reges frequentarunt in Vet. Test. et quidem, ut plures existimant, ex divina dispensatione (2), *C.* quae propterea frequentari etiam possit in Novo Test. sublata a Christo omni polygamia simultanea, *N.* ut constat ex adductis probationibus.

65. Ad 7. *Tr.* Haec enim aliaque ejusmodi rationum

ctrinae penitus adversum, non esse recipiendum; Pontificem autem non voluisse tanquam fidei dogma delinire, sed solum opinionem suam de re nondum definita aliis declarasse. » Cfr. Bossuet, *Défense de l'hist. des variat.* § 62.

(1) Cfr. Collet, *Continuatio praelect. theol.* Hon. Tournely, tom. viii, cap. 5, art. 2, sect. 3, n. 131, Venetiis 1757. Cfr. Binterim in op. cit. *Monumenta*, etc. tom. vi, part. 1, pag. 451, qui, agens de impedimento impotentiae, hanc epistolam ex silentio Othonis et Willibardi suspectam pariter habet. Sebast. Berardi in op. *Gratiani canones genuini ab apocryphis discreti*, p. 11, Venet. 1777, tom. 11, cap. 68, contendit, Gregorium 11 locutum esse de conjugio inito in infidelitate, quod cum sacramentum non sit, eam non habet firmitatem, quam sibi vindicat conjugium christianorum, quod sacramentum est. Cum igitur jus naturale omnimodam firmitatem non exposcat in conjugio, ita ut in nonnullis casibus dissolvi nequeat, ad ejus normam Gregorius respon-

sum suum dedit, non autem juxta jus evangelicum et apostolicum, quod profecto doctus Pontifex non ignorabat. Sane Germani recens conversi erant ad religionem christianam opera s. Bonifacii; hinc ille, de quo loquitur s. Pontifex, et cum quo mitius agendum censuit, conubium adhuc ethnicus contraxerat; superveniente vero impotentia in ejus uxore, declaravit Pontifex, prius conjugium dissolvi posse, ac novum iniri. Cfr. pag. 166 et seq.

(2) Ita inter ceteros tenent Bellarminus, *De Matrim.* cap. 11, n. 25 et seqq. et Estius, loc. cit. § 6, qui arbitrantur, polygamiam ex se nunquam licitam fuisse. Alii autem cum s. Thoma, *Suppl.* q. 65, art. 1, censent, verisimilius polygamiam absolute seu essentiae et primariis conjugii finibus non adversari, et tamdiu licitam fuisse, quamdiu evangelica lege sublata non est; adversari autem secundariis, ut vocant, conjugii finibus; cujusmodi sunt pax, tranquillitas, mutua obsequia, etc. Cfr. Collet, op. cap. 5, art. 2, concl. 1.

momenta ad summum evincerent, polygamiam juri naturali absolute non esse contrariam, prout cum suis contendit Calvinus (1), seu, ut alii censent, non adversari primariis conjugii finibus, id est, prolis generationi ejusdemque institutioni; nullo autem modo evincunt, polygamiam non fuisse a Christo in Nova Lege abrogatam. Siquidem adversus facta rationes congruentiae non valent. Ceterum, quae de orientalium populorum felicitate, pace domestica, educatione familiae ambitiose jactantur, facile ipsis eorum annalibus et experientia refelluntur. Sed praeterea addimus, felicitatem illam et pacem iis rationibus et mediis apud illos comparari, quae naturae atque indoli societatis maritalis omnino repugnant. Uxores enim in gynecaeum tanquam in perpetuum carcerem detruduntur (2); liberi etiam, mares potissimum, plerumque eunucho vel servo, raro matri, in disciplinam traduntur. Utrum vero haec appellanda sit beatitudo et felicitas, utrum societas maritalis et liberalis filiorum institutio, ipsis polygamiae patronis pronunciandum relinquimus.

(1) Calvinus uxorum simultaneitatem tam stricte juri naturali prohibitam autumat, ut patriarchas, quod plures uxores duxerint, violati hac in parte juris naturalis ac adulterii reos trudere non vereatur. De quo cfr. Puffendorfius, op. cit. lib. vi, cap. 1.

(2) Comes de Maistre, *Du Pape*, liv. III, ch. 2, appositè scribit: « La femme est plus que l'homme redevable au christianisme. C'est de lui qu'elle tient toute sa dignité.

La femme chrétienne est vraiment un être surnaturel, puisqu'elle est soulevée et maintenue par lui jusqu'à un état qui ne lui est pas naturel. » Paulo ante jam adduxerat observationem D. Buchanan, qui in op. *Christian Researches in Asia*, etc. by the R. Claudius Buchanan, pag. 66, Lond. 1812, scripserat: « Dans tous les pays où le christianisme ne règne pas, on observe une certaine tendance à la dégradation des femmes. »

PROPOSITIO II.

Matrimonium ab infidelibus legitime contractum dissolvi potest quoad vinculum, si, alterutro conjugē ad fidem converso, nolit alter cum eo pacifice vivere, vel non consentiat habitare sine contumelia Creatoris

66. Haec propositio certa est. Vix enim unquam de illius veritate dubitatum fuit usque ad medium seculum anteactum ex occasione solemnī decreti, quod supremus Senatus Parisiensis die 2. Jan. 1758. edidit ad confirmandum iudicium latum a curia Suessionensi die 5. Febr. 1756. in causa Judaei Borach Levi Argentinensis, recens ad fidem conversi, quo eidem vetitum est aliud inire conjugium, quamvis uxor judaea renueret obstinate habitare cum ipso (1). Ex hoc autem tempore plures prodire libelli ad evincendam indissolubilitatem ejusmodi conjugiorum, quorum longa ac inutilis res esset catalogum texere (2). Inter hujus novae doctrinae patronos eminent Augustinus Gervasio Vindobonensis profes-

(1) Qui primus conjugio interdicti Borach Levi, fuit D. de Fitz-James episcopus Suessionensis, qui non infimum locum tenet in historia Jansenismi. Levi appellavit ab hujus sententia ad Senatum Parisiensem, qui decretum episcopi Suessionensis confirmavit. Omnia, quae ad hanc celebrem causam spectant, collecta sunt in op. cui tit: *Recueil important sur la question de savoir si un Juif peut se remarier après son Baptême*, 2. vol. in-12, 1759. Leri-dant in op. *Code matrimonial*. tom. 1, pag. 430, et Pothier, tom. 11, n. 499, illius collectionis analysim instituerunt.

(2) Praecipui sunt: *Dissertation*

où l'on prouve que s. Paul n'enseigne pas que le mariage puisse être rompu, lorsqu'une des parties embrasse la religion chrétienne, par Alex. Descassaris, 1 vol. in-12, 1765; *Traduction des deux livres de s. Augustin à Pollentius, avec des notes*, cujus auctor est D. Pilé; item *Collectio variarum dissertationum casum Apostoli illustrantium*, editore Jud. Leplat, 1 vol. in 8, Leodii 1779. Fere omnia opera, quae contra dissolutionem horum conjugiorum edita sunt, in indicem librorum prohibitorum relata fuerunt. Horum auctores plerique factioni jansenisticae aut aulicae curiae fuerunt addicti.

sor (1) et auctor institutionum theologicarum Lugdunensium (2), quos non pauci in Germania praesertim (3) et Gallia secuti sunt, ex quibus unum recensebimus Tabaraud (4), jansenianae factionis postremis his annis fulcrum praecipuum. Sic igitur adversus hos neotericos omnes, qui plerumque permoti videntur ad eam sententiam propugnandam, quod contraria sit ei, quam sequitur ecclesia Romana, assertam propositionem adstruimus.

67. Illa propositio *certa* censenda est, et a quovis cordato catholico tenenda, quae solidum habet in Scripturis fundamentum, atque in communi patrum doctrina; in Romanorum Pontificum decretis et in constanti ecclesiae praxi; quaeque demum communi theologorum et canonistarum suffragio gaudet. Talis porro est asserta propositio.

68. 1. Solidum fundamentum enunciatam thesim habere in Scripturis, constat ex verbis Apostoli, I. ad Cor. VII. 10. et seqq. *Iis autem, qui Matrimonio juncti sunt, praecipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere. Quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat. Nam ceteris ego dico, non Dominus; Si quis frater uxorem habet infidelem, et haec consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et si qua mulier fidelis habet virum infidelem, et hic consentit ha-*

(1) Tract. seu lib. v. *De Sacram. Matrim.* cap. 5, opp. tom. 11, Vienne 1766.

(2) Diss. iv, art. 3.

(3) Inter quos non infimum locum tenet Eybel, ac novissime Dr. Binterim, qui in op. cit. *Monumenta ecclesiae christiano-catholicae primi, medii ac novissimi aevi*, tom. vi, part. 1, *Manissa* 1, satis prolixam edidit dissertationem pro insolubilitate horum conjugiorum. Verum de hoc cl. auctore paulo post

disseremus.

(4) *Princip. sur la distinct. du contract et du Sacrament de Mariage*, nov. edit. pag. 32-35, item pag. 279 et seq. Alii recentiores auctores cfr. apud D. Jos. Carrière, *De matrimonio*, tom. 1, part. 2, *De prop. Matr.* sect. 3, cap. 1, Paris. 1837. Mirum porro videri debet inter hos auctores etiam recenseri card. La Luzerne, qui et ipse huic sententiae adstipulatus est in *Instr. sur le Rituel*, num. 670.

bitare cum illa, non dimittat virum . . . Quod si infidelis discedit, discedat; non enim servituti subjectus est frater aut soror in hujusmodi. In pace autem vocavit nos Deus. Apostolum vero hic loqui de solutione quoad vinculum, non autem tantum quoad thorum, manifestum fit 1. ex antithesi, quam instituit inter conjugia fidelium et conjugia in infidelitate prius contracta, atque ex dispari conditione, quam inter ejusmedi conjugia intercedere declarat. Conjugia enim inter fideles inita affirmat esse absolute indissolubilia quoad vinculum cum dicat: *Quod si discesserit* (fidelis quacumque ex causa), *manere innuptam, aut viro suo reconciliari*; conjugia vero e contra in infidelitate inita dissolubilia esse asserit, dicens: *Quod si infidelis discedit, discedat*, quin ullam apponat restrictionem; imo magis hanc libertatem declarat, adjiciendo: *Non enim servituti*, etc.

2. Ex eo quod, si Apostolus nonnisi de separatione quoad thorum aut quoad habitationem loqui voluisset, nihil omnino concessisset fidei super infidelem, quod jam non esset in ejus potestate; cum infidelis, discessionem suam quoad thorum et cohabitationem, jam Matrimonium dissolverit; ergo, nisi dicamus, aut supervacanea aut sensu vacua esse Apostoli verba, concludamus necesse est, de dissolutione quoad vinculum ipsum esse locutum.

3. Constat ex ratione, quam adducit Apostolus, dicens: *Non enim servituti subjectus est frater aut soror in hujusmodi*; *servitutis* porro nomine hic significari non potest nisi vinculum illud, quo fit ut alteruter conjugum debeat aut celebs vivere aut alteri parti reconciliari, de quo paulo ante locutus fuerat, cum ageret de conjugio fidelium, quodque inferius v. 39. *ligamen* vocat, ejusque solutionem *liberationem*. Cum igitur huic servituti minime obnoxium esse fidelem conjugem doceat Apostolus, consequens est, per infidelis discessionem plane dissolvi Matrimonium in infidelitate contractum.

9. 2. Fundatur thesis in communi patrum doctrina; quot enim cit. Apostoli verba explanant, ea de per- a dissolutione intelligunt. Sic s. Ambrosius: *Quidam, uit, putant omne conjugium a Deo esse, maxime z scriptum est: Quae Deus conjunxit, homo non aret. Ergo, si omne conjugium a Deo est, omne jugium non licet solvi. Et quomodo Apostolus di- : Quod si infidelis discedit, discedat? In quo et abilitate noluit apud Christianos causam residere orti, et ostendit non a Deo (esse) omne conju- n (1); id est, non omne conjugium esse insolubile, ismodi est illud infidelium, de quo loquitur s. Do- . Sic et Ambrosiaster antiquissimus auctor, atque brosius ipsi coevus, ab hac communi ac recepta ec- iae doctrina minime recedit, exponens Apostoli te- n: *Si infidelis, scribit, odio Dei discedit, fidelis non erit dissoluti Matrimonii . . . ac per hoc non peccatum ei, qui dimittitur propter Deum, si alii unxerit* (2). S. Joannes Chrys. pariter in hunc mo- i interrogat: *Quid est autem, si infidelis discedit, edat? Ut, si jubet te sacrificare, aut sociam esse ietatis propter Matrimonium, aut recedere, melius ul divellatur Matrimonium quam pietas* (3). Theo- lactus, qui Chrysostomum in epitomem redegit, ea- i ferme verba adhibet in comment. in hunc locum,*

Lib. VIII, in Luc. num. 2, Maur. qui praeterea, ibid. n. 8, t: « Unde et Apostolus. Denun- inquit, non ego, sed Dominus, m a viro non discedere. » Et : « Ceteris, inquit, ego dico Dominus: si quis frater infi- i habet uxorem et relinquit eam. e ubi est impar conjugium, lex ion est. Et addidit: Quod si dis discedit, discedat. Simul Apostolus negavit legis esse ae, ut conjugium quaecumque iur: nec ipse praecepit, nec

dedit deserenti auctoritatem, sed culpam abstulit destituto. »

(2) *Comment. in hunc loc. in appeed. opp. s. Ambros. edit. Maur. tom. II, pag. 134.*

(3) *Hom. XIX, in cap. VII Epist. I ad Cor. x, n. 3, opp. edit. Maur. tom. I, pag. 163. Τί δέ ἐστιν, Εἰ δὲ ὁ ἄπιστος χωρίζεται; οἷον εἰ κελεύει σοι θύειν καὶ κοινωνεῖν αὐτῷ τῆς ἀσεβείας διὰ τὸν γάμον, ἢ ἀναχωρεῖν, βέλτιον διασπασθῆναι τὸν γάμον, καὶ μὴ τὴν εὐσεβίαν.*

scribens: *Veluti si tibi imperet, ut suae particeps fias infidelitatis aut discedas a Matrimonio, discede; satius enim est connubium solvere quam pietatem* (1). Eadem ratione exponit Oecumenius (2). Sermonem vero in his esse de dissolutione conjugii quoad vinculum, ipsa orationis series declarat.

70. 3. Fundatur in Romanorum Pontificum decretis, et constanti ecclesiae praxi, quae profecto apud catholicum virum magnum pondus habere debent. Jam vero celebre est Innocentii III. doctissimi Pontificis decretum, quod extat in cap. VII. *Quanto de divortii*, his verbis expressum: *Si alter infidelium conjugum ad fidem catholicam convertatur, altero vel nullo modo, vel non sine blasphemia divini nominis, vel ut eum pertrahat ad mortale peccatum, ei cohabitare volente, qui relinquatur, ad secunda, si voluerit, vota transibit; et in hoc casu intelligimus, quod ait Apostolus: Si infidelis discedit, discedat; frater enim vel soror non est servituti subjectus in hujusmodi. Nam etsi Matrimonium verum inter infideles existat, non est tamen ratum* (3). Quod quidem decretum sequentes Pontifices probaverunt ad unum omnes. His propterea innixus sapientissimus Pontifex Benedictus XIV. *De Synodo* lib. VI. cap. 4. § 3. scribebat: *Certum est, infidelium conjugium, ex privilegio in fidei favorem a Christo Domino concessio, et per Apostolum I. ad Cor. VII. promulgato, 'dissolvi, cum conjugum alter christianam fidem amplectitur, renuente altero, in sua infidelitate obdurato, cohabitare cum converso, aut cohabitare quidem volente,*

(1) Οἶον, εἰ κελεύει σοι ἡ κοινωγήσαι τῆς ἀπιστίας αὐτῷ, ἢ ἀναχωρεῖν τοῦ γάμου, ἀναχωρεῖτω· βέλτιον γὰρ τὸν γάμον, ἢ τὴν εὐσέβειαν λυθῆναι. Tom. II, pag. 160. opp. edit. Venet. 1755.

(2) *Comment.* in hunc loc. tom. I,

pag. 480, opp. edit. Paris. 1630, qui clarius adhuc loquitur.

(3) Apud Pithoeum, *Decretales*, etc. tom. II, pag. 221. Eadem ferme habet in cap. *Gaudemus* VII, *De divort.* ibid. pag. 222.

sed non sine contumelia Creatoris, etc. Hanc vero doctrinam in praxim deductam fuisse in universa ecclesia, luculentis exemplis evincitur ab eodem Pontifice, tum loc. cit. tum lib. XIII. cap. 21. § 2. et seq. qui plures casus recenset excussos et resolutos a Summis Pontificibus S. Pio V. Gregorio XIII. et Paulo V. Quibus adjici possunt responsa a s. Congregatione concil. Tridentini interprete saepius data. Id ipsum evincunt Rituales libri variarum ecclesiarum, ut Suessionensis (1), Metensis, Bononiensis in Britannia minori, Ebroicensis, aliique passim, qui eandem praxim confirmant (2); usus item, qui ab immemorabili viguit, dissolvendi ejusmodi conjugia in regionibus, in quibus Judaei degunt, ut in Italia, Germania, Galliis, nominatim vero in dioecesis Argentineni, Virdunensi, Metensi, Tullensi (3). Neque adversarii nostri diffitentur, a pluribus seculis in Occidente praeserlim hanc praxim obtinuisse, quin aliquis unquam reclamaverit. Aut igitur fatendum est, in casu nostro conjugia dissolvi, aut Romanos Pontifices, imo universam ecclesiam, contra bonos mores graviter deliquisse, dum tot adulteria cohonestavit.

71. 4. Fundari demum thesim nostram in communi et constanti theologorum et canonistarum doctrina, res facti est, quam nec adversarii ipsi in dubium revocant; si enim in tota antiquitate unum fortasse Cajetanum excipias (4), quem omnes norunt fuisse novitatum aucu-

(1) Quod editum est ab ipsomet D. de Fitz-James, anno 1753, tom. 1, pag. 272.

(2) Cfr. Apud D. Jos. Carriere, op. et loc. cit. pag. 187.

(3) Ibid.

(4) Attamen Cajetanus ipse, *Comment.* in 1 ad Cor. vii, v. 15, cum retulisset nostram expositionem de perfecta conjugii dissolutione, subdit: « In hoc sensu communiter intelligit haec Pauli verba ecclesia;

hinc enim intelligit, liberum esse tam christianum quam christianam conjugem, si infidelis conjux separatur, ad contrahendum cum alio seu cum alia conjugium. » Deinde, contraria sua sententia exposita, pergit: « Quia tamen antiquo ecclesiae usu sensum communem textus hujus firmatum credo, et textus capax est hujus sensus communis, ideo dicendum est, » etc. A Cornelio a Lapide, *Comment.* in hunc Apost.

pem, nullum inuenies, qui huic doctrinae non adhaerit. Ante Gratianum quidem seculo IX. hanc doctrinam propugnarunt, ut vidimus, Theophylactus et Oecumenius inter Graecos. Sec. XI. Hugo a s. Victore (1) inter Latinos. Rursus sec. XII. inter Graecos eminet interpres canonum doctissimus Theodorus Balsamon (2), et inter Latinos Petrus Lombardus (3), et qui in ejus opera commentarios ediderunt (4); post Gratianum vero ad unum omnes ad haec usque tempora eam tradiderunt.

72. Si igitur ea propositio certa censenda est, quae in Scriptura, patribus, Romanorum Pontificum decretis, ecclesiae praxi et communi doctorum auctoritate fundatur, cum talis sit ex dictis propositio nostra, tanquam certa ea omnino tenenda est, ita ut nulli cordato theologo absque insigni temeritatis nota ab ea recedere fas sit.

DIFFICULTATES

73. I. Obj. 1. Matrimonium, quod jure naturae validum ac legitimum est, omnibus theologis fatentibus, est prorsus insolubile; 2. tale autem est Matrimonium infidelium, quod Deus ipse conjunxit, et quod 3. suo modo unionem Christi cum ecclesia pariter repraesentat. 4. Christi praeterea et Apostoli sententiae de indis-

locum, adducitur pro contraria sententia etiam Dom. Soto, in lib. 4 *Sent.* dist. 39, art 4. Ast lapsus hic est a Lapide; siquidem loc. cit. Domin. Soto oppositum prorsus docet cum s. Thoma, et innititur auctoritate Innoc. III aliorumque, qui a Gratiano adducuntur. Cfr. in op. cit. edit. Metimnae Campi 1581, tom. II, pag. 312. Idipsum dicitur de Petro Soto, quem Paulus Sarpinus, *Hist. Conc. Trid.* lib. VII, num. 64, adducit tanquam faventem sententiae de indissolubilitate ejusmodi conjugiorum; certum enim pa-

riter est, Petrum Sotum communi adhacsisse sententiae, ut constat ex *Institutione sacerdotum*, lect. 12.

(1) *De sacramentis*, lib. II, part. XI, cap. 13, Venet. 1583, tom. III, fol. 299, opp. edit.

(2) Cfr. apud Beveregium in *Synodico*, Oxon. 1672; nec non in Photii *Nomocan.* apud Justellum in *Bibliotheca juris canonici veteris*, Lutet. 1661.

(3) Lib. IV, d. 39.

(4) Quatuor circiter mille recensentur, qui super Petrum Lombardum commentaria scripserunt.

solubilitate Matrimonii cujuscumque generales sunt, neque ullam exceptionem patiuntur. 5. Si theologi propterea constare sibi volunt, fateantur necesse est, Matrimonia in infidelitate contracta nullo unquam in casu dissolvi posse.

74. Resp. Ad 1. *D.* Si nulla exceptio aut dispensatio Deo ipso auctore fiat, *Tr.* si divina auctoritate fiat exceptio aut dispensatio *N.* Alioquin Deus nunquam permisisset conjugiorum dissolutionem; attamen reipsa permisit per libellum repudii. Quamvis ergo Matrimonii indissolubilitas naturae admodum consentanea sit, non est tamen eadem jure stricto omnino imperata (1).

75. Ad 2. *D.* Ita tamen, ut possit eodem Deo auctore dissolvi, *C.* ita ut dissolvi nequeat *N.* Responsio patet ex dictis; potiori enim jure Deus conjunxerat Matrimonia Hebraeorum, quae tamen, ipso permittente, dissolvi poterant.

76. Ad 3. Idem esto responsum. Nam etiam connubia Hebraeorum potiori ratione, seu ratione typi, futuram Christi cum ecclesia conjunctionem repraesentabant, et nihilominus poterant dissolvi.

77. Ad 4. *D.* Generales Christi et Apostoli sententiae nullam exceptionem patiuntur, quae fiat auctoritate humana, *C.* auctoritate divina *N.* Alioquin nec Matrimonia rata fidelium per solemnem sanctionis vitae profes-

(1) Vidimus ex s. Augustino, firmitatem plenam conjugio provenire ex ratione sacramenti; hinc non desunt graves theologi et canonistae et juris naturalis periti, qui arbitrentur, Matrimonii dissolutionem non adversari primario saltem juri naturali, etsi secundario adverteatur; cum non infirma rationum momenta ex jure naturali petita hanc dissolutionem damnent. Ceterum si juri naturali primario adversaretur conjugii dissolutio, eam nunquam Deus in veteri lege permisisset,

prout fecit. Cfr. De Chapt de Rastignac, *Accord de la révélation et de la raison contre le divorce*, Paris 1790; Barruel, *Lettres sur le divorce à un député de l'Assemblée nationale*, 1789; D. De Bonald, *Du divorce considéré au XIX siècle*; D. De Nougarede, *De la législation sur le mariage et sur le divorce*, 1802, et in op. *Histoire des lois sur le mariage*, 1803, quos citat D. Carrière op. et loc. cit. pag. 154 et seq.

sionem possent dissolvi ; quod profecto adversarii nostri non dicent , si catholici esse velint.

78. Ad 5. *Neg.* Optime enim sibi constant theologi , dum admittunt , Matrimonia infidelium per divinam dispensationem dissolvi posse , non autem humana auctoritate. In eo autem versatur adversariorum error , ut patet ex propositis difficultatibus , quod supponant a nobis admitti , ejusmodi infidelium conjugia humana auctoritate dissolvi ; cum nos e contra doceamus , sola divina auctoritate id fieri , seu nomine Dei , qui , ut loquitur Benedictus XIV. *talem exceptionem in favorem fidei apposuit* , ut paulo ante dictum est.

79. II. Obj. et inst. Atqui ejusmodi exceptionis Scriptura in primis non meminit. 1. Illud enim Apostoli: *Si infidelis discedit , discedat* , nimis obscurum est et ambiguum , quam ut certo colligi inde possit dissolutio vinculi conjugalis , et potestas facta fidei alterius conjugii ineundi. 2. Imo scholasticorum expositio verbi *discedat* haud facile poterit confirmari regulis hermeneuticis , et contraria menti Apostoli omnino videtur. 3. Cum enim Apostolus constituerit tanquam principium , diversitate religiosae confessionis non solvi conjugium , ad propositam sibi quaestionem : quid facto opus sit , si infidelis nolit pacifice cum fidei cohabitare ? respondet : *Si infidelis discedit , discedat* ; perinde ac si diceret : Nos christiani impedire non valemus , quominus infidelis juxta leges civiles , relicta fidei altera parte conjugali , novum ineat conjugium ; potius omnia nobis dimittenda sunt , quam ut fidem abnegemus. Hac ratione respondit Apostolus juxta aequale utriusque jus conjugale modo declaratum , ita ut sensus sit : si ethnicismus alterius partis conjugalis non dat christiano discedendi facultatem , quanto minus eam infidei dare poterit sanctissima christiana religio ? Quod si scandalizatus infidelis discedit , discedat ; fides nostra , quae ad pacem monet ,

culpa vacat ; sed , ut ait Chrysostomus , ille infidelis causam prae-buit , ut is , qui fornicatus est. 4. Injusta igitur ab infideli facta separatio , ut concludit Hammond (1) , juxta Paulinam argumentationem nullum prae-bet fideli privilegium , et quidem , ut testatur Chrysostomus , tam parum id valeret praestare , quam ad id valet fornicatio. 5. Illud v. 11. positum Pauli principium : *Quod si discesserit , manere innuptam* , habet hic locum ; nec , ut maneat innupta , res tam difficilis esse debet christianae secundum illud v. 29 : *Tempus breve est ; reliquum est ut , qui habent uxores , tanquam non habentes sint*. 6. Eo magis quod reconciliatio cum parte infideli semper esset a Dei gratia speranda , cum juxta leges Romanas liceret redire ad prius conjugium : *Spreti repetit vestigia lecti*. Incumbit proinde fideli derelictae , ut pro conversione infidelis conjugis oret. 7. Verba autem : *Non enim servituti subjectus est* , etc. , quae huic interpretationi obesse videntur , non debent intelligi de servitute *conjugali* , sed *de servitute peccati* ; ita ut ex Apostolo fides omnibus sit praefere-nda , cum non ea ratione vir et uxor alligati sint , ut debeant etiam ad peccandum inservire , et se ipsos perdere. 8. Sane in foedere , in quo utraque pars aequalibus juribus gaudet , cujusmodi est conjugium , servitus locum habere nequit. 9. Praesertim cum Aposto-lus hic vocabulis utatur τὸν ἄνδρα et τὴν γυναῖκα , quibus aperte conjugium nondum solutum esse indicat. 10. Ne autem etiam in casu , quo conversio sperata locum non haberet , sine solatio fidelem conjugem relinqueret Paulus , pergit v. 17 : *Unicuique sicut divisit Deus* , id est : cogita , quia Deus ita tecum voluit ; hanc christianam regulam quilibet fidelium , in quocumque demum casu sit , sequatur. 11. Haec igitur interpretatio de separa-

(1) *Annot.* in epist. Paul. ex edit. Clerici pag. 144.

tione quoad victum thorumque simplicissima et maxime litteralis Paulini textus videtur. Nostri scholastici in hac quaestione, dum ex verbo *discedat* concludunt, fidelem conjugem non adigi ad infidelem sequendum, si is pacifice cohabitare nolit, sed posse alteri nubere, supponunt quod est in quaestione (1). Ergo.

80. Resp. *Neg. subs.* Ad 1. prob. *D.* In se, *Tr.* si ei accesserit ecclesiae interpretatio, quae sensum germanum determinet, *N.* Jam vero Cornelius a Lapide fuse ostendit, non solum ex contextu, sed ex communi interpretum Graecorum et Latinorum expositione, Romanorum Pontificum interpretationem genuinam prae se ferre Paulini testimonii sententiam (2). Addo obscurita-

(1) Ita Binterim in diss. cit. *Circa insolubilitatem conjugii quod exat fidelem inter et infidelem*, § 2. Illud vero in Cl. auctoris commendationem silentio praetereundum non censeo, quod vix ipsi innotuerit, per litteras ad eum datas a R. D. Carolo Virzardelli, a Secretis pro literis latinis SS. Domini N. Gregorii XVI, VI Kal. Oct. 1832, Summum Pontificem aegre tulisse sententiam, quam in tom. VI part. 1, mantissa 1, adstruxerat circa insolubilitatem conjugii fidelem inter et infidelem, si hic sine injuria Salvatoris cohabitare nolit, ut statim dicta revocaverit, ac sequentem emisit declarationem: « In rebus theologicis supremo totius ecclesiae magistro, cui Jesus Christus docendi munus demandavit, edoceri, maxima discipuli laus est et gloria. Qua de causa, quanquam quaestio proposita a conciliis nondum sit definita, sufficit tamen mihi, auctori operis citati, significata Summi Pontificis nostri Gregorii displicentia, ut eam loco citato assertam et defensam de insolubilitate praefati conjugii sententiam tanquam decretis Summorum Pontificum et praxi ecclesiae contrariam declarem et re-

jiciam; sicut et omnia alia opuscula infallibili ecclesiae catholicae Summi Pontificis judicio humillime subjicio. » *Dusseldorpii 16 Octob. 1832. Dr. Binterim.* Inserta est autem haec declaratio tom. VII, part. 2. ad finem operis archaeologici. Ita se gerunt, qui ex animo catholici sunt.

(2) *Comment.* in hunc loc. Vidimus, ipsum Cajetanum non abnuere, ejusmodi expositionem Apostoli menti consentaneam esse atque contextui; sic enim scribit loc. cit. « Quia tamen antiquo ecclesiae usum sensum communem textus hujus firmatum credo, et textus capax est hujus sensus communis, ideo dicendum est, quod Dominus in Evangelio non communem utrique conjugii, sed marito propriam tradidit libertatis legem, ut textus ipse manifeste dicit. Paulus autem communem utrique conjugii legem libertatis promulgat, auctoritate procul debito divina; qua sola superari potest quod Deus conjunxit, juxta verbum Domini de conjugio, non christianorum, sed ab initio mundi constituto. Infidelitas autem, quae ad animam spectat, pariter censetur juris in utroque conjugio a Paulo. Et haec

tem, quam exaggerant adversarii, si qua revera sit, novam esse rationem subjiciendi propriam interpretationem expositioni ecclesiae.

81. Ad 2. *Neg.* Hanc enim oppositionem cum hermeneuticis regulis et Apostoli mente non solum scholastici non deprehenderunt, ut adversarii fingunt, sed neque patres et interpretes, ut vidimus, neque Romani Pontifices. Mirum proinde est, ipsos solos, qui tamen fassentur, imo contendunt, Pauli textum nimis obscurum esse, ejusmodi oppositionem invenisse.

82. Ad 3. *Neg.* Tota enim haec adversariorum expositio nititur falso, ut ajunt, supposito, quod scilicet Apostolus constitutum a se principium de indissolubilitate Matrimonii extendat pariter ad casum sibi propositum de infideli, qui nolit pacifice vivere cum fidele, cum tamen ex orationis serie contrarium plane appareat. Etenim, cum Apostolus declaraverit, insolubile manere connubium, si infidelis consenserit pacifice degere cum fidele, eo quod diversitas confessionis non sit ratio conjugii solvendi, postea ad casum nostrum deveniens contrarium omnino statuit, dicens: quod si infidelis discedit, seu abrumpit Matrimonii vinculum, disrumpat, ut ei placet, atque penitus divellat; et tunc conjux fidelis liber erit, utpote solutus ab eo vinculo, quod licet injuste, tamen ex parte sua infidelis dirupit ac solvit. Hunc enim sensum exigit antithesis a Paulo instituta inter duos priores casus in quibus aperte omnem exceptionem sustulit, imo expressam apposuit restrictionem de obligatione manendi in priori conjugio, quamvis divortium quoad thorum victumque intercesserit, et inter tertium casum, in quo absolute pronunciat Apo-

dicta sint ad satisfaciendum quaestioni de contrariedade doctrinae Pauli ad doctrinam Christi. Christus enim solam fornicationis causam excepit solutionis conjugii quoad vincu-

lum (juxta peculiarem Cajetani sententiam, de qua postea); Paulus autem alteram docens causam, docet, non esse solam fornicationis causam.

stolus, vinculum semel ab infideli solutum tale permanere. Sane per verbum *discedat* solutionem conjugii quoad vinculum ex parte infidelis juxta leges Romanas significari adversarii ipsi fatentur; quare igitur nunc contendunt, coarctari ejus significationem ad solam separationem quoad thorum et habitationem respectu fidelis? Quae porro adjiciunt adversarii, nihil aliud evincunt, quam infidelem inique ac injuste se gerere, dum propter religionem christianam solvit conjugium, quod et nos ultro fatemur, nec infidelitatem hoc jus ei tribuere; ast non evincunt, quod ipsis probandum esset, Deum ex hac occasione non dedisse, in favorem fidei, christiano privilegium novas ineundi nuptias.

83. Ad 4. *D.* Injusta infidelis separatio nullum praebet fidei privilegium per se, *C.* ex Dei dispositione *N.* Neque enim nos, ut objectio supponit, ex injusta infidelis separatione repetimus privilegium, de quo est sermo, sed ex Deo, ut saepius diximus, qui in fidei favorem in ejusmodi casu illud fidei concessit. Hinc ruit etiam animadversio, quae ex s. Joan. Chrysostomo fit.

84. Ad 5. *Neg.* Alioquin s. Paulus hanc restrictionem non praetermisisset; non solum vero hic eam Apostolus praetermisit, sed, ut patet ex toto contextu, potius exclusit. Quod porro additur de vitae brevitate ad rem praesentem non facit.

85. Ad 6. *Eslo.* Non tamen inde sequitur debere partem derelictam manere innuptam, cum possit sua frui libertate; secus agere, esset propositum sanctionis consilii, non obligatio.

86. Ad 7. *Neg.* Nam Apostolus loquitur de immunitate a servitute relative ad solutionem conjugii; cum enim dixisset: *Quod si infidelis discedit, discedat*, continenter addit: *non enim servituti subjectus est frater aut soror in hujusmodi.* De peccato ne verbum quidem ha-

habet. Superstructa proinde expositio est violenta adversariorum glossa.

87. Ad 8. *D.* In foedere conjugali non datur servitus proprie dicta, *C.* improprie dicta, qua fiat ut neuter conjux possit se amplius a jugo retrahere et ab obligationibus, quas secum fert Matrimonium *N.* Ludunt propterea adversarii in verbo ambiguo, dum talia obtrudunt.

88. Ad 9. *Neg.* Nemo enim, qui non sit in Graeca lingua hospes, ignorat, ut cetera omittam, voces ἀνδρα et γυναῖκα promiscue sumi tam pro nuptis quam pro non nuptis, praesertim in Scripturis.

89. Ad 10. *Neg.* Ejusmodi enim sunt piae adversarium meditationes, non vero verborum Pauli germana expositio.

90. Ad 11. *Neg.* Ut constat ex dictis; quare auctores potius novae hujus interpretationis, non autem scholastici, supponunt quod est in quaestione, dum ex verbo *discedat* concludunt, datum esse privilegium fidei novas nuptias ineundi. Scholastici enim, imo verius theologi omnes et interpretes pro se habent sensum veterum patrum, et Romanorum Pontificum, et ecclesiae praxim quibus adversarii destituti sunt.

91. *Inst.* Atqui neque traditio neque ecclesiae praxis favent horum theologorum interpretationi. 1. Antiquiores patres de hac quaestione prorsus siluerunt. 2. Augustinus vero, quo meliorem Apostoli interpretem et traditionis testem habere non possumus, universam quaestionem expendit in duobus ad Pollentium libris *De conjugii adulterinis* et ubique adversatur iis, qui pro hujusmodi conjugiorum dissolutione pugnant. Non modo enim conjugalis vinculi insolubilitatem omni in casu absque ulla exceptione tuetur: non modo ait, lib. II. cap. 4.: *Nullius viri posterioris mulier uxor esse incipit, nisi prioris esse desierit; esse autem desinet uxor prioris,*

si moriatur vir ejus ; verum etiam , lib. I. cap. 18. ubi propius ad hanc punctionem accedit , ideo inter cetera ostendit , non expedire , ut conjuges fideles dimittant infideles , quia in alia conjugia cum ceciderint , viventibus eis , a quibus dimittuntur , adulterinis nexibus colligati disceillime resolvuntur. Atqui legitimis, non vero adulterinis nexibus colligarentur , si fideli ita liceret ab infideli conjugē discedere , ut posset alias nuptias contrahere. Idem repetit cap. 25. ubi inter cetera scribit : *Propter quodlibet fornicationis genus , sive carnis sive spiritus , ubi et infidelitas intelligitur , et dimisso viro non licet alteri nubere , et dimissa uxore non licet alteram ducere ; quoniam Dominus , nulla exceptione facta , dicit : Si uxor dimiserit virum suum , et alii nupserit , moechatur ; et omnis , qui dimittit uxorem suam , et ducit alteram , moechatur.* Ergo Augustinus citra ullam ambiguitatem plane et expresse judicavit , omnia , atque ipsa infidelium conjugia , nunquam dissolvi posse. 3. Neque hoc Augustini judicium infirmare potest theologorum et canonistarum in asserenda contraria opinione conspiratio ; horum enim auctoritas plaris facienda non est quam auctoritas Gratiani et Innocentii III., quibus unice innituntur ; atqui constat , utrumque fuisse deceptum. Etenim canon *Si infidelis* , ab utroque laudatus tanquam Gregorii M. sententia , non ejus est , sed auctoris commentariorum in epistolas Pauli , quod opus Hilario diacono , homini obscuro schismatico , et erroribus luciferianorum contaminato , eruditi adscribunt. Cum ergo Innocentius et Gratianus opinionem suam a fonte impuro combiberint , ac ceteris proinde propinarint , eorum omnium auctoritas obruere theologum non debet , qui si paucos viros , modo graves , secum habeat , poterit sane adversus plurimos stare ; non enim numero homines judicantur , sed pondere. 4. Ex dictis praeterea et illud colligitur , quare nulla

exempla solutorum ejusmodi conjugiorum anteriora saeculo Ecclesiae X. proferri possint (1). Ergo.

92. Resp. *Neg. subs.* Ad 1. prob. *D.* Quia nulla eis se praebeuit occasio de hac quaestione scribendi, *Tr.* vel *C.* quia ipsis de hoc privilegio non constitit *N.* Duo haec permisceri inter se nec possunt nec debent, ut ex pluribus aliis controversis etiam dogmaticis planum fit. Posteriores vero de ea loquuntur, atque, ut vidimus, nobis suffragantur.

93. Ad 2. *Neg.* Tantum enim abest, ut s. Augustinus quaestionem hanc universam expenderit, ut ne attingeret quidem; tantum abest, ut doctrinae nostrae adversetur, ut ne examini subjiciat quidem casum hunc nostrum, ut quis duos libros ad Pollentium perlustrans facile sibi persuadere poterit (2). Hinc mirum est, adversarios

(1) Ita loc. cit. Gervasius, qui praeterea insurgit adversus Van Espenium, eo quod in analysi *Decreti Gratiani* confidenter asseruerit, praesentem ecclesiae disciplinam, dissolvendi Matrimonium neophytorum, fundatam esse super claros textus s. Augustini ex libris *De adulterinis conjugiiis*.

(2) In his assertionibus Gervasii plura sunt perperam dicta; siquidem 1. falsum est, hanc quaestionem inter alias fuisse a Pollentio propositam s. Augustino; 2. falsum pariter est, s. Augustinum agitasse in his libris quaestionem de conjugis in infidelitate contractis, et de casu conversionis alterutrius conjugis, renuente altero pacifice vivere et sine injuria Creatoris cum converso ad christianam religionem. Agitat igitur s. Doctor in libro priori duas quaestiones, quarum altera est circa illud 1. ad Cor. vii, 10: *His, qui Matrimonio juncti sunt, praecipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere; quod si discesserit, manere in nuptam*, etc. quod dominicum praeceptum Pollentius putabat pertinere ad mu-

lieres a viris recedentes praeter fornicationis causam, hisque solis vetitum esse alteri viro nubere; contra vero s. Augustinus ad casum tantum spectare contendit, quae a viris fornicationis causa recesserint, atque praeter hanc unicam causam recedere (nempe quoad thorum et habitationem), fas omnino non esse. Altera quaestio, quae in hoc priori libro discutitur, versatur circa illud Apostoli ibid. 1. ad Cor. vii, 12: *Ceteris ego dico, non Dominus, si quis frater uxorem habet infidelem, et haec consentit habitare cum illo, non dimittat illam*, quod monendo dictum ab Apostolo docet Augustinus, ita ut fideles juxta Apostoli consilium in relinquendis conjugibus infidelibus data licentia non utantur. Pollentius enim sentiebat, vetitum ibi esse a Paulo, ne conjuges etiam infideles dimittantur a fidelibus. Postremo, atque, ut ita dicam, obiter attingit s. Augustinus quaestionem de catechumenis in ultima vitae periodo constitutis, an his nec petentibus neque pro se respondere valentibus praesit baptizari, ac resolvit affirmative. In postero-

sibi Augustinum tanta fiducia vindicare, et opponere Innocentio III. et theologis omnibus.

94. Dum itaque in priori textu, qui nobis opponitur ex lib. II. *Nullius viri*, etc. affirmat s. Doctor, tunc mulierem desinere esse uxorem prioris viri, si iste moriatur, loquitur de casu adulterii, quo non solvi Matrimonium propugnat adversus Pollentium, qui contendebat, adulterium posse morti equiparari, ac proinde immediate prosequitur: *Non si fornicetur*, quibus verbis explet sententiam, quae tamen ab auctore, quem refellimus, praetermittuntur.

95. In altero autem textu non accedit s. Augustinus ad hanc quaestionem, sed exponit verba Apostoli: *Ceteris ego dico, non Dominus: si quis frater*, etc. de consilio non dimittendi conjugem infidelem etiam quoad thorum et habitationem, cum conjux infidelis consentit pacifice vivere cum conjuge fidei, ob incommoda, quae ex illa separatione orirentur; Pollentius enim con-

ri autem libro, s. Doctor arguit Pollentium, eo quod existimaverit, adulterio perinde atque morte solvi conjugium, ad idque spectare, quod scribit Apostolus, 1 ad Cor. vii, 39: *Quod si dormierit vir ejus, liberata est*, ita ut unum idemque significet mortuum et adulterum. Deinde diluit Pollentii argumenta, ac varia confutat, quae suboriri timebat incommoda, nisi repudiata adultera, aliam ducere viro liceat. Itaque in secunda quaestione hujus posterioris libri observat s. Augustinus, quod dimittere conjugem infidelem nec vetet nec jubeat Christus, moneat vero Paulus ne fiat, quando scilicet iste infidelis consentit habitare cum fidei, quia etsi liceret ex Christo id facere, non tamen expediat ob gravia incommoda, quae exinde orirentur, quia multa sunt, quae fieri licent, at non expediunt; etsi enim hoc injustum non sit, *prohibet tamen Apostolus*

consilio charitatis. Demum cap. 20 ostendit s. Augustinus, de conjugibus infidelibus non dimittendis consilium Apostoli esse, non praecipit, et constanter insistit in illis verbis: *Si quis frater habet uxorem infidelem*, etc. aliam vero partem, in qua consistit quaestio: nostrae cardo: *Quod si infidelis discedit, discedat*, nulla unquam ratione attingit. Brevem hanc volumus duorum istorum librorum, *De adulterinis conjugis*, analysim instituire, tum ut pateat, quam parum fidendum sit neotericis doctoribus, dum tanta fiducia jactant auctoritatem s. Augustini, ut arguant ecclesiae praxim; tum ut pateat, principia generalia, quae ipsi objiciunt ex s. Augustino, esse coarctanda ad substratam materiam. Haec vidit Binterim; hinc, ut mor dicemus, in patrociniū causae suae non adscivit s. Doctorem.

tendebat , in citatis Apostoli verbis contineri praeceptum (1).

96. In tertio demum textu propositionem illam generalem : *Propter quodlibet fornicationis genus* , etc. profert s. Doctor cohaerenter ad Apostoli consilium , de quo supra. Quod vero spectat ad alteram textus Paulini partem : *Quod si infidelis , discedat* , eam non attingit , nec verbum de ea habet. Cum igitur quaestio s. Augustini cum Pollentio circumscripta fuerit ad conjugia christianorum , vel infidelium quorum alter convertitur et alter consentit habitare cum illo , propositiones ejus generales coarctandae sunt ad substratam materiam ; alioquin sequeretur , nec dirimi posse juxta Augustinum conjugia rata christianorum per solemnem professionem , adeoque non posse eum , qui in seculo relictus est , novas contrahere nuptias , quod adversatur ecclesiae doctrinae.

97. Nunc coronidis gratia addimus : 1. vel ipsum s. Augustinum doctrinam suam veluti omnino certam minime proposuisse , cum sub finem libri I scribat : *Quaestionem tamen de conjugis obscurissimam esse non nescio. Non audeo profiteri , omnes sinus ejus vel in hoc opere vel in alio me adhuc explicasse , vel jam posse , si urgear , explicare* (2). Et sane nonnulla habet , quae cum doctrina nunc ab ecclesia catholica recepta non plane cohaerent , ex. gr. dum docet ibidem , non aliam ob causam quam ob adulterium admitti posse separationem quoad thorum , cum ecclesia contrarium statuerit in conc. Tridentino , a quo aliae plures percensentur , ut ex inferius dicendis constabit ;

(1) Binterim hac de causa , non solum inter patres , quos pro sua sententia adducit , non recenset s. Augustinum , sed praeterea aperte profitetur , se cum debita reverentia ab hac Augustini interpretatione rece-

dere. Cfr. op. et loc. cit. § 2.

(2) Cap. 25, n. 32. Tantum abest , ut s. Augustinus voluerit se fidelem traditionis interpretem exhibere , praesertim in quaestione , de qua agimus !

2. ipsum s. Doctorem agnoscere majorem firmitatem in conjugiiis christianorum quam in aliis quoad vinculum. Jam vero hoc falsum esset, si admitteretur, Augustinum docuisse, quaelibet conjugia etiam in infidelitate contracta nonnisi morte dissolvi; 3. proinde concludimus, ejus generalia principia ad alia non minus certa ac generalia ejusdem s. Patris principia esse exigenda, cujusmodi illud est: *Quod universa tenet ecclesia, nec conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi si auctoritate apostolica traditum rectissime creditur* (1); et aliud: *Quod tota per orbem frequentat ecclesia, quin ita faciendum sit, disputare, insolentissimae insaniae est* (2). Et haec de Augustino.

98. Ad 3. Resp. 1. *Nego* suppositum, tale nempe fuisse Augustini judicium, ut ex hactenus disputatis apertissime constat.

99. Resp. 2. *D.* Si theologi et canonistae, dum in aliquam sententiam conspirant, solidis destituerentur rationum momentis, *C.* si solidis sint fundamentis innixi, ut in casu nostro *IV.* Falsum praeterea est, theologos et canonistas unice inniti Gratiani et Innocentii III auctoritati; sed fulciuntur insuper auctoritate reliquorum Rom. Pontificum, imo et ecclesiae universae, quae hanc doctrinam in praxim deduxit. Quamvis autem canon *Si infidelis* s. Gregorii M. non sit, desumptus tamen est ex antiquissimo scriptore seculi IV, qui hac in parte receptam in ecclesia doctrinam secutus est, nec aliquid commune habet cum erroribus sectae, cui adhaesit. Pro certo autem adversarii assumunt in sua argumentatione, textum Apostoli ac patres, quos laudavimus, nobis non adstipulari, cum nos contrarium ostenderimus. Quod vero adjiciunt de paucorum theologorum gravitate, in-

(1) *De Bapt.* lib. IV, cap. 24, num. 31.

(2) *Epist.* LIV, ad Januar. n. 6.

telligendum procul dubio est de gravitate *relativa*; istis enim neotericis, qui impugnant ecclesiae doctrinam, theologi omnes, qui ipsis adversantur, leves sunt, cum sibi solis vindicent gravitatem et pondus.

100. Ad 4. *D.* Id est, nulla documenta suppetunt anteriora seculo X, quibus constet dissoluta fuisse ejusmodi conjugia, *Tr.* nulla reipsa soluta fuerunt, aut saltem solvi non potuerunt *N.* Etenim eo ipso quod seculo V, ut testimonia a nobis allata ostendunt, doctrina nostra fuerit in ecclesia communis, patet, eadem aetate, imo et anterioribus seculis in praxim eam fuisse deductam, vel saltem deduci potuisse, nisi rerum adjuncta et humana prudentia aliter faciendum dictassent. Non enim omnia, quae licent, semper expediunt. Perturbationes porro, scandala paganorum, infidelium principum leges, nullum perversionis periculum, imo conversionis alterius partis spes, aliud tunc temporis suadebant. Haec autem cum postea cessaverint, frequentiores ejusmodi conjugiorum solutiones factae sunt (1).

101. III. Obj. 1. Cum alter conjugum in haeserim labitur, nec vult pacifice et sine Creatoris injuria cum alio conjuge vivere, non dissolvitur Matrimonium, etsi par videatur ratio, atque eadem incommoda occurrant, quae in Matrimonio infidelium observantur. 2. Conjugale vinculum dissolvi nequit propter adulterium, ergo nec propter infidelitatem, quae naturae Matrimonii multo minus vel nullatenus adversatur. 3. Non consentiunt theologi et canonistae, quonam certo et definito tempore prioris conjugii vinculum dissolvatur. Nec vero dissolvitur antequam secundum contrahatur; nam

(1) Mirum videri debet, Binterim urgere auctoritatem patrum Graecorum et praxim ecclesiae Graecae pro insolubilitate conjugiorum infidelium in casu nostro, cum compertum sit, semper faciliores se ex-

hibuisse patres Graecos et Graecam ecclesiam in solvendis conjugis, etiam christianorum, ut postea videbimus, quam patres Latinos aut Latinam ecclesiam.

si ante illud tempus altera quoque pars convertatur, non erit amplius dissolutioni locus. Nec dissolvitur, quando secundum contrahitur aut jam contractum est; etenim, ut secundum valide iniri possit, omnino necesse est ut nullum sit vinculum prioris. 4. Denique in iis, quae ad sacramenta pertinent, tutiorem partem eligere debemus: sed longe tutius est, ut conjux fidelis continentiam servet quam nubat; nam si se contineat, nihil metuendum est; si vero nubat, objicit se periculo frustrandi sacramenti atque inducendae polygamiae simultaneae. Ergo.

102. Resp. Ad 1. et 2. *Neg.* paritatem. In iis enim, quae a Dei sic volentis arbitrio pendent, comparationes instituendae non sunt. Nihil proinde proficiunt adversarii, nisi ostendant, a generali indissolubilitatis lege divinitus exceptam non fuisse causam infidelitatis, sicut haeresis et adulterii causas exceptas non fuisse paulo post ostendemus. Accedit, haeresim et adulterium supervenire in objectis casibus Matrimonio, infidelitatem vero ipsum praecedere.

103. Ad 3. *D.* Non consentiunt omnes in puncto temporis definiendo, quo prioris conjugii vinculum dissolvatur, *Tr.* circa dissolutionem ipsam *N.* Ceterum Benedictus XIV, loc. cit. ex quodam decreto Congregationis concilii ostendit, longe probabilius prius conjugium dirimi, nec antequam contrahatur, nec postquam contractum fuerit, sed quando contrahitur secundum; ut enim secundum hoc valide contrahatur, minime necesse est, ut adversarii asserunt, primum ante fuisse solutum, sed sufficit, si primum tunc dissolvatur, quando contrahitur alterum (1).

(1) Atque ita sensit s. Thomas, qui in *Suppl.* q. 59, art. 5, ad 2: « Crimen, inquit, uxoris nolentis cohabitare sine contumelia Creatoris, absolvit virum a servitute, quae tenebatur uxori, ut non posset ea vivente aliam ducere; sed nondum solvit Matrimonium, quia si de

104. Ad 4. *Neg.* suppositum. Si enim sententia nostra certa est, ut eam evicisse confidimus, adversariorum non tutior, sed *falsa* omnino erit et omni probabilitate destituta, imo et *erronea*, utpote contraria Romanorum Pontificum doctrinae et ecclesiae praxi. Alioquin ipsi Pontifices in damnatam propositionem impigissent. Itaque non magis tutum esset hanc sententiam sectari, quam olim fuisset sectari sententiam s. Cypriani (qui tamen gravitate, doctrina et sanctitate longe adversariis nostris praestabat) de rebaptizandis tinctis ab haereticis, cum adversaretur sententiae s. Stephani Romani Pontificis.

105. Et haec quidem cum interpellari conjux infidelis potest; quid si interpellari non possit? Sacra congregatio concilii adhaesit illorum sententiae, qui censent, in ejusmodi casu necessariam esse Summi Pontificis dispensationem, cujus est declarare, in quibusnam rerum adiunctis desinat obligare praeceptum divinum, quocum praedicta interpellatio ante rescissionem Matrimonii videtur conjuncta (1). Sane Gregorius XIII. locorum Ordinariis, parochis et presbyteris missionariis Soc. Jesu in Angola, Aethiopia et Brasilia degentibus potestatem fecit dispensandi cum quolibet conjuge, qui christianae religioni nomen dederit, ut novum posset inire conjugium, omissa interpellatione alterius conjugis infidelis, quem constaret legitime interpellari non posse (2). Hinc etiam Benedictus XIV. (3) potestatem concessit Nuntio Venetiis commoranti, ut in simili rerum eventu posset ab ejusdem interpellationis onere eximere conjuges con-

blasphemia illa converteretur, antequam ille aliud Matrimonium contraheret, redderetur ei vir suus; sed solvitur per Matrimonium sequens, ad quod pervenire non posset vir fidelis, nisi solutus a servitute uxoris suae per culpam ejusdem.

(1) In decreto dato 17 Jan. an. 1722.

(2) Cfr. Benedict. XIV. *De synodo dioec.* lib. XIII, cap. 21, num. 4.

(3) Cfr. ejusdem Constit. quae incipit: *In Suprema*, in ejus Bullarii tom. 1, n. 117, pag. 483 et seqq.

versos , existentes in loco pio Catechumenorum ejusdem civitatis Venetiarum.

106. Ex dictis et illud a fortiori consequitur , posse conjugem fidelem in ejusmodi rerum statu profiteri religionem aliquam ab ecclesia approbatam , et , si de marito sermo sit , suscipere sacros Ordines ; quia , quamvis non dissolveretur connubium quoad vinculum , solvitur tamen quoad thorum et habitationem , ita ut conjux pertinax in sua infidelitate jus ad utrumque amittat , etiamsi postea resipiscat et convertatur , prout contingit in casu adulterii ; ac ita censet s. Thomas (1). Quoad quaestiones reliquas hic agitari solitas consuli possunt theologiae moralis institutores.

PROPOSITIO III.

Matrimonium ratum , non consummatum , per solemnem Religionis professionem alterius conjugum dirimitur

107. Haec propositio de fide est juxta sanctionem concilii Trid. sess. cit. can. VI. : *Si quis dixerit Matrimonium ratum , non consummatum , per solemnem religionis professionem alterius conjugum non dirimi , anathema sit.* Ita vero ejus veritatem adstruimus : Ecclesia , auctoritate sibi divinitus tradita , ut paulo post ostendemus , potuit contractui conjugali nonnullas conditiones apponere , ut valeat seu legitime contrahatur ;

(1) Cfr. in *Suppl.* q. 59, art. 4, et art. 5 ad 4, ubi haec in rem nostram scribit: « Si post conversionem viri aliqua probabilis spes de conversione uxoris sit , non debet votum continentiae vir emittere , nec ad aliud Matrimonium transire ... Si autem non sit spes de conversione , potest ad sacros Ordines vel

ad religionem accedere , prius requisita uxore ut convertatur ; et tunc si , postquam vir sacros Ordines suscepit , uxor convertatur , non est sibi vir suus reddendus , sed debet sibi imputare in poenam tardae conversionis , quod viro suo privatur. »

ergo et eadem auctoritate potuit eidem contractui jam inito conditiones apponere, ut firmus consistat vel dissolvatur.

108. Potuisse autem ecclesiam hanc conditionem juxta divinam sibi factam potestatem apponere, ut solvatur vinculum conjugale Matrimonii rati et non consummati, si voluerit alter conjugum perfectiorem vitam amplecti per solemnem religionis professionem, constat ex facto. Universa enim ecclesia approbante, Innocentius III. in cap. *Ex parte, De conversione conjugatorum* (1), et ante ipsum Alexander similiter III. in conc. Lateranensi III., quod celebratum est anno 1179. cap. *Verum* (2), et cap. *Ex publico* sub eodem titulo (3), non solum declararunt, id fieri licite posse, sed praeterea et exemplo Sanctorum id confirmarunt, ac verba Christi: *Non licet viro uxorem suam nisi fornicationis causa dimittere*, de Matrimonio consummato intelligi debere affirmarunt. Ceteri subsequentes pontifices id ipsum constanter docuerunt. Sed et ante laudatos Pontifices non obscura suppetunt sanctorum patrum effata et Sanctorum exempla a Bellarmino collecta (4), quae si rem plane non conficiunt, ostendunt tamen ecclesiae spiritum, et hujus dogmatis germen in traditione, quae postea evoluta est. Porro juxta notissimas s. Augustini regulas superius adductas; *Quod universa tenet Ecclesia*, etc. tum etiam: *Quod tota per orbem frequentat Ecclesia, quin illa faciendum sit, disputare insolentissimae insaniae est*; ac iterum: *quae sunt contra fidem vel bonam vitam (ecclesia) non approbat, nec tacet, nec facit* (5), recte concluditur, 1. ex collata sibi auctoritate ecclesiam ita sanxisse circa Matrimonia rata et non consummata fi-

(1) Apud Pithoeum, op. cit. tom. 11, p. 175.

(2) Ibid. p. 175.

(3) Ibid.

(4) *De Monachis*, lib. 11, cap. 38.

(5) *Epist. LV, ad Ianuar.* cap. 19, n. 35.

delium; qui sanctius vitae genus profiteri constituunt; 2. jure Tridentinum adversus protestantes cit. canonem statuisse, quia licet, ut plerisque theologis placet (1), non ageretur in eo nisi de re ad disciplinam spectante, cum tamen, ut alias animadvertimus (2), illa sit cum jure conjuncta, recte potuit anathema dicere iis, qui hac de causa ecclesiae doctrinam et praxim perstringunt.

109. Haec nobis brevior ac tutior via ad hanc veritatem vindicandam visa est. Si quis tamen aliam inire velit, contendens eam repetendam esse aut immediate ex jure divino aut ex ipsa naturae lege (3), per nos licet.

DIFFICULTATES

110. Obj. 1. Matrimonium legitime contractum jure naturali et divino est indissolubile. 2. Verba Christi: *Quod Deus conjunxit, homo non separet*, sunt prorsus generalia neque exceptionem admittunt; et 3. Matrimonium ratum fidelium est aequè verum sacramentum ac sit Matrimonium consummatum, ideoque nulla unquam ratione dirimi potest; institutum siquidem et ipsum est ad repraesentandam perpetuam ac indissolubilem Christi cum ecclesia conjunctionem; quapropter conjuges dum Matrimonium celebrant, mutuam atque irrevoca-

(1) Sane Suarez, *De Religione*, tom. III, lib. IX, cap. 23, n. 20, concludit: *Votum solemne religionis habere hunc effectum (solen-di conjugium ratum fidelium) ex ecclesiae statuto*, quod deinde fuse ostendit. Ipsum plures recentiores theologi sequuntur, Kugler, Simonnet, Auctor Theologiae Wirceburgensis, Drouin, La Luzerne, alii-que passim, apud Carrière, op.cit. part. II, sect. III, § 2.

(2) Cfr. tract. *De Euch.* n. 353, *De Ord.* n. 55, et alibi.

(3) Alii enim hunc effectum repetunt ex jure naturali, alii ex jure divino positivo, quorum sententias refert et expendit Suarez loc. cit. et late confutat. Ex recentioribus tamen eum adhuc repetant ex jure divino positivo Billuart, diss. V, art. 2, § 1; Tournely, quest. V, art. II, ad quaest. *An matrimonium ratum et non consummatum*, etc. post conclus. ad quaest. I, resp. 3, seu tom. XI, p. 173, edit. Paris. 1765. Huic sententiae adhaeret Carrière, op. cit.

Dilem sibi tradunt in corpus potestatem. Quod si haec, quae explorata apud omnes sunt, utpote in ipsa Matrimonii natura ac divino jure fundata, comparentur cum probationibus thesis, longe melius hujus falsitas elucescet. 4. Primo enim non possunt ejusmodi solutionis monumenta seculo XII. anteriora proferri. 5. Exempla praeterea Sanctorum non sunt ad rem; cum non constet, utrum nuptias an sponsalia tantum contraxerint, neque utrum fuerint soluta illorum conjugia quoad vinculum aut tantummodo quoad thorum, et quod caput est, utrum jure ita illi se gesserint nec ne. Non enim, ut cuique compertum est, omnes actiones Sanctorum ad strictam regulam exigere possunt. 6. Cum igitur neque ex verbo Dei scripto neque ex verbo Dei tradito constet de hac exceptione pro Matrimonio rato, 7. ut non pauci ex ipsis catholicis theologis fatentur, 8. unde ejusmodi exceptionem derivare possumus? Num ex jure ecclesiastico? Atqui ecclesia nihil potest in sacramentorum substantiam; 9. et si haec ratio semel admitteretur, quot sequerentur absurda? Pontifices nempe pro libito posse conjugia quaecumque dissolvere, uti per susceptionem Ordinum, quae tamen absona esse nemo non videt. At tamen nullum discrimen assignari potest inter votum solemne Ordinum et votum solemne religionis, quod, ut animadvertunt Sarpus et Courajerius (1), 10. non est nisi jure ecclesiastico constitutum, quemadmodum declaravit Bonifacius VIII. in VI. *Decretalium* cap. unico *De voto et voti redemptione*. Ergo.

III. Resp. Ad 1. D. Matrimonium legitime contractum *absolute* utroque jure indissolubile est, *Tr.* vel *C.* contractum *conditionate* *N.* Hanc porro conditionem *Nisi perfectiorem vitam ante Matrimonii consummationem juxta Ecclesiae doctrinam profiteri velim*, taci-

(1) *Storia del Concilio di Trento*, lib VIII, n. 63, Londra 1757.

te includit omne Christianorum conjugium juxta dicta.

112. Ad 2. Nullam exceptionem admittunt ex auctoritate humana, *C.* divinitus accepta *N.* Addimus praeterea, ex ecclesiae interpretatione, ut vidimus, haec aliaque similia Scripturarum effata de Matrimonio consummato accipi seu intelligi debere.

113. Ad 3. *D.* Sed conditionate susceptum, *C.* absolute *N.* Conditione autem non purificata, ut ajunt, per consummationem Matrimonii, contractus transit in absolutum. Sacramentum porro, ut omnes norunt, sequitur naturam contractus, ex quo exurgit. Exinde responsio patet ad id, quod adjicitur de repraesentatione unionis Christi cum ecclesia, et de potestate, quam conjuges vicissim in corpus suum tradunt.

114. Ad 4. *Tr.* Ex eo enim, quod hujusmodi solutionis monumenta afferri nequant seculo XII. anteriora, id unum sequitur, nempe ecclesiam hac sua potestate usam non esse ante illam epocham; quanquam, uti adnotavimus, Romani Pontifices in suis decretis non tanquam de jure novo aut nova praxi recens invecta loquuntur, sed tanquam de re jamdiu in usu posita (1).

115. Ad 5. *D.* Id est, Sanctorum exempla. quae adduci solent, rem decretorie per se non omnino efficiunt, *C.* non insinuant saltem, ut diximus, ecclesiae spiritum *N.* Hinc ceterae concidunt superstructae adversariorum observationes.

116. Ad 6. *D.* Non constat ex Dei verbo sive scripto sive tradito de hac exceptione facta divinitus immediate, *Tr.* saltem mediate, uti exposuimus *N.*

117. Ad 7. *D.* Ut non pauci theologi fatentur, qui

(1) Sic enim inter ceteros loquitur Innocentius III, cap. *Ex parte*, XIV, *De convers. conjugat.* : « Nos tamen nolentes a praedecessorum nostrorum visticigiis declinare, qui respondere consulti, antequam Ma-

trimonium sit per carnalem copulam consummatum, licere alteri conjugum, reliquo inconsulto, ad religionem transire, ita quod reliquus ex tunc legitime poterit alteri copulari. »

colici nomine tenus sunt aut janseniani (1), C. vere colici N. Ejusmodi enim theologi proditores potius ellendi sunt, qui non verentur, adversus dogmatici concilii Oecumenici definitionem, protestantibus iam catholicam prodere. Heu saepe nimium ob ejusli homines gemere ecclesia debuit!

18. Ad 8. Resp. ab auctoritate divina, quae ecciae suae hanc facultatem communicavit, ac praeci-

Christi Vicario Romano Pontifici. Quamvis vero ec-
cia *directe* nihil possit in sacramentorum substan-
1, *indirecte* tamen, ut jam innuimus, et uberius
lo post explicabimus, plura statuere potest ad legi-
um illorum administrationem ac susceptionem.

19. Ad 9. *Neg.* illa absurda sequi, quae adversarii
umant. Non sequitur in primis, posse Romanos Pon-
es pro libito conjugia solvere, cum haec potestas
a Christo collata fuerit in aedificationem, non autem
lestructionem. Nihil praeterea se posse circa Matri-
dia consummata, quoad eorum solutionem, non se-
ipsi Summi Pontifices professi sunt. Tota igitur eo-
potestas versatur circa Matrimonia rata et non con-
mata, in quibus, ita poscentibus rerum adjunctis,

Tales sunt Leridant, *Examen
sux questions sur le mariage*,
8 et seq.; Pilé, *Dissert. sur
issolub. absolue du lien conju-*
qui affirmare non dubitavit
principia janseniana, fidem
Matrimonii indissolubilitatem
decimo seculo *obscuratam es-*
ic irritum esse concilii Triden-
ecretum, cui defuit necessaria
as; Tabaraud, *Principes sur
inction*, etc. 1 edit. p. 28,
3 et seqq. et pag. 391, ac in
edit. p. 381 et seqq. Nec vero
io praetereundum censeo, hos
auctores eosdemque, qui im-
runt doctrinam et praxim ec-
e catholicae de dissolutione
om. VIII.

conjugii infidelium, cum eorum alter
ad fidem christianam convertitur,
renuente altero pacifice cohabitare
cum converso; nec aliter se gerere
debeant, si sibi constare volebant.
Hi omnes magistrum suum secuti
sunt Paulum Sarpium, qui loc.cit.
jam scripserat: « Che non si sciolga
il legittimo matrimonio non consu-
mato per la solenne professione re-
ligiosa, è stato un grande ardire del
concilio fil pronunziare anatema con-
tro il sentimento, che in se è or-
todosso quanto altro mai. Imperoc-
chè se è vero, che il matrimonio
ha tutta la sua perfezione prima
della coabitazione, e che il vangelo
non permette il divorzio se non nel

dispensare possunt, quidquid nonnulli sentiant (1). Constat enim, plures Pontifices saepius in illis dispensasse; quare ne dicamus Romanos Pontifices in re tam gravi, non dissistente, imo tacite saltem approbante universa ecclesia, errasse, ac propterea totidem adulteria permisisse iis, qui post ejusmodi solutionem ad nova vota transierunt, fatendum est, traditam illis a Christo fuisse hanc facultatem.

120. Non alterum sequitur; siquidem non ignorant Pontifices, quod intercedit discrimen inter solemne castitatis votum, quod emittitur in professione religiosa, et illud quod fit in susceptione Ordinum. Illud enim adstringit voventem ad statum perfectiorem, istud vero non item; minus praeterea abhorret a conjugio status clericalis quam religiosa professio (2).

caso di adulterio, non si sa vedere, con quale autorità condannar si possono quei che pretendono, che il nodo del matrimonio non rompa dalla professione solenne di religione; tanto più che la solennità della professione è una cosa di diritto puramente ecclesiastico, » etc. Verum cfr. quae adversus Sarpium scripsit card. Pallavicini, *Istoria del Concilio di Trento*, lib. xxiii, cap. 9, num. 7.

(1) Ita ex recentioribus sentiunt Tournely, loc. et edit. cit. p. 178; Collet, *De Matrimon.* n. 443 et seqq. Carriere autem loc. cit. puncto iii, quaestionem problematice proponit, ita tamen ut innuat, se in negantem sententiam inclinare, permotum principio de sequenda parte tutiori, ubi agitur de valore sacramentorum. Jam vero cum iidem auctores fateantur, saepius Romanos Pontifices in ejusmodi conjugii dispensasse, incipientes saltem a Martino v. usque ad Pium vii, ut refert Carriere, non video quare ab auctoribus catholicis haec potestas Romanis Pontificibus denegari pos-

sit, aut etiam in dubium revocari. Huc enim apprime facit principium laudatum a Bened. xiv, quod habet Veracrux, *Specul.* part. ii, art. 27: « De Pontificis potestate, postquam dispensavit, dubitare tinstar sacrilegii est. Esset enim Christo quasi exprobare, quod non satis ecclesiae suae providisset. » Nulla fere sunt argumenta, quae ab his auctoribus proferuntur, quaeque intorqueri nequeant adversus hanc ipsam propositionem, quam et ipsi adstruunt adversus protestantes.

(2) Cfr. Suarez, op. cit. *De Religione*, tom. iii, lib. ix, cap. 25, n. 9 et 10, ubi duas affert rationes, quibus inducta est ecclesia, ut statueret, Matrimonium ratum fidelium et non consummatum dirimi per solemnem religionis professionem, non autem per Ordines sacros: ac 1. quia conjugium et professio religiosa ex natura rei inter se pugnant, non item vero sacer Ordo. Status enim religiosus postulat perfectam renunciationem seculi, ut ipse loquitur, et abnegationem propriae voluntatis ac proprii corporis,

121. Ad 10. D. Votum solemne religionis non est nisi ecclesiastico jure institutum quoad solemnitatem, C. quoad voti substantiam N.

122. Dices: S. Augustinus, *De nuptiis* lib. I. cap. 11. docet Matrimonium ratum et non consummatum *firmius* esse rato et consummato. Ergo.

123. Resp. D. Quoad mutuum amorem, juxta scopum quem sibi s. Doctor proposuit (1), C. quoad foedus conjugale N.

PROPOSITIO IV.

Propter haeresim aut molestam cohabitationem aut affectatam absentiam a conjuge dissolvi non potest Matrimonii vinculum

124. De fide est haec propositio, ut patet ex can. V. quem cit. sess. novatoribus opposuit Tridentinum: *Si quis dixerit propter haeresim aut molestam cohabita-*

rerumque omnium; conjugium autem e contrario postulat vitam secularem. Clericatus vero per se non postulat renunciationem seculi; et ideo nec obligatio muneris neque usus ejus habet ex natura rei repugnantiam cum conjugio et usu ejus. 2. Status religionis est status perfectionis acquirendae, et ideo requirit separationem ab usu conjugii et aliis actibus secularibus, et potestas illius conceditur omnibus, qui Matrimonium non consummaverunt, etiamsi illius vinculo actu adstricti sint. Ordo vero infra Episcopatum non constituit hominem in statu perfectionis, neque in via ad illum; et ideo licet propter reverentiam sacri ministerii expediat, semel ordinatum non transire ad nuptias; nihilominus non decuit propter Ordinationem, quae perfectionis professionem non requirit, vinculum

Matrimonii dissolvi. Episcopatus autem licet sit status perfectionis acquirendae et exercendae, non tamen per se includit media efficacia ad perfectionem acquirendam, et ideo illi etiam tributum non est, ut dissolvat Matrimonium ratum; finis enim hujus privilegii est, hominem expeditum relinquere ad profitendam perfectionis viam. Hueusque Suarez.

(1) Proposuit enim hic sibi s. Doctor ostendere, non dissolvi conjugium, etiamsi conjuges pari consensu constituerint se ab omni complexu conjugali abstinere; ait enim: « Absit, ut inter illos vinculum conjugale rumpatur; immo firmitus erit, quo magis ea pacta secum inierit, quae carius concordiusque servanda sunt, non voluptariis nexibus corporum, sed voluntariis affectibus animorum. »

tionem aut affectatam absentiam a conjuge dissolvi posse Matrimonii vinculum, anathema sit.

125. Matrimonium enim propter eas causas dissolvi non potest quoad vinculum, si Christus generali legi, a se constitutae de perpetua conjugii indissolubilitate, illas exceptiones minime apposuit. Atqui, etc.

126. Etenim Christus de Matrimonio absolute pronunciat, Matth. XIX. 9. : *Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, moechatur; et qui dimissam duxerit moechatur.* Quae verba clarius adhuc, Marc. X. 11. et Luc. XVI. 18. repetit, nec ullam unquam exceptionem apponit. Immo s. Paulus optimus Christi verborum interpret, I. ad Cor. VII. 10. omnem exceptionem excludit, dicens : *Iis, qui Matrimonio juncti sunt, praecipio, non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere; quod si discesserit, manere innuptam aut viro suo reconciliari, et vir uxorem non dimittat.*

127. Quare has exceptiones universa repudiavit antiquitas; non modo enim patres et ecclesia eas nunquam agnovere, sed directe excludunt, sive cum unanimiter docent, esse adulteram eam, quae vivente viro fuerit cum alio viro, juxta illud Apostoli Rom. VII. 2. inter quos eminent s. Hieronymus (1) et s. Augustinus (2), qui inter cetera scribit : *Hujus procul dubio Sacramenti res est, ut mas et femina connubio copulati quamdiu vivunt, inseparabiliter perseverent* (3); sive cum rejiciunt unanimi consensu leges ab Imperatoribus latas, quibus permittebatur plenum divortium seu repudium, inter quos s. Joan. Chrysostomus haec habet : *Ne mihi leges ab exteris conditas legas, praecipientes dari*

(1) *Epist. LV, ad Amandum*, n. 3, edit. Vallars.

(2) In duobus libris ad Pollentium, *De conjugii adulterinis*, quos

vidimus esso de hoc argumento. Item in lib. *De bono conjug.* cap. 24.

(3) *De nuptiis*, lib. 1, cap. 10.

libellum repudii et divelli. Neque enim juxta illas judicaturus est te Deus in die illa, sed secundum eas, quas ipse statuit (1). S. Hieronymus, prolatis Christi verbis: *Quicumque dimiserit, etc. Aliae, inquit, sunt leges Caesarum, aliae Christi; aliud Papinianus, aliud Paulus noster praecipit* (2). S. Ambrosius in eundem sensum scribit: *Dimittis ergo uxorem quasi jure, sine crimine; et putas, id tibi licere, quia lex humana non prohibet; sed divina prohibet. . . Audi legem Domini, cui obsequuntur etiam qui leges ferunt: Quae Deus conjunxit, homo non separet.* (3). Eadem ferme repetit s. Augustinus (4).

128. Cum vero hae leges fere solae sint, quas nobis objiciunt adversarii, ideo ab aliis difficultatibus afferendis supersedemus, quae ut plurimum non afficiunt nisi sequentem propositionem, easque propterea cum ceteris commodius disjiciemus.

PROPOSITIO V.

Non errat Ecclesia, cum docuit et docet, juxta evangelicam et apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius conjugum Matrimonii vinculum non posse dissolvi

129. De fide est haec propositio juxta Can. VII. concilii Trid. his verbis conceptum: *Si quis dixerit, Ecclesiam errare, cum docuit et docet, juxta evange-*

(1) In Hom. *De libello repud.* in illum locum: *Mulier alligata, etc.* 1 ad Cor. VII, 39, num. 1. Μη γὰρ μοι τοὺς παρὰ τοῖς ἔξωθεν κειμένους νόμους ἀναγνῶς, τοὺς κελεύοντας διδόναι βιβλίον ἀποστασίου, καὶ ἀφίστασθαι· οὐ γὰρ δὴ κατὰ τοὺς τοὺς σοὶ μέλλει κρίνειν τοὺς νόμους ὁ Θεός ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἀλλὰ καὶ οὗς αὐτός ἔδειξε. Opp. tom. III, p. 204,

edit. Maur.

(2) *Epist. LXXIX, ad Oceanum, de morte Fabiolae*, n. 3. edit. Valars.

(3) Lib. VIII, in cap. XVI Luc. n. 5, edit. Maur.

(4) Lib. *De nupt.* cap. 10. Alia testimonia cfr. apud Tournely, edit. cit. tom. XI, p. 125 et seq.

licam et apostolicam doctrinam propter adulterium alterius conjugum Matrimonii vinculum non posse dissolvi; et utrumque, vel etiam innocentem; qui causam adulterio non dedit, non posse, altero conjugee vivente, aliud Matrimonium contrahere; moecharique eum, qui dimissa adultera, aliam duxerit, et eam, quae, dimisso adultero, alii nupserit, anathema sit.

130. Suppositis porro Scripturarum et patrum testimoniis in superiori propositione adductis, sic enunciatae propositionis veritatem adstruimus: Si alicubi inveniretur exceptio adulterii a generali evangelica indissolubilitatis Matrimonii lege, esset profecto in Christi verbis, Matth. V. 32.: *Omnis, qui dimiserit uxorem suam excepta fornicationis causa, facit eam moechari, et qui dimissam duxerit, adulterat*, et ibid. XIX. 9.: *Quicumque dimiserit uxorem suam*, etc. ut supra recensuimus; nullum siquidem aliud ex Scripturis ab adversariis documentum afferri potest. Atqui in verbis his ejusmodi exceptio non continetur. Etenim si contineretur talis exceptio, profecto neque qui, uxore dimissa, aliam duceret, neque qui dimissam duceret, moecharetur; jam vero ex iisdem citatis textibus *moechatur* tam qui, adultera dimissa, aliam ducit, quam qui ducit dimissam; ergo in laudatis verbis ejusmodi exceptio non habetur, sed intelligenda dumtaxat ea sunt de dimissione quoad thorum. Quae omnia confirmantur tum ex aliis evangelistis, apud quos haec clausula omnino omittitur, tum ex Apostolo Paulo, qui sive in epistola ad Rom. VII. sive in I. ad Corinth. VII. verba Christi exponens, illa de sola dimissione quoad thorum explicat ad exclusionem solutionis quoad vinculum.

131. Neque alia fuit in universum patrum et ecclesiae doctrina: s. Augustinus ita eam propugnavit, ut ab ipso primum in ecclesiam illam invectam fuisse lutherani et calviniani (qui se nempe Augustini et quidem unius

asseclas toties profitentur) asserant, et ab ecclesia sola Augustini auctoritate receptam. Certe Boehmerus: *Non erravisse*, ait, *judicio suo, qui scripserunt, mortuo Augustino, universum orbem factum fuisse Augustinianum* (1). At enim nec primum nec solum s. Augustinum de indissolubilitate ita judicasse ostendunt antiquissimorum patrum utriusque ecclesiae testimonia, quae indicat Bellarminus (2), affert vero ac fuse expendit Tournely (3).

132. Nos ex his brevitatis gratia duo seligimus documenta omni exceptione majora. Alterum suppeditat concilium Illiberitanum anno 313. celebratum, quod can. IX. statuit: *Fidelis femina, quae adulterum maritum reliquerit fidelem, et alterum ducit, prohibeatur, ne ducat; si autem duxerit, non prius accipiat communionem, quam is, quem reliquit, de seculo exierit; nisi necessitas infirmitatis dare compulerit* (4). Alterum vero exhibet s. Hieronymus, qui in *Epist. ad Aman-dum* scribit: *Quamdiu vivit vir, licet adulter sit, licet flagitiis omnibus coopertus, et ab uxore propter haec scelera derelictus, maritus ejus reputatur, cui alterum virum accipere non licet* (5); et in *Epist. ad Oceanum*, Fabiolae, amplissimae matronae Romanae, publicam poenitentiam refert, quae cum ob viri sui adulterium aliaque flagitia alteri nupsisset (quod imperatorum etiam christianorum legibus liceret), in se reversa, *tota urbe spectante Romana, ante diem paschae, in Basilica quondam Laterani, qui Caesariano truncatus est gladio, staret in ordine poenitentium, Episcopo, Pres-*

(1) In lib. iv. *Decret.* tit. xix, *De divort.*

(2) *De Matr.* cap. 16, n. 48 et seqq.

(3) Quaest. v, art. 11, concl. 3, argum. 2, seu cit. edit. loc. cit. p. 146 et seqq.

(4) Apud card. de Aguirre, *Col-*

lectio maxima Concil. Hispan. p. 387, ubi in commentario in hunc canonem plura eruditus hic auctor con-gessit. Non tamen praetereundum silentio est, nonnulla docu-menta, quae profert, haud esse genuina.

(5) Loc. cit.

byteris et omni populo collacrymantibus, sparsum crimen, ora lurida, squalidas manus, sordida colla submitteret (1). In more igitur positum erat ante s. Augustinum in ecclesia Occidentali, praesertim vero in ecclesia Romana, juxta evangelicam et apostolicam disciplinam, ut loquitur concilium Milevitanum II. (2), neque dimissum ab uxore, neque dimissam a marito, etiam ex fornicationis causa, alteri conjungi posse; alioquin Fabiola se ream non inclamasset, neque publicae poenitentiae se subjecisset (3).

133. Addimus, contrariam sententiam latissimam pandere viam adulteriis et connubiorum facillimis dissolutionibus. Quos enim conjugalis initi foederis poeniteret, novique facillimi amores implicarent, illi praesentissimum remedium haberent; vel enim adulterium sibi permitterent, quo invisum conjugium disrumpere liceret vel saltem (quod solet apud heterodoxos identidem evenire) occasionem arriperent, ut levioribus conjecturis permoti sibi invicem crimen illud impingerent, quo facilius ad alia vota transirent. Hoc demum fassus est protestans scriptor ephemeridis Edimburgensis, qui vel eo nomine summopere commendat suisque meditandam proponit encyclicam Pii VIII. in ea parte, qua Summus hic Pontifex hortatur episcopos et clerum, ut invigi-

(1) Epist. LXXVII, n. 3, edit. cit. Refert praeterea ibidem s. Doctor ad excusationem Fabiolae, quod ita ipsa se gesserit, ignorans *Evangelii rigorem, in quo nubendi universa causatio, viventibus viris, feminis amputatur.*

(2) Anno 416 celebratum, can. XVII, cujus verba haec sunt: « Placuit, ut, secundum evangelicam et apostolicam disciplinam, neque dimissus ab uxore, neque dimissa a marito, alteri jungantur; sed ita maneant, aut sibi met reconci-

lientur. Quod si contempserint, ad poenitentiam redigantur. » Apud Harduin. *Acta Conc.* tom. I, col. 1220. Animadvertit autem Harduinus, ab Isidoro plures citari canones sub nomine conc. Milevitani, qui tamen ad alia concilia pertinent; cujusmodi inter ceteros est, quem adduximus, qui constitutus est a conc. plenario Africae anno 407 celebrato.

(3) Alia documenta cfr. apud cit. auctores.

super doctrinam catholicam de indissolubilitate Matrimonii (1).

14. Antequam accedamus ad disjiciendas difficultates animadvertimus, sententiam de Matrimonii dissolutione propter adulterium quoad vinculum damnatam non ut *haereticam*. Canon enim Tridentinus directe est adversus lutheranos et calvinistas, qui ecclesiae erroris incusabant, non autem adversus Graecos orientales, qui adhuc tenent conjugium propter adulterium etiam quoad vinculum posse dissolvi, prout refert Pallavicinius (2). Non tamen concedimus Launojo,

Cfr. *Memorial catholique*, 1830, *Variétés*, ubi legitur: « une réflexion remarquable, journal protestant d'Edimbourg fait à l'occasion de la lettre que le Saint-Père (Pie VIII) : » « exhorte les évêques et le » « à inculquer à leurs trou- » « la doctrine catholique sur » « solubilité du lien conjugal. » « la partie la plus sensée de la » « de Sa Sainteté, et elle mérite » « es Protestants aussi bien que » « tholiques la méditent sérieuse- » « t. Dans notre pays, lorsqu'un » « ne veut plus de sa femme, ou » « la femme ne veut plus de son » « , ils n'ont qu'à se faire sur- » « re en flagrant adultère, pour » « traire au joug conjugal, et » « former une liaison qui leur com- » « mune. Il peut être juste et » « nable de libérer la partie of- » « ficielle d'un engagement qui a été » « et deshonoré par l'autre par- » « tructante; mais il est absur- » « plus qu'absurde de faire du » « un moyen de s'affranchir. » » ger in opusc. et loc. cit. *Apo-* etc. adducit auctores prote- s recentiores, cujusmodi inter s sunt Meyer, Morgan, etc. perte fatentur, vinculum con- , etiam in casu adulterii, Christi verba esse prorsus in-

dissolubile, ut profitetur ecclesia catholica. Attamen ministerium Borussiae, ut alliciat catholicos ad novam ecclesiam evangelicam (nempe *Sectam anti-evangelicam* seu *lutherano-calvinisticam*), inter cetera quae proponit motiva, quibus per- moveri debet catholicus ad obtinen- dam benedictionem nuptialem a mi- nistro protestante, illud recenset, quod hac ratione ei licitum sit, quandocumque libuerit, dissolvere primum conjugium ac novum inire. Cfr. *L'Ami de la Relig.* 20 Mars 1838. Sane anno vertente 1837 tri- bunalia Borussiae decreverunt 2391 divortia ex 3888 petitionibus. In Anglia non ita pridem quidam, fune ad collum uxoris suae alligato, eam vendendam ad mercatum traxit. Cfr. de hoc argumento De Chapt de Ra- stignac in op. *Accorde de la ré- vélation et de la raison contre le divorce*, 1780; Barruel, *Lettres sur le divorce à un député de l'As- semblée nationale*, 1739; D. De Bonald, *Du divorce considéré au XIX siècle*; D. Nougarede in duobus scriptis: *De la Législation sur le mariage et sur le divorce*, 1802, et *Histoire des lois sur le mariage et sur le divorce*, 1803, quos re- censet Carrière, op. cit. tom. 1, part. II, art. 1.

(2) Lib. XII, cap. 4, n. 27 et

hunc canonem esse disciplinarem , ideoque ecclesiae auctoritate mutabilem , cum agatur in eo de doctrina *evangelica et apostolica* , ut canon ipse significat (1).

DIFFICULTATES

135. I. Obj. 1. verba Christi : *Nisi ob fornicationem* , apertam continent a generali lege de indissolubilitate exceptionem ; 2. nisi enim eam continerent, duo sequerentur absurda , *primo* propter solam fornicationem marito licere uxorem dimittere ; porro catholici fatentur, imo contendunt , plures praeter fornicationem legitimas esse posse uxoris dimittendae causas quoad thorum et habitationem ; *secundo* apposite Christum non respondisse pharisaeorum interrogationi ; illi enim quaesierant, utrum ita liceret uxorem dimittere , ut aliae nuptiae permitterentur ; Christus vero respondisset , licere quidem uxorem dimittere propter fornicationem , integro tamen perseverante conjugii vinculo. 3. Sensus propterea verborum Christi alius esse nequit nisi iste : Moechatur qui alia de causa , quam ob fornicationem , uxorem suam dimittit

seq. N.30. refellit Paulum Sarpium, qui, ut ipse scribit : « Piglia baldanza di commettere l'altro (difetto) in proverbare il Concilio quasi di una mutazione a vento , e senza prò ed effetto ; mentre racconta che molti non vedevano differenza tra la prima forma e la seconda ; ma che tuttavia si rimisero alla maggior parte. Là dove non solo in verità la differenza v'era , benchè sottile. »

(1) Cfr. Henr. Klee , diss. cit. *De Matrimonio* , qui p. 56 , n. (u) ostendit , perperam a nonnullis obijci adversus indissolubilitatem conjugii , quod Eugenius IV , post absolutum concilium Florentinum , eam Graecis proposuerit ; quod non fecisset , si de re dogmatica agere-

tur. Nec vero Graeci opponere potuissent , neque se ad rem hanc discutendam aliquid in mandatis accepisse , neque hanc praxim solvendi apud ipsos conjugia sine convenienti ratione (οὐκ ἀλογως) obtinere , ut legitur apud Hard. tom. I, col. 430. Ad haec enim reponit Klee , quod si controversia haec mere disciplinae fuisset , Romanus Pontifex minime eam protulisset , quoniam in his rebus plena ecclesiae Graecae libertas data erat, sectandi nempe propria instituta ; deinde Graeci , quin se ab hac expostulatione liberarent ex defectu missionis , potuissent statim respondere , hic agi de re ad disciplinam spectante , adeoque libera ; quod tamen non fecerunt.

et aliam ducit ; item moechatur, qui dimissam alia de causa , quam ob fornicationem , ducit. 4. Qua significatione Christi verborum semel constituta , corrui vis praecipua argumenti catholicorum. 5. Marcus porro ac Lucas suppleri debent per Matthaeum ; 6. Paulus vero intelligi debet de communiter contingentibus , minime vero de eo quod causa extraordinaria interveniente fieri potest , ut in casu nostro. Ergo.

136. Resp. Ad 1. *Neg.* ut constat ex adductis probationibus ; haec propterea clausula aut referri debet , ut plerique contendunt interpretes , ad priorem Christi sententiae partem , nempe ad dimissionem uxoris , quae non licet nisi ob fornicationem , et tunc hic sensus esset verborum Christi apud Matthaeum : *Quicumque ob aliam ab adulterio causam uxorem suam dimiserit , eaque vivente , sive adultera sit sive non , aliam duxerit , moechatur* (1) , et cessat difficultas ; aut intelligi haec clausula debet , ut alii existimant in sensu , ut vocant , *negativo* , ita ut Christus interrogatus a pharisaeis , utrum liceret dimittere uxorem quacumque ex causa , responderit , non licere quacumque ex causa , sed solum ob causam fornicationis , nihil vero pronunciaverit de eo , quod fieri possit post ejusmodi dimissionem , aliam nempe uxorem ducere an non , ne pharisaeos offenderet. Quod vero hic prudenti silentio Christus pressit , aperuit discipulis , qui cum *in domo* essent , ut refert s. Marcus , de eodem interrogaverunt eum , et absque ulla exceptione perpetuam conjugii indissolubilitatem statuit tum ex parte viri tum ex parte

(1) Bellarminus *De Matr.* cap. 16, n. 7 , observat , evangelistas omittere quidem interdum aliquid aut addere , quod alii evangelistae non omiserunt aut non addiderunt , sed nunquam ita omittere , ut sententia

reddatur falsa ; nam alioquin evangelistae deceptissent homines , quibus Evangelia sua tradiderunt , nulla mentione facta aliorum evangelistarum.

uxoris (1). Aut demum haec clausula, ut nonnulli ex recentioribus praesertim autumant, debet restringi ad legem Mosaicam, ad cujus mentem locuti fuerant pharisaei, non autem porrigi ad legem evangelicam. Juxta hanc expositionem, cum lex viro permitteret dare libellum repudii uxori, in qua *foeditatem aliquam invenisset* (2), pharisaei latius legem interpretantes, dimitti posse uxorem docebant *quacumque ex causa*; Christus autem dimissionem ad eam solam causam coarctavit, de qua lex loquitur, et unam excepit fornicationem, nihil aliud adjiciens circa omnimodam indissolubilitatem, quam ipse postea constituit (3). Quaecumque ex his interpretationibus admittatur, quae fere in idem recidunt illud semper ratum erit, Christum in objectis verbis nullam exceptionem apposuisse, nisi dicere velimus, eum, qui venerat, non ad solvendam legem, sed ad eam adimplendam, seu ad inducendam majorem in moribus perfectionem, voluisse, ut adulteri non solum viverent, sed *alteri nuberent*, dum Moyses statuisset: *Morte moriantur moechus et adultera* (4). Commoda plane reformatio, quae similis illi foret, quam induxerunt protestantes, cum jugum religionis catholicae excusserunt.

(1) Marc. x, 10. Cfr. Bellarminus loc. cit.

(2) Deut. xxiv, 1.

(3) Hanc interpretationem jam dederat Jos. Motta, *Diatriba de divortiatorum jure*, Venet. 1727, § 13 et § 19. et seqq. Calmet id ipsum insinuaverat, *Comment. in Deut. xxiv, 1.* Interpretationem hanc illustrandam et insinuandam assumpsit sibi Lud. Nachi abbas Camaldulens. in erudita diss. hac de re edita Venet. 1792. Nonnulli magno impetu adversus eam insurrexerunt, ita ut vix Nachium *haerescos* non damnaverint, quasi opinionem tutatus fuisset constanti doctrinae patrum repugnantem et alicae plenam.

Verum nihil in ea sententia quod periculum redoleat inesse videtur. Nec enim omnis Scripturae interpretatio *nova* contraria est patribus, sed ea tantum quae fidei adversatur aut receptae in ecclesia doctrinae. Si qua autem interpretatio fidem et ecclesiae doctrinam juvat et firmat potius, non ideo aspernenda quod nova sit. Hinc optime s. Bernardus: « Si quid, *inquit*, dictum est praeter patres, quod non sit contra patres, nec patribus arbitror nec cuiquam displicere debere. » Hom. 19, super *Missus est*, tom. 111, col. 761, edit. Maur.

(4) Lev. xx, 10,

137. Ad 2. *Neg.* Etenim non sequitur *primum* absurdum, cum solum adulterium legitimam causam ipsi conjugio intrinsecam praebeat, eamque perpetuam, divortii faciendi. Crimen enim illud ejusmodi est, quod naturae conjugii directe adversatur, et jus dat parti innocentī perpetuae separationis, licet partem infidelem poeniteat admissi sceleris, et ad meliorem frugem redeat. Ceterae omnes causae extrinsecae sunt ac temporariae. Quare Christus prioris illius utpote gravissimae meminit, quin alias excluderet; adjici praeterea debet, Christum alluisse illa clausula ad legis mosaicae permissionem, de qua paulo ante disseruimus.

138. Non sequitur *alterum* absurdum. Duo quippe in una quaestione pharisaei Christo proposuerant, 1. utrum liceret dimittere uxorem *quacumque ex causa*; 2. utrum quacumque ex causa uxore dimissa, liceret alteram ducere. Christus igitur ita attemperavit responsionem suam, ut primum coarctaret, ut diximus, ad solam gravissimam causam conjugio intrinsecam, nempe ad fornicationem; alterum juxta aliquos sine aperta responsione dimisit, cum id facile ex principiis a se expositis de origine Matrimonii pharisaei colligere possent (1); juxta alios vero

(1) Cfr. Bellarm. loc. cit. n. 23. Cfr. etiam eruditus Motta, *Diatr.* et loc. cit. qui advertit, acrem quaestionem tunc viguisse inter Sammaeos et Hillelianos circa causam, quam requirebat lex ad repudium, ne lascivientis mariti arbitrio indissolubile vinculum ac natura arctissimum ligamen non sine etiam familiarum perturbatione violaretur. Sacer textus praescribit, pro causa dispensationis a lege maritali a Deo lata, uxoris *foeditatem*, Deut. xxiv, 1. Hebr. est עֲרוּת דָּבָר, quae voces proprie significant *nuditatem rei*; est enim עֲרוּת a rad.

עָרָה *nudus fuit*; metonymice vero accipitur eadem vox pro *turpitudine* ar *foeditate*. Cfr. Winer in *Lexico manuali* ad hanc vocem. Sane omnes antiquae versiones, Alexandrina, Syriaca, Samaritana, Arabica, etc. habent *rem turpem*. Jam vero, quid Moyses per ejusmodi *foeditatem* seu *rem turpem* significare voluerit, quaestio magna extitit inter duas recensitas scholas. Judaei sententiam Sammaei Patris seu secundi a principe synedrii, nimia facilitate repudium jam indulgentis, sectantes, ex minima causa uxores proprias dimittebant; juxta indulgentiorem adhuc facilitatem

penitus sustulit, pronuncians, adulterum fore, qui adultera dimissa aliam duceret, et hoc pacto abrogavit libellum repudii, quem ad cordis ipsorum duritiem Moyses eis concesserat. Quod bene intelligentes ejus discipuli, dixerunt: *Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere*; Christus vero, quin emolliret sententiam suam eos remittendo ad uxorem fideliolem, inde potius occasionem sumpsit exhortandi omnes ad continentiam.

139. Ad 3. *Neg.* Ex dictis siquidem constat, Christum aut de facultate alteram uxorem post prioris dimissionem penitus siluisse, aut etiam eam exclusisse. Quare nulla ratione admitti potest sensus, quem Christi sententiae adversarii affingunt; qui praeterea excluditur tum ex aliis evangelistis, tum ex Apostolo, tum demum ex ecclesiae interpretatione et praxi; ut omittam, juxta adversariorum expositionem sequi, longe pejorem fore conditionem innocentis quam adulterae; innocens enim, quae injuste dimissa esset alterum non posset inire conjugium, posset vero ea quae ob fornicationis crimen repudiata est.

140. Ad 4. *D.* Si reipsa adversariorum expositio subsisteret, *C.* si plane adversetur Christi menti ejusque doctrinae *N.* Porro ostendimus, illam nullo modo admitti posse, quin conjugii honestas et firmitas labefactetur, eamque adversari prorsus doctrinae Salvatoris nostri, tum per loca parallela tum per Apostolum patet factae.

141. Ad 5. *D.* Quoad causam divortii, *Tr.* vel *C.*

scholae Hillelanae dimitti poterant uxores etiam ob dapes nimio igne adustas eique appositas; ex sententia etiam Rabbi Aquibae, si maritus invenerit aliam ea pulchriorem aut sibi commodiorem. Christus Dominus has omnes causas rejecit, et causam divortii ad solam causam

adulterii revocavit; deinde adjecit, nemini fas esse post peractum divortium aliam praeterea ducere uxorem. Cfr. Seldenus, *Uxor Hebraea*, lib. III, cap. 18; Jahn, *Enchiridion hermeneut. general.* § 29, quoad interpretationem Deut. XXIV, 1.

quoad causam dissolutionis *IV.* Assumunt enim adversarii tanquam certum, quod falsum est, Christum scilicet apud Matthaeum fornicationem veluti causam dissolutionis conjugii et facultatis ineundi novas nuptias assignasse, quum tamen ejusmodi sive dissolutionis sive facultatis Christus ibidem nec verbum habeat, aut penitus eas excludat juxta dicta. Optime vero inter se tres evangelistae componuntur, si dicatur, de solo divortio quoad thorum et habitationem Christum Dominum esse locutum apud Matthaeum; alioquin falsae essent sententiae absolutae ipsius Christi quae leguntur apud Marcum et Lucam (1).

142. Ad 6. *Neg.* Apostoli enim verba absoluta sunt et universalia; etenim, I. ad Cor. VII. 10. : *His, inquit, qui Matrimonio juncti sunt, praecipio, non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere; quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari;* tum ibid. v. 39 : *Mulier alligata est legi, quanto tempore vir ejus vivit; quod si dormierit (non si fornicatus fuerit) vir ejus, liberata est; cui vult, nubat;* tum denique, Rom. VII. 2. et seqq. iterum inculcat : *Si mortuus fuerit vir ejus, soluta est a lege viri; igitur, vivente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro.* Jam vero cum adulterii casus non adeo infrequens sit, ut extraordinarius dici possit, si per illud crimen conjugium dissolveretur, vera non esset toties inculcata ab Apostolo perpetua Matrimonii indissolubilitas.

143. II. Obj 1. Plures patres, quos recenset Launus (2), docuerunt, solvi conjugium per adulterium. 2. Plura item concilia idipsum adstruunt, inter quae peculiariter recensentur Arelatense I. anno 314. celebra-

(1) Cfr. Bellarm. loc. cit.

(2) *De regia in Matrimonium potestate*, part. III, art. 1, cap. 5,

edit. cit. opp. tom. I, p. 11, pag. 826 et seqq.

tum , Venetense in minori Britannia anno 465. Vermeriense anno 752. Compediense anno 757. Quibus addendum ipsum Poenitentiale Romanum, quod potestatem tribuit coniugi innocenti, ut iterum nubat, vetat autem parti nocenti. 3. Haud paucae leges imperiales id ipsum statuunt aequa causa ductae, cum nemo teneatur absque sua culpa perpetuam continentiam profiteri. 4. His omnibus permoti insignes theologi, Cajetanus, Catharinus, Erasmus et Launojus non dubitarunt cum Graecis propugnare, conjugium per adulterium penitus dirimi. 5. Quod vel ipsa oeconomia, seu temperamento quo usum est Tridentinum, adstruitur: vel enim propter adulterium reipsa dirimitur conjugium juxta Christi sententiam, et in hac hypothesi erravit reipsa et errat ecclesia Latina, dum docuit ac docet, juxta evangelicam et apostolicam doctrinam, illud non dirimi; vel propter adulterium dirimi non potest, et in hac hypothesi errat ecclesia Graeca, dum docuit ac docet, propter fornicationem matrimonium dissolvi; et tunc concipi nequit, quomodo Tridentinum toleraverit, et adhuc ecclesie Latina toleret in Graecis catholicis tot conjugiorum solutiones, ac proinde totidem adulteria. Dicendum igitur, nihil a Christo et ab Apostolo fuisse constitutum, sed agi de re mere disciplinari, de qua ecclesia pro diversis rerum adjunctis statuere potest, prout ad societatis bonum conferre sibi visum fuerit. Ergo.

144. Resp. Ad 1. *D.* Id docuerunt tot patres, quot recenset Launojus, *N.* aliquot, nondum ab ecclesia dirempta quaestione, *Tr.* Cum singula a Launojo congesta patrum testimonia expendere nobis datum non sit, ne nimis protrahatur haec disceptatio, generatim ad elidendam illorum vim observamus: 1. plures ab eo patres laudari, qui ejus opinionem funditus labefactant, cujusmodi sunt Hieronymus, Ambrosius, Innocentius I.

et Gregorius M. (1); 2. plurium sententias Launo-
jum corrupisse atque vitiasse, uti aperte ostendit in-
ter ceteros Jacob. Leullier (2). Nos vero brevitatis gra-
tia unum seligimus malae ipsius fidei exemplum.
Cum enim Joannes VIII. in cap. LXV. ad Edere-
dum gentis Anglicae archiepiscopum respondisset: *Cum
priorem legitimo sibi Matrimonio junctam quisquam
deserere nequeat, nulla ratione prorsus illi conceditur
aliam, vivente priore, conducere*; Launojus incommo-
da illa verba: *nulla ratione prorsus*, quae totam im-
mutant sententiam, plane sustulit. Item in his Joannis
VIII. verbis: *Praecipimus, neque virum ab uxore ne-
que uxorem a viro, nisi causa fornicationis, discedere;
quod si ab hoc discesserit, manere innuptum vel in-
nuptam*, Launojus immutavit vocem *hoc* in *aliud*, qua
mutatione alia omnino evadit Pontificis mens (3). *Crimi-
ne ab uno disce omnes*. 3. Animadvertimus, Launojum
multos quoque patres sibi favere existimasse, propterea
quod verba Christi recitantes affirmant, nefas esse, ex-
cepta adulterii causa, uxorem dimittere et aliam ducere.
Haec vero satis commode exponi possunt ea ratione, qua
exposuimus verba Christi; tales sunt Origenes, Tertul-
lianus, Lactantius, Hilarius Pictaviensis atque Isido-
rus (4). 4. Notamus, eorum quoque suffragio gloriari
Launojum, quos debebat tanquam sibi maxime adver-
santes agnoscere; laudat enim s. Basilium atque Epipha-

(1) Istorum testimonia superius dedimus.

(2) In op. *In librum Magistri Launaji theol. Paris. qui inscribitur: Regia in Matrimonium potestas, observationes*. Inter opera Laun. cit. edit. Colon. tom. IV, p. 11. Cfr. *Observ.* 1, § 2 et seqq. *Observ.* 11, etc.

(3) Ibid. *Observat.* IV, § 13. Cum Marcus Antonius De Dominis, ex quo documenta sua hausit Launojus, auctoritatem Joannis VIII. praetermi-

sisset utpote sibi contrariam, hanc retulit Launojus, atque, ut in sententiam suam traheret, textum vitia-
vit. Insignis sane probitas hostium ecclesiae Romanae!

(4) Cfr. Tournely, loc. cit. p. 263 et seq. Collet, op. cit. n. 167 et seqq. qui longe majori diligentia in singula objecta patrum Graecorum ac Latinorum loca inquit, quam Tournely, ostenditque, saltem dubios esse textus, qui ex his aliisque pa-
tribus afferuntur a Launojo.

nium , qui non ob solum adulterium , sed et propter alia flagitia Matrimonii solutionem videntur admittere (1), quod certe Launoyus non dicet. 5. Notamus denique , nil mirum esse , si nonnulli patres solutionem propter adulterium admittere videntur , cum perdifficilem quaestionem agerent , nondum iis temporibus expeditam , nec ullo adhuc ecclesiae universalis iudicio explanatam. Quare ipse s. Augustinus , de cuius sententia dubitari nequit , in lib. *De fide et operibus* , ita scribebat : *In ipsis divinis sententiis ita obscurum est , utrum et iste , cui quidem sine dubio adulteram licet dimittere , adulter tamen habeatur , si alteram duxerit , ut , quantum existimo , venialiter ibi quisque fallatur* (2). Ex quo autem concilium Florentinum , seu Eugenius IV. in *Instruct. Armenorum* (3) , et praesertim concilium Tridentinum aperte docuerunt , Matrimonium in ipso adulterii casu insolubile esse , jam nullus vel minimus dubitandi locus esse potest (4).

145. Ad 2. D. Nonnulla concilia ac Poenitentiale Romanum potestatem faciunt conjugii innocenti , ut iterum nubat post obitum conjugis adulteri , cui juxta severio-

(1) Juxta edit. Maur. opp. s. Basilii in adnot. ad can. v. s. Doctoris in epist. canonica 1 ad Amphilo- chium , quae est n. CLXXXVIII. Secutus est s. Basilii leges , quas tamen fatetur cum Evangelio minus consentire. Lex Constantini jubet , « in repudio mittendo a femina , in haec sola crimina inquiri , si homicidam , vel medicamentarium , vel sepulchrorum dissolutorem maritum suum esse probaverit. » At eadem lege viris conceditur , ut adulterinas uxores dimittant. Basilium praeterea censuisse ream adulterii esse uxorem , quae injuste dimissa alteri nupserit , minime vero maritum , juxta consuetudinem quae tunc obtinebat apud Graecos , arbitratur idem Maurinus editor , qui tamen adjicit , s. Doctorem aliter docuisse

ante Episcopatum. Arcudius , *De Matrimonio* , capp. 22 et 22 , omni qua potest ratione nititur Basilii verba in bonum sensum trahere. Certe non uno in loco s. Doctor communem doctrinam sequitur. Cfr. etiam Collet op. cit. n. 194 et seq. Quae dicta sunt de s. Basilio , accommodari pariter debent s. Epiphonio , de quo pariter cfr. auctores citi.

(2) Cap. 19 , n. 35.

(3) Apud Harduin. *Acta Conc.* , etc. tom. ix , col. 440.

(4) Cfr. quae adversus Launoyum scribit Leullier , op. cit. *Observ. iv* , § 10 et seq. ; nec enim veritas est Launoyus cum apostata Spalatensi , M. A. De Dominis , tum decretum Eugenii IV , tum canonem Tridentinum carpere et vellicare.

Cap. 11. de Matrimonii proprietatibus. 307

rem illius aetatis disciplinam id non concedebatur, C. vivente adhuc conjuge adultero N. Id colligitur ex conc. Forojuliensi ac Triburcensi (1), tum ex s. Leone in epist. ad Rusticum Narbonensem (2), ex quibus patet, eam disciplinam olim viguisse, quae nonnullorum documentorum illustrationi inservit. Si quae tamen concilia provincialia sunt, aut poenitentialia (3), quae commode explicari non possint de solutione quoad thorum et habitationem, iis applicanda est observatio, quam quinto loco posuimus in superiori responsione. Neque illud silentio praetereundum, quod non pauci abusus quandoque in nonnullis provinciis irrepserint circa conjugiorum dissolutionem, qui aperte pugnant cum lege evangelica ac doctrina universae ecclesiae (4), ex quibus propterea Launojus nullum pro causa sua potest patrocinium quae- rere.

146. Ad 3. D. Quae propterea a patribus atque ec-

(1) Concilium Forojuliense celebratum est anno 791, Triburiense vero anno 895. Porro illud can. x statuit: « Ut resolutio fornicationis causa jugali vinculo, non liceat viro, quamdiu adultera vivit, aliam uxorem ducere, licet sit illa adultera; sed nec adulterae, quae poenas gravissimas vel poenitentiae tormentum luere debet, alium accipere virum, nec mortuo, quem non erubuit defraudare, marito. » Apud Hard. tom. iv, col. 859 et seq. Istud vero can. XLIII: « Mulier, quae tantum nefas commiserat, ulterius poeniteat, atque continens et inupta permaneat... » Ibid. tom. vi, col. 453.

(2) Quae in edit. Ballerin. est CXVII, in resp. ad inquisition. XIII, col. 1425.

(3) Talia ex. gr. sunt *Capitula selecta* Theodori Cantuariensis. apud Dacherium, tom. ix *Spicilegii*, in quorum CXII statuitur: « Laicus, a quo recessit mulier, cum consensu

episcopi post septem annos aliam accipiat; si in captivitatem per vim ducta est, post annum aliam accipere potest; » et in CXVI: « Cujus uxor fornicatur, licet eam dimittere, et aliam accipere; » pag. 62.

(4) Hujus rei praeter duo capitula modo allata ex Theodoro Cantuar. fidem faciunt Conc. Vermeriense anno 742 celebratum, quod cann. II, v, ix, xviii, quos quisque apud Hard. tom. III, col. 1990 et seqq. recollere potest, eam facit facultatem nubendi, quam nemo sane admittet; item concil. Venetense anno 465, can. II, ibid. tom. II, col. 797. Cfr. etiam Nat. Alex. *Hist. eccl. seculo VII*, cap. 4, art. 9, n. 7, ubi notat abusum, qui irrepserat in Gallis, ut Matrimonia bona gratia seu mutuo consensu conjugum ob solam discordiam, et rixas continuas dissolverentur. Item ibid. art. 10, ubi agit de Theodoro Cantuariensi.

clesia improbatæ sunt, *C.* quæ jus legitimum tribuant *IV.* Nullæ enim hominum leges possunt legi evangelicæ et apostolicæ derogare (1). Quod vero subditur de æquitate, nullius momenti esse deprehendet, qui animadverterit, semper in potestate esse læsi conjugis cum nocente reconciliari, si nolit perpetuam continentiam profiteri (2); ac præterea ejusmodi incommodo quempiam subjici per infirmitatem aut absentiam alterius conjugis, prout jamdiu adnotavit s. Augustinus (3).

147. Ad 4. *D.* Ante concilium Tridentinum, si de Cajetano, Catharino et Erasmo sit sermo, *C.* post Tridentinum, *subd.* nonnulli temerarii et hæreticorum fautores, *C.* vere catholici *IV.* Cum tres priores scripserint, antequam a concilio Tridentino canon, de quo agimus, constitutus esset, aliqua venia digni sunt, præsertim cum omnes disertis verbis se subjecerint ecclesiæ judicio (4). Ceterum Cajetanum et Catharinum novitatum aucupes plus æquo fuisse sæpius adnotavimus; Erasmus vero non theologum, sed grammaticum fuisse, quodammodo præformatorem tot errorum, quos postea Lutherus adoptavit ac suos fecit, alias pariter admonuimus; inter hos autem et ille adnumeratur de conjugii dissolutione propter adulterium (5). Launojus porro audax et intemperans criticus non dubitavit causam protestantium agere, tum in hoc tum in aliis catholicæ

(1) Cfr. J. Leullier, op. cit. *Observat.* iv, § 7 et seqq.

(2) Cfr. Bellarm. *De Matr.* cap. 17, n. 5.

(3) *De adulterin. conjugis*, lib. 11, capp. 6, 7, 9.

(4) Cfr. Bellarm. loc. cit. cap. 15, num. 14.

(5) Erasmus enim suas edidit annotationes et paraphrases in Sac. Script., adeoque et in cap. v et xix Matth. et x Marci, item cap. vii epist. i ad Corinth., ubi fusissime probare nititur, solvi conjugium

propter adulterium, anno 1515, biennio nempe antequam Lutheri factio oriretur. Ex hac epocha proinde deprehendimus, non Erasmus a Luthero, sed Lutherum ab Erasmo hunc errorem hausisse. Ceterum, cum anno 1516 facultas Parisiensis ex Erasmi commentariis quatuor propositiones excerpisset, quibus adstruebatur conjugii solutio propter fornicationem, et hæreticas declarasset, Erasmus huic censuræ se subjecit.

doctrinae capitibus, contra Tridentini et Romanorum Pontificum sanctiones (1). Ejus proinde nulla ratio habenda est, imo ab ipso perpetuo cavendum.

148. Ad 5. *Neg.* Prudens enim oeconomia, qua usum est Tridentinum, nec Graecis favet, nec evincit, agi in casu nostro de re tantum disciplinari ac libera, quae nempe subsit ecclesiae potestati. Enimvero animadvertimus, superioribus seculis quaestionem hanc nondum fuisse eliquatam nec ullo ecclesiae judicio diremptam, nonnullos proinde patres et concilia etiam interdum aut provincialia aut nationalia in diversas circa doctrinae catholicae caput abiisse sententias. Porro apud Graecos invaluerat sententia de dissolutione conjugii ob adulterium, ac propterea consuetudo illud dirimendi, quin ulterius quaererent. Apud Latinos, praesertim vero in ecclesia Romana, contraria sententia et praxis constanter viguit, quin tamen hac de causa unquam Graeci Latinis molestiam creaverint, propria consuetudine contenti. Cum vero insurrexerint protestantes, et ecclesiam erroris ob hanc doctrinam accusarint, concilium Tridentinum adversus eos directe canonem emisit, quo ipsorum audacia frangeretur, et indirecte ut erronea et prava traduceretur sententia et praxis Graecorum. Exinde patet, ecclesiam, quamvis directe anathemate Graecos non perculerit, nulla tamen ratione aut cohonestare aut tolerare praxim Graecorum tanquam legitimam, imo prorsus ut ream ac pravam traducere, utpote quae opponatur doctrinae evangelicae et apostolicae, quae hanc solutionem damnat. Quod si Graeci pergant ita sentire et agere, ac propterea peccent, dum ita se gerunt, nisi eos ineluctabilis ignorantia excuset, ipsi viderint;

(1) Cfr. etiam adversus Laupojum Joan. Bapt. Thiers, *Defensio diss. de auctoritate negantis argumenti*, Paris. 1664. Quamquam, quod attinet ad impugnationis rationem, ac-

cusatus fuit Thiers, quod acrem nimium ac vehementem se exhibuerit, ita ut ipsi applicatum fuerit virgilianum illud: *Tantaene animis coelestibus irae?*

nam in hoc casu eadem ratione haec peccata invite tolerat ecclesia, prout tolerat ceteros peccatores (1). Hinc ruit, quod ab adversariis subditur de praxi disciplinari, quae ecclesiae potestati subjiatur (2).

PROPOSITIO VI.

Non errat Ecclesia, cum ob nullas causas separationem inter conjuges quoad thorum seu quoad cohabitationem ad certum incertumve tempus fieri posse decernit

149. Propositio haec est de fide, totidem siquidem

(1) Quare etiam Klee, in cit. disert. *De Matrimon.* Moguntiae 1833, pag. 56, nota o), observat, anathema concil. Tridentini non ferire eos, qui in falsam praxim lapsi sunt, neque eos, qui theorice adstruunt dissolutionem conjugii, male quidem sed tamen *verisimiliter* seu juxta opinionem, sed illos tantum, qui dogmatice affirmant, ecclesiam errorem docuisse aut docere, dum tradit, conjugia ob adulterium alterius conjugum dissolvi non posse. Certe, pergit ipse, canonis materia eos quoque perstringit, qui male operantur ac opinantur. Cfr. tamen Collet, loc. cit. n. 315 et seqq.

(2) Cfr. Renaudotius, *De la perpétuité de la foi*, liv. vi, chap. 7, qui tamen plus, quam par sit, progredi videtur; etenim, praeterquam quod in dubium revocat additamenta, quae leguntur in aotis vulgatis concilii Florentini, in quibus juxta dicta Eugenius iv exprobat Graecis conjugiorum dissolutionem propter adulterium, affirmat, liberum esse Graecis degentibus sub Latinorum ditione novas inire nuptias post repudium adulterae, aut saltem nihil adversus hunc usum statutum fuisse. Jam vero, uti observat, Klee, loc.

cit. Clemens viii anno 1595 jussit in instructione, quam dedit pro Italo-Graecis, decreta conc. Tridentini relativa ad conjugia verti in graecam linguam vulgarem, et publicari apud Graecos et Albanenses; nec ullo pacto sacerdotibus integrum esse declaravit, ut permitterent dissolvi conjugia, eamque, si qua tentaretur dissolutio, tanquam nullam ac irritam haberi. Hanc porro instructionem confirmavit Benedictus xiv, in constit. *Et si pastoralis*, data die 6 Maji 1742, in cujus § 8, n. 2, decrevit Pontifex: « Matrimonia inter conjuges Graecos dirimi, seu divortia, quoad vinculum, fieri nullo modo permittant aut patiantur (Ordinarii locorum); et, si quae de facto praecesserunt, nulla et irrita declarent. » Cfr. in Bullario ejusdem Pontif. ubi est num. LVII, tom. 1, p. 179. Cfr. etiam ejusdem opus *De Synodo*, lib. XIII, cap. 22, § 4, ubi refert, a s. Congregatione denegatam fuisse facultatem denovo nubendi Graeco, qui eam petierat, quod ejus uxor moechata esset, ejusque crimen juridice fuisset probatum, ac praeterea a iudicibus lata fuisset sententia, qua posset novum Matrimonium inire.

Cap. II. de Matrimonii proprietatibus. 311

verbis ea definita est a Tridentino, sess. XXIV. hoc can. VIII. : *Si quis dixerit, Ecclesiam errare, cum ob multas causas separationem inter conjuges quoad thorum seu quoad habitationem ad certum incertumve tempus fieri posse decernit, anathema sit.*

150. Hae autem causae ad quatuor potissime revocantur : quarum prima est adulterium, juxta illud Christi apud Matth. XIX. 9. *Quicumque dimiserit uxorem suam nisi ob fornicationem et aliam duxerit, moechatur.* Cum enim ex dictis hoc Christi oraculum intelligi nequeat de dissolutione conjugii quoad vinculum, sequitur, intelligendum esse de dimissione quoad thorum, et quidem in perpetuum, ita ut, qui ita dimittit, possit sine consensu dimissi vel dimissae vitam monasticam profiteri aut sacris Ordinibus initiari (1). Altera causa est alterius conjugis apostasia vel haeresis cum periculo subversionis alterius, juxta illud Apostoli : *Haereticum hominem evita* (2), et illud Christi : *Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum et projice abs te* (3); tum etiam : *Qui amat patrem aut matrem . . . plus quam me, non est me dignus* (4). Tertia causa, si alter conjugum impellat alterum ad peccatum, ita ut non possit alter cum altero cohabitare sine Deum offendendi periculo; quod ex iisdem Christi oraculis constat. Quarta denique causa est mutuus consensus ad religiosum aliquod institutum profitendum, vel ad suscipiendos sacros Ordines, quo spectat illa Christi sententia, Matth. XIX. 29. : *Omnis, qui reliquerit . . . uxorem . . . propter nomen meum, centuplum accipiet et vitam aeternam possidebit*, prout reipsa fecerunt apostoli. Ad Ordinationem vero, praeter uxoris consensum requiritur, ut ipsa, praesertim si juvenis sit, religionem aliquam profiteatur, quod

(1) *De convers. conjugatorum*, cap. 15, apud Pithoeum, tom. II, pag. 175.

(2) Ad Tit. III, 10.

(3) Matth. v, 29.

(4) Matth. x, 37.

si fuerit senex atque extra incontinentiae periculum, ut votum simplex castitatis saltem emitat coram episcopo (1). Has causas generatim complectitur Apostolus, I. ad Corinth. VII. 11.: *Quod si discesserit, manere in-nuptam, aut viro suo reconciliari.*

151. Cum jamdiu obsoleverit novatorum error a Tridentino canone proscriptus, ab afferendis ipsorum difficultatibus supersedemus, quas discussit Bellarminus ac plene disjecit in lib. unic. *De Matrimonio* (2). Ad conditiones vero quod attinet, quae in praefatis causis requiruntur, ut legitima fiat separatio inter conjuges, eas explanant canonistae ac theologiae moralis institutores, ad quos haec provincia spectat; haec enim persequi nostri muneris non est.

CAPUT III.

DE IMPEDIMENTIS MATRIMONII EORUMQUE STATUENDORUM FACULTATE

152. *Impedimenti* nomine in subjecta materia, significatur id omne quod obstat quominus Matrimonium *valide* aut *licite* contrahi possit. Si tale sit ejusmodi obstaculum sive impedimentum ut conjugium irritum prorsus ac nullum efficiat, dicitur *dirimens*; si vero tale sit, ut connubium illicitum tantum reddat, *impediens* nuncupatur. Cum autem omnium jam sermone trita haec vocabula sint et pervulgata, quamvis, ut nonnulli contendunt, minus propria sint (3), non inde propterea cogimur ad eam loquendi rationem deserendam.

(1) Loc. cit. *De convers. conjugat.* cap. 5 et 6, ibid. pag. 174.

(2) Cap. 14.

(3) Jamdiu Launojus, in cit. libro, *De regia in Matrimonium potestate* tom. 1, pag. 626, opp. edit.

Colon. de impedimentis dirimentibus scribens, eam adjecerat observationem: « Romana simplicitate diceretur magis proprie et apertius: non servatis nec solutis legibus, vir et mulier ad contrahendum Matrimo-

Cap. II. de impedimentis matrimonii, etc. 313

13. Impedimenta, quae conjugium irritum ac nullius valoris efficiunt, quindecim numerantur, quae hisbus continentur:

*Error, conditio, vobum, cognatio, crimen,
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas,
Amens, affinis, si clandestinus et impos,
Si mulier sit rapta, loco nec reddita tuto.*

Haec facienda vetant connubia, facta retractant.

14. Impedimenta porro, quae conjugium illegitimum reddunt, quatuor sunt, his versibus expressa:

*Ecclesiae vetitum, tempus, sponsalia, vobum
Impediunt fieri, permittunt juncta tenere.*

15. De singulis ex professo agunt canonistae ac theo-

redduntur inhabiles, solutis, s. Göschl, *Versuch einer ischen Darstellung der Ehe*, seu *Specimen expositio- istortcae legum matrimonialia-*, pag. 134, n. 348, Aschaffen- 1838, censet, *impedimento- impedientium et dirimentium* relationem et divisionem in di- e s. Thomae, *Suppl.* q. 41, suum fundamentum habere. am, cum neque sic dicta im- entia dirimentia proprie *diri-*

Matrimonium, sed prorsus dem verum Matrimonium con- sinant; neque impedimenta im- atia nuncupata, proprie *im-* ut, quia etsi cum illis illicite thatur, subsistit tamen, hinc pauci vellent aliis nominibus cari. Th. Dolliner juris ma- nialis, prout in Austria inde poribus Josephinis traditur, in op. *Handbuch des in Oester- geltenden Eherechts*, seu *Ma- juris matrimonialis in Au- vigentis*, pag. 57. Vindob 1813. t ea vocari *obstacula Matri-*, et ita reipsa vocat in tom. II sui. Sanc jus matrimoniale iacum (quod alioquin potesta- ecclesiae ad meras prohibitio- et ad sic dicta impedimenta

impedientia coarctat) jam ab anno circiter 1819 impedimenta mere ca- nonica nonnisi *praecepta prohibiti- va* (*Eheverbothe*), civilia vero *im- pedimenta* (*Ehehindernisse*) nuncupare consuevit. Alii arbitrantur, melius vocari posse impedimenta *dirimentia causas nullitatis*, impe- dientia autem *simplicia impedimen- ta*, ut Dr. Ant. Theiner, in pecu- liari dissert. de Matrimonio, quam Vratislaviae 1825 edidit, et in qua varias doctorum catholicorum circa hanc quaestionem opiniones propo- suit. Notiones porro impedimentorum utriusque generis uberius evolvit et illustravit Nic. München, in dissert. *De jure Eccles. cathol. statuendi impedimenta Matrimonium dirimen- tia*, pag. 20 et seqq. et pag. 35 et seqq. Colon. 1827. Cum tamen card. Bellarminus, op. cit. cap. 18, n. 3, jamdiu animadvertit, impedimenta dirimentia non ideo sic nuncupari, quod Matrimonium *verum* dirimant, sed quia Matrimonium *de facto* non *de jure* contractum, irritum red- dunt; exinde patet, nihil esse in tali nomenclatione, quo etiam de- licationes offendi possint; quare non neoesse est a recepto longa seculo- rum serie usu loquendi recedere.

logiae moralis institutores. Dogmatici munus est vindicare potestatem legislativam ecclesiae in illis statuendis, quod et nos facere aggredimur. Vix ulla controversia viget circa impedimenta impediencia nuncupata, ast magna reperitur circa dirimentia 1. inter protestantes et catholicos, 2. inter pseudo-politicos theologosque neotericos, *regalistas* dictos, et sinceros catholicos, qui partes ecclesiae tuentur.

156. Waldenses omnium primi impedimenta Matrimonium dirimentia contemnere ausi sunt (1); Lutherus et Calvinus cum suis sectariis, Matrimonium ut merum contractum civilem spectantes, minime vero ut sacramentum, non alia agnovere impedimenta, quam quae in Levitico constituta sunt (2), nec aliud quidpiam in christianorum conjugio admiserunt, quod non esset politicae ac civili potestati obnoxium.

157. Marcus Antonius de Dominis, primis seculi XVII. annis archiepiscopus Spalatensis, dein vero apostata, totus in id incubuit, ut efficeret Matrimonii vinculum et causas matrimoniales potestati ecclesiasticae nullo modo subesse, etiamsi admitteretur Matrimonium esse sacramentum, quod tamen apostata negabat (3). Marcum Ant. de Dominis presse secutus est, imo magna ex parte descripsit Launojus in opere, quod edidit, *De regia in Matrimonium potestate*, anno 1672. Constituit porro Launojus, facultatem statuendi impedimenta Matrimonium dirimentia adeo proprio et nativo jure ad solos reges et principes pertinere, ut ecclesia eam exercere non possit nisi vel usurpatione vel indulgentia ac concessionem principum (4); cum vero animadverterit, con-

(1) Sacra propterea facultas Parisiensis, in damnatione lutheranae doctrinae, sententiam, qua ecclesiae in rebus matrimonialibus potestas denegabatur, velut ex damnato Waldensium errore procedentem

confixit.

(2) Cap. 28.

(3) *De Republica ecclesiastica*, lib. v, cap. 11.

(4) Art. iv, cap. 3, edit. cit. p. 749 et seqq.

cilium Tridentinum docuisse sess. XXIV. can. IV. quem inferius dabimus, hanc potestatem ecclesiae competere sub anathematis pœna, novo plane ac antea inaudito figmento contendit doctor hic Parisiensis, Tridentinos patres *Ecclesiae* nomine reges ac principes significasse.

158. Quamvis ab initio erronea Launoji doctrina pene jacuerit, imo acriter fuerit impugnata (1); postea tamen, si peculiarem ejus canonis quarti Tridentini interpretationem excipias, propugnari paulatim coepit, seculo præsertim elapso, cum studium ferveret ecclesiasticae potestati adversum. Rati nonnulli theologi et cananistae, concilium in illo canone aperte non declarasse, utrum ex Christi institutione an vero ex indulgentia principum potestas in causis matrimonialibus ecclesiae competat, in eam venerunt sententiam, ut assererent, originarium jus statuendi impedimenta proprium principum esse, ecclesiam autem ex principum concessione eam per plura secula exercuisse aut etiam exercere. Magno impetu exinde causicorum et canonistarum turba eam doctrinam propugnare egressa est (2). Inter hos eminet Bened.

(1) Opposuit statim adversus Launorum Dom. Galesius Rubensium episcopus op. *Ecclesiastica in Matrimonium potestas, Apologema pro vetustissima et catholica de jure ecclesiae in sancendis legibus fidelium Matrimonium impediuntibus et dirimentibus*, Romae 1677. Cui Launus peculiari libello respondere conatus est, cui tit. *Joannis Launoji contentorum in libro Galesii errorum index locupletissimus*, inter opp. Laun. loc. cit. pag. 883 ad 1000, Paris. 1677. Opposuit præterea Jac. Leullier doctor Sorbonicus atque s. Ludovici in insula Parisiensi parochus op. cit. In librum magistri *Launoji theologi Parisiensis, qui inscribitur: Regia in Matrimonium potestas, observationes auctore theologo Parisiensi*, Paris. 1678. Hic præter innumera propemodum

Launoji ratiocinia, quae falsa deprehendit quaeque emendavit, ostendit, ut paulo ante innuimus, plurimum ab eo auctorum textus fuisse depravatos, et in alienum sensum violenter detortos, totumque fere a Launojo expilatum et transcriptum Spalatensium quondam antistitem, deinde haereticum apostatam Marc. Antonium de Dominis. Demum in Launorum calamum acuit Gerbesius doctor pariter Sorbonicus in op. *Traité du pouvoir de l'Eglise et des princes sur les empêchemens du mariage*, Paris 1690. De Thiers, pariter Launoji impugnatore, superiora verba fecimus.

(2) Cfr. Roskovany op. cit. § 8, qui observat, ejusmodi canonistas veritas non esse ecclesiasticam potestatem impetere ex principio systematis protestantium collegialis; nec

Oberhauser, qui thesim sequentem Fuldae propugnandam preposuit anno 1763: *Potestatem ecclesiae statuendi impedimenta Matrimonium dirimentia esse ex beneficio juris alieni*. Quam assertionem cum Lnd. Beck aliique haereseos notassent, Oberhauser duplici edito libello notam hanc a se repellere nisus est, in quibus totam suam theoriam exposuit, et suos adversarios impugnavit (1). Ast irritum conatu, siquidem et haec theoria rursus haereseos fuit expostulata, cui impugnationi perperam amarulentum libellum ipse iterum opposuit (2).

159. Sub horum theologorum et canonistarum aulicorum auspiciis prodit anno 1783. constitutio Josephi II. qua cognitio causarum matrimonialium iudicio imperii civilis committitur. Summum principium novae hujus legislationis matrimonialis innititur in eo quod *Matrimonium sit civilis contractus, ac ut talis a paritate aliorum contractuum et pactorum a civili foro regi debeat, ideoque solum imperium civile vera, id est, dirimentia, ut dicunt, Matrimonii impedimenta statuere et in iis dispensare possit* (3). Ecclesiae ex hac constitutione id unum permittitur, ut possit *praecepta quaedam prohibitiva* constituere, quae religionem et mores

defuisse qui affirmarent, regulas de Matrimonio in sacra Scriptura contentas pro judaico solum populo latas esse, juribusque status civilis derogare nequivisse.

(1) Horum libellorum prior sic inscribitur: *Systema historico-criticum divisarum potestatum in legibus matrimonialibus impedimentorum dirimentium, ex auctoritatibus principum sanae theologiae et jurisprudentiae canonicae*. Posterior vero: *Apologia historico-critica divisarum potestatum, etc.*

(2) Cui titulum fecit: *Causa decisiva divisarum potestatum in legibus matrimonialibus*, Franc. 1777. In hoc porro libello Oberhauser modestiae et aequitatis leges excessisse,

atque Launoji argumenta pro principum jure in causis matrimonialibus congressisse, ostenditur in *Wienerische Kirchenzeitung*, seu *Ephemerid. ecclesiasticis Vindobonensibus*, 1786, pag. 445 et seqq. Adversus novum hunc Oberhauseri libellum scripsit M. A. Hochstadt, in *Disquisitione canonica*, Mogunt. 1780, cui ille aliam opposuit lucubrationem: *Pagellae volantes de causa decisa pro studio juris regii integri illustranda*, Francof. et Lips. 1782.

(3) Cfr. *Vollständige Sammlung aller Verordnungen und Gesetze Joseph's des Zweyten, seu Completa collectio omnium decretorum et legum Josephi II*, Vien. 1788.

Cap. III. de impedimentis matrimonii, etc. 317

promoveant ad conservandam sacramenti Matrimonii dignitatem. Imperiale Josephi edictum plures intulit perturbationes, ac diuturnum exortum inde est certamen, quod effecit, ut *dispensationum* matrimonialium systema intra 4. annos pluries mutaretur (1).

160. Legislationis Austriacae principia pluribus adstruere ac defendere professores canonum, et theologi jansenianorum placitis addicti nisi sunt, inter quos in Belgio non obtinet postremum locum Le Plat (2), in Italia Aloysius Litta (3), Petrus Tamburini (4) et Th. Nestius (5), in Brisgovia Jos. Ant. Petzek (6). Adopta-

(1) Historiam dispensationum juxta plures epochas digessit Thomas Dollner, in opere cit. *Handbuch des in Oesterreich geltenden Eherechts*, seu *Manuale juris matrimonialis in Austria vigentis*, pag. 234, Vien. 1814. Legislationem matrimonialem Austriacam, rei natura inspecta et catholicis principiis expensis, recenter severo examini subjecit celebris De Moy, in exiguo quidem ast summi pretii libello, quem inscripsit: *Von der Ehe, und der Stellung der Katholischen Kirche*, etc. seu *De Matrimonio et de conditione catholicae ecclesiae in Germania relate ad hoc disciplinae caput*, Landshut 1830, quo sibi magnam famae existimationem comparavit.

(2) Cfr. *Wienerische Kirchenzeitung*, seu *Ephemerides eccl. Vinob.* n. 44, 1785.

(3) In op. *Del diritto di stabilire impedimenti dirimenti il Matrimonio*, Milano 1782.

(4) In *praelectionibus de justitia Christi et Sacramentis*, in quibus, tom. II, cap. 5, ut loquitur Petrus Diodatus, in 1 diss. de qua mox dicemus, Professor Ticinensis et per summa capita Launojanum systema ingenue proponit, additis identidem Launojanae tabulae vividis quibusdam coloribus, qui in opinionem illam inducant fucatae veritatis spe-

ciem, atque ita, ut ante fuerat pollicitus, ex historico theologum ac jurisperitum paucis se exhibuit.

(5) In op. *De dirimentibus impedimentis liber singularis*, Florentiae 1785. Hic porro advocatus Pistoriensis ingenue profitetur, se librum suum Paulo Sarpio duce ac magistro confecisse; ideoque honoris gratique animi causa *aeternis ejusdem manibus* eundem dicatum voluit. Praeter haec opera prodierunt in Italia eodem ferme tempore plures libelli ab auctoribus anonymis conscripti, ex. gr. *Del diritto di stabilire impedimenti al Matrimonio*, Cremona 1784; *Diritto libero del Sovrano sul Matrimonio. Regole di obbedienza sul conflitto fra la potestà secolare, e l'autorità ecclesiastica*, Napoli 1788; *Parere de' Teologi di corte di S. M. Siciliana in risposta ad una memoria della curia Romana concernente i diritti del Sovrano sul Matrimonio de' sudditi cattolici*, Napoli 1789, etc. Recte comparaveris aetatem illam plagae ranarum.

(6) In op. *De potestate ecclesiae in statuendis Matrimonii impedimentis*, anno 1783, affirmat porro Petzekius, et Ecclesiae jus solum regulas quasdam circa administrationem sacramenti Matrimonii rogandi, seu sic dicta impedimenta impedientia constituendi competere; impe-

vit autem ac sua fecit eadem principia pseudo-synodus Pistoriensis (1).

161. Legislatio matrimonialis Gallicana, quae inde post rebelles civiles motus constituta est anno 1792. non modo omnes matrimoniales causas ad civilem magistratum revocavit, verum etiam omnem sanctitatem ac firmitatem abstulit a conjugii (2). Quamvis porro Napoleon in novo Codice suo irreligiosam illam legislationem reipublicae temperaverit, attamen et ipse omnem ecclesiae auctoritatem in causis matrimonialibus abstulit, et magistratus civiles conjugio praefecit. Juxta hunc Codicem unus actus ad ineundum legitimum Matrimonium requirebatur, consensus nempe declaratio coram civili magistratu; nec opus erat, immo nec licebat doctrinam catholicam de sacramento Matrimonii et consensu coram paracho duobusque testibus patefaciendo, respicere (3).

162. Demum non pauci recesserunt ab hac sententia, qua solis principibus tota tribuitur potestas statuendi impedimenta Matrimonium dirimentia; at apud plures invaluit doctrina, qua traditur utrique potestati ecclesisticae et civili *ex aequo* potestas in causas matrimoniales, et praesertim constituendi impedimenta, quae irritum reddant christianorum conjugium. Theologi Galli non pauci huic adstipulantur sententiae, quorum partes novissime suscepit D. Carriere in suo tractatu de Matrimonio (4). Is profitetur, se amplecti tanquam probabi-

limenta vero dirimentia tantum a civili imperio poni posse, quippe cui unice insit auctoritas quoslibet contractus aut approbandi aut irritandi. Petzekii doctrinam inter ceteros secutus est Georg. Rechberger, cancellarius curiae episcopalis Lintiensis, in op. *Manuale del jus ecclesiastico austriaco*, trad. dal tedesco, Vencz. 1818, cujus auctoris principia suo loco excutiemus.

(1) Haec synodus anno 1786 ce-

lebrata est.

(2) Cf. Staudlin, *Geschichte der Vorstellungen und Lehren, von der Ehe*, seu *Historia expositivum et doctrinaram de matrimonio*, Gottingt. 1802.

(3) Cfr. opus cit. Küstneri *De Matrimonio*, etc.

(4) *Praelectiones theologiae majores in seminario sancti Sulpitii habitae. De Matrimonio*, vol. 2, in 8, Paris. 1837.

Cap. III. de impedimentis matrimonii, etc. 319

liorem Gallorum opinionem, eo quod hujus patroni felicius se expedire videantur ab extraneorum auctoritatibus, ut ipse loquitur, quam se expediant extranei a Gallorum argumentis theologicis (1).

163. Talis est historiae summa de hac controversia, quae excitata primum est a protestantibus, et instaurata ab apostata Marc. Ant. de Dominis, deinde vero a Lannojo (2), postea vero a jansenistis et aulicis scriptoribus, et ad nos usque dervenit (3).

164. His omnibus opponimus auctoritatem concilii Tridentini, quod, sess. XXIV. hos canones novatoribus objecit: Can. III: *Si quis dixerit eos tantum consanguinitatis et affinitatis gradus, qui in Levitico exprimuntur, posse impedire Matrimonium contrahendum et dirimere contractum; nec posse Ecclesiam in nonnullis illorum dispensare, aut constituere, ut plures impediant et dirimant, anathema sit.* Can. IV: *Si quis dixerit, Ecclesiam non potuisse constituere impedimenta Matrimonium dirimentia, vet in iis constituendis errasse, anathema sit.* Can. XII. *Si quis dixerit, causas matrimoniales non spectare ad iudices ecclesiasticos; anathema sit.*

165. His canonibus non modo asserta est catholica veritas adversus protestantes, sed praeterea omni ulteriori controversiae circa ecclesiae potestatem legislativam, in constituendis impedimentis et in cognoscendis causis matrimonialibus, aditus praeclusus videbatur. Qui tamen voluerunt catholici personam retinere et favere simul civili potestati, plura commentum sunt ad illorum canonum vim eludendam. Quae porro ab his excogitata sunt,

(1) Tom. 1, pag. 136.

(2) Protestans Ant. Reiserus, in op. edito Amstelodami anno 1685, recenset Lannojo inter confesso-
res et testes *evangelico-catholicae*
veritatis, nempe inter lutheranos.

Cfr. Zaccaria, *Anti-Febronio*, tom. 1, pref. cap. 2, p. 76, Cesena 1781.

(3) Cfr. Roskovany, op. cit. a § 1 ad 15, ubi eruditissimus auctor fuse totam hanc historiam exponit.

eo referuntur, ut vel asserant: 1. *Ecclesiae* nomine ibi reges et principes designari; vel 2. canones illos non esse dogmaticos, sed disciplinares; vel 3. definitum quidem esse a Tridentino, ecclesiam posse statuere impedimenta Matrimonium dirimentia, minime vero utrum id ecclesia possit jure suo et originario, an non potius ex tacito vel expresso principum consensu; vel 4. non *solum* ecclesiam potestate gaudere ejusmodi impedimenta statuendi, ita ut aequae non competat eadem potestas civili reipublicae; vel denique 5. decerni quidem causas matrimoniales pertinere ad iudices ecclesiasticos, non autem *omnes* causas, neque ad *solos* ecclesiasticos iudices.

166. Ut igitur nos refellamus perniciosos hos omnes errores ac novitates, 1. adversus protestantes decretorum Tridentinorum veritatem vindicabimus; 2. adversus Marc. Ant. de Dominis, Launojum, Pistorienses et aulicos universim omnes eorum adstipulatores evincemus, ecclesiae nomine in Tridentinis canonibus ecclesiasticam hierarchiam significari; 3. hos ipsos canones vere esse dogmaticos; 4. praefatos item canones non de adventitia ex tacito vel expresso principum consensu, sed de intima, originaria ac propria ecclesiae potestate loqui; 5. *solum* ecclesiam praeditam esse potestate statuendi impedimenta, quae vinculum Matrimonii afficiant; 6. denique omnes prorsus matrimoniales causas ad solos iudices ecclesiasticos pertinere. Sit itaque:

PROPOSITIO I.

Potest Ecclesia constituere impedimenta Matrimonium dirimentia, neque in iis constituendis erravit

167. De fide est haec propositio, ut constat tum ex adductis cann. III. et IV. concilii Tridentini, tum ex inferius dicendis. Ita porro ejus veritatem adstruimus:

Cap. III. de impedimentis matrimonii, etc. 321

168. Ideo juxta novatores ecclesia constituere non potest impedimenta Matrimonium dirimentia, quia Matrimonium non est sacramentum, sed contractus mere naturalis atque politicus; atqui ex demonstratis (Cap. I. Prop. I.) Matrimonium est vere et proprie sacramentum Novae Legis. Ergo ecclesia potest constituere impedimenta Matrimonium dirimentia.

169. Hanc conclusionem agnovit ipse Calvinus, qui propterea scripsit: *Ubi enim semel obtinere (catholici) Matrimonium esse Sacramentum, conjugium causarum cognitionem ad se contraxerunt, quippe res spiritualis erat profanis judiciis non attrectanda* (1). Hinc non solum Christus, Matth. XIX. Marc. X. et Luc. XVI., statuit impedimentum *ligaminis*, et hoc declaravit Apostolus, uti superius vidimus, sed praeterea Christus eam facultatem ecclesiae suae dedit, dum ei commisit sacramentorum dispensationem, eidemque facultatem fecit statuendi, quae ad eorumdem administrationem pertinent; cujusmodi profecto est declarare atque statuere quatenam sit legitima eorumdem sacramentorum materia.

170. Hac proinde potestate semper usa ecclesia est, sive cum approbavit Matrimonia, quae legibus imperialibus vetabantur, sive cum irrita declaravit Matrimonia legibus imperatorum tum ethnicorum tum christianorum probata (2). Apostolus, I. ad Cor. V. excommunicavit eum, qui habebat *uxorem patris sui*. S. Ignatius M. universim scribit: *Decet vero, ut sponsi et sponsae de sententia Episcopi conjugium faciant; quo nuptiae sint secundum Dominum, et non secundum cupiditatem* (3). S. Justinus M. in Apologia majori (4),

(1) *Instit.* lib. IV, cap. 19, § 37.

(2) Cfr. Leullier, op. cit. *Observ.* IV, § 3.

(3) In *Epist. ad Polycarp.* cap. 5: Πρέπει δὲ τοῖς γαμοῦσι καὶ ταῖς γαμουμέναις, μετὰ γνώμης τοῦ ἐπισκό-

που τὴν ἑνωσὶν ποιεῖσθαι· ἵνα ὁ γάμος ᾖ κατὰ Θεόν, καὶ μὴ κατ' ἐπιθυμίαν. Cfr. apud Coteler. *Patrum Apost.* tom. II, pag. 42.

(4) N. 15, ubi scribit s. Mart. « Quemadmodum etiam ii, qui ex

et Athenagoras in *Legatione pro Christianis* (1), tanquam adulterina traducunt nonnulla conjugia legibus imperialibus permessa. Eadem habet Tertullianus, qui in libro *De corona milit. Coronant*, inquit, *et nuptiae sponsores. Ideo non nubamus ethnicis, ne nos ad idololatriam usque deducant, a qua apud illos nuptiae incipiunt* (2). Quibus verbis significat passim improbatas fuisse nuptias cum infidelibus; quae cultus disparitas postea consuetudine, ut ait Bellarminus, impedimentum dirimens constituit (3). In concilio Illiberitano (4) et in conc. Neocaesariensi statuitur impedimentum affinitatis intra certos gradus (5), de quo a legibus civilibus nihil constitutum fuerat (6). Haec sane aliaque ejusmodi documenta, quae passim in superioribus propositionibus attulimus et paulo post copiosius afferemus, nec adversarii nostri diffitentur, aperte evincunt, ecclesiam jure hoc suo juxta facultatem sibi a Christo traditam perpetuo usam esse.

Cum vero protestantium difficultates eadem ferme sint,

lege humana duplex Matrimonium ineunt... peccatores sunt apud magistrum nostrum. » In quem loc. cfr. adnot. Marani, pag. 50.

(1) Numm. 32 et 33.

(2) Cap. 13, edit. Rigalt.

(3) *De Matrim.* cap. 23, prop. III.

(4) Can. LXXI. « Si quis post obitum uxoris suae sororem ejus duxerit, et ipsa fuerit fidelis, quinquennio a communione placuit abstinere, nisi forte dari pacem velocius necessitas coegerit infirmitatis. » Haec autem poena constituta erat adversus delinquentes, qui Matrimonium attentassent, et resiliissent ab incestis illis nuptiis; ut enim observat Balsamon in can. 76 s. Basilii: « Iis qui desistunt, non iis qui perseverant in peccato, dabantur poenitentiae. » Cfr. Card. De Aguirre, op. cit. in hunc can. tom. I, pag. 665 et seqq.

(5) Hoc concilium celebratum est anno 314. Sic vero statuit can. II. « Mulier, si duobus fratribus nupserit, abjiciatur usque ad mortem. Verumtamen in exitu, propter misericordiam, si promiserit, quod facta incolumis hujus conjunctionis vincula dissolvat, fructum poenitentiae consequatur. » Apud. Hard. *Acta Concil.* tom. I, col. 282.

(6) Hujus assertionis vadem damus inter ceteros Missingerum, qui in *Comment. in lib. I Instit. Juri civil.*, tit. X, § 6, scribit: « Inter transversales vero affines nulla jure veteri erat prohibitio, et poterat aliquis fratris sui defuncti uxorem Matrimonio sibi conjungere. L. 8, C. de incest. nupt. multo magis patri vel avunculi uxorem aut consobrinum; verum hodie per Justinianum hoc correctum et mutatum per lib. 5, etc.

Cap. III. de impedimentis matrimonii , etc. 323
quae a pseudocatholicis urgentur , eas propterea in sequentibus propositionibus afferemus ac refellemus.

PROPOSITIO II.

*Ecclesiae nomine a Tridentinis canonibus III. et IV.
non reges et seculi principes , sed ecclesiasticus ordo
et hierarchia designatur*

171. Haec propositio certa est et fidei proxima, ejusque contradictoria falsa et haeresi proxima, utpote profecta ex haereticali principio, quod potestas civilis jure gaudeat originario et sibi proprio statuendi impedimenta Matrimonium dirimentia, ut ex dicendis patebit.

172. Jamvero, etsi ecclesiae nomen quandoque late pateat, ac generatim acceptum vel fidelium congregationem vel hujus congregationis partem aliquam significet, ipsi tamen Launojani et Pistorienses adversarii contra novatores nobiscum propugnant, eo nomine saepius designari, quos *duces in Ecclesia, custodes et speculatores summus Paterfamilias instituit*, ut loquitur Gersonius (1), maxime vero cum ecclesia dicitur interpretes Scripturarum, custos traditionis, judex controversiarum, cum vel regendi, imperandi, docendi, similesve jurisdictionis actus illi tribuuntur. Atqui in laudatis Tridentinis canonibus agitur de potestate atque jurisdictione; declaratur enim, ecclesiam *posse dispensare, posse constituere impedimenta, neque in iis constituendis errasse*. Ergo cum de ecclesiae potestate et jurisdictione, atque de doctrina, in qua ipsa errare nequit, Tridentini canones loquantur, jure concludimus, nomen illud *Ecclesiae contracte sumi, pro illis videlicet, qui speciali quodam signaculo dedicati sunt ad*

(1) *Serm. in Domin. XIX post Pentec.* consider. III, tom. III, col. 1300, opp. edit. Ellics Dupin, Antwerp. 1706.

divinum servitium, ut idem loquitur Gersonius (1); in quam sententiam Christus ipse inquebat Matth. XVIII.: *Si eos non audierit, dic Ecclesiae*, id est, ecclesiae praelatis ut interpretatur Chrysostomus (2).

173. Nemo praeterea dubitat, quin iidem Tridentini patres ecclesiae nomen eadem ratione saepius intellexerint, nominatim sess. XIII. can. 9. sess. XIV. can. 15. sess. XXI. can. 2. sess. XXII. can. 5. et 7. tum hac ipsa sessione XXIV. can. 7. 8. et 9. Quis porro ambigat, quin illud similiter intellexerint in iis decretis, ubi sibi propositum erat Lutheri errorem proscribere; qui, cum Matrimonium ad classem rerum mere profanarum et contractuum pure civilium relegasset, non principibus secularibus, sed ecclesiae pastoribus denegabat auctoritatem constituendi impedimenta Matrimonium dirimentia? Quis praeterea in animum suum inducat, concilium ecclesiae nomine voluisse principes designare, ubi de jurisdictione agitur in materia spirituali et sacramentali? Igitur tum ex ipsorum adversariorum confessione, tum ex rei de qua agitur natura, tum ex Christi sententia, tum denique ex declarato Tridentinorum consilio, aperte colligitur, nomine *Ecclesiae* eo loci, non reges et seculi principes, sed ecclesiasticum ordinem atque hierarchiam designari (3).

(1) In tract. *De potestate ecclesiastica*, consid. 1, edit. cit. tom. II, col. 227, ubi expresse adnotat Gersonius, tali significatione sumi nomen ecclesiae, cum sermo est *de ecclesiastica potestate*, ut est in casu nostro. Cfr. item idem auctor in tract. *De religion. perfectione*, consid. III, ubi scribit: «Sicut ecclesia significat principaliter universalem congregationem fidelium, et inde dicitur catholica, id est, universalis; nomen tamen istud vulgaris usus restrinxit ad clerum.» Ibid. tom. II, col. 683. Gersonii autem nomen adversariis, cum quibus

agimus, ingratum non est.

(2) *Hom. LX. al. LXI, in Matth.* n. 2: *Επὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ, τοῖς προεδρεύουσιν.* Opp. tom. VII, pag. 607, edit. Montf.

(3) Cfr. Leullier, op. cit. *Observ.* IX, qui invicte confutat Launojum, ostenditque, novum plane atque inauditum esse figmentum *ecclesiae* nomine reges et principes significari. Attamen commentum istud adoptavit auctor operis *Theologisch-statistischer Versuch über die Kirche*, etc. seu *Theologico-statisticum specimen de ecclesiastica potestate circa res matrimoniales*, Lips. 1791.

DIFFICULTATES

174. Obj. 1. Certum est, ecclesiae nomen de omnium catholicorum coetu generatim usurpari, prout usurparunt patres Tridentini, cum, sess. XXIV. *De reform. cap. I.* sanxerunt, Matrimonium *in facie Ecclesiae* celebrandum esse; atqui nihil est in Tridentinis decretis, quod generalem hanc nominis acceptionem ad solos ecclesiae pastores coarctet ac revocet. 2. Deinde omnium lutheranorum error in eo erat, ut affirmarent, servanda esse impedimenta in Levitico expressa, non quae *hominum legibus* fuerunt deinceps constituta, propterea quod nulla humana potestas, ut inquiebant, jus habet dirimendi Matrimonium; atqui lutheranus hic error satis convellitur definiendo ecclesiam posse constituere impedimenta, sive ecclesiae nomen sumatur pro universitate fidelium, sive ad seculi principes revocetur, qui sunt praecipua pars ecclesiae. Ergo ex Tridentinorum consilio atque proposito nihil erui potest, quo generalis illius vocis acceptio ad solos ecclesiae pastores detorqueatur. 3. Accedit, de re illic agi, quae ad ordinem civilem atque politicum spectat, quaeque propterea civilem potestatem directe afficit; ergo ecclesiae vocabulum a Tridentino usurpatum est juxta generalem sui acceptionem. Quum vero de ecclesia tota praedicari possit, quod ab una ejus parte efficitur, recte inferri potest, a Tridentinis patribus ecclesiae nomine designatos fuisse reges ac principes (1).

175. Resp. Ad 1. *D.* Nisi ex subjecta materia, scopo aliisque constet, coarctandam non esse ejus significationem, *C.* si contra omnia clament, uti ostendimus, in casu nostro esse coarctandam ad coetum ecclesiasticum

(1) Ita Launojus, op. cit. art. III. exscribens M. Ant. de Dominis lib. v. cap. 3, part. prim. pag. 751 et seqq. *De republ. ecclesiastica*, cap. 11.

eius significationem *N.* Quemadmodum enim nomine ecclesiae regentis, gubernantis, pascentis intelligitur clerus; sic e contra per ecclesiam, quae regitur, pascitur et gubernatur intelliguntur laici. Porro in Tridentinis canonibus sermo est de ecclesia regente, docente, leges ferente, seu auctoritatem exercente. Cum vero in decreto Reformationis statuitur, Matrimonium celebrandum esse *in facie Ecclesiae*, nulla tribuitur auctoritas, sed ratio *testis* solummodo. Addo, nil repugnare et hic etiam nomen ecclesiae arcte ad clerum significandum accipi, cum constitutum sit, ad valorem Matrimonii debere illud coram paroco celebrari, ita ut nullum foret conjugium si absente paroco coram fidelium multitudine celebraretur (1).

176. Ad 2. *D.* Ita tamen ut Lutherus *legum humanarum* nomine significet *leges ecclesiasticas et pontificias*, *C.* leges principum *N.* Satis enim est oculos conijcere in librum *De captivitate Babyl.* ut quisque illico intelligat Lutherum, perpetuo declamare adversus impedimenta a conciliis atque a Pontificibus constituta, quae vocat *leges hominum, leges tyrannicas, contrarias legi Dei*, etc. atque concludit: *Statuit leges Papa? Sibi statuat, mea salva libertate, vel occulte surrepta* (2). Quare cum catholici doctores multas collegissent animadversiones contra Lutheri librum *De capt. Babyl.*, atque inter ceteras hanc Lutheri sententiam de conjugii impedimentis censura notassent: *Christianis nihil ullo jure imponi posse legum sive ab homine sive ab Angelis, nisi quantum volunt*, idem Lutherus in responsis ad eosdem articulos reposuit: *Hoc non de civilibus, sed de ecclesiasticis dixi*. Rursum autem, cum hanc aliam ejusdem libri propositionem censores nostri recensuissent: *Nulla impedimento prohiberi Matrimonium aut contra*

(1) Cfr. Leullier, *Obsrev.* ix. edit. Jenae 1557.

(2) Tom. II, fol. 296, recto,

Cap. III. de impedimentis matrimonii, etc. 327
etum dissolvi praeter primum affinitatis gradum, idem Lutherus reposuit: *Hoc dixi juxta praeceptum Dei, licet Papa aliud ordinet*. Si ergo Lutheri interpretem adhibeamus ipsum Lutherum, cum ipse leges humanas seu leges hominum de Matrimonio redarguit, non leges principum, quas ubique intactas reliquit, sed leges ecclesiae pastorum intellexit, quos subsannandi causa *homines*, eorumque leges appellabat *humanas*. Quod probe novit facultas theologica Parisiensis, quae has Lutheri propositiones: I. *Conjunctio viri et mulieris tenet, quocumque modo contra leges hominum contigerit*; II. *Debent Sacerdotes omnia Matrimonia confirmare, quae contra ecclesiasticas vel pontificias leges fuerint contracta*; hac censura notavit: *Utraque harum propositionum est falsa, Ecclesiae potestatis derogativa, et ex damnato Waldensium errore procedens* (1). Sic igitur his constitutis validius, adversarios perstringimus: Ipsi fatentibus, Tridentini patres in iis canonibus constituendis sibi proposuerunt haereticorum et praesertim Lutheri errores convellere; atqui Lutherus ecclesiae nomine non principes, sed sacros pastores designabat, ut

(1) Cfr. Card. Gerdil, *Trattato del Matrimonio*, part. II, § 1, qui inter cetera observat adversus hoc Launoji commentum, quod scilicet Tridentinum ecclesiae nomine significaverit alteram ecclesiae personam, nempe principes, omnino absurdum esse etiam ex eo capite, quod concilium nec potuerit omnes principes *collective* neque *distributive* sumptos designare in suis canonibus: non *collective*, alioquin semper requireretur omnium principum consensus ad aliquod impedimentum dirimens sancendum; quod in praxi est impossibile; non *distributive*, alioquin principes singuli possent impedimenta dirimentia constituere, et ecclesiae nomine quilibet princeps in particulari veniret, quod re-

pugnat. Deberent praeterea juxta Launoji interpretationem excludi ab hac auctoritate sancienti Matrimonii impedimenta omnes principes heterodoxi et infideles; alioquin ecclesiae nomine significasset etiam ethnicos et haereticos; quod vel cogitare impium est; his tamen Launojus hanc auctoritatem tribuit. Sequeretur insuper ex Launojana expositione, concilium anathemati subiecisse eos, qui dicerent, errasse aliquem particularem principem in statuendo quovis impedimento dirimente; quod pariter implicat. Igitur quaquaversus Launojana Tridentinorum canonum interpretatio spectetur, falsa, violenta ac undique absurda deprehenditur.

adducta ejus loca declarant; ergo id ipsum Tridentinos patres intellexisse fatendum est.

177. Ad 3. *Neg.* Quatenus enim contractus Matrimonii constituit materiam sacramenti, est omnino spiritualis et inseparabilis a sacramento, ideoque juris divini et ecclesiastici. Ita universa tenuit antiquitas, nec nisi serius coepit in conjugii christianorum separatio induci inter rationem contractus et rationem sacramenti (1). Hanc distinctionem aulici scriptores mordicus adstruxerunt (2), quibus postea se junxerunt illi Gallicani theologi, qui sacramentum a Matrimonio civiliter inito separare nisi sunt (3). Ex illis nonnulli adeo sunt progressi ut non dubitaverint affirmare, in arbitrio fidelium constitutum esse sive solum contractum inire; sive praeerea sacramentum conjugii suscipere (4). Sed frustra; dum enim Christus conjugalem conjunctionem viri et mulieris ad originariam divinam institutionem revocavit, et in ecclesia sua sacramentum esse voluit, hoc ipso una pariter voluit, ut fideles gratia sua uterentur, ac proinde non aliter quam servatis conscientiae et ecclesiae legibus ac praeceptis in foedus nuptiale coalescerent (5). Quare juxta principia fidei catholicae quodvis legitimum Matrimonium sacramentum sit oportet. Quemadmodum vero quaevis ad operandam aeternam salutem instituta, divinitusque ordinata media ecclesiae essentialia sunt, ita eorumdem mediorum usus et susceptio neutiquam ab arbitrio ac beneplacito iis uti cupientium pendent (6). Cum vero nulla seculi potestas jus ul-

(1) De hoc argumento fusius ac data opera agemus in seqq. propositionibus.

(2) Quotquot initio hujus capituli auctores recensuimus, a germana catholica doctrina quoquomodo recedentes circa potestatem statuendi impedimenta, ad unum omnes huic distinctioni innituntur.

(3) Cfr. Roskovany, op.cit. § 49.

(4) Hanc sententiam adstruit Küstner, *De Matrimonio*, pag. 49, Lips. 1810.

(5) Cfr. Pallavicini, *Istoria del Conc. di Trento*, lib. xxi, cap. 8.

(6) Cfr. Luc. Ferraris, *Prompta bibliotheca canon.* vol. v, pag. 201, Romae 1767; Gerdil, *Trattato del*

Cap. III. de impedimentis matrimonii , etc. 329

lum habeat in iis , quae pertinent ad sacramenta , eorumque administrationem , hinc nullo jure gaudent , sive directe sive indirecte , in iis , quae *intrinseca* sunt contractui matrimoniali , prout sacramentum est , et effectus spirituales producit. Verum de hoc iterum paulo post.

PROPOSITIO III.

Recensiti Tridentini canones 'dogmatici' sunt et fidei regulam constituunt

178. Et haec propositio eadem certitudine gaudet qua praecedens , ut patet ex dictis , et ex censura , quam postea subijciemus , lata in prop. LIX. synodi Pistoriensis.

179. Sane illi canones dogmatici sunt ac fidei regulam constituunt , qui editi ab Oecumenica Synodo pro-

Matrim. part. 1, § 1; Devoti, *Institut. canon.* tom. II, pag. 164, edit. Venet. 1822. Verum praestat doctrinam nostram confirmare auctoritate adversariis non suspecta , nempe tum synodi Pistoriensis, tum ejusdem synodi acerrimi defensoris, episcopi Naulensis. Sic igitur synodus loquitur in decr. *De Matrim.* § 6: « Che sebbene il contratto non include essenzialmente e di sua natura il sacramento , non si può inferire , che sia in arbitrio de' fedeli il separarlo. Anzi essendo stato istituito il Sacramento per conferire la grazia necessaria a sostenere il peso conjugale , è chiaro il precetto di riceverlo , e quindi il tralasciarlo sarebbe farsi reo di grave colpa. » Cfr. *Atti e Decreti del concilio Diocesano di Pistoja dell' anno 1786.* Alter vero scribit : « Per que' teologi , i quali tengono esser nel Matrimonio degli sposi cristiani inseparabile la qualità di Sacramento

della Chiesa , da quello di umano contratto , la dottrina della suddetta podestà originaria potrà riputarsi come una conseguenza di questa indivisibilità delle due qualità di contratto , e di Sacramento , che riconoscono nel matrimonio. » Cfr. *Motivi dell' opposizione fatta dal vescovo di Noli alla pubblicazione della bolla AUCTOREM FIDEI* ad calcem. op. *Riflessioni in difesa di Monsig. Scipione Ricci , e del suo sinodo di Pistoja sopra la costituzione AUCTOREM FIDEI* , anno 1796 , pag. 53. Ex his habemus : 1. juxta Christi ordinationem non posse a conjugibus christianis separari sacramentum a contractu conjugali ; 2. huic inseparabilitati inniti originariam potestatem ecclesiae in contrahenda unione sacramentali ex parte conjugum christianorum. Tanta est vis veritatis , ut assensum extorqueat etiam ab acerrimis ejus impugnatoribus!

ponunt sub anathematis poena , quid credendum aut docendum sit. Atqui tales sunt recensiti canones editi a Tridentina synodo. Ergo.

180. Major porro propositi argumenti neque ab adversariis nostris in dubium revocari potest , qui contendunt , in eo distingui canones , qui disciplinae vocantur , a canonibus dogmaticis et doctrinalibus , quod illi praecipiant quid agendum sit aut omittendum , isti proponant quid sit credendum aut docendum.

181. Minor autem evidenter patet 1. ex ipso canonum tenore ; siquidem in utroque canone , III. nempe et IV , dicitur : *Si quis dixerit , Ecclesiam non posse aut Ecclesiam non potuisse constituere impedimenta Matrimonium dirimentia , vel in iis constituendis errasse , anathema sit.* Objectum igitur directum horum canonum est potestas ecclesiae , ejusque infallibilitas in impedimentis constituendis ; nemo vero negabit , hic non agi *de lege* aut *praecepto* , sed *de articulo doctrinae* ab omnibus sub anathematis poena profitendo.

182. Patet 2. ex scopo et declaratione ipsius concilii Tridentini ; scopus enim statim deprehenditur ex titulo ipso , qui praefixus est sess. XXIV , nempe *Doctrina de Sacramento Matrimonii* ; quo aperte ostendit Synodus , se sibi proposuisse doctrinam tradere , non autem nuda praecepta aut leges constituere disciplinae. Quod magis adhuc constat ex patrum Tridentinorum declaratione , quam canonibus praemiserunt : *Sancta et universalis Synodus , cupiens occurrere (impiorum hominum tameritati) , insigniores praedictorum schismaticorum haereses et errores , ne plures ad se trahat perniciosa eorum contagio , exterminandos duxit , hos in ipsos haereticos eorumque errores decernens anathematis.* Quibus praemissis , continuo Synodus canones promulgavit , in quibus sub anathematis poena errores illorum singillatim proscripsit. Atqui sollemnis er-

Cap. III. de impedimentis matrimonii, etc. 331

rorum et haereseon proscriptio definitionem involvit seu declarationem doctrinae catholicae atque a fidelibus suscipiendae. Ergo.

183. Patet 3. ex sensu totius ecclesiae. Vix enim absoluta est Tridentina synodus, ut omnes doctrinae in canonibus definitae tanquam totidem articuli fidei in universo orbe catholico receptae fuerint; uti patet ex omnibus synodis provincialibus, quae in variis mundi partibus post Tridentinum sunt celebratae (1). Quod si interdum aliquae oppositiones factae sunt circa concilii Tridentini publicationem, hae nunquam attigerunt dogmata a Tridentino in canonibus definita, sed solum ea quae constituta sunt in decretis de Reformatione. Igitur vel dicendum, ecclesiam universam usque ad Launojum turpiter errasse, vel praefatos canones omnino dogmaticos esse et fidei regulam constituere (2).

DIFFICULTATES

184. I. Obj. 1. Ii falluntur graviter, qui propter dictum anathema Tridentinos canones non ad disciplinam

(1) Cfr. Nat. Alexandr. *Diss.* xii, in sec. xv et xvi, art. 16.

(2) Cfr. Gerdil, *Tratt. del Matrim.* part. ii, § 5 opp. edit. Rom. tom. xv, pag. 235 et seqq. nec non tres egregiae dissertationes Petri Deodati, quarum prior inscribitur: *Defensio Tridentinorum canonum de ecclesiae potestate in dirimentia Matrimonium impedimenta, adversus Launojum, Tamburinium, Nestium aliosque recentiores, auctore Petro Deodato Neapolitano*, Hierapoli 1786. Altera italico idiomate exarata: *Nuova difesa de' canoni* III, iv della sessione xxiv del Concilio di Trento, scritta da Pietro Diodato Napolitano contro l'errore anonimo libro stampo in Cremona l'an. 1784, sine loco impress.

anno 1788. Tertia pariter italico idiomate: *Terza difesa de' Canoni Trentini sugl' impedimenti matrimoniali scritta da Pietro Diodato Napolitano contro gli erronei libricoli stampati di recente in Napoli e divisa in due parti*, Megalopoli 1789. Qui eodem anno epistolam latinam dedit ex Megalopoli *Ad Anonymum antecessorem Taurin.* qua illustrantur ejus editae ex typographia Saffelli anno 1788 propositiones de potestate ecclesiae in Matrimonio. Cfr. praeterea Emmanuel Marian. D'Uturiaga S.J. *L'avvocato Pistojese citato al tribunale dell' autorità; della buona critica, e della ragione, sulla podestà della Chiesa intorno a' Matrimonii*, vol. iv, opp. edit. Genuens. 1789.

tantum , sed etiam ad fidem pertinere docent ; quasi vero canon in disciplinae causa editus anathemate muniri non possit. Nescierunt Gregorium juniorem , cum quasdam circa Matrimonium leges negligi perspiceret, ut illae diligentius custodirentur quam antea , in Romano concilio decreta haec condidisse : *Si quis commatrem spirituales duxerit in conjugio , anathema sit. Si quis consobrinam duxerit in conjugio , anathema sit.* Quis autem propter denuntiatum duplex anathema dogma fidei duplex a Gregorio constitutum assereret ? Spectandum est in primis , utrum canonis materia fidei dogma ferat. Atqui canonum , de quibus est sermo , materia nulum fidei dogma prae se fert , ut patet. 2. Praeterea ad sinceram hujusmodi canonum vim assequendam , praecipuus eorum finis est investigandus. Jam vero tota in eo fuit Tridentina synodus , ut Lutheri commentum labefactaret , qui nullum humanae potestati jus tribuebat in Matrimonium ; hoc igitur unum ad dogma pertinere dicendum est , nempe humanae potestati jus aliquod in Matrimonium esse tribuendum. 3. Ea igitur Tridentini verba , *Ecclesiam potuisse ac posse* constituere impedimenta Matrimonium dirimentia , praeter propositum sibi finem adjecta dicenda sunt , ac proinde catholicum dogma non prae se ferre ; prout juxta theologos omnes dogma non prae se fert responsio Nicolai I. ad Bulgaros data , dum non interrogatus atque incidenter dixit , valere baptismum in nomine Christi administratum. Id ipsum dicatur de nomine *Ecclesiae* his canonibus obiter inserto , quod accessorium est proposito illi fini , quem Tridentini patres ob oculos potissimum habuere , definiendi scilicet , civilem nuptiarum pactionem humanae subjacere potestati , quod Lutherus obstinate negabat. Cum vero exploratum perspectumque sit apud omnes , principale tantum , non vero accessorium in definitionibus ad fidem pertinere , concludendum est , fidei dogma mi-

Cap. III. de impedimentis matrimonii, etc. 333

nime esse *Ecclesiam potuisse* aut *posse* impedimenta dirimentia constituere.

185. Resp. Ad 1. *D.* Falluntur graviter, qui ex solo anathemate concludunt canonem aliquem dogmaticum esse, *C.* qui praeterea ex subjecta materia, ex scopo et declaratione eorum, qui canonem ediderunt, id colligunt, *N.* Jam vero nos ipsi regulam dedimus, ex qua dignosci possit, quando canon anathemate firmatus dogmaticus sit censendus, quando vero disciplinaris, quod scilicet in dogmatico res proponatur credenda aut docenda, in disciplinari autem res facienda aut omit-tenda. Ex hac porro regula facile deprehenditur cano-nes Gregorii junioris seu II. inter disciplinares esse re-censendos, cum non agatur in iis de re credenda, sed de re praestanda; contra vero ex eadem regula constat, canones Tridentinos dogmaticos esse, cum in iis aga-tur de profitenda existentia potestatis in ecclesia statuen-di impedimenta, qua eadem ecclesia, ut ostendimus, ab ipsis temporibus apostolicis ad nos usque semper usa est. Hanc porro negare certe haereticum est. Juerit ad dictorum confirmationem in medium afferre auctoritatem adversariis nostris minime suspectam, scilicet Van Es-penii, qui cum nonnulla praemisisset, quae postea su-bjiciemus, sic in rem nostram concludit: *Igitur filium traditionis in secula Synodus Tridentina recte anathe-ma dixit in eum, qui dixerit, Ecclesiam non potuis-se constituere impedimenta dirimentia, vel in iis con-stituendis errasse* (1).

186. Ad 2. Resp. 1. Ergo ex concessione adversa-riorum scopus Tridentini fuit, non disciplinam statuere, sed jus aliquod definire, quod negabat Lutherus.

187. Resp. 2. *D.* Ita tamen ut Lutherus ejusmodi jus negando humanae potestati negaret ecclesiae ipsi, *C.*

(1) Cfr. *Jus Ecclesiasticum uni-versum*, tom. 1, part. II, tit. 13, cap. 1, § 20, pag. 674, Lovan. 1700,

potestati civili IV. Id abunde constat ex documentis , quae ex Luthero ipso paulo ante retulimus. Sed ut melius Lutheri mens intelligatur , integrum ejus textum , prout legitur in lib. *De captiv. Babylonica*, placet describere. *Dico , et quod in me est facio , monens et rogans omnes sacerdotes et fratres , si viderint aliquod impedimentum , in quo Papa potest dispensare , et quod non est in Scriptura expressum , ut ea Matrimonia confirmet , quae contra ecclesiasticas , tyrannicas vel pontificias leges fuerint contracta . . . Conjunctio enim viri et mulieris est juris divini , quae tenet , quocumque modo contra leges hominum contigerit , debentque leges hominum ei cedere . . . sine ullo scrupulo* (1). Scopus ergo praecipuus Lutheri , quem recte thesim dixeris , est , quod debeant a sacerdotibus confirmari Matrimonia inita contra leges ecclesiasticas et pontificias. Quare vero ? Quia impedimenta ecclesiastica et pontificia non sunt expressa in sacris Litteris ; leges autem humanae cedere debent legi divinae , ideoque nullum jus humanae potestati in Matrimonium esttribuendum. Quibus positis , sic rursum intorquemus adversariorum argumentum in ipsos hoc modo : Ad fidei dogma illud pertinere dicendum est , quod praecipuum veluti sibi finem proposuit Synodus , quae in eo tota fuit , ut Lutheri commentum labefactaret ; atqui Lutherus praecipue ecclesiasticas et pontificias leges conjugia dirimentes repudiabat ; ergo Tridentina synodus hoc veluti praeci-

(1) Opp. edit. Jen. 1557, tom. II. fol. 295, verso. Incipit autem Lutherus totam hanc declamationem , ibid. fol. 295, recto , his verbis , quibus luculentius ostenditur ejus scopus : « Hactenus de Matrimonio. Quid autem dicemus de impiis legibus hominum , quibus hoc vitae genus , divinitus institutum , est irretitum , sursum ac deorsum tractatum ? Deus hunc , horror est in-

tendere in temeritem Romanensium tyrannorum , adeo pro libidine sua dirimentium , rursus cogentium Matrimonia... Verum gaudeo istis decorosis legibus suam tandem contigisse gloriam. Nempe earum beneficio hodie Romanenses facti sunt mundinatores... O digna Pontificibus nostris negotiatio , » etc. Quid clarius ?

puum finem sibi proposuit, ut assereret seu definiret ecclesiae potestatem condendi hujusmodi leges; et quod consequens est, hanc potestatem seu jus has leges condendi ad fidei dogma pertinere.

188. Ad 3. *Neg.* Ut patet ex dictis ac proinde *neg.* paritatem inter canones Tridentinos et responsionem Nicolai I. si tamen authentica, ac non potius, ut plures suspicantur, spuria, vel saltem interpolata illa Nicolai epistola habenda est. Similiter *neg.* postremam partem propositi argumenti desumptam ex nomine *Ecclesiae*; quae omnia ex hactenus disputatis corruunt.

189. II. Obj. 1. Quae pertinent ad sacramenti essentiam et divinam habent a Christo institutionem, plane distinguenda sunt ab iis, quae sunt tantummodo eidem sacramento accessoria, aequae postea inducta ab ecclesia. Quod enim Sacramento essentiale est, et a Christo institutum, illud certa stabilitate gaudet; quidquid autem ab ecclesia inductum est, eadem stabilitate caret, atque totum ad eas leges refertur, quae disciplinae nuncupantur. Atqui Matrimonii impedimenta tanquam ab ecclesia deinceps constituta propugnantur; ergo illi canones Tridentini ad solam disciplinam referri possunt, eo vel magis quod ab ejusmodi impedimentis concedantur dispensationes, quae in fidei dogmatibus locum habere non possunt. 2. Rursus: constare certe non potest quidpiam definitum fuisse a Tridentinis, quod ad dogma pertineat, nisi certo constet in Tridentinis decretis *jus* definitum fuisse, non vero *factum*; atqui utrum ecclesia erraverit necne in constituendis Matrimonii impedimentis, res facti est, minime vero juris; cum ergo Tridentinum in can. IV. definierit, ecclesiam in impedimentis constituendis non errasse, profecto rem facti declaravit, non vero juris.

190. Resp. Ad 1. *Dist. min.* Impedimenta tanquam ab ecclesia deinceps constituta propugnantur, *C. ipsa*

potestas ea constituendi *N.* Duo adversarii permiscunt in allato argumento plane inter se distincta, nempe potestatem seu jus et exercitium seu objectum ejusdem potestatis seu juris. Potestatem ecclesiae definivit concilium Tridentinum de fide esse; et haec, utpote a Christo collata, est essentialis, immutabilis, ipsique ecclesiae, ut mox ostendemus, originaria; exercitium autem et objectum potestatis seu juris est disciplinare, mutabile ac dispensationibus obnoxium.

191. Ad 2. *Dist. min.* Res facti est cum jure conjuncti ab eoque dependentis, *C.* meri facti *N.* Ideo enim ex mente concilii Tridentini non erravit ecclesia in constituendis Matrimonii impedimentis, quia ecclesia *potuit et potest* ea constituere; alioquin utique errasset, usurpando sibi potestatem, quam Christus ei minime concessit. Satis est canonem legere, ut evanescat difficultas.

192. III. Obj. 1. Dato etiam canonem IV. Tridentinum dogma fidei continere, non tamen is de dogmate religionis revelatae, sed de dogmate *juris naturalis* erit accipiendus. Quum enim ecclesiae potestas statuendi impedimenta Matrimonii beneficio principum obtigerit, atque a tempore concilii Tridentini seculorum aliquot quiescente possessione fuerit firmata, potestas autem concessa aliorum consensu vera sit ac legitima, qua quisque secundum etiam juris naturalis principia licite uti possit, jure quoque Tridentinum contra eos, qui hanc ei potestatem abnegabant, anathema pronunciare poterat; quod tamen anathema, si principes, uti juste possunt (cum nulla detur aduersus jura *majestatica* praescriptio), potestatem hanc revocarint, cessante ratione, ob quam vibratum est, et ipsum suo carebit effectu (1). 2. Praeterea doctrina canonibus his contenta multos vel in ipso concilio Tridentino nacta est adversarios, qui licet plu-

(1) Ita Jo. Ant. Petzek. *De potestate ecclesiae in statuendis impedim. Matrimonii*, § 73 et § 74, Friburg. Brig. 1783.

Cap. III. de impedimentis matrimonii, etc. 337

rium suffragiis superati cedere debuerint, nihil ex actis concilii luci publicae nondum expositis erui potest, cum non constet, votisne eorum, qui a Spiritu S. positi sunt regere ecclesiam Dei, an vero illorum, cardinalium non episcoporum, generalium Ordinum, abbatumque, quois votum decisivum ex dispositione humana seniori concessum est tempore, victi sint. Tum profecto quemadmodum definire non est integrum, qua ex parte vota steterint saniora, ita saltem dubiis de facto hoc nobis esse licebit (1). 3. Saltem res controversa est inter catholicos neque ab ecclesia hactenus decisa, utrum canon ille dogmaticus sit, item utrum de divinitus accepta auctoritate intelligi debeat necne. Cum igitur agatur de scholae opinione, eam quisque pro lubitu sequi vel rejicere potest (2). 4. Demum ex historia discimus, anathema intentatum eos tantum ferire, qui potestatem constituendi impedimenta dirimentia ecclesiae ideo denegarunt, ut dogma sacramenti abolerent, quique libertatem Matrimonii ineundi sine restrictione, a quocumque demum posita, indulgendam esse contenderunt; quam opinionem Lutherus fovit, qua admissa, nec ex delegata potestate unquam ecclesia statuere impedimenta potuisset; quique denique ecclesiam male usurpatae potestatis alienae ream agebant. Qui autem juris publici universalis principiis, et antiquissimae traditioni inhaerentes hanc potestatem ex principum beneficio ecclesiae obtigisse affirmant, nec dogma sacramenti abnuunt, nec concessam vel acquisitam potestatem veram esse et legitimam inficiantur; hos proinde non ferit anathema (3). Ergo.

(1) Ibid. loc. cit. § 101.

(2) Ita professores Lovanienses in suis responsis ad quaestiones de potestate ecclesiae statuendi impedimenta Matrimonium dirimentia, per Joannem Henric. cardinalem a Frankenberg, Archiepiscopum Mechli-

niensem et Belgii primatem, anno 1789 propositas.

(3) Haec urget Joan. Jos. Pchem Austriacus canonista in suis *Praelectionibus in jus ecclesiast.* part. II, § 438.

193. Resp. Ad 1. *Neg.* Tota enim adversarii argumentandi ratio nititur principio haeretico, ut sequenti propositione ostendemus, quod scilicet potestas, qua utitur ecclesia in constituendis impedimentis, sit ipsi delegata a principibus, non autem propria et originaria sibi a Christo concessa. Hoc autem everso fundamento, ruit aedificium superstructum. Adeo violenta est haec conclusio, adeo contorta, ut nemini in mentem venire potuerit, qui anticipatis judiciis praeoccupatus non sit. Ecquis unquam sanae mentis sibi persuadere poterit Tridentinos patres in canone illo conficiendo voluisse *juris naturalis dogma*, ut loquitur adversarius, ad mentem auctoris definire? Haec ipsa agendi ratio evidenter ostendit, perditae causae ejusmodi scriptores patrocinium suscepisse.

194. Ad 2. *Neg.* Hac enim ratione nullum fidei dogma sive a Tridentino sive a conciliis oecumenicis reliquis definitum consistere posset. Omnes haeretici ac protestantes possent hac ratione eludere quasvis definitiones adversus suos errores latas. Actum esset de infallibilitate ecclesiae, quae decreta Tridentini tanquam totidem fidei articulos venerata est. Ex his discimus, quoriant aulici ejusmodi scriptores.

195. Ad 3. *Neg.* Tum quia, ut diximus, ecclesia illos canones tanquam dogmaticos agnovit; tum quia doctrina, quae seculi principibus dumtaxat tribuit potestatem originariam ac propriam statuendi impedimenta Matrimonium dirimentia, a Pio VI. in const. *Auctorem fidei*, haereticali nota confixa est. Quare, cum Launjus omnium primus novam suam interpretationem obtrusit, statim ab omnibus vere catholicis impugnatus est, ejusque interpretatio rejecta. Verum de hoc in sequenti propositione.

196. Ad 4. *Neg.* Siquidem haeretici lutherani et calvinistae non ideo negabant ecclesiam habere potesta-

tem constituendi impedimenta , ut sibi viam sternerent ad negandam veritatem sacramenti ; sed e converso , cum negassent christianorum connubium sacramentum esse , intulerunt ecclesiam nullo jure pollere in Christianorum conjugia. Sic enim se gessit Lutherus , qui lib. cit. *De captiv. Babyl.* prius constituit Matrimonium non esse sacramentum , deinde declamavit in leges pontificias statuentes impedimenta dirimentia (1). Sic pariter se gessit Calvinus , cujus verba retulimus. Hanc propterea ob causam concilium Tridentinum , can. I. cit. sess. XXIV. prius fundamentum , ut ita dicam , jecit , definiendo Matrimonium esse sacramentum , deinde cann. III. et IV. in eos anathema dixit , qui negant ecclesiam jus habere statuendi impedimenta , sive admittant sive negent sacramenti veritatem. Agitur enim de duobus distinctis erroribus , quos concilium distinctis anathematibus confixit. Velint proinde nolint hi , qui se jactant juris publici universalis principiis et antiquissimae traditioni inhaerere , dum negant ecclesiae potestatem constituendi impedimenta originariam , ut eam transferant in seculi principes , nunquam poterunt se ab anathemate Tridentino subducere (2).

(1) Sane Lutherus loc. cit. prius insumit duas paginas cum dimidio , ut evincat , Matrimonium non esse sacramentum ; deinde vero tanquam corollarium colligit , nulla ratione competere ecclesiae facultatem statuendi impedimenta. Id aperte constat ex verbis , quae paulo ante ex illo descripsimus : *Hactenus de ipso*

matrimonio. Quid autem dicemus de impiis legibus hominum, etc.

(2) Cfr. Aloys. Cuccagni in tract. *Del Matrimonio cristiano* , qui insertus est in opere periodico *Giornale Ecclesiastico di Roma* , Supplemento quinto per i mesi di Settembre ed Ottobre 1791.

PROPOSITIO IV.

Praefati Tridentini canones non de adventitia ex tacito vel expresso Principum consensu, sed de intima, originaria ac propria Ecclesiae potestate loquuntur

197. Est de fide haec propositio, ut patet ex constit. dogmatica *Auctorem fidei*, in qua *Doctrina synodi* (Pistoriensis), *asserens ad supremam civilem potestatem dumtaxat originarie spectare contractui Matrimonii apponere impedimenta ejus generis, quae ipsum nullum reddunt, dicunturque dirimentia; quod jus originarium praeterea dicitur cum jure dispensandi essentialiter connexum, subjungens, supposito assensu vel conniventia Principum potuisse Ecclesiam juste constituere impedimenta dirimentia ipsum contractum Matrimonii — quasi Ecclesia non semper potuerit ac possit in Christianorum Matrimoniis jure proprie impedimenta constituere, quae Matrimonium non solum impediant, sed et nullum reddant quoad vinculum, quibus Christiani obstricti teneantur etiam in terris infidelium, in iisdemque dispensare — damnatur ut canonum III. IV. IX. XII. sess. XXIV. Conc. Tridentini eversiva, haeretica (prop. LIX.). Item rogatio synodi ad potestatem civilem, ut e numero impedimentorum tollat cognationem spiritualem, atque illud quod dicitur publicae honestatis impedimentum, quorum origo reperitur in collectione Justiniani tum ut restringat impedimentum affinitatis et cognationis, ex quacumque licita aut illicita conjunctione provenientis, ad quantum gradum juxta civilem numerandi rationem per lineam lateralem et obliquam, ita tamen ut spes nulla relinquatur dispensationis obtinendae; — quatenus civili potestati jus attribuit sive abolendi sive*

Cap. III. de impedimentis matrimonii, etc 341
restringendi impedimenta Ecclesiae auctoritate censi-
tuta vel comprobata, item qua parte supponit Eccle-
siam per potestatem civilem spoliari posse jure suo
dispensandi super impedimentis ab ipsa constitutis vel
comprobatis — declaratur ut libertatis ac potestatis Ec-
clesiae subversiva, Tridentino contraria, ex haere-
ticali supra damnato principio profecta (prop. LX.) (1).

198. Et sane cum de fidei dogmate agatur, uti ostendimus, si jus constituendi impedimenta dirimentia, vel ab iisdem dispensandi, principum esset originarium ac proprium, id constare deberet vel ex verbo Dei scripto, vel ex verbo Dei tradito; vel saltem constare deberet de hoc consensu vel tacito vel expresse a principibus ecclesiae aliquando dato. Atqui neque ex Scriptura neque ex traditione constat, jus istud esse principum originarium ac proprium; neque ullum monumentum occurrit in tota antiquitate, quo evincatur, praestitum esse hunc

(1) Ex his patet, quodnam judicium ferendum sit de eo, quod scribit Rechberger op. cit. *Manuale del jus canonico Austriaco*. tom. II, § 159: « Dai principj che su questa materia abbiamo esposti (§ 780.) nel diritto pubblico, facilmente si deduce a chi compete il diritto di stabilire gl'impedimenti del Matrimonio. Imperciocchè riguardano essi o 1. la validità giuridica del contratto matrimoniale, o 2. qualche sua qualità morale, o 3. il Sacramento ed i suoi effetti. Quegli impedimenti che rendono il contratto giuridicamente irriti, sono perciò in senso stretto dirimenti, soggiacciono alla podestà del sommo imperante, e la Chiesa non può stabilirli se non che coll' espresso o tacito consenso dell' imperante avvegnachè il contratto di Matrimonio, avuto riguardo al diritto, prende la sua forza dalla sola podestà civile ... Quegli impedimenti finalmente che si riferiscono al Sacra-

mento soltanto, sono soggetti alla podestà ecclesiastica: tuttavia siccome non ostanto essi, che sussista valido il contratto civile, così anche riguardo al Sacramento non possono aver forza di dirimere atteso che secondo l'istituzione di Cristo qualunque contratto matrimoniale legalmente valido, somministra giusta materia di Sacramento, ed alla podestà ecclesiastica non compete il cangiare la materia da Cristo istituita; *pereò non sono se non che impediendi*, cioè per aver la Chiesa definito quelle cose che si devono osservare per ricevere degualmente il Sacramento, in modo che omettendole, il Sacramento illecitamente bensì, ma non per altro validamente si riceva. » Haec quidem cancellarius episcopalis Lintienensis, quae aperte pugnant cum concilii Tridentini dogmatica definitione, et haereticali censura notata sunt in allata Constit *Auctorem fidei*.

consensum ecclesiae a seculi principibus , ut impedimenta constitueret aut ab iis dispensaret. Ergo.

199. Contra vero , cum ex Scriptura et traditione certum sit , Matrimoniale contractum a Christo evectum esse ad dignitatem sacramenti , hoc ipso patet , Christum ipsum a principum jure contractum matrimoniale subtraxisse , atque ecclesiae potestati sicut cetera sacramenta moderandum tradidisse.

200. Quare , ut vidimus , Christus appositum impedimentum ligaminis , abrogando polygamiam simultaneous , ac declarando moechum illum esse , qui uxorem ab alio dimissam duxisset. Apostolus damnavit incestum , Corinthium , qui duxerat uxorem patris sui ; item constituit , ut liber esset conjux fidelis , cum quo conjux infidelis nollet pacifice vivere seu absque contumelia Creatoris , ecclesia a temporibus ipsis apostolicis usque ad Constantinum ea potestate usa est , ut allata documenta ostendunt , quin praesumi possit , id eam fecisse ex tacito vel expresso consensu Neronis , Caligulae vel Domitiani. Quod si tunc temporis ecclesia jure suo et originario usa est , concipi nequit , ipsam jus suum amisisse sub Imperatoribus christianis.

201. Huc accedit , quod , si ex principum consensu ecclesia potuisset et posset aliquid circa conjugii impedimenta statuere , debuisset id saltem innui in canonibus Tridentinis , ne generalibus verbis videretur concilium aliquid statuere , quo originarium principum jus maxime laederetur. Aderant concilio legati et oratores principum oculatissimi , et principum jurium defensores acerrimi , qui clamare profecto non destitissent , si quidpiam , quod vel minimum laedere suorum dominorum jura videretur , vel a longe fuissent suspicati a concilio constitui. Atqui tamen ex tot lagatis et oratoribus nemo unus hiscere est ausus , cum a Tridentinis patribus praefati canones proponerentur. Imo cum Galliarum rex sum-

Cap. III. de impedimentis matrimonii, etc. 343

mopere optaret, ut nullum declaretur seu irritum fieret conjugium, quod a filiisfamilias iniretur contra parentum voluntatem vel absque ipsorum consensu, ad idque obtinendum per oratorem suum enixe rogasset concilium, quod et alii principes praestiterunt, restitit concilium, imo contrarium declaravit esse tenendum sub anathematis poena (1); contra vero novum constituit impedimentum dirimens clandestina conjugia. Jam vero in adversariorum hypothesis satius fuisset Galliarum Regi uti jure suo; evidens igitur est, adversariorum sententiam novum esse inventum atque ad id temporis plane inauditum, quod nec suspicatus est ipse Lutherus, qui alioquin certe hortatus principes fuisset, ut datum assensum revocarent, quo, juxta ipsum, ecclesiastica tyrannica pontificia potestas adeo abusa erat.

202. Nec praetereundum silentio est, quod, si ecclesia potestatem suam revera a principibus fuisset mutata, eam sibi nullatenus dogmatica sanctione vindi-

(1) Cfr. Card. Pallavicini, *Hist. Conc. Trid.* lib. xxii, cap. i, § 16, ubi refert, legatos Gallos duo solemniter petitione Regis nomine postulasse a concilio, tum ut dirimerentur conjugia clandestina, tum etiam ut irrita fierent conjugia filiorum familias inita absque parentum consensu. Verum cum agatur de re tanti momenti, ex qua luculentissime evincitur, principes tunc temporis pro certo habuisse soli ecclesiae jus competere statuendi impedimenta dirimentia, operae pretium censeo integrum textum exhibere. «Pertanto gli ambasciatori Francesi, *scribit ipse*, nel cui regno per avventura il disordine (conjugiorum clandestinorum) riusciva più frequente, e più pernizioso, il giorno ventesimoquarto di Luglio fecero una solenne richiesta ad Concilio in nome del Re; che tali Matrimonii per l'avvenire s'annullassero, rinovandosi l'antiche

solennità delle nozze. E se alle volte per gran cagione paresse il far a'tramente, almeno i Matrimonii non s'avessero per legittimi qualora non v'intervenisse la presenza del Sacerdote o di tre o più testimonii; e che insieme s'annullassero i maritaggi contratti da' figliuoli di famiglia senza il consenso de' genitori, come per lo più e dannosi e disconvenevoli alle famiglie, e materia d'odio più che d'amore tra i consorti: ma per rimediare alla trascuraggine de' parenti nel provvedere allo stato de' figliuoli, si prescrivesse un termine d'anni, oltre al quale se 'l figliuolo dal padre non fosse accoppiato in Matrimonio, gli divenisse lecito l'eleggersi compagnia per se stesso.» Jam vero ex his postulationibus altera a Tridentino probata fuit, altera autem rejecta. In utroque casu ecclesia jure suo usa est.

casset; cum ejusmodi concessio sit factum mere humanum, nec propterea objectum dogmaticae definitionis, prout observavit archiepiscopus Mechliniensis et Belgii primas card. de Franckenberg; qui praeterea adjicit, potestatem hanc ecclesiae esse omnino necessariam, cum alias pro munere suo sufficienter curare non posset, ut unio conjugalıs, ad sacramenti dignitatem evecta, cum honore ac debita decentia a fidelibus digne tractaretur, nec praetermittit, in opposita sententia facile contingere posse, ut dogmatica ecclesiae definitio falsa foret, ex. gr. sub infidelium dominatione, item casu quo principes concessam a se potestatem revocarent (1).

203. Quare vel ipse Van Espen scribere non dubitavit: *Constat, jam a pluribus seculis Ecclesiam, et quidem privative et cum exclusione Principum secularium, impedimenta dirimentia inter Catholicos ordinasse, eaque pro temporum et locorum circumstantiis nunquam extendisse vel limitasse, aut etiam relaxasse; ac per consequens negari non potest, quin Ecclesia hac potestate a primis seculis pacifice usa fuerit* (2). Deinde allegat tractatum Gerbesii, in quo ostenditur, hanc auctoritatem non accepisse Ecclesiam a Principibus secularibus, sed a Christo, eamque jure proprio a primis seculis usque ad haec tempora semper hae auctoritate usam esse. Demum concludit verbis superius relatis: *Igitur filum traditionis insecuta Synodus recte anathema dixit in eum, etc.*

(1) Ita immortalis jurium ecclesiasticorum in Belgio propugnator Card. de Franckenberg, in suo *Judicio doctrinali super doctrina professorum seminarii generalis, Lovan. die 26 Jul. 1789*. Hoc porro archiepiscopi Mechliniensis, iudicium, non solum ipsa facultas sacra Lovaniensis verum etiam episcopi ecclesiae Antwerpensis, Gandavensis, Brugen-

sis, Iprensis, Ruremondensis, nec non archiepiscopus Cameracensis, episc. Atrebatensis, alique passim, certatim amplexi sunt, imo summus ecclesiae Pontifex Pius vi apostolica auctoritate confirmavit, simulque zelum archiepiscopi promeritis laudibus extulit litteris ad eum datis 24 Martii 1790.

(2) Loc. cit. § 17.

Cap. III. de impedimentis matrimonii, etc. 345

204. Sive igitur argumenta negativa spectemus, sive positiva ex natura rei, ex factis Christi et apostolorum, ex perpetua ecclesiae praxi, ex principum agendi ratione, ex veritate Tridentinae definitionis, ex confessione demum infensissimorum ecclesiae Romanae adversariorum deducta, constat, quod evincere proposuimus, praefatos scilicet canones Tridentinos non de adventitia ex tacito vel expresso principum consensu, sed de intima, originaria ac propria ecclesiae potestate loqui, prout a Pio VI. definitum est (1).

DIFFICULTATES

205. I. Obj. 1. Matrimonium, canonistis et theologis consentientibus, passim dicitur contractus *civilis* ad dignitatem sacramenti a Christo evectus; materia itaque *ex qua*, ut ajunt, fit sacramentum, est civilis contractus; atqui solius principis est leges ferre pro contractu civili; ergo ex ipsa rei natura constat, ad solos principes spectare jus originarium circa Matrimonium etiam qua sacramentum, ita ut ipsi soli possint impedimenta statuere, aut ecclesia ex ipsorum tacito vel expresso consensu. 2. Hoc vero clarius adhuc patet ex eo, quod dignitas sacramenti accedat contractui civili, cujus proin-

(1) Merito propterea Cl. Binterim, in op. *Über Ehe und Ehescheidung*, seu *De matrimonio et divortio*, p. 23, Düsseldorf. 1819, expositionem adversariorum can. iv conc. Tridentini, de delegata potestate ecclesiae, pronunciavit esse *formalem satyram* adversus ecclesiae jurisdictionem. Sic enim scribit: «Ego illam (expositionem nimirum, quod synodus Tridentina, can. iv, de delegata jurisdictione tantum loquatur) veram adversus ecclesiasticam potestatem satyram appello; nec satis incipere queo, quoniam pacto tot, licet docti, actalis

nostrae canonistae sese contra ecclesiae decisionem valeant tueri. Nam ecclesia in suis oecumenicis conciliis nunquam certe de ea potestate declaranda vel constabilienda sollicita fuit, quam ex principum favore accepit, sed de illa tantum quae a divino ejus fundatore tradita ipsi fuit atque commissa. Ac prior quidem potestas ad historiam pertinet, posterior ecclesiasticas decisiones complectitur. Nullum porro exemplum invenio, quo ecclesia aliquid sub anathemate definiiverit, quod ex principum favore derivaret.»

de naturam non immutat, prout non immutat calicis materiam superveniens benedictio. 3. Sane incredibile est, Christum Dominum, qui professus est regnum suum non esse de hoc mundo, voluisse, per evectionem Matrimonii ad dignitatem sacramenti, principes jure, quo antea pacifice fruebantur, destituere atque privare. 4. Quod bene intellexit s. Thomas, qui aperte scribit: *Personae illegitimae ad Matrimonium contrahendum dicuntur ex eo, quod sunt contra legem, qua Matrimonium statuitur. Matrimonium autem, in quantum est in officium naturae statuitur lege naturae; in quantum est sacramentum, statuitur jure divino; in quantum est in officium communitatis statuitur lege civili. Et ideo ex quolibet dictarum legum potest aliqua persona effici ad Matrimonium contrahendum illegitima* (1). 5. Hinc nunquam potest satis commendari concilii Tridentini moderatio atque sapientia, quod definivit quidem posse Ecclesiam impedimenta constituere, et de causis matrimonialibus cognoscere, at nunquam definivit, quo jure, utrum scilicet nativo, an vero a principibus communicato id posset. 6. Quod Van Espen animadvertit, scribens: *Nequaquam dubitamus, quin Ecclesia habeat auctoritatem similia impedimenta (dirimentia) inducendi, prout per Concilium Tridentinum definitum est; sed et hoc fatendum est, Concilium non definivisse, utrum ex Christi institutione, vel utrum ex Principum indulgentia tacita vel expressa haec auctoritas inducendi impedimenta dirimentia Ecclesiae competat* (2). Ergo.

206. Resp. Ad 1. *Dist. maj.* Matrimonium passim

(1) *Suppl.* q. 50, art. un. ad 4. Similia habet s. Doctor, *Contra Gent.* lib. iv, cap. 78, ubi scribit: « In quantum igitur (Matrimonium) ordinatur ad bonum naturae, quod est perpetuitas speciei, dirigitur in finem a natura inclinante in hunc finem; et sic dicitur naturae offi-

cium. In quantum vero ordinatur ad bonum politicum, subjacet ordinationi civilis legis. In quantum autem ordinatur ad bonum ecclesiae, oportet quod subiaceat regimini ecclesiastico. »

(2) Loc. cit.

Cap. III. de impedimentis matrimonii, etc. 347

dicitur contractus civilis ad dignitatem sacramenti a Christo evectus, latiori sensu et improprie, *C.* stricto sensu et proprie *N.* Sic enim canonistae et theologi loqui consueverunt, quatenus Matrimonium in societate contrahitur, non autem quatenus significare praecise intendant, quod Christus illud ad dignitatem sacramenti evexit; si qui vero sunt, qui illam loquendi formulam presse ac severiori sensu abhabeant, perperam prorsus eam usurpant (1). Nec enim Christus contractum civilem, seu contractum ad normam legum civilium initum aut ineundum, ad dignitatem sacramenti evexit, sed contractum naturalem, qualem exigit officium naturae. Officium siquidem naturae essentiale est ac ipsi Matrimonio intrinsecum, ideoque et contractus naturalis; contra vero civilis forma, ut ita loquar, qua Matrimonium contractus civilis evadit, accidentalis est, extrinseca atque mutationibus perpetuis obnoxia. Cum vero contractus matrimonialis constituat materiam sacramenti, haec profecto non debuit ab hominum arbitrio pendere (2). Hinc *dist.* pariter *min.* Principis est leges ferre pro contractu civili, in ordine ad forum civile, quoad ea quae sunt vinculo conjugali extrinseca, *C.*

(1) Inter ceteros ita loquitur Sanchez, *De Matrimonio*, tom. II, lib. VII, disp. 2, num. 2, ubi, cum statuisset posse principes ponere impedimenta Matrimonium dirimentia, etiam quatenus est sacramentum, pergit: «Nec obstat principis secularis potestati, Matrimonium esse sacramentum. Quia ejus materia est contractus civilis; qua ratione perinde potest illud ex causa justa irritare, ac si sacramentum non esset, reddendo personas inhabiles ad contrahendum et sic illegitimum et invalidum contractum.» Verum de hujus auctoris principio paulo post agemus. Id ipsum praestiterunt theologi, qui cum secuti sunt, Tour-

nely, Collet, alique passim.

(2) In adversariorum hypothese, quod Christus evekerit Matrimonium, quatenus contractus civilis est, ad dignitatem sacramenti, hoc sequeretur absurdum, Christum scilicet principibus, aut haereticis et impiis, reliquisse facultatem moderandi materiam sacramenti, ita ut materiae sacramentalis valor penderet ab illorum arbitrio. Quod profecto nemo sanus dixerit. Jam vero sub ratione politicae dominationis inter se pares sunt catholici principes et principes infideles et a catholici, cum omnes habeant idem objectum, temporalem videlicet subditorum felicitatem.

in ordine ad forum internum , quoad nexum ipsum matrimoniale et sacramentale , *N.* Nam in ea quae sunt ipsi vinculo conjugali intrinseca , nullum jus habet princeps , utpote quae separari nequeant ab ipso sacramento , ut paulo infra magis declarabimus.

207. Ad 2. *Neg.* Dignitas enim sacramenti non supervenit vel ipsi contractui naturali ; sed contractus naturalis in actu ipso , quo perficitur , ex Christi institutione induit naturam sacramenti , quod ab ipso jam inseparabile est. Notandum siquidem hic sedulo est , non supervenire rationem sacramenti contractui naturali jam in *suo esse* constituto et perfecto , cujusmodi est aqua respectu baptismi , panis respectu eucharistiae ; sed ratio sacramenti exurgit et perficitur in actu ipso , quo sub debitis conditionibus perficitur contractus , quemadmodum ratio sacramenti baptismi oritur ex ablutione , et ratio sacramenti eucharistiae ex prolatione verborum consecrationis. Quare non se habet contractus naturalis respectu sacramenti Matrimonii ut materia *remota* , sed ut materia *proxima* , quae consistit in ipsa applicatione seu collatione. Hinc cum Matrimonium perficiatur ipso contrahentium consensu expresso sub debitis conditionibus , hoc ipso actu fit signum efficax gratiae , adeoque sacramentum. Atque exinde patet discrimen , quod intercedit in adducta paritate , inter calicem et supervenientem benedictionem (1) ; multo igitur minus ratio sacramenti supervenit contractui civili.

(1) Hoc perspicue et paucis verbis exponit Angelicus Doctor , in lib. 4 *Sent.* dist. 27 , q. 1 ad 4 quaest. scribens : « Sicut se habet ablutio exterior ad Baptismum , ita se habet expressio verborum ad hoc sacramentum (Matrimonii) , ut dictum est ; » et ibid d. 26 , q. 2 , art. 3 , ad 2 : « Actus exteriores et verba exprimentia consensum directe faciunt nexum quendam , qui est sa-

sacramentum Matrimonii. » Cum vero adversarii non admittant Angelici auctoritatem , nisi quando ipsis favere videtur , juverit hoc ipsum adstruere auctoritate adversariis minime suspecta , nempe Van Espenii , qui op. cit. part. II , tit. XII , cap. 4 , num. 7 , ait : « Causa igitur efficiens Matrimonium est mutuus consensus , ut sicuti sponsalia de futuro contrahuntur solo consensu in nuptias fu-

Cap. III. de impedimentis matrimonii, etc. 349

208. Ad 3. Resp. 1. Cum constet de facto, conjecturae nostrae conticescere debent.

209. Resp. 2. *D.* Ita tamen ut abunde eos compensaverit, *C.* secus *N.* In primis Christus, quod mere civile est in contractu conjugii intactum principibus reliquit, ita ut ipsi jure suo uti possint in legibus circa Matrimonium constituendis, quae ad bonum reipublicae et tranquillitatem familiarum conducere possint, quaeque afficiant effectus civiles et externos. Quod vero attinet ad vinculum ipsum, si hoc Christus subtraxit principum juribus, longe eos compensavit per sanctissimam religionem, qua subditorum mores meliores fierent et cives absolutissimi evaderent. Ex his autem firmitas pendet principatum, quum christiani teneantur principibus subesse, obedire, vectigalia solvere, non solum propter metum, sed etiam propter conscientiam (1).

turas, ita Matrimonium per consensum de praesenti in nuptias perficitur, juxta regulam juris: Nuptias non concubitus sed consensus facit. Unde Pontifex (Innocentius III) in cap. 23, 1, de sponsalibus, tanquam indubitatum suae resolutionis fundamentum assumit, quod sufficiat ad Matrimonium solus consensus illorum de quorum, quarumque conjunctionibus agitur. » Loqui autem Van Erpenium de Matrimonio, prout est sacramentum, constat ex antecedentibus et consequentibus numeris; nam num. 3 ponit discrimen inter Matrimonium infidelium et fidelium, quod illud sit tantum *verum*, istud praeterea *ratum et sacramentum*; n. 5 scribit: « Matrimonium ratum inter fideles esse verum sacramentum, nemo catholicorum dubitat, » et ostendit auctoritate Eugenii IV et conc. Tridentini; deinde n. 7, exponens hujus sacramenti causam *efficientem* et *perficientem*, eam ponit, ut vidimus, in consensu contrahentium; demum eodem num. 7. post addu-

cta verba, pergit: « Quod autem dicit Eugenius IV, in cit. deer. pro Armenis, causa efficiens Matrimonii regulariter est mutus consensus per verba de praesenti expressus; nullatenus sic intelligendum, quasi aliquando alia esset causa efficiens Matrimonii quam mutus consensus, sed quod is consensus non semper sit exprimendus per verba. » Quare, cum ex Van Espenio per illud *efficiatur et perficiatur* sacramentum, quo *efficitur et perficitur* contractus, patet, se habere contractum ad sacramentum ut *materiam proximam*, sicut se habet ablutio, qua *efficitur et perficitur* sacramentum baptismi, ut loquitur etiam s. Thomas, p. 3, q. 66, art. 1, et post ipsum *Catech. Rom.* part. II, *De Sac. Bapt.* n. 6. Cfr. Gerdil. cit. tract. *De Matrim.* part. 1, § 5, ubi solvit difficultatem M. A. De Dominis, petitam ex similitudine aquae, quae est materia baptismi, et panis et vini, prout sunt materiae eucharistiae.

(1) Cfr. Gerdil. ibid. § 4, *Di-*

210. Ad 4. D. Statuitur, juxta s. Thomam, etiam *lege civili* in ordine ad forum civile et quoad effectus civiles, C. in ordine ad vinculum ipsum conjugale, ex quo conficitur sacramentum N. Quo sensu verissimum pariter est, quod subdit Angelicus Doctor: *Ex qualibet ipsarum lege, aliqua persona potest effici ad Matrimonium contrahendum illegitima*, id est, in *respectivo* ordine. Et vero s. Thomam nullam vim in civilibus legibus agnovisse constituendi impedimentum, quo irritum reddatur ipsum Matrimonii vinculum, aperte evincunt inter cetera haec, quae scribit in eodem supplemento, ex quo objecta verba adducta sunt: *Prohibitio*, inquit, *legis humanae non sufficeret ad impedimentum Matrimonii, nisi interveniret Ecclesiae auctoritas, quae idem etiam interdicat* (1). Igitur principes, juxta s. Tho-

gressione circa calumniam ab adversariis impactam defensoribus jurium ecclesiasticorum, quod detrahebant auctoritati principum. Cfr. etiam J. Vinc. Bolgeni in op. *Problema se i Giansenisti siano Giacobini*, Roma 1794; nec non J. B. Gemini, *La cabala de' moderni Filosofanti scoperta in faccia ai piccoli e ai grandi della terra*, Assisi 1793; item Cajetan. Aloy. Del Giudice, *Scoperta de' veri nemici della Sovranità sedicenti Regalisti*. Ex his patebit, quinam veri sint principum hostes, utrum aulici et jansenistae, an vero qui jura ecclesiae defendunt.

(1) Quaest. LVII, art. 2, ad 4. Alia plura s. Thomae in hanc rem testimonia congegit Itturiaga in op. cit. *L' avvocato Pistojese*, etc. cap. 2, § 2. Profiteor tamen, me non omnia admittere, quae ibid. docet hic auctor, de quo suo loco disseram. Cfr. Muzzarelli in diss. *Del contratto del Matrimonio in quanto sacramento*, opusc. XXIX, tom. VIII, pag. 222. edit. Flor. 1822. Leullierius praeterea jam animadvertit,

op. cit. *Observ.* II, § 2, s. Thomam in loco adducto ex lib. IV, *Cont. Gentiles*, non agere de impedimentis Matrimonii, sive de auctoritate eorumdem constituendorum; sed solum explicare varios conjugii fines, et horum respectu Matrimonium quasi diversis legibus obnoxium dicere. Quod vero attinet ad alterum desumptum ex *Suppl.* quaest. 50, Jac. Clemens doctor Lovaniensis. cum Prospero Fagnano in cap. *Utrum autem de cognatione spirit. lib. IV, Decretal.* respondet, sensum verborum s. Thomae nequaquam eum esse, ut lex civilis quemcumque inhabilem reddere queat ad Matrimonium contrahendum; sed unamquamque ex illis legibus, de quibus loquitur s. Doctor, efficere posse, ut aliquis ineundo conjugio habilis non sit; nimirum legem naturalem, quae omnibus communis est, posse impedimenta statuere relate ad omnes eos etiam, qui nullius imperio subsunt; legem civilem, quae Matrimonia respicit solum ratione habita ad commune reipublicae bonum, posse condere impedimenta civilia

Cap. III. de impedimentis matrimonii, etc. 351

nam, eas tantum leges ferre possunt, quae impediunt Matrimonii contractum in *ordine suo* seu *civili*, ut dictum est.

211. Ad 5. *D.* Non definivit Tridentinum, *quo jure* ecclesia statuere possit impedimenta expresse, eo quod id nunquam fuerit in dubium revocatum, *C.* aequivalenter *N.* De germano enim sensu Tridentinorum in laudatis decretis nobis constat ex censura ac nota haereticali, inusta a Pio VI. propositioni LIX. synodi Pistoriensis.

212. Ad 6. *Neg.* Verba enim, quae obijciuntur ex Van Espenio, non sunt hujus auctoris, sed a posteriori Launojana aliqua manu adjecta textui Van Espenii, in editione longe post auctoris obitum Lovanii, seu potius Lutetiae Parisiorum, anno 1753. vulgata. In editionibus siquidem auctore adhuc in vivis agente adornatis obiecta verba non habentur (1). Hinc aliud exurgit argumentum de novitate hujus sententiae, ac specimen intemeratae fidei theologorum et canonistarum aulicorum.

213. II. Obj. 1. Paucae extant a primis ecclesiae seculis leges circa fidelium Matrimonia ab ecclesia latae (2),

relate ad subditos infideles; ecclesiam demum christianorum conjugia invalida definire posse, quae, cum ad sacramenti naturam evecta sint, tum ex sua essentia tum ex effectibus gradum legibus civilibus multo nobiliorem habeant. Cfr. *Traité du pouvoir de l'Eglise sur le Mariage*, pag. 137; nec non op. *De impedimentis matrimonii*, pag. 108 et seq. 127, 135, 146 et seqq. Mechlin. 1834. Nonnullis tamen subtilis potius visa est haec Clementis evasio quam solida. Esto, non est tamen contemnenda. Nos aliam dedimus. Ceterum, s. Thomam constanter ecclesiae tribuisse potestatem impedimenta statuendi patet ex lib. 14 *Cont. Gent.* cap. 78; *Quodlib.* v, art. 5, in *Comm. in 4 Sent.* dist. 37,

q. 1, art. 1; dist. 40, art. 4; dist. 42, q. 1, art. 1; ibid. q. 2, art. 2, ad 4, etc.

(1) Sane in edit. Lovaniensi anni 1700, qua utor, verba illa omnino desunt. Cfr. edit. Venet. 1781, in cujus praefatione aperte dicitur, ea, quae in ea editione addita sunt inter asteriscos, spectare ad supplementum editum an. 1729, nempe post mortem Van Espenii. Porro citatus textus reperitur inter asteriscos.

(2) Ita Petzek, *Diss. de potest. eccles.* pag. 48 et seqq. 72 et seqq. Friburg. 1783. Auctor op. cit. *Theologisch-statistischer*, etc. seu *Specimen Theologicum-Statisticum de ecclesiastica potestate in rebus matrimonialibus*, et Thom. Dolliner

2. seu verius, solae vigeant juris Romani leges, ad quas passim provocant ecclesiae patres; 3. ex publicis enim monumentis constat, principes de matrimoniis leges tulisse, ecclesiam eis paruisse seu illis se conformasse; cumque vellet impedimenta statuere, ad principes confugisse. 4. Jam enim seculo II. Athenagoras in *Legatione pro Christianis* aperte professus erat: *Unusquisque nostrum uxorem suam secundum leges a vobis positas ducit* (1). 5. Honorius et Theodosius, lege Ravennae lata anno 409., statuunt, quando, cum quibus, et qua de causa in impedimentis dispensandum sit (2); codex Justinianus his legibus refertus est. 6. Quare cum patres Milevitani decrevissent: *Placuit, ut secundum evangelicam et apostolicam disciplinam, neque dimissus ab uxore, neque dimissa a marito alteri conjungantur*, subdunt: *In qua causa legem imperialem petendam promulgari* (3). Hinc 7. Theodoricus, Gothorum rex, veniam cuidam fecit, ut nuptias inire posset cum consobrina, Cassiodoro teste (4); 8. in legibus Longobardorum rex Luitprandus statuit: *Ut amodo nullus praesumat, relictam de consobрино aut sobrino suo uxorem ducere, cur? Quia, Deo teste, Papa Urbis Romae per suam epistolam nos adhortavit, ut tale conjugium fieri nullatenus permitteremus* (5). 9. Si quae igitur antiquitus leges ab ecclesia latae sunt circa christianorum conjugia, *prohibitivae* potius dicendae sunt quam irritantes connubia; 10. aut certe fatendum est, ipsam jus sibi indebitum usurpasse,

in op. pariter cit. *Handbuch des Eherechts, seu Manuale juris matrimonii*.

(1) Loc. cit. ex *Legat. pro Christ.*

(2) Cod. Theodos. Si nuptiae ex rescripto petantur, tit. x. Cfr. Cod. Theodos. cum perpetuis notis et comment. Jac. Gothofredi, tom. 1, pag. 287, Lugduni 1665.

(3) Loc. cit. apud Harduin.

(4) *Variarum*, lib. VII, num. 46, *Formula qua consobrina legitima fiat uxor*. opp. M. Aurelii Cassiodori, tom. 1, pag. 123, edit. Rotomag. 1679.

(5) Apud Bas. Joan. Herold, *Originum ac Germanicarum antiquitatum libri*, pag. 219, tit. XIII, Basiliae 1557.

Cap. III. de impedimentis matrimonii, etc. 353
 cujus rei fidem haud dubiam faciunt spuriae Isidori decretales. Ergo.

214. Resp. Ad 1. Esto, paucae latae sint prioribus seculis leges ab ecclesia, quae fidelium conjugia irrita redderent; inde id unum evincitur, illorum temporum adjuncta hoc temperamentum poposcisse. Ceterum cum non desint exempla istarum legum, hoc ipso efficitur, potestate sua in iis ferendis ecclesiam usam esse.

215. Ad 2. *Neg.* Nam praeter juris Romani leges, aliae conditae ab ecclesia sunt. Nonnullas superius inuimus, quibus ad pleniorum dictorum confirmationem alias subjicimus. Omissis enim decretalibus, quibus Callixtus Pontifex, initio seculi III. et Julius Papa eodem seculo statuerunt impedimentum *consanguinitatis*, utpote inter spurias ab eruditis rejectis (1), concilium Neocaesariense anno 314. constituit impedimentum *affinitatis*, perinde ac concil. Illiberitanum (2). Impedimentum *publicae honestatis* constitutum fuit a Siricio (3); impedimentum *voti* a Conc. Illiberitano (4), Carthagin. IV. (5), Chalcedonensi (6), item a Sirico et Innocentio I. (7). De impedimento *raptus* egit Synodus Ancy-

(1) Cfr. apud Harduin. *Acta Conc.* tom. 1, col. 112 et seqq. et col. 555. Attamen hoc impedimentum consanguinitatis certo constitutum est a conc. Agathensi anno 506, can. LXI; Avernensi anno 535, can. XII, etc.

(2) Concil. Neocaes. can. II, ibid. col. 282; conc. Illiberit. paulo post celebratum, can. LXI, ibid. col. 256, Cfr. etiam s. Basilii, *Epist.* CLX, al. CXCIII, *nd Diodorum*.

(3) In *Epist. ad Himerium Tarac.* cap. IV, apud Coustant. col. 628. Verba autem Siricii haec sunt: « De conjugali velatione requisisti, si desponsatam alii puellam alter in Matrimonium possit accipere. Hoc ne fiat, modis omnibus inhibemus; quia illa benedictio, quam nupturae sacerdos imponit, apud fideles cu-

jusdam sacrilegii inistat est, si ulla transgressione violetur. » In quem loc. cfr. adn. edit. Ideo vero textum attulimus, quia nihil non moliuntur adversarii, ut vim hujus constitutionis eludant.

(4) Can. XIII, in quem canonem cfr. *Comment.* card. de Aguirre, tom. 1, op. cit. pag. 407 et seqq.

(5) Can. CIV, apud Harduin. loc. cit. col. 985.

(6) Can. XVI, ibid. tom. II, col. 608.

(7) Siricius in *Epist.* cit. *ad Himer.* cap. VI. Innocentius vero in *Epist. ad Victorium*, cap. XII, apud Coustant, col. 754 et seq. in quem locum inter cetera scribit editor: « Inde autem quomodo juvenitur, qui ab Innocentio sacrarum virginum conjugia improbari qui-

rana anno 314. (1), nec non Synodus Chalcedonensis (2) et Symmachus Papa (3). De impedimento *criminis* ab ecclesia instituto certum est ex concilio Altheimensi (4). Matrimonium ob *cultus disparitatem* fieri prohibuit conc. Illiberitanum (5), Arelatense (6) et Arvernense (7). Cum itaque omnia fere impedimenta, quae adhuc vigent, ab ecclesia constituta fuerint, de quorum plerisque nullum occurrit in imperialibus legibus vestigium (8), patet, falsum omnino esse, quod ab adversariis assumitur, solas videlicet viguisse primis seculis juris Romani leges. Quod si patres interdum ad leges imperatorum provocant, ad eas provocant, quas ecclesia, ut mox dicemus, et probavit et suas fecit.

216. Ad 3. *D.* Principum legibus matrimonialibus ecclesia paruit, quas ipsa adoptavit, *C.* quas rejecit aut correxit *IV.* Minime inficiamur, ecclesiam plures imperiales leges *adoptasse* etiam quoad effectus ecclesias-

dem, sed non solvi putant, nobis latet. » Verum ipsum adeas in loc. cit.

(1) Can. xi ex coll. Isidori, x autem ex collect. Dionysii Exigui. Apud Hard. tom. i, col. 276.

(2) Can. xxvii, ibidem tom. ii, col. 612.

(3) *Epist. ad Caesarium Arel.* cap. 4, apud Hard. tom. ii, col. 1958.

(4) Celebratum est hoc concilium anno 916; agens porro de hoc criminis impedimento, provocat ad antiqua canonum statuta; sic enim loquitur: « Illud comuni decreto secundum canonum instituta definimus et praejudicamus, ut, si quis cum uxore alterius, vivente eo, fornicatus fuerit, moriente marito, synodali iudicio aditus ei claudatur illicitus, ne ulterius ei conjugatur Matrimonio, quam prius polluit adulterio. » Apud Hartzheim *Conc. German.* tom. ii, pag. 588. Solent adduci ad hoc ipsum adstruendum verba s. Augustini ex lib. i, *De nuptiis*,

cap. x: « Mortuo viro, cum quo verum connubium fuit, fieri connubium non potest, cum quo praecessit adulterium. » Verum haec lectio dubia saltem est; editores enim Lovanienses et Maurini omittunt particulam negativam, tamen monent nec in antiquis editionibus, quibus usi sunt correctores Romani, illam reperiri.

(5) Can. xv, xvi et xvii, apud Card. de Aguirre, *Conc. Hispan.* tom. i, pag. 428 et seqq.

(6) Can. xi, apud Hard. *Acta Conc.* tom. i, col. 265.

(7) Celebrat. anno 535, can. vi, ibid. tom. ii, col. 1181.

(8) Sane vel ipse apostata M. A. de Dominis, lib. v, *De repub. ecclesiast.* n. 67, fatetur: « Lex sola ecclesiastica impedimentum posuit cognationem spirituales occasione Baptismi, Ordinem sacrum, et vota solemnia, ac delectum solemnitatum quarumdam, » etc.

Cap. III. de impedimentis matrimonii, etc. 355

sticos. Ast non omnes admisit; sed plures rejectit vel correxit, cujus assertionis vadem damus auctorem protestantem Joan. Fridericum Bockelmann, qui plures leges enumerat, ad Matrimonium spectantes, ab ecclesia vel abrogatas vel correctas (1). Jam vero exinde patet, ecclesiam jure suo usam esse, sive cum proprias ad effectus sacros leges connubiales condidit, sive cum justis de causis principum constitutiones adoptavit, sive cum eas correxit. Idem semper exercetur jus legislativum in utroque casu (2).

217. Ad 4. *D.* Ducebant christiani uxorem juxta eas leges quas ecclesia adoptaverat, juxta dicta, *C.* juxta omnes leges indiscriminatim *N.* Contrarium enim ostendimus.

218. Ad 5. *D.* Honorius, Theodosius junior, Justinianus alique leges tulerunt matrimoniales, ut custodes, patrocinatores ac vindices legum canonicarum, *C.* ut sancirent auctoritate propria leges ecclesiasticas, ad communicandam eis intrinsecam firmitatem, qua ante carerent, *N.*

219. Ne videar sine tabulis hanc assertionem obtrudere, unum aut alterum testimonium afferam ex Codice Justiniano, ex quo constat, hunc Imperatorem in legibus, quas tulit ad canones sanciendos, non aliud sibi proposuisse, quam ut se eorum custodem et vindicem exhiberet, atque urgeret ipsorum executionem. *Si civiles leges*, inquit, *quarum potestatem nobis Deus pro sua in homines benignitate credidit, firmas*

(1) *De differentiis juris civilis et canonici.* Nos cap. praecedenti plura attulimus patrum testimonia, quibus improbant leges ab Imperatoribus latas, quas nullius esse ponderis affirmant respectu christianorum; cujusmodi erant illae, quibus permittebatur divortium. Non paucas leges civiles ab ecclesia corre-

ctas pariter exhibet Nicolaus München in Dissert. *De jure Eccles. Cathol. statuendi impedimenta Matrim. dirimentia*, pag. 76 et seqq. Coloniae 1827.

(2) Cfr. Roskovany, op. cit. § 37-41, et Gerdil, tract. cit. part. 1, § 9.

ab omnibus custodiri ad obedientium securitatem studemus, quanto plus studii adhibere debemus circa sacrorum canonum et divinarum legum custodiam, quae super salute animarum nostrarum definitae sunt (1)? Quibus verbis ostendit, se distinguere leges civiles, quarum sibi *potestatem* tributam affirmat, et sacros canones, quos jungit legibus divinis, quarum tantum *custodiam* sibi adscribit. Prosequitur vero ibid. Imperator: *Qui enim sacros canones custodiunt, Domini Dei adiutorio digni sunt; qui autem transgrediuntur, ipsi semetipsos iudicio reddunt obnoxios.* Si ex imperatore reus fit coram Deo, qui sacros canones transgreditur, ergo in canonibus agnovit vim obligandi in conscientia; ideoque vim non mutantur ex imperatoris sanctione. Accedens deinde propius ad rem nostram, aperte profitetur vim prohibitivam in canonibus, dicens: *Quod autem divini canones prohibent clericos esse, qui secundam uxorem duxerunt, et inter sanctos Basilus docens ait: Digamos canon ministerio exclusit et ex iis progenitos.* Demum concludit Justinianus: *His igitur, quae sacris canonibus definita sunt, insistentes, praesentem sancimus legem* (2). Quibus in antecessum visus est imperator axioma evertere a recentioribus aulicis statutum, *Canones legibus, non leges canonibus adjectas esse* (3). Eadem ratione sese gesserunt principes occidentales Childebertus, Chilpericus, Clotarius II., Carolus M. alique passim, qui protestantur, se legibus suis canonum tantum executionem urgere (4).

(1) Novel. cxxxvii.

(2) Ibid.

(3) Cfr. Natal. Alexandr. *Hist. eccl.* sec. vi, cap. 7, art. 2, qui inter cetera scribit: « Licet vero de rebus et personis ecclesiasticis leges tulerit Justinianus, in ipsum esset iniquior, qui assereret, ipsum ecclesiae auctoritatem usurpasse. Vester enim canones renovavit dum-

taxat. » Et paulo post: « Si quas vero novas leges tulit de ecclesiastica disciplina Justinianus, vim illae non habuerunt ullam, nisi quia sunt ab ecclesia receptae et approbatae. » Quod deinde allatis documentis ostendit. Cfr. etiam card. Gerdil cit. *Trattato del Matrim.* part. I, § 11.

(4) Huius rei documenta vide apud Gerdil. loc. cit.

Cap. III. de impedimentis matrimonii, etc. 357

220. Ad 6. *D.* Judicarunt patres Milevitani petendum, ut imperialis lex ferretur, qua mandaretur executioni canon seu lex in concilio statuta, seu potius declarata, *C.* qua ab Imperatore constitueretur, quod ex se patres Milevitani facere non potuissent *N.* Tria hinc praestant Africani patres: 1. condunt legem, aut potius legem a Deo conditam declarant, ne scilicet liceat vivente conjugē ad aliam transire: *Placuit ut secundum*, etc. Si ita *placuit* patribus, ergo legem condunt, seu potius divinam legem declarant. 2. Hujus legis violatoribus, quas possunt, poenas infligunt, nempe poenitentiam. 3. Postulant ab imperatore, ut hanc legem sua quoque auctoritate communiat poenas corporales infligendo (1).

221. Ad 7. *D.* Veniam fecit pro foro civili et quoad civiles effectus, *C.* quae valeret coram Deo *N.* Theodoricus praeterea, in tali praebenda facultate, innititur auctoritate legum; at certum est, leges christianorum ejusmodi inter consobrinos conjunctiones interdixisse (2).

222. Ad 8. *D.* Ut canonum custos et vindex, *C.* secus *N.* Responsio patet ex dictis in resp. ad 6. Cum enim plures semper existant, qui magis poenis temporalibus quam spiritualibus afficiantur, coacti non semel sunt tum Pontifices, tum episcopi in conciliis adunati, adversus legum ecclesiasticarum contemptores expetere a principibus edicta ac leges, quibus illi cogerentur ad leges ecclesiasticas servandas. Talis est origo plerarumque civilium constitutionum, quae habent pro objecto res sacras.

223. Ad 9. *Neg.* Quamvis enim antiquitus nondum

(1) Cfr. Leuillier. op. cit. *Observ.* v. § 1 et 2.

(2) Etenim has consobrinorum nuptias prohibuerat Theodosius, ut patet ex lege data ab Arcadio *D.* cap. 16, lib. 3 *Codiciis Theodos.* *De incest. nupt.* et lib. 1 ejusd. cod. tit. iv, *Si Nuptiae ex rescripto pe-*

tantur, data ab Honorio. Cfr. etiam s. Ambros. epist. lx, edit. Maur. alias lxxvi. Hujus legis Theodosianae meminerunt etiam Libanius, *Orat. de Angariis*, edita a Gothofredo; s. Augustinus, *De civit. Dei*, lib. xiii, cap. 16; Paulus Diaconus, lib. xiii, aliique.

obtinuerit formula nunc in usu recepta, qua conjugia contra ecclesiae leges inita dicuntur *irrita, nulla*, etc. aequivalentibus verbis id ipsum significabatur. Patres enim et concilia per quasdam nuptias affirmabant *divinam legem et jura naturae perrumpi, adulteria committi, eas manere non posse, esse repellendas*, etc; interdum perpetuae poenitentiae atque excommunicationi subgiebant vetitas nuptias attentantes. Quis porro non videat, in his agi non de sola *prohibitione*, sed de *irritatione* ejusmodi conjugiorum (1)?

224. Ad 10. *Neg.* Haec enim mera est apostatae Spalatensis criminatio, quam postea personati catholici iterare non erubuerunt (2). Si ecclesia usurpavit indebitum sibi jus, proferant igitur adversarii, qui nos auctores invasionis illegitimae incusant, assignent tempus, quando haec potestatis legislativae invasio ab ecclesia

(1) Cfr. Roskovany op. cit. § 36.

(2) Hanc calumniam omnium primus, ut diximus, struxit adversus ecclesiam M. A. de Dominis, qui in op. cit. lib. v, n. 67, scripsit: « Per accidens tamen, et ex sola usurpatione. deinde praescriptione, si tamen praescriptio haec bonam fidem adjunctam vere habeat, etiam in ecclesia (potestas haec) reperitur. » Apposite card. Gerdilius, op. cit. § 12, ad hanc criminationem respondit: « Degno di un apostata si è questo nero sospetto, che tenta qui lo Spalatense di spargere sulla buona fede della Chiesa, quasichè tanti santi Pontefici, tanti venerabili Padri adunati nei Concili, avessero conspirato per una sì lunga serie di secoli, ad usurpare una incompetente autorità, lesiva de' diritti della potestà civile, nè avessero temuto di chiamare lo Spirito Santo in patrocinatore di questa da loro conosciuta usurpazione, promulgando sotto l'invocazione di lui le ordinazioni fatte da essi riguardo al Matrimonio, come provenienti da

autorità ricevuta da Dio, e diretta e regolata dal suo Spirito. Stolta impudenza, che scuopre la malignità dell'animo, senza punto giovare all'intento. Egli è assioma di universale giurisprudenza, fondato sull'equità naturale, che un pacifico possesso di lunghissimo tempo mantenuto, ed esercitato senza interruzione per mezzo di frequentissimi atti notorj, con perfetta acquiescenza delle parti interessate, fa presumere un qualunque più giusto titolo, e che a togliere il diritto, non basta un dubbio, anche probabile in contrario, ma esser d'uopo, che la mala fede sia concludentemente provata da chi si prende a contrastarlo. » Attamen Spalatensis dictum iteravit Launojus, imo ulterius progressus est, dum, rejecto praescriptionis titulo, affirmat, op. cit. part. 1, art. 2, cap. 8, seu edit. cit. pag. 697, Pontifices ita se gessisse per usurpatam in eas causas jurisdictionem. Deinde alii passim idem effatum, tantos secuti magistros, adoptarunt.

fieri coepit; relegant artes et machinationes, quibus ambitiosum adeo consilium ad optatum exitum ecclesia perducere molita sit. Fierine potuit, ut omnes christiani orbis Praesules, iique sanctissimi, in unum conspirare potuerint ad aliena jura usurpanda? Numquid clanculum, an vero aperte id pertentarunt? At quomodo nemo ex iis, quorum maxime intererat de violato jure clamare, insurrexerit adversus hanc invasionem, nemo conquestus sit ex tot principibus de propriis juribus adeo sollicitis, et tot aulicis et principum assentatoribus? Cum agatur de gravi adeo criminatione, non conjecturis aut suspicionibus indulgendum, sed documentis ea comprobanda est, quae nulla prorsus sive ab apostata Spalatensi sive ab ejus sequacibus hucusque proferri potuerunt. Calumniatorum propterea notam non effugiunt.

225. Ad 11. *Neg.* Leges enim et canones aut Pontificum rescripta, quibus impedimenta Matrimonium dirimentia apponuntur, longe antiquitate superant seculum IX. quando primum prodire Isidori decretales. Recolantur, quae superius adduximus. Merces Isidorianae sunt semper postremum effugium ecclesiasticae potestatis osorum, quamvis sexcenties illud fuerit ad nihilum redactum atque protritum (1). Neque illud omitendum est, quod, cum Hincmarus Rhemensis falsitatem harum decretalium, eodem quo prodierunt seculo, ostendere sibi sumpserit, argumentum omnium validissimum, quod ex perperam tributa ecclesiae potestate legislativa in impedimentis dirimentibus constituendis

(1) Vere nostris adversariis applicari possunt, quae de lutheranis, calvinistis aliisque haereticis scripsit Van Espenius: *Omne catholicorum pene armamentarium ereptum iri crediderunt, si has decretales* (Isidorianas) *supposititias esse probarent* (part. IV, cap. 1, § 4, apud

Ituriaga, op. cit. cap. 5, § 1). Ceterum cfr. quae de hac Isidoriana collectione scripserunt doctissimi fratres Ballerinii, in appendice ad sancti Leonis opera, Venet. 1757, *Tract. de antiquis tum editis tum ineditis collectionibus canonum*, part. III, cap. 6, praesertim vero § 3 et seqq.

erui poterat in adversariorum hypothese, ne attigerit quidem.

PROPOSITIO V.

Ecclesia sola jure proprio et originario potest constituere impedimenta Matrimonium dirimentia, quae scilicet Matrimonii vinculum afficiant

226. Est certa haec propositio, ut aperte colligitur ex can. IV. superius recitato concilii Tridentini, et ex censura Prop. LIX. synodi Pistoriensis in constit. *Auctorem fidei*, et sequitur ex praecedenti quam vindicavimus propositione.

227. Ad tollendas porro ambiguitates circa verum propositionis sensum, adjecimus verba illa: *Quae scilicet Matrimonii vinculum afficiant*; quibus significare intendimus, quaestionem hic minime institui de eo, quod jure proprio seculi principes constituere possint circa contractum conjugalem, prout contractus civilis ac politicus spectatur. Ultro enim damus, principes posse ad bonum societatis, cui praesunt, leges ferre, quibus conjugia subditorum politice legitima fiant, et ea constituere, quae spectent ad *civiles effectus*, successiones nempe, dotem, haereditates, aliaeque ejusmodi, quae vinculo Matrimoni extrinseca sunt. Agimus propterea de eo, quod matrimoniali contractui intimum est, ipsumque constituit, nempe de vinculo, in quo ex dictis Matrimonii essentia consistit.

228. Non pauci, ut innuimus, praesertim ex Gallia theologi contendunt, competere principibus supremam et independentem potestatem statuendi impedimenta Matrimonium dirimentia aequo jure ac ea competit ecclesiae. Ex horum sententia, si quis ineat nuptias cum aliquo ejusmodi civili impedimento, nullae istae eva-

Cap. III. de impedimentis matrimonii, etc. 361

dunt non modo in ratione contractus, verum etiam in ratione sacramenti. Hanc sententiam amplexus est, ut diximus, D. Carrière (1). In Germania pariter apud eos, qui moderati audiunt, haec doctrina sectatores nacta est (2). Nonnulli demum quamvis principibus potestatem tribuant constituendi impedimenta dirimentia, existimant tamen, ea facultate eos uti non posse, nisi concurrat auctoritas ecclesiae.

229. Jam vero soli ecclesiae competere posse facultatem constituendi, jure proprio et originario, impedimenta Matrimonium dirimentia, quae nempe afficiant ipsum conjugale vinculum, tum ex intima rei natura juxta Christi dispositionem, tum ex constanti ecclesiae doctrina et praxi, tum denique ex incommodis, quae in adversariorum hypothesis necessario oriantur, evincimus.

230. Ac 1. quidem ex intima, de qua agitur, rei natura juxta Christi dispositionem. Etenim Christus, juxta dicta, officium naturae seu contractum naturalem, qualem Deus ipse instituit ante peccatum, quemque antiqui patriarchae, prius quam civiles leges constituerentur,

(1) Hanc sententiam inter ceteros tenuerunt, ante Carrière, Gerbaeus in op. *Traité du pouvoir de l'Eglise et des princes sur les empêchemens du Mariage*, par M. Gerbaeus, etc. Paris. 1696. edit. sec. *De Sacram. Matrim.* quaest. vii, art. 2, concl. 1, Collet. *De Matrim.* cap. 8, art. 2, concl. 1; demum J. Carrière op. et loc. cit. Hi omnes, alique non pauci cum ipsis, hanc tribuunt principibus potestatem statuendi dirimentia impedimenta ex jure ipsis proprio et innato, quamquam asserant, nonnisi *indirecte* afficere Matrimonium, quatenus sacramentum est, cum illorum potestas solum directe attingat conjugium prout est contractus civilis, seu ut loquitur Carrière, etiam prout est *contractus naturalis*. Nonnulli prac-

terea adjiciunt, principes ex pietate erga ecclesiam a pluribus seculis huic potestati cessisse, et ea, quae spectant ad Matrimonii vinculum, ecclesiae reliquisse, aut saltem eadem potestate eos uti non posse nisi cum dependentia ab ecclesia. Has autem limitationes seu coarctationes respuit D. Carrière, cit. tract. *De Matrim.* part. iii, sec. 2, cap. 2, num. 571 et seqq. ubi praeterea negat, ecclesiam sibi reservare posse hanc auctoritatem:

(2) Sic sentit Küstner, *De Matrimonio*, Lips. 1810; et D. Pachmann, in *Pletz's theol. Zeitschr.* seu *Theologicis ephemeridibus Pletzii*, vol. 11, pag. 15, Vien. 1833; Bucholtz in iisdem ephemeridibus anno 1836, vol. 11, pag. 16.

inierunt, ad sacramentalem dignitatem evexit, et ita evexit, ut quoties legitimae personae naturalem hunc contractum efficerent, toties conficerent sacramentum. Quare ex hac contractus naturalis elevatione factum est, ut uno eodemque actu et contractus et sacramentum habeantur in conjugio christianorum, seu contractus et sacramentum identificentur per unum eundemque actum. Hinc nonnisi cogitatione ratio contractus a ratione sacramenti distinguitur (1). Porro si ita est, jam sequitur, ad illam solam auctoritatem, ex Christi institutione, spectare jus decernendi condiciones, quae requiruntur ut personae legitimae seu idoneae censi debeant ad contractum conjugalem celebrandum, adeoque et ad sacramentum conficiendum, cui a Christo demandata est sacramentorum cura et administratio. Atqui haec nec est nec esse potest nisi sola ecclesia. Nam solius ecclesiae munus est declarare, quatenam legitima materia sacramentorum sit, praesertim cum agitur de materia *proxima*, cujusmodi esse diximus contractum naturalem respectu sacramenti Matrimonii; solius ecclesiae est condiciones apponere, quibus proxima haec materia legitima aut illegitima haberi debeat; solius igitur ecclesiae est proprio et originario jure impedimenta constituere, quibus contrahentes inhabiles ac illegitimi fiant ad contractum ineundum, adeoque et ad sacramentum conficiendum (2).

(1) Quapropter contractus et sacramentum in conjugiiis christianorum non possunt spectari veluti *duae realitates*, seu duae res ab invicem distinctae ac separabiles, ut passim fit ab iis, qui tuentur contrariam doctrinam. Distincta quidem est in christianorum connubiis ratio *formalis*, ut scholae loquuntur, contractus et ratio *formalis* sacramenti, minime vero contractus ipse et sacramentum, perinde ac si essent duae res ab invicem distinctae.

(2) Absurdum sane est affirmare, Christum constituisse principes tamquam moderatores materiae sacramentorum; si enim possent quidpiam constituere circa materiam sacramenti Matrimonii, eadem ratione possent constituere in ordine ad alia sacramenta, baptismi, ex.gr. eucharistiae, etc. quod nemo catholicus dicet. Praeterea, si Christus hanc dedisset potestatem principibus, vel dedisset ut principes christiani sunt, aut absolute prout sunt

Cap. III. de impedimentis matrimonii , etc. 363

231. 2. Idipsum praeterea non minus clare evincitur ex constanti ecclesiae doctrina et praxi. Enimvero ecclesia velut unum idemque semper habuit contractum et sacramentum , ita ut nunquam ratum senserit esse contractum in ullo casu , cum ex defectu conditionum nullum sive irritum fuit sacramentum. Semper ecclesia ut adulteros spectavit illos coram Deo , qui , inito tantum contractu civili , absque sacramento simul cohabitaverint. Provocamus reipsa adversarios , ut ex tota antiquitate vel unum proferant exemplum Matrimonii , quod ecclesia tanquam legitimum agnoverit , eo quod juxta leges civiles celebratum sit , neglectis conditionibus a se constitutis. Quare , ut superius vidimus , identitas haec contractus et sacramenti praecipua difficultas extitit in concilio Tridentino ad irritanda Matrimonia clandestina , cum nulla sit ecclesiae potestas in sacramenti substantiam. Omnium primus Melchior Canus insinuavit sententiam de duplici distincta *realitate* in contractu et sacramento Matrimonii , ut ita se extricaret a gravissimis difficultatibus , quibus sensit urgeri novam a se propositam doctrinam , de sacerdote ministro sacramenti Matrimonii (1).

232. Deinde constans ecclesiae praxis in vindicanda sibi soli potestate statuendi impedimenta dirimentia con-

reipublicae civilis moderatores seu principes civiles ; porro primum dici nequit , cum nulli tunc temporis principes christiani extiterint ; alterum vero repugnat , alioquin etiam principes acatholici et infideles possent , saltem *indirecte* , ut adversarii propugnant , irritum facere sacramentum , uti superius adnotavimus , jus exercentes in sacramenti materiam. Quid vero magis absonum dici aut fingi potest , quam ex voluntate Neronis , Caligulae , etc. debuisse pendere valorem materiae ad sacramentum efficiendum ? Illic tamen devenire debent , qui hanc fa-

cultatem tribuunt principibus constituendi impedimenta dirimentia. Quod si principes infideles hanc potestatem non habuerunt , quomodo hanc consecuti sunt amplectendo religionem christianam , adeo ut , dum filii ecclesiae evaserunt , auctoritatem acquisierint in ea , quae privative et exclusive ad ecclesiam ipsam spectabant ? Hoc rursum evincere deberent adversarii. Cfr. Muzzarelli , opusc. cit. pag. 215 et seq.

(1) *De locis theol.* lib. viii, cap. 5. Sed cfr. quae contra eum scripsit Bellarm. *De Matrim.* cap. 7.

stat 1. ex eo, quod ipsa impedimenta haec constituerit tribus prioribus ecclesiae seculis, ut allata documenta ostendunt, ita ut irrita habuerit conjugia illa, quae a legibus juris Romani probabantur tanquam legitima; 2. illud ex eo pariter constat, quod ipsa velut adulterina interdum spectaverit conjugia, quae ab Imperatoribus christianis mittebantur (1), contra vero haberit ut legitima nonnulla conjugia, quae rejiciebantur tanquam illegitima etiam a codice christianorum principum (2); 3. id ipsum constat ex eo, quod ab ecclesiae tantum confirmatione seu approbatione vim irritandi christianorum conjugia obtinuerint, sive intra sive extra Imperii fines, impedimenta, quae in jure Romano

(1) Superius attulimus patrum efata, quibus conjugia, ab imperialibus legibus permissa post dissolutionem ex causa adulterii, reprobantur. Id ipsum dicatur de lege lata a Costantino M. quaeque reperitur in cod. Theodosiano, lib. in, tit. xiv, *De repudiis*, qua Imperator sublati aliis repudiorum causis statuit: «In repudio mittendo a femina, haec sola crimina inquiri, si homicidium, vel medicamentarium, vel sepulchrorum dissolutorem maritum suum esse probaverit. In masculis etiam si repudium mittant, haec tria crimina inquiri conveniet, si moecham, vel medicamentariam, vel conciliatricem repudiare voluerit.» Agi porro in hac lege de repudio, quo fas sit alteram ducere, patet ex poena, quae immediate sancitur quoad eos, qui absque recensitis criminibus repudium miserrint; subditur enim: «Nam si ab iis criminibus liberam ejecerit, omnem dotem restituere debet, et aliam non ducere.» Cfr. in hanc legem commentarius Gothofredi, edit. cit. tom. 1, pag. 310 et seqq. Porro, ipso Gothofredo fatente, canones nunquam permiserunt in ejusmodi repudiis aliam uxorem ducere. Cfr. etiam card. de Aguirre in can. lxi

conc. Illiberitani.

(2) Hujus rei luculentissimum exemplum inter cetera suppeditat conjugium initum a filiis familias absque consensu parentum, quod et antiquitus atque nunc etiam a pluribus legislationibus veluti illegitimum imo irritum declaratum est, attamen ecclesia illud ratum habet ac legitimum. Alia exempla cfr. apud Gerdil. tract. cit. pag. 177 et seqq. Recens exemplum suppeditat responsio sacrae Poenitentiariae data 1 Jun. 1824 ad episcopum Vivariensem, qua declarat valida omnino esse christianorum conjugia inita cum impedimentis civilibus irritantibus, quae praeterea addit: «Ita eruitur ex instructione a suprema Inquisitione per S. Congregationis Concilii organum ad episcopum Brexinonensem, an. 1824 transmissa: Matrimonii fidelium, quibus nullum obstat canonicum impedimentum, suam quoad maritalem nexum inesse vim et valorem, qualiacumque tandem fuerint impedimenta a seculari potestate, ecclesia non consulta nec probante, perperam ac nulliter constituta.» Extat vero haec responsio in *Rituali Bellicensi*, tom. III, pag. 72, edit. sec.

Cap. III. de impedimentis matrimonii, etc. 365

constituta erant tum ab imperatoribus ethnicis tum ab imperatoribus christianis (1); 4. constat ex legum civilium correctione, irritatione, ampliatione, quae, ut vidimus, per jus canonicum factae sunt circa impedimenta; 5. patet ex ipsa agendi ratione imperatorum ac principum christianorum, sive in condendis legibus suis ad canonum normam, ut robur ac firmitatem adipiscerentur (2), sive in rogandis conciliis, cum optarent aliquod impedimentum constitui (3).

233. 3. Denique eadem veritas adstruitur ex incommodis, quibus urgetur adversariorum hypothesis. Fieri enim non potest, ut scite observat Bellarminus (4), ut eadem potestas aequae et immediate et proprie ad duo diversa tribunalia pertineat. Utraque enim esset suprema et independens circa idem objectum. Impossibile autem est, ut ex duplici circa idem objectum ab invicem independenti ac suprema potestate non oriantur collisiones, ita ut altera probeat, quod ab altera vetatur. In casu autem nostro magis adhuc manifestum fit incommodum, quod ex potestatum conflictatione oritur, cum agatur de sacramenti valore. Idem enim conjugium ut verum sacramentum haberetur ab ecclesia, quod nullum omnino esset ac inane juxta regimen politicum. Qui hac ratione nuptiali foedere conjuncti essent, rei totidem

(1) Sane ecclesia protendit fines suos ultra ditionem Romani Imperii, ut notum est. Porro cum ipsa leges seu canones statueret, statuebat pro omnibus Christi fidelibus; quando propterea confirmabat leges Romanas in ordine ad Matrimonium, vim ipsis obligandi communicabat, ita ut nemo in conscientiae foro, sive intra sive extra Imperii fines, eas infringere posset.

(2) Cfr. Gerdil. loc. cit. part. 1, § 11.

(3) Cfr. superius dicta circa praecedentes oblatas a Legatis regis Gallia-

rum concilio Tridentino, ut duplex constitueret impedimentum.

(4) *De Matrim.* cap. 21, n. 44. Quamvis vero, ut superius adnotavimus, adversarii non nisi indirectam principibus tribuant potestatem in Matrimonium, prout sacramentum est, tribuunt tamen supremam, propriam ac immediatam in idem conjugium, prout est contractus civilis; merito propterea affirmavit Bellarminus, admitti non posse in idem objectum duas potestates aequae supremas, proprias ac immediatas.

fornicationum fierent coram Deo juxta ecclesiae sententiam citra scelus vero ac legitimo jure uterentur juxta sententiam politici regiminis, aut e converso fornicarii essent juxta civile tribunal et legitimi sponsi coram Deo juxta tribunal ecclesiae. Quis porro non videat, exinde animi seu conscientiae perturbationes oriri, morum honestatem periclitari, ac innumera prope mala progigni? Alterum incommodum, quod ex eodem principio dimanat, sunt simultates et jurgia, quae suapte natura inter civitatem et ecclesiam interesse debent, uti experientia ostendit in illis regionibus, in quibus ejusmodi legislatio viget (1). Quid, si ageretur de provinciis in quibus dominantur principes acatholici, quique ut plurimum omni qua possunt opera catholicae religioni extinguendae student? Numquid rata non erunt conjugia, quae catholici inirent quidem juxta ecclesiae leges, at contra leges, quas sanxerunt principes acatholici (2)?

(1) Roskovany op. cit. § 10, loquens de legislatione Austriaca, haec habet: « Archiepiscopus Viennensis ad omnes dioeceseos suae parochos circulare emisit id continens: Ut omnes parochi, quoniam civilis constitutio matrimonialis ad contractum solum, et non una ad sacramentum foret referenda, canonicas sanctiones circa Matrimonium perlatis deinceps quoque observare pergerent. At vero legislator civilis jam nunc diserte declaravit: per suam constitutionem canonicis quoque praeceptis ipsum sacramentum attinentibus derogatum esse, omnesque episcopos obligari, ut dehinc civilem dumtaxat constitutionem instar normae observent. Cum autem clerus, non obstante hac declaratione, porro etiam plures in praxi difficultates formaret, et Matrimonium, quod canonicis requisitis rite concurrentibus initum esset, ut verum ratumque a civitate agnoscere debere palam enuntiaret, diuturnum exortum est certamen, quod effecit, ut dispen-

sationum matrimonialium systema intra 40 annos pluries mutaretur. » *Ephemerides Aschaffenburgenses* an. 1834, pag. 470, eventurum annunciarunt in imperio Austriaco, ut demum conventio seu concordatum fieret cum Sede Apostolica ad omnem collisionem jurium tollendam. Quod vero dictum est de legislatione Austriaca, dici pari jure debet de legislatione Gallica, ex qua non minora incommoda orta sunt et quotidie adhuc oriuntur.

(2) Equidem novi, Carriere repone, nihil posse principes in destructionem, ideoque nullius vis fore leges, quas sive catholici sive acatholici iniquas tulerint. Ast quaerat ipse ab illis principibus, utrum leges, quae non ita pridem in regionibus Galliae finitimis, de quibus paulo post agemus, latae sunt, justae sint an vero injustae? Quis judex erit? Illi justissimas et acquissimas reputabunt, catholici vero injustas plane et iniquas dicent. Et en collisionis fontem uberrimum.

Cap. III. de impedimentis matrimonii, etc. 367

234. Quaecumque igitur versus spectetur controversia ista, sive intimam rei naturam ex Christi dispositione expendamus, sive constantem ecclesiae doctrinam et praxim, sive demum gravissima quae in adversariorum hypothesis exoriuntur incommoda, constat, soli ecclesiae jus competere constituendi impedimenta Matrimonium dirimentia, nec ulla ratione competere posse seculi principibus, prout ostendere nobis proposuimus.

235. Nunc demum addo, hanc doctrinam constanter tradidisse et in praxim deduxisse Romanos Pontifices, ut patet ex Benedicto XIV. passim (1), Pio VI. (2), Pio VIII. (3), Greg. XVI. (4), atque ex responsis datis a congregationibus Romanis (5).

(1) Praesertim *De Synodo dioec.* lib. viii, cap. 12, n. 6, ubi prolata novella LXXXIX Leonis Imperat. addit: « Verum haec constitutio, cum a principe laico prodierit, non potuit Matrimonii validitatem quoad forum conscientiae infringere. » Et Constit. II, data ad Henricum cardinalem Ducem Eboracensem, die 9 Febr. an. 1749, ubi § 7 loquens de lege lata ab Imp. Theodosio, qua nuptiae inter Christianos et Iudaeos interdicuntur, ait: « Verum duae hic occurrunt difficultates: prima; quod haec lex, utpote a laico principe condita, nullam habere vim in Matrimoniis debet, » etc. idque confirmat auctoritate Estii. Cfr. ejus *Bullar.* tom. III, pag. 8.

(2) In litt. dat. ad episcopum Molese. die 16 Sept. 1788, de quibus postea.

(3) In *Encyclica* 29 Maji 1829, in qua affirmat, Matrimonium non humana tantum ex lege, sed ex divina regi debere, ac non terrenis, sed sacris rebus ipsum accensendum esse, ideoque ecclesiae omnino subiaci.

(4) In *Encyclica* 15 Augusti 1832, ubi ait: « Memores (populi) sacris illud (Matrimonium) rebus adnume-

rari, et ecclesiae proinde subiaci, praestitutas de ipso ejusdem ecclesiae leges habeant ob oculos, iisque pareant sancte accurateque, ex quarum executione omnino pendet ejusdem connubii vis, robur ac justa consociatio »

(5) Paulo ante protulimus responsionem datam 1 Junii 1824, in qua concurrunt auctoritas s. Poenitentiariae, Inquisitionis et Congregationis concilii Trid. Has auctoritates sibi objicit Carrière, easque eludit sub eo praetextu, quod Summi Pontifices nihil definire intenderint; responsiones vero s. Poenitentiariae tanti non sint ponderis, ut ex iis dirimi debeat controversia. Ast haec sunt evasiones; quamvis enim Pontifices Romani noluerint quaestionem definire, ostendunt saltem, quae ipsis mens sit, et quanam sensus et praxis ecclesiae; si autem ex cathedra definivissent controversiam, jam contra fidem peccarent patrocinatores contrariae sententiae. Quivis pariter apprime catholicis magna veneratione excipit responsa aut decreta Romanorum Congregationum quae consilere solent Romanos Pontifices, antequam ea emittant.

236. Priusquam manum a tabula amoveamus, et illud ex dictis animadvertere debemus, nec posse principes auctoritate sibi propria et originaria cum subiectione ad ecclesiam statuere impedimenta, quae vinculum conjugale afficiant, cum principes, eam potestatem non habeant. Itaque, quod a Bellarmino aliisque theologis traditur, posse principes, ecclesia concurrente, impedimenta cum effectu dirimente statuere, debet eo sensu intelligi, quod scilicet ejusmodi principum sanctiones vim producendi effectum illum tunc tantum adipiscantur, cum ad eas accesserit ecclesiae auctoritas, qua sola virtutem hanc dirimendi conjugia leges civiles obtinere possunt. Quicumque alius sensus esset contradictorius.

DIFFICULTATES

237. I. Obj. 1. Quamvis argumenta, quae ab auctoritate ducuntur, magis patrocinentur contrariae sententiae, quae ideo tenenda esset, si quaestio ex auctoritate definienda foret, graviores tamen rationes militare videntur pro theologorum Gallorum sententia. 2. Etenim neque ex rei natura, neque ex ratione sacramenti, ad quam a Christo evectorum est fidelium conjugium, neque demum ex mutuis utriusque potestatis, ecclesiasticae et civilis, relationibus ostendi potest, christianorum conjugium ita ad ecclesiam pertinere, ut pariter non subsit principum potestati in ordine ad impedimenta dirimentia constituenda. 3. Sane, licet Matrimonium evectorum sit ad dignitatem sacramenti, non ideo desiit esse contractus naturalis et civilis; sacramentum enim non tollit contractum, ut patet; et ille contractus non minus spectat ad bonum societatis; ergo semper subditur principi. Sub eo respectu igitur verum est, materiam sacramenti esse contractum principi subjectum, et quidem contractum *naturalem*, in quo sita est ejusdem sacra-

menti materia. Hic item contractus est civilis, cum inter cives initur, et ideo subest principis auctoritati; qui eundem contractum potest irritare, etiam prout naturalis est. Nec ideo attingit sacramentum; impedit solum, quominus materia existat; porro prius est existere materiam quam sacramentum; non dissimili prorsus ratione ac vinum aut aquam corrumpens, eucharistiae aut baptismatis sacramenta non afficeret. Pariter non ideo mobilis efficitur sacramenti materia, quae semper consistit in contractu valido; nec minus fixa permanet inter varias regnorum leges, quam inter varias leges, quas ecclesia tulit variis aetatibus. 4. Et vero in adversariorum sententia dicendum esset, principes, quando religio christiana in eorum imperiis propagatur et sic matrimonia subditorum sacramenti rationem recipiunt, aliquid amittere de suis juribus temporalibus; atqui illud opponitur constanti doctrinae ecclesiae, et nemo non videt, quam odiosa inde redderetur religio principibus (1). Ergo.

238. Resp. Ad 1. *Neg.* Etenim hoc ipso, quod adversarii fateantur, argumenta, quae ducuntur ex auctoritate, magis patrocinari sententiae nostrae, facile colligitur, etiam rationum momenta, quibus innititur auctoritas, eidem doctrinae suffragari. Alioquin inferendum esset, aut absque solidis rationibus Romanos Pontifices Congregationesque in re tam gravi huic doctrinae adstipulari eamque in praxim deducere, aut privatis hominibus magis compertas esse has rationes quam ecclesiae universalis moderatoribus (2). Verum, et hoc

(1) Ita Carrière, tom. 1, part. III, sect. 2, cap. 2, n. 559, cum auctoribus, quos pro se adducit.

(2) In negotio Religionis nemo negaverit primas partes sibi vindicare auctoritatem. Equidem novi, a D. Carrière affirmari, tunc solum

controversiam dirimendam auctoritate esse, cum haec ineluctabilis est; verum cujus erit iudicium ferre de auctoritatis pondere, praesertim cum agitur de Romanorum Pontificum constitutionibus? Inquirere in intrinseca rationum momenta,

praetermisso, inficiamur, rationes, quae ab adversariis proferuntur, validiores esse iis, quibus innititur doctrina nostra, ut ex earum analysi constabit. Hae siquidem rationes, quas adversarii jactant, eadem illae sunt, quibus M. Antonius de Dominis, Launojus, ceterique ecclesiasticae potestatis oscores innixi, solis principibus ad ecclesiae exclusionem auctoritatem tribuunt leges sancienti, quibus dirimantur christianorum conjugia, quasque superius disjecimus.

239. Ad 2. Negamus quoad omnes suas partes.

240. Ad 3. seu ad 1. prob. *D.* Matrimonium, licet evectum sit ad dignitatem sacramenti, non ideo desiit esse contractus naturalis in suo conceptu formali, quatenus mente a sacramento distinguitur, *C.* ratione suâ, quatenus identificatur cum sacramento *N.* Responsio patet ex iis, quae paulo ante exposuimus. Nam ex eo quod contractus conjugalis uno eodemque actu, quo talis efficitur evadat sacramentum juxta Christi institutionem, quamvis non amittat rationem formalem contractus, reipsa tamen spectari non amplius potest nisi sub ratione sacramenti. Nullum propterea instans concipi potest, in quo a principe exerceri possit in talem contractum potestas; nisi velint adversarii Christum sacramentum ipsum principum dispositioni tradidisse, etiamsi ipsi sint acatholici et infideles (1). Ratio

quibus innititur auctoritas, non ad privatos spectat; alioquin sectaremur methodum protestanticam.

(1) Huc sane devenerunt nonnulli theologi ex praejacto principio, ut assererent, posse principes infideles statuere impedimenta, quae attingant subditos christianos, inter quos eminet Sanchez, lib. vii, disp. 3, n. 7, cujus verba haec sunt: «Id vero monuerim fideles subditos infidelibus principibus, utpote qui eorum oppida inhabitant, adstringi legibus eorum justis irritantibus Ma-

trimonium... Quare si cum eo dirimenti impedimento contrahant, erit nullum Matrimonium. Quia ratio sacramenti superaddita fidelium, non impedit, » etc. Hoc idem absurdum corollarium debet admittere D. Carrière, si sibi ipsi constare velit. Nam cum juxta principium ejus possint civiles potestates contractum naturalem attingere ex jure suo innato, originario et independente, ita ut efficiat non amplius idoneam materiam sacramenti, ea ratione qua aqua corrumpitur aut panis, ut

Cap. III. de impedimentis matrimonii , etc. 371

porro contractus *civilis* , qua *civilis* , prorsus extrinseca est ipsi connubiali nexui , eumque supponit jam in suo esse constitutum (1). Quare nec debent nec possunt adversae partis theologi duas has contractus rationes simul permiscere , cum immane inter utramque interpositum sit discrimen. Ratio enim contractus *naturalis* est ipsi conjugio intrinseca et essentialis ; ratio vero contractus *civilis* est eidem extrinseca , accidentalis ac superveniens.

241. Exinde corruunt omnes deductae consecutiones , nempe : ergo sacramentum non tollit rationem contractus naturalis et civilis ; ergo semper subjicitur principi ; ergo materia sacramenti est contractus naturalis et civilis principi subjectus ; ergo potest princeps irritare contractum naturalem , quin attingat sacramentum , aliaeque ejusmodi. Hae siquidem omnes dimanant ex falso principio , et ex perperam intellecta catholica doctrina de sacramento Matrimonii. Hoc vero clarius adhuc patet ex adducta similitudine de immutatione aquae prout est materia baptismi , et panis prout est materia eucharistiae , quam cum ab apostata de Dominis mutuati fuerint adversarii , supponunt cum ipso id quod falsum esse ostendimus , contractum nempe perinde se habere ad sacramentum Matrimonii , ac se habeat aqua aut panis

nequeant esse materia baptismi et eucharistiae , profecto sequitur , ita posse principes infideles afficere contractum naturalem fidelium , ut , juxta leges civiles , irritum fiat sacramentum ipsum. Ea quo ducant ejusmodi theoriae , ut valor nempe sacramenti pendeat etiam a Turcis , paganis et haereticis !

(1) Exinde ruit potissima illa ratio , cui innituntur adversarii , quae ducitur ex prioritate seu anterioritate contractus civilis et naturalis respectu sacramenti , ex qua nonnulli adeo progressi sunt , ut non solum principibus secularibus tri-

buerint potestatem statuendi impedimenta irritantia sacramentum , verum etiam , ut potior sit potestas principum in Matrimonium , quatenus sacramentum est , quam potestas ecclesiae. Princeps enim potest , juxta ipsos , effectus civiles tribuere Matrimonio ab ecclesia irritato , quia possunt hi effectus tribui etiam Matrimonio invalido ; non potest vero ecclesia tribuere rationem sacramenti Matrimonio a principe irritato , quia *sine contractu existere nequit Sacramentum*. Ita Carrière , loc. cit. n. 563 , cum Baston , *Concordance* , etc. pag. 15.

ad sacramentum baptismi aut eucharistiae. Ast in hoc graviter hallucinantur; ut enim in praecedentibus propositionibus ostendimus, contractus naturalis non est materia *remota* sacramenti Matrimonii, ut aqua est materiae remota baptismi, et panis materia remota eucharistiae, sed *proxima*; quae propterea nulla ratione a principe immutari aut irritari potest, quin attingat immediate sacramentum ipsum.

242. Ad 4. *Neg.* Haec insuper difficultas, quae pariter, ut vidimus, ab apostata de Dominis, a Launojo, a jansenianis ac regalistis proponitur, disjecta pridem a nobis est. Jus principum proprie tantum fertur in contractum civilem, qui supervenit contractui naturali, ideoque, si sermo sit de conjugii fidelium, supervenit sacramento. Porro hoc jus a Christo ipsis intactum relictum est; hinc principes, si bonum societatis id postulet, possunt contractum civilem illegitimum et irritum facere, in ordine scilicet ad effectus civiles, adeo ut vi legum illum spectare possint veluti nullum, non autem in foro conscientiae et coram Deo. Cum vero in ipsorum imperiis religio christiana propagatur, aut ipsi permanent in infidelitate, et nullum jus habent in contractum conjugalem a fidelibus initum in foro conscientiae, sed conservant illud, quod habuerunt in contractum civilem et extrinsecum; aut fidem profitentur, et nova ipsis inest obligatio se subjiciendi ecclesiae doctrinae, ac filios obsequentes se erga eandem exhibendi, non autem acquirendi jus, quo antea carebant (1). Falsum praeterea est, quod adversarii affirmant, opponi doctrinam nostram constanti ecclesiae doctrinae; ut enim caetera silentio praeteream, quae huc afferri possent, atque ut insistam argumento, quod versamus, ecclesiae contrarium ostendit praxi sua sive ante sive post prin-

(1) Cfr. Muzzarelli, in opusc. cit. pag. 215 et seq.

cipum conversionem, uti evincunt documenta, quae attulimus (1).

243. Inst. Saltem ostendi nequit ex utriusque, civilis et ecclesiasticae, potestatis mutuis relationibus soli ecclesiae competere jus statuendi impedimenta dirimentia.

1. Si quae enim contrariae sententiae momenta essent, haec vel ex jure vel ex facto desumerentur; neutrum porro dici potest. Non *ex jure*, nam quae ex jure afferuntur argumenta, peti solent sive ex repugnantia duplicis supremae, immediatae ac independentis potestatis in idem objectum, sive ex incommodis, nempe ex utriusque potestatis conflictu; jam vero repugnantia illa supponitur et non probatur, imo potius evincitur contrarium. Nam licet objectum idem sit, sub diverso tamen respectu attingitur ab utraque potestate, et diversus est finis utriusque, in quo nulla esse potest pugna; idque etiam patet ex pluribus exemplis, v. g. festorum, bonorum, quae sunt Deo dicata, in quae utraque potestas directe et immediate jus exercet (2). Incommoda pariter, quae praedicantur oriri ex conflictu, ab abusu potestatis oriuntur, non autem necessario ex ipsa rei natura; quare facile tolli possunt, si utraque potestas suis limitibus se contineat, aut alia ratione invicem se componant hae potestates. Adde impedimenta, utpote duas negationes, non posse proprie esse contradictoria.

2. Sed neque *ex facto*; aut enim attendimus ad priora secula, et certum est, ut ostendunt theologi Galli, principes per plura secula constanter exercuisse hanc potestatem tanquam sibi innatam et propriam absque ulla reclamazione, imo cum approbatione ecclesiae (3); aut attendimus ad posteriora seu recentiora ecclesiae secula; porro, quamvis in his ecclesia exclu-

(1) Id constat ex iis omnibus legibus imperialibus, quas ecclesia aut correxerat aut abrogavit, juxta dicta.

(2) Ita Carrière loc. cit. num. 564 et seqq.

(3) Ibid. num. 568.

sive hanc exercuerit potestatem, id unice repetendum est ex principibus qui, pro sua erga ecclesiam pietate ipsi omnino reliquerunt curam causarum matrimonialium (1), quin tamen dici possit, quod principes jus suum amiserint; aliud enim est jure suo non uti, aliud eo spoliari, praesertim cum agitur de jure innato, cuiusdam potestati; et si voluissent, non potuissent principes suis se juribus abdicare (2). 3. His rationum momentis adducti jam plures theologi exteri, Petrus Soto (3), Sanchez (4), Salmaticenses (5), Pirching (6), Selvaggius (7), aliique passim (8) eandem tuentur doctrinam. Ergo.

244. Resp. *Neg. ant.* Ad 1. prob. *Neg. min.* Non enim tantum supponitur ejusmodi repugnantia, sed plane evincitur. Siquidem eadem res ad duos diversos dominos absolutos et independentes pertinere non potest; ab unoquoque enim in solidum possideretur, quod omnino implicat, cum neutrius esset. Nec refert, quod sub diverso respectu, et ob diversos fines idem objectum duae potestates attingerent; nam si utraque potestas est aequae immediata, suprema et independens, unaquaeque

(1) Ibid. n. 571.

(2) Ibid.

(3) *De instit. Sacerdotum, De Matrimonio*, lect. iv.

(4) *De Matr.* lib. vii, dist. 3, num. 2.

(5) *De Matrim.* cap. 11, n. 14.

(6) Lib. iv. tit. 1, n. 150.

(7) *Instit. canonic.* lib. ii, tit. 9, num. 2.

(8) Doleo, quod debeam inter hos theologos recensere ipsum Ituriaga, qui in op. cit. *Confutazione dell' avvocato Pistojese*, cap. 1, § 2, edit. cit. vol. iv, pag. 82, haec scribit: « Non è già che io intenda di restringere la potestà del principe agli effetti civili del contratto, sicchè non possa estendersi indirettamente agli effetti altresì del sacramento. No, che anzi all' oppo-

sto dichiaro, che i Principi secolari, attesa la loro sovranità, forniti sono di tutta la potestà, che basta di sua natura ad annullare sì fattamente il contratto matrimoniale, che questo materia più non sia nemmeno del Sacramento. » Verum quidem est, quod ibid. subdit immediate: « A patto però, che vi concorra la Chiesa colla sua o positiva approvazione, o per lo meno permissione, » etc. Ast constituto semel principio, reliqua sequuntur. Sufficit adversariis vel latus unguis, ut cetera sibi vindicent. Ceterum et hic auctor in hac constituenda doctrina progreditur ex falso principio, quod contractus naturalis et civilis separatus spectari possit a sacramento in conjugii christianorum.

totum objectum sibi vindicat ac suum facit, cum diversi fines sint objecto ipsi extrinseci. Hinc si duo aequali jure domum possiderent, quorum alter vellet eam cultui divino dicatam, alter vero eandem habitare contenderet et convertere in suos usus, hi domum attingerent sub diverso respectu et ob fines diversos, attamen neuter eam posset habere. En quibus principiis adversarii nitantur! Exempla vero, quae afferuntur ex festis ac beneficiis, contrarium evincunt; ecquis enim vere catholicus tribuat principi potestatem immediatam, supremam, independentem in festa et beneficia ecclesiastica? Haec relinquenda sunt protestantibus et Pistoriensibus (1).

245. Nec felicius se expediunt adversarii ab incommodis sive conflictu, qui inde oriretur inter duas potestates. Nam imprimis inficiamur, ecclesiam potestate sua abuti posse, ut objectio supponit; deinde dicimus, ex ipsa rei natura in adversariorum hypothesi hunc oriri conflictum. Quod enim juxta ecclesiam conducit ad bonum spirituale, juxta potestatem civilem ducere potest ad temporale detrimentum, ut patet ex conjugii filiorum familias, quae justas ob causas irritare noluit Tridentinum, ad conscientiae tranquillitatem in non paucis casibus; contra vero ob familiarum perturbationes aliasque causas eadem irritat in diversis regionibus lex civilis; et en quomodo in hoc aliisque prope innumeris ejusmodi casibus absque potestatis abusu oriantur conflictus, sed oriantur necessario atque ex ipsa rei natura in adversariorum sententia.

(1) Sane cum synodus Pistoriensis, prop. LXXIV, adstruxisset episcopo fas esse *jure proprio* transferre dies ab ecclesia praescriptos pro festis jejunii celebrandis, haec propositio proscripta fuit ut *falsa*, *juris Conciliorum generalium et Summorum Pontificum laesiva*, *scandalosa*, *schismati favens*, a Pio VI. Quid, si synodus jus istud

secularibus principibus vindicasset? Quare cum principes, attentis temporum adjunctis, optassent aut translationem aut abrogationem festorum, ad s. Sedem confugerunt, ut eam obtinerent; quomodo igitur Carrière tribuit principibus secularibus jus directum et immediatum in dies festos et in beneficia?

246. Facile quidem est *speculative*, ut ajunt, tolli haec incommoda, si nempe utraque potestas intra limites suos se contineat, ast *practice* est difficillimum, ut constat ex iis, quae paulo ante commemoravimus, et ex experientia liquet. Id ipsum confirmatur ex tot mediis, quae ad hunc finem obtinendum excogitarunt istius sententiae patroni, quorum alia absurda sunt, alia inepta et ecclesia injuriosa (1).

(1) Nam aliqui, statuentes Matrimonii materiam esse contractum matrimoniale civiliter legitimum ac validum, intulerunt, de principali Matrimonii re politicae societatis esse judicare, ecclesiae vero nonnisi potestatem circa administrationem sacramenti relictam esse, ita tamen ut ejusdem leges subessent *placito regio*; uti Dolliner in op. cit. *Handbuch der in Oestreich geltenden Eherechts*, seu *Manuale juris matrimonialis in Austria vigentis*. Alii docent, componi posse dissidia, si ecclesia in suis ceremonialibus legibus, et in sancionibus impedimentis Matrimonium, ut ipsi loquuntur, tantum impediuntibus sese principiis seu statutis civitatis accommodaverit, et palam declaraverit: leges illas canonicas Matrimonium prohibentes, quae a statu politico probatae non fuerint, abrogatas esse; uti auctores scripti periodici: *Archiv für das katholische Kirchen- und Schulwesen*, seu *Archivium pro catholica ecclesiarum scholarumque natura*, Francofurt. 1810, tom. 1, quaest. 2: *Kann der kathol. Geistliche bei Schliessung der Ehe Civilbeamter und Pfarrer zugleich seyn? Utrum Ecclesiasticus catholicus possit in Matrimonii contractu civilis magistratus et Parochus simul esse?* Sic etiam scriptores alterius ephemeridis: *Theologische Zeitschrift von Batz und Brenner*, seu *Theologiae ephemerides exaratae a Batz et Brenner*, vol. iv, pag. 437

et seqq. Bambergae 1811: *Wie sind die Collisionen zwischen Staats- und Kirchen-gesetzen in Bezug auf die Ehehindernissen zu heben?* seu *Quomodo sint auferendae collisiones inter leges status et ecclesiae circa impedimenta matrimonialia?* Nec defuerunt, qui ecclesiae protestanticae exemplum attulerint, quam affirmarunt *media via* in hoc argumento incedere, adeoque tenere tutissimum iter! Marklin, *Über die Ehe, Eine dogmatisch-Kirchenrechtliche Abhandlung*, seu *Dissertatio dogmatico-canonica de Matrimonio*, quae inserta est in *Klaiber's Studien der evangelischen Geistlichkeit Württemberg's*, seu *Studia evangelici cleri Württemberg*, a *Klaiber conscripta*, vol. vi, pag. 144 et seqq. Sane Kemnitius *Exam. Conc. Trid.* part. II, pag. 433, ad can. XII haec habet: « Quia Matrimonium in ecclesia normam habet ipsum verbum Dei, et in causis matrimonialibus multi accidunt casus conscientiarum, ecclesia non potest prorsus et simpliciter causas matrimoniales a se ad politicum magistratum rejicere. Nunquam vero rectus ecclesia causas matrimoniales ita ad suum forum transtulit, ut prorsus excluderet politicum magistratum; ferre enim leges ad magistratus officium pertinet. » Nempe hucusque pervenerunt, qui rati sunt posse facile componi dissidia, quae oriri solent inter utramque potestatem circa jus statuendi impedimenta dirimentia. Itaque nulla alia sup-

Cap. III. de impedimentis matrimonii, etc. 377

247. Id vero, quod postremo loco objicitur, non posse scilicet duas negationes, cujusmodi sunt impedimenta, contradictorias esse discutiendum logicis relinquimus; nos contenti erimus animadvertere, adversarium ludere in verbis. Quamvis enim impedimenta per se effectum negativum enuncient, et, si ad eundem effectum producendum ab utraque potestate constituentur, nunquam possint esse contradictoria; si tamen altera declaret conjugium validum, quod ab altera irritum declaratur, oritur profecto collisio et contradictoria oppositio. Id porro contingit in pluribus casibus; ita ut saepe idem conjugium, quod juxta sanctiones canonicas legitimum esset, ex. gr. conjugium filii familias invitis parentibus, esset illegitimum ac nullum juxta sanctiones civiles. Idem dic de ceteris.

248. Ad 2. *Neg.* Sive attendamus ad priora secula sive ad posteriora. Etenim licet prioribus seculis principes leges sanxerint conjugia irritantes, uti ostendimus, vim nullam habuerunt quoad connubia fidelium nisi approbatione tacita aut expressa ipsius ecclesiae, quae, cum illas leges honestati ac juri divino conformes esse deprehenderit, eas adseivit ac suas fecit; quod si eas deprehendit iisdem principiis adversari, aut rejecit aut correxit. Falsum propterea est, quod cum de Dominis et Launojo (1) universim asserunt adversarii aut saltem innuunt, illam potestatem principes exercuisse nullatenus obsistente, immo probante ecclesia. Contrarium siquidem constat ex facto, ex omnibus scilicet illis ca-

petit via ad incommoda haec tollenda, quam juxta sanam doctrinam tribuere ecclesiae jus in Matrimonii vinculum et sacramentum, principibus vero jus in effectus civiles in foro externo.

(1) Jam Spalatensis, op. et loc.

cit. n. 6, scripserat: *Leges* (imperatorum) *invenio, resistentiam non video*. Launojus effatum istud mire amplificat, op. cit. pag. 771. Cfr. Leullier. op. cit. *Observ.* IV, § 7.

nonicis sanctionibus, quibus leges illae aut abrogatae aut correctae fuerunt (1).

249. Quod si sermo sit de seculis posterioribus, in quibus, ipsis fatentibus, sola ecclesia hoc jus exercuit, vere gratis adversarii asserunt, principes pro sua erga ecclesiam pietate curam causarum matrimonialium eidem reliquisse. Nam nec tempus assignare possunt hujus concessionis nec documenta; meris conjecturis indulgent, et tales quidem afferunt, ut, si admitterentur, fraudulentam usurpationem ex parte ecclesiae indicarent (2). Restat praeterea semper dissolvenda in hac hypothese difficultas, quae petitur ex concilii Tridentini agendi ratione, dum soli ecclesiae tribuit hanc potestatem (3), non reclamantibus, imo probantibus principum legatis et oratoribus, qui certe non siluissent, si saltem in dubium revocatum esset jus principibus innatum, proprium ac tale, cui, etiamsi voluissent, cedere non potuissent juxta ipsos adversarios.

250. Ad 3. D. Plures theologi exteri eandem doctri-

(1) Benedictus xiv, *De Synodo*, loc. cit. nempe lib. ix, cap. 11 et 12, plura exhibet exempla legum imperialium, quae a jure canonico correctae et improbae sunt. Mirum proinde videri debet, Carrière pro se adducere hujus Pontificis auctoritatem. Id ipsum nos superius ostendimus ex confessione auctoris protestantis Bockelmann.

(2) Profecto D. Carrière, loc. cit. n. 571, scribit: « Hujus concessionis initium praecise assignari nequit, sed paulatim invaluit. Quidam dicunt, usum illum invaluisse circa tempora Caroli M. de quo vide Gerbais, III part: cap. 3, pag. 379 et seq. Alii dicunt, ortum verisimiliter habuisse, quando, gentibus barbaris varias Imperii partes invadentibus, magna inducta est confusio; qua posita, cura legum ad mores spectantium ad pastores ecclesiae quasi naturaliter devoluta est. »

(3) Dixi, *soli ecclesiae* a Tridentino concilio tribui potestatem statuendi dirimentia impedimenta; si enim verba can. iv in nativa sua significatione accipiantur, nemo inficias iverit, de *sola ecclesia* ea esse intelligenda, uti etiam patet communi loquendi usu. Etiam si quis ab aliquo sciscitaretur, cujus sit domus aut ager ille, ac responderetur: *Est Petri*, quis alio sensu acciperet hanc responsionem, nisi quod domus aut ager ad solum Petrum spectaret? Quis suspicaretur, eatenus dici domum illam aut agrum esse Petri, quatenus etiam sit Pauli aut Terentii? Quanto minus, si hoc diceretur in publico et solemnino instrumento? Attamen, juxta adversarios, Tridentinum, dum hanc adstruit potestatem ecclesiae sub anathematis poena, intelligendum *etiam* esset de potestate civili. Quis sanae mentis talia admittat?

Cap. III. de impedimentis matrimonii, etc. 379

nam tuentur cum illis tamen coarctationibus, quas adversarii non admittunt, et quidem immerito, *C.* jure merito et absque coarctationibus *N.* Utique fatendum est, nonnullos theologos externos tenuisse sententiam de jure principum proprio in statuendis impedimentis dirimentibus; verum hic non pauca sunt animadvertenda: ac 1. eorum plerosque ea scripsisse aetate, qua hac in parte plena vigeat inter civitatem et ecclesiam concordia; nec praeviderunt, quae seculo superiori ex occasione hujus sententiae dissidia exorta sunt; 2. ipsos eam doctrinam iis circumscripsisse limitibus, ex quibus nihil esset pertimescendum; nam simul docuerunt, non posse principes nisi cum subjectione atque, ut aiunt, cum dependentia ab ecclesia eam potestatem exercere (1); 3. nonnullos praeterea inficiatos esse, jus istud esse principum proprium et originarium, sed adventitium ipsisque traditum ex ecclesiae concessione (2); 4. eosdem falso principio inniti in hac adstruenda sententia, quod scilicet contractus civilis materiam constituat conjugalis nexus (3), quod tamen nec adversarii amplius admittunt. Quae cum ita se habeant, patet, nullum suffragium ex horum theologorum sententia accedere posse ad doctrinam, quam

(1) Ita Sanchez, loc. cit. Kugler, n. 1040 et 1041; Salmanticenses, cap. xi, n. 15; Itturiaga, loc. cit. aliique passim.

(2) Ita Basil. Pontius, op. cit. cap. xi, Bernard. Bauer, *Theol. univers. dogm.* tom. iii, pag. 2005; Fejer, *Matrim. ex instit. Christi*, Pest. 1835, pag. 43. Tournely, loc. cit. principes civiles nonnisi concurrente ecclesia impedimenta Matrim. statuuisse probat: 1. ex edictis principum Chilperici an. 577, Chilperberti an. 595, Carlomanni an. 743, Caroli M. in *Capitul.* Caroli Calvi, Henrici ii, Caroli ix, etc. 2. ex eo quod principes ipsi in propria causa ad potestatem ecclesiasticam

se contulerint; 3. ex eo quod reges in suis edictis accurate distinxerint id, quod in Matrimonio politicum est ab eo, quod est spirituale. Hic auctor tamen postea non satis sibi cohaeret.

(3) Constanter fere omnes theologi, qui hanc sententiam tenuerunt, ut fundamentum constituerunt, contractum civilem esse materiam sacramenti, uti etiam ex alatis ipsorum testimoniis constat. Cum vero Carrière vidisset, hoc fundamentum facile subruí, ipse constituit, contractum *naturalem* esse sacramenti materiam, ita ut a principe ineptus reddi possit ad materiam sacramenti.

impugnamus, cohonestandam. Addimus, vel ipsum Clerum Gallicanum ad haec usque fere tempora communi sententiae adstipulatum esse, uti ex certissimis documentis constat (1); nec etiam nunc temporis deesse Gallos theologos, qui eidem adhaereant (2).

PROPOSITIO VI.

Causae matrimoniales spectant ad iudices ecclesiasticos et quidem causae OMNES ad SOLOS ecclesiasticos iudices spectant

251. Quoad priorem partem enunciata propositio de fide est, ut constat ex recitato can. XII. Tridentino, sess. XXIV (3), et ex superius vindicatis; posterior pars est certa, ut ex dicendis patebit.

" (1) Inter ceteros Gallos theologos satis sit recensere Nat. Alexand. qui, *Theol. dogm. et moral.* lib. II, art. 3, prop. 1, scribit: « Regum christianissimorum edicta, quae Matrimonia filiorum-familias invititis parentibus invalide contracta declarant, invalide inquam quoad effectus quosdam civiles, non quoad rationem sacramenti, sive quoad substantiam contractus, qui materia sacramenti proxima est. » Sic etiam Isaac. Habert, in op. *De iustitia connubialis edicti, quod Ludovicus XIII de filiorum nuptiis invititis parentibus, annis 1629 et 1639 promulgaverat.* Sic alii apud Muzzarelli, opusc. cit. pag. 221-225. Id ipsum constat ex cleri Gallicani expositione facta ob edictum Ludovici XIII, Blesense edictum an. 1579 confirmans, quo *invalide contracta* declarabantur conjugia, quae celebrata non essent ad ejusdem edicti normam. Petiit porro clerus, 1. ut declararetur, « ut non aliter intelligantur hae voces valide aut invalide contractum Matrimonium, quam

per relationem ad contractum civilem, et nullatenus ad contractum spirituale sacramenti; 2. ut non adstringantur ecclesiastici ad iudicandum secundum hujus edicti (Ludov. XIII an. 1629) simulque Blesensis articulos, sed juxta sacros canones et ecclesiastica decreta, quae sunt unica regula et norma iudicii ecclesiasticorum. » Respondit porro Rex per suum regium consilium his verbis: « Commonitio cleri, quod spectat ad priorem difficultatem, sic resoluta fuit: Valide aut invalide contracta Matrimonia non esse aliter explicanda quam per solam relationem ad contractum civilem per laicos iudices; altera pariter difficultas iuxta et rationi congrua visa est » (*Document. cleri Gallic.* tom. V, apud Muzzarelli, opusc. cit. pag. 225.) Haec ipsa refert Carrière, op. cit. n. 585, aliaque addit n. 586.

(2) Inter ceteros Bouvier, qui in edit. 3. mutavit sententiam, quam antea propugnauerat. Cfr. *Mémorial Cathol.* tom. XII, pag. 49.

(3) Talem fuisse mentem concilii

Cap. III. de impedimentis matrimonii, etc. 381

252. Causarum vero matrimonialium nomine illas omnes complectimur, quae relationem habent ad ipsum Matrimonii vinculum seu ad sacramentum; minime vero eas, quae, ut paulo ante declaravimus, ipsi vinculo extrinsecae sunt (1). Quo sensu statuimus, *omnes* omnino causas matrimoniales spectare ad *solos* iudices ecclesiasticos; reliquae enim spectare possunt ad iudices seculares.

253. Haec autem quaestio permisceri nequit cum ea, quam de impedimentis hucusque instituimus; quamvis enim maximam hae habeant inter se affinitatem, altera tamen ab altera sejungi debet. Nam etiam in illorum, quos refellimus, sententia, quod competat principibus jus statuendi impedimenta dirimentia, causae matrimoniales pertinere debent ad forum ecclesiasticum (2).

254. Quibus praemissis, sic priorem partem adstruimus adversus haereticos, quibus Tridentinum canonem suum opposuit. Ex demonstratis Matrimonium est sacramentum, ita ut in christianorum conjugii contractus a sacramento non distinguatur; atqui ad ecclesiam pertinet de sacramentis judicare; ergo et de contractu, ex quo sacramentum constat.

255. Deinde, ipsis protestantibus ultro fatentibus,

Tridentini, definiendi scilicet ut articulum fidei, ad ecclesiasticos iudices spectare causas matrimoniales, atque ita fuisse intellectum can. XII, cum editus est, fidem facit ipse Paulus Sarpus, qui refert apud Pallavic. *Hist. conc. Trid.* lib. XXIII, cap. 9, n. 11: « Che parve strano a politici il farsi articolo di fede, che le cause matrimoniali appartengano al giudice ecclesiastico. »

(1) Cfr. Bellarm. *De Matrim.* cap. 32, n. 3 et seqq.

(2) Hinc Pallavicini, loc. cit. n. 12, postquam evertit, quod Paulus Sarpus assumpserat ad carpen-

dum hunc can. XII, subdit: « Ma tuttociò sia detto a rifiuto di quel che assume il Soave nell'oggezione, non a difesa di questo canone Tridentino, alla quale non faceva di mestieri: trattandosi in esso non di statuire gl'impedimenti, ma di conoscere le cause matrimoniali. Senza dubbio, tosto che al Matrimonio sia conceduta la dignità di Sacramento, s'arguisce con evidenza, che tocchi alla Chiesa la podestà di giudicar quello, che è necessario per giudicare il valore; come in tutti gli altri Sacramenti si scorre. »

quamvis conjugium non esset sacramentum, est tamen res conscientiae ac divinae institutionis, atque a legibus divinis pendens; ad ecclesiae igitur pastores spectat inquirere et judicare, utrum legitimum sit, honestum ac licitum, et ad divinae legis normam exactum; alioquin paci et tranquillitati conscientiae non prospiceretur.

256. Demum id ipsum evincitur ex agendi ratione Christi, apostoli Pauli, et perpetua ecclesiae praxi. Christus enim causam de repudio ac de divortio judicavit, Matth. V. et XIX, nec eam ad magistratum politicum remisit, prout fecit, cum ageretur de haereditate, Luc. XII. 14. Sic etiam Apostolus, I. ad Cor. VII. causam judicavit de conjugio inter fidelem et infidelem. De praxi autem ecclesiae tot sunt documenta, quot Roman. Pontificum decreta et canonum sanctiones, quae quovis seculo editae sunt ad conjugia spectantes. Quoties exortum dubium est, non ad principes seculares aut magistratum politicum, sed ad ecclesiae pastores excutiendum et judicandum delatum est. Nunquam legimus, tribus praesertim prioribus ecclesiae seculis, christianos ad civiles magistratus causas conjugales judicandas detulisse (1).

257. Atque hinc factum est, ut Lutheri sectatores vel primo ipso reformationis, quam vocant, seculo, principium de solius regiminis civilis in Matrimonia auctoritate non ubique adoptaverint. Imo eo usque progressi sunt, ut suscipere coeperint jus canonicum catholicorum illudque ceu normam in causis matrimonialibus dijudicandis ad forum suum ecclesiasticum derivare studuerint (2). Hinc Boehmerus scribere non dubitavit: *Adeo*

(1) Cfr. Bellarm. loc. cit.

(2) Id nominatim factum est in *Ordine regulativo ecclesiae Brunsvicensis ac Lunenburgensis* an. 1569 (Cfr. Willig., *Auszug der*

Churfürstlichen B. L. Landesgesetzen, seu *Epitome juris territorialis statuum electoralium*, Götting. 1780.); item in *Regulamento consistoriali Brandenburgico* an.

Cap. III. de impedimentis matrimonii , etc. 383

causae matrimoniales ad consistoria nostra spectant , ut doctrina juris pontificii universa de hac materia fere recepta sit . . . ut nequidem magistratus secularis per modum praeventionis de iis cognoscere queat . . . proinde quaestio principalis tamdiu suspendenda , donec de causa natalium in foro ecclesiastico fuerit cognitum (1). Hanc eandem sententiam anglicani sectantur , quamvis suo regi tribuant proprietatem principis seu capitis ecclesiae (2). Nec mirum , cum vel ethnici , ipso naturae lumine ducti , Matrimonium tanquam rem sacram habuerint , et sacerdotibus judicandam relinquerint (3).

1753. Cfr. etiam quoad annum subsequenter. *Novum corpus constit. Prusso-Brandenburgens. praecipue Marchicarum* , edit. 2 , Berolini 1764 ; nec non *Annalen des katholischen , protestantischen und jüdischen Kirchenrechts* , von Lippert , 1 Heft. seu *Annales juris ecclesiastici catholici , protestantici et judaici* , fasc. 1 , pag. 25 et seqq. Francof. ad Moenum 1831. Quod mirum esse non debet , cum , teste auctore ipso protestante libell: *Über die heutige Gestalt des Eherechts* , seu *De hodierna juris matrimonialis forma* , Berolini 1833 , pag. 8 et 9 , Lutherus ipse , qui omnem de matrimonialibus causis cognitionem principibus assererat , non dubitaverit tamen ipse etiam in iisdem propria auctoritate sententiam dicere , perinde ac si essent causae mere spirituales et ecclesiasticae. Cfr. Roskovany , op. cit. *De Matrim. in ecclesia cathol.* § 3.

(1) *Jur. eccles. Protestant.* tom. II , tit. 2 , §§ 25 , 26 , 27.

(2) Cfr. op. cui tit. *Il peccato in Religione e in logica degli atti e decreti del concilio diocesano di Pistoja* , cap. 28 , pag. 328 et seqq.

(3) Sic scribit Deodatus in epist. cit. ad antecess. Taurinensem , § 17 , pag. 21 : « Nationes omnes genti-

lium , Aegyptiorum nempe , Graecorum ac Romanorum , necnon aliae nunc etiam viventes ethnicorum republicae , et habuerunt et habent religiosum Matrimonii vinculum , de quo tanquam de re sacra judicant. Naturae vox nationum firmata consensu , nunc amplius non exauditur ab iis , qui unice veram fatentur christianam religionem. Novitatis amor impotens (de te non loquor , clarissime vir) , turpis quorundam nomine Theologorum adulatio , nec ab iis audita , quibus eam student offerre , et perversum ac male erga Apostolicam Romanam ecclesiam , omnium matrem et magisiram , animatum ingenium , seu potius indomitus ac effraenatus furor , universae naturae voces a corruptissimis ethnicis , ab inimicis ecclesiae heterodoxis auditas , nunc amplius non exaudiuntur. » Jam Jacob. Cujacius , *Paratitla in libros quinquaginta Digestorum* , lib. xxiii , tit. ii , *De jure nuptiarum* , scripserat : « Est autem titulus hic de ritu nuptiarum , quod pontificale verbum est ; nam et quas fas esset duci , Pontificum notionem fuisse intelligimus ex Tacito 1 , et Dione xlviii , qua item solemnitate , veluti deductione in domum mariti , et aquae ignisque praelatione et acceptione. » Cfr. tom.

258. Altera propositionis pars ex priori fluit. Et enim si ratio sacramenti, inhaerens contractui naturali ex Christi institutione, est fundamentum, quare causae matrimoniales ad ecclesiam spectent, cum haec ratio universalis sit, et omnes prorsus causas matrimoniales afficiat, quae ad conjugii vinculum referuntur, evidens est, omnes prorsus causas matrimoniales ad solos iudices ecclesiasticos pertinere.

259. Ad effugium porro quod attinet, invecum a nonnullis aulicis scriptoribus, ut se ab anathemate Tridentino subtrahant, iis ipsis verbis placet illud evellere, quibus usus est Pius VI. in epistola, quam sub forma Brevis dedit ad episcopum Motulensem: *Ignotum nobis non est, scribit, quosdam adesse, qui secularium Principum auctoritati plus nimio tribuentes, et verba hujus canonis (XII.) captiose interpretantes, illud defendendum susceperunt, ut quoniam Tridentini Patres hac dicendi formula usi non fuerint AD SOLOS JUDICES ECCLESIASTICOS aut OMNES CAUSAS MATRIMONIALES, potestatem reliquerunt iudicibus laicis cognoscendi saltem causas matrimoniales, quae sunt meri facti. Sed scimus etiam, hanc captiunculam et fallax hoc cavillandi genus omni fundamento destitui. Verba enim canonis illa generalia sunt, omnes ut causas comprehendant et complectantur; spiritus vero sive ratio legis adeo patet, ut nullum exceptioni aut limitationi locum relinquat. Si enim hae causae non alia ratione pertinent ad unum Ecclesiae iudicium, nisi quia contractus matrimonialis est vere et proprie unum ex septem legis*

1, col. 522. Quid? quod ipsum agnovit impius Mirabeau, qui in publicis comitiis, an. 1790, haec verba protulit: « C'est à l'église, dont la hiérarchie est de droit divin, à régler la manière de juger ses causes, et en qui réside la puissance d'ordonner sur chacune; car vou-

loir régler les droits de la hiérarchie chrétienne établie par Dieu même, comme dit le concile de Trente, c'est assurément le plus grand attentat de la puissance politique contre la puissance religieuse. » Tanta est veritatis vis!

Cap. III. de impedimentis matrimonii , etc. 385

evangelicae Sacramentis , sicut haec Sacramenti ratio communis est omnibus causis matrimonialibus , ita omnes hae causae spectare unice debent ad iudices ecclesiasticos , cum eadem sit ratio in omnibus , ut concors est canonistarum sententia , ne iis quidem exceptis , quos minime favere Ecclesiae juribus satis superque eorum scripta demonstrant. Etenim ut verbis utamur Van Espenii (Jus Eccles. part. III. tit. 2. cap. 1. n. 4. et n. 11. et 12.) : Unanimi consensu receptum est , causas Sacramentorum esse mere ecclesiasticas ; easque , quantum ad substantiam earum , ad iudicem ecclesiasticum privative spectare , nihilque circa eorum validitatem aut invaliditatem iudicem secularem posse decernere ; eo quod hae ex natura sua sunt mere spirituales. Et sane , si quaestio versatur de validitate ipsius Matrimonii , solus iudex ecclesiasticus est competens , ipseque solus de hac quaestione cognoscere potest ; etc. (1). Hucusque Pius VI. qui praeterea in Constit. Auctorem fidei , prop. LVIII. synodi Pistoriensis damnavit , quae statuit , sponsalia proprie dicta actum mere civilem continere , qui ad Matrimonium celebrandum disponit , eademque civilium legum praescripto subjacere , — quasi actus disponens ad sacramentum non subiaceat sub hac ratione juri ecclesiae ; quae quidem propositio falsa , juris Ecclesiae quoad effectus etiam e sponsalibus vi canonicarum sanctionum profluentes laesiva , disciplinae ab Ecclesia constitutae derogans declaratur , et ut talis proscribitur.

260. Cum porro fundamenta contrariae assertionis seu doctrinae anticatholicae unice constituentur ex separatione contractus et sacramenti , ex legibus principum , ac demum ex *captiuncula* illa , quae a Summo Pontifice Pio VI. omni destituta fundamento declaratur et men-

(1) Die 16 Sept. 1788 , apud Moser , *De impedimentis Matrimonii* , Tom. VIII.

n. xiii , pag. 175 ; Mechlin. 1834.

ti Tridentini concilii contraria, supersedemus a nova confutatione harum difficultatum, quas jam diluimus, cum in praecedentibus propositionibus adversus apostatam M. Ant. de Dominis, Launojum, aliosque eorum asseclas disputaremus.

261. Praestat potius inquirere ad pleniorē gravissimī hujus argumenti absolutionem, utrum possit episcopus dispensare in Matrimonii impedimentis dirimentibus. Benedictus XIV. *De synodo dioecessana* lib. IX. cap. 2. quaestionem hanc expendit, ostenditque nulla ratione episcopo competere facultatem relaxandi haec impedimenta, saltem quae publica sint, et cum patet accessus ad S. Sedem. Nam cum ejusmodi impedimenta ortum habeant aut a concilio generali aut a Summis Pontificibus, nequit episcopus, utpote inferior, auctoritate propria, eorum decreta infringere, iisque ulla ratione contraire. Sic etiam *negative* resolvit eandem quaestionem Pius VI. in litteris datis ad archiepiscopum electorem Trevirensē die 2. Febr. 1782. (1). Quare episcopi nequeunt absque manifesta usurpatione sibi hanc arrogare facultatem, cum haec solis Summis Pontificibus competat. Ex his patet, a vero abluere nonnullos neotericos, qui ad episcopos remittunt, pro impedimenti publici dispensatione, eos, qui aliquo irretiti impedimento contrahere conjugium contendunt (2).

(1) Apud Moser, op. cit. *De impedimentis Matrim.*, etc. pag. 167, n. 1, ubi, cum Pontifex pluribus rationibus fuse quod sibi proposuerat ostendisset, concludit: « Omnino igitur sustineri neutrum potest, vel ecclesiam jure proprio non habere potestatem constituendi impedimenta dirimentia, vel episcopum quemlibet posse impositum a catholica ecclesia legis vinculum dissolvere, » etc.

(2) Inter ceteros Georg. Rechberger, op. cit. *Manuale del gius eccles. Austriaco*. tom. II, § 160, ubi scribit: « Per tal motivo è decre-

tato, che mai non si possa negare, e gratuitamente si debba concedere la dispensa che alcuni di delicata coscienza domandono nel grado di cognazione proibito dalla legge civile. » Merito idcirco hoc opus a S. Sede in Indicem librorum prohibitorum relatum est decreto 17 Jan. 1820. Deinde vero imperat. Franciscus I, decreto 30 Aprilis 1833, eliminavit idem opus et scholis omnibus seminariorum regni Lombardo-Veneti; et decreto 31 Januar. 1834 extendit hanc suam determinationem ad omnes Universitates provincia-

262. Quae de ecclesiae potestate in Matrimonii impedimentis et causis hactenus attigi , si vulgo minus praebentur , nil moror. Ea siquidem cogitatione delector , quod traditionis vestigiis ingressus , non ab haereticis modo , sed a theologis aulae magis quam veritati faventibus causam Christi vindicaverim. Semen erroris jecere novatores, aulae theologi evolverunt. Nostra autem aetate consiliis in melius revocatis , scriptores cunctis suffragiis , si nomen unius alteriusve expungas , hanc a principibus potestatem ablegare coeperunt.

CAPUT IV.

DE MATRIMONIIS MIXTIS

263. Conjugia *mixta* ea dicuntur , quae inter catholicum et acatholicam , aut e converso inter catholicam et acatholicum celebrantur. Acatholicorum autem nomine hic significantur aut haeretici aut schismatici , omnes scilicet qui extra unicum veram ecclesiam inveniuntur , et ad aliquam sectam aut schisma spectant , qui tamen communi baptismi ratione christianorum nomine censentur.

264. Ratum jam apud omnes est , ejusmodi conjugia valida esse (1) ; sic etiam , ea per se esse illicita , adeo

rum Germanicarum , et cum *Jure canonico* Rechberger eliminavit pariter e cursu theologico *Historiam ecclesiasticam* Dannenmayr. Hac ratione factum est , ut illi auctores , qui veriti non sunt , ut hominibus assentirentur , prodere veritatem , nec Deo placuerint nec hominibus , ut passim fit.

(1) Irrita esse conjugia inita inter catholicos et acatholicos non nisi pauci jurisperiti docuerunt , quos recenset Basilius Pontius in *Appendice de Matrimonio catholici cum haereti-*

co , cap. 1 , num. 2 ; contraria vero sententia recepta est unanimi consensu a theologis et canonistis , qui omnes adhaeserunt doctrinae s. Thomae , qui in lib. iv *Sent.* dist. 39 , q. 1 , ad 5 : « Si aliquis fidelis , *isquit* , cum haeretica baptizata Matrimonium contrahit , verum est Matrimonium , quamvis peccet contrahendo , si sciat eam haeticam ; sicut peccaret , si cum excommunicata contraheret. Non tamen , propter hoc , Matrimonium dirimeretur. »

ut sine Romani Pontificis dispensatione iniri legitime nequeant, pariter nunc inter omnes convenit, et nos postea ostendemus.

265. Cum vero Romani Pontifices nonnisi ob graves causas et tantum sub appositis conditionibus ejusmodi dispensationem concedant, quibus conjugum prolisque aeternae saluti prospiciatur, hinc factum est, ut iis servatis non modo nullum caperet detrimentum catholica ecclesia ab iis conjugiiis, sed non modicum inde emolumentum derivaret. Sane experientia id patefecit tum alibi, tum praesertim in provinciis foederatis Americae Septentrionalis et in Anglia, ubi horum connubiorum celebratione factum est, ut fides catholica magnum incrementum coeperit, ac novos in dies progressus faciat.

266. Si vero mixta haec connubia sine illis conditionibus et cautionibus celebrentur, extremam afferunt perniciem catholicae religioni, uti pariter experientia ostendit in illis regionibus, in quibus sive ex Praesulum negligentia sive ex illata vi illae servatae non sunt. Hoc probe perspexerunt nonnulla acatholica gubernia, quae, posthabitis solemnibus et publicis promissis et pactis de servanda religione catholica novorum subditorum quos acquisierunt, conspirarunt ad eandem penitus abolendam. Ut finem hunc obtinerent inter tot media, quae invenerunt, et hoc de promovendis, quotquot potuissent, connubiis mixtis maxime idoneum reppererunt (1). Ab initio caute et clanculum prout rerum adjuncta posebant, res deducta est; malis artibus praeterea, fallaciis, quandoque etiam apertis mendaciis pastorum ca-

(1) Cfr. *Tract. De vera religione*, part. II, n. 251, n. (1), p. 324, ubi inter tredecim praecipua media, quibus utuntur acatholici ad promovendum proselytismum, et ad religionis catholicae extinctionem, recensuimus undecimo loco Matrimo-

nia mixta in regionibus seu provinciis catholicis. Incredibili dictu est, quanto studio postremis his annis schismatici et haeretici haec mixta connubia promoverint, tanquam medium omnium aptissimum ad finem, quem illi intendunt; assequendum.

tholicorum zelum et vigilantiam eludere horum guberniorum ministri nisi sunt (1). Cum vero haec defecta fuerunt, tunc demum, deposita persona, exiliis, deportationibus aliisque saevitiis sacerdotes catholicos cogere ad ejusmodi nuptias jungendas seu benedicendas saterunt, omissis duabus praecipuis conditionibus a Romanis Pontificibus iterum iterumque inculcatis. Harum prior est, ut conjux catholicus promitteret, se effecturum, quod ex se erit, ut respective futurus maritus aut uxor ad religionem catholicam convertatur; altera vero, eaque potior, ut universa proles in religione catholica instituatur (2).

267. Has condiciones utpote contrarias fini, quem unice intuebantur, gubernia illa acatholica omnino respuerunt, jusseruntque episcopos parochis sibi subjectis demandare, ut nuptiis mixtis benedicerent, omni admonitione praetermissa, omnique conditione seposita, quin etiam ne auderent denegare *sacramentalem absolutio-*
nem parti catholicae, quae detrectaret se subijcere conditionibus praescriptis a Rom. Pontificibus, ac novissi-

(1) Cfr. *Esposizione di fatto documentata su quanto ha preceduto e seguito la deportazione di Monsignor Droste Arcivescovo di Colonia*; gallice: *Exposé des faits appuyés sur les documents et relatifs à tout ce qui a précédé et suivi l'enlèvement de Mgr. De Droste, archevêque de Cologne*, publié à Rome sous la date du 4 Mars, Lonvain et Bruxelles 1838. Hac porro expositione saepe utar; cum et authentica sit atque a S. Sede promanaverit; monco tamen eam mihi praesto esse, quae denuo recusa est in 8. Cfr. etiam opusc. cui tit. « Lettres écrites de Rome à M. le comte de Montalembert, pair de France, sur la conduite du gouvernement prussien envers l'archevêque de Cologne, par l'abbé P. P. » pag.

21, Paris 1838. Ex praefat. ad justificationem diplomaticam, factam a gubernio Borussico circa deportationem archiepiscopi Coloniensis, patet, crimen, et quidem unicum, cujus causa in exilium actus est Archiepiscopus, in eo situm fuisse, quod cito nimis vulgaverit secreta gubernii mandata. En praefationis verba in sermonem gallicum conversa: « Car à peine lui eut-on transmis la volonté du roi son maître, qu'il provoqua les esprits à la révolte par la publicité précoce qu'il donna, vis-à-vis du peuple, aux ordres du gouvernement; » alluditur autem ad conventionem, de qua paulo post disseremus.

(2) Cfr. *Breve Pii VIII*, dat. die 25 Mart. 1830, in cit. *Exposit.* docum. n. III, pag. 5.

me a Pio VIII. tum in *Brevi*, tum in instructione, quam eidem adjecerat. Ejusmodi conditiones adversari legibus gubernii declararunt nec proinde servari posse reumque fieri, qui civiles leges circa hos articulos praevaricaretur (1). Nonnulli praesules in regno Borussico ab initio, partim animo fracti, partim decepti, ad tempus jussionibus illis cesserunt (2), donec archiepiscopi Colonien-

(1) Cfr. cit. *Exposit.* pag. 22 et seq.

(2) Archiepiscopus Com. de Spiegel fuit instrumentum, quo usus est Borussici regni negotiorum gestor Bunsen ad articulos conficiendos in conventionne habita Berolini die 19 Junii 1834, quibus eludebantur quaecumque in cit. *Brevi* Pii VIII constituta erant circa celebrationem conjugiorum mixtorum. Hujus conventionis existentiam constanter negavit Bunsen, quoties a S. Sede de ea interpellatus est, ut constat ex cit. *Expositione* et ex adnexis documentis. Attamen eidem jam subscripserant episc. Trevirensis, Monasteriensis et Paderbornensis. Cfr. praeterea *Epist.* cit. pag. 30. Jam vero ex seductione et infirmitate his Gubernii jussionibus cessasse tam ipsum archiepisc. Com. de Spiegel quam episcopos reliquos dubitari nequit. Quod attinet ad tres memoratos episcopos, constat ex solemnium eorum retractatione, praesertim vero episcopi Trevirensis, cum animam ageret, de qua postea dicemus; quod vero spectat ad arch. Com. de Spiegel, planum fit ex epistola, quam ad unum ex collegis suis scripsit die 23 Jan. 1832. Quoniam vero haec epistola nondum vulgata est, quod sciam, placet hic eam integre subjicere, quae sic mihi lingua gall. communicata est: « J'exprime à Votre Grandeur la reconnaissance profonde que je lui dois pour la lettre riche en contenu dont Elle a daigné m'honorer sous la date du 14 de ce mois. Cette lettre a été, sous beaucoup de rapports, très-in-

structive pour moi. J'y ai trouvé en outre confirmée ma conviction, que notre carrière, à nous évêques catholiques, est semée partout d'épines dans nos états de la Confédération germanique. Nous avons peine à nous maintenir debout et à remplir, comme il convient, et d'une manière réelle et fructueuse (*in réalité et efficacité*), les obligations qui nous sont imposées à l'égard des ouailles confiées à nos soins. Votre Grandeur désire connaître ma manière de voir relativement à la marche à suivre dans le cas des mariages mixtes. Je m'empresse d'obtempérer à votre demande, quoique ma manière de voir ne corcorde pas avec le contenu de la pièce que Votre Grandeur m'a communiquée confidentiellement. Vu l'ordre du cabinet royal, en date du 17 Août 1825, relatif aux cas de mariage mixte, vu, dis-je, cet ordre, qui est un empiètement profond sur la constitution de l'Eglise, et une violation, j'ai cru devoir enlever aux curés et attirer à moi la connaissance de tous les mariages mixtes, afin de garantir la cause sainte du sacrement de mariage, et de prévenir toute occasion prochaine de danger. Un curé n'est autorisé à demander la permission d'assister au mariage (*licentiam assistendi*) qu'autant que les futurs époux ont donné une déclaration volontaire que tous les enfants seront élevés dans la religion catholique. Par contre, je permets la publication des bans, quand on la demande, sans aucun égard à cette promesse; s'il ne se recouvre aucun

sis et Posnaniensis , pastorali fortitudine praediti , mala catholicae fidei impendentia animadvertentes , virili plane animo se murum opposuerunt pro domo Israël. Ast horum alter ab archidioecesi sua avulsus est , alter vero omni ratione vexatus in moerore et lacrymis vitam ducere cogitur. Parochi illi , qui Deo magis quam hominibus obedire decreverunt , eandem sortem experti sunt , et experiuntur.

empêchement , le curé délivre aux futurs époux une déclaration , par laquelle il constate que les proclamations ont été faites , et qu'il n'a été découvert aucun empêchement diriment. Si la cérémonie nuptiale est faite par le curé protestant , le mariage est valide même in foro ecclesiastico et indissoluble pour l'époux catholique ; mais il demeure illicite. C'est pourquoi l'époux catholique se trouve sous le poids des censures ecclésiastiques , et il ne peut lui être porté secours qu'au tribunal de la confession et par le sacrement de la pénitence , *praestitis praestandis*. Tout ce qui s'éloigne de cette pratique , qui est pour moi pénible et pleine d'embarras , je le regarde comme canoniquement illégal. Ma manière d'agir a trouvé , il est vrai , de l'opposition chez les autorités supérieures de l'Etat ; les discussions en sont arrivées jusqu'au Chef suprême visible de notre sainte Eglise , et une décision du Pape sera toujours pour moi , comme cela convient , règle de conduite ; comme au surplus les canons des conciles et autres décrets rendus par le Pape ou par la sacrée Congrégation à Rome sur les mariages mixtes , détestés par l'Eglise , servent de point d'appui à ma manière d'agir. La bonne intelligence qui règne entre Votre Grandeur et les possesseurs de théologie catholique , admis à l'université protestante , me fait beaucoup de plaisir ; par là il sera possible d'exercer une influence salutaire sur l'instruction et l'éduca-

tion des élèves en théologie. Mais quant à ce qui concerne l'examen *pro admissione ad seminarium episcopale* , cet examen me paraît être fait par l'Etat , et M. l'évêque n'y est admis que comme assistant. Cet état de choses est , à mes yeux , insultant pour l'évêque , et empiétant sur les droits de l'Eglise , dont l'exercice et le maintien sont affaire de l'évêque. L'approche du Carême m'a imposé le devoir d'adresser à mes diocésains une lettre pastorale sur la conduite qu'ils ont à tenir dans les temps présents toujours encore pleins d'oppression. Je prends la liberté d'en joindre ici un exemplaire pour Votre Grandeur , et lui réitérer l'assurance de ma considération illimitée. »

Cologne , 23 Janvier 1832.

De Votre Grandeur épiscopale
Le très-obeissant serviteur
Ferdinand Spiegel ,
comte de Desenberg ,
archevêque de Cologne.

Ex hac epistola intelligimus : 1. quinam fuerit verus rerum status , adhuc etiam in vivis agente arch. Spiegel , quidquid falso effutierit auctor *Justificationis* , quam paulo ante commemoravimus ; 2. nondum Spiegel post biennium , ex quo datum fuerat , innotuisse Breve Pii VIII ; 3. quinam fuerint veri animi sensus hujus archiepiscopi , antequam illum ab arrepto proposito Gubernium Borussicum dimoveret. Atque utinam illis perstitisset , nunc certam a Deo mercedem suae fidelitatis consecutus esset!

268. Ex hac rerum gestarum compendiosa expositione patet, eo demum, relictis ambagibus, controversiam deduci, 1. utrum conjugia inter catholicum, et acatholicam, et converso inter acatholicum et catholicam, legitime, saltem absque Summi Pontificis dispensatione, iniri possint; 2. utrum sartis tectisque conscientiae juribus, possint sacerdotes catholici ejusmodi nuptiis benedicere, omissis conditionibus a S. Sede praescriptis; 3. utrum possint principes acatholici cogere sacerdotes catholicos ad eas nuptias jungendas, non apposis solitis illis conditionibus. Quas quidem quaestiones expendere aggredimur, praemissa fundamentali doctrina de his conjugiiis, ex qua ceterarum quaestionum solutio tanquam ex suo principio pendet.

PROPOSITIO I.

Conjugia inter catholicos et acatholicos regulariter illicita sunt, utpote graviter improbata jure naturali et divino, atque jure ecclesiastico penitus interdicta

269. Propositio est certa et omnium doctorum calculo probata. Diximus porro, illicita esse haec mixta conjugia *regulariter*, ut singularem atque obsoletam illorum excluderemus sententiam, qui ea conjugia aut invalida prorsus aut ita illicita natura sua traduxerunt, ut nunquam valide aut licite iniri possint, auctoritate etiam Summi Pontificis interveniente. Diximus praeterea, conjugia mixta esse illicita, utpote *improbata* ab utroque jure naturali et positivo divino; minime vero, quod iisdem penitus adversentur, ita ut, justa causa interveniente, exceptionem legitimam admittere non possint.

270. Jam vero hoc sensu constitutae propositionis veritatem ita per partes evincimus. Primo quidem improbari haec mixta conjugia jure naturali constat, ex eo

quod quilibet vitare debeat grave perversiois periculum ac proinde propriae animae jacturam. Porro exploratum est, ejusmodi periculum multiplici ex capite inesse istis conjunctionibus. Cum enim haereticae sectae commodiorem vitae rationem profiteantur, cum jejunia, abstinentiam, exhomologesin, aliaque non pauca, quae arctiorem vivendi rationem efficiunt, prorsus abjiciant; cum praeterea odio persequantur veritatem, cum ferre nequeant, aut vix aegre patiantur professionem illorum actuum religiosorum, quos catholica religio jubet, difficile admodum est, ut quis forti animo tum continuis blanditiis aut minis interdum etiam, imo saepe, apertis vexationibus resistat (1).

271. Huc referuntur, quae patres prosequuntur pericula, quibus deterrere nitebantur christianos ab infidelibus viris aut mulieribus in Matrimonium ducendis, cum eadem sit ratio infidelium et haeticorum seu acatholicorum. Dogma siquidem seu articulus fidei est *extra Ecclesiam Catholicam nullam dari salutem*, sive ethnicus sive haeticus sive schismaticus ille sit, qui sciens et volens extra ecclesiam reperitur. Porro, ceteris omissis, sic Tertullianus scribebat: *Domino certe non potest pro disciplina satisfacere, habens in latere diaboli servum, procuratorem Domini sui ad impedienda fidelium studia et officia. Ut si statio facienda est, maritus de die condicat ad balneas; si jejunia observanda sunt, maritus eadem die convivium exerceat; si procedendum erit, nunquam magis familiae occupatio obveniat* (2). S. vero Ambrosius: *Cum sancto, inquit, sanctus eris et cum perverso perverteris. Si hoc in aliis, quanto magis in conjugio, ubi una caro et unus spi-*

(1) Cfr. Nicol. Serarius, *De Catholicorum cum haeticis Matrimonio quaestiones*, cap. 2 et seqq.; ejusdem *Opusculorum Theologico-*

rum tom. II, Moguntiae 1611.

(2) *Ad uxorem*, lib. II, cap. 4, pag. 168, edit. Rigalt.

ritus est? Quomodo autem potest congruere charitas, si discrepet fides? . . . Non possunt hoc dispares fide credere, ut ab eo, quem non colunt, putent sibi connubii impertitam gratiam. Ratio docet, sed amplius exempla commonent. Saepe illecebra muliebris decepit etiam fortiores maritos, et a religione fecit discedere. Et ideo tu vel amori consule vel errorem cave. Primum ergo in conjugio religio quaeritur (1). Sic patres reliqui passim loquuntur (2). Si haeresis praeterea, juxta dicta, legitima causa esse potest dissolvendi conjugii, saltem quoad victum thorumque, imo interdum et necessaria dissolutio est, si instet nempe periculum perversionis, quanto magis naturali lege seu conscientia dictante quisquam adstringitur ab ejusmodi conjugia cum haereticis vitanda? Accedit periculum, quod instat futurae proli, ne a conjugate haeretico pervertatur. Quid enim in tenera liberorum mente valeant prava exempla, malae insinuationes, blanda verba, in ecclesiam catholicam contemptus, aliaque id genus prope innumera, quae in domesticis familiis ex tali conjunctione evitari non possunt, nemo est qui ignoret (3). Ut praeteream profanationem sacramenti, jurgia, periculum divortii, quod semper instare potest ex parte eorum, qui profitentur conjugiorum dissolubilitatem (4); quae quidem omnia evidenter ostendunt, mixta connubia graviter lege

(1) *De Abraham*, lib. 1, cap. 9, n. 84, edit. Maur.

(2) Cfr. apud Serarium, loc. cit.

(3) Haec omnia fuse et eleganter persequitur Serarius, loc. cit. § 12.

(4) Protestantes, ut suo loco ostendimus, conjugii dissolutionem ob leves causas passim admittunt; hinc tria fere millia unius anni spatio in solo Regno Borussiae vidimus fuisse a tribunalibus decreta divortia. Praeterea, Lutero auctore, vir uxores

plures simul ducere poterit, ut paulo ante pariter vidimus; is vero praeterea poterit, eodem docente (lib. *De vita conjug.* tom. VI, fol. 77, edit. Wittemb.) si acquiescere nolit uxor, ancillam invitare; uxor autem poterit ab illo, qui impotens sit, flagitare, ut ex leviro, seu mariti illius fratre vel propinquo alios liberos pariat (lib. *De capt. Babyl.* edit. cit. fol. 54, apud Serarium, loc. cit. § 8.).

naturali seu conscientia improbari, prout vel naturae lumine Islamitae atque ethnici ipsi (1) cognoverunt.

272. Verum non minus solide altera propositionis pars evincitur, talia scilicet conjugia improbari jure divino. Deus enim Hebraeis prohibuit, ne conjugia miscerent cum infidelibus (2); eadem porro ratio militat circa conjugia fidelium catholicorum cum acatholicis, ut constat ex Deut. VII. 3.: *Neque sociabis cum eis conjugia. Filiam tuam non dabis filio ejus, nec filiam illius accipies filio tuo; quia seducet filium tuum, ne sequatur me.* Sed clarius adhuc id constat ex Apostolo, qui ad Titum scribit: *Haereticum hominem . . . evita* (3). Si vero ex Apostolo haeretici vitandi sunt, quomodo poterunt cum ipsis iniri connubia? Rursum idem Apostolus regulam ineundorum conjugiorum christianis praebens; *Cui vult, scribit, nubat, tantum in Domino* (4). Jam vero ille *tantum in Domino* nubere censetur, qui in vera Christi ecclesia, ac Domino probante et auspi-

(1) Cfr. Serarius loc. cit. § 10, qui plura profert hujus rei documenta. Verum, quod magis mireris, illud sane est, quod vel ipsi haeretici ab initio abhorruerint a conjugis mixtis, ineundis scilicet cum catholicis. Sic inter ceteros scribit Albertus Gentilis calvinianus in Anglia jurisconsultus, *De nuptiis*, lib. II, cap. 19, pag. 228: « Matrimonium est divini juris communicatio; quoniam communicare debent conjuges in verbo eodem et eisdem sacramentis. Est societas divinae domus. Nam eadem utrique esse debet ecclesia, et privatae ecclesiae domesticae, et privatarum precum communicatio, etiam et sepulchri, quod religiosi juris est communicatio . . . Dicam palam. Non licet nobis commiscere conjugia cum papistis, qui nobis sunt antichristiani. » Cfr. etiam Gerhardus, *Loc. Theol.* tit. *De Matrim.* Carpzovius, *Jurisprudencia consistorialis*, tit. I, *De Ref.* VI,

n. 36, ubi conjugia inter lutheros et catholicos tum solum licita perhibentur, cum spes affulgeat, quod catholicus induci possit ad profitendam doctrinam lutheranam, ac filii institui debeant in hac doctrina. Ita quidem calvinistae ac lutherani olim sentiebant; nunc *Evangelici*, id est, *Calvinisto-Lutherani* torquent catholicos, eo quod nolint benedicere has nuptias! *Quantum mutati ab illis!*

(2) Exod. XXIII, 52; XXXIV, 16; Deut. VII, 3. Patres haec Scripturae testimonia ad haereticos etiam passim extendunt. Inter ceteros s. Ambrosius, lib. cit. *De Abraham*, cap. 9, n. 84, ita loquitur: « Cave, gentilem aut judaeam atque alienigenam, hoc est, haereticam et omnem alienam a fide tua uxorem accersias tibi. »

(3) Cap. II, 10.

(4) I ad Cor. VII, 39.

cante, nuptiali foedere jungitur. Haec verba propterea enarrans Tertullianus scribit: *Cum dicit Apostolus, tantum in Domino, jam non suadet, sed exerte jubet. Igitur in ista maxime specie, nisi obsequimur, periclitamur* (1).

273. Atque hinc factum est, ut ecclesia ejusmodi conjugia catholicorum cum haereticis semper non solum exhorruerit, uti patres omnes Graeci et Latini testes sunt locupletissimi (2), sed insuper pluribus sanctionibus conciliorum tum oecumenicorum tum particularium severissime ea celebrare vetuerit. Ne praestitutos nobis fines praetergrediamur, unum aut alterum canonem afferemus. Concilium Chalcedonense, Action. XV. can. XIV. statuit: *Neque copulari debet nuptura haeretico aut Judaeo vel pagano; nisi forte promittat se ad orthodoxam fidem persona orthodoxae copulanda transferre* (3). Laodiceum pariter can. XXXI. sanxit: *Quod non oporteat cum haereticis universis nuptiarum foedera celebrare, nec eis filios dare vel filias, sed magis accipere, si tamen Christianos se fieri promittant* (4). Sic alia plura id ipsum sanxerunt saepius ac inculcarunt (5). Has porro sanonicas canctiones Romani Pontifices ralas

(1) *Ad uxor.* lib. II, cap. I.

(2) Patrum testimonia, quibus improbantur mixta connubia, adducit ac summa diligentia evolvit J. B. Kutschken, Dr. Theologiae et imp. reg. professor Theol. moralis in univers. Olmuciensi, in op. *Die gemischten Ehen von dem Katholisch-Kirchlichen Standpunkte aus betrachtet*, seu *Matrimonia mixta sub respectu catholico-ecclesiastico considerata*, pag. 43 et seqq. edit. 2, Vienn. 1838, ubi Tertulliani, s. Cypriani, s. Zenonis, s. Ambrosii, s. Hieronymi, s. Augusti sententias singillatim profert, quibus nituntur avertere fideles omni argumentorum genere a mixtis con-

jugiis. Quibus plures alios patres id ipsum inculcantes adjicit Binterim, in peculiari tract. *De Matrimoniis mixtis*, opp. tom. VII, part. II, cap. 3, § 2, inter quos s. Ignatium, s. Irenaeum, auctorem *Oper. imperfecti in Matth.* inter opera s. Joan. Chrysostomi.

(3) Ex vers. Dionysii Exigui, apud Harduin. *Acta Conc.* tom. II, col. 607.

(4) *Ibid.* tom. I, col. 788.

(5) Talia sunt Illiberitauum cann. XV. XVI, XVII, ubi cfr. nota Ferdin. de Mendoza in edit. P. Mansi; Arcelatense, can. X; *Canones Nicaenarabici*, can. juxta versionem p. Turriani S. J. LIII, LXVII, juxta p. Al-

habuerunt, ac veluti pro universa ecclesia vim legis habentes agnoverunt, uti s. Leo M. (1), Bonifacius V. (2), Stephanus IV. (3), Nicolaus I. (4), Bonifacius VIII. (5), Clemens VIII. (6), Urbanus item VIII. (7), Clemens XI. (8), Benedictus XIV. (9), Pius VI. (10), Pius VII. (11);

phons. Pisanum, in lib. III, *De Actis Conc. Nicaen.* can. XLVII et LXVIII; juxta Abrahamum Echellensem can. LXVIII; Carthaginense III, can. XXI; Agathense, can. LXVII; cfr. Gratian *causa* XXVIII, q. I, cap. 16; Tolosanum (an. 694), cap. 20; Trullanum, can. LXII; cfr. in hunc locum Balsamon et Zonara; Posoniense an. 1309, cap. 8, quod prohibet expressis verbis Matrimonium cum haereticis et schismaticis. Quoniam vero hujus concilii verba ad rem nostram maxime faciunt, habet ea hic describere; titulus hujus capituli est: « Ne aliqua fidelis alicui infideli matrimonialiter jungatur. » Sic porro se habet caput ipsum: « Ut fides catholica, quae scissuram erroris cujuslibet aspernatur, nullius schismaticis vel fermento pravitatis haereticae maculetur, de consilio et assensu praesentis concilii perpetuo prohibemus edicto, ut nullus nostrae legationi subjectus, qui vult reputari et haberi catholicus, praesumat de cetero, haeretico, Patareno, Gazano, schismatico, vel alteri fidei christianae contrario, maxime Ruthenis, Bulgaris, Lituaniis, in errore manentibus... filiam, neptem, consanguineam suam connubio tradere, vel eas eis modo aliquo copulare; cum hoc sit in praedictae fidei christianae detrimentum non modicum et jacturam. Nam sicut didicimus ab experto, viri ab unitate fidei catholicae separati, uxores suas, quantumvis catholicas, instigante diabolo, ad infidelitatis errorem trahunt, potius quam trahantur. » Apud Harduin. tom. VII, col. 1300 et seq. Cfr. etiam Kutschken, loc. cit. pag. 111 et seqq.

(1) Serm. LXXXII, item serm. XV, et alibi.

(2) Cfr. Beda, *Hist. gent. Anglor.* lib. II, cap. 9 et XI.

(3) Cfr. apud Baronium ad an. 770, *Epist. ad Carolum et Carolomanum.*

(4) *Resp. ad consult. Bulg. n. 22.*

(5) In VI *Deset.* lib. V, tom. II, cap. 24.

(6) Cfr. Spondanus, *Annal.* ad an. 1600, n. 5; ubi invenies condiciones easdem duci Barensi propositas, quas nunc ecclesia exigit.

(7) *Litter. Apostol.* XXII, 30 Decemb. 1624.

(8) Cfr. Clementis XI *Epistolae et Brevia selectiora*, Romae 1724, epist. dat. 23 Febr. 1706 ad episcop. Agenensem; item epist. ad principem Bipontinum dat. 23 Jul. 1707; et epistola data 22 Sept. 1708 ad eundem. In utraque porro epistola abnuitt Summus Pontifex illum a lege cognationis eximere, ut in Matrimonium duceret principem catholicam, nisi prius illa ejurasset suae sectae haeresim.

(9) *Constit.* LI, ad Primatem, Archiepisc. et Episc. Poloniae, quae incipit: *Magnae nobis*, dat. 29 Jun. 1748; in ejusd. Bullarii tom. II, pag. 413; item in *Const.* ad eosdem data die 8 Augusti ejusd. anni, quae incipit, *Ad tuas manus*, ibid. pag. 491. Cfr. etiam in op. *De synodo*, lib. VI, cap. 5, num. 3 et seqq.

(10) In *Rescripto* ad card. de Franckenberg. Arch. Mechlin. die 13 Jul. 1782, apud Moser op. cit. *De impedimentis matrim.* edit. cit. pag. 179.

(11) In *Rescripto ad Episcopos et vicarios capitul. Galliarum*; die 19 Febr. 1809. Ibid. pag. 194.

Pius VIII. (1), ac demum Gregorius XVI. (2), qui earumdem praeterea observantiam urgere nunquam destiterunt.

274. Constat igitur, quod ostendere proposuimus, conjugia scilicet catholicorum cum acatholicis illicita regulariter esse, utpote juri naturali et divino improbata, atque ab ecclesiastico graviter interdicta, nec proinde absque gravi peccato iniri posse.

DIFFICULTATES

275. Obj. Quae de jure naturali proferuntur, justo amplius aucta sunt; quae vero de jure divino ad rem praesentem non pertinent; quae demum ex jure ecclesiastico urgentur, non amplius vigent. Sane 1. nimis probarent, si presse acciperentur; quae ex jure naturali adducuntur argumenta, nempe absolute et in omni casu ejusmodi connubia illicita esse, quod tamen neque catholici contendunt; 2. experientia rerum magistra satis ostendit, non semper mala illa ex istis conjugiiis profluere, aut saltem facili ratione praecaveri posse; 3. eo vel magis, quod plerique acatholici indifferentes se praebeant in religionis negotio, nec eo laborent intolerantiae furore, quo catholici aguntur. 4. Multo minus thesim evincunt, quae praedicantur de jure divino; siquidem eo jure solum vetantur conjugia fidelium cum infidelibus, ethnicis nempe atque idololatriis; nullatenus vero attingunt connubia, quae inter diversas christianorum communiones seu societates celebrari possunt; 5. nec id pleraeque sanctiones ecclesasticae evincunt; 6. quarum praeterea plurimae nonnisi a particularibus conciliis constitutae sunt, nec proinde

(1) In *Brevi*, de quo supra, 10 Decemb. 1837. Cfr. *Esposizione di fatto*, etc. docum. n. 16.

(2) In *Allocutione* habita die

vim legis obtinent pro universa ecclesia. 7. Si quae tamen ab oecumenicis conciliis prodire leges, utpote disciplinares, mutationi subjacent, imo contraria consuetudine etiam abrogatae sunt. 8. Hoc praesertim ex eo constat, quod, ipsis Romanis Pontificibus annuentibus, non amplius servantur conditiones ab iis praescriptae, cujusmodi ex. gr. est promissio acatholici profitendi fidem catholicam. Ergo.

276. Resp. *Neg. ant.* Ad 1. prob. *Neg.* Eadem etenim theoria hic viget, quae locum habet in quavis re morali cum agitur de eo, quod natura sua prae se fert imminens peccandi periculum, juxta illud Eccles.: *Qui amat periculum, in illo peribit.* In hoc proinde casu lex naturalis seu ipsa conscientia praecipit illud vitare, ne quis se objiciat evidenti aeternae salutis discrimini, ac propterea aeternum exitium incurrendi. Haec porro non absolute seu necessario inducunt ad peccatum et ad interitum; sed si media adhibeantur opportuna, caveri absolute possunt; quandoque etiam licite, immo et felici exitu periculum vincitur, ut patet ex connubio Esther cum Assuero, atque ex non paucis exemplis, quae suppeditat historia ecclesiastica (1). Quapropter cum nos disseramus de iis, quae spectata rei natura contingere solent, patet, tum vera esse, quae attulimus, tum gravi interveniente causa et legitima auctoritate, ut paulo post ostendemus, posse licita fieri mixta connubia.

277. Ad 2. *D. Non semper, C. saltem ut plurimum* recensita mala non profluunt *N.* Porro prudentis hominis est expendere, quid ex rei natura et communi rerum eventu evenire soleat. Si quae dentur exceptiones, illaeque rarissimae, regulam generalem non infringunt, sed potius

(1) Paulo post ejusmodi exempla subjiiciemus. Interim cfr. quae scribit Serarius, opusc. cit. § 18, tum quae post eum copiose disputat de

hoc ipso argumento Basil. Pontius, in *Append.* cit. cap. 4, n. 1 et seqq. necnon § 1 ejusd. capitis, n. 14 et seqq.

statuunt atque confirmant, ut notum est. Habenda praeterea ratio est adjunctorum omnium, indolis praesertim eorum, apud quos ejusmodi connubia celebrantur. Quo fit, ut illud ipsum, quod respectu nonnullorum innoxium est, perniciosum fiat respectu aliorum, qui in diversis rerum adjunctis reperiuntur. Quae quidem uberius postea declarabimus.

278. Ad 3. D. Indifferentes se praebent plerique acatholici in negotio religionis, *Tr.* vel *C.* in sectae conservandae aut propagandae studio *N.* Duo haec permisceri inter se nequeunt, cum ingens inter utrumque discrimen interpositum sit. Utique non pauci acatholicorum morbo, ut ita dicam, indifferentiae in religionis negotio correpti sunt, adeo ut parvi aut nihili faciant religionem, qua Deus vere honoratur et colitur. Addo, plerumque, saltem nunc temporis, acatholicos se indifferentes exhibere, sive quis profiteatur islamismum, sive judaismum, socinianismum aut rationalismum, seu deismum, imo favere passim ejusmodi professiones (1). Ast non ita se res habet, cum agitur de propria secta, quatenus opponitur religioni seu ecclesiae catholicae, et conservanda et promovenda. Tunc collatis omnium studiis omni, quacumque possunt, ope corrumpere catholicos nituntur atque pervertere; ad se eos

(1) Notum est, in Russico Imperio Israelitas plena frui posse libertate, et propriis institutis in iis; quae ad religionem spectant, legitime uti; non paucos idololatrias pacifice degere, quin unquam molestiam sustinere cogantur, posse aliam religionem profiteri, dummodo catholicam excipias; *Alcoranus* idiomate arabico pro Islamitis ejusdem Imperii subditis, Gubernii sumptibus, ad eorum commodum recusus est *in folio*, cum praecipuis commentariis, Petropoli 1820, quem quidem praec oculis habeo. Quot vero

catholici, Graeci praesertim uniti seu Rutheni, vexationes ac persecutiones patiantur, quibus artibus decipiantur ut ad schisma se conferant, paulo post dicemus. Id ipsum pene contingit in regno Borussiae. Nonnulli in Galliis conquesti sunt, quod novus episcopatus erectus fuerit Juliae Caesareae, vulgo *Algieri* (Alger), ut hac ratione via sternere-tur Islamitis ad amplectendam religionem christianam, id est, fidem catholicam. Idem in Helvetiae provinciis acatholicis evenire solet, et alibi passim.

trahere quavis ratione satagunt, et impedire suorum redditum ad catholicam fidem; *proselytismum*, quem catholicis exprobrant, mediis etiam iniquis promovere non erubescunt (1). Hinc intelligitur, quo sensu se tolerantes, catholicos vero intolerantes praedicent. Nempe ex eorum mente catholici intolerantes sunt, eo quod; licet homines diligant, odio habent eorum errores; contra vero se tolerantes profitentur, eo quod dempta veritate ejusque sinceris cultoribus, quos ut plurimum odio habent et persequuntur, tolerent errores omnes (2). Haec

(1) Huc referuntur calumniae, mendacia, fraudes omnigenae, quibus solent protestantes in Gallia, in Anglia, in Provinciis foederatis Americae, etc. catholicam religionem, Romanam Sedem et Urbem, clerum universum, ritus, etc. apud suos et apud catholicos impetere ac dehonestare. Quamvis sexcenties illae disjectae fuerint, a diabolaribus tamen scriptoribus ac disputatoribus quotidie renovantur, perinde ac si prima vice proferrentur. Excipiendi tamen ex hoc numero sunt graves nonnulli scriptores, qui hanc agendi rationem dedignati sunt.

(2) Si quis conferat libertatem, qua fruuntur protestantes in Gallia et in Imperio Austriaco cum vexationibus, quibus undique premuntur catholici in ditione Russica et Borussia, impossibile est, ut admiratione non percellatur. Protestantes enim, in Gallia praesertim, libere suos conventus celebrant, templa aedificant, insuper Gubernium passim particeps fit sumptuum. Contra vero catholici in dictis regionibus nec ipsa conscientiae libertate uti possunt; non solum templa, fictis de causis, erigi ipsis non permittuntur, sed ea, quibus antea utebantur, iisdem vi eripiuntur, ut schismaticis et protestantibus tradantur. In Imperio Russico an. 1833 executioni mandatum est edictum (Ukase) datum a Catharina an. 1773

quo jusserat solas illas villulas seu pagos, qui 400 individua numerarent, posse templum habere cum uno sacerdote; cum vero villulae seu pagi in Russica et Polonica ditione, qui talem incolarum numerum recenseant, rarissimi sint, factum est ut hoc praetextu jam a Catharina eriperentur catholicis, an. 1773, templa 1200, an. vero 1833 supra 800 alia denuo catholicis erepta sint. In Borussia in sola provincia Silesiae, sub brevi regimine actualis episcopi, debuerunt catholici cedere protestantibus 130 templa. Anno elapso (1837) Vratislaviae protestantibus debuit tradi magnificum templum a s. *Cruce* nuncupatum, erectum a s. Edwige ducissa Silesiae ac Poloniae regina; in illa porro civitatis parte, si excipias unicum lutheranum, qui lanis est, soli catholici degunt. Varsavia adhuc luget magnificum templum s. *Crucis*, quod an. 1833 conversum est in aedem metropolitanam Russicam, ubi novus episcopatus schismaticus erectus est 22 April. 1837. Wilna pariter luget amissionem templi s. *Cassimiri*, quae urbs unita fuit alteri pariter episcopatu schismatico qui creatus est Polocii 24 Jun. 1833; attamen Varsoviae ac Wilnae, si copias militares excipias, nemo est qui schisma profiteatur. Verum dies me defloeret, si omnia recensere vellem, quae contra religionem ca-

porro agendi ratio magis elucet in illis guberniis, juxta quorum *politiceen* status et religio identificantur, seu ex politicis rationibus eo tenditur, ut unus idemque sit imperator et Pontifex Maximus.

279. Ad 4. D. Omnia, N. aliqua, *subd.* Quae tamen ob motivi identitatem aequae pugnant contra connubia cum infidelibus et cum haereticis sive acatholicis ineunda, C. secus N. Ac in primis, quae attulimus ex Apostolo, directe afficiunt haereticos, ut patet; quae vero ex Vet. Test. allata sunt, licet expresse non loquantur nisi de solis infidelibus, cum tamen ratio perversionis quae in iis assignatur ut causa datae sanctionis, aequae valeat adversus conjugia catholicorum cum acatholicis, jure ex iis inferimus, ejusmodi conjunctiones lege divina improbari (1). Nunc vero adjicimus, motivum illud validius adhuc esse ad deterrendos catholicos a jungendis nuptiis cum acatholicis, quam christianos a conjugiiis ineundis cum infidelibus: 1. quia perversionis periculum eo gravius in illis est, quo haereseos aut schismatis venenum occultius est, et blandius ac sensim sine sensu incautis propinatur; 2. quia quod infidelis vi extorquere non potest, haeresis astuta saepe extorquet simulatione; 3. quia infidelis ut Satanae satelles aperte incedit, haereticus seducit ut Angelus lucis; 4. quia periculum perversionis eo majus est, quo liberius caput suum hae-

tholicam in Imperio Russico et in Regno Borussico communi conspiratione aguntur. Attamen, si eos audias, acatholici tolerantiores sunt, intolerantes vero catholici! Cfr. op. Germanice inscriptum: *Collectiones ad historiam ecclesiasticam saeculi XIX in Germania, sive de novissimo rerum ecclesiasticarum statu in eadem regione*, Augustae Vindeli, 1835, gallice: *Le livre rouge, tableau des persécutions exercées contre les Catholiques de Prusse*,

Bruxelles 1838. Attamen nondum eruperat apertum bellum adversus catholicos. Haud ignoro, nonnullas exceptiones adversus hoc opus factas fuisse; sed et illud scio, non potuisse protestantes in plerisque, quae ibidem referuntur, auctorem falsitatis agnoscere.

(1) Vidimus, patres et concilia urgere textus allatos ex Vet. Test. contra conjugia catholicorum cum acatholicis. Cfr. praeterea Pontius, loc. cit.

resis erigit, atque a potestate civili fovetur (1); 5. quia majori horrore afficitur christianus ac percussitur infidelitate absoluta, quam partiali, cujusmodi haeresis est.

280. Ad 5. D. Quia ex ecclesiae sensu, juxta Christi sententiam, qui ecclesiam non audiunt, tanquam ethnici ei sunt et publicani, C. quasi aliquando ut illicita non damnaverit mixta conjugia catholicorum cum haereticis N. Saepe ecclesia tantum damnat in suis canonibus conjunctiones christianorem cum infidelibus; ast saepe etiam promiscue damnat et eadem ratione concubia catholicorum tam cum haereticis quam cum infidelibus (2).; interdum etiam, prout occasio fert, solas damnat nuptias catholicorum cum acatholicis tum haereticis tum schismaticis (3). Ex hac porro agendi ratione intelligimus, ecclesiam nullum posuisse discrimen inter eos, qui extra ejus sinum degebant, sive id ob haeresim, sive ob schisma, sive ob infidelitatem contigerit (4).

281. Ad 6. D. Etiam, C. solum N. Etenim praeter

(1) Cfr. Binterim in diss. cit. *De Matrimoniis mixtis*, cap. 1, pag. 6. Strenuus hic catholicae ecclesiae propugnator, sive ob hanc dissertationem, sive praecipue ob aliud ejus scriptum, *De foedere catholico inter fratres et sorores de non ineundis nuptiis nisi pure catholicis*, in vincula coniectus est. Jam plures alii catholici sacerdotes, qui strenue ecclesiae catholicae jura propugnarent, eandem sortem experti sunt.

(2) Recolantur conciliorum et ss. Pontificum decreta paulo ante commemorata.

(3) Superius retulimus verba conc. Poseniensis. His addimus verba s. Augustini ex ejus ep. xxiii, num. 5, quibus improbat conjugia catholicorum cum donatistis schismaticis: « Nonne ingemiscimus, scribit, quod vir et uxor, ut fideliter jungant corpora sua, jurant sibi plerumque

per Christum, et ipsius corpus Christi diversa communione dilaniant? Hoc tantum scandalum, tantus diaboli triumphus, tanta perniciēs animarum, si ablata de medio in his regionibus fuerit, quis explicet verbis, quam tibi palmam praepararet Dominus? »

(4) Observat Kutscken, op. cit. in praef. pag. 2, ecclesiam nihili facere quantum quisque a veritate aberret, atque contentam esse generali illa prohibitione omnis commercii ac Matrimonii fidelis cum quovis individuo, quod ad ecclesiam non pertineat; posterioribus temporibus immutasse tantum disciplinam quoad conjugium christiani cum non christiano seu non baptizato, quod invalidum declaravit, nihil vero immutasse circa legitimitatem conjugii catholici cum acatholico.

sanctiones particularium synodorum attulimus etiam canonem synodi oecumenicae Chalcedonensis ; addimus praeterea , canones illos a pluribus conciliis et Roman. Pontificibus adduci ut omnes Christi fideles obligatione obstringentes , seu ut habentes vim legis pro universa ecclesia , atque in codicem universae ecclesiae proinde relatos esse (1).

282. Ad 7. *D.* Subjacent mutationi , legitima auctoritate interveniente , *C.* absque legitima auctoritate *N.* Eadem enim auctoritate mutatio in lege fieri debet , a qua lex constituta est , non autem ab inferiori , multo minus a privatis individuis. Falsum porro est , contraria consuetudine leges illas absogatas esse ; corruptela proinde , quae alicubi inducta esset , aut vis illata sacris ecclesiae pastoribus nullo modo officere possunt legi universae ecclesiae , quae semper urget ejus observantiam (2).

(1) Cfr. Binterim , op. cit. § 2, p. 32.

(2) Has siquidem leges semper inculcarunt Romani Pontifices , atque ut omittamus , quae superius attulimus ex Benedicto XIV , de tolerantia s. Sedis , quae interdum quadam prudentia , ne deteriora mala enascantur , nonnulla dissimulat ac tacet , cum nequeat impedire , Pius VI , in *Rescripto* ad card. de Franckenberg dato die 13 Jul. 1782 , regulas sive a praedecessoribus sive a conciliis statutas in jungendis Matrimonii mixtis renovat et confirmat. Quare cum ministerium Berolinense , ut induceret archiepiscopum Posnaniensem ad permittendam benedictionem illarum nuptiarum , quae celebrarentur contra sanctiones canonicas , invocasset *praescriptionem* seu usum invalescentem benedicendi ejusmodi nuptias , Rmus. D. arch. Martinus Dunin , apostolica plane libertate , in epistola , quam ad regem Frid. Guillelmum dedit die 28 Oct. 1837 , respondit : « Pour

ce qui regarde la prescription que nous oppose votre ministère des affaires ecclésiastiques , j'ai déjà expliqué plus haut comment il est arrivé que çà et là quelques mariages mixtes ont été bénis par des prêtres catholiques. C'est là une erreur dans laquelle les nombreuses révolutions politiques que nous avons subies ont entraîné quelques membres de notre clergé. Mais je dois hautement protester contre les conséquences que votre ministère prétend tirer de ces faits. On ne prescrit pas contre la vérité , et d'après la doctrine catholique on doit renoncer sur le champ à des erreurs , quelle qu'ait été leur durée , dès qu'il conste authentiquement que l'organe infaillible du sentiment de l'Eglise sur tel ou tel point de doctrine s'est prononcé. Or cela a eu lieu à l'égard des mariages mixtes ; ils ne peuvent être bénis toutes les fois que des garanties suffisantes pour le salut éternel de ceux qu'ils compromettent , ne sont pas données ; et un gouvernement

283. Ad 8. D. Id est , ita poscentibus rerum adjunctis , interdum Rom. Pontifices aegre tulerunt , ut nonnullae conditiones expresse non servarentur , *Tr.* vel *C.* absolute et in aliis rerum adjunctis *N.* Fieri utique quandoque potuit , ut Romani Pontifices difficillimae seu du-rae necessitati cesserint , nec institerint pro nonnullarum conditionum observantia , majus semper ecclesiae bonum prae oculis habentes. Attamen , quod in eis fuit , nihil unquam omiserunt , quo consulerent peculiari etiam il-larum animarum saluti , sive secreta pactione , sive alio modo. Ex his vero , quae , urgente aliqua necessitate , facere compulsi sunt , inferri nequit , sic Rom. Ponti-fices se gerere debere in aliis adjunctis , praesertim cum agitur de animarum pernicie , et fides periclitatur. Re-gula juris est , quod exceptio firmet legem (1).

qui veut protéger la religion catho-lique dans toute sa pureté, ne peut exiger que des prêtres catholiques aient pour lui des complaisances qui blessent leur conscience. » Cfr. opusc. cit. *Lettres sur l'affaire de Colo-gne et de Posen*, pag. 76 et seq. Paris 1838. Attamen in *Declara-tione officiali*, quae inserta est in *Ephemeride status Borussiae* die 31 Dec. 1838, praemissa commen-datione moderationis , comitatis , longanimitatis Gubernii erga cle-rum catholicum , urgetur adhuc haec *praescriptio* , imo tacita *ap-probatio s. Sedis* , etc. circa bene-dictionem horum conjugiorum , et archiepiscopus supinae ignorantiae

(*ignorance la plus complète*) le-gum regionis suae arguitur ! Cfr. haec declaratio apud *L'Ami de la Religion* , 8 Jan. 1839 , n. 3069 , et die 24 Jan. n. 3076.

(1) Satis nobis hic sit describere verba Benedicti XIV , qui cum asso-risset se nonnulla dissimulare in dispensationibus circa Matrimonia mixta , sic pergit. « Quod autem nunc facimus , attestamur tibi ad pedes Crucifixi , id unice Nos fa-cere , ut sanctae Religioni nostrae majora damna evitentur. » Quae verba usurpat ac sua facit Pius VI, in cit. *Rescripto* ad card. de Franckenberg, apud Moser , op.cit. pag. 170.

PROPOSITIO II.

Nonnisi Romani Pontificis dispensatione licite possunt iniri conjugia mixta ; graviter proinde peccarent Sacerdotes catholici , qui absque pontificia dispensatione , nec servatis conditionibus ab eo praescriptis , ejusmodi conjugia praesentia sua , benedictione , aliove ritu sacro cohonestarent

284. Haec propositio eadem certitudine gaudet qua antecedens, utpote ejusdem legitimum corollarium ; quod et de subsequenti ob eandem rationem intelligi debet.

285. Tres porro enunciata thesis partes complectitur : 1. connubia mixta catholicorum cum acatholicis ex Rom. Pontificis dispensatione licite iniri ; 2. nonnisi praevia Summi Pontificis dispensatione , servatisque conditionibus ab eo praescriptis , posse licite celebrari ; 3. demum quod consequens est , reos fieri coram Deo sacerdotes catholicos seu parochos , qui absque legitima facultate , nec servatis praescriptis conditionibus , tales nuptias conjungerent.

286. Jam vero sic eam quoad primam partem adstruimus : Ex dictis conjugia mixta ideo illicita sunt , quia jure naturali et divino improbantur , potissime ratione periculi perversionis , quod ipsis inest , et quia jure ecclesiastico sunt interdicta. Si propter ea per conditiones ab ecclesia praescriptas removeatur ejusmodi periculum , et Romanus Pontifex , utpote supremum ecclesiae caput , a lege ecclesiastica dispenset , nihil impedit , quominus ea conjugia licite iniri valeant.

287. Et sane , quamvis graviter utroque jure naturali et positivo divino improbata fuerint connubia Hebraeorum cum infidelibus , nihilominus haud pauci sanctissimi viri ac mulieres cum infidelibus connubia contra-

xerunt, quod fecerunt inter ceteros Esther cum Assuero, Booz cum Ruth Moabitide, Salomon cum pluribus alienigenis, qui, nisi passus esset seduci cor suum, in reprehensionem non incurrisset, prout nec alii recensiti reprehensi idcirco a Deo fuerunt. Eadem porro ratio ad stipulatur conjugii catholicorum cum acatholicis, si absit periculum, et gravissimae causae idem exigant. Hinc etiam in annalibus ecclesiasticis plures reperimus utriusque sexus catholicos, qui tum cum infidelibus tum cum haereticis miscuere connubia, ex. gr. s. Monicam cum Patritio ethnico, Ingundem cum Hermenegildo adhuc ariano; Ringundem cum Reccaredo pariter ariano, Sigebertum et Chilpericum Francorum reges, qui duxerunt Brunichildem et Galsuintham filias Athanagildi Hispaniarum ariani regis (1).

288. Quare non raro Rom. Pontifices dispensarunt, ut haec conjugia licite celebrarentur. Sic, ut ceteros omittam, Clemens VIII. licet aegre, dispensavit tamen cum duce Barensi, ut Catharinam Henrici IV. Galliae regis sororem haereticam duceret (2); Urbanus VIII. ut Henricia Ludovici XIII. soror nuberet Carolo I. Anglorum regi (3); sic alii Pontifices passim in Germania, Anglia, Hollandia, aut immediate per se, aut facultate episcopis specialiter communicata, id ipsum praestite-

(1) Cfr. Pontius, op. et loc. cit.

(2) Haec tamen dispensatio, importunis atque iteratis precibus extorta, suo caruit effectui, eo quod obierit Catharina, priusquam Clementis litterae in Gallias fuissent delatae.

(3) Cfr. Binterim, op. cit. pag. 46, qui observat, Jacobum Caroli patrem et Ludovicum XIII atque Principem ipsum sponsum, nempe Carolum, contractum matrimonialem juramento firmare debuisse continentem 30 articulos, inter quos ille aderat, quod regina religionem ca-

tholicam libere profiteri posset, et secum Londini habere episcopum et viginti quatuor sacerdotes; quod liberi usque ad an. 15 in ecclesia catholica instituerentur, et sine respectu ad religionem in Gubernio Britannico vigentem pariter eandem profiteri possent. Observat Jacobum praeterea in superadditis secretis articulis promisisse fore ut, statim post conjugium initum, omnibus captivis catholicis libertas concederetur. Attamen, nonnisi reluctantem nuncio apostolico, conditiones has illi posuere.

runt (1). A nemine porro cordato theologo in dubium revocari potest, tot Romanos Pontifices in re tanti momenti limites propriae auctoritatis minime excessisse, dum ea connubia permiserunt. Atque hinc factum est, ut fere unanimes catholici doctores sint in hac sententia adstruenda (2).

289. Porro nonnisi praevia Rom. Pontificis dispensatione posse mixta celebrari connubia, servatisque ab eo praescriptis conditionibus, prout secundo loco ostendere proposuimus, ex dictis facile evincitur. Etenim cum leges ecclesiasticae, quae vetant ejusmodi conjugiorum celebrationem, vel a conciliis oecumenicis, vel a synodis particularibus quidem, sed ab universa ecclesia receptis fuerint constitutae, nonnisi a totius ecclesiae supremo capite Romano Pontifice in iis dispensari potest. Inferiores enim nihil possunt in leges a superiori auctoritate latas, uti etiam contingit in politica societate. Supremi praelerea Pastoris est tum judicare, utrum dispensationis causae tales concurrant, ob quas licita ac utilis communi bono eadem evadat, tum decernere conditiones, sub quibus tantum ipse dispensandi propositum habeat (3). Hinc,

(1) Cfr. Moser, op. cit. cap. 13, *De Matrimoniis Catholicorum cum haereticis*, pag. 51 et seqq.

(2) Sane Pontius, op. cit. cap. 3, num. 2, scribit: « Nullum legi haecenus, qui diceret, ita esse illicitum conjugium haeretici cum catholico, ut in nullo casu liceat; quamvis audiui non paucos, qui adeo periculum perversionis conjugis et prolis, quod in hoc Matrimonio reperitur, exaggerant, ut dicerent illud periculum evidens esse. » Deinde num. 10, adductis auctoritatibus Sanchez, *De Matr.* lib. vii, disp. 72, n. 5; Azor, tom. 1, lib. 8, cap. 11, quaest. 5; Navarri *Consil.* lib. 1, tit. *De constitutionibus.* cons. 59 et 60; Bellarmini, lib. *De Matrim.* cap. 2, prop. 4; Estii, in

1 ad Cor. vii, n. 39, aliorumque, iterum concludit: « Itaque, ut uno verbo dicam, nullum legi ex his, qui scripta sua evulgarunt, qui diceret, ita illicitum esse Matrimonium catholici cum haeretico, ut in nullo casu contrahi posset sine peccato, etiam conjugē perseverante infideli. »

(3) Cfr. Benedictus xiv, *De synodo dioec.* lib. ix, cap. 8, n. 3, ubi scribit: « Pontificiae ergo auctoritati injuria fit ab iis, qui illius interventu opus non esse contendunt, ut Matrimonia inter partes, alteram catholicam et alteram haeticam, licite contrahantur. » Sane Pius vii, in *Rescripto ad Episc.* *Galliarum* 17 Febr. 1809, ut postea videbimus, ipsis Episcopis hanc denega-

quoties principes pro se, sive episcopi ipsi pro subditis suis hanc optarunt dispensationem, toties ad Romanum pontificem confugerunt.

290. Posse autem Romanum Pontificem apponere conditiones, sub quibus tantum ejusmodi connubia iniri valeant, probatione non indiget. Ipse siquidem utpote Christi vicarius debet bono spirituali animarum prospicere ac bono totius ecclesiae sibi commissae; debet avertere fideles quacumque potest ope a perversionis et apostasiae periculis; atque, ut uno verbo dicam, debet uti potestate, qua divinitus praeditus est, in aedificationem, non autem in destructionem. Quapropter, omnibus expensis, eas potest et debet conjugiiis mixtis celebrandis conditiones apponere, quas viderit magis conducere ad propositum finem, et cum illis limitationibus, sine quibus perniciose fieret ejusmodi dispensatio, prout ferunt locus, tempus, personae, ceteraque adjuncta omnia. Hac sane ratione perpetuo se gesserunt Romani Pontifices in illis facultatibus concedendis (1).

tam fuisse facultatem affirmat, ac, si ab ipso peteretur facultas dispensandi in his conjugiiis, eam ipsis se denegaturum profitetur, dicens: « Quare, si a Nobis petitioni huic respondendum nunc esset, responsum certe nostrum a constanti hujus sanctae Sedis regula et praedecessorum nostrorum exemplo agendique ratione dissidere non posset. »

(1) Pius VI, in *Rescripto* ad card. de Franckenberg arch. Mechliniensem, postquam constantem ecclesiae hac in re disciplinam ac praedecessorum suorum praxim episcopis Belgii prae oculis posuisset, ut ostenderet, se nec posse nec velle talia probare conjugia, declarat, parochum catholicum, si Matrimonium nulla ratione impedire valeat, eidem materialem suam exhibere posse praesentiam, modo sequentes observet cautelas: 1. Ut tali Matrimonio

non assistat in loco sacro, nec aliqua sacra veste indutus; ut etiam nullas ecclesiae preces recitet, neque ullo modo conjugibus benedicat. 2. Ut pars haeretica scripto ac juramento coram testibus promittat; se permissuram, ut pars catholica religionem suam libere exerceat, prolesque omnes in ea instituat. 3. Ut similiter pars catholica eodem modo promittat se hoc praestituram, ut compartis conversionem efficaciter procuret. Cfr. Moser; op. cit. pag. 61 et seq. Hae porro cautela jam servatae fuerant in Matrimonio inito a Carolo I cum Gallica Henricia, cui sacerdos quidem adstitit, sed extra ecclesiam, ita ut nulla data fuerit benedictio nuptialis, ut fuse refert Remed. XIV, *De synodo*, lib. VI, cap. 5, n. 5, quamvis hoc conjugium celebratum fuerit cum dispensatione Urbani VIII, et secreta ca-

291. Demum, quod postremo loco enuntiavimus, graviter scilicet peccare parochos, qui absque Rom. Pontificis dispensatione, nec servatis conditionibus quae ab eo praescrip-tae fuerint, connubia mixta praesentia sua, benedictione, aliove ritu sacro cohonestarent, aperte sequitur ex hactenus disputatis; violarent enim canones ab ecclesia sancitos; cooperarentur positive aliorum peccato; transgrederentur limites sibi praestitutos; gravissimi scandali se reos efficerent, probarent sacrilegum conjugium, actumque denique prorsus illegalem ponerent; quae profecto absque gravi praevaricatione fieri nequeunt (1).

DIFFICULTATES

292. I. Obj. adversus prim. part. Nec Rom. Pontifex dispensare potest in Matrimoniis catholicorum cum haereticis, nec, si dispenset, licite ea iniri possunt; nam 1. in omnibus conjugiiis mixtis manifestum inest perversionis periculum tum ex parte conjugis catho-

pitula, de quibus superius disserui, fuerint apposita. Praedictis omnino conformis est instructio s. Congregationis card. Concilii Trid. interpretum circa matrimonia mixta, die 15 Jun. 1793, emissa, et a Pio VI approbata die 19 ejusdem mensis, ac missa ad pastores ductus Cliviensis, in qua sequentia observanda praescribuntur, *ne*, ut additur, « approbationem sapiat tolerantia.—Catholicum prae omnibus vel catholicam parochi moneant, quod contrahendo Matrimonium cum acatholica vel acatholico valide quidem contrahant, sed illicito. Atque hinc plane consequitur, nullo actu positivo ipsos posse isthaec Matrimonia probare, aut suo expresso consensu et auctoritate confirmare. Quapropter, si cogantur in hac temporum conditione, et propter

leges in transactione religionis anni 1673 praescriptas, Matrimoniis catholicorum cum muliere acatholica assistere, satagant, ut se mere passive habeant, atque tanquam inviti audiant utriusque consensum; verumtamen abstineant omnino a precibus recitandis, a benedictione impertienda, atque ab omni alio ecclesiae ritu adhibendo. Caveant insuper, ne in publicandis Matrimoniis mixtis religionem expriment contrahentis acatholici; sed contrahentium tantum enuntient nomina et cognomina. Abstineant rursus a concedendis dimissoriis, ubi secundum canones ecclesiae catholicae canonicum aliquod impedimentum sit inter contrahentes, » etc. Cfr. *ibid.* pag. 63 et seq.

(1) Cfr. Serarius, op. cit. cap. 3.

lici, tum ex parte prolis. 2. Experientia profecto ostendit, haec conjugia pessimum exitum sortita esse. 3. Hinc legimus, III. Reg. XI. 1. et seq. *Rex Salomon adamavit mulieres alienigenas multas . . . de gentibus, super quibus dixit Dominus filiis Israel: Non ingredimini ad eas, neque de illis ingredientur ad vestras; certissime enim avertent corda vestra, ut sequamini deos earum.* Cum vero eadem ratio vigeat, imo major in connubiis catholicorum cum acatholicis ob faciliorem seductionem, exinde constat, nullo unquam in casu ea licita fieri posse. 4. Divina porro lex quae vetat ejusmodi conjugia cum moralis sit, nunquam a quacumque demum auctoritate, etiam suprema, potest relaxationem admittere. Ad haec majus pondus accedit, si observetur, 5. nunquam licitam esse sacramenti profanationem, quae in talium conjugiorum celebratione semper intervenit, sive minister Matrimonii dicatur sacerdos, sive dicantur ipsi contrahentes; nam sacerdos, in priori sententia, administraret sacramentum manifeste indignis; quod si ministri sint contrahentes, et ipsi sacrilege invicem sibi administrarent sacramentum et indigne perciperent. 6. Peccarent praeterea catholici contrahentes etiam ex eo capite, quod communicarent in re sacra cum excommunicatis. Sive igitur accedat Rom. Pontificis dispensatio, sive non, nunquam erunt licita mixta conjugia. 7. Dicendum propterea est, ecclesiam seu Rom. Pontificem, cum in iis dispensat, solum ea permittere seu tolerare, minime vero probare, cum semper tales commixtiones abhorrere pergat. Ergo.

293. Resp. *Neg. ant.* Ad 1. prob. *D.* Quod tamen absolute averti seu removeri potest, *C.* quod absolute removeri nequeat *N.* Haud inficiamur, grave inesse periculum in his conjugiiis, uti evincunt ea omnia, quae in superiori propositione disseruimus. Attamen, cum ejusmodi periculum intimum non sit, nec necessario perversionem

includat, quae solum pendet ex dispositione fidelis seu catholici, hinc, si ea adhibeantur media, quae suggerit ipsa religio, ac praescribunt Romani Pontifices, cum in his conjugii dispensant, averti illud potest. Neque omittendum, saepe imminere periculum perversionis, sin minus in fide, saltem in moribus, quoties aliquis etiam cum conjuge catholica foedere nuptiali jungitur, qui depravata mente ac voluntate cum sit, ipsam in malam partem pellicere facile posset; nemo tamen dicet, nunquam licita esse ejusmodi connubia (1).

294. Ad 2. *D.* Ob pravam animi dispositionem atque ob neglectas condiciones, quae praescriptae fuerant, *C.* per se *N.* Si qui enim naufragium fecerunt in his conjugii, ideo est, quia eorum fides ante ipsas nuptias infirma erat, neque christiana flagrabant charitate; quia defectu rectae intentionis se haeretico potius conjugio copularunt quam catholico, sive ambitionis sive libidinis aestu alteriusve cupiditatis permoti. Si enim majoris divinae gloriae intuitu, catholicae religionis augmento, reipublicae tranquillitate ducti, haeretico nupsissent; si praeterea orationi, humilitati, religionis actibus operam dedissent, triste procul dubio naufragium evasissent. Sane plures pii viri ac mulieres adhortationibus, bonae conversationis exemplo ac precibus tum infideles tum haereticos ad veram religionem perduxerunt, eorumque animas lucrati sunt (2). Sibi propterea, non dispensa-

(1) Cfr. Pontius in *Append. cit.* cap. 8, n. 7; Card. de Lugo, *Tractat. de Sacramentis*, disp. 8, sect. 14, nec non Benedictus XIV, *De Synodo*, lib. IX, cap. 3, n. 3, ubi inter cetera scribit: « Non minus graviter eandem auctoritatem (pontificiam) ab illis laedi dicendum est, qui aliquo ab hinc tempore asserere et jactare coeperunt, dispensationes hujusmodi a Rom. Pontifice minime concedi posse, etiamsi gravis causa

concurrat, atque omne perversionis periculum absit. »

(2) Inter cetera exempla satis sit illud afferre s. Monicae matris s. Augustini, quae Patritium ethnicum ad christianam fidem exemplo et adhortationibus adduxit, ut refert s. Augustinus, *Confess.* lib. IX, cap. 9, n. 22, et Sigeberti regis Francorum, qui, teste s. Gregorio Turonensi, *Hist. Francorum*, lib. IV, cap. 27, Brunichildem arianam ad ecclesiam

tioni imputare debent scandalum, quod infirmi isti catholici sunt passi.

295. Ad 3. *D.* Juxta communiter contingentia, *C.* absolute *N.* Deus praevenit in adductis verbis, quod spectata communi infirmitate evenire solet, minime vero quod ita necessario et absolute evenire debeat; alioquin de fide jam esset, inseparabile et universim adnexum esse his conjugiiis non solum periculum, sed ipsam perversionem; quotquot praeterea ejusmodi connubia inire, lapsi essent in idololatriam et in infidelitatem; quae quam procul distent a vero, allatis exemplis edocemur (1).

296. Ad 4. *D.* Si lex moralis seu naturalis vetaret aliquid intrinsece malum, *C.* si aliquid vetet, quod tale absolute non sit *N.* Porro jam ostendimus, periculum, quod inest conjugiiis mixtis, ejusmodi non esse, ut absolute averti ac removeri non possit. Ad legitimam autem auctoritatem spectat decernere, quando et quousque immineat illud periculum, et media ad illud amovendum idonea praescribere. Quae si executioni mandentur, divina opitulante gratia, periculum aut omnino cessat, aut saltem remotum fit (2).

catholicam piis admonitionibus lucratus est; quod et praestitit Chilpericus, eodem teste, ibid cap. 28. Idem plures alii, ut ab initio inuimus, praestiterunt. Huc propterea pariter referri potest, quod scripsit Apostolus, 1 ad Cor. vii: *Sanctificatus est vir infidelis per mulierem fidelem, et sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem.* Dummodo tamen, ut diximus, per legitimam dispensationem connubia haec celebrentur, et justis de causis, servatisque appositis conditionibus. Quare non semper ex effectu dijudicari debet, ut pluribus ostendit Pontius, loc. cit. cap. 4, § 2, n. 14 et seqq. Hinc vulgatum illud:

. . . *Careat successibus, opto, Quisquis ab eventu facta notanda putat.*

(1) Cfr. Pontius loc. cit.

(2) Animadvertendum vero hic est, quando Rom. Pontifex dispensat in his conjugiiis, ipsum tantum dispensare in eo, quod ejus potestati subjiçitur, videlicet in lege ecclesiastica prohibente ejusmodi nuptias, non autem illum dispensare aut dispensare posse in lege naturali prohibente ea conjugia ratione periculi. Quare, si adhuc, dispensatione posita Pontificia, perseveraret periculum perversionis, nequaquam liceret illud conjugium iniri, quia vigeret integra naturalis obli-

297. Ad 5. *Neg.* semper intervenire sacramenti profanationem in conjugii mixtis, sive minister censeatur sacerdos, sive dicantur contrahentes. Sacerdos enim non peccat, si administret sacramenta, publice ac legitime petentibus ea, quamvis private sciat indignum esse qui petit, ut notum est. Porro legitime illi petere censeatur administrationem sacramenti Matrimonii, qui facultatem a superiore obtinuerunt. In veriore autem sententia, quod ministri sint contrahentes, peccat quidem pars haeretica sive administrando sive suscipiendo sacramentum; non peccat tamen pars catholica neque in administrando neque in suscipiendo sacramento. Nam justa ac legitima causa interveniente, potest quisque ab alio petere et accipere rem per se bonam, etsi ille qui dat ex prava dispositione peccet dando; in hac enim hypothesis alterius malum permittitur, non autem intenditur. Id ipsum dicatur de administratione, ob quam necesse non est, ut minister inquirat in interiorem actualem dispositionem ejus, qui publice ac legitime sacramentum petit, ut modo animadvertimus (1).

298. Ad 6. *D.* Si absque legitima dispensatione communicarent cum excommunicato in re sacra, *C.* si cum legitima dispensatione *N.* Haec enim communicatio solis ecclesiasticis legibus prohibita est; quare, si legitima auctoritate freti catholici ineant conjugium cum haeticis, hoc ipso ab illa prohibitionem soluti sunt.

299. Ad 7. *Neg.* Romanorum enim Pontificum mens, in ejusmodi dispensationibus, est omnino in conscientia

gatio. Id porro locum haberet, quum non omnia adjuncta Pontifici patefacta fuerint. Etenim, si omnia ipsi aperte fuerint exposita, et Rom. Pontifex dispensationem concedat, non absque temeritate posset in dubium revocari, utrum licite conjugium celebrari possit; supponi enim deberet, Pontificem aut rem non satis

perpendisse, aut errasse dispensando. Cfr. Pontius, loc. cit. cap. 8, num. 7.

(1) Cfr. Card. de Lugo, loc. cit. sect. 14, n. 226-229; et Benedictus XIV, loco pariter cit. nec non Collet tract. *De Matrim.* cap. 2, sect. 5, concl. 4, num. 314.

tutos eos efficere, qui talibus connubiis consociantur; alioquin nulla opus esset dispensatione. Licet vero ecclesia seu Rom. Pontifex abhorreat ab illis nexibus et quoad fieri potest, impedire satagat (1); si tamen gravis intercedat causa, quae religionem ac publicam tranquillitatem promoveat, indulget saltem, ut licite contrahantur.

300. II. Obj. adversus reliquas propositionis partes.

1. Parochi melius quam episcopus aut Supremus Pontifex cognoscere possunt, quid in casibus particularibus tum contrahentium tum reipublicae bono melius conferat; 2. saltem poterunt episcopi ejusmodi dispensationem, cum opus fuerit, tribuere; 3. praesertim cum olim ita receptum fuerit, et 4. contraria consuetudine contraria lex abrogata censi possit, ut non pauci auctores docent, et 5. cum saepe impediuntur cum s. Sede communicare. Ergo.

301. Resp. Ad 1. D. Si praeter hanc cognitionem practicam non requireretur praeterea legitima auctoritas, Tr. si haec requiratur N. Jam vero hic non agitur de sola rei notitia, sed de legitima et idonea auctoritate derogandi legibus ab universa ecclesia solemniter constitutis, non solum ad unius vel alterius individui, sed ad totius ecclesiae bonum, conservationem et augmentum. Haec autem auctoritas, uti ostendimus, soli summo ecclesiae hierarchae adjudicanda est.

(1) Cfr. Bened. xiv, *De Synodo*, lib. vi, cap. 5, atque Moser, *Op. cit.* ubi profert quamplura documenta ex Rom. Pontificibus qui semper ejusmodi conjugiorum detestationem professi sunt. Ne longiores simus, nobis sufficiat attulisse, quae scribit Bened. xiv, in Decretali rescripto dato die 4 Nov. 1741 ad Epp. Belgii, § 3, ubi scribit: «Dolens in primis quam maxime Sanctitas sua, eos esse inter catholicos, qui insano amore turpiter dementati, ab

hisce detestabilibus connubiis, quae s. Mater ecclesia perpetuo damnavit atque interdixit, ex animo non abhorrent, et prorsus sibi abstinendum non ducunt; laudansque magnopere zelum illorum Antistitum, qui, severioribus propositis spiritualibus poenis, catholicos coercere student, ne sacrilego hoc vinculo se se haereticis jungant, » etc., in Bullario, tom. i, pag. 88. Eadem ferme repetit Pius viii, in Brevi cit.

302. Ad 2. *Neg.* Ut patet ex modo dictis. Eadem enim ratio, quam adduximus in superiori responsione, valet pro episcopis singillatim sumptis (1).

303. Ad 3. *Neg. cons.* Quidquid enim potuerint quondam episcopi juxta antiquum jus, certum est juxta recens jus a pluribus seculis in ecclesia vicens, id jam amplius episcopos non posse. Quare Pius VII. testatur, nunquam a s. Sede fuisse episcopis concessam facultatem in his conjugii dispensandi, quamvis instantissime eam postulassent: *Apostolica Sedes*, inquit, *aegre admodum multaque cum cautione ad praefatum periculum* (perversionis) *quoad fieri posset removendum, nec nisi gravi aliqua intercedente causa, eaque fere publica, licentiam hanc consuevit impertiri. Episcopis vero, licet instantissimeulantibus, eandem licentiam dare, in Europa praesertim, nunquam concessit* (2).

304. Ad 4. *Neg.* Ut constat ex duabus constitutionibus Benedicti XIV. quarum altera incipit: *Magnae Nobis* (3), altera vero cujus initium: *Ad tuas manus* (4). Priori constitutione Summus Pontifex rumorem quemdam per Poloniam grassantem, quod Sedes Apostolica conjugia mixta indulserit celebrari, acriter impugnat, ac nonnisi per injuriam et intolerabilem calumniam excogitatum atque disseminatum fuisse affirmat; simulque ostendit antiquam Apostolicae Sedis disciplinam ac regulam, qua talia conjugia semper reprobaverat, ad sua usque tempora constanter servatam, tunc quoque integram vigere ac religiose custodiri (5). Altera autem con-

(1) Benedict. XIV, *De Synodo*, lib. IX, cap. 3.

(2) Apud Moser, op. cit. pag. 53.

(3) Dat. 29 Jun. an. 1748, in ejusdem Bullario, tom. II, pag. 413.

(4) Data 7. August. ejusd. anni, ibid. pag. 491.

(5) En Pontificis verba: « Prae-

decessor noster Clemens XI, in Congregatione S. Officii coram se habita die XVI Jun. anni MDCCX, mandavit inhiberi per litteras archiepiscopo Mechliniensi, ne ullas omnino licentias aut dispensationes impertiretur pro Matrimonio inter contrahentem catholicum et alterum

stitutione consulat Pontifex falsam illam persuasionem, quasi ex consuetudine, cui nemo in illo regno se opponerebat, ecclesiae consensus vel dispensatio recte deduceretur: *Tolerat quidem*, inquit, *in aliquibus locis Apostolica Sedes Matrimonia inter Catholicum et haereticam, vel haereticum et Catholicam, cum nequeat impedire, et ecclesiastica quadam prudentia, ne majora mala enascantur, dissimulat ac tacet; at quod Apostolicae Sedis auctoritate gratiosa hisce Matrimoniis dispensatio super gradu aut alio impedimento concedatur, fieri nunquam potest, nisi praecedat haeresis abjuratio, juxta ejusdem Sedis Apostolicae disciplinam.* Hinc episcopum quemdam, qui cum duobus lutheranis dispensaverat in gradu prohibito, ob spem, quae prae-fulgebat, ut ad fidem catholicam adjungerentur, graviter redarguit (1).

305. Ad 5. Resp. in his rerum adjunctis posse episcopos passive se habere, nec ullam omnino positivam dare dispensationem, cum eam dandi facultate careant. Sic ansam non tribuent acatholicis ecclesiam magis opprimendi (2).

haereticum celebrandis, nisi abjuratio haeresis prius praecessisset; theologos autem, qui contra hujusmodi praxim opinati fuerint, acriter admonendos decrevit. Paulo ante jam asseruerat: « Neque vero necesse habemus ea omnia in medium proferre, quibus luculenter demonstrari posset antiquitas ejus disciplinae, qua semper Apostolica Sedes catholicorum cum haereticis conjugia reprobavit. Sed aliqua dumtaxat afferre sat erit, quibus ostendamus, eandem disciplinam ac regulam, ad nostra usque tempora constanter servatam, apud Nos et Apostolicam Sedem non minus integram vigere et religiose custodiri. » Deinde subjicit documenta.

(1) Sic enim loquitur summus Pontifex: « Nos ignoramus, quid egerint episcopi praedecessores; id solum Nobis compertum est, quod, si dispensaverunt in Matrimonio non contracto, sed contrahendo, in Matrimonio inter duos adhuc in haeresi permanentes, perperam ac male egerunt, grave admiserunt peccatum, multorumque malorum reos se fecerunt, quia facultates eis concessas attento animo non considerant, ex quibus, veluti ex fonte omnis delegata auctoritas dimanat. » Loc. cit. pag. 493.

(2) Cfr. Serarius, op. cit. cap. 4. §. xxxix. seqq. ubi totum istud argumentum docte ac luculenter evoluit.

PROPOSITIO III.

Non possunt acatholici, quin omnia laedant aequitatis jura, cogere Sacerdotes catholicos ad honestandas benedictione aliove ritu sacro nuptias mixtas, quae neglectis canonicis sanctionibus, contrahuntur

306. Ut plenius intelligatur, quid sit illud, de quo praesens quaestio instituitur, animadvertere quaedam oportet scitu apprime necessaria. Ea vero sunt:

307. 1. Inter cetera fidei nostrae dogmata hoc quoque firmissimum constare atque certissimum, nemini scilicet, qui extra ecclesiam catholicam culpabiliter ex hac vita decedat, ad aeternam salutem patere aditum posse (1).

308. 2. Ecclesiae pastoribus id munus commissum esse, ut ad catholicam ecclesiam, quae sola vera est, adducere pro virili curent quoscumque ab hac salutis semita aversos noverint, sive ii infideles sint, sive haeretici, sive schismatici; rursumque provideant, ne catholicis ullum periculum sit, quo a recta fide avertantur: de summa enim agitur rerum omnium.

309. 3. Non posse propterea eosdem ecclesiae pastores, quin gravissimo apud Deum scelere teneantur, et animarum, quas Christus redemit sanguine suo, proditores sint, inertes aliquid praetermittere, quod ad duplicem illum finem obtinendum pertineat.

310. 4. Canonicas leges, quae vel a primis ecclesiae seculis circa Matrimonia mixta sancitae sunt, eo demum referri omnes, ut duplex ille finis obtineatur.

(1) Cfr. in tract. *De vera religione* part. II, n. 264, quo sensu exposuimus, quod hic dicitur *culpabiliter*, ne quis nos arguat quasi

nimum veritatem hanc urgere. Quae porro illic scripsimus, hic pariter intellecta volumus.

311. 5. Romanos Pontifices , qui praecipui sunt canonicarum legum custodes ac vindices , nunquam non fuisse sollicitos pro eo munere quo funguntur , ut illae sartae teclae servarentur , ne aeterna cujusquam salus in discrimen adduceretur ; et propterea tanquam illicitas semper exhorruisse , et vero etiam damnasse nuptias mixtas ab aliquibus forte initas his neglectis canonicis legibus , quod ex paulo supra demonstratis compertum est.

312. 6. In his Pium VIII. s. m. , quanquam iniquis temporum conditionibus aliquantulum cesserit , atque ut loquitur Gregorius XVI. *suam eo usque protulerit indulgentiam , ut ipsa verissime dici queat illos attigisse limites , quos praetergredi nefas omnino sit* (1) , legibus tamen essentialibus prorsus inhaesisse. Hae autem praecipue duae sunt : tum nempe ut mulier catholica praesertim cum viro acatholico nuptura *diligenter* ab episcopo vel a parcho edoceatur , quae circa hujusmodi nuptias ecclesiasticorum canonum sententia sit , *serioque* iterum atque iterum admoneatur de gravi scelere , quod admittet , si eos violare praesumat ; tum ut agnoscat sese in filios , quos a Deo expectat , acturam crudelissime , si in iis , quas contrahit , nuptiis , illorum institutionem viri acatholici arbitrio esse permittendam intelligat (2). Ad haec decrevit , quod , si posthabitis hisce monitis mulier illicitas nuptias inire velit , *abstinere debeat catholicus pastor* non solum a nuptiis , quae deinde fient , *sacro quocumque ritu honestandis , sed etiam a quovis actu , quo approbare illas videatur* ; atque adeo permittit tantum *assistentiam* , quam vocat *passivam*. Demum ut querelis omnibus praecludat aditum , declarat veras ac ratas , scilicet validas nuptias mixtas , quae a dato Brevis celebrari contigerit non servata forma a Tridentino praescripta (modo nullum aliud obstat dirimens

(1) In allocutione habita die 10. fatto , etc. doc. 16, pag. 84 et seq. Decemb. 1837. Cfr. *Esposizione di* (2) Ibid. docum. 3 , pag. 6.

impedimentum), in dioecesis Coloniensi, Trevirensi, Paderbornensi et Monasteriensi (1).

313. 7. *Gubernium* Borussicum pontificias has litteras, quas idem expetierat, vel saltem episcopos ut illas expeterent auctoritate sua adduxerat, primo per fraudem occultasse (2), tum secreta conventionione habita earundem vim eludere (3), demum episcopos ac ceteros ecclesiae

(1) Ibid.

(2) Haec omnia referuntur in cit. *Expositione* a pag. 5. ad 9.

(3) Juerit heic ipsa verba describere quibus usus est Gregorius XVI. in Allocut. cit. « Quis porro, inquit, futurum putaret, ut pontificia isthaec declaratio (Pii VIII.), indulgentissima licet et semel atque iterum per regium in urbe oratorem accepta, eo sensu adhiberetur, qui inconcussa catholicae ecclesiae principia perverteret, et hujus Apostolicae Sedis menti penitus repugnaret? Verum quod nemo unus fingere aut excogitare posset, quodque vel leviter suspicari crimen fuisset, id artificioso secularis potestatis impulsu factum est. Vix rem non sine maxima animi molestia novimus, nihil distulimus quin expostulationes Nostras iis ad quos pertinebat deferendas committeremus, una simul declarantes quanta Nos ex apostolico munere teneret necessitas fideles opportune monendi, ne illud ab sancta hac Sede profectum arbitrarentur, a quo ipsa plane abhorret. Cumque ita Nobis fuisset responsum, veluti nullo querelae Nostrae inniterentur fundamento; epistola accessit alterius ex praedictae regionis praesulibus, qui instante morte redditurus aeterno iudici rationem villicationis suae, misso ad Nos apographo instructionis traditae ab episcopis urgente civili Gubernio, accurate significabat se, damna gravissima exinde ecclesiae oritura, laesosque illius canones, divinae gratiae lumine inspicien-

tem, errorem, cui subscripserat, libera mente motuque proprio retractare. In curam proinde statim incubuimus ut, perlato ad serenissimum Regem germano istius apographi exemplo, magis magisque innotesceret, Nos initam a memoratis episcopis rationem interpretandi Apostolicas praedecessoris Nostri litteras, utpote ecclesiae principis ac legibus adversantem, omnino reprobare. » In *Expos.* cit. doc. XVI. pag. 84 seq.

Haec autem secreta conventio, quae prius a Confluentibus (vulgo *Coblentz*) nuncupata est, ex qua prodit *instructio*, re ipsa locum habuit Berolini 19. Jun. 1834. inter Bunsen et Arch. Coloniensem Com. de Spiegel. Illa porro eadem est de qua Bunsen Borussiae Orator apud s. Sedem interrogatus ex officio, respondit: « Non seulement l'existence d'une telle instruction est moralement impossible, mais *qn' il a la certitude positive que cette prétendue instruction n'a jamais existée!* » Cf. *Exposit.* cit. doc. VI. Huic conventioni ac instructioni inde emissae subscripserant praeter Arch. Coloniensem Spiegel, episcopi Trevirensis, Paderbornensis et Monasteriensis. Cumque ab ephemeride *Aschaffenburgensi* an. 1836. n. 125. cum nonnullis mutationibus publicata esset, iidem episcopi qui ei subscripserant, in hac ipsa ephemeride n. 150. declararunt hoc documentum *opus perfidum esse cujusdam calumniatoris!* Cfr. *lett. cit. Sur l'affaire de Cologne.* Paris 1838. p. 33.

catholicae ministros vexare, ac pessimis modis coëgis-
se, ut contemptis cautionibus a Pio VIII. impositis, con-
nubia mixta solemnitatibus in ecclesia sancta usitatis ex
regni statutis et legibus honestarent (1). Dira inde ad-
versus ecclesiam orta persecutio, quae in dies acrior fit,
apud eos scilicet, qui non modo *tolerantiae* nomen pleno
ore depraedicant, sed etiam culti politique haberi volunt
et appellari (2).

314. Quibus ita constitutis, propositionis nostrae ve-
ritatem evincere operosum non est. Etenim jura omnia
aequitatis postulant, ut nemo quavis ratione ea agere
compellatur, quae fidei quam profitetur, quae reluctantis
conscientiae sensui, quae jussis auctoritatis legitimae ad-
versentur, quaeque hostibus ecclesiae subsidio essent in
ipsius ecclesiae pestem et animarum perniciem. Atqui
haec plane agere sacerdotes catholicos acatholici homi-
nes compellunt, dum eos urgere nituntur ad nuptias
mixtas benedictione aliove ritu sacro honestandas negle-
ctis canonicis legibus. Ergo.

315. Majorem hujus argumenti propositionem ne ab
adversariis quidem nostris in dubium revocari posse exi-
stimamus. Ex iis enim fere capitibus veteres christianae
religionis apologetae ostenderunt ab imperatoribus ethni-
cis contra christianos et leges inique fuisse latas et ini-

E septem vero articulis ad quos il-
lius conventionis instructio redacta
fuerat, excludebantur conditiones
duae, quibus unice positae, Pius VIII,
ut diximus, pro sua potestate decla-
raverat connubia isthaec mixta iniri
licite posse; scilicet 1. seria admo-
nitio facienda parti catholicae de
gravi crimine, quo se obstringeret
contra Canonum leges tale matrimo-
nium ineundo; 2. promissio ab ea-
dem praestanda, qua polliceretur
fore ut soboles omnis catholicae re-
ligione institueretur. Cf. *Exposit.*
cit. p. 7, 8 et ibid. docum. XVII. p.

87 seqq.

(1) Has leges paulo post profe-
remus.

(2) Annales propterea ecclesiasti-
ci posteris tradent tres praecipuas
persecutiones, quas hoc saeculo ven-
iente passa est catholica ecclesia,
ab ethnicis in regno Tunchinensi,
a schismaticis in imperio Russico,
ab haereticis in regno Borussico;
simul tamen referent latas ab ec-
clesia Christi victorias quia scriptum
est: *Et portae inferi non praeval-
lebunt adversus eam.*

quissime saevitum (1); rursum novatores illi, qui initio seculi XVI. *reformatores ecclesiae*, hoc est perturbatores, dici voluerunt, cum se ad ecclesiae obedientiam adduci sentirent catholicorum principum auctoritate, nullum finem fecere clamorum et querelarum, hac una de causa, quod fidei ac conscientiae suae obniti contra jus fasque cogerentur; demum iisdem clamoribus et querelis obstreperent nostris auribus ii ipsi, qui nunc catholicos vexant, si rerum conversione facta, cogerentur simile quidpiam a catholicis hominibus pati, quanquam utrique ratione juris utantur admodum dispari (2).

316. Jamvero minor propositio aequae evidentissima est. Etenim quominus sacerdotes catholici nuptias mixtas sacro ritu cohonestent praetermissis ecclesiasticis legibus facit inprimis ea quam profitentur fides. Nam fides catholica docet, ut supra animadvertimus, nemini qui versetur extra catholicam ecclesiam, spem ullam salutis reliquam esse. Igitur qui ejusmodi ducunt connubia, quin spondeant sese effecturos, ut pars acatholica veram religionem amplectatur et proles omnis ex Matrimonio suscipienda in vera religione instituat, ii perverse agunt atque impie, cum se ipsi ac sobolem suscipiendam exponant certissimo exitio. Quare eodem illo actu grave crimen admittunt, dicente Apostolo: *Qui suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit et est infideli deterior* (3). Immanem crudelitatem exerunt in liberos suos, quos non Christo, et castissimae Christi sponsae ecclesiae, sed satanae ejusque regno amplificando progignunt. Pessimam praevaricationem imi-

(1) Cf. Tertull. *Apologetic.* n. 1 et 2. Justin. *Apolog.* 1, n. 3 seqq. Minut. Felic. in *Octavio* n. 35-38. etc.

(2) Cf. Jac. Gretzeri opusc. cui tit. *Judea et dux haereticorum nostri temporis*, praesertim cap. xi,

opp. edit. Ratisbon. tom. xvii, p. 115 seq.

(3) 1. Timoth. v, 8. Εἰ τις τῶν ἰδίων καὶ μαλιστα τῶν οἰκείων οὐ προνοεῖ, τὴν πίστιν ἥρνηται, καὶ ἐστὶν ἀπίστου χεῖρων.

tantur veterum Hebraeorum , qui *immolaverunt filios suos et filias suas daemoniis , et effuderunt sanguinem innocentem , sanguinem filiorum suorum et filiarum suarum , quas sacrificaverunt sculptilibus Chanaan* (1) ; imo eo peiores et crudeliores Hebraeis sunt iudicandi , quo , animae corporibus praestantiores sunt. Dum igitur sacerdotes catholici blanditiis , minis , vexationibus , multatione bonorum , exilio , carceribus adiguntur ad illicitas has nuptias ritu sacro honestandas , coguntur actu positivo probare id , quod catholica fides tanquam scelus nequissimum improbat.

317. Coguntur praeterea conscientiae suae leges praetergredi. Neque enim possunt illi nisi reluctante conscientia actum ponere , quem impium esse intelligunt , et vetitum ecclesiasticis legibus , cooperando positive , ut ajunt , per sacri ritus exhibitionem aliorum peccato et sacrilegio. Ultra enim admittatur sententia de ministro Matrimonii , aequae ad sacramenti profanationem concurrerent. Nam si sacerdotis ministerium illud sit , scienter sacramentum conferrent positive indignis ; si vero sit contrahentium , conferunt positivum actum ad sacrilegam ejusdem sacramenti administrationem. Nefas utrumque et sacrilegum est.

318. Tertio coguntur leges infringere a legitima auctoritate decretas. Legitima enim auctoritas circa res mere spirituales , in quibus profecto continetur conjugiorum christianorum per sacrum ritum celebratio , nulla ratione ad principes temporales pertinet , multo vero minus ad acatholicos scilicet ethnicos , haereticos et schismaticos , sed in una ecclesia prorsus consistit. Cum igitur ecclesia quovis tempore sacris legibus sacerdotibus interdixerit , ne connubiis mixtis adsistant , aut ritu sacro , aliove exteriori actu ea probare videantur , nisi statuta

(1) Ps. cv , 37, 38.

canonum observentur, sequitur haudquaquam illis licere aliter agere, quin leges infringant a legitima auctoritate sancitas.

319. Quarto coguntur sacerdotes catholici subsidio esse ecclesiae hostibus in ipsius ecclesiae pestem et animarum perniciem. Id quod liquet aperte 1. ab inspecto catholicorum consilio in illis condendis legibus, quibus jubent liberorum institutionem viri arbitrio relinquendam esse, aut mares quidem paterna, foeminas vero materna religione informari (1), aut etiam sobolem omnem

(1) Ut omnibus pateat ratio legislationis Borussicae, quae pertinet ad connubia mixta, operae pretium nos facturos credimus si eam hic legentium oculis subjiciamus.

I. Antequam ederetur codex civilis regni Borussiae, id quod contigit an. 1792. sponsis diversae communionis integrum erat per *pacta* quae vocant *ante-nuptialia* convenire inter sese, qua religione proles esset institueda. Matrum porro catholicarum studium, quo prolem suam imbuebant catholicis institutis, nihil fere a maritis protestantibus retardabatur, utpote qui per id potissimum temporis *indifferentismum* sectantes non valde erant de religione solliciti. Quam rem animadvertens legislatio Borussica, in cod. civili p. 11, tit. 2. § 74-84. sequentia edixit: § 76. Si parentes diversae confessionis fuerint, masculi debent institui in religione patris usque ad aetatis an. xiv. foeminae vero in religione matris. § 77. Hae leges eludi nequeunt per aliquod anterius pactum initum inter parentes. § 78. Quum parentes concordēs inter se fuerint circa religiosam proles institutionem, nemo jus habebit sese intermiscendi.

II. Hic rerum status plene immutatus est a regia declaratione, quae data est die 21. Nov. 1803. In ea enim querelae graves jactatae sunt, quod ex religiosa liberorum institutione domestica familiarum tran-

quillitas perturbaretur, tum vero sancitum, ut in posterum *omnes* infantes institui deberent *in religione patris*, atque ut lex ista nullo inito a conjugibus pacto infringi posset. Nemo ausus est contradicere: quare decretum hoc eo *facilius* ad effectum perductum est, quod *indifferentismi* labes hominum animos maximam partem pervaserat, clerus autem pro iniqua temporum conditione conticuit. Atque huc certe spectant verba von Alletsc.n quibus invocatur *praescriptionem* in favorem legislationis Borussicae adversus archiepisc. Posnaniensem. Verum cui tandem aut quando auditum est, vim ex una parte, metum ex altera constabilire titulum praescriptionis fundandae? Praesertim tum antiqua consuetudo, ut idem Archiepiscopus apertissime ostendit, et nos infra videbimus, si unum aut alterum factum excipias, in quo vis injusta intercessit, constanter obtinuerit?

III. Interea provinciae Rhenanae Gallicae ditioni subjectae ex *concordato* seu conventionē an. 1801. in iis omnibus quae ad religionem pertinerent, summa libertate fruebantur: atque adeo cum an. 1814. in potestatem venerunt regis Borussiae, nihil in ipsis innovatum est. Duo etenim obsistebant maxime, tum Gallicae legislationis ratio quae conjugibus in sobolis institutione liberò jure uti concesserat, tum populorum

ex mixtis connubiis, susceptam ea religione innutriri debere, quae potissima, sive ut dici consueverint, dominans habeatur (1). Atqui consilium hoc acatholicorum eo spectat, ut sectam suam latius amplificent in exitum catholicae ecclesiae. 2. Ab luctuosa experientia illarum regionum, in quibus talia connubia sanctionibus ecclesiasticis contemptis usurpata passim fuere: cum enim

in avitam religionem propensa admodum studia. Quare vicariatus generalis Aquisgranae encyclicam epistolam an. 1818. 24. Jul. dedit ad clerum universum, qua interdicebatur quaevis *assistencia* ecclesiastica matrimoniis mixtis, nisi prius sponsi *formaliter* polliciti fuerint se instituturos *totam* sobolem *absque exceptione* in religione catholica. Similes encyclicas litteras dederunt vicariatus Trevirensis et Monasteriensis ad clerum suarum dioecesium. Denique post ipsos undecim annos, nempe 17. Aug. 1825. promulgata est ordinatio aulica (*Cabinets ordre*), qua 1. praxis conformis juri canonico, quae ad hanc diem servata est in provinciis Rhenanis, est *abolita* et spectata ut *abusiva*; 2. clero catholico aequae ac protestantico interdicta; 3. decretum et declaratio die 21. Nov. 1803. promulgata posthac in provinciis etiam Rhenanis vigeat; 4. itemque ut pacta inter sponsores antea inita circa filiorum educationem irrita sint et invalida. Cum magna exinde turbatio orta esset, Borussiae rex auctor fuit episcopis provinciae Rhenanae ut consulerent s. Sedem per epistolam ad eos datam Berolini 28. Febr. 1828. de qua mox dicemus. Cfr. cit. *Lettres sur l'affaire de Cologne* pag. 25 seqq. necnon *Esposizione documentata* etc. pag. 1 seqq. docum. 1 et 11.

(1) Haec rerum series in imperio Russico. Jam inde ab an. 1825. die 13. Maji (quae epoca notanda est, cum coincidat cum decreto dato 17. Augusti ejusdem anni a rege

Borussico circa matrimonia mixta) imperator Alexander in *dieta*, quam nominant Varsaviensi denuntiaverat, examen instituendum esse novi codicis civilis ad politicam regni Poloniae administrationem instituti. Imp. Nicolaus an. 1827. codicis hujus civilis et *ecclesiastici* primum volumen publicavit. Cum autem legibus quae conjugia spectabant, clerus acriter obstitisset, eae in usum non fuere deductae, sed in altera *dieta* Varsaviensi habita mense Majo an. 1830. Imperatoris jussu iterum excussae. Secuti non multo post rebelles Poloniae motus, quibus sedatis, idem imperator legem edidit, qua ecclesiastici omnes jubebantur usitato solemnem benedictionis ritu consecrare nuptias mixtas catholicos inter et schismaticos ineundas, ita ut qui secus facere auderet, laesae majestatis crimine teneretur. Nota est praeclara responsio a D. Gutkowski episcopo Podlachiae Generali Golowin reddita. Rursus per edictum (*Ukase*) constituit, ut proles omnis in Polonia orta ex conjugis mixtis religione graeco-schismatica imbueretur, et filii qui ante latum edictum nati essent cogerentur ejurare catholicam fidem. Quamobrem pueri puellaeque reluctantes in carcerem conjecti sunt, parentes quibus resistendi tantae impietati animus fuit, in exilium acti; non paucae christianae matres sanctissimarum martyrum, quas antiquitas memorat fortitudinem imitantes, et catenis vinctae liberorum suorum exilium persecutae sunt.

antea solam catholicam fidem profiterentur, easdem mox in provincias quas vocant *mixtas* degenerasse novimus (1) denique brevi temporis intervallo nullum prope retinuisse antiquae religionis vestigium. 3. Ab ipso acatholicorum hominum facto: neque enim vexare adeo catholicos sacerdotes aggressi fuissent; idque in conspectu omnium gentium, quasi eos nihil puderet saevitiae suae, nisi fixum animo destinatumque habuissent quovis pacto provehere initas ad ecclesiam catholicam exterminandam politicas machinationes. Verum non modo isthaec per seipsos conari omnibus artibus, sed etiam pastores aedificandae christianae plebi institutos velle cogere, ut sociam sibi operam adjungant, genus quoddam est crudelitatis et insaniae numquam hactenus auditum. Nam si neque hoc ab imperatoribus ethnicis tentatum, si neque ab Juliano illo apostata excogitatum dixerim, nihil praeter veritatem dicam.

320. Demum ut illud quoque adjiciam iis quae disserui confirmandis accommodatum, affirmo non posse acatholicos vi adigere sacerdotes ad connubia mixta ritu sacro honestanda, aut haec eadem connubia tanta contentione promovere, quin suis principiis valedicant, et a se ipsis dissentiant multo turpissime. Asserunt enim vulgo posse catholicos in ea fide quam profitentur salutem assequi, illos autem e contrario *intolerantes* dicitant, quod sentiant extra ecclesiam catholicam salvum fieri neminem. Igitur non animarum studio, sive ut catholicos ad salutem revocent, verum suae sectae propagandae libidine et politicis quibusdam rationibus adducti fraudulentum hoc consilium pervertendi catholicorum mentes inierunt; atque dum verbis istorum

(1) Unam hic provinciam Silesiam appellabo, quae antequam regis Borussici dominationi subjiceretur,

tota plane catholica erat, nunc autem protestantes numero fere ac potentia catholicis praestant.

intolerantiam damnant, iidem se produnt factis decantatae adeo *tolerantiae* acerbissimos inimicos (1).

(1) Huc videlicet spectat genus omne fraudum et malarum artium, quibus utrumque regimen Russicum et Borussicum a pluribus retro annis obstinato consilio utitur ad religionem catholicam in illis provinciis funditus evertendam. Quae moliti in hanc rem aggressique fuerint sive schismatici, sive protestantes, ea paucis complecti nequaquam possumus: pauca tamen ab illis gesta commemorabimus, ex quibus unusquisque capere ceterorum conjecturam possit. Deleti ordines monastici; templa catholicis per vim ablata atque heterodoxis concessa; novae academiae institutae et seminaria extructa, in quibus clerici catholici doctrinis acatholicis erudiantur; cautum ut sedes episcopales vacuae diuturnam pastorum orbitatem sustineant; novi in iisdem regionibus erecti episcopatus schismatici, qui nunquam vacui relinquuntur; episcopi catholici ac reliqui homines e clero spe et illecebris adducti ad veram Christi fidem deserendam; sacerdotibus qui ad schismaticos deficiant ducendae uxoris per sacrilegum matrimonium, id quod antea vetitum fuerat, potestas facta; exilio mulctati qui in avita religione constantes reperti sunt, gravissimae irrogatae poenae scriptoribus catholicis, qui se opponere machinationibus studuerunt; praemia e contrario collata iis, qui adversus religionem catholicam satyras, mendacia, calumnias in libris inverecundos congressere, atque ejusmodi librorum pestis in omnem partem diffusa. Cujus quidem in exempla proferre aliqua nobis sufficiat. Stourdza nescio quis turpi edito opusculo cui tit. *Consideratio super ecclesia orthodoxa Graeco-Russa* nobilitatem generis assecutus est, et 20,000. *rublorum* quos dicunt munere donatus. Item Karamsin inter optimates adscriptus est, vinginti

possessionibus auctus, ditatusque ingenti summa 500,000 *rublorum* ob opus inscriptum: *Historia imperii Russici*; posterius hoc opus cujus auctor furore impotens in ecclesiam Romanam debacchatur, non modo tanquam classicum ususpatur in scholis publicis, sed etiam sumptibus imperii Russici in omnes prope usitates nunc temporis linguas conversum est. Constantinus Oeconomus, quod an. 1835. Petropoli satyras conscripserit in religionem catholicam, non ita pridem propositus est ad episcopatum in novo graeciae regno, qui tamen ob effrontem ejus impudentiam et calumnias ab ipso clero Graeco repulsam sustinere debuit. Filaret praesens metropolita Moscoviensis hortatu regiminis Russici dialogos composuit *inter dubitantem et persuasum de orthodoxia Graeco-Russicae ecclesiae*; in his nihil omittit, quod invidiam possit in ecclesiam Romanam concitare, eamque abjecta prorsus omni verecundia accusat defectionis, sacrilegii, et tyrannidis. Porro hic liber Petropoli an. 1829. primo typis excusus, jussu imperatoris in omnia imperii gymnasia invecus est, ut in usu catechismi historici ac dogmatici adhibeatur. Praetemitto iniquas artes, quibus homines agrestes coguntur ejurare catholicam fidem, ac si repugnent, crudelissimo verberationis genere; quod ibi *Anut* vulgo nominant, caedi jubentur, ita ut non pauci in medio cruciatu vitam amittant. Haec aliaque prope innumera, quorum documenta vulgatissima in omnium prope manibus sunt (Cf. inter cetera *Ukase* 10. Febr. 1832. item aliud *Ukase* datum paulo post quo supprimuntur monasteria seu conventus 1946. *Ephemeridem ministerii interioris* die 10. (22) Febr. 1836. *Ukase* quo erigitur episcopus graeco-schismaticus 12. (24) Jun.

321. Constat itaque quod demonstrandum assumpsimus, acatholicos nempe jura omnia aequitatis violare, proindeque auctoritate sua perniciosissime abuti, dum cogere nituntur sacerdotes catholicos ad cohonestandas benedictione aliove ritu sacro nuptias mixtas, quae neglectis ecclesiasticis legibus contrahuntur.

DIFFICULTATES

322. I. Obj. 1. Reus efficitur qui leges patrias violare praesumit; ita porro se gerunt qui honestare recusant consuetis solemnitatibus connubia mixta iis cautionibus praetermissis, quae civilibus regni legibus non probantur. 2. Neque id immerito, sive quia nulla externa potestas, cujusmodi est Pontificia, immiscere se potest politicae alicujus regni administrationi sine *placito regio*; 3. sive quia conditiones, quas catholici exigunt tolerantiae adversantur ac propterea conscientiae libertati et pacis publicae tum domesticae, atque discordias mutuas in familiis alunt. 4. Igitur istas *cautiones* uti vocant principes acatholici interdixere aequissimis legibus, quas si qui praetergredi audeant, meritis poenis jure mulctandi sunt ut pacis perturbatores ac laesae majestatis rei. 5. Praeterea nemo est qui nesciat, quod si forte duarum

1835. Ukase 22. Apr. 1834. item aliud 23. Nov. 1835. circa conjugia mixta etc. etc.), haec, inquam, rei catholicae subvertendae geruntur in imperio Russico. Horum exitus ejusmodi fuit, ut plus quam sexagies centena millia (vulgo 6 *milliones*) catholicorum avulsi jam sint dimidii fere seculi spatio ab unitate catholica! Quod ad regnum Borussiae attinet, ne in similibus enarrandis videar esse prolixior, adcat qui cupit ista cognoscere op. cit. *Collectiones ad historiam ecclesiastic. sec. XIX. in Germania etc.* Augustae Vindel. 1835. cui tamen plura

additamenta fieri possent.

Utrumque tamen hoc gubernium die 12. Sept. an. 1772. publice, solemniter, ac sancte promiserat, permissurum se novis subditis liberum omnino religionis exercitium; seque pariter solemniter fide obstrinxerat servando *tractatus* an. 1770. quem *pacta conventa* nominare solent, ut scilicet religio, cultus et disciplina ecclesiastica in provinciis a se recens acquisitis conservaretur, in *statu quo*, ut ajunt, nihil autem attentaretur unquam in posterum, quod pervertere statum illum aliqua ratione possit.

potestatum auctoritas ex adverso concurrat, subditi teneantur sui principis auctoritati parere, alioquin status in statu constitueretur, 6. praesertim cum principis munus sit publico bono prospicere 7. Nulla proinde aequitatis jura acatholici laedunt, dum sacerdotes catholicos, omissis quibusvis cautionibus, ad connubia mixta consuetis ritibus honestanda adigunt. 8. Falsum est aut catholicae religionis odio, aut suae sectae amplificandae studio, quae catholicorum calumnia est, principes acatholicos ista jussisse; sed ex aliis plane causis iisdemque justissimis ad haec jubenda ii fuere permoti. Ergo.

323. Resp. Ad 1. D. Reus efficitur qui leges patrias violat justas, C. injustas, quasque propterea salva conscientia servare nequit N. Jamvero tales leges illae censi debent, quibus aliquid vel praecipitur, vel prohibetur quod adversatur religioni, qua nihil antiquius homini esse debet. Igitur qui metu poenarum his legibus obtemperaret ille religioni in re gravissima injurius atque in se ipsum iniquus, non modo imbecillitatis sed etiam impietatis pessimum exemplum proderet. Et sane si quae objicitur ratio sua veritate constaret, potuissent pariter imperatores ethnici, ariani, iconoclastae de violatis patriis legibus christianos atque catholicos incusare, dum hi detrectabant aut thus adolere idolis, aut arianismum, reliquasque haereses profiteri, quod nemo sanus dicet. Porro lex quae vetat sacerdotibus quominus benedictione aliove ritu sacro honestent nuptias mixtas, neglectis cautionibus praescriptis, ab ecclesia constituta est juxta potestatem sibi divinitus attributam ad religionem tuendam; hinc eam legem praetergredi scelus nefarium est. Quamobrem cum ecclesiastica potestas civili opponitur, in iis maxime a quibus integritas religionis pendet, tenetur quisque ex conscientia auctoritati ecclesiasticae, quae sola est in rebus spiritualibus legitima, obtemperare, civili autem *passive* resistere. Hoc ab innumeris

etiam catholicae fidei martyribus factum accepimus, quibus in ore fuit praeclara illa vox : *Oportet obedire Deo magis quam hominibus : et Reddite ergo quae sunt Caesaris Caesari et quae sunt Dei Deo.*

324. Ad 2. *Neg.* Tum quia juxta professionem religionis catholicae pontificia auctoritas dici nequit externa respectu quorumcumque fidelium ; nam Christus Petro ejusque legitimis successoribus omnes prorsus agnos et oves suas pascendas commisit juxta illud Jo. XXI. 15-17. *Pasce agnos meos . . . pasce oves meas* ; tum quia Romani Pontifices , ut paulo ante diximus , non constituerunt leges illas , sed earum urgent executionem , utpote earum custodes et vindices. Quum vero concilia canonicas leges ediderunt , ignotum adhuc erat novum illud de *placito regio* commentum , quod postremis his temporibus ab aulicis scriptoribus inventum est. Quod si absurdum est affirmare ecclesiae leges , quae pro objecto habent res mere spirituales , vim obligandi mutuari a *placito regio* principum etiam catholicorum , quanto magis absurdum et absonum est asserere vim illam leges ecclesiasticas mutuari a sanctione principum acatholicorum , haeticorum videlicet , schismaticorum aut infidelium ?

325. Ad 3. *D.* Conditiones illae adversantur *tolerantiae religiosae* seu professioni promiscuae verae et falsae religionis , erroris et veritatis , *C. tolerantiae politicae* seu *civili*. *N.* Possunt quidem acatholici pro ingenii sui libidine religionem cudere , dogmata contraria miscere ex lutherana et calvinistica secta tertiam nescio quam utraque absurdiores consuevere , quam *evangelicam* (1) no-

(1) Tali denominatione insignita est nova , ut vocant , forma religiosa quam Fridericus Guillelmus III. Rex Borussiae inivit , ac in nova sua *Agenda* suis subditis protestantibus servandam proposuit. Plura hic

observari possent , quae vel invito in mentem subeunt. Verum ea ita silentio premo , ut praetermittere nequeam consuevisse veteres haeticos fucum facere imperitis speciosi alicujus nominis usurpatione. Sane

minent; non enim in magno discrimine ponendum est sive unum sive alterum errorem profiteantur, sive etiam plures simul: at id nequeunt praestare catholici quibus unica vera religio est ad exclusionem absolutam quarumcumque sectarum et errorum, dicente Apostolo: *Unus Dominus, una fides, unum baptisma* (1). Istud tamen non impedit quominus politice omnes tolerantur. Quod si adversarii adeo solliciti sunt de conscientiae libertate, quare hanc adimunt sacerdotibus catholicis eos cogendo ad id praestandum, quod ipsi salva conscientiae libertate praestare non possunt? Si adeo ipsis cordi est pax publica et domestica, quare tanta animorum contentione promovent conjugia mixta, quae norunt cum pace consistere non posse (2)? Pax illa quam acatholici vellent obtrudere quovis bello periculosior est, eo quippe spectat, ut sensus omnis religionis ex animis hominum radicitus evellatur. Ceterum quoniam feminarum acatholicarum penuria non est, eas sibi poterunt acatholici in matrimonium jungere, et cum eisdem pacate tandem et tranquille vivere. Quid? quod ipsi optime norunt quibus obligationibus catholici teneantur, ut licite valeant mixta inire conjugia? Igitur cum se ultro iisdem conditionibus subjiciant, non est cur de domesticis disidiis conquerantur, si ejusmodi conditiones pars catholica pro suo jure servare velit.

326. Ad 4. *Neg.* Ut patet ex modo dictis; praesertim

s. Augustinus in lib. *De haeresibus* ad Quodvultdeum inter ceteros n. xxxix recenset *Angelicos*, et n. xl. *Apostolicos*. Magnifica tamen haec nomina efficere non potuerunt, ut magniloqui illi aut non essent aut non haberentur haeretici. Adeo verum est magna nomina rerum naturam non immutare!

(1) Ephes. iv, 5. Εἰς κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα.

(2) Ut zeli hujus immoderati unum aliquod exemplum referamus, no-

tum est ex op. cit. *Collections ad hist. eccl. sec. xix. in Germania* etc. pag. 63. regimen Borussicum innumeros juvenes protestantes destinare ad officia civilia et militaria obeunda in regionibus seu provinciis pure catholicis, ut scilicet puellarum genere atque opibus praestantium sibi poscant connubia, atque ita in illis provinciis primariae ac nobiles familiae, quae civitatum firmamenta sunt, incipiant luc protestantica depravari.

si principes isti acatholici, qui tales leges ferunt aut tulerunt solempni pacto se adstrinxerint ad conservandam suorum subditorum religionem in *statu quo* eam repperunt, ac se obligaverint ad nullas invehendas novitates contra disciplinam et praxim, quae prius in illis regionibus obtinebant. Violati proinde foederis rei dicendi sunt qui secus agunt, ac propria auctoritate abuti contra omnia aequitatis jura. Rationes seu motiva, quae postea adducuntur ad innovationes honestandas et violentias quas exercent, sunt illa ipsa quae in Aesopianis fabulis lupus ingerit adversus agnum, aut leo in partitione praedae. Quod vero adjicitur de perturbatione pacis, ac laesae majestatis crimine solidius fundamentum non habet; siquidem ipsi principes acatholici sunt, qui tranquillum rerum statum, qui prius vigeat perturbaverunt, omnia susdeque verterunt leges conficiendo, quae illaesa conscientia ac salvis juribus naturali, divino et ecclesiastico servari nequeunt. Sibi propterea imputare debent, si sacerdotes catholicos reluctantes experiuntur. Quare non magis perturbatores ac laesae majestatis rei dicendi sunt catholici sacerdotes dum renuunt latis ejusmodi legibus obtemperare, quam perturbatores ac rei laesae majestatis dicendi essent antiqui martyres, qui idola colere, aut arianam, aliasve haereses profiteri, secus ac postularent imperatorum edicta, detrectabant. Nec vero aequiori jure principes acatholici catholicos in praesenti poenis afficiunt, quam olim ethnici et haeretici in christianos et catholicos suppliciis adhibitis desaevirent. Par utrobique ratio omnino est, cum utrobique agatur de libertate conscientiae tuenda.

327. Ad 5. *D.* Si princeps non praetergrediatur suae potestatis limites, *Tr.* vel *C.* si eos praetergrediatur, ut in casu nostro, *N.* Objectum enim de quo praesentem quaestionem instituimus est mere spirituale, atque adeo alienum prorsus a potestate politica: alioquin si prin-

cipes acatholici cogere possent sacerdotes catholicos ad impertiendam illicitam benedictionem, seu, quod idem est, ad probanda conjugia, quae ecclesia innixa juri divino et naturali delestatur, possent eodem jure potestatem exercere in sacramenta reliqua (1), in veritates dogmaticas quae ipsis non probantur, et ut uno verbo complectar omnia, profani homines fieri possent arbitri religionis divinae. Haec in religione, seu potius secta, ut ajunt, protestantica, quae humani cerebri artificium est, locum habeant, per nos licet; at in religione ca-

(1) Ne videar aut conjecturis, aut suspicionibus indulgere, ob oculos ponam particulam epistolae, quam Frid. Guillelmus ad quatuor episcopos dedit die 28. Febr. 1828., qua rex *evangelicus* dum eis facultatem facit, ut ad sedem Apostolicam se convertant, responsione nulla expectata, immiscet se iis rebus, quae in tota religione sanctissimae sunt, secretis scilicet sacrae confessionis arcanis. En ejus verba «... Cependant, pour calmer vos scrupules, je consens à ce que vous vous adressiez au Pape, auquel vous exposerez la question, et je donnerai l'ordre à mon ministre près la cour de Rome, de presser la décision pontificale. Dans la confiance fondée que cette décision favorable et pacifiante ne se fera pas attendre, je veux bien suspendre la publication de quelques ordonnances, et surtout d'une loi pénale destinée à assurer l'exécution du décret. 17. Août 1825.; dans le cas où mes justes espérances viendraient à être trompées. En attendant, je m'en repose sur votre zèle et sur votre vigilance pour qu'il ne se représente plus de ces irrégularités, qui, d'après votre opinion même et celle des autres évêques des provinces de l'Ouest, n'ont pas de rapport avec la question des mariages sans réserves, et qui d'après les lois fondamentales de ma monarchie, sont incompatibles avec l'ordre pu-

blic et avec la liberté des consciences. De ce nombre sont d'abord le refus de publier, dans les églises catholiques, les bans de mariages de ceux qui ne veulent point prendre l'engagement dont j'ai parlé; et en second lieu, le refus de l'absolution, par lequel les prêtres catholiques punissent celui de leur communion dont le mariage a été béni dans une église *évangélique*, parvenant ainsi indirectement à arracher des deux époux une promesse forcée. Je ne puis et je ne dois plus souffrir un seul instant une atteinte si violente portée à la paix des familles et à la liberté de conscience, en dépit des lois. Ainsi donc, d'une côté, pour éviter d'exasperer et de froisser les esprits; de l'autre, pour mettre le clergé dans l'impossibilité de dire que l'inviolabilité du secret de la confession ne lui permet pas de déclarer, que le refus de l'absolution tient à une autre cause, et pour l'empêcher aux lois, mais encore de présenter sous un jour odieux une mesure indispensable à leur maintien; j'attends de vous que, convaincus de la nécessité des mesures à prendre, vous preniez celles que votre autorité épiscopale met à votre disposition, afin de prévenir de pareils abus, et de les réprimer s'ils venaient encore à se manifester. » Cf. op. cit. Lettr. sur l'affaire de Cologne etc. p. 27 seqq.

tholica divinitus instituta non habent. Quod autem adjicitur, non debere constitui *statum in statu* quaedam est politicorum cantilena, quae risum provocat, et fortasse iidem ipsi, qui talia proferunt, quid sibi velint non intelligunt, nisi ii contendant Evangelium ipsum in regionibus infidelium promulgari non debere, ne aliter *status in statu* constituatur.

328. Ad 6. *D.* Munus principis est prospicere publico bono per media legitima, *C.* per media illegitima *N.* Tale profecto principis munus est; ast numquam princeps publico subditorum suorum bono prospiciet, nec illud consequetur per leges, quae ipsis libertatem auferant profitendi sancte integreque catholicam religionem.

329. Ad 7. *Neg.* Omnia quin potius pessumdant. Etenim 1. aperte violant sollemnes promissiones, quibus, ut vidimus se obstrinxerunt (1); 2. violant libertatem religiosam sacerdotum, et sponsae catholicae, cui non amplius licet in matrimonio contrahendo ea uti juris aequalitate, qua a lege evangelica donata est (2); 3. haec violant quin consilium ullum aliud sibi propositum habere possint, quam ut sacerdotes ipsos catholicos cogant sacrilegam conferre operam ad religionem catholicam

(1) Hanc sollemnem promissionem in mentem revocat regi Borussiae arch. Posnaniensis Dunin in litteris ad eundem datis die 26. Octob. 1837. scribens: «Lorsq'en 1815. votre Majesté prit de nouveau possession du grand-duché de Posen, elle fit le 15. Mai de la même année aux habitants de ce. grand duché cette promesse sollemnelle: *Votre religion sera maintenue.*» Cf. *Lett. sur l'affaire de Cologne* etc. p. 74. Cf. praeterea quae de promissionibus Catharinae, et Friderici II. factis an. 1772. paulo ante scripsimus.

(2) Cf. Cl. Joa. Joseph. Ignat. Dollinger prof. ord. Theologiae in universitate Monachiensi egregium

opusc. cui tit. *Ueber gemischten Ehen. Eine Stimme zum Frieden, seu De matrimoniis mixtis. Von pacis* edit. IV. Regensburg. 1838. pag. 20. Saepe posthac hoc opusculo utar, cum ejus auctor non minus doctus et eruditus sit, quam sincerus catholicus. Divina providentia factum est, ut difficillimis his temporibus universitas Monachiensis instructa sit professoribus doctissimis et sana doctrina pollentibus, qui sese opponere valeant inanibus conatibus et perversis machinationibus adversariorum ecclesiae catholicae. Inter eos distinctum occupat locum Dr. Goërcs quem vere vocaveris *evangelicorum* malleum.

evertendam. Nam hujusmodi benedictio ad valorem conjugii non requiritur, cum a servanda forma in ejus celebratione per concilium Tridentinum jussa Pontifex dispensaverit; nec ut licitum possit reddere quod est illicitum suapte natura, nec ad conscientiae pacem contrahentibus conciliandam, qui probe intelligunt ex benedictione per vim extorta nullo modo adimi intrinsicam deformitatem conjugii contra omnia jura initis; nec demum exigi potest, ut contrahentium votis satisfiat: nam pars acatholica eo ritu, qui a suo protestante ministro peragitur, contenta, hujusmodi benedictionem contemnit; pars vero catholica negligit, quippe quae novit sine tali benedictione matrimonium validum constare. Unum igitur illud restat, quod velint principes acatholici sacerdotes cogere, ut extrinseca quadam sacri ritus specie ostendant probare se et publice honestare haec illicita conjugia; seu quod idem est, aperte profiteantur nihil illegitimum in hisce nuptiis reperiri, et ad *protestantismum* provehendum nefario ministerio concurrant (1).

330. Ad 8. *D.* Si verba attendantur, *C.* si facta *N.* Numquam profecto dicent acatholici consilia cogitationesque suas ad rem catholicam subvertendam spectare; imo vero si loquentes illos audias, tutores se catholicae religionis esse, ac si superis placet, defensores etiam atque patronos verbis amplissimis praedicabunt (2). Verum si animum adjungamus ad ea facta expendenda, quae lapsu temporis contingunt, tum demum intelligemus, quo pertineat catholicae rei ab istis suscepta de-

(1) Cf. Döllinger op. cit. pag. 9. seq.

(2) Sane von Altestein, Bunsen, et ephemerides mercede conductae certatim extollunt benignitatem, munificentiam, clementiam summam, praeclare gesta a regimine Borussiae in gratiam religionis catholicae.

Eadem ratione qua olim clementia regiminis Anglici sub Elisabetha ad sidera tollebatur dum sanguine catholicorum Anglia redundaret. At postea altera femina protestans D. de Staël eam nuncupavit *Tiberium feminilem*.

fensio. Videbimus enim religionem catholicam in multis regionibus in quibus olim florentissima extitit, nunc hisce tutoribus ac patronis ad interitum ruere (1). Atque in aliis etiam provinciis quae sub istorum hominum imperio continentur idem exitus foret certissime pertimescendus, nisi supernus quidam animi vigor, quo novitatibus acriter resistent, sacerdotum pectora communiret. Quamquam neque illud omnino verum est, adeo astute sua consilia acatholicos moliri, ut quo intendantur, non innotescat (2). Ceterum si talia adversus se tentari forte a principibus catholicis animadverterent, clamoribus implerent omnia; at cum illi eadem faciant, rem acquissimam, causamque justissimam ex eorum verbis taciti aestimare debemus.

331. II. Obj. Atqui leges quae cogunt sacerdotes catholicos ad consecranda sive benedictione sive alio ritu sacro mixta conjugia, etiam quando sponsi detrectant se obstringere ad instituendam omnem sobolem in religione catholica, innituntur principiis justitiae et aequitatis. Ac 1. innituntur perfecta conditionis paritate, quae intercedere debet inter utriusque *confessionis*, catholi-

(1) Recolantur quae paulo antea attulimus de statu religionis catholicae in ditionibus Russica et Borussica.

(2) Hujus rei documentum luculentissimum exhibet quoad Borussiam epistola, quae regis jussu data est ad quendam provinciae consiliarium protestantem, eo quod filium suum siverit ad religionem catholicam informari. « J'ai appris, *scribitur*, que vous avez fait élever dans la religion catholique votre fils... quoique vous apparteniez vous même a la religion *évangélique*. Bien qu'une telle conduite puisse invoquer sa justification dans les lois, je ne puis m'empêcher de vous déclarer que vous avez montré par là pour votre religion une *indifférence coupable* qu'il est de mon devoir de blâmer. » En quo tendat istorum zelus! Cf.

Ami de la Relig. 5. Jun. 1838. Quoad Russiam vero alterum non minus luculentum documentum suppeditat edictum (*Ukase*) datum ab imp. Nicolao die 2. Januar. 1839. relatum ab *ephemeride officiali Petropolitana* atque insertum in *ephemer. Augustae Vindelic.* die 19. ejusd. mensis. Hoc imperiali decreto integra promittitur libertas cunctis ad metalla aliaque opera publica damnatis, qui *profiteri velint religionem dominantem* (istorum damnatorum plerique sunt catholici Poloni utriusque ritus, graeci nempe et latini). Neque hic stetit imperatoris munificencia, sed apostatis praeterea hic honos tribuitur, ut aureum numisma ceruleo lemnisco e collo pendens deferant, ad instar scilicet equestris insignis ordinis s. *Annae*.

cae scilicet et acatholicae, contrahentes; minister enim protestans nullam exigit sponsionem, ut sponsis benedictionem impertiatur, ergo neque eam exigere debet sacerdos catholicus; alioquin si ab utroque denegaretur benedictio, nullus jam esset reliquus conjugii mixtis locus quod quidem magnum civili societati detrimentum importaret (1); 2. innituntur patrocínio quod princeps suscipere debet cujuslibet religionis, quam sui subditi sectantur, et maxime *dominantis*, uti solemus vulgo dicere. Admissa enim cautione quam catholici exigunt, ii conditione uterentur multo meliore, opesque suae religionis non modo confirmarent, sed etiam augerent. Huc sane tendit ecclesia catholica, quae hac ratione promovet eam, quam vocant *tacitam reformationem* quae sensim quidem, ast certo illam evertet, quam tercentum ab hinc annis majores nostri tanto studio peregerunt (2); 3. innituntur ipsis catholicorum principiis: ideo enim juxta catholicam doctrinam nequeunt sacerdotes impertiri ejusmodi benedictionem nuptiis mixtis absque praevia sponsione, quia illae adversantur fini praecipuo conjugii christiani, quod dignitate sacramenti a Christo auctum est, nempe: *Ut populus ad veri Dei Salvatoris nostri Christi cultum, et religionem, procrearetur, atque educaretur* uti loquitur Catechismus Romanus (3), seu ad conservationem, et augmentum ecclesiae catholicae. Atqui haec eadem ratio aequae militat pro ministris protestantibus, cum etiam ecclesia protestans velit ut conjunctio matrimonialis juvet ad doctrinae suae fines latius augendos, ac propterea protestantes ministri quoque munere et religione teneantur efficere, ut proles instituatur in religione *evangelica* (4). Quae cum ita se habeant patet 4. posse quidem

(1) Ita *ephemerides univers. Rheni inferioris* die 6. Jan. 1838. 9, 10, 11. Feb. ejusd. anni.

(3) P. II, cap. VIII, sect. 1, n. 15.

(2) Ita cit. *ephemerides Rheni inferioris* in art. inserto dieb. 8,

(4) In cit. *ephemer.* loc. cit.

sacerdotes catholicos , prout leges iis ultro permittunt , hortatibus inducere partem catholicam , ne sinat prolem institui in alia religione , minime vero posse ab utroque contrahente exigere formalem , ut vocant , pollicitationem de instituenda sobole omni in religione catholica , quod leges vetant ; 5. secus agere esset abripi principio intolerantiae et *fanatismi* aut superstitionis , quod scilicet , *nequeat ecclesia impertiri benedictionem suam illi conjugio, cujus proles damnationi educaretur.* (1) ; 6. eo vel magis , quod hic non agatur de aliquo fidei articulo , sed de praxi ad mutabilem disciplinam spectante , in qua proinde ecclesia debet sese accommodare iis , quae praesens rerum status ac relationes cum alia confessione exposcunt , prout reipsa sapienter se gerunt ministri protestantes , qui non abnuunt in conjugiiis mixtis commendabili prorsus indulgentia suam agendi rationem *necessitati sociali* attemperare (2). Ergo.

332. Resp. *Neg. ant.* Ad 1. prob. *D.* Si eadem ratio vigeret pro sacerdote catholico in exigenda praevia illa conjugum pollicitatione , ac viget pro ministro protestante in ea non exigenda , *C.* si longe diversa omnino vigeat *N.* Jam vero sacerdos catholicus cogitur ad ejusmodi pollicitationem exigendam 1. ex ecclesiae legibus , quibus ex conscientia obtemperare debet , nisi velit gravi scelere se commaculare ; 2. ex ipsa rei natura , qua fit ut nequeat ritu sacro honestare conjugium illicitum et sacrilegum , cujusmodi illorum est , qui actu constituti ac indispositi sunt ad instituendam sobolem in ea secta , quam ipsi fide tenent falsam esse , et in qua culpabiliter ex hac vita decedenti nullus patet aditus ad salutem ; 3. ex necessitate patefaciendi horrorem quem profitetur ecclesia , cujus sacerdos minister est , erga sacrilegas ejusmodi nuptias. His porro rationum momentis permoveri nequit

(1) Ibid. in art. 6. Januar.

(2) Ibid.

minister protestans, qui nullam sibi superiorem auctoritatem agnoscit in religionis negotio; qui profitetur tolerantiam religiosam, ita ut in qualibet *confessione*, ut vocant (perinde ac si protestantes fidei confessionem aliquam haberent), quilibet possit salutem aeternam adipisci (1); qui demum nullam tribuit conjugio sacramenti dignitatem. Nunc vero et illud adjicimus, falsum esse tolli perfectam illam conditionis paritatem per catholicae ecclesiae praxim, atque impediri connubia mixta. Nam si sponsi renuant se subicere conditioni, sine qua non tribuitur illis benedictio a sacerdote catholico, se convertunt ad ministrum protestantem, qui eam illico ipsis ex animo impertitur (2).

333. Ad 2. *Neg.* Ut enim princeps acatholicus aequo jure diversae communionis assecclas tueri dicatur, debet prout unaquaeque fert religio, iisdem patrocinari. Cum vero ecclesia catholica profiteatur se abhorrere ab ejusmodi conjugiiis eaque detestari, profecto qui cogit sacerdotes ad has nuptias positive ritu sacro probandas, convincitur his suis legibus non se patrocinari catholicis sed eos penitus opprimere. Id porro magis confirmatur ex eo, quod ejusmodi conjugia absque benedictionis collatione, imo absque forma praescripta a Tridentino fuerint, saltem quoad illas provincias de quibus potissimum agimus, valida declarata.

334. Quod vero adjicitur de mente ecclesiae catholicae delendi reformationem tribus ab hinc seculis tanto molimine inductam, possemus reponere, ipsam in hoc fungi munere sibi a Christo demandato praedicandi evan-

(1) Cf. quae scripsimus in tract. *De vera religione* p. II, prop. XII, ubi ostendimus protestantes recentiores passim tolerantiam hanc religiosam profiteri: qui vero secus sentiunt pugnant cum ipsis protestantismi principiiis.

(2) Quinimo protestantes, ut vi-

dimus, catholicos ad petendam a suis ministrellis eam, quam vocant benedictionem, invitant; et eo nomine alliciunt, quod hac ratione in ipsorum sit potestate novas, cum libuerit, nuptias inire. Commoda plane *reformatio*!

gelium omni creaturae, docendique omnes gentes sive infideles sive apostatas eas revocando ad unice veram religionem, reducendo oves errantes ad unicum Christi ovile et ad pastorem a quo discesserant, ac proinde devios quosque ad salutis tramitem, quaerendo quod perierat (1). Verum hoc praetermisso, si talis esset ecclesiae mens in cautione illa exigenda, ecclesia promoveret quacumque posset ope ejusmodi mixta connubia, induceret filios suos ad has nuptias ineundas ut protestantes facere consueverunt. Atqui ecclesia fideles suos omni modo avertit ac retrahit ab his nuptiis ineundis, admonet episcopos et parochos ut omni qua possunt ratione avertere satagant subditos suos ab his conjugiiis, quamvis sponsionem praemittant de institutione prolis universae in religione catholica (2). Cum id praestare integrum ecclesiae fuerit, cavit tamen ne ea conjugia fierent (3).

335. Supponunt praeterea adversarii in hac difficultate, deterri catholicos a jungendis nuptiis cum haereticis ob denegatam benedictionem; at experientia contrarium evincit in ordinum praesertim nobiliorum coetu, qui aut velut inanem cultus speciem hanc benedictionem spectant, aut humanos favores aeternae saluti prae-

(1) Ecclesia enim catholica, quae ecclesia est omnium seculorum, utpote a Christo fundata, quovis seculo rebelles filios suos ad se reverentes collegit, et ad unitatem a qua recesserant revocavit. Ita recepit gnosticos, manichaeos, arianos, macedonianos, nestorianos, euty-chianos etc. nunc colligit lutheranos, calvinistas, socinianos, evangelicos, rationalistas, et si qui alii sunt, qui a veritatis via, ac propterea a via aeternae salutis deflexerint. Missio enim quam ipsa accepit a Christo fundatore suo tam se porrigit ad infideles, quam ad haereticos, et apostatas et incredulos, quicumque dum sint aut quovis nomine vocentur. Nunquam fieri pot-

est ut ecclesia ab hoc salutari ministerio desistat. Omnes schismatici, haeretici ac apostatae fuerunt aliquando filii sui, saltem ratione baptismi, ideoque multo minus potest ecclesia negligere, quod in se est, istorum aeternam salutem. Equidem novi haec protestantibus non aridere. Ast velint nolint, ita se res habet. Accusent licet ecclesiam catholicam superstitionis, intolerationis, fanatismi, perinde est; nec enim veritas immutari idcirco potest.

(2) Cf. haec documenta apud Moser in op. saepius cit. *De impedimentis matrim.* Nonnulla ex iis nos superius dedimus.

(3) Cfr. Döllinger op.cit. pag. 24.

ferunt ; ejusmodi porro hominum numquam exiguus est numerus (1). Accedit, protestantes, si quod detrimentum inde patiantur, abunde sibi compensare tum ex sobole quam ex ministrorum suorum conjugii percipiunt, tum ex statu fluctuante et instabili propriae doctrinae, quae sese attemperat individuis, aetatibus et conditionibus uniuscujusque, quo fit, ut plures semper inveniantur qui *facilem* hanc potius *reformationem* amplecti velint, quam se subicere rigidae atque inflexibili ecclesiae catholicae doctrinae et praxi (2) ; tum ex libertate quam tribuunt divortii faciendi quando quis propriae uxoris pertaesus sit, ac novam appetat ; tum denique ex statu politico Germaniae, in qua catholici ut plurimum sub regimine principum protestantium inveniuntur, qui nihil intentatum relinquunt, quo protestantismum provehant cum catholicae religionis perniciem (3). Quare si quid in ejusmodi rerum vicibus instat periculi, totum in catholicis instat.

336. Ad 3. *Neg. min.* Tum quia protestantium sectae

(1) Ibid. pag. 26.

(2) Cf. Ibid. pag. 27 seq. qui accurate observat, olim non parum ecclesiam profecisse ex intestinis diversarum sectarum dissensionibus ac mutuis bellis, quibus ad internecionem usque altera alteram persequabatur ; ast vero nunc ex externo foedere inter omnes sectas inito, quae protestantismi commune nomen usurpant, factum esse ut non leve ex hac parte ecclesia detrimentum passa sit. Posset recte affirmari unicam jam dari in religione divisionem, catholicorum scilicet et acatholicorum, quia acatholici omnes sive schismatici, sive haeretici, sive infideles unanimi prorsus ratione conspirant, et vires jungunt adversus ecclesiam catholicam, quae praeterea luet non paucos filios suos ad inimicorum castra descivisse, et cum illis in eundem finem inivisse foc-

us. Porro rem hanc serio perpendenti, id argumento ineluctabili erit, unicam veram religionem in ecclesia catholica inveniri, quae non ab alio quam a Deo fundatore regitur, neque in humanis ullis subsidiis spem suam collocare potest. Quam bene posset ecclesia catholica iniquis his temporibus apostolorum verba usurpare Act. iv, 24 seqq. « Domine ... qui Spiritu Sancto, per os patris nostri David, pueri tui, dixisti : quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania ? Astiterunt reges terrae, et principes convenerunt in unum adversus Dominum et adversus Christum ejus ? Convenerunt vere adversus puerum tuum Jesum, quem unxisti, Herodes, et Pontius Pilatus, cum gentibus et populis Israel. »

(3) Cfr. Döllinger ibid.

nullum principium, seu centrum unitatis habent, et idcirco communis auctoritatis interprete quodam, et quasi nuncio destituuntur, quo fit ut plane ignoremus quid velint aut nolint; tum quia si negationem excipias, id est, abnegationem catholicae veritatis, in qua sola omnes unanimi plane consensu conveniunt, nullam habent doctrinam positivam in qua coalescant, si incipias ab articulo de existentia Dei et desinas in articulum de futura carnis resurrectione, et vita aeterna, atque a primo biblicorum libro, nempe Genesi, donec ad postremum pervenias qui est Apocalypsis (1); nullam fidem, nullam

(1) Cr. quae scripsimus in tract. *De vera religione* p. II, propp. VI, VII et IX. cum apposis adnotationibus. Illis documentis nunc adjici debet opus *eminenter protestans* quod non ita pridem vulgavit Dr. Strauss professor in universitate Tübingensi. Hic auctor protestans in vita Christi Jesu longa dissertationum philologicarum et criticarum serie sibi proposuit evertere authenticitatem omnium evangeliorum; atque in Christo Jesu non aliud agnovit, nisi *ideam symbolicam humanitatis*. Sub hoc respectu non abnuit Strauss admittere Jesum Christum veluti Deum-hominem, veluti centrum unionis naturae divinae et humanae, ac denique veluti mentem infinitam, quae se manifestat in infinito, quin amittat conscientiam pristini status sui. Dixi hoc opus esse *eminenter protestans*, quia profluit ex intima protestantismi essentia seu natura, quo tota consistit in libertate examinis, et in independentia absoluta rationis seu spiritus privati a quavis auctoritate sive in dijudicandis libris canonicis et inspiratis a non canonicis et non inspiratis, sive in sensu determinando horum librorum. Haud plane ignoro viginti, aliosve fortasse plures insurrexisse ex protestantibus qui calanum acuerint adversus Strauss,

ut sic protestantismum ab hac impietatis nota liberarent; ast et illud novi, infelici prorsus exitu id eos praestitisse, aut praestare posse ex suis principiis. Nam Strauss usus est jure suo, seu jure quod ipsi tribuit protestantismum in utroque examine instituendo, eodem nempe jure quo ante ipsum ex eodem principio usus jam fuerat alter protestans Carol. Hase in vita pariter quam edidit Christi Jesu, aliique protestantes rationalistae usi fuerant et ad eandem conclusionem devenerant. Quomodo itaque poterunt protestantes sive Strauss, sive rationalistas reliquos refellere, quin ipsum fundamentum protestantismi penitus subruant? Egregie porro ex hac saltem parte id ostendit Wegscheider, qui in praef. ad suas institutiones theologicas evincit rationalismum ex intima protestantismi essentia profluere, qualis a Luthero institutus est, cujus propterea *piis* manibus suum voluit opus esse dicatum. Verum juverit hoc confirmare auctoritate hominis haud suspecti, scilicet, Judaeco-increduli Salvador. Hic siquidem in op. *Jésus-Christ et sa doctrine*. Paris. 1838. tom. I. *Préface* pag. XIX. loquens de opere Strauss haec habet: « Enfin, l'ouvrage du professeur de Tübingue a surtout un grand sens comme der-

certam ethices ac praxis normam (1); tum denique quia nullo scrupulo anguntur in honestandis nuptiis eorum, qui detrectant se obligare ad instituendam prolem in ea quam vocant religione *evangelica*. Huc accedit, ut saepius adnotavimus, nunc protestantes aperte fateri catholicos in propria religione salvari posse, quod nos negamus fieri posse in qualibet protestantismi secta. Catholici propterea sibi plane in sua praxi cohaerent, minime vero acatholici.

337. Ad 4. *Neg.* Hoc enim perinde esset atque contendere, posse quidem sacerdotes catholicos admonere, instruere, et cohortari fideles, quin certiores fieri queant de fructu, seu exitu hujus admonitionis, instructionis et cohortationis. Deinde nemo est qui ignoret sponso amore captos, ut inire valeant optatum conjugium, ad omnia se paratos exhibere; nuptiis postea initis, omnia oblivisci. Quod si ita fit, etiam cum aliqua intercesserit promissio, quo facilius, illa omissa, id continget? Deum ita se gerere debent sacerdotes catholici, quia ec-

nière expression de l'esprit du protestantisme. La réforme s'était fait illusion à elle même, en se croyant un mouvement tout chrétien, un retour pur et simple aux doctrines évangéliques. » Ex his intelligimus 1. justos fuisse meritorum Strauss erga protestantismum aestimatores eos, qui non ita pridem ipsum elegerunt ad *cathedram theologicam* Tigurinam, perperam imperitis non paucis obnitentibus, qui nondum pervenire potuerunt ad legitimas protestantismi conclusiones; intelligimus 2. quo sensu protestantes sibi adsciverint nomen *evangelicorum*, eadem nempe significatione qua Scipioni cognomentum africanus fuit, deleta Carthagine Africae metropoli. Quo sensu neque nos abnuimus protestantes *evangelicos* nuncupare.

(1) Hujus rei pariter documenta dedimus tract. et loc. cit. Heic vero

ne extra nostrum argumentum vagemur, ut magis pateat quam bene sibi cohaereant protestantes circa benedictionem conferendam conjugis mixtis, satis erit conferre protestantium leges inter se. In Borussia protestantes exilio, bonorum expoliatione, vinculis publicis plectunt episcopos et sacerdotes catholicos detrectantes impertiri benedictionem conjugis mixtis, etiamsi nulla praecesserit sponsio de educatione prolis in religione catholica: in Anglia vero protestantes non ita pridem, seu antequam abrogaretur codex poenalis contra catholicos, voverant sub capitis poena, ne quis sacerdos ullis conjugis conferret benedictionem. Cuinam melius mentem protestanticae religionis associato fides habenda, Anglo ne an Borusso?

clesiae leges id postulant, a quibus recedere sine piaculo ipsis non licet.

338. Ad 5. *D.* Esset permoveri principio inconcusso fidei catholicae, quod extra veram ecclesiam nulla detur salus, quodque adversariis vocare lubet *intolerantiam* et *fanatismum*, *C.* secus *N.* Vocent protestantes hunc fidei nostrae articulum sive *intolerantiam* sive *fanatismum* aut *superstitionem*, nulla nostra refert; ita nos credere profiteamur, et juxta hanc fidei professionem nos gerere debemus. Non sunt catholici, qui aeternae damnationi eos addicant qui culpabiliter extra veram ecclesiam ex hac vita decedunt, sed Christus, sed Deus est, qui eos judicabit, et pro culpa ratione eos puniet, cum scriptum sit: *Si autem ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus* (1); *Qui non crediderit, condemnabitur* (2). Nequit tamen sacerdos catholicus indifferens esse ac aequo animo pati ut sponsus vel sponsa sinat filios suos institui in alia religione ab ea, quam ipsi profitentur ac fide tenent, unice veram esse et in qua sola credunt patere posse aditum ad salutem.

339. Ad 6. *Neg. Sequel.* Quamvis enim non agatur de fidei articulo, agitur tamen de ea praxi quae arcte connexa est cum fidei articulo, et juxta quam rite administrari debent sacramenta ut salutis media. Exigere propterea conditiones quas intima rei natura postulat, ut sacramenta salutaria esse possint, res non est disciplinae mutationi obnoxia, sed est dispositio quae necessario requiritur, constans et immutabilis, ut cum fructu sacramentum suscipiatur. Alioquin dicendum foret dispositiones illas, quas requirit ecclesia in poenitente ut rite absolvatur, ad mutabilem disciplinam spectare. Motivum idcirco, quo ecclesia ducitur ad negandam be-

(1) Math. XVIII. 17. 'Εάν δὲ καὶ τῆς ἐκκλησίας παρακούσῃ, ἔστω σοὶ ὥσπερ ὁ ἐθνικός καὶ ὁ τελώνης.

(2) Marc. XVI. 16. 'Ο ἀπιστήσας, κατακριθήσεται.

nedictionem sponsis, qui propositum servant instituendi prolem in alia religione, ex eo oritur quod perversam eorum animi comparisonem uti doctrinae et mandatis Christi fundatoris sui adversantem existimet. Adeo vero conceptus hic ecclesiasticus non cooperandi sacrilegis nuptiis mixtis cordi est Rom. Pontificibus, ut Pius VIII. derogaverit canoni concilii Oecumenici quoad illas provincias, in quibus haec parochi praesentia et benedictio a regimine politico vi exigitur (1).

340. III. Obj. 1. Falsum est agi de praxi immutabili in ea benedictione deneganda, alioquin ecclesia nunquam a suo hoc principio recessisset, prout novissima hac aetate recessit, cum rata duxit ea conjugia, quae antiquitus ut illicita et invalida repudiabat. Jam vero semel ac ecclesia ita se gessit, nequit jam respuere consecutiones quae ex hac agendi ratione descendunt. 2. Accedit in Germania fuisse ab initio consuetudine prius et usu receptum, postea vero etiam lege cautum *ubique* circa conjugia mixta, quod haberetur tanquam *inadmissibile pactum* et *sponsio* inita inter sponso de prolis educatione ante conjugii celebrationem (2); 3. in Imperio autem Austriaco lege lata sancitum est, nullam exigendam sponsionem esse in conjugiiis mixtis ad imperitiendam benedictionem; episcopi vero acquieverunt huic legi, et adhuc ita se gerunt, accommodantes sese rerum ordini, qui a legislatione inductus est (3). 4. Ratio porro harum legum aperta est; auctoritas enim paterna et jus, quod ex ea profluit, oritur tantum ex conjugio jam contracto: quare cum pater per hujus tantum

(1) Cf. Döllinger op. cit. pag. 33, 45 seqq.

(2) Ita Bunsen in *Scripto officiali* cui tit. *Expositio* etc. relata saltem per opitomen in *Ephemerid.* 11. Jan. 1838.

(3) Ita auctor artic. insert. in *Ephemeride universali* diebus 8, 9,

10, 11. Februar. qui id affirmat auctoritati innixus Rechbergeri, cujus opus velut *evangelium* juris canonici spectat. Attamen nos superius vidimus pessimum hoc opus ab utraque potestate ecclesiastica et civili proscriptum fuisse, atque a scholis omnibus eliminatum.

consummationem jus acquirat, ac possit se obligare ad aliquid, quod ipsum conjugium afficiat, sequitur pariter, tunc temporis tantum se obstringere posse circa prolis institutionem (1). 5. Quae cum ita sint, non debet ecclesia scrupulos ingerere conscientiiis delicatis earumque pacem perturbare (2); 6. attenta praesertim praxi, quae jamdiu in non paucis dioecesibus invaluit, de consecrandis nuptiis mixtis benedictione, quamvis nulla sponsio inter contrahentes praecesserit circa catholicam futurae sobolis institutionem (3); 7. aut saltem connivere debet ut sponsi inter se conveniant de masculis instituendis in religione patris, feminis vero in religione matris. Ergo.

341. Resp Ad 1. *Neg.* Nunquam siquidem ecclesia recessit a principio, quod vindicavimus, quod scilicet nec possint nec debeant administrari sacramenta actu perverse dispositis. Aliud porro est agi de valida, aliud vero de legitima seu licita sacramenti administratione. Ecclesia, quamvis semper exhorruerit conjugia mixta, ea tamen habuit ut valide contracta (4). Quando suam tribuit benedictionem, non ei mens est eam conferre parti acatholicae, quam optime novit neque in conjugio admittere sacramenti dignitatem, neque aestimare hunc ritum sacrum, neque vinculum conjugale ut insolubile habere, sed eam tribuere intendit tantum parti catholicae, seu filio aut filiae suae, quamvis ambo sponsi se coram paracho sistant (5).

342. Ad 2. *Neg.* Etenim nec ante nec postea usu et consuetudine receptum unquam fuit in Germaniae provinciis, multo minus lege cautum, ut *inadmissibile* ha-

(1) Idem loc. cit.

(2) Ibid. diebus 9-15. Mart. 1838.

(3) Ibid. dieb. 8, 9, 10 et 11 Febr.

(4) Sola synodus Trullana, quae tamen ab ecclesia Romana recepta non est, declaravit invalida conu-

bia mixta; cum vero Ludovicus XIV. lata lege constituerit in Galliis has ipsas nuptias invalidas, episcopi Galli in praxi eas semper spectarunt ut validas in facie ecclesiae.

(5) Cf. Döllinger op. cit. p. 35.

beretur *pactum* a sponsis initum ante conjugii celebrationem. Imo vero, ut nos paulo ante ostendimus, *pacta ante-nuptialia* non modo usu et consuetudine, sed etiam legum auctoritate firma erant et rata. Sane in Bavaria, ubi prae reliquis Germaniae provinciis catholici protestantibus permixti sunt, juxta edictum 24. Martii 1829. et antea aliud edictum *constitutionale* an. 1818. §. 14., decernitur, quod *si valido pacto conjugali conjuges inter sese statuerint, qua religione filii debeant institui, id suam habeat efficaciam* (1). Eadem lex jamdiu promulgata fuerat in Electoratu Palatino, nempe an. 1709. (2). Eadem viguit in magno ducatu Assiae-Darmstadiensi, ubi praeterea cautum est ut parochus catholicus jus habeat negandi celebrationem conjugii, in quo cautiones ab ecclesia praescriptae non servarentur (3). In provinciis Rhenanis nullam usquam prohibitionem viguisse quominus *pacta ante-nuptialia* a sponsis fierent ante celebrationem conjugii ultro fatetur adversarius, quem impugnamus (4). Igitur cum falsum sit quod ipse assumit hoc ipso tota corrumpitur difficultas.

(1) Apud Döllinger, *ibid.* p. 16.

(2) Cfr. Opus inscriptum: *Die religiöse Erziehung der Kinder aus gemischten Ehen, eine geschichtliche etc.* seu *Religiosa educatio proles in conjugiiis mixtis. Expositio historico-juridica*, Spira 1837, pag. 98, ubi narratur, quod, cum Elector Palatinus Joan. Guillelmus prius constituisset, prolem ortam ex connubiis mixtis institui debere in religione patris, regiminis Borussiae minis permotus, deinde etiam violentis quibusdam artibus, quam idem regimen in vindictae speciem exercuit adversus catholicos suos subditos (ex his patet quam, antiquae sint machinationes regiminis Borussiae adversus ecclesiam), tractationibus ea super re ultro citroque habitis, demum legem tulit an. 1709, qua sanxit, § 3, ut in

conjugiis mixtis integrum esset parentibus educare sobolem, prout ferebant legitima *pacta nuptialia*, seu etiam authenticas eorum conventiones *stante Matrimonio*. Ex quo facto constat, quantum recesserit regimen Borussiae a pristinis suis institutis.

(3) Apud Döllinger, *loc. cit.* p. 17.

(4) Sed praeterea praxis antea vigens in provinciis Rhenanis testem habemus locupletissimum ipsum D. Hüsgen, qui in epist. data ad Parochum B. de F., canonicum et consiliarium ecclesiasticum, die 30 Sept. 1828, inter cetera scribebat: « Sur ce point (conjugiorum mixtorum) il n'y a eu aucune négociation entre le métropolitain et les suffragans; mais ces derniers ont, avant comme après, admis pour leurs diocèses la pratique suivie

343. Ad 3. Negamus plane *Josephinae* quam vocant *legislationi* non fuisse sive ab apostolica sede sive ab episcopis constanter et vehementissime reclamatum (1). Et vero inde spes non levis oborta est, quod superius annotavimus, fore ut precaria isthaec legislatio, quae non paucas identidem mutationes subiit, ex antiquis institu-

dans le diocèse de Cologne. La pratique observée par notre administration diocésaine touchant les mariages mixtes est, depuis 1825, la suivante : sans égard à l'éducation religieuse des enfans le mariage des futurs époux est proclamé dans l'église. Dans le cas où les époux font, par écrit ou de vive voix devant témoins, la promesse de faire élever tous leurs enfans dans la religion catholique, il est permis au curé catholique, *ceteris salvis*, d'assister au mariage; mais si cette promesse n'est pas donnée, le curé catholique est tenu, après les proclamations faites, de délivrer à la partie catholique *testimonium libertatis ob omni impedimento canonico dirimente*. Désormais le curé catholique n'a plus à s'occuper de la célébration religieuse du mariage. Si, après la consommation d'une semblable union, l'époux catholique se présente au saint tribunal de la pénitence, rien ne s'oppose à ce qu'il soit admis à la participation des sacrements, *ceteris salvis*, dans le cas où le confesseur le trouve vraiment repentant de la démarche qu'il a faite, et impressé d'employer la douceur, une instruction appropriée, la prière et le bon exemple pour opérer le salut de l'époux hérétique et des enfans. Néanmoins la fixation du temps devra être laissée au jugement du confesseur. Par cette exposé fidèle des faits, » etc. Ita quidem Hüsgen sentiebat et scribebat. an. 1828. Nunc vero ex litteris, quae non ita pridem huc pervenerunt a viro fide dignissimo, patet, eum, commutato consilio, cogitare alia omnia.

Offero paucas harum litterarum periodos. « Quae vidimus et audivimus, testamur. Perquam infaustum nobis est, quod Vicarius Generalis Hüsgen omnia secundum desiderium et voluntatem protestantium et hermesianorum operetur. Si quis parochus pro re archiepiscopi fortiter dixerit, aut pro eodem in templo oraverit, hic statim ad remotam et tenuem parochiam mittitur, licet decem et etiam viginti annorum spatium suae parochiae deservierit. Si vero haec agendi ratio alicui non placeret, hic subito ab omni animarum cura arceatur. Hinc fit, quod dioecesis nostra (Coloniensis videlicet) optimis pastoribus orbetur. Plures parochiae aut vacant aut ab Hermesianis occupantur, » etc. Quamvis a s. Sede concessum illi fuerit Vicarium generalem agere hac duplici addita lege, 1. ut in Matrimonii mixtis servanda curaret, quae in Brevis Pii VIII sancita erant, et 2. ut Hermesianos in officio contineret.

(1) Quicumque de his expostulationibus certior fieri cupiat, satis est ut recolat rescripta Pii VI, quae paulo ante commemoravimus, data ad card. de Franckenberg atque ad reliquos Belgii episcopos. Alia ejusmodi documenta profert Moser, op. cit. *De imped. Matrimo.* et vulgatissima sunt. Attamen auctor articulorum, quos saepe citavimus, affirmare intrepide audet: *Legislationem Josephinam circa Matrimonium permansisse in Germania ex parte episcopatus et Curiae (nempe sanctae Sedis) sine oppositione aut molestia!*

tis in universa ecclesia vigentibus omnino temperetur (1). Ceterum legislatio Austriaca, in eo quod spectat ad conjugia mixta, non est *coactiva*, ut autumat adversarius, sed est *facultativa* seu *permissiva*, ita ut si pater sit protestans, *possit* quidem, sed non *debeat* seu non *teneatur* prolem in protestantica secta instituere. Possunt praeterea juxta eandem legislationem sponsi ante matrimonium de prolis institutione inter se pacisci; si autem renuant obtemperare sanctioni canonicae, qua exigitur formalis promissio de universae prolis educatione in religione catholica ad obtinendam sacerdotis benedictionem, non adiguntur parochi a civilibus magistratibus ut matrimonia haec illicita benedictionis ritu cohonestent. In tota dioecesi Lintiensis receptum est, ut nulla tribuatur benedictio conjugii mixtis sine praevia sponsione circa catholicam totius sobolis institutionem; eadem praxis viget in dioecesi Oenipontina (2).

344. Ad 4. *Neg.* Adversarii enim principium est prorsus absurdum, et contrarium legislationi omnium gentium. Nulla siquidem uspiam legislatio reperietur, qua interdicanter validae pactiones antequam sponsi ineant conjugium. Illud e contrario apud omnes gentes usu ipso inductum novimus, ut sponsi ante matrimonium ineundum ad aliquid se obligare invicem possint idque legali scripto confirmare, in rebus etiam quae ad futuram pro-

(1) Exemplum litterarum afferimus, quas nuper piissimus Imper. Ferdinandus cuidam suae ditionis episcopo dedit: « Quum sponsa catholica, ait ipse, et sponsus protestans mutuo se obligaverint ad educandos filios omnes, quos ex hoc Matrimonio suscipient, in religione catholica, Majestas sua sibi certo pollicetur, fore ut Dom. V. Rma nullum aliud impedimentum Matrimonio huic, quod in facie ecclesiae celebrari potest, objiciat, atque ita

negotium istud totum expediat, ut inde neque auctoritatis civilis neque auctoritatis ecclesiasticae jus in discrimen vocari debeat. » Apud Dollinger, op. cit. pag. 56 et seq. Quid praeterea jam sentiant canonistae Austriaci de hoc argumento, patet inter ceteros ex opere D. Rost, cui tit. *Religiös wissenschaftliche Darstellung der Ehe*, seu *Expositio religiosa scientifica de Matrimonio*. Vien. 1834.

(2) Cfr. Dollinger, ibid.

lem pertineant, cujusmodi est articulus *de prolis successione*. Quod si sponsi, antequam conjugium ineant, possunt inter se pacisci de successione hereditatis, ac de aliis non paucis, quae spectent ad futuram prolem, quanto magis pacisci queunt circa ejusdem religionem, quae objectum est longe praestantius et sanctius?

345. Ad 5. Si ageretur de solis *scrupulis*, C. si agatur de violatione obligationis seu muneris omnium maximi, quo parentes erga Deum obstringuntur IV. Utique haeretici pro sua opinandi licentia existimant, id, quod est ab ecclesia circa matrimonia mixta sancitum, rem levissimam esse, quam homo prudens religioni non habeat (1). Ecclesiae autem a Christo edoctae alius est sensus, contraria plane doctrina; sentit enim ac docet eos catholicos, qui ita animo sunt comparati, ut aut parvipendant religiosam liberorum institutionem, aut eam dimittant parti acatholicae in gravissimum crimen incurere; quod si officium divina lege parentibus impositum, sane omnium maximum, sive per socordiam, sive per contemptum abjiciant, aeternae filiorum suorum salutis proditores fieri. Quamobrem neque potest ecclesia neque debet falsae cujusdam pacis obtentu parentes ejusmodi in tam perversa animi dispositione relinquere.

346. Ad 6. D. Id est nonnullorum privatorum aut ignorantia, aut animi ignavia ecclesiae lex alicubi violata est, Tr. legitime collata est illis conjugii benedictio IV. Etenim potuerunt interdum sacerdotes aliqui sui

(1) Quomodo harum rerum, quas ecclesia catholica servat, aequos aestimatores habere protestantes possumus, quibus praecipua fidei christianae capita subvertere nulla religio est? Satis sit ad hanc assertionem confirmandam adducere *Catechismum ad usum ecclesiarum et scholarum protestantico-christianarum*, editum Spirae 1823, confite-

otum a generali synodo protestante circuli Rhenani, et a supremo regio consilio approbatum. In hoc porro catechismo *evangelico de Trinitatis mysterio et Christi divinitate* ne unam quidem syllabam legas; dogma autem *Redemptionis humani generis* ex impiis socinianorum placitis describitur.

obliti muneris, sive ut potestati civili velificarentur, sive honorum illecebris aut metu poenarum eo adduci, ut sacrilegum hoc facinus perpetrarent. Verum hic non disputamus, quid ex privatorum culpa fieri possit, sed quid legitime fieri possit et omnino debeat. An vero assentatorum hominum perfidia, aut ignavorum pravitas unquam efficiet, ut lex aliqua licite violetur, obsistente praesertim ac reclamante legitima ecclesiae auctoritate (1)? Si hoc quispiam contendat, non modo lex quaevis ecclesiastica, sed etiam civilis divinaque ipsa lex poterit impune violari, cum quotidie ingens hominum perditorum turba illas praetergrediatur.

347. Ad 7. *Neg.* Numquam enim ecclesia a se ipsa dissentiet, neque permittet ut sponsi pactum ineant, quo filii patris, filiae vero falsa religione matris imbuantur. Hoc quippe iniquum est, et omni juri contrarium. Imo ne sponsi quidem ipsi pactum hujusmodi inire inter se licite possunt. Utervis enim illorum haeresim sectans, hanc veram esse aut falsam judicat. Si veram, cur liberis suis adeo sit inimicus, ut eadem haeresi nolit omnes enutrir (2)? Si vero falsam, cur non modo

(1) Cfr. quae superius ex archiep. Posnaniensis litteris ad Regem Borussiae datis adduximus. Illis vero aliud ejusdem testimonium subnectimus. Cum enim ex occasione allocationis a Gregorio XVI habitae die 15 superioris Septembris (1838), qua viri fortitudo et agendi ratio commendata fuerat, *Ephemerides regni Borussiae* inconstantiae illum accusassent, ita Rmus Archiepiscopus in sua responsione impositam sibi calumniam a se removit: « On ne se lasse pas de prétendre de nouveau que tous les prêtres de mon diocèse bénissaient les mariages mixtes sans exiger une promesse préalable; quoique près de mille faits recueillis à la hâte dans les registres de l'église, et un grand

nombre de contre-preuves envoyées à diverses reprises et toujours de nouveau à Son Excellence le ministre Von Altenstein, soient venus prouver le contraire, bien que le gouvernement royal, en fait, ne semble pas les avoir agréés, comme le prouve le document (pièce justificative A) qui s'en rapporte expressément à une décision ministérielle du 30 Mai 1837. » Cfr. *L'ami de la Relig.* 17 Febr. 1839. Fructus porro impidae hujus archiepiscopi agendi rationis fuerunt publica vincula, ad quae vir sexagenarius damnatus est a *clementissimo regimine evangelico*.

(2) Quid censeant protestantes de doctrina catholica, quanquam a socinianis et rationalistis, ut vidimus,

sibi, sed etiam liberis suis iniquus esse velit, ut impiam sectam profitentes exitio pereant sempiterno? Ad haec libet quaerere num catholicus pater sit filiorum tantum, an etiam filiarum pater? Similique ratione num mater catholica filiarum dicenda sit, an etiam filiorum? Profecto tales parentes qui sunt, ut sic velint sobolem partiri, referre mihi videntur mulierem, quae coram Salomone rege alteri dicebat: *Nec mihi nec tibi sit, sed dividatur* (1). Imo pessimae feminae crudelitatem longe superant. Illa enim cupiebat ut alienae sobolis membra in duas partes discerperentur; isti vero prolem a se genitam sic dividunt, ut non in corpora sed in animas saeviant, dumque unam partem Christo et ecclesiae, alteram impietati et malo daemone addicunt. Nonne in supremo iudicii die filia haeretica catholicum patrem, filius autem haeticus matrem catholicam iustissime accusabit (2)?

348. Neque vero quisquam opponat e duobus malis minus esse eligendum. Ecquis enim istos in eam necessitatem conjecit, ut alterutrum faciendum sit? Nonne satius esset, ut catholici ab ineundo cum haeticis aut schismaticis matrimonio penitus abstinerent? Ultro igitur volentesque sese iis vinculis implicant, quibus deinde suae soboli iniquissimi esse coguntur. Neque omit-

toti sint, liquet, ceteris praetermissis, ex *Catechismo Heidelbergensi*, seu *Instructione in doctrina christiana pro ecclesiis reformatis*, novissime edito Sulzbachii anno 1826, in cujus prooemio *praedicantes* dicuntur sese eidem jurejurando obstringere. Itaque in hoc libro symbolico, pag. 36, octava interrogatio haec est: *Quodnam intercedit discrimen inter coenam Domini et Missam papisticam?* Resp. *Missa nihil aliud proprie est nisi abnegatio unici sacrificii et passionis Jesu Christi ac maledicta idololatria. Ne-*

scio utrum haec in ore istorum hominum risum magis an indignationem moveant.

(1) III Reg. III, 26.

(2) Exinde apparet iniquitas illarum legum, quibus sancitur, ut masculi patris, feminae vero matris religionem sectentur, aut quod deterius, ut universa proles orta ex conjugis mixtis profiteatur religionem, quam vocant *dominantem*. Eadem erat imperatorum ethnicorum ratio, qui editis legibus omnes cogebant, ut gentium superstitiones profiterentur.

tendum est conjugem haereticum aut schismaticum multis de causis permoveri posse, ut ad sese universam sobolem trahat. Verum etiamsi demus, quod fidem pactis promissisque servare velit, tamen : *Unus aedificans*, ut verba usurpem Ecclesiastici, *et unus destruens : quid prodest nisi labor?* *Unus orans et unus maledicens : cuius vocem exaudiet Deus* (1)?

349. Eaec de Matrimonio paulo prolixius pro rei gravitate agere volui ; in qua tractatione nihil me scripsisse profiteor, quod ex veritatis amore et catholicae doctrinae tuendae studio non sit profectum. Ceterum si quid forte videatur a me dictum esse liberius, quam ut placere quibusdam possit, velim, ut aequi homines sedato attentoque animo secum reputent, quae sanctissimus Mediolanensis Antistes Ambrosius ad Theodosium piissimum Imperatorem olim scripsit : *Sed neque imperiale est libertatem dicendi denegare, neque sacerdotale, quod sentias, non dicere . . . Siquidem hoc interest inter bonos et malos principes, quod boni libertatem amant, servitutem improbi. Nihil etiam in sacerdote tam periculosum apud Deum, tam turpe apud homines, quam quod sentiat non libere pronunciare . . . Quod facio primum tui amore, tui gratia, tuae studio conservandae salutis* (2).

(1) Cap. xxxiv, 28 et 29 Cfr. Sc. rarius, op. cit. cap. 2, § 14 et seqq.

(2) *Epist. xl*, edit. Maur. n. 2 et 3.

INDEX

TRACTATUS DE INDULGENTIIS

PROOEMIUM		Pag. 5
PROP. I.	<i>Est in Ecclesia potestas a Christo concessa conferendi Indulgentias, earumque usus est Christiano populo maxime salutaris</i>	9
	DIFFICULTATES	14
PROP. II.	<i>Indulgentiae hominem liberant a poenae reatu, non solum coram ecclesia, sed etiam coram Deo</i>	25
	DIFFICULTATES	28
PROP. III.	<i>Datur in ecclesia Indulgentiarum thesaurus constans ex meritis Christi et Sanctorum</i>	34
	DIFFICULTATES	40
PROP. IV.	<i>Indulgentiae applicari etiam possunt per modum suffragii animabus in Purgatorio degentibus</i>	46
	DIFFICULTATES	49
	IN INDULGENTIARUM DOCTRINAM SCHOLIA	51

TRACTATUS DE SACRAMENTO EXTREMAE UNCTIONIS

PROOEMIUM		57
CAPUT I.	DE VERITATE SACRAMENTI EXTREMAE UNCTIONIS	59
PROP.	<i>Extrema unctio est vere et proprie</i>	

	<i>Sacramentum a Christo D. N. institutum, et a b. Jacobo Apostolo promulgatum</i>	pag.	59
	DIFFICULTATES		64
CAPUT II.	IN SINGULAS SACRAMENTI EXTREMAE UNCTIONIS PARTES SCHOLIA		75

TRACTATUS DE ORDINE

PROOEMIUM		85
CAPUT I.	DE SACRAMENTI ORDINIS VERITATE	86
PROP.	<i>Ordo sive sacra Ordinatio est vere et proprie Sacramentum a Christo Domino institutum</i>	87
	DIFFICULTATES	90
CAPUT II.	DE MULTIPLICI ORDINUM NUMERO ET DIGNITATE	94
PROP. I.	<i>Est in Novo Test. Sacerdotium visibile et externum a Christo Domino institutum, quod non est omnibus commune, sed apostolorum proprium, externo ritu in ecclesia propagandum, cui competit vera Sacramenti ratio</i>	96
	DIFFICULTATES	102
PROP. II.	<i>Praeter Sacerdotium sunt in Ecclesia catholica alii Ordines et majores et minores, per quos velut per gradus quosdam in Sacerdotium tenditur</i>	110
	DIFFICULTATES	115
	IN DOCTRINAM CAPITIS SUPERIORIS SCHOLIA	124
CAPUT III.	DE EPISCOPORUM PRAESTANTIA SUPRA PRESBYTEROS	133

		457
PROP.	<i>Episcopi sunt Presbyteris superiores jure divino</i>	pag. 133
	DIFFICULTATES	138
CAPUT IV.	DE SACRAE ORDINATIONIS MATERIA, FORMA, SUBJECTO ET MINISTRO	149
PROP.	<i>Episcopi habent potestatem ordinandi, quae non est illis cum Presbyteris communis</i>	159
	DIFFICULTATES	161
CAPUT V.	DE CAELIBATU ECCLESIASTICO SEU DE CONTINENTIAE LEGE SACRIS MINISTRIS IMPOSITA	165
PROP. I.	<i>Continentiae lex sacris ministris imposita certissimum habet in antiquissima Ecclesiae traditione fundamentum</i>	166
	DIFFICULTATES	170
PROP. II.	<i>Continentiae lex sacris ministris imposita clericali statui convenientissima est</i>	176
	DIFFICULTATES	180
PROP. III.	<i>Continentiae lex neque juri divino neque juri naturali adversatur</i>	188
	DIFFICULTATES	190
PROP. IV.	<i>Continentiae lex sacris ministris imposita nedum societatis bono adversatur, illud potius mirifice promovet</i>	199
	DIFFICULTATES	205

TRACTATUS DE MATRIMONIO

PROOEMIUM		221
CAPUT I.	DE MATRIMONIO IN SE SPECTATO	223
PROP.	<i>Matrimonium est vere et proprie</i>	

	<i>unum ex septem legis evangelicae Sacramentis a Christo Domino institutum</i>	pag. 226
	DIFFICULTATES	231
	DE MATERIA, FORMA ATQUE MINISTRO	
	SACRAMENTI MATRIMONII	240
CAPUT II.	DE MATRIMONII PROPRIETATIBUS	251
PROP. I.	<i>Non licet Christianis plures simul habere uxores, cum hoc sit lege divina prohibitum</i>	254
	DIFFICULTATES	257
PROP. II.	<i>Matrimonium ab infidelibus legitime contractum dissolvi potest quoad vinculum, si, alterutro conjuge ad fidem converso, nolit alter cum eo pacifice vivere, vel non consentiat habitare sine contumelia Creatoris</i>	262
	DIFFICULTATES	268
PROP. III.	<i>Matrimonium ratum, non consummatum, per solemnem Religionis professionem alterius conjugum dirimitur</i>	284
	DIFFICULTATES	286
PROP. IV.	<i>Propter haeresim aut molestam cohabitationem aut affectatam absentiam a conjuge dissolvi non potest Matrimonii vinculum</i>	291
PROP. V.	<i>Non errat Ecclesia, cum docuit et docet, juxta evangelicam et apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius conjugum Matrimonii vinculum non posse dissolvi</i>	293
	DIFFICULTATES	298
PROP. VI.	<i>Non errat Ecclesia, cum ob multas</i>	

	<i>causas separationem inter conjuges quoad thorum seu quoad cohabitationem ad certum incertumve tempus fieri posse decernit</i>	pag. 310
CAPUT III.	DE IMPEDIMENTIS MATRIMONII EORUMQUE STATUENDORUM FACULTATE	312
PROP. I.	<i>Potest Ecclesia constituere impedimenta Matrimonium dirimentia, neque in iis constituendis erravit</i>	320
PROP. II.	<i>Ecclesiae nomine a Tridentinis canonibus III. et IV. non reges et seculi principes, sed ecclesiasticus ordo et hierarchia designatur</i>	323
	DIFFICULTATES	325
PROP. III.	<i>Recensiti Tridentini canones dogmatici sunt et fidei regulam constituunt</i>	329
	DIFFICULTATES	331
PROP. IV.	<i>Praefati Tridentini canones non de adventitia ex tacito vel expresso principum consensu, sed de intima, originaria ac propria Ecclesiae potestate loquuntur</i>	340
	DIFFICULTATES	345
PROP. V.	<i>Ecclesia sola jure proprio et originario potest constituere impedimenta Matrimonium dirimentia, quae scilicet Matrimonii vinculum afficiant</i>	360
	DIFFICULTATES	368
PROP. VI.	<i>Causae matrimoniales spectant ad judices ecclesiasticos et quidem causae omnes ad solos ecclesiasticos judices spectant</i>	380

CAPUT IV.	DE MATRIMONIIS MIXTIS	387
PROP. I.	<i>Conjugia inter catholicos et acatholicos regulariter illicita sunt, utpote graviter improbata jure naturali et divino, atque jure ecclesiastico penitus interdicta</i>	392
	DIFFICULTATES	398
PROP. II.	<i>Nonnisi Romani Pontificis dispensatione licite possunt iniri conjugia mixta; graviter proinde peccarent sacerdotes catholici, qui absque pontificia dispensatione, nec servatis conditionibus ab eo praescriptis, ejusmodi conjugia praesentia sua, benedictione, aliove ritu sacro cohonestarent</i>	406
	DIFFICULTATES	410
PROP. III.	<i>Non possunt acatholici, quin omnia laedant aequitatis jura, cogere Sacerdotes catholicos ad honestandas benedictione aliove ritu sacro nuptias mixtas, quae, neglectis canonicis sanctionibus, contrahuntur</i>	418
	DIFFICULTATES	428









